

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIUS
DE **P**ROTOCOLS

XXXII

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIU
DE **P**ROTOCOLS

XXXII

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

BARCELONA 2014

Publicació patrocinada per la
Fundació Noguera

Director

Lluís Jou i Mirabent

Coordinador

Laureà Pagarolas i Sabaté

Consell

Jordi Figa i López-Palop, Josep M. Font i Rius,
Joan J. López Burniol, Josep M. Sans i Travé
i Francesc Torrent i Cufí

Editor

Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya
c/ Notariat, 4 – 08001 Barcelona

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida - bobala@bobala.cat
ISSN: 0211-5425
Dipòsit Legal: B-44.447-1995

SUMARI

- 7 Documents esponsalícis medievals de l'arxiu patrimonial Fontcuberta-Sentmenat

Teresa Vinyoles i Vidal (IRCVM. Universitat de Barcelona)

- 79 La notaria i escrivania dels termes de Rupit i Fornils (1308-1835): aproximació i particularitats d'una notaria de jurisdicció senyorial

Abel Rubió i Serrat (Arxiu Comarcal d'Osona)

- 113 Llibres d'òbits o llibres de funeràries de les parròquies de Santa Maria del Pi i dels Sants Just i Pastor i els notaris de Barcelona (1372-1500)

Josep Hernando i Delgado (Universitat de Barcelona)

- 205 Els proveïdors catalans de l'exèrcit borbònic durant el setge de Barcelona de 1713-1714

Benet Oliva i Ricós (Universitat de Barcelona)

- 249 Decoració escultòrica d'una galera setcentista construïda a la drassana reial de Barcelona

Carles Dorico i Alujas (Barcelona)

311 Transmisión del oficio y familia en el mundo gremial. Los sederos de Barcelona, 1770-1817

Yoshiko Yamamichi (Keio University, Tokio)

347 Rúbrica: proposta de disseny i implementació del mapa interactiu de fons de protocols de Catalunya

Vicenç Ruiz Gómez (AHPB), Carla Meinhardt Llopis (Barcelona)

371 Ressenyes i notes bibliogràfiques

Vicenç Ruiz Gómez

383 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Memòria 2013

397 «EHDAP». Normes per a la presentació d'originals

DOCUMENTS ESPONSALICIS MEDIEVALS DE L'ARXIU PATRIMONIAL FONTCUBERTA-SENTMENAT*

TERESA VINYOLES I VIDAL
IRCV. UNIVERSITAT DE BARCELONA

RESUM

Presentem l'estudi d'un conjunt de seixanta-un pergamins medievals, datats entre 1169 i 1516 i relacionats amb la constitució de matrimonis, pertanyents tots ells a l'arxiu patrimonial Fontcuberta. S'inclou el regest de la documentació estudiada i la transcripció d'una mostra de textos significatius. Podem veure que en els més antics encara hi ha reminiscència del dret visigot amb el dot marital, i com s'incorpora del tot el dret romà amb el dot femení; igualment, com es van forjant els capítols matrimonials, alhora que constatem la influència de la societat feudal. Cal dir que són documents bàsicament econòmics i que es generalitza l'heretament a un fill, o filla, per núpcies, en un conjunt documental en què trobem compromisos matrimonials de la noblesa i dels camperols.

PARAULES CLAU

Família, capítols matrimonials, Plana de Vic, Fontcuberta i Sentmenat.

ABSTRACT

We present the study of a set of sixty-one medieval scrolls, between 1169th and 1516th, relating to the constitution of marriage, all of them belonging to the Private Archive Fontcuberta. This paper includes not only the abstracts of the studied documentation, but also some transcriptions. The older documents still contain reminiscent of the Visigoth law regarding the masculine dowry. The study allows to see how it is introduced the female dowry according to the Roman law, how marriage contracts are created and we can also confirm the influence of feudal society. We cannot forget that these documents are basically economic contracts that generalize the inheritance to a son or a daughter because of his/her marriage, a set of documents in which we find betrothal of nobles and peasants.

KEYWORDS

Family, marriage contracts, Plains of Vic, Fontcuberta and Sentmenat.

* Recerca feta en el marc del projecte *Los archivos privados: más documentos para la Historia. Edición de fuentes e investigaciones históricas*. HAR2012-33755, coordinat pel doctor Daniel Piñol Alabart.

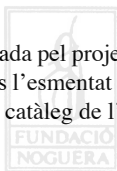
Introducció

En aquest treball presentem l'estudi d'un conjunt de documents relacionats amb la constitució de matrimonis, pertanyents tots ells a l'arxiu patrimonial Fontcuberta, concretament als fons Fontcuberta i Sentmenat. L'arxiu Fontcuberta està format per la reunió de tres fons documentals: Fontcuberta, Sentmenat i Perramon, corresponents a tres patrimonis que es van unir al darrer terç del segle XIX. Per a aquest article, hem treballat exclusivament amb documents medievals del fons documental Fontcuberta i Sentmenat. El primer està configurat per diverses propietats rústiques a la Plana de Vic i a la Vall d'Hostoles, amb un abast cronològic que va, en el seu conjunt, des del segle XII al XXI. Aquest és el fons principal, al qual s'han agregat els altres, i actualment és utilitzat com a arxiu de gestió. Al seu torn, el fons generat pel patrimoni Sentmenat es refereix a possessions d'aquesta família principalment al Vallès, situades sobretot a Castellar, procedents del llinatge Casclarí i que van passar per herència als Sentmenat el 1788. Aquest conjunt documental té un abast cronològic des del segle X fins al XIX, coincidint amb el moment en què la família Sentmenat s'uneix als Fontcuberta pel matrimoni, l'any 1856, entre Dolors de Sentmenat i de Despujol i Carles de Fontcuberta i de Perramon.

Per tal de poder introduir-nos en els fons disposem d'un instrument de descripció, concretament uns índexs elaborats al final del segle XIX per manament del seu propietari Ignacio de Fontcuberta i de Sentmenat. Actualment és objecte d'un procés de digitalització i de descripció amb una base de dades, que permet encara un millor accés als documents per part dels investigadors interessats.¹ Bàsicament conserva documents relacionats amb el patrimoni de cada un dels llinatges i també dels masos dependents, la qual cosa permet treballar amb documentació familiar de diferents estaments socials i diversos llocs del país.

El total de documents estudiats són seixanta, que omplen un ventall cronològic entre 1127 i 1488, és a dir, els que corresponen als temps dits medievals. D'aquests documents, quaranta pertanyen al fons Fontcuberta i els altres correspondrien al fons Sentmenat, si bé una part d'ells figuren, creiem que mal catalogats, dins les carpetes del fons Fontcuberta.

1. La digitalització ha estat finançada pel projecte HAR2012-33755. S'han utilitzat els instruments de descripció realitzats dins l'esmentat projecte. Les signatures dels documents citades entre claudàtors corresponen al catàleg de l'Arxiu Fontcuberta.

En el fons Fontcuberta, dins la sèrie anomenada «capítols matrimonials», hi trobem cinquanta-dos instruments, el més antic datat l'any 1304² i el darrer datat l'any 1899.³ Concretament n'hi ha tres del segle XIV, dos del segle XV, quinze del segle XVI, dotze del segle XVII, deu del segle XVIII i deu del segle XIX. Hem treballat amb els cinc més antics, els dels segles XIV i XV, que de fet no són tipològicament capítols matrimonials sinó esponsalícis o instruments dotals. A més, es troben a l'arxiu documents que interes- sen al tema que ens ocupa dins la sèrie «heretaments», ja que hi ha hereta- ments per núpcies i gairebé en tots ells s'hi inclou, a més d'una donació entre vius o heretament, el document d'esponsalici. D'aquesta sèrie hem analitzat els que abasten l'arc cronològic que va des de final del segle XII fins a final del XV. També hem treballat amb èpoques de dot anteriors al 1500. A més dels documents que conformen el nucli central d'aquest fons, hi ha unes sèries de documentació generada per diverses cases i masos vinculats al patrimoni. Per al tema que estem estudiant, ens han interessat especialment set pergamins que corresponen a constitució d'esponsalícis i instruments dotals d'entre 1174 i 1340. Els documents d'aquest fons, com hem dit, ens apropen sobretot a famílies de la Plana de Vic i de la Vall d'Hostoles.

Pel que fa al fons Sentmenat, es conserven vuit documents dins la sèrie de «capítols matrimonials» que daten entre 1240 i 1600. Com veurem, aquests documents estan relacionats amb la família Clasquerí. També hem treballat heretaments per núpcies i èpoques de dot. A més, hi ha en carpetes soltes, dins del fons Fontcuberta, uns documents esponsalícis que fan refe- rència a famílies i masos ubicats en espais propers a Castellar del Vallès, és a dir, que correspondrien al patrimoni de la família Clasquerí, per la qual cosa creiem que interessa per a l'estudi de famílies vallesanes.

Presentem un estudi històric basat en aquesta documentació patrimonial, acompanyat del regest dels seixanta documents analitzats i de la transcripció de deu documents, pertanyents aquests últims al fons Sentmenat.

Els documents relacionats amb la constitució d'un matrimoni tenen a veure amb fer visible i documentada la legitimitat de la unió, amb l'obligació d'establir un dot, sense el qual no es dóna per legal el matrimoni. Tant el dret romà com la legislació visigoda establien el permís patern, o del conjunt de parents i amics de la parella, com a imprescindible per legalitzar la unió,

2. Esponsalici entre Ferrer Pujada i Pasquala Fontcuberta [F0201001], regest 12.

3. Capítols matrimonials entre Ignasi Fontcuberta i Carme Pasqual [F0201054].

així com la constitució d'un dot, per la qual cosa ha quedat documentació escrita que ens permet veure l'evolució del règim dotal i dels costums a l'entorn dels béns que configuren el patrimoni inicial de cada nova parella. Es conserva aquesta documentació perquè guarda relació amb la transmissió patrimonial, tant entre la noblesa com entre els camperols, tant pels propietaris com pels tinents dels masos. La conservació d'aquests documents en arxius patrimonials, com el que estudiem, permeten veure l'evolució del dret matrimonial a Catalunya, on encara hi veiem vestigis del dret visigot, amb el dot marital, la incorporació progressiva del dret comú o romà, amb el triomf del dot femení, i la lenta incorporació en els protocols notariais dels veritables capítols matrimonials, que no veiem pràcticament en aquest fons fins a l'inici del segle XVI. Així mateix, la documentació esponsalícia que presentem permet veure la feudalització del territori i de la família.

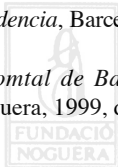
Reminiscència del dret visigot, el dot marital i la dècima

La dècima, o bé el dot marital, propis de la llei visigoda, els trobem vigents a la Catalunya comtal.⁴ La dècima apareix en la documentació dotal fins entrat el segle XII, i encara en trobem algunes al·lusions avançat ja el XIII.⁵ En tenim exemples de diferents estaments socials i al llarg del territori durant tots aquells segles. El comte de Barcelona Ramon Berenguer I, l'any 1039, feia donació a la seva muller Elisabet de la desena part dels seus béns, «secundum legalem auctoritatem quo lex gotica confirmat».⁶ El comte Ramon V de Pallars, en casar-se amb Valença de Tost, l'any 1055, li feia esponsalici de la desena part dels seus béns «secundum ordinem legis gho-

4. Per exemple, en un document osonenc de l'any 998 el nuvi fa donació de la desena part de tot el que posseeix i del que podrà adquirir a la seva esposa, tal com és prescrit per les lleis dels gots. Eduard JUNYENT (ed.), *Diplomatari de la catedral de Vic, segles IX-X*, Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1980, doc. 629.

5. Brocà afirmava que en trobava exemples fins a la primera meitat del segle XIII, però com veurem entre els documents consultats almenys en tenim un de data posterior, concretament de 1279 (regist 50). Guillem M. de BROCÀ, *Historia del Derecho de Cataluña especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, Barcelona, 1918 (edición facsímil, Barcelona, 1985), p. 233-234.

6. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, Barcelona: Fundació Noguera, 1999, doc. 274.

torum». ⁷ Aquesta llei s'aplica no només entre els membres de les famílies comtals, sinó que la seva pràctica és generalitzada: Berenguer Guadall feia donació a Elvira de la dècima «sicut lex gotorum continet». ⁸ També entre les famílies camperoles documentem l'existència de la dècima: Oderic Llobató venia al bisbe Vives una hisenda al territori de Barcelona, a Provençana, i la seva dona Orúcia hi afegia la venda de la dècima part que li corresponia. ⁹ Sendred i la seva dona Bonadona venien a Miró i la seva dona Júlia una terra, situada al terme d'Olèrdola, per sis mancusos en espècies; ell la tenia per l'herència dels pares i ella per la dècima. ¹⁰ Entre molts altres exemples, la dècima marital la trobem àmpliament documentada.

La *Lex gotorum* a què es refereixen els documents és el dret visigot recopilat en el *Liber Judiciorum* (any 654), que era plenament vigent als comtats catalans a l'inici del segle XI quan el jutge Bonsom de Barcelona en va fer una versió amb el nom de *Liber Judicum Popularis*. ¹¹ En el *Tertius liber* fa referència a l'*ordine coniugali*. Estableix amb detall la prescripció del permís patern i del dot marital per casar-se, així com l'edat legal per al matrimoni; parla també del matrimoni entre esclaus i lliures, del rapte amb casament, de l'adulteri, de l'incest i del divorci.

Pel fet que estem comentant, ens interessa destacar que el dret visigot va donar rellevància al dot marital, que si bé tenia algun precedent en la *donatio propter nuptias* del dret del baix imperi, està perfectament arrelat en els costums germànics i esdevé un tret característic del dret matrimonial visigot. Ja Tàcit, vers l'any 100 de la nostra era, feia esment al dot marital com a fet diferencial entre els germànics i els romans. Tàcit anotava «No és la muller la que ofereix el dot al marit, sinó aquest a la muller; hi inter-

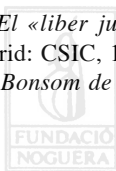
7. *Ibidem*, doc. 458. Un any després el comte, a més, li fa donació d'uns castells, doc. 476.

8. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, Barcelona: Fundació Noguera, 2010, doc. 407 (any 1111).

9. Àngel FÀBREGA (ed.), *Diplomatari de la Catedral de Barcelona*, vol. 1, Barcelona: Capítol Catedral de Barcelona, 1995, doc. 219, any 992.

10. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, doc. 229, any 1033.

11. Ferran VALLS i TABERNER, *El «liber judicum popularis» de Homobonus de Barcelona*, a *Obras selectas*, II, Madrid: CSIC, 1954, p. 235-246. Jesús ALTURO, *Liber iudicum popularis ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2004.

venen els pares i els parents i examinen els dons». ¹² La llei goda no parla de l'obligació d'una aportació per part de la dona, només parla de l'obligació del dot marital, que es xifra en una desena part dels béns del marit. ¹³ Els documents d'aplicació del dret ens mostren àmpliament com havia arrelat i s'havia generalitzat l'aportació de la dècima marital i com a Catalunya es perllonga en el temps.

Pel que fa a la documentació que estudiem, es veu clarament que en els documents més antics s'aplica el dret visigot amb l'aportació del dot marital. Així, Pere Miró dona com a esponsalici a la seva esposa Joana una quartera de vinya, situada a Castellar del Vallès, i un barril. Es tracta del document d'esponsalici més antic de l'arxiu, datat l'any 1127, corresponent a camperols humils, ja que cal suposar que la vinya i el barril serien més o menys la desena part dels béns del marit. ¹⁴ Els senyors de Castellar també, a final del segle XII, aportaven a la muller el dot marital; Pere de Clasquerí signava compromís matrimonial pel qual dotava la seva esposa Sança amb la desena part dels seus béns. ¹⁵

Fins i tot en el cas del casament d'una pubilla es conserva un interessant document, que és el precedent més directe que hi ha en aquest arxiu d'uns capítols matrimonials, ja que en un mateix pergami hi figuren l'heretament de la pubilla, que rebia el mas Torreblanca de Castellar del Vallès, tot seguit l'aportació com a esponsalici al seu marit, i alhora la donació a la núvia de la dècima part dels seus béns, seguint doncs la donació que marca la llei goda: «ego, Petrus, facio tibi, Maria, filia Johanis de Terralba, dotem et donationem decimam partem mearum rerum, sicut in legibus gotorum continetur». Finalment un germà de Maria definia als seus pares de tots els dret que pogués tenir sobre els béns heretats per ella i rebia 100 sous com a herència, lilegítima i fraesca. ¹⁶ Apareixen, doncs, una donació entre vius heretant una pubilla, un esponsalici atorgat per la dona al marit, la dècima marital atorgada per ell a l'esposa, amb data força avançada, i la definició del germà, com hem dit tot en un mateix pergami.

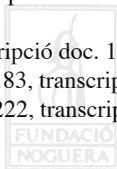
12. Corneli TÀCIT, *Obres menors, Germània (De origine et situ Germanorum)*, Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1926, cap. 18, p. 142.

13. La limitació del dot a la desena part dels béns del marit es deu a la llei de Xindasvint del 645. *Liber*, 3, 1, 5.

14. [F4701017], regist 41, transcripció doc. 1.

15. [F4701023], regist 42, any 1183, transcripció doc. 2.

16. [S3101008], regist 43, any 1222, transcripció doc. 4.

En d'altres pergamins s'hi veu perfectament la pervivència del dot marital, si bé no es fa menció a la dècima. Dels quatre documents del segle XII conservats en el fons Fontcuberta, tres corresponen a aportacions de dots maritals; només en un cas apareix un dot femení i es tracta precisament d'una pubilla. Creiem que, com passarà després, és un dot invertit, perquè ella és la propietària de l'heretat que compartirà amb el marit.¹⁷ En tots els casos aquesta aportació rep el nom d'esponsalici, no de dot.¹⁸ En canvi, en el citat document en què Pere de Clasquerí ofería la dècima a la muller, la descriu com a *dos et donatio*.¹⁹

Els altres tres esponsalícis del segle XII són d'hereus de masos, tant dependents com aloers. Ramon de Costa, de consell i voluntat dels seus senyors, dóna en esponsalici a la seva esposa Devota tota la seva honor que té a la vall d'Hostoles.²⁰ Joan de Vilarrasa aporta en concepte d'esponsalici a la seva esposa Dolça el mas de Vilarrasa, situat al terme de Talamanca.²¹ També tenim l'esponsalici ofert per Pere de Fontcuberta, l'any 1194, a la seva promesa Maria, corresponent a la meitat dels béns heretats dels pares, just per motiu de les núpcies.²² Aquests esponsalícis no corresponen doncs a la dècima part dels béns del marit, sinó que posen en mans de la núvia tota l'heretat, o la meitat, assegurant amb aquesta donació esponsalícia la seva manutenció en cas de viduïtat i un patrimoni inicial per als possibles fills. No consta cap aportació per part de la núvia, la qual cosa no vol dir que no n'hi hagués, però certament no queda per escrit en els documents.

Els documents d'aplicació del dret, pel que fa als esponsalícis que segueixen la llei goda, només donen informació sobre l'aportació del nuvi a la futura esposa; de tota manera ella aportaria l'aixovar, en béns immobles, vestits o mobles. Era costum que els pares oferissin uns dons a la filla quan es casava. Seria un costum arrelat, però no estava prescrit per cap llei i no era necessari per validar el matrimoni, de manera que no queda escrit en els documents estudiats. Entre els pocs vestigis que tenim de l'existència

17. [F3501001], regest 2, any 1173.

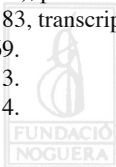
18. Jesús Lalinde esmenta que en diversos documents les donacions del marit a la muller rebien el nom d'esponsalici, amb exemples ja del segle IX i fins al segle XII. Jesús LALINDE, «Los pactos matrimoniales catalanes. Esquema histórico», *Anuario de Historia del Derecho Español* (Madrid), XXXIII (1963), p. 151-152.

19. [F4701023], regest 42, any 1183, transcripció doc. 2.

20. [F4901018], regest 1, any 1169.

21. [F4701024], any 1184, regest 3.

22. [F0301001], any 1194, regest 4.

de l'aportació femenina al matrimoni, hi ha un document significatiu de 1043, en què uns pares fan donació d'un quantió aixovar —consistent en una casa, una vinya i un camp— a la seva filla Eldregod i al seu gendre, com els altres homes tenen costum de donar a llurs filles el dia de les noces. Ho van fer després del casament, ja que fins llavors no li havien pogut lliurar.²³ No era obligatòria la contribució de la dona, però com veiem seria un costum arrelat ja al segle XI que els pares de la núvia li oferissin l'aixovar. De tota manera, era el dot masculí o esponsalici, que es donava en el moment de les esposalles, el que constituïa el nucli del patrimoni familiar que després es transmetia als fills. L'aportació femenina fins al segle XII tenia en general poca importància econòmica i estava relacionada amb la quantia del dot marital.²⁴

Fins i tot en documents tardans, quan ja és del tot vigent el dot femení i hi consta l'instrument dotal en aquest sentit, encara es fa referència a la dècima marital, que era un costum molt arrelat i formava part de les clàusules del compromís matrimonial. En un document de l'any 1240, a part d'una aportació igual per part d'ell i d'ella, de 400 morabatins, el nuvi, Ramon Rovira, dóna a la seva esposa Jordana la dècima part dels seus béns, «decimam partem omnium rerum meorum mobilium et immobilium que michi habeo et decetero, Deo dante, habiturus sum, tam in avere quam in honore, ubique, ad omnem tuam voluntatem faciendam, sicut in lege gotorum continetur».²⁵ Ben peculiar és aquest document del fons Sentmenat que publiquem, en el qual es fa referència a la dècima marital. És la mateixa fórmula que trobem en els documents nupcials més antics conservats a la Catalunya comtal. A més, en aquest cas correspon a una clàusula inclosa en un contracte d'esponsalici, en què hi ha una aportació dotal igualitària del nuvi i de la núvia, tot i que ja els usatges de Barcelona donaven més pes al dot femení, de manera que el nuvi no havia d'aportar al matrimoni més de la meitat del dot de la núvia. En aquest instrument, realment molt interessant i allunyant de la norma general, ell renuncia a aquest dret.²⁶ I no només

23. «Donamus nos... per ipsum mobile que dicitur exovare que solent homines alii donare filiarum suarum a diebus nupciarum...». Arxiu de Montserrat, pergamins del Bages, doc. 1403, citat per Pierre BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrere*, Barcelona: Edicions 62, 1979, vol. 1, p. 227.

24. Jesús LALINDE, «Los pactos matrimoniales...», p. 170-171.

25. [S0301001], regest 45, transcripció doc. 5.

26. «Et renuncio super hoc specialiter et ex certa sciencia consuetudini Barchinone que est vel debere esse quod vir non facit donacionem uxori niqui in media parte dotis». Es

el nuvi, que és un pròsper mercader barceloní, aporta la mateixa quantia que ella, sinó que, a més, li ofereix la dècima part dels seus béns, en una aplicació tardana de la llei visigoda.

Encara ens pot sorprendre més l'apèndix que s'inclou a l'instrument dotal de Berenguera Codina, que oferia com a dot, l'any 1279, 250 sous al seu promès Pere, tinent del mas Romaní, el qual aportava un escreix de 100 sous, és a dir, que se seguia el que ja era vigent en aquells moments aplicant el dret comú i els costums del país. Però al final del document ell firma compromís matrimonial, seguint les mateixes paraules dels esponsalics altmedievals, i ofereix a Berenguera la dècima marital, amb el nom també de dot: «facio dotem et donationem decime partis omnium bonorum meorum mobilium et immobilium, quemodo habeo vel antea habiturus sum, ubique, Domino largiente».²⁷ És la mateixa clàusula que trobem en el document anterior i en els del segle XII, però sense fer constar que segueix la llei goda, que de fet està seguint i que ja Jaume I en un decret de les corts catalanes de 1251 havia prohibit citar.

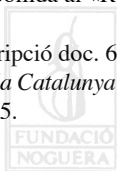
Hereus i pubilles, l'ombra del dret feudal

El matrimoni era un afer de família, un pacte patrimonial, una qüestió social i econòmica, i això a tot el ventall de la societat. Era normal que el casament formés part de l'engranatge de relacions econòmiques i feudals.²⁸ Per exemple, la donació dotal de 10.000 sous de Sança, filla de Pere de Clasquerí, respon a un préstec que ja havia lliurat el pare d'ella al pare del nuvi. Queda molt clar que el casament responia al jurament i homenatge fets entre el pare d'ell i el pare d'ella: «prestite fuerant juramento et homagio, roborare quod matriomonium contraheretur inter me, Geraldum de Orta, ... et vos, Sanciam, filiam dicti Petri de Castclarino ... et quod ego vobis, dicte Sancie, facerem instrumentum dotium de decem mille solidos ... quos dictus Petrus, pater vester, tradidit et solvit dicto Bernardo de Orta, patri meo, et qui missi et conversi fuerunt in utilitatem et recuperatio-

refereix a la llei sobre el matrimoni recollida al «Recognoverunt proceres», aprovada a les corts de Barcelona de 1283-1284.

27. [F4501073], regist 50, transcripció doc. 6.

28. Lluís To, *La família i hereu a la Catalunya Nord-Oriental*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 325.

nem hereditatis et bonorum que fuerunt Petri de Orta». ²⁹ Els documents nupcials que tenen a veure amb la transmissió patrimonial, tant dels castells com dels masos, estan lligats a interessos econòmics i reben la influència dels costums feudals. Certament, el vocabulari feudal apareix fortament marcat en el document d'heretament del noble Pere de Clasquerí, que hereta els masos amb les seves rendes, els homes i les dones i els mals usos, i que fa jurament al seu pare de paraula i de mans segons els costums de Barcelona. ³⁰

Els senyors intervenen de manera decisiva en els casaments dels pagesos tinentes dels masos, ja que estaven vinculats als senyors que en tenien el domini i donaven la seva conformitat a l'enllaç. Així, tant en el casament de la pubilla Pereta del mas Reguer com en el de l'hereu del mas de Fontcuberta, els senyors donen la conformitat a l'heretament i a l'esponsalici. Hi consta, a més, en l'esponsalici de Pereta el permís explícit dels senyors, que signen el document i fan constar que han rebut 4 sous «propter hec donum». ³¹ A l'esponsalici de Rovirana, pubilla dels masos Tresserra i Trilla, al Vallès, que els té sota el domini de Ramon de Llaceres, hi consent tota la família Llaceres: Ramon, la seva dona Berenguera i el seu fill Bernat; a més, entre els altres signataris hi figuren tres membres més de la família, Berenguer, Ramon i Guillem de Llaceres. ³² També Pere Romaní, en el seu compromís nupcial amb Berenguera Codina, fa constar que se salvaguarden els drets dels senyors: «Intelligatur in hac obligatione esse salvum jus et dominium de Clascary et aliorum dominorum pro quibus honores in dicto manso tenentur». ³³

Els senyors dels masos procuraven que la transmissió del domini útil del mas tingués continuïtat en mans d'un sol descendent de la família tinent, per la qual cosa afavorien que s'heretés un únic fill. La transmissió podia fer-se per mitjà del testament, però normalment no es feia així, sinó que es realitzava per mitjà d'una donació entre vius, o heretament, feta en el moment de casar-se el fill o la filla que rebia la titularitat i la propietat del mas. A partir de la segona meitat del segle XI, es va estenent aquest costum de transmetre el patrimoni per donació entre vius en el moment del matrimoni d'un dels fills, o filla, que rebia una part més gran de l'herència paterna i materna, és a dir, un millorament respecte a la resta de germans i

29. [S0301002], regest 55, any 1317, transcripció doc. 7.

30. [S0301003], regest 56, any 1326, transcripció doc. 8.

31. [F3501001], regest 2, any 1173; [F0301001], regest 4, any 1194, respectivament.

32. [F4701025], regest 43, any 1200, transcripció doc. 3.

33. [F4501073], regest 50, any 1279, transcripció doc. 6.

germanes. La nova parella convivia amb els pares, establint certes normes de convivència. Normalment, en cas de discòrdia es repartien en parts iguals el patrimoni en vida dels pares, que després passava íntegrament a l'hereu. D'aquesta manera la continuïtat era absoluta: no es trencava la línia successòria, es treballaven les terres sense cap interrupció, el mas quedava afocat i els senyors en rebien les rendes. Tant era així que el fill, hereu d'una pubilla, rebia el cognom de la mare, o millor dit el nom del mas; i també sovint el marit de la pubilla era conegut pel nom del mas que ella havia rebut i al qual ell s'havia incorporat.

De fet, la llei no preveia la figura de l'hereu únic, sinó que disposava que els béns dels pares es repartissin entre tots els fills i filles, per la qual cosa si no hi havia un document que concretés que el nucli principal de l'herència quedava en mans d'un fill o d'una filla, és a dir, si no hi havia heretament en aquest sentit, els béns es repartirien o s'haurien de tenir de manera indivisa entre els germans i germanes. Això evidentment no convenia a l'economia feudal, ja que els masos estaven pensats per ser autosuficients per a una família camperola, i es calculava que amb els excedents es paguessin les rendes al senyor. No convenia de cap manera dividir les terres del terme castral ni tampoc dels masos. En conjunt, els senyors intervenien en l'organització familiar i en el règim successori dels pagesos; foren ells qui imposaren la figura de l'hereu únic, i fins i tot podien aconsellar sobre quin era el fill més idoni per quedar-se al mas. Així, trobem exemples d'una intervenció senyorial decisiva en els casos d'orfes i vídues.³⁴

Alguns dels documents que hem estudiat deixen ben clar que els germans de l'hereu tenien drets sobre el mas, per això sovint a la donació entre vius feta pels pares hi consentien els germans i germanes, que signaven la donació. Per exemple, a l'heretament per núpcies més antic que hem trobat a l'arxiu Fontcuberta, que és de l'any 1194, Arnau de Fontcuberta, la seva muller Dolça i els seus fills Ramon i Maria fan donació del mas a Pere, fill i germà respectiu; els pares es reserven l'usdefruit i l'hereu i la seva dona conviuran amb ells i hauran de servir i obeir als pares. Signen la donació el germà i la germana de Pere, que de fet renunciaven a la part que els pertocaria a favor de l'hereu.³⁵ També la donació del mas Pujol, situat a Santa Eulàlia de Riuprimer, feta l'any 1234, l'atorguen Guillem de Pujol, la seva muller Ferrera i els seus fills Pere, Maria, Guillem, Berenguera i Ramona, que

34. Lluís To, *Família i hereu...*, p. 329.

35. [F0301001], regist 4, any 1194.

donen a Bernat, fill i germà respectiu, en temps de les seves noces, l'esmentat mas que està sota el senyoriu dels canonges de Vic. Es retenen 200 sous per dotar la filla Maria i 120 sous per repartir entre els altres fills, que ho tindran per legítima herència i fraresca.³⁶ Notem doncs una gran diferència entre els béns que reben els fills. Mentre que l'hereu rebia íntegrament el mas, i Maria, que potser era la filla gran, era dotada amb 200 sous, tots els altres tres germans i la germana s'havien de repartir 120 sous, que igualitàriament representaven només 30 sous per a cadascú.

En aquest tipus de documents quedava tot perfectament establert i lligat: la figura de l'hereu, l'heretament per noces per tal d'assegurar l'esponsalici de la núvia, la convivència amb els pares que es retenien l'usdefruit. De fet, es constituïa una societat civil o agermanament de béns entre els pares i el fill, societat de la qual la nora també formaria part, ja que se li havia de garantir l'esponsalici. Es preveu què passaria en cas de discòrdia, el que els pares es podrien retenir per testar, la fraresca dels germans i el dot de la germana.

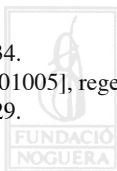
Veiem que no només s'aplica aquesta fórmula de donació entre vius per núpcies entre els hereus de masos, sinó que també entre els nobles podem trobar-ne exemples. Així, el 1334 Pere de Clasquerí fa donació entre vius al seu fill Geraldó, entre altres béns, de la casa i el castell de Clasquerí, situats al Vallès, amb motiu del seu matrimoni amb Isabel sa Bastida. La seva mare, Sibil·la, aprova la donació i renuncia als seus drets dotals, i també aprova la donació el seu germà Pere, canonge de Barcelona. A l'instrument dotal d'Isabel, signat tot seguit, veiem com els pares de la núvia li ofereixen el dot i el seu germà també aprova la donació que li fan.³⁷ Així mateix, Berenguer de Santaegúnia, fill de Pere i Brunissenda, amb voluntat d'ells i del seu germà Pere, reconeixen la donació esponsalícia a la seva muller Agnès.³⁸

Pel que fa a l'hereu, si bé a la llarga en la immensa majoria dels casos l'heretament corresponia al primogènit mascle, i en cas de no haver-hi un fill es nomenava hereva una filla, no era prescriptiu fer-ho així. Entre els documents estudiats hi ha diversos exemples en els quals es pot veure com es fa heretament a favor d'una filla, tot i haver-hi fills. De fet, de setze heretaments documentats veiem que: nou heretaments de masos correspo-

36. [F0301002], regist 7, any 1234.

37. [S0301003] [S0301004] [S0301005], registos 56, 57 i 58, docs. 8, 9 i 10.

38. [F3501005], regist 6, any 1229.

nen a un fill; dos corresponen a una filla, sense que se sàpiga que tingui germans, i cinc corresponen a una filla, tot i que consta que té germans.

Molt interessant en aquest sentit és la donació entre vius del mas de Sallent, de Sant Julià d'Altura, feta per Bernat Calvera a favor de la seva filla Guillema, futura esposa d'Arbert Boadella. Es reté 500 sous per al seu fill Pere i disposa que aquest sigui mantingut durant un any en el mas i pugui aprendre algun ofici. Finalment, en cas de mort de la filla sense descendència, els béns passarien al dit Pere, que ja havia renunciat als seus drets sobre el mas a favor de la seva germana, i havia rebut la llegítima que li pertocava dels béns paterns. Potser en aquest cas els pares i el mateix Pere pensaven que tindria un millor futur aprenent un ofici que no pas heretant un mas, o potser era massa jove per fer-se'n càrrec, i en canvi van trobar un gendre adient, o potser els senyors van influir en la decisió; però en darrer terme el mas passava a mans de la filla.³⁹

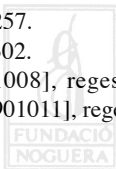
També Guillema de Restanyada, de les Planes d'Hostoles, feia donació del mas, en temps de núpcies, a la seva filla Maria, amb les seves honors, pertinences, terres, boscos i tots els drets, alhora que disposava una quantitat per als altres fills en concepte d'herència i llegítima paterna i materna: per a Ramon, 40 sous; per a Pere, 15 sous, i per a Arnau, 15 sous. La pubilla, Maria, donava en dot al seu marit Gerald de Richea 140 sous i en rebia 140 més d'ell.⁴⁰ En aquest cas, es veu una gran diferència a favor de la filla i en detriment dels tres germans, tots ells nois. Així mateix, Maria era hereva del mas Terrablanca de Castellar del Vallès, mentre que el seu germà Arnau rebia l'herència, llegítima i fraresca. Ferrera era la pubilla del mas Puigamorós de les Planes d'Hostoles, mentre que el seu germà Berenguer rebia 15 sous de llegítima i Ferrera es comprometia a nodrir i dotar la seva germana Maria, segons les possibilitats del mas. Saura heretava el mas Coromina de Tona, que era la casa pairal, mentre que el seu germà Pere rebia el mas Coc de Centelles; a més, hi ha un altre germà que rebrà 200 sous en concepte de llegítima.⁴¹

No sé si amb la proporció en què consta l'heretament de filles en els documents que estudiem podem qualificar-ho d'excepcions. En moments més tardans sí que s'imposa de manera més generalitzada la figura de l'he-

39. [F4701062], regist 46, any 1257.

40. [F4901042], regist 11, any 1302.

41. Són els documents: [S3101008], regist 44, any 1222, transcripció doc. 4; [F4901045], regist 14, any 1313.; [F1901011], regist 27, any 1351, respectivament.

reu, el primogènit mascle, però en el segle XIII i inici del XIV trobem encara massa «excepcions» com per afirmar que era una forma generalitzada heretar un fill en detriment de les filles.⁴²

En els heretaments per núpcies hi figuren normes de convivència entre els pares que fan la donació, el fill o filla que hereta i la nora o el gendre, que passen a viure sota un mateix sostre. Assenyalem un dels molts exemples que hi ha a la documentació estudiada. És el cas de l'heretament de Bernat de la Coromina, de Manlleu, que rep dels seus pares els masos de la Coromina i de Maians, en el temps del seu casament amb Caterina, l'any 1380. Es comprometen a viure en comú, i si la convivència no és possible els pares es retenen la meitat del bestiar, totes les bótes de vi i sitges de gra i utensilis necessaris, com també uns diners per testar. L'hereu es compromet a dotar dels béns del mas la seva germana Margarida i alimentar els altres germans, segons les seves possibilitats. Com a àrbitre en cas de problemes, es designa un canonge de la seu de Vic.⁴³ Amb aquesta donació, els pares asseguren l'esponsalici que el seu fill ha d'atorgar a la seva esposa, i també la seva vellesa, la manutenció dels altres fills i el dot de la filla.

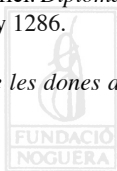
És un conveni habitual, de manera que els pares, l'hereu i la seva dona, o la pubilla i el seu marit formen una mena de societat civil que explotava en comú les terres del mas, passaven a viure sota el mateix sostre i a compartir els fruits de la terra, sota certes condicions de convivència pacífica i de suport mutu. Allà també hi quedaven temporalment els germans i les germanes solters, fins que es casaven o s'emancipaven, amb certes obligacions envers ells. Es preveia que aquesta estructura familiar podia comportar problemes de convivència i de gestió dels béns comuns, per això es contemplava la manera de garantir el relatiu benestar de tots els membres i la continuïtat de la unitat agrària.⁴⁴

En definitiva, entre els pagesos s'havia estès el costum de transmetre el patrimoni per donació entre vius en el moment del casament d'un dels fills, o filla, que rebia la major part de l'herència, fet que trobem generalitzat des

42. També en altres indrets trobem filles hereves havent-hi fills. Per exemple, podem citar l'heretament que un matrimoni de Colomers (Baix Empordà) feia a favor de la seva filla Brunissenda, reservant 120 sous perquè durant tres anys el fill Pere aprengué amb un mestre, potser a llegir i a escriure o un ofici. *Diplomatari de Santa Maria d'Amer*, Barcelona: Fundació Noguera, 1995, doc. 177, any 1286.

43. [F0301010], regist 29.

44. Teresa VINYOLES, *Història de les dones a la Catalunya medieval*, Lleida: Pagès editors, 2005, p. 90-107.

del final del segle XII. Els masos passaven de pares a fills en el moment del casament de l'hereu o la pubilla, i la fórmula d'heretament va quedar incorporada als capítols matrimonials. S'havia acabat el temps del repartiment dels béns entre tots els descendents que preveia la llei goda, vigent en els segles anteriors. De tota manera, els germans i les germanes renunciaven als drets que tenien sobre l'herència a favor de l'hereu i rebien la llegítima o fraresca. La reforma de l'estructura familiar ve propiciada des del poder, de manera que es passà del repartiment de l'herència a la institucionalització de l'hereu i, paral·lelament, s'havia passat del dot marital al dot femení.

La finalitat del dot

L'aportació dotal sempre va conformar el nucli principal de l'economia de la nova cèl·lula familiar, tant si el dot l'aportava el nuvi, com establia el dret visigot, com si el dot l'aportava la núvia, com va disposar el dret comú, és a dir, el derivat del dret romà, que és el que veiem en la majoria dels documents que estudiem. Amb una evolució i indefinició, sovint amb diverses solucions en l'etapa intermèdia entre el segle XII i mitjan XIV, però sempre el dot o l'esponsalici tenien també com a finalitat garantir a la dona, o al marit si es tractava d'una pubilla, la disponibilitat d'uns béns, en cas de viduïtat. També sempre s'establia que aquests béns havien de passar als fills de la parella i, en cas de no sobreviure fills o filles, es fixava el retorn a la família de la qual provenien els béns dotats. La primera finalitat, doncs, era fixar un patrimoni del qual pogués viure la nova parella, que entre els camperols hereus era normalment un mas. Per als altres, els qui aportaven un esponsalici en metàl·lic, representava el capital per poder iniciar una vida en comú.

Aprofundirem en dos exemples ja citats de documents del segle XII. En primer lloc, el cas del patrimoni d'una pubilla, que rep la tinença del mas Reguer de Santa Eugènia, en fa esponsalici el marit i convenen que tindran el mas en comú mentre visquin. Després passarà als fills comuns, si en tenen; i si mor ella sense fills, el marit tindrà en usdefruit com a esponsalici la meitat del mas, que a la seva mort tornarà a la família d'ella.⁴⁵ En un altre exemple es veu l'esponsalici ofert per l'hereu d'un mas, Joan, a la seva

45. [F3501001], regist 2, any 1173.

muller, Dolça. La parella viurà dels béns del mas al llarg de la seva vida: terres, vinyes, béns mobles, un parell de bous... A la mort del marit, ella en tindrà l'usdefruit, que a la seva mort passarà als fills del matrimoni; en cas de no tenir-los, els béns tornaran a la família de Joan. En cas de morir Joan, els seus parents podran recuperar l'esponsalici pagant 30 morabatins a la vídua.⁴⁶

En el contracte matrimonial i instrument dotal de Bernat Esquerit i Elisenda, filla d'Arnau de l'Avern, de 1313, es fa constar que el dot s'atorga amb el pacte que el tindran els dos en comú mentre visquin, «prout decet inter virum et uxorem», és a dir, que el deure de marit i muller no només era viure en comú, sinó explotar en comú els béns dotals, almenys en aquell inici del segle XIV.⁴⁷ En un instrument dotal de l'any 1400, consta que els parents de la núvia li donen a ella com a dot i a ell com a esponsalici 2.000 sous; ambdós els tindran mentre visquin, «prout decet virum et uxorem et ordo matrimonii postulat et requisit», i el nuvi hi aporta un escreix de 1.000 sous, com estableix la llei. Si moren sense fills, la meitat del dot retorna a casa d'ella, de l'altra meitat el marit en serà usufructuari, però també després retorna a casa d'ella.⁴⁸

En segon lloc, doncs, la finalitat del dot i esponsalici era garantir l'usdefruit d'uns béns per a la vídua, o el vidu en cas que fos una pubilla qui signés l'esponsalici, i en tercer lloc la transmissió als fills de la major part dels béns dotals, o el retorn a la família d'origen si no hi hagués fills. Tornant al citat instrument dotal de Bernat Esquerit i la pubilla d'Arnau de l'Avern, es disposa que els 800 sous aportats per ell al mas, a la seva mort passaran als fills, si n'hi hagués; però, si no hi hagués fills, 400 sous passaran a la mare de dit Bernat, o a qui ell disposi en testament, i si no ho disposés, per amor a Déu per a la seva ànima. Els restants 400 sous els tindrà Elisenda mentre visqui i, a la mort d'ella, passaran igualment a la mare de Bernat o a qui ell disposi o seran donats per amor a Déu.⁴⁹ Queda clar, doncs, que la nova família viuria de l'explotació del mas d'ella i que els diners que aportava el marit en casar-se, en part garantien la viduïtat de la dona, però a la llarga es retornarien a qui els havia aportat.

46. [F4701024], regist 3, any 1184.

47. [F0201003], regist 15.

48. [F0201004], regist 34.

49. [F0201003], regist 15.

Establert el dot femení i la donació per núpries per part del marit, és usual trobar fórmules com la que figura a l'instrument atorgat per Ferrer de Pujada, de Sant Julià Sassorba, que reconeix l'esponsalici a la seva muller Pasquala, consistent en 1.950 sous — 1.300 que ella ha aportat de dot i 650 a l'escreix que ell li ofereix —; a més, ella aporta vestits i draps de llit. Ferrer obliga, per garantir la devolució de l'esponsalici, la meitat del mas de Pujada. A la mort dels esposos, l'esponsalici ha de passar als fills; si no n'hi hagués, Pasquala en serà usufructuària i podrà disposar de 100 sous. A la seva mort, la resta del dot retornarà a la família d'ella i l'escreix a la família d'ell.⁵⁰

El dot femení, l'aixovar, l'escreix i l'esponsalici

El dot femení s'imposa sobre l'aportació del marit i es generalitza al llarg del segle XIII. Té com a primera finalitat sustentar les càrregues del matrimoni. Mentre que en el dret visigot, el dot marital reconeixia que l'home rebia un suport de la seva dona, i la manera de reconèixer aquest suport era oferint-li part dels seus béns, en el nou codi la dona seria una càrrega, per la qual cosa havia d'aportar uns béns per sustentar la família.

A partir de la imposició de l'aportació obligatòria femenina per casar-se, aquesta aportació rebrà normalment el nom de dot. El nuvi hi afegia una donació *propter nuptias* o escreix que quedava reduïda, per llei, a la meitat del dot de la dona. Els nous usos, costums i dret matrimonial, recollits als costums de Barcelona, al *Recognoverunt proceres*, als costums de Girona i, en definitiva, a les Constitucions de Catalunya, van dissenyant una nova concepció de les donacions esponsalícies que conformen el patrimoni de la nova parella.

La suma del dot i l'escreix esdevenia l'esponsalici, que el marit reconeixia en el moment de signar el contracte matrimonial i la devolució del qual era garantida a la vídua sobre els béns del marit. L'esponsalici seria l'assegurança de viduitat de la dona, ja que havia perdut l'usdefruit dels béns que li atorgava el dret visigot. Era normal que es donés el cas invers si es casava una pubilla.

Al segle XIII, ja s'havia generalitzat el costum del dot femení, en substitució del dot masculí que havia regit la base econòmica del matrimoni

50. [F0201001], regist 12, any 1304.

durant l'alta edat mitjana. Els pares tenien l'obligació de casar les filles i estaven obligats també a dotar-les segons les seves possibilitats, mentre que el nuvi aportava l'escreix.⁵¹ En tenim molts exemples a la documentació que publiquem. El més primerenc és de l'any 1229. Es tracta de l'esponsalici signat per Berenguer de Santaegència a favor de la seva segona muller Agnès. Ella aportava un dot de 1.100 auris, als quals ell hi afegia l'escreix de 550, és a dir, la meitat, de manera que l'esponsalici que li reconeix és de 1.650 auris. Garanteix a Agnès el pagament de l'esponsalici, en cas de viduïtat, per mitjà d'una sèrie de castells, béns i drets seus i del seu pare. Si ell premorís, ella podria disposar de l'esponsalici durant tota la seva vida, i la família de Berenguer no el podrà reclamar, tret que ella es torni a casar.⁵² Ja trobem, doncs, una aportació de la muller, el dot, i del marit, l'escreix, que equival a la meitat del dot. I així ho seguim trobant al llarg dels segles següents, de manera que ella aporta al matrimoni el doble que ell. Comprovem que el costum precedeix la llei, ja que la quantia de l'escreix quedarà recollida al *Recognoverunt proceres* al final del segle XIII.⁵³

Podem veure que l'esponsalici el compartien en vida els cònjuges, amb fórmules com ara aquesta: «Tali pacto, ut hoc sponsalicium vos ambo insimul teneatis in omni vita vestra». En canvi, a partir de la segona meitat del segle XIV, el dot femení serà exclusivament gestionat pel marit, per tal de poder suportar les càrregues del matrimoni, i ell exclusivament en rebrà els fruits i les rendes.⁵⁴

A més del dot, normalment valorat en metàl·lic, la núvia aportava vestits i béns mobles, que constituïen l'aixovar. Pasquala, filla de Pere de Fontcuberta de Baix, quan es va casar amb l'hereu del mas Pujada de Sant Julià Sassorba, donava 1.300 sous de dot i, a més, una capa i una túnica de *presset* verd amb pena negra,⁵⁵ amb caputxa a la capa, i una altra capa i

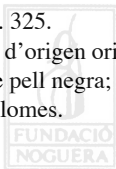
51. Teresa VINYOLES, «La vida quotidiana i l'espai domèstic al segle XIII», a *Jaume I. Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, vol. II, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013, p. 133-169.

52. [F351005], regist 6, any 1229.

53. Jaume MANS i Andreu MIÑARRO (eds.), *Recognoverunt proceres*, Barcelona: Universitat catalana, 1933, p. 11.

54. Lluís To, *Família i hereu...*, p. 325.

55. El *presset* era una tela pintada d'origen oriental, o sigui que era un vestit que tenia cert valor, ja que a més estaria folrat de pell negra; en aquest cas, el mot *pena* es referiria a la folradura de pell, no que hi hagués plomes.

túnica de *bifa*⁵⁶ de París, dos llits de drap amb un cobrellit de lli i una flassada.⁵⁷ Així mateix, Alamanda de la Coromina de Manlleu era dotada pel seu germà amb 35 lliures barceloneses, que corresponen a l'herència i llegítima paterna i materna i la fraresca que li pertany dels béns del mas. A més, aporta una capa i túnica de drap de llana negra, un altre conjunt de túnica i capa de tela d'*Iptra* i dos llits de drap complets.⁵⁸ També les pageses més pobres aportaven els vestits i els draps de llit, com ara Maria, provinent del mas Puigamorós de Baix de les Planes d'Hostoles, que a més d'un humil dot de 12 lliures aportava en casar-se una capa i túnica de sargil, una altra capa i túnica de drap de 12 sous la cana, una altra capa de drap també de 12 sous la cana i una túnica de drap per valor d'11 sous la cana, a més de dos llits de drap, és a dir, quatre flassades, dos parells de llençols i dos capçals. Queda molt clar, doncs, a què es refereixen quan parlen de llits de drap; és la roba de llit i el capçal que sovint era de drap de llana. També aporta un escriny, és a dir, una caixa que es podia tancar amb clau.⁵⁹

Documentem sovint l'aixovar de les noies, consistent en vestits i draps de llit i de vegades la caixa que se'n diria després de núvia.⁶⁰ Per exemple, Ermessenda de Puigmateu rebia com a herència i llegítima 300 sous, dos llits de drap, dos vestits i una caixa.⁶¹ També Eulàlia d'Arenys, l'any 1488, rebia a més del dot en metàl·lic els vestits quotidians i un cofre.⁶²

Veiem diferències entre les aportacions dotals en metàl·lic que acabem de citar, ja que mentre Pasquala de Fontcuberta té un dot valorat en 65 lliures, Alamanda Coromina està dotada amb 35 lliures i Maria de Puigamorós només és dotada amb 12 lliures. També es percep una diferència entre la qualitat de les teles que conformen uns vestits i els altres; si bé les

56. La *bifa* era una tela clara i lleugera procedent de França.

57. [F0201001], regist 12, any 1304.

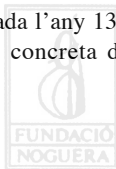
58. [F0201002], regist 13, any 1306.

59. [F4901033], regist 21, any 1331.

60. Teresa VINYOLES i Elisa VARELA, «La caixa de núvia. Un procés del segle XIV», *Acta Mediaevalia* (Barcelona), 22 (2001), p. 469-483. Teresa VINYOLES, «L'aixovar, la caixa de núvia i el cofret de les joies», a *La Corona Catalanoaragonesa, l'islam i el món mediterrani*, Barcelona: CSIC, 2013, p. 723-736.

61. Es tracta d'un document de definició a favor de la seva família renunciant a cap altra reclamació sobre l'herència, datada l'any 1325, que no està inclosa en els registos perquè no hi figura cap constitució concreta de dot ni de compromís matrimonial [F3403009].

62. [F0301014], regist 40.

núvies aporten dos conjunts de túnica i capa i dos llits, les teles de Pasquala són més valuoses i les de Maria són de llana molt més senzilla.

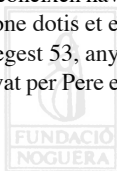
Podem veure una gran diferència entre les aportacions dotals de les pageses i de les filles dels cavallers o dels burgesos. Margarida, filla del cavaller Pere de Santaeugènia, aportava, l'any 1319, un dot de 450 lliures en casar-se amb el cavaller Oliver de Castell. Un membre de la mateixa família, Pere de Santaeugènia, que als disset anys es casava amb Constança, filla de Jaume d'Aderrona, difunt, ciutadà de Barcelona, rebia com a dot 1.000 lliures, i n'hi afegia 500 d'escreix.⁶³ Una pagesa més o menys benestant aporta un dot de 65 lliures i, com hem dit, el dot més petit que trobem a la primera meitat del segle XIV és de 12 lliures,⁶⁴ aportades per Maria, òrfena de Berenguer de Puigamorós de Baix de les Planes d'Hostoles, a Ramon de Malagelada, de Sant Esteve de Llémena. En aquest cas, el marit oferiria un escreix menor de l'habitual, només 3 lliures, que no arriba a la proporció de la meitat del dot que rebien la majoria de dones, segons el costum recollit en el dret vigent.⁶⁵

Cal recordar que, quan es casava una pubilla, sovint s'invertien les aportacions. Era la pubilla qui oferiria el mas del qual era hereva com a esponsalici al marit i ell qui aportava un dot i, fins i tot, un aixovar. Aquesta forma inversa d'esponsalici, ens mostra que té a veure amb qui esdevé el propietari del mas i no només amb el sexe, ja que quan el mas està en mans d'una dona, en el segle XII, quan encara era vigent el dot marital, és ella la que ofereix l'esponsalici al marit. De la mateixa manera, més endavant, quan el dot femení s'imposa, serà el marit de la pubilla qui porti el dot, és a dir, s'invertiran els papers en funció de qui és el titular del mas i de qui ha d'aportar el dot. Però la casuística és molt variada, especialment entre final del segle XII i inici del XIV, quan encara no estaven fixats legalment els nous costums. Per exemple, Maria, pubilla del mas Restanyada de les Planes d'Hostoles, dona en dot a Gerald de Richea 140 sous, pels quals

63. [F351015], regest 17, any 1219; [F351026], regest 22, any 1337, respectivament.

64. Si bé a les èpoques dotals figuren quantitats més petites, cal tenir present que el dot es pagava a terminis. Per exemple, en l'època signada per Bernat de Vila i la seva muller Maria, de la parròquia de Sentmenat, reconeixen haver rebut de Pere de Romaní, de Castellar del Vallès, germà d'ella, 2 lliures «ratione dotis et exovarum» de la dita Maria. Suposem que seria d'una part del dot, [F4701078], regest 53, any 1292.

65. *Recognoverunt proceres* aprovat per Pere el Gran a les corts de Barcelona de 1283-1284.

obligar el seu mas. Per la seva banda, Guerald fa donació *propter nupcias* a Maria també de 140 sous i, a més, és ell qui aporta un llit de draps.⁶⁶

Finalment, en un dels documents apareix una altra institució referent a les aportacions al matrimoni, la «tantundem»,⁶⁷ que és privativa de la diòcesi de Girona i que apareix en un instrument dotal d'Arenys de Munt, integrant llavors de l'esmentat bisbat. Consisteix en una aportació del marit igual al dot de la muller, per garantir-ne la devolució. No equival a l'escreix i, de fet, en el citat document dotal entre Antoni Aleu, mariner, i Eulàlia, a més de la «tantundem», ell li dona 10 lliures per la seva virginitat, i en altres documents també s'ofereix l'escreix en contemplació de la virginitat.⁶⁸

Conclusions sobre els compromisos matrimonials

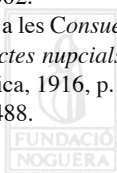
La documentació consultada ens mostra un ventall interessant d'instruments notariais en el context de la constitució d'un matrimoni, corresponents a un ampli ventall cronològic. El primer que constatem és el canvi que es produeix a partir del segle XIII. El cert és que hi ha realment un abans i un després pel que fa als esponsalics, passant del dot majoritàriament masculí al majoritàriament femení, amb l'entrada del dret romà i la fi del dret matrimonial anomenat visgot. També notem la presència de l'estructura feudal.

Cal dir que són documents econòmics i que es generalitza l'heretament a un fill, o filla, per núpcies. Ens pot sorprendre que hi hagi un nombre significatiu d'heretaments a filles, un 44 %, algunes de les quals són hereves tot i tenir germans mascles. També es generalitza en el moment de l'heretament establir una mena de societat entre els pares i el fill o filla hereus i la jove o el gendre, preveient la convivència i explotació del mas en comú i establint clàusules econòmiques en cas de discòrdia. En canvi, no es preveu que hi pugui haver discòrdia entre marit i muller. Així, la dona

66. [F4901042], regist 11, any 1302.

67. Sobre la «tantundem» inclosa a les *Consuetudines diocesis Gerundensis*, Francesc MASPONS I ANGLASELL, *Tractat dels pactes nupcials o capítols matrimonials, que escrigué Joan Pere Fontanella*, Barcelona: Ibérica, 1916, p. 109-110.

68. [F0301014], regist 39, any 1488.

només disposarà de l'esponsalici en cas de viduïtat i no es preveu de cap manera la separació dels cònjuges.

Pocs dels documents conservats a l'arxiu Fontcuberta són veritables contractes matrimonials. Tanmateix, alguns mantindrien les característiques pròpies dels compromisos nupcials amb fórmules explícites. Per acabar, els comentarem breument. En alguna ocasió en el text de l'instrument dotal podem llegir una breu referència al fet que la família dona per muller, o que algun home pren per muller; encara que són un nombre petit de documents, creiem que tenen el seu interès. Així, fa menció a la donació de la núvia, juntament amb el dot, Ferrer Coromina, de Manlleu, que l'any 1306 donava la seva germana Alamanda com a muller a Guillem de Terrés, àlies Ça Cavalleria, i li ofereix com a dot l'herència, llegítima i fraesca que corresponia a la seva germana.⁶⁹ Gairebé un segle després, l'any 1400, una altra núvia procedent del mas de la Coromina, Margarida, és donada com a muller per la seva família a Pere Minguet de Vic.⁷⁰ Poc després, la seva germana Clara és donada com a muller a Joan de Bussanya, de Moià.⁷¹ Ambdues noies reben el mateix dot, 100 lliures. La primera germana és donada en matrimoni pels avis i la mare, vídua, i la segona per la mare.

Constatem que aquesta donació explícita de la núvia figura en documents procedents del mateix mas, i que en tots els casos són noies òrfenes de pare. En canvi, Maria, pubilla del mas Terrablanca de Castellar del Vallès, després d'haver rebut l'heretament, actua ella mateixa donant-se com a muller al seu promès, juntament amb el mas, amb el consell i consentiment dels pares i dels amics. És una fórmula força excepcional, però cal tenir en compte que és un document força més antic que els altres que hem comentat, concretament de 1222, en què ell encara ofereix la dècima marital.⁷² També de manera excepcional hi ha un nuvi, Bernat Esquerit, que diu que pren per muller Elisenda, de l'Avern, que seria la pubilla del mas i és ell qui aporta el dot.⁷³

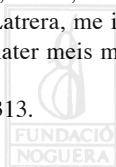
69. [F0201002], regist 13.

70. [F0201004], regist 34.

71. [F0201005], regist 36.

72. «Sit notum cunctis quod ego, Maria, consilio et voluntate patris mei et aliorum amicorum et matri, dono tibi, Petro Latrera, me ipsa in coniugem et meum mansum de Terralba et totum quantum pater et mater meis michi dederent» [S3101008], regist 44, transcripció doc. 4.

73. [F0201003], regist 15, any 1313.

Sens dubte, el més interessant, ja que conserva la formulació del compromís matrimonial que es troba sovint en els documents catalans més antics des del segle IX, correspon a un pergami de final del segle XII del fons Sentmenat, atorgat pel noble Pere de Clasquerí.⁷⁴ El text s'inicia amb una invocació, i una referència al Gènesi sobre la creació d'Eva, la primera ratlla de la qual és escrita en lletres capitals per donar més solemnitat al document: «Conditor Dominus Deus cum in mundi inicio cuncta creasset ex nihilo, ex osse viri dormientis formam fecit mulieris, ex uno duos faciens duos uno esse debere monstravit». Continua amb referents bíblics, dient que l'home deixarà el seu pare i la seva mare per adherir-se a la muller. Per això i amb la finalitat de procrear fills, Pere de Clasquerí pren per muller Sança i li ofereix en dot la dècima part dels seus béns.

Un altre dels documents que conté explícitament el compromís de casar-se correspon a un pagès d'un mas dependent dels Clasquerí. S'inicia com un instrument dotal pel qual Pere Romaní reconeix que ha rebut com a dot de Berenguera, filla de Bernat de Codina, esposa seva, 250 sous en concepte de dot. Pere li fa escriure de 100 sous, essent el total de 350 sous, que li assegura sobre el seu mas de Romaní. S'inclou, al peu del document, el contracte matrimonial amb els referents bíblics acostumats, el paràgraf pel qual Pere Romaní es compromet a prendre Berenguera com a esposa, «amore procreandorum filiorum», i la donació de la dècima marital, fórmules ja fora d'ús en una data tan tardana com el 1279 i que recorden els sponsalícis més antics. El document se signa davant de testimonis, sense que hi consti cap notari.⁷⁵

Podem concloure confirmant l'interès d'aquests documents patrimonials, ja que ens permeten seguir no només el patrimoni de les famílies, tant dels senyors com dels pagesos dependents d'ells, sinó també l'estructura i les estratègies matrimonials en una cronologia de llarga durada.⁷⁶ Nosaltres ens hem centrat en els documents medievals i especialment en els que feien referència a la constitució dels matrimonis. Podem afirmar que el pas del dot masculí al femení és lent i que, encara al final del segle XIII, trobem reminiscències de la dècima marital. També constatem que el dot femení era sovint una despesa important per a les famílies que el pagaven a terminis, per aquest motiu un nombre important d'èpoques dotals que es conserven a l'arxiu són d'una part del dot. També trobem generalitzada l'aportació de l'aixovar consistent en vestits i llits nupcials, i alguna caixa que ens recorda ja la caixa de núvia.

74. [F4701023], regist 42, any 1183, transcripció doc. 2.

75. [F4501073], regist 50, transcripció doc. 6.

76. Sens dubte, el document en el qual es veuen ben clares les estratègies matrimonials perquè tot quedi en família és l'heretament del mas Parra [F1901021], regist 33, any 1388.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Regestos de documents dotals del fons Fontcuberta

1

1169, gener, 28

Esponsalici (dot marital)

Ramon de Costa, de consell i voluntat dels seus senyors, Berenguer d'Anglès i Ramon de Sant Llorenç, dóna en esponsalici a la seva esposa Devota tota la seva honor que té a la vall d'Hostoles, a la Costa,¹ i a la parròquia de Sant Vicenç de Constantins.² Ella en serà usufructuària i, a la seva mort, retornarà a la família de Ramon. [F4901018]

Escrivà: Guillem, prevere.
Pergamí.

2

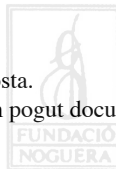
1173, gener, 21

Esponsalici (dot femení d'una pubilla)

Pereta, amb consentiment i voluntat dels seus senyors, dóna al seu marit Pere, com a esponsalici, tot el seu mas de Reguer, a la parròquia de Santa Eugènia de Berga, que té sota el senyoriu de Pere de Santaeugènia i Bernat de Benages. Tindran el mas en comú mentre visquin, passarà després de la mort d'ambdós als fills, si en tenen, i, si mor ella sense fills, Pere tindrà la meitat del mas com a esponsalici, mas que a la seva mort tornarà a la família d'ella. [F3501001]

Escrivà: Ramon, prevere.
Pergamí.

1. Es deu referir a Sant Pere Sacosta.
2. El lloc de Constantins que hem pogut documentar estaria a Sant Gregori, Gironès.

3

1184, octubre, 19

Esponsalici (dot marital)

Joan de Vilarrasa aporta en concepte d'esponsalici a la seva esposa Dolça el mas de Vilarrasa,³ situat al terme de Talamanca, comtat de Manresa, amb terres, vinyes, altres possessions mobles i immobles i un parell de bous. Dolça en tindrà l'usdefruit i a la seva mort passarà als fills del matrimoni. En cas de no tenir-los, els béns tornaran a la família de Joan. En cas de morir Joan, els seus parents podran recuperar l'esponsalici pagant 30 morabatins⁴ a la vídua. [F4701024]

Escrivà: Ferrer, prevere.
Pergamí.

4

1194, novembre, 3

Heretament d'un hereu i esponsalici (dot marital)

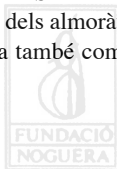
Arnau de Fontcuberta, la seva muller Dolça i els seus fills Ramon i Maria donen a Pere, fill i germà respectiu, el mas de Fontcuberta,⁵ excepte tres peces de terra. Els pares es reserven l'usdefruit, i l'hereu i la seva dona hauran de servir i obeir els pares. Seguidament, Pere, amb la conformitat dels pares i dels senyors, dóna com a esponsalici a la seva dona Maria la meitat dels béns rebuts, que passaran als fills. Si no tenen fills, ella tindrà l'esponsalici mentre visqui i després retornarà als Fontcuberta; però, si vivint ella volen recuperar l'esponsalici, li pagaran 300 sous. Si sobreviu ell, els pares d'ella rebran 100 sous i 100 sous més a la mort de Pere. [F0301001]

Escrivà: Andreu, sacerdot i escrivà públic de Vic.
Pergamí.

3. Queda el topònim de l'església de Sant Esteve de Vilarrasa.

4. El morabatí era la moneda d'or dels almoràvits. A Castella, el rei Alfons VIII va fer encunyar una moneda semblant, citada també com a morabatins alfonsins, el seu valor a Barcelona solia ser de 9 sous.

5. Situat a Vic.

5

1225, desembre, 1

Esponsalici (dot femení d'una pubilla)

Elisenda de Rocafort,⁶ de voluntat dels seus amics, dóna com a esponsalici al seu marit Berenguer de Santaeugènia la fortalesa de les Heures,⁷ el castell d'Avellana⁸ i tot el que té a Osona, a Sau i Collsuspina. Ho tindran conjuntament mentre visquin i després passarà als fills, si en tenen, amb el castell de Gallifa i el que té a Moià i el castell de Clarà.⁹ El marit en serà usufructuari i després, si no hi ha fills, passarà als parents d'Elisenda, tret de 200 morabatins dels quals ell podrà testar. Si els seus parents volen recuperar l'esponsalici en vida del marit, ell rebrà 1.000 morabatins, que tindrà mentre visqui. [F3501003]

Escrivà: Ramon, levita.
Pergamí.

6

1229, agost, 10

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Berenguer de Santaeugènia, fill de Pere i de Brunissenda, de voluntat d'ells i del seu germà Pere, reconeix com a esponsalici a la seva muller Agnès 1.650 auris,¹⁰ és a dir, 1.100 aportats per ella en moneda i l'escreix que ell hi aporta de 550 morabatins. Dóna com a garantia de retorn el seu castell d'Avellana, el del Brull, l'honor de Santa Eugènia i altres béns pertanyents al seu pare. Si ell mor, ella podrà tenir l'esponsalici durant tota la seva vida, i la família de Berenguer no el podrà reclamar, tret que es torni a casar. [F3501005]

Notari: Berenguer de Querc, prevere, notari públic de la vila de Caldes per Bernat de Santaeugènia.

Còpia simple en paper, quadernet de 2 folis.

6. Amb data 1227, maig 28, es conserva el testament d'Elisenda de Rocafort. Vol ser soterrada al monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona; fa deixes pietoses a diverses esglésies; un llegat vitalici a la seva mare Geralda; reconeix l'esponsalici pel qual deixava tots els seus béns, tant alodials com feudals, al seu marit Berenguer de Santa Eugènia, i els hi deixa tal com els havien posseït el seu avi Guillem de Rocafort, el seu pare Bernat i el seu oncle Umbert [F351004].

7. Saladeures a Santa Eugènia de Berga (Osona).
8. També a Santa Eugènia de Berga.
9. El castell de Clarà situat també al terme de Moià.
10. Es deu referir a morabatins d'or.

7

1234, gener, 23

Heretament per núpcies

Guillem de Pujol, la seva muller Ferrera i els seus fills —Pere, Maria, Guillem, Berenguera i Ramona— donen a Bernat, fill i germà respectiu, en temps de les seves noces, el mas de Pujol amb les seves pertinences, situat a Santa Eulàlia de Riuprimer, sota el senyoriu dels canonges de Vic. Els pares seran usufructuaris i conviuran tots en el mas; si la convivència no és possible, es retindran la meitat dels béns, que a la seva mort passaran a Bernat i a la seva muller Elisenda, tret de 50 sous doblencs¹¹ dels quals podran testar. Es retenen també 200 sous per dotar la filla Maria i 120 sous per repartir entre els altres fills, que ho tindran per llegítima herència i fraresca. Consta que dels béns que ha rebut pot fer esponsalici del que vulgui a la seva dona. [F0301002]

Escrivà: Andreu, sacerdot, escrivà públic de Vic. Bertran, sotsdiaca.
Pergamí.

8

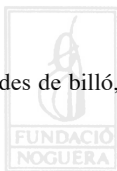
1264, abril, 15

Constitució de dot (dot femení)

Arnau de Vilademaný dona a la seva filla Brunissenda en temps de núpcies, com a dot, herència i llegítima paterna i materna, i al seu promès Ferrer de Montral, fill de Bernat de Gurb, 1.000 morabatins alfonsins, sobre els fruits i rèdits del castell de Taradell i de la casa de la Sala de Viladrau, de manera que, si abans de Pasqua no rep els diners, els obtingui dels fruits i rèdits d'aquests llocs. [F3501009]

Notari: Pere Anglès, notari públic de Sant Celoni. Còpia autenticada per Pere Marc, notari públic de Barcelona, 1265, març, 30.
Pergamí.

11. Els sous doblencs eren monedes de billó, encunyades la meitat de plata i l'altra meitat de coure.

9

1282, desembre, 21

Heretament d'un hereu i esponsalici (dot femení i escrieix)

Pere de Puigmateu, de les Planes d'Hostoles, i la seva muller Ramona fan heretament a favor de llur fill Ferrer de tot el mas i honor i mobles de Puigmateu, amb totes les seves pertinences, amb la condició que mentre visquin en seran senyors, i, si es produís discòrdia entre ells, es retenen la meitat del mas en usdefruit. A continuació, Ferrer dóna a Guillema d'Olines, de Sant Martí Sacalm, tot el mas de Puigmateu per raó d'esponsalici, per tal que ho tinguin conjuntament. Si ell mor abans que ella i sense fills, li haurà de tornar 450 sous,¹² és a dir, 250 sous que havia rebut d'ella, i 200 sous més que li dóna per les seves voluntats, sobre els quals obliga el seu mas de Puigmateu. A continuació, Guillema, de consell del seu germà Pere, dóna a Ferrer 250 sous i dos llits de draps. [F4901043]

Notari: Pere de Font, prevere de Sant Cristòfol de les Planes.
Pergamí.

10

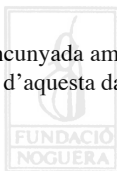
1299, novembre, 10

Heretament d'una pubilla i instrument dotal (dot femení i escrieix)

Ferrer de Puigamorós de Baix, de les Planes d'Hostoles, la seva muller Ermesenda i Guillema, germana de Ferrer, fan heretament a favor d'Ermesenda, filla de Guillema i neboda de Ferrer, de tot el mas de Puigamorós, que tenen per Guillem Sacosta i el seu fill, amb la condició que mentre visquin en seran els senyors i, si es produís discòrdia entre ells, es reserven la meitat de la donació en usdefruit. Tot seguit, Ermesenda constitueix en dot a Berenguer de Talleda, de Sant Aniol de Finestres, 200 sous. Berenguer fa donació «propter nuptias» a Ermesenda de 200 sous més, una flassada, dos llençols i un capçal. [F4901048]

Notari: Bartomeu de Catllar, notari públic de la vall d'Hostoles, suplent de Pere de Font, difunt, clergue i notari d'Hostoles.
Pergamí.

12. Moneda de tern, la de billó encunyada amb dos terços de coure i un terç de plata, creada l'any 1258 per Jaume I. A partir d'aquesta data, quan ens referim a sous, són sempre sous barcelonesos de tern.

11

1302, febrer, 5

Heretament d'una pubilla i instrument dotal (dot femení i donació marital)

Guillema de Restanyada, de les Planes d'Hostoles, fa donació en temps de núpcies a la seva filla Maria del mas de Restanyada, amb les seves honors, pertinences, terres, boscos i drets, amb la condició que mentre visqui en serà senyora i, si es produeix discòrdia entre elles o amb el seu marit, es reté la meitat del mas i de tots els béns en usdefruit i 20 sous. Disposa que Ramon, fill seu, rebí 40 sous com a herència i llegítima paterna i materna, i els seus fills Pere i Arnau, 15 sous. A continuació, Maria dóna en dot a Gerard de Richea 140 sous, pels quals obliga el seu mas. Per la seva banda, Gerard de Richea, de Santa Maria de Corcó, de consell del seu germà Guillem, fa donació a Maria de 140 sous i un llit de draps.¹³ [F4901042].

Notari: Bernat de Catllar, successor de Pere de Font, difunt, prevere de les Planes i notari de la vall d'Hostoles.

Pergamí.

12

1304, novembre, 16

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Ferrer de Pujada,¹⁴ fill de Pere, viu, i de Maria, difunta, de la parròquia de Sant Julià de Sorba (Gurb de la Plana, Osona), reconeix l'esponsalici a la seva muller Pasquala, filla de Pere de Fontcuberta de Baix¹⁵ i d'Elisenda, de Vic, consistent en 1.950 sous, corresponents a 1.300 sous que ella ha aportat de dot i 650 de la donació per núpcies que ell li ofereix. A més, ella aporta vestits i draps de llit. Ferrer obliga, per garantir la devolució de l'esponsalici, la meitat del mas de Pujada que té sota el domini de Cerdà de Preixana, ciutadà de Vic. A la mort dels esposos, l'esponsalici ha de passar als fills; si no hi hagués fills, Pasquala en serà usufructuària i podrà disposar de 100 sous. A la seva mort, la resta del dot retornarà a la família d'ella i l'escrieix a la família d'ell; però si

13. L'any 1320 consta com a vídua de Gerard de Restanyada, de manera que al marit se'l coneix amb el cognom del mas de la muller. [F4901044], regist 18.

14. *Podiata*, diu el text llatí. La Pujada és un mas encara existent.

15. En un document amb data 14 d'agost de 1284 consten Pere del mas de Fontcuberta de Dalt i Pere del mas de Fontcuberta de Baix [F0701001].

els parents d'ell ho volen recuperar, podran fer-ho retornant el dot a Pasquala.
[F0201001]

Escrivà: Pons de Llagostera, canonge, en nom d'Hug de Cardona, notari públic de Vic.
Pergamí.

13

1306, febrer, 6

Contracte matrimonial i instrument dotal (dot femení i escrieix)

Ferrer Coromina,¹⁶ de Manlleu, dóna la seva germana Alamanda com a muller a Guillem de Terrés, àlies Ça Cavalleria, fill de Guillem i de Maria. Li ofereix com a dot l'herència i llegítima paterna i materna i la fresca que li pertany en els seus béns, que són 35 lliures, a més d'una capa i túnica de drap de llana i els llits nupcials. Aquest dot passarà als fills si en tenen, i si Alamanda morís sense fills, la meitat de les 35 lliures passaran al seu marit Guillem, mentre visqui, i l'altra meitat, i el que quedés dels vestits i llits, tornaran al donador i als seus. Tant Alamanda com Guillem podran disposar de 50 sous cada un d'ells per testar lliurament. Guillem Sa Cavalleria, amb consentiment dels seus pares i germans —Pere, Bernat i Maria— rep a Alamanda per muller i li ofereix un escrieix de 15 lliures. Com a garantia de l'esponsalici, obliga la meitat dels seus béns i del mas que té sota el domini del prior de Santa Maria de Manlleu. [F0201002]

Escrivà: Guillem de Pou, canonge i sagristà del monestir de Santa Maria de Manlleu, regent de l'escrivania de la parròquia, per Pere de Relat, vicari i notari públic pel prior, per l'autoritat del bisbe de Vic.
Pergamí.

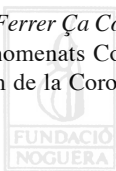
14

1313, gener, 15

Heretament a la filla i instrument dotal (dot femení i escrieix)

Berenguera, vídua de Berenguer de Puigamorós d'Amunt, de les Planes d'Hostoles, fa donació en temps de núpcies a Ferrera, filla seva, de tots els drets que té en mig mas de Puigamorós. S'estableix que mentre visqui serà senyora del mas

16. En el document figura com a *Ferrer Ça Condomina*; tenim diversos documents de persones provinents d'aquest mas, anomenats Condomina i finalment ja Coromina. El topònim és viu a Manlleu amb el nom de la Coromina, que hem mantingut per al mas i Coromina com a cognom.

i, si es produeixen desavinences entre elles o el futur marit de Ferrera, es retindrà la meitat del mig mas en usdefruit i 15 sous per a les seves últimes voluntats. També s'estableix que el seu fill Berenguer rebi 15 sous de llegítima, i que la seva filla Maria sigui nodrida i dotada segons les possibilitats del mas. Seguidament, Ferrera fa donació del dot de 55 sous al seu espòs Arnau, fill de Guillem de Terrats, difunt, de la parròquia de Cogolls. Ell aporta 40 sous en concepte de donació per núpcies. [F4901045]

Notari: Bartomeu de Catllar, notari públic de la vall d'Hostoles.
Pergamí.

15

1313, novembre, 4

Contracte matrimonial i instrument dotal (dot marital)

Bernat Esquerit pren per muller Elisenda, filla d'Arnau de l'Avern i de Guillema, i li dóna com a dot 800 sous, sota el pacte que mentre viuran els tindran ambdós. A la seva mort, el dot passarà als fills si n'hi ha; però, si no hi ha fills, 400 sous passaran a la mare de dit Bernat o a qui ell disposi en testament i, si no ho disposa, per amor a Déu per la seva ànima. Els restants 400 sous els tindrà Elisenda mentre visqui i, a la seva mort, passaran igualment a la mare o a qui ell disposi o seran donats per amor a Déu. [F0201003]

Notari: Ramon de Vinya, rector de Tavertet.
Pergamí.

16

1316, gener, 13

Heretament a favor de l'hereu i la seva dona

Bernat de Maians, de Manlleu, i la seva muller Jauma fan heretament a favor de Ferrer de Maians i a Benvinguda, filla de Berenguer de Comella i de Maria, de Múnter,¹⁷ del mas de Maians, situat a la parròquia de Manlleu, amb les seves cases, honors, possessions, drets, pertinences, bestiar gros i petit, vaixel·la bladària i vinària. S'estableix que, mentre visquin, els donadors seran senyors del mas. Si es produeix discòrdia entre ells, es retindran la meitat del mas i de l'aixovar aportat per Benvinguda, així com la feixa de Clota. Quan aquests morin, tot tornarà a Bernat excepte 50 sous. Es retenen també 500 sous

17. Múnter al terme actual de Muntanyola (Osona).

per la llegítima dels seus fills Bernat, Guillem, Domènec, Jaume i Bonanat, i que les filles Guillema, Elisenda i Francesca siguin dotades segons les possibilitats de la casa. Si Ferrer mor sense fills, tot revertirà als seus pares, excepte 200 sous per a les seves voluntats. [F0301003]

Notari: Ramon d'Abadia, per Hug de Cardona, notari públic de Vic.
Pergamí.

17

1319, novembre, 30

Esponsalici (dot femení i escriu)

Oliver de Castell, fill de Guillem, cavaller, i de Blanca, aconsellat pels seus pares, reconeix a la seva muller Margarida, filla de Pere de Santaugènia, cavaller, i de Sibilla, un esponsalici de 13.500 sous, 9.000 dels quals corresponen al dot aportat per ella i la resta a l'escriu fet per ell. Oliver obliga a favor de Margarida els castells d'Oló, de Manlleu i de Muntanyola, la casa de Vilageriu (Tona) i una sèrie de drets feudals que rep en aquests llocs, a més del que té al terme de Besora i de Saderra (Orís). [F351015]

Notari: Bernat Salat, notari públic de Vic per l'autoritat del bisbe.
Pergamí.

18

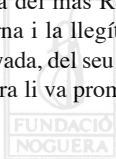
1320, febrer, 5

Heretament de l'hereu i esponsalici (dot femení i escriu)

Maria de Restanyada, vídua de Gerard de Restanyada,¹⁸ de les Planes d'Hostoles, fa heretament a favor del seu fill Guillem,¹⁹ de la meitat del seu mas, anomenat de Restanyada, amb cases, terres, boscos i possessions. S'estableix que, mentre Maria visqui, en serà senyora juntament amb Guillem i, si es produeix discòrdia entre ells, ella es reté la meitat del mig mas i la seva coma en usdefruit, que tornarà al fill quan ella mori, excepte les despeses de la seva sepultura, segons les seves possibilitats i els costums de la parròquia. S'estableix

18. En el doc. 11, de 1302 trobem l'heretament i esponsalici de la mateixa Maria.

19. L'any 1324 una dona oriünda del mas Restanyada, la seva filla i el seu gendre renunciem a l'herència paterna i materna i la llegítima de Berenguera, mare i àvia de les signatàries, a favor de Maria de Restanyada, del seu fill Guillem i de Maria, muller d'aquest, a canvi del dot i aixovar que Berenguera li va prometre del mas de Cantaliu de Sant Aniol de Finestres [F4901060].

també que el seu altre fill Galceran rebi de llegítima 20 sous, i el seu fill Arnau, 20 sous. I que Ermessenda, filla seva, sigui nodrida i dotada segons les seves possibilitats. A continuació, Guillem fa donació «propter nupcias» a Maria, filla de Pere Sabater, de Sant Joan de Fàbregues, de 100 sous, que juntament amb els 250 sous que ha rebut d'ella de dot fan 350 sous, dels quals li assegura 50 sobre l'honor que té pel monestir d'Amer i els altres 300 restants sobre el seu mig mas de Restanyada, sota domini de la cavalleria de Costa. Seguidament, Maria, filla de Pere Sabater, dóna en dot a Guillem els 250 sous i dos vestits, és a dir, una capa de bifa de Sant Dionís, una túnica de drap que val 14 sous la cana, i una altra capa i túnica de fardell; dos llits de drap, quatre flassades, quatre llençols, dos capçals i un escrinny. [F4901044]

Notari: Bartomeu de Catllar, notari públic de la vall d'Hostoles.
Pergamí.

19

1325, març, 15

Època de dot

Ferrer d'Eres, la seva muller Guillema i Simona, mare de Ferrer, de Sant Martí de Riudeperes, reconeixen que han rebut de Berenguer de Comelles i del seu gendre Ramon, de Sant Esteve de Múnter, 100 sous del dot i aixovar promesos en el temps de núpcies de Guillema, muller de Ferrer i filla de Berenguer. [F3402002]

Notari: Jaume de Quintana, sacerdot, notari públic de l'església de Sant Julià de Vilatorrada pel rector Bernat Calnell.
Pergamí.

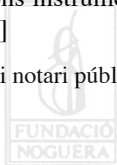
20

1329, març, 20

Època de dot

Arnau d'Orís, la seva muller Guillema i llur fill i hereu Arnau reconeixen que han rebut d'Alamanda, vídua de Pere de Dosrius, cavaller, de Ramon de Dosrius, fill d'ells, i d'Orpai tot el dot i aixovar promès en temps de les núpcies entre Arnau d'Orís fill i Alamanda, filla d'Alamanda i de Pere de Dosrius, i germana de Ramon de Dosrius, segons instrument tancat pel notari que subscriu el 26 d'abril de 1323. [F3501023]

Notari: Dalmau d'Espluga, rector i notari públic de Sant Feliu de Torelló.
Pergamí.

21

1331, agost, 11

Instrument dotal (dot femení i escrieix)

Maria, filla de Berenguer de Puigamorós de Baix, difunt, de les Planes d'Hostoles, amb el consentiment del seu germà Guillem, fa donació «propter nuptias» a Ramon de Malagelada, de Sant Esteve de Llémena, de 240 sous, una capa i túnica de sargil, una altra capa i túnica de drap que val 12 sous la cana, una altra capa de drap que val 12 sous la cana i una túnica de drap que val 11 sous la cana; dos llits de drap, és a dir, quatre flassades i dos parells de llençols, dos capçals i un escriptori. S'estableix que, si ella mor primer sense fills legítims, Ramon rebi 60 sous, ella pugui disposar per a les seves últimes voluntats de 50 sous i de tots els vestits, i que els restants 130 sous i els llits tornin al seu germà Guillem. Per la seva banda, Ramon de Malagelada, de consell dels seus amics, dóna «propter nupcias» a Maria 60 sous; suma tot 300 sous. Obliga l'honor que té pels hereus de Berenguer de Freixe i la seva meitat del mas de Malagelada, que té pel monestir de Sant Pere de Galligants. [F4901033]

Notari: Pere Rubí, vicegerent de Joan d'Illa, notari públic del Castell de Finestres. Pergamí.

22

1337, desembre, 16

Instrument dotal (dot femení i escrieix)

Pere de Santaeugènia, fill de Berenguer, cavaller, difunt, i de Blanca, de disset anys, amb consentiment de Bernat de Santaeugènia, reconeix que la seva promesa Constança, filla de Jaume d'Aderró, difunt, ciutadà de Barcelona, i de Guillemona, li ha donat com a dot 20.000 sous (10.000 corresponen a l'herència paterna, 5.000 al llegat testamentari del pare i 5.000 més a l'herència materna), sobre els quals ell aporta un escrieix de 10.000 sous. Bernat de Santaeugènia, tutor de Pere, ho aprova. [F3501026]

Notari: Pere de Folgueres, notari públic de Barcelona. Còpia autenticada pel notari de Vic Pere de Puigjoan. Signat per Bernat Ferrer, batlle de la part superior de la ciutat de Vic, 19 de novembre de 1366. Pergamí.

23

1340, abril, 16

Època de dot

Pere de Santaeugènia, fill de Berenguer de Santaeugènia, cavaller, difunt, reconeix que ha rebut de Guillemona, sogra seva i muller de Jaume d'Adarró, difunt, ciutadà de Barcelona, 7.000 sous, que utilitzarà per redimir els seus masos, que són al terme de Santa Eugènia de Berga. Aquests diners formen part d'aquells 13.000 sous que Guillemona, com a tutora de Jacmó, fill seu, va confessar que devia a Pere de Santaeugènia i que alhora formaven part d'aquells 20.000 sous que, en nom de la dita tutoria, Guillemona va prometre a Pere com a dot de Constança, muller de Pere i filla de Guillemona. En el moment de creació del deute, Guillemona va prometre donar 1.000 sous anuals d'interès, a canvi d'aquests 7.000 sous, i Pere li perdona els interessos dels propers tres anys. [F3501028]

Notari: Bernat de Casoveres, prevere, regent l'església i escrivania de Santa Eugènia de Berga per Ripoll d'Església, rector i notari de l'esmentada església.
Pergamí.

24

1340, octubre, 18

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Guillem de Castell, fill d'Oliver de Castell de Manlleu, cavaller difunt, i de Margarida, viva, de voluntat de la seva mare, reconeix com a esponsalici a la seva muller Blanca, filla de Berenguer de Puigpardines de Baix i de Brunissenda, 22.500 sous, corresponents als 15.000 sous i vestits del dot aportat per ella. Guillem aporta com a escrieix els castells d'Oló i Muntanyola. Si moren sense fills, el dot retorna als parents d'ella, tret de 7.500 sous dels que ella pugui fer les seves voluntats. Si la família d'ell vol recuperar l'esponsalici, li hauran de pagar els 15.000 sous del dot. [F351031]

Notari: Pere de Riera, notari públic de Manlleu pel prior del monestir de Santa Maria de Manlleu.
Pergamí.

25

1349, novembre, 16

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Ferrer de Comarmena, fill de Vidal i d'Elisenda de Sant Martí Sescorts (l'Esquirol), reconeix com a esponsalici a Maria Coromina, filla de Jaume i Sibil·la, de Manlleu, 1.500 sous, 1.000 dels quals corresponen al dot aportat per ella en diners, vestits i els llits, i els altres 500 corresponen a l'escreix. Ell obliga la meitat del mas de Comarmena. Si no sobreviuen fills, el dot passa als hereus de la Coromina i l'escreix a Comarmena, tret de 100 sous dels quals podrà testar lliurement. Maria, si resta vídua, tindrà en usdefruit l'esponsalici. [F0301005]

Notari: Francesc de Plantada, vicari de Manlleu, per l'autoritat del prior de Santa Maria de Manlleu.

Pergamí.

26

1350, novembre, 16. Manlleu

Esponsalici

Jaume de Maians, fill de Ferrer de Maians, difunt, de Manlleu, reconeix com a esponsalici a Simona, filla de Jaume Coromina, difunt, i de Sibil·la, vivent, 400 sous. Si moren sense fills, 200 sous reverteixen a qui ell designi, i ella es reté els altres 200, mentre visqui. A la seva mort, podrà testar de la meitat i l'altra meitat passarà a qui hagi designat el marit. [F0301007]

Notari: Francesc de Vilanova, vicari del monestir de Santa Maria de Manlleu, notari públic pel bisbe de Vic, que valida el document compulsat amb data 28 d'abril de 1422.

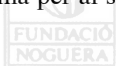
Pergamí.

27

1351, maig, 12

Heretament d'una pubilla per núpcies

Elisenda, vídua de Guillem Coromina, de Tona, fa heretament a favor de Saura, filla seva, de tot el mas de la Coromina. S'estableix que ella en serà la senyora amb Saura i el seu marit Francesc de Puig, de Castellterçol, fill de Joan de Puig i de Caterina, i, si es produeix discòrdia, ella es reserva la meitat del mas i 150 sous per testar. En el cas que Saura mori sense fills, tot revertirà a Elisenda. Es reté també de llegítima per al seu fill Pere el mas Coch, situat a la

parròquia de Santa Coloma de Vinyoles [Centelles], i per al seu fill Bernat 200 sous. [F1901011]

Notari: Bernat Niubó, rector i notari de Sant Fruitós de Balenyà.
Pergamí.

28

1361, octubre, 23

Instrument dotal d'una pubilla (dot marital i escriu femení)

Sibil·la, filla d'Antoni de Mas Andreu, difunt, i de Guillema, viva, de Santa Eulàlia de Riuprimer, reconeix que ha rebut de Vicenç Sabater, fill de Pere Sabater i de Sibil·la, difunts, de Malla, 30 lliures com a dot i esponsalici. A continuació, Sibil·la li fa donació de l'augment, de 15 lliures, pel qual obliga la meitat del mas Andreu i les seves possessions, bestiar i altres béns, que està sota domini de la pabordia del mes de març de la Seu de Vic. S'estableix que, si els hereus del mas Andreu volen recuperar l'obligació, ell rebí les 30 lliures aportades com a dot. [F1601024]

Notari: Bonanat de Closells, rector i notari públic de Santa Eulàlia de Riuprimer, pel bisbe de Vic.
Pergamí.

29

1380, febrer, 10

Debitori de dot

Sibil·la, vídua de Jaume de Vilaró, i llur fill Jaume de Vilaró, hereu universal del seu pare, reconeixen que deuen a Bernat Coromina, fill de Jaume i de Simona, de Manlleu, 100 lliures, 75 de les quals corresponen al dot i 25 als vestits nupcials de Caterina, muller de Bernat, i filla i germana de Sibil·la i Jaume respectivament. Es comprometen a pagar-ho en diversos terminis: 55 lliures abans de la benedicció en faç d'església, 5 lliures d'aquell dia a un any i la resta en pagaments de 10 lliures anuals. Donen fiadors. [F1901016]

Notari: Pere de Mas, notari públic de Vic, pel bisbe.
Pergamí.

30

1380, febrer, 20

Heretament per núpcies²⁰

Jaume Coromina i la seva muller Simona, de Manlleu, hereten a llur fill Bernat dels masos de la Coromina i Maians,²¹ en el temps del seu casament amb Caterina, filla de Jaume de Vilaró, difunt, i de Sibil·la, de Sant Bartomeu del Grau. Viuran en comú i, si no poden conviure, els pares es retenen la meitat del bestiar, totes les bótes de vi i sitges de gra i utensilis necessaris. Tant si conviuen com si no, es retenen 400 sous cada un per testar i han de dotar Margarida i els altres fills i alimentar-los dels béns dels masos, segons les seves possibilitats, a coneguda d'ells i d'Arnau Coromina, canonge i tresorer de la seu de Vic. Si Bernat mor sense fills, els béns passaran als hereus dels pares i ell podrà testar de 500 sous. Asseguren l'esponsalici que el seu fill ha donat a la seva esposa. [F0301010]

Notari: Pere de Monsó, notari públic per l'autoritat del bisbe de Vic.
Pergamí.

31

1386, gener, 8

Definició

Elisenda, filla de Guillem de Puigmateu, de les Planes d'Hostoles, de consell i voluntat de Joan, fill d'Arnau de Closllonch, de la parròquia de Sant Julià de Llor, espòs seu, renuncia a favor de Guillem de Puigmateu, pare seu, a tots els drets i raons que li pertanyen sobre els seus béns per raó de la seva llegítima paterna i materna, a canvi de 500 sous, que constitueixen el dot de les seves núpcies amb Joan de Closllonch. [F4901035]

Notari: Bernat Tufarer, notari públic de Santa Maria d'Amer.
Pergamí.

20. Amb data de gener de 1378, ja consta l'heretament fet per Jaume de la Coromina, àlies Maians, i la seva muller Simona, de Manlleu, a favor de llur fill Bernat del mas Maians. Bernat pren possessió corporal del mas davant el notari Bernat de Caselles, notari públic de Vic per l'autoritat reial [F0301009] [F1801012].

21. El mas de la Coromina i el mas de Maians, ambdós situats a la parròquia de Santa Maria de Manlleu, amb els seus masos i cases, terres, honors i possessions, cultivades i ermes, alous, feus, vinyes i arbres de qualsevol gènere, drets i pertinences, bestiar gros i menut, vaixel·la vinària i bladària i altres paraments i utensilis.

32

1386, gener, 8

Instrument dotal

Guillem de Puigmateu, de les Planes, a la vall d'Hostoles, dóna a Elisenda, filla seva, amb motiu del seu matrimoni, com a herència i llegítima, 500 sous pels seus drets pertanyents sobre el mas de Puigmateu. Seguidament, Elisenda els constitueix en dot a Joan, fill d'Arnau de Closllonch, de la parròquia de Sant Julià de Llor. Joan reconeix que els ha rebut i obliga per ells el seu mas de Closllonch, que té pel monestir d'Amer. [F4901035]

Notari: Bernat Tufarer, notari públic de Santa Maria d'Amer.
Pergamí.

33

1388, juny, 16

Heretament per núpries

Ferrer de Parra i la seva muller Maria, de Santa Maria de Corcó, amb motiu del matrimoni per paraules de present entre Jaume Coromina, fill de Jaume i de Simona, de Manlleu, i Caterina, filla de Ramon d'Aixalada, donzell, domiciliat al lloc del Vinçà, diòcesi de Girona, i de Margarida, fan heretament a favor de Jaume, nebot de Maria, i a Caterina del lloc o casa de Parra, del lloc de Carboneres i del castell de Barrés, que tenen sota domini de Bernat de Cabrera, i del mas de Corts, amb masovers, terres, honors, drets i pertinences, i tots els delmes, rendes, censos dels masos i vaixelles i bestiar. S'estableix que, si un d'ells queda vidu, es casi amb un parent de Ferrer i Maria; que, si ambdós moren sense fills, Guillem de Parra, canonge de Vic, en tingui l'usdefruit fins a la seva mort, i després passi a Pere d'Altafulla, de Manlleu, oriünd del mas de sa Sotera, amb la condició que es casi amb un parent d'ells. [F1901021]

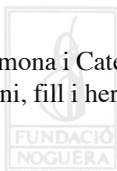
Notari: Gabriel Estanyol, notari públic de Vic, per autoritat del bisbe.
Pergamí.

34

1400, maig, 1

Instrument dotal

Jaume Coromina, la seva muller Simona i Caterina, vídua de Bernat Coromina, de Manlleu, tutors de Jaume Antoni, fill i hereu del dit Bernat, donen Margarida,

néta dels dits cònjuges i filla de Bernat i Caterina, com a muller a Joan Minquet, manegador, fill de Pere Minquet, daurador de Vic. Li donen a ell com a esponsalici i a ella com a dot el corresponent a l'herència i llegítima, que són 2.000 sous i 500 sous pels vestits nupcials. Els tindran ambdós mentre visquin «prout decet virum et uxorem et ordo matrimonii postulat et requisit». Si ella morís sense fills, la meitat del dot i el que resti dels vestits retornen a la Coromina, i al marit mentre visqui l'altra meitat, la qual després passarà també a la Coromina, menys 200 sous per testar. Joan reconeix que ha rebut el dot i dóna com a escriu 1.000 sous. [F0201004]

Notari: Gabriel Estanyol, notari per l'autoritat del bisbe de Vic.
Pergamí.

35

1406, agost, 27

Època de dot

Pere de Masferrer, de Sant Martí de Sentfores, diòcesi de Vic, reconeix que ha rebut de Bernat de Pujol, major de dies, de Santa Eulàlia de Riuprimer, sogre seu, en diversos terminis, 45 lliures en concepte de dot i esponsalici de Margarida, filla de Bernat i muller de Pere. [F1601030]²²

Notari: Berenguer Folcrand, notari públic de Vic, pel bisbe de Vic.
Pergamí.

36

1409, març, 12

Instrument dotal

Caterina, vídua de Bernat Coromina, de Manlleu, dóna la seva filla Clara com a muller a Joan de Bussanya, de la parròquia de Santa Maria de Moià, i un dot de 100 lliures, que són l'herència i llegítima de la noia. Si moren sense fills, la meitat passarà al marit mentre visqui i l'altra meitat al mas la Coromina, menys 15 lliures per testar lliurement. A la mort de Joan, el dot retorna a la

22. Hi hagué discrepàncies sobre el pagament d'aquest dot, amb sentència arbitral en poder de Pere d'Artigues, notari públic de Vic, el 31 de març de 1406. Foren àrbitres Pere de Cantarell, cirurgià, Antoni Serra, flassader, i Berenguer Rourell, colteller, ciutadans de Vic. D'acord amb la sentència, Pere de Masferrer reconeix que ha rebut de Bernat de Pujol, sogre seu, 100 sous, 4 de febrer de 1409 [F1601031].

Coromina. Joan obliga el mas de Bussanya com a garantia de retorn de dot (no hi consta escriu). [F0201005]

Notari: Antoni Roca, prevere, rector de la parròquia de Sant Esteve de Granollers, notari pel bisbe de Vic.
Pergamí.

37

1409, setembre, 24. Moià

Àpoca de dot

Berenguer de Bussanya i la seva muller Clara i el seu fill Joan, de la parròquia de Santa Maria de la vila de Moià, reconeixen que han rebut de Caterina sa Conomina, vídua de Bernat sa Conomina, de Manlleu, 100 florins d'or d'Aragó, que havia promès en temps de les noces entre el dit Joan i la seva filla Clara.²³ [F0401006]

Notari: Joan Torquesell, rector i notari de Santa Maria de Moià.
Pergamí.

38

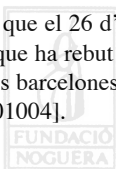
1481, agost, 5. Sant Feliu de Buixalleu

Heretament per núpcies

Llorenç Coromina, de Manlleu, en contemplació del matrimoni del seu fill Joan Llorenç amb Blaia, filla de Pere Pons de Puig i de Francesca, difunta, de Sant Feliu de Buixalleu, hereta al seu fill el mas la Coromina. El pare es reté l'usdefruit i 40 lliures per testar, però després de la seva mort i de la seva dona Joana passarà a l'hereu. Amb l'heretament Joan Llorenç pot fer esponsalici a la seva futura muller. [F0301013]

Notari: Narcís Feixes, notari públic del vescomtat de Cabrera, pel senyor d'Hostalric.
Pergamí.

23. Es només una part del dot, ja que el 26 d'agost de 1413 Berenguer de Bussanya, procurador del seu fill Joan, reconeix que ha rebut de Caterina, muller de Bernat sa Coromina, difunt, 100 sous de les 100 lliures barceloneses de tern en concepte del dot de Clara, filla de Caterina i muller de Joan [F3301004].

39

1488, agost, 5

Instrument dotal

Antoni Lleu i la seva muller Eulàlia, d'Arenys de Munt, hereten llur filla Salvadora amb 400 lliures, els vestits quotidians i un cofre. Si morís sense fills, tot tornaria a la seva família, tret de 200 lliures per testar i els vestits. Salvadora aporta les 400 lliures, els vestits i el cofre com a dot al seu promès Jaume Pascasi, mariner, fill de Pere i Narcisa, d'Arenys de Munt. Jaume ofereix a Salvadora la «tantundem»,²⁴ consistent en el mateix valor del dot aportat per ella. A més, li dóna per la seva virginitat,²⁵ pel dot rebut i per les despeses del matrimoni, 10 lliures, alhora que hipoteca els seus béns com a garantia de devolució de dot. [F0301014]

Notari: Marc Coll, notari per l'autoritat del senyor de Montpalau.
Pergamí.

40

1488, agost, 5

Debitori de dot

Antoni Lleu i la seva muller Eulàlia, d'Arenys de Munt, reconeixen que deuen a Jaume Pascasi, mariner, fill de Pere i Narcisa, difunts, del dit lloc, 40 lliures, diversos vestits i un cofre, en concepte del dot de Salvadora, filla dels primers. Es comprometen a pagar en diversos terminis: 25 lliures, els vestits i el cofre quinze dies abans de la celebració del matrimoni en faç d'església, i d'aquell dia a un any 60 sous més, i així cada any fins que es liquidi el deute. [F0401011]

Notari: Marc Coll, notari per l'autoritat del senyor de Montpalau.
Pergamí.

24. La «tantundem» es recull als Costums de Girona, de manera que el marit aportava al matrimoni la mateixa quantitat que el dot aportat per la muller, per garantir-ne la devolució, *Consuetudines diocesis Gerundensis*. Francesc MASPONS I ANGLASELL (ed.), *Tractat dels pactes nupcials...*, p. 109-110.

25. Normalment l'aportació per la virginitat de la núvia corresponia a l'escreix.

Regestos de documents dotals del fons Sentmenat²⁶

41

1127, novembre, 6

Esponsalici (dot marital)

Pere Miró dona com a esponsalici a la seva esposa Joana una quartera de vinya, situada a la parròquia de Sant Feliu de Castellar del Vallès, al bosc anomenat de Forn, i un barril. En cas de mort del donador sense fills, ella en tindrà l'usdefruit, que a la seva mort tornarà a la família d'ell. [F4701017]

Escrivà: Guillem, prevere.
Pergamí.

42

1183, agost

Compromís matrimonial i dècima marital

Pere de Clasquerí signa compromís matrimonial i dota la seva esposa Sança amb la desena part de tots els seus béns. [F4701023]

Escrivà: Pere de Corró.
Pergamí.

43

1200, febrer, 1

Instrument dotal (dot femení d'una pubilla)

Rovirana, amb el consentiment de la seva mare Guillema, constitueix en dot al seu marit Ferrer l'alou del mas de Tresserra i el mas de Trilla, que té per Ramon de Llaceres, situats al comtat de Barcelona, a les parròquies de Sant Vicenç de Jonqueres (Sabadell) i de Santa Maria Antiga (Santa Perpètua de Mogoda). En cas de mort de Rovirana sense descendència, els seus familiars podran recuperar aquests béns contra el pagament de 250 sous. [F4701025]

Escrivà: Berenguer, sotsdiaca.
Pergamí.

26. Hi hem inclòs els regestos dels documents dotals que estan inventariats en el fons Sentmenat i alguns que, tot i estar dins del fons Fontcuberta, en carpetes de documents solts sense una catalogació concreta, pel seu context formarien part del fons Sentmenat.

44

1222, gener, 28

Capítols matrimonials (heretament d'una filla, dot femení, dot marital)

Joan de Terrablanca i la seva muller Ermessenda, de voluntat de llur fill Arnau, fan donació a la seva filla Maria del mas Terreblanca, on viuen i situat a Castellar del Vallès. Seguidament, Maria aporta com a esponsalici a Pere de Llacera els béns rebuts dels pares. Després, Pere fa donació com a dot a Maria de la dècima part dels seus béns. Finalment, Arnau, germà de Maria, defineix als seus pares de tots els drets que pogués tenir sobre els seus béns i rep 100 sous com a herència, llegítima i fraresca. [S3101008]

Notari: Guerau, prevere.
Pergamí.

45

1240, desembre, 30

Instrument dotal (dot femení i dot masculí i dècima marital)

Instrument dotal de Jordana, filla de Ramon Andreu de Billó, que aporta un dot de 400 morabatins al seu promès Ramon de Rovira,²⁷ ciutadà de Barcelona. Ramon aporta com a donació per núpcies 400 morabatins més. Segueix la donació de la dècima per part de Ramon de Rovira a Jordana. [S0301001]

Notari: Bernat de Vic, notari públic de Girona.
Pergamí.

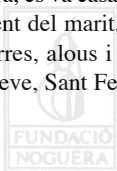
46

1257, agost, 25

Heretament d'una filla per núpcies

Bernat Calvera dota la seva filla Guillema, futura esposa d'Arbert Boadella de Fàbregues, amb el mas de Sallent, que té per Berenguer de Llacera a la

27. El fill homònim, Ramon Rovira, es va casar amb Elisenda de Castellar, la qual amb data 1276, gener, 19 i amb consentiment del marit, dóna a la seva germana Agnès la casa anomenada de Clasquerí i totes les terres, aïlls i drets que tenia al terme del Castell de Castellar i a les parròquies de Sant Esteve, Sant Feliu de Castellar i de Sant Julià d'Altura [S0901032].

parròquia de Sant Julià d'Altura, amb els drets que té en el mas Rei, de la dita parròquia, per la canonja de Barcelona i pel prebost del mes de juny, i amb els drets que té en el camp de Granella i en altres honors. Bernat Calvera es reserva l'usdefruit i disposa que, en cas de discòrdia entre ell i el seu gendre i filla, se sotmetran a arbitri; si no s'avenen al que disposin els àrbitres, es dividiran els béns a parts iguals. Bernat, a més, podrà disposar de 200 sous dels dits béns i la seva meitat, quan mori, tornarà a la seva filla. Es reté també 500 sous per al seu fill Pere i disposa que aquest sigui mantingut durant un any i pugui aprendre algun ofici.²⁸ Finalment, en cas de mort de Guillema sense descendència, els béns passaran al dit Pere. [F4701062]

Notari: Berenguer Guillem, prevere, notari públic de Sabadell per Berenguer de Rosseta. Pergamí.

47

1260, febrer, 28

Època de dot (dot marital)

Ramona de Roca reconeix que ha rebut del seu marit, Berenguer Borrell, els 400 sous que li va prometre aportar en temps de noces. [F4701064]

Notari: Berenguer Guillem, prevere, notari públic de Sabadell per Berenguer de Rosseda. Pergamí.

48

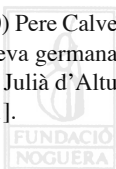
1270, juny, 10

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Bernat Carbonell, de Caldes de Montbui, reconeix que ha rebut de Maria, esposa seva, 1.000 sous en temps de les núpcies. A continuació, Bernat li fa escriure de 500 sous, que li assegura sobre totes les seves cases, horts, vinyes, trilles, camps i altres honors. [F4501075]

Notari: Guillem de Trullars, notari públic de la vila de Caldes pels setmaners. Pergamí.

28. Un mes abans (1257, juliol, 20) Pere Calvera, fill de Bernat Calvera, en haver rebut la llegítima, renunciava a favor de la seva germana, Guillema de Sallent, als drets sobre el mas de Sallent, de la parròquia de Sant Julià d'Altura, domini directe de Berenguer de Llacera, i a qualsevol altre dret [F4701061].

49

1275, gener, 14

Època de dot (dot femení)

Pere Carbonell i el seu fill Bernat, de la vila de Caldes [de Montbui], reconeixen que han rebut, fins a la data, de Bernat de Canal, de Castellar del Vallès, i de la seva muller Guillema, 800 sous, dels 1.000 que els devien en concepte de l'aixovar de Maria, esposa de Bernat i filla dels dits Bernat i Guillema. [F4701073]

Notari: Guillem de Solà, notari públic de Caldes pels setmaners.
Pergamí.

50

1279, febrer, 4

Contracte matrimonial i esponsalici (dot femení i escrieix)

Pere Romaní reconeix que ha rebut de Berenguera, filla de Bernat de Codina, esposa seva, 250 sous en concepte de dot. Pere li fa escriure de 100 sous, essent el total de 350 sous, que li assegura sobre el seu mas de Romaní, que té sota domini del senyor de Clasquerí. S'inclou, al peu del document, un paràgraf pel qual Pere Romaní es compromet a prendre Berenguera com a esposa, «amore procreandorum filiorum», i li ofereix la dècima. [F4501073]

No consta que es fes davant de notari, però sí davant de testimonis.
Pergamí.

51

1282, gener, 3

Època de dot (dot femení)

Guillem de Codina, de Sant Llorenç Savall, reconeix que ha rebut, en diversos terminis, de Maria de Miralles, vídua de Ramon de Miralles,²⁹ 200 sous en concepte del dot i aixovar de la seva esposa Arsenda, germana de Maria. [F4701075]

Notari: Berenguer de Vilanova, notari públic de Sabadell.
Pergamí.

29. El mas Miralles és a Castellar del Vallès [F4701066].

52

1282, octubre, 3

Època de dot (dot femení)

Bernat de Romaní i el seu fill Pere, de Sant Esteve de Castellar, reconeixen que han rebut de Guillem Codina 50 sous del dot de Berenguera, muller de Bernat de Romaní i germana de Guillem Codina.³⁰ [F4501059]

Notari: Berenguer de Vilanova, notari públic de Sabadell.
Pergamí.

53

1292, novembre, 10

Època de dot (dot femení)

Bernat de Vila i la seva muller Maria, de la parròquia de Sentmenat, reconeixen que han rebut de Pere de Romaní, de Castellar del Vallès, germà d'aquesta, 40 sous en concepte del dot i aixovar de dita Maria. [F4701078]

Notari: Berenguer Rubí, notari de Caldes.
Pergamí.

54

1310, desembre, 14

Època de dot (dot femení)

Guillem Suau, de Santa Maria de Palau Solità, reconeix que ha rebut de Pere de Canal i la seva muller Agneta, de Sant Esteve de Castellar, 30 sous en concepte del dot de la seva esposa Ramona, tia de la dita Agneta, sobre el mas Canal. [F4701090]

Notari: Berenguer de Calders, notari públic de Caldes.
Pergamí.

30. La constitució del dot, doc. 50.

55

1317, maig, 31

Esponsalici (dot femení i escrieix)

Sança, filla de Pere de Clasquerí³¹ i de Sibil·la, aporta un dot de 10.000 sous al seu promès Guerau d'Orta, fill del difunt Bernat d'Orta i de Sibil·la.³² Aquests diners ja havien estat lliurats pel pare d'ella al d'ell, el qual els havia invertit a recuperar els seus béns. Guerau hi fa un escrieix de 5.000 sous i Sibil·la, mare de Guerau, renuncia als seus drets sobre els béns del difunt marit. [S0301002]

Notari: Bartomeu de Vilalta.
Pergamí.

56

1326, gener, 20

Època de dot (dot femení)

Ramon Serra, de Sant Esteve de Castellar, fill d'Arnau Serra, difunt, i de Guillema, viva, reconeix que ha rebut de Bernat de Codina, sogre seu, 70 sous dels 350 que li devia per raó del dot i aixovar de Guillemona, filla de Bernat de Codina i muller de Ramon Serra. [F4501058]

Notari: Bernat de [...], regent de l'església de Sant Esteve de Castellar.
Pergamí.

57

1334, gener, 5. Barcelona

Heretament a un fill per núpries

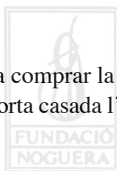
Heretament fet per Pere de Clasquerí a favor del seu fill Geraldó de Clasquerí amb motiu del seu matrimoni amb Isabel, filla de Francesc sa Bastida. Hi consta el consentiment de la seva muller Sibil·la i el seu fill Pere. [S0301003]

Notari: Guillem de Noguera.

Còpia de document en paper, en un plec on hi ha diversos documents, validat pel notari Dalmau Ginebret el 17 de maig de 1494; hi consta el consentiment del veguer de Barcelona de 24 de setembre de 1495.

31. Pere, ciutadà de Barcelona, va comprar la baronia de Castellar l'any 1310.

32. Documentem una Sibil·la d'Horta casada l'any 1326 amb Francesc I de Sentmenat, Castells, II, p. 139.

58

1334, gener, 5

Heretament a una filla per núpcies

Donació entre vius feta per Francesc sa Bastida i la seva muller Sança a favor de la seva filla Isabel, amb motiu del matrimoni d'aquesta amb Geraldó de Clasquerí. Li donen una casa prop de la parròquia de Sant Just de Barcelona i 25.000 sous, que li corresponen com a herència i llegítima i amb els quals constituirà el dot. [S0301004]

Notari: Guillem de Noguera.
Pergamí, document partit per ABC.

59

1334, gener, 6. Barcelona

Instrument dotal (dot femení)

Instrument dotal d'Isabel, filla de Francesc sa Bastida, ciutadà de Barcelona, a favor del seu promès Geraldó de Clasquerí. El dot consisteix en una casa situada prop de la parròquia de Sant Just de Barcelona i 25.000 sous. [S0301005]

Notari: Simó Besalú.
Pergamí.

60

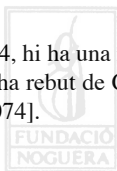
1352, gener, 21

Àpoca de dot (dot femení)

Bernat de Cabrafic, del terme del castell de Castellar, reconeix que ha rebut de Guillem Enter, de l'esmentat terme, 20 sous, part del dot de Francesca, germana de Guillem Enter i muller de Bernat. [F4701117]³³

Notari: Francesc de Marca, notari públic per tots els dominis del rei d'Aragó.
Pergamí.

33. Amb data de 1357, octubre, 14, hi ha una nova àpoca de Bernat Cabrefic, de Sant Esteve de Castellar, que reconeix que ha rebut de Guillem Enter 10 lliures que li devia en concepte del dot de Francesca [F4501074].

1516, gener, 29

Capítols matrimonials

Capítols matrimonials entre Francesc de Clasquerí, senyor de Castellar del Vallès, i Magdalena, filla de Miquel Benet, senyor de Corbera. [S0301006]

Notari: Joan Vilana.

Còpia en un plec de sis folis de paper feta pel notari Esteve Gilabert Bruniquer.

Transcripció de documents del fons Sentmenat (Arxiu Fontcuberta)

1

1127, novembre, 6

Pere Miró dona com a esponsalici a la seva esposa Joana una quartera de vinya, situada a la parròquia de Sant Feliu de Castellar del Vallès, al bosc anomenat de Forn, i un barril. En cas de mort del donador sense fills, ella en tindrà l'usdefruit i a la seva mort tornarà a la família d'ell. [F4701017]

Notari: Guillem, prevere. Pergamí, malmès.

In nomine Domini. Ego, Petro Mironi, donatorum sum tibi sponse mee nomine Ihoanna. Per hanc scripturam mee donationis dono tibi quarterada una vinea et barrillo uno, tali modo ut si ego hobiero ante te sine infantes legitimos habeatis et teneatis prescripta omnia in vita tua, post obitum vero tuum remaneat meis propinquis. Et est predicta tamen in comitatu Barchinona, in parrochia Sancti Phelicis Kastellari, ad ipso bosco que vocant de Forn. Et est manifestum quem vero predicta donatione de meo iure in tuo trado dominio et potestate, sicut superius resonat. Ita quod, si ego donator aut ullusque homo [vel femina] qui ista donatio tibi venerit pro inrumpendum, nul valeat, sed in duplo hec componat, et in antea ista donatio firma permaneat modo[...] omnique tempore.

Quem est acta VIII idus novembris, anno XX regni regis Ludovici.

Signum Petrus Mironi, qui ista fecit, firmavit et testes firmare [rogavit]. Signum Mironi Raimundi. Signum [Ermen]gardis. Signum Raimundi. Signum Umberti. Sciant cuncta quod si ego, Iohanna, quod super [...] hobiero sine infantes legitimis ante viri [...] quidem supra est scripti nomine³⁴ Petri, remaneat illa terciam partem [...].

Guilelmus, presbiter, [...] cum literas dampnatis in novissimo traulo, die et anno [quo supra].

34. *Seguia Raimundi, ratllat.*

2

1183, agost, 2

Pere de Clasquerí dota la seva esposa Sança amb la desena part de tots els seus béns. [F4701023]

Notari: Pere de Corró. Pergamí.

Conditor Dominus Deus cum in mundi inicio cuncta creasset³⁵ ex nihilo, ex osse viri dormientis formam fecit mulieris, ex uno duos faciens duos uno esse debere monstravit. Ipso restante, reliquet homo patrem suum et matrem et adherabit uxori sue et erint duo in carne una. Qua propter, in Dei nomine, ego, Petrus de Casclarino, procreandorum filiorum amore, elegi michi sponsam assumere nomine Sanciam, et facio ei dotem vel donacionem decime partis omnium rerorum meorum mobilium et immobilium quas in presenti habeo et in antea, Deo largiente, ubique locorum adquisiero. Si quis contra hanc dotem vel donacionem ad infringendum venire temptaverint, nullatenus facere possit, sed pro sola presumptione libram unam auri puri componat, et insuper hec dos et donatio firma et stabilis omni tempore permaneat.

Que est acta IIII nonas augusti, anno Domini M C LXXXIII.

Signum Petri de Casclarino, qui hec laudo et firmo firmareque rogo. Signum Bernardi de Plicamanibus. Signum Iohannis de Salis. Signum Berengarii de Cavalleria. Signum Raimundi Seganes.

Signum Petri de Corroni, scriptoris, quod hoc scripsit die et anno ut supra.

3

1200, febrer, 1

Rovirana, amb el consentiment de la seva mare Guillema, constitueix en dot al seu marit Ferrer l'alou del mas de Tresserra i el mas de Trilla, que té per Ramon de Llacera, situats a les parròquies de Sant Vicenç de Jonqueres (Sabadell) i de Santa Maria Antiga (Santa Perpètua de Mogoda). En cas de mort de Rovirana sense descendència, els seus familiars podran recuperar aquests béns a canvi de 250 sous. [F4701025]

Escrivà: Berenguer, sotsdiaca. Pergamí.

Sit notum cunctis quod ego, Ruvirana, cum assensu et voluntati matris mee Guilme, dono tibi, Ferrario, quem volo duc[...] virum, in dotem, illum meum mansum de Tressera, sicut ego melius habeo per meum alodium et ipum alium

35. *Aquestes primeres paraules estan amb lletra més gran a manera de títol.*

meum mansum de Trilea, quem teneo per dominum meum Raimundum de Laceres. Sunt predictos duos mansos quos tibi dono in dotem in comitatu Barchinne, in parrochiam Sancti Vicentii de Iunchariis et Sancte Marie de Antiqua et in predictis locis. Abent autem affrontationes iam dictos duos mansos ab utrisque partibus sicut ab eorum terminis concluduntur, et ego melius habeo et teneo, vel habere debeo, voce patris mei et per donum quem michi fecit matris mee Guilelme in mea alia carta, salvis suum retentis, sicut continet in unum donum quem michi fecit, ut habeas, teneas, possideas et explores secure et potenter in omni vita tua, salvo iure dominorum meorum de Laceres. Post obitum vero tuum romaneat infantis de te in me procreatis, quod si infantes supertites procreati non fuerint de te in me, post obitum tuum revertunt michi vel meis propinquis vel cui ego dimiserunt verbis aut testamento. Sed si ego obiero ante te sine infantibus vivus ex nobis amborum procreatis, et te vivente, aliquis ex meis propinquis voluerint redimere ante prescriptum donum nec trahere de tuo posse hoc facere non possint nec prius persolvent tibi CC LX solidos bone monete valentis marcha argenti XLVIII solidos et deinde sit eis solum sine omni impedi[me]nto. Si [..]s hec frangerit supradicta, in duplo componat et insuper maneat firmum.

Quod est actum kalendas februarii, anno Domini M C XCIX.

Signum Rauvirane, que hic donum facio et firmo, testique firmare rogo. Signum Guilelme, matris eius. Signum Raiumdi de Laceres. Signum Berengarie, uxoris eius. Signum Bernardi de Laceres, filii eorum, qui hec laudamus et firmamus. Signum Berengarii de Riera. Signum Petri Mironis. Signum Petri Lobeti. Signum Berenagarii de Laceres. Signum Raimundus de Laceres. Signum Guilelmi de Laceres. Petrus, sacerdos, huius rei testatis.

Berengarius, subdiachonus, qui scripsit, die et anno qua supra.

4

1222, gener, 28

Joan de Terrablanca i la seva muller Ermessenda, de voluntat de llur fill Arnau, fan donació a la seva filla Maria del mas Terreblanca, en el qual viuen i situat a Castellar del Vallès. Seguidament, Maria aporta com a esponsalici a Pere de Llacera els béns rebuts dels pares. Després, l'esmentat Pere fa donació a Maria de la dècima part dels seus béns, com a dot. Finalment, Arnau, germà de Maria, defineix als seus pares de tots els drets que pogués tenir sobre els seus béns i rep 100 sous com a herència, llegalítima i fraresca. [S3101008]

Els quatre instruments estan en el mateix pergamí.

[Sit notum] cunctis quod ego, Iohannes de Terralba, et uxor mee Ermesen, consilio et voluntate Arnaldi, filii nostri, et aliorum amicorum nostrorum, damus tibi, Marie, filie nostre, ipsum nostrum mansum de Terralba in quo inhabitamus, cum domus et supraposita cum omni in se habente mobile et immobile et totum

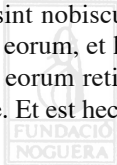

quantum habemus vel habere debemos in comitatu Bachinone et in parrochias Sanci Stephani et Sancti Felicis de Castelar, in divisis locis, honore et avere, mobile et immobile; et tale pactu uteri hoc donum sumus dominus et potentissimus tecum et cum viro tuo omnibus diebus vite nostre. Quod si discordia evererint inter nos, ut simile manere non possimus autem componere pro consilio amicorum et proborum, infra spacium triginta dierum, habeamus et teneamus et possideamus et expletemus medietatem totius iamdictis doni per omnia locca, tam de honore quam de avere, mobile et immobile sive domorum, omnibus diebus vite nostre. Post obitum nostrum, sit ut superius est sriptum, nec tantum quod pro animarum nostrarum acceperimus ad diem obitus nostri, ad consuetudine ipsius parrochie. Retinuumus namque ut donemus ad filium nostrum Arnaldum C solidos denariorum bone monete Barchinone per suam hereditatem et legitimam honoris et avere, et donemus ad filia nostra Raimunda VI solidos, et ad Berengarium, filium nostrum, XV solidos, et maritemus filiam nostram Guilelma secundum providentia amicorum nostrorum quando fuerit temporis nupciandi, et donemus ad filia nostra Ermesendis XII solidos, quo denarios omnes fuerit denarorum monete Barchinone valente marcham argenti XLIII solidos [...] infantibus [...] habeatis prenominatam partitam per suam hereditatem et legitimam honorum et avere, mobile et immobile.

Actum est hoc [V kalendas] februarii, anno Domini M CC XXI.

Signum Iohannis de Terralba. Signum Ermesendis, uxoris eius. Signum Arnaldi. Signum Berengarii. Signum Raimunde. Signum Guillelme. Signum Ermesendis, filii eorum, nos qui hoc laudamus et firmamus. Signum Petri de Son. Signum Bernardi de Podio Ebrino. Signum Guillelmi de Collo.

Sit notum cunctis quod ego, Maria, consilio et voluntate patris mei et aliorum amicorum et matri, dono tibi, Petro Latrera, me ipsa in coniugem et meum mansum de Terralba et totum quantum pater et mater meis michi dederent, sicut melius resonat in ipsa carta donationis quam michi fecerunt. Hec omnia dono tibi corporalem per tuum sponsalicium, ita vero ego et tu simile habebamus omnibus diebus vite nostre, post obitum nostrum revertatur infantibus a te in me procreatis. Si vero infantes defuerunt a te in me procreatis, et ego obiero ante te similiter habeas et teneas iamdictum donum omnibus diebus vite tue, cum infantem et sine infantem, cum uxore et sine uxore; post obitum tuum revertatur meis propinquoribus quibus dimisero per scriptum vel per loquelam. Sed si illi mei propinqui voluerint abstrahere dictum donum de tuo posse omnibus diebus vite tue antea donent tibi vel cui volueris CCC XXX solidos denariorum bone monete Barchinone, de qua valet marcham argenti XLIII solidos ad tuam tuorumque voluntatem faciendam. Sed si forte tu pegas obieris infra [...] nos quatuor annos venturos sine infantem vivum de te in me procreatum, facias tuum testamentum et voluntatem de centum solidos. Retineo igitur vero istum donum sint nobiscum pater et mater meis dominus et potentissimus omnibus diebus vite eorum, et habeant illum retinimentum salvum et securum quod hec et infantibus eorum retinens, sicut melius resonat in ipsa carta donationis quam michi federe. Et est hec omnia in comitatum Barchinone et

in parrochia Sancti Stephani et Sancti Felicis de Castelar et nominatim locum Terralba et in aliis locis.

Actum est hoc V kalendas februarii, anno Domini M CC XXI.

Signum Maria, qui hec laudo et firmo. Signum Iohannis de Terralba. Signum Ermesende, uxor illius. Signum Arnaldi. Signum Berengarii. Signum Raimunde. Signum Guilelme. Signum Ermesende, filii eorum, nos qui hoc laudamus et firmamus. Signum Petri de Soles. Signum Gulelmi de Col. Signum Bernardi de Podio Ebrino.

Geraldus, presbiter, qui hoc scripsit.

Lege [...] precipitar ut fidore coniugium non fiat. Idcirco, in Dei nomine, ego, Petrus, facio tibi, Maria, filia Iohannis de Terralba dotem et donationem decimam partem mearum rerum, sicut in legibus gotorum continetur. Si quis hanc dos frangere temptaverint, libram unam auri componat, et insuper hanc dos et donationem [fir]ma et stabile permaneat.

Actum est hoc V kalendas februarii, anno Domini M CC XXI.

Signum Petri, qui hanc dos laudo et firmo. Signum [Petri] de Soles. Signum Berengarii de Podio Ebrino. Signum Iohannis de Torrentum.

[Geraldus], presbíter, qui hoc scripsit die et anno quo supra

Sit notum cunctis quod ego, Arnallus, non vi nec dolo inductus imo spontanea voluntate, dono et diffinio tibi, Iohanne de Terralba, patri meo, et tue uxori Ermesendi, matris mee, et Marie, sorosis mee, et viro suo Petro et vestris omnique tempore in perpetuum, totum illum directum et vocem et legitimam et frarescam sive parte quod ego abeo vel habere debeo in mansum de Terralba et in tenedonibus suis sive pertinentiis, in honorem nec in avere mobile et immobile³⁶ per vocem paternalem sive maternalem. Ita vero de cetero ego nec aliqua persona per meum consilium nec adiutorium nichil passim nec possint vobis in dictam deffinitionem repatere nec revoccare per ullam rationem scripta et incripta, antea ex toto vobis et vestris diffinio, salvo tamen iure denariorum, ut melius dici vel intelligi potest ad vestrum vesrorumque salvamentum, sine ullo meo meorumque retentum. Accipio autem per hac donantum et indeffinientum C solidos denariorum bone monete Barchinone, valenti marcham argenti XLVIII solidos. Quos concedo a vobis habuisse [...]cians excepcioni non numerate peccunie, omni iuri et rationi et totum duplum engan quantum ad hoc penitus renuncio.

Actum est hoc V kalendas februarii, anno [Domini] M CC XXI.

Signum Arnalli, qui hoc laudo et firmo. Signum Petri de Soles. Signum Iohannis de Torrentum. Signum Petri Arberti.

[Geraldus, presbiter], qui hoc [scripsit] cum literas suprapositas in IIII^a linea, die et anno quo supra.

36. in honorem nec in avere mobile et immobile, *afegit a la interlínia*.

1240, desembre, 30

Instrument dotal de Jordana, filla de Ramon Andreu de Billon, que aporta un dot de 400 morabatins al seu promès Ramon de Rovira, ciutadà de Barcelona. Ramon aporta com a donació per núpcies 400 morabatins més, i fa donació de la dècima. [S0301001]

Notari: Bernat de Vic, notari públic de Girona. Pergamí.

Sit³⁷ notum cunctis quod ego, Iordana, filia Raimundi Andree de Billon, qui fuit, consilio et voluntate amicorum meorum, dono in dotem tibi, Raimundo de Rovira, civi Barchinone, quod Deo volente accipiam in maritum, quadragentos marabatinos alfossinos bonos, boni et fini auri rectique ponderis. Ita verum habeamus illos et teneamus nos ambo simile dum vixerimus, sicut decet virum et uxorem, et ad obitum nostrum remaneant infantibus nostris ex nobis ambobus procreatis. Si vero infantes nobis deffuerint et ego prior te obiero, habeas de dictis CCCC morabatinos, centum morabatinos ad omnem tuam voluntatem faciendam; CCC marabatinos qui remanent habeas et teneas omnibus diebus vite tue, et post obitum tuum revertantur meis propinquoribus. Et ego, Raimundus de Rovira predictus, dono in donacionem propter nupcias tibi, Iordane predictae, quam Deo volente ducam in uxorem, alios CCCC morabatinos alfonsinos bonos, boni et fini auri rectique ponderis, sub ipsis eisdem pactis et condicionibus quibus tu alios CCCC morabatinos in dotem michi affers, prout superius continet, et hos CCCC morabatinos quos ego tibi dono in donacionem propter nupcias, et illos alios CCCC morabatinos quos tecum in dotem recepisse, confiteor, renunciando excepcioni non tradite dotis, qui sic sunt DCCC morabatinos completi. Dono illos tibi et assigno in omnibus meos³⁸ bonis mobilibus et immobilibus, habitis et habendis in havere et honore ubique. Et renuncio super hoc specialiter et ex certa sciencia consuetudini Barchinone, que est vel debere esse quod vir non facit donacionem uxori niqui in media parte dotis, vel siqua alia sit consuetudo in Barchinone civitate contra premissa. Siquis hic recuperare voluerit, non valeat.

Actum est hoc II kalendas ianuarii, anno Domini M CC XLsimo.

Signum Iordane, predictae. Signum Raimundi de Rovira, qui hoc firmamus firmarique rogamus. Signum Petrus de Sancto Celedonio, testius. Signum Petri Garnali. Signum Petri Ollerii. Signum Bernardi de Beviano.

Signum Richardus de Oscha, qui hoc scripsi mandato Bernardi de Vicco, publici Gerunde notarii, cum litteris suprascriptis in XIII^a línea, ubi dicitur «meis», die et anno quo supra.

Ego, Bernardus de Vicco, publicus Gerunde notarius, subscribo.

37. S inicial decorada.

38. meos, afegit a la interlínia.

In³⁹ Xristi nomine. Ego, Raimundus de Rovira, dono tibi, Iordane, sponse mee, decimam partem omnium rerum meorum mobilium et immobilium, ques michi habeo et de cetero, Deo dante, habiturus sum, tam in avere quam in honore, ubique, ad omnem tuam voluntatem faciendam, sicut in lege gotorum continetur. Si quibus hic rumpere voluerit, non valeat, set decem libris auri cocteri componat.

Actum est hoc II kalendas ianuarii, anno Domini M CC XLsimo.

Signum Raimundi de Rovira, qui hoc firmo firmarique rogo. Signum Petrus de Sancto Celedonio, testis. Signum Petri de Garvali. Signum Petri Ollerii. Signum Bernardi de Beviano.

Raichardus de Oscha, qui hoc scripsi mandato Bernardi de Vicco, publici Gerunde notarii.

Ego, Bernardus de Vicco, publicus Gerunde notarius, subscribo.

6

1279, febrer, 4

Pere Romaní reconeix que ha rebut de Berenguera, filla de Bernat de Codina, esposa seva, 250 sous en concepte de dot. Pere li fa escriure de 100 sous, essent el total de 350 sous, que li assegura sobre el seu mas de Romaní, que té sota domini del senyor de Clascuerí. S'inclou, al peu del document, un paràgraf pel qual Pere Romaní es compromet a prendre Berenguera com a esposa, «amore procreandorum filiorum», i li ofereix la dècima. [F4501073]

No consta que es fes davant de notari, però sí davant de testimonis. Pergamí.

Sit omnibus notum quod ego, Petrus Romaní, cum voluntatem et consilio amicorum meorum, confiteor et recognosco tibi, Berengarie, filia Bernardi de Cudina, sponse mee, quod atulisti michi tempore nuptiarum in dotem numerndo ducentos quinquaginta solidos bone monete peccunie ternale Barchinone, super quibus renuncio omni excepcioni non habite peccunie. Et ego pro illa dote quam habui et accepti a te facio tibi augmentum in donacionem propter nuptias de centum solidos, et sic sunt in suma trecentos quinquaginta solidos, quos habeas, teneas, possideas et expletes potenter et integriter omnis diebus vite tue, cum viro et sine viro, cum infante et sine infante et sine vinculo et retentis alicuius persone, super toto manso meo de Romaní cum pertinentiis et tenedonibus suis, quem habeo et teneo pro dominio de Clascary, et generaliter abeas et teneas dictos CCC L solidos super universis bonis meis mobilibus et immobilibus que modo habeo vel antea, Domino largente, ubique locorum fuero adquisiturus. Et ad obitum tuum, si infans vel infantes vivi et superstitis de me in te procreati fuerunt, habeas ad omnes tuas volunta-

39. I inicial decorada.

tes faciendas dictos CC L solidos quos tu michi atulisti, augmentum vero revertatur michi et meis. Et si ad obitum tuum infans vel infantes vivi et superstitis de me in te procreati non fuerint, revertantur manso de Cudina et suo heredi centum viginti quinque solidos, et tu facias voluntates tuas de aliis centum viginti quinque solidos, et aumentum quam tibi feci revertatur michi et meis. Et si ego obiero ante quam tu et aliquis de propinquis meis volebat trahere dictam obligationem a tue posse, non possit facere donec prius solverit tibi vel tuis pro te ducentos quinquaginta solidos ad omnes tuas voluntates faciendas, et centum solidos quos habeas et teneas in vita tua tantum, et post obitum tuum dicti C solidi devolvantur michi vel meis cui vel quibus ego dimisero verbis vel testamento. Intelligatur in hac obligatione esse saluum ius et dominium de Clascary et aliorum dominorum pro quibus honores in dicto manso tenentur.

Actum est hoc pridie nonas februarii, anno Domini M CC LXX octavo.

Signum Petri Romaní, qui hec laudo et firmo. Testes huius rei sunt Guilelmus Dous, Raymundus de Mirales et Berengarius Guili.

Conditor omnium, Deus cum in mundi inicio cuncta creasset ex nichilo ex osse viri dormientis formam fecit mulieris ex uno faciens duos, unum etiam debere monstravit, ipso atestante qui aut reliquet homo patrem suum et matrem suam et adherebit uxori sue et erunt duo in carne una. Qua propter, in Dei nomine, ego, Petrus Romaní, amore procreandorum filiorum, elegi michi sumere sponsem nomine Berengarie, cui facio dotem et donationem decime partis omnium bonorum meorum mobilium et immobilium, quemodo habeo vel antea habiturus sum, ubique, Domino largiente.

Actum est hoc pridie nonas februarii, anno Domini M CC LXX octavo. Signum Petri Romaní, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt Guillemus Dous, Raymundus de Mirales et Berengarius Guili.

7

1317, maig, 31

Instrument dotal de Sança, filla de Pere de Clasquerí i de Sibil·la, que aporta un dot de 10.000 sous al seu promès Guerau d'Orta, fill del difunt Bernat d'Orta i de Sibil·la. Aquests diners ja havien estat lliurats pel pare d'ella al d'ell, el qual els havia invertit a recuperar els seus béns. Guerau hi fa un escreix o donació per núpçies de 5.000 sous i Sibil·la, mare de Guerau, reuncia als seus drets sobre els béns del difunt marit. [S0301002]

Notari: Bartomeu de Vilalta. Pergamí.

Noverint⁴⁰ universi quod, cum inter Bernardum de Orta, quondam, et Petrum de Casclarino, iurisperitum, actum et tractatum extitisset et pactum inter eos intervenisset iuramento et homagio firmatum, necnon inter aliquos affines et de parentela dicti Bernardi ac dicti Petri similiter preste fuerant iuramento et homagio, roborare quod matrimonium contraheretur inter me, Geraldum de Orta, filium dicti Bernardi de Orta, quondam, et Sibilie, que fuit uxor eius, et vos Sanciam, filiam dicti Petri de Castclarino et domine Sibilie, uxoris eius, et quod ego vobis, dicte Sancie, facerem instrumentum dotalium de decem mille solidos monete Barchinonensi de terno, quos dictus Petrus, pater vester, tradidit et solvit dicto Bernardo de Orta, patri meo, et qui missi et conversi fuerunt in utilitatem et recuperationem hereditatis et bonorum que fuerunt Petri de Orta, quondam, de quibus hereditate et bonis dictus pater meus michi fecit donationis irrevocabiliter inter vivos, et quod facerem vobis augmentum seu donationem propter nuptias de quinque mille solidorum eiusdem monete. Idcirco ego, Geraldus de Orta predictus, de consensu domine Sibilie, uxoris dicti Bernardi de Orta, quondam, matris mee, aprobans solutionem et traditionem dictorum decem mille solidorum per dictum Petrum factam dicto patri meo, confiteor et recognosco vobis, dicte Sancie, cum qua contraxi matrimonium per verba de presenti, quod habui et recepi a vobis in dotem vestram, seu pro dote vestra, decem mille solidos monete Barchionone de terno, quos dictus pater vester, ut dictum est, tradidit et solvit dicto patri meo, quondam, et qui missi fuerunt et conversi in liberationem, recuperationem et utilitatem hereditatis et bonorum dicti Petri de Orta, quondam, quam et que domina Berengaria, uxor eiusdem Petri, retinebat ratione dotis sue et sponsalicii, de quibusquidem decem mille solidos dictus pater vester solvit et dedit vobis sex mille solidis pro hereditate et legitima paterna, et residuos quatuor mille solidis pro hereditate et legitima materna. Super quibusquidem decem milibus solidis renuncio excepcioni non numerate dotis et in utilitatem et recuperationem dicte hereditatis et bonorum non converse et excepcioni doli mali et in factum, et omni alii iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus. Et facio vobis augmentum seu donationem propter nuptias de quinque mille solidorum dicte monete, et sic sunt in summa omnes dicti denarii, inter dotem et augmentum, quindecim mille solidi dicte monete, quos quindecim mille solidos vos habeatis et possideatis toto tempore vite vestre, cum marito et sine marito, cum infante et sine infante, et absque vinculo et contradictione mei et meorum et alterius persone. Et de predictis decem milibus solidis dotis vestre possitis vestras libere facere voluntates absque obstaculo et impedimento mei et meorum et eiusque alterius persone. Premissi vero quinque mille solidos, de quibus vobis feci augmentum seu donarionem propter nuptias, sint et revertantur, post obitum vestrum, infanti vel infantibus qui de me

40. N inicial decorada.

in vobis fuerint procreati. Et, si infans vel infantes de me in vobis ⁴¹ procreati supertites non fuerint, revertantur predicti quinque mille solidi michi vel proximis meis, aut cui sive quibus ego voluero, verbis vel testamento seu aliter. Et promito vobis quod in casu restituendo dotis restituam vobis vel vestris, aut cui volueritis, predictos decem mille solidos dotis vestre, et quod in casu quo augmentum predictum solvi debeam solvam vobis dictos quinque mille solidos de quibus vobis feci augmentum seu donationem propter nuptias. Et pro hiis complendis et atendendis obigo vobis specialiter domum vocatam de Orta, cum nemore eiusdem domus et cum omnibus honoribus, possessionibus, pertinentiis et iuribus eiusdem et cum omnibus mansis, hominibus et feminis, censibus, agrariis, redditibus, exitibus et proventibus et iuribus eiusdem domus. Quam domum habeo et possideo in parochia Sancti Iohannis de Orta. Item, obigo vobis et vestris specialiter domum meam vocatam de Cerdanyola, cum omnibus honoribus, possessionibus et pertinentiis suis ac cum mansis, redditibus, censibus, agrariis, fructibus, proventibus et iuribus eiusdem domus, et terciam partem et ius quam et quod habeo et percipio, et habere et percipere deo, in decimo de Sancto Marciali,⁴² et ratione seu occasione eiusdem decimi, et omnia iura que habeo et percipio et habere et percipere deo in parrochiis Sancti Martini de Cerdanyola⁴³ et Sancte Asiscle de Fexiis, et in toto termino castri de Sancto Marciali. Item, obigo vobis et vestris totam partem et ius quam et quod habeo in decimo de Granullariis et in decimo de Vilaçar. Item, obigo vobis et vestris domum de Corrone Inferiori, cum omnibus laborationibus, censibus, redditibus agrariis et iuribus eiusdem domus, quam domum habeo in Vallense, in parochia de Corrone Inferiori, et omnes census et redditus et iura quos et quem habeo et habere deo in parrochiis de Meserata et de Ladona,⁴⁴ et partem et ius quam et quod habeo in decimo de Corrone Inferiori ac Clascarinia, castri de Cabannis,⁴⁵ quod est in Vallense, et partem et ius quam et quod habeo in decimo de Cabannis. Generaliter etiam, pro predictis complendis, obigo vobis et vestris omnia alia bona mea mobilia et iommobilia, habita et habenda. Et ad maiorem cautelam, iuro per Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia manibus meis corporaliter tacta, predicta omnia et singular attendere et complere, tenere et observare, et in aliquo non contravenire aliquo iure, causa vel etiam ratione. Et hec omnia predicta et singula facio et promito vobis, dicte Sancie, et vobis, notario infrascripto, ut publice persone pro ea, et infantibus predictis, et pro personis quarum inter sit et interesse possit recipienti et legitime stipulanti. Ad hec ego, Sibilia, uxor

41. *Segueix de me in vobis, repetit.*

42. *És el castell de Cerdanyola amb la seva capella dedicada a sant Marçal.*

43. *Es tracta de Cerdanyola del Vallès.*

44. *Marata i Llerona, igual que Corró d'Avall formen part del municipi de les Franqueses del Vallès.*

45. *Castell de Cabanyes a Sant Fost de Campsentelles.*

Bernardi de Orta, quondam, laudans, aprobans et confirmans vobis, dicte Sancceie, et vestris obligationem tantum dicte domus de Orta et dicte domus de Cerdanyola, cum omnibus suis pertinenciis et iuribus et predictorum domorum Sancti Marcialis et de Vilaçar vobis factam per dictum Geraldum, filium meum, et eidem obligationi consentiens, convenio et promito vobis, dicte Sancie, et vobis, notario infrascripto, pro personis quam intersit legitime stipulanti, quod contra dictam obligationem dictarum domorum de Orta et de Cerdanyola et dictorum decimorum Sancti Marcialis et de Vilaçar non veniam aliquo tempore, ratione dotis mee et sponsalicii et iuris ypotecharum mearum et ratione usufructus, quem in proxime contentis domibus et predictis decimis habeo, nec ratione alicuius alius iuris michi competentis in eis. Immo, cerciorata de iure meo, renuncio quantum ad dictas domos de Orta et de Cerdanyola et dicta decima de Sancto Marciali et de Vilaçar et pertinenciis et iura earum et eorum, ipsis doti mee et sponsalicio et usufructum quem habeo, et totum aliud ius michi quoquo modo competens in aliis decimis, redditibus, bonis et iuribus que fuerunt dicti Bernardi de Orta, quondam, et quo dictus Geraldus vobis obligat supra.

Actum est hoc apud dictam domum de Orta, pridie kalendas iunii, anno Domini millesimo tricentesimo septimo decimo.

Signum + GERALDI de Orta, iurantis. Signum SIBILIE, predictorum, qui hec laudamus et firmamus.

Testes huius rey sunt Simon de Castro Arnaldo, Petrus Oliva, presbiter, et Bernardus de Planconibus.

Signum + Bartholomei de Vilalta, auctoritate regia notarii publici Barchinone, quod hec scribi fecit et clausit.

8

1334, gener 5. Barcelona

Heretament fet per Pere de Clasquerí a favor del seu fill Geraldó de Clasquerí amb motiu del seu matrimoni amb Isabel, filla de Francesc sa Bastida. Hi consenteixen la seva muller Sibil·la i el seu fill Pere. [S0301003]

Notari: Guillem de Noguera. Còpia de document en paper, en un plec on hi ha diversos documents, validat pel notari Dalmau Ginebret el 17 de maig de 1494; hi consta el consentiment del veguer de Barcelona de 24 de setembre de 1495.

(fol. 2v) In Dei nomine. Noverint universi quod ego, Petrus de Casclarino, civis Barchinone, volens et cupiens quod vos, Gerdaldonus de Casclarino, filius nunc⁴⁶ et domine Sibilie, uxoris mee comunis, matrimonium contrahatis et filios

46. *Hauria de posar mei en lloc de nunc.*

habeatis ex legitimo matrimonio procreatos, idcirco, non dolo inductus vel errore lapsus sed bono animo et spontanea voluntate, ex certa sciencia per me et meos, presentes et futuros, pura, perfecta et irrevocabili donacione inter vivos, dono et concedo vobis, dicto Geraldono, filio meo, legitime emancipato, tempore nupciarum vestrarum, quas de voluntate mea debetis contrahere cum Isabele, filia venerabilis Ffrancisci de Bastida, civis dicte civitatis, et domine Sancie, uxoris eiusdem, et vestris et quibus volueritis perpetuo, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et suplemento eiusdem, domum meam vocatam de Casclarino, quam per proprium, liberum et franchum alodium habeo et possideo in Vallesio, et castrum meum de Casclarino, quod simiiter habeo et possideo in Vallesio, quodque teneo in emphiteosim ad certum censum pro baronia Montiscatheni, cum fortitudinibus et domibus ipsorum domus et castrum, et cum omni iurisdiccione civili et criminali eiusdem castrum, et cum omnibus honoribus et possessionibus, vineis, scilicet, et aliis terris⁴⁷ cultis et heremis ac pertinenciis eorundem, et cum omnibus mansis et mansoncis infra terminus dicti castrum et pertinencias dicte domus constitutes, cum honoribus et possessionibus eorundem, et cum molendinis et casalibus in quibus sunt constructa, et aqua de qua molunt, et rotis, rederus et resteyladors et aliis apparatibus suis, et cum pratis, pasturis, silvis, nemoribus et garricis, montibus et montaneis, venationibus et deveseis, aquis et aqueductibus, et cum militibus et dominabus et aliis hominibus et feminis ibi habitantibus et habitaturis, et cum terminis, pertinenciis et iuribus eorundem, et cum omnibus agrariis, laudimiis, intestiis, exorquis, cugiciis et aliis iuribus universis que de iure, usu vel consuetudine seu aliter habeo et habere debeo in dictis domo et castris et terminis suis. Item, dono et concedo vobis, dicto Geraldono, filio meo, dicto tempore nupciarum vestrarum, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et suplemento eiusdem, et vestris et quibus volueritis per petuo, baiuliam ville Sabadelli et iura omnia emolumenta que habeo pro eadem, et omnes etiam et singulos census, redditus, exitus, proventus et iura alia que habeo et percipio, et habere el percipere debeo et in dicta villa Sabadelli et infra terminos castrum de Rahona, sive sint alodia seu feudali sive emphiteoticaria, et per quoscumque dominos teneantur, dono etiam et concedo vobis, dicto Gallandono,⁴⁸ filio meo, tempore nupciarum vestrarum, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et suplemento eiusdem, et vestis et quibus volueritis, perpetuo, omnes et singulos mansos cum honoribus et possessionibus eorundem et cum hominibus et feminis ibi habitantibus et habitaturis, et omnes etiam et singulos census, agraria et alia quevis iura que habeo ad in perpetuum in villa Terracie et terminis eiusdem et infra terminos castrorum de Sancto Miniato de (fol. 3r) Canovis et de Gallifa, sive sint alodia seu feudalia, sive

47. *Ceteris, paraula esmenada, crec que hauria de dir* terris.

48. *Erròniament diu Gallandono quan hauria de dir* Geraldono.

emphiteoticaria, et per quoscumque dominos teneantur. Hanc autem donatioem et concessionem facio vobis, dicto Geraldono, filio meo, dicto tempore nupciarum vestrarum, et vestris et quibus volueritis, perpetuo, de predictis omnibus et singulis, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et suplemento eiusdem, sicut melius dici potest et intelligi ad sanum et bonum intellectum vestri et vestrorum, extrahens supradicta omnia et singula que vobis dono et concedo de iure, dominio et posse mei et meorum, eademque in ius, dominium et posse vestri et vestrorum mitto et transfero, irrevocabiliter. Et induco vos de predictis omnibus et singulis que vobis dono et concedo in corporalem possessionem seu quasi pleno iure. Et ex causa donationis cedo et mando vobis et vestris et quibus volueritis perpetuo omnia loca, iura, voces et acciones reales et personales, seu etiam mixtas, útiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascumque michi competentia et competentes et competere debentia et debentes, in supradictis omnibus et singulis que vobis dono et concedo, et contra quascumque personas et res, ratione predictorum omnium et singulorum. Quibus locis, iuribus, vocibus et actionibus predictis possitis vos et vestri perpetuo uti et experiri in iudicio et extra iudicium, prout ego poteram ante huiusmodi donacionem et concessionem, et possem michi et etiam postea quodcumque. Ego enim facio et constituo vos in hiis dominum et procuratorem in rem vestram propriam ad faciendum in [...]rans in omnibus voluntates sine contradictione et impedimento mei et meorum et alterius cuiuscunque persone, salvo tamen semper in dicto castro et aliis bonis feudalibus seu emphiteoticariis supradictis censu, iure et dominio dominorum pro quibus predicta tenentur, in quantum videlicet pro eis ibi teneantur. Et salvo etiam et retento michi in hac donacione et concepcione et sub hac condicione ipsam vobis facio, quod ego et dicta domina Sibilia, uxor mea, et alter etiam nostrum post obitum alterius, teneamus et possideamus ac teneat et possideat predicta omnia et singula pro me vobis supra donata toto tempore vite nostre et utriusque nostrorum usufructuario iure. Sed ego, dictus Petrus de Casclarino, quamdiu vixero, dem et dare habeam et teneam vobis, dicto Geraldono, filio meo, pro provisione vestra et dicte Ysabelis, quam de voluntate mea debetis ducere in uxorem, ac familia vestre, quolibet anno duo milia solidos monete Barchinone de terno. Verumtamen si contigeret me dicte domine Sibilie, uxore mee, precedere, in hoc casu sunt in eleccione ipsius domine Sibilie tenere de vita sua predicta omnia et singula pro me vobis⁴⁹ supra donata, usufructuario iure. Et quod det et dare teneatur vobis anno quolibet quamdiu predicta tenuerit pro vestra provisione duo milia solidorum vel habere duos mille solidos quolibet anno pro sua provisione et familia sue, toto tempore vite sue. Et in casu quo ipsa domina Sibilia, uxor mea, praelegerit et maluerit habere quolibet anno [...] duos mille solidos quod tenere predicta pro me vobis

49. *Segueix una paraula ratllada.*

donata vos habeatis et tenetis, incontinenti facta dicta eleccione per dictam dominam Sibiliam, predicta omnia et singula pro me vobis donata et concessa, sed detis in ipso casu et dare teneamini et asequare predicta domine Sibilie, uxoris mee, matricque vestre, pro provisione sua et (fol. 3v) familie sue duo milia solidos quolibet anno toto tempore vite sue. Post obitum vero meum et dicte domine Sibilie, uxoris mee, predictos ususfructus sit finitus et extintus et acrescat et consolidetur iuri et proprietati vestri et vestrorum. Ego enim interim, durante dicto usufructu, constituo me et dicta domina Sibiliam, uxorem meam, predicta pro vobis et vestro nomine precario possidere vel quod intelligatur tamen quod ego vel dicta domina Sibilia, uxor mea, racione dicti usufructus aut aliter non teneamur cavere ut usufructuarii de utentendo faciendo arbitrio boni viri, salva rerum substantia, ymmo ipsa caucione et eius prestacione simus quitii et immunes. Item, retineo michi in hac donacione et sub hac condicione ipsam vobis facio quod si quod absit contingeret, me vivente, vos decedere sine prole de legitimo et carnali matrimonio procreata, predicta omnia et singula pro me vobis supra donata revertentur michi vel meis aut illi seu illis cui sive quibus ego maluero seu ordinavero⁵⁰ verbis vel testamento aut quovismodo, salvo tamen vobis, dicto Geraldono, in dicto casu quod ego vel mei aut ille seu illi cui sive quibus predicta pro me vobis donata revertentur, demus et tradamus et dare et tradere teneamur vobis vel quibus vos volueritis, decem milia solidos monete Barchinone de terno, de quibus vos possitis testari libere et vestras in omnibus facere voluntates. Si vero decederitis post obitum meum sine liberis de legitimo et carnali matrimonio procreatis, predicta omnia pro me vobis donata revertantur illi seu illis cui seu quibus ego voluero seu ordinavero verbis vel testamento seu alio quovismodo, salva tamen vobis, in dicto casu, legitima vobis pertinere in predictis inde qua possitis in ipso casu vestras facere voluntates, et salva etiam dote et donacione propter nupcias dicte Ysabelis, quam debetis ducere in uxorem. Quiquidem dos et donacio propter⁵¹ nupcias tunc et in omni alio casu restituende dotis essent salve dicte Ysabeli super omnibus bonis vestris, tam pro me vobis donatis quam aliis itaque in omni casu quo locus esset restitutum dotis et sponsalicii dicte Ysabelis. Ipsa Ysabel, et sui aut ille sive illiquem seu quos ipsa voluerit, posset exhibere et habere dictam dotem suam et sponsalicium discussis primitus aliis bonis vestris, dicti Geraldoni, et eis difinicionibus in et super bonis predictis per me vobis donatis, ut dictum est, non obstantibus in ipso casu quo dicta alia bona vestra, dicti Geraldoni, non suficerent ad predica, usufructui tetencionibus factis et condicionibus supra positis et contentis. Et, ut predicta donacio maiorem obtineat firmitatem, convenio et promitto vobis, dicto Geraldono, filio meo, et etiam non vi nec dolo sed sponte iuro per Dominum Deum et eius Sancta

50. Seu ordinavero, *afegit a la interlínia*.

51. *Segueix dot, ratllat*.

Quatuor Evangelia manibus meis corporaliter tacta, quod presentem donacionem et concessionem et omnia alia supradicta et singula et etiam infrascripta, rata et firma habeo, tenebo et observabo et nunquam in aliquo contrafaciam vel veniam ratione ingratitudinis vel ex quacumque alia ratione seu causa. Renunciens quantum ad hec ex certa sciencia legi sive iuri dicenti donacionem posse revocari vei irritum fieri propter ingratitudinem vel alium quemvis modo, et omni alii iuri, ratione et consuetudini hiis obviantibus. Et ad uberiorem contentu recipio pro ipsa donacione vos ad honorem ore et manibus iuxta usaticos Barchinone, in presencia notarii et testium subscriptorum. Preterea, ne dicta donatio quicquam fraudis vel machinationis habere presumatur, (fol. 4r) ipsam notifico et insinuo venerabili Bernardo Guillemi de Ripis, vicario Barchinone et Vallensi, supplicando eidem quod predictae donacioni tanquam rite, recte et iuste facta atque legitime insinuata auctoritatem suam prestat pariter et decretum ut robore obtineat perpetue firmitatis. Ad hec ego, Sibilia, tunc uxor venerabilis dicti Petri de Casclarino, laudans, aprobans et confirmans predictam donacionem et concessionem et alia supradicta et singula et eisdem omnibus et singulis expresse consentiens sub pactis et condicionibus supradictas, prout melius et plenius superius continetur, convenio et promitto vobis, dicto Geraldono, filio meo, et eciam iuro per dominum Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia manibus meis corporaliter tacta quod contra predictam donacionem et concessionem vel alterius de contentis in ea nunquam veniam pro me vel per aliquam interpositam personam, ratione dotis mee et sponsalicii vel ratione aut occasione alicuius obligacionis aut iuris quam seu quod habeam super bonis et in bonis dicti mariti mei vel ex quacumque alia ratione seu causa. Iure cerciorata de iuribus meis per notarium infrascriptum, renuncio quantum ad hec ex certa sciencia ipsi doti mee et sponsalicio et obligacioni et iuri quam seu quod habeo in et super bonis dicti mariti mei, et auxilio Velleiani senatus consulti, et iuri ypothecarum mearum, que omnia vobis, dicto Geraldono, filio meo, quantum ad predicta remitto et omni alii iuri, rationi et consuetudini hiis obviantibus. Ego itaque, Petrus de Clasclarino, canonicus Barchinone filiusque dicti venerabilis Petri de Casclarino et dicte domine Sibilie, uxoris eius, laudans, aprobans et confirmans predicta omnia et singula et eisdem omnibus et singulis expresse consensiciens, prout melius et plenius superius continetur, convenio et promitto bona fide et per firmam et legalem stipulacione, vobis, dicto Geraldono de Casclarino, fratri meo, quod contra predicta vel aliquod de predictis nunquam faciam vel veniam, ratione partis hereditatis et legitime mee paterne et materne et suplementi eiusdem, nec ex quacumque alia ratione seu causa. Immo, cercioratus plenarie de iure meo, renuncio quantum ad predicta vobis donata ex certa sciencia ipsi parti hereditati et legitime mee paterne et materne et suplemento eiusdem, et omni alii iuri, rationi, consuetudini hiis obviantibus.⁵² Hec igitur omnia supradicta et singula dicimus, pacisci-

52. *Al text, erròniament hi posa obligantibus.*

mur et promittimus nos, dicti Petri de Casclarino et Sibilia, uxor eius, et Petrus de Casclarino, filius ipsorum, vobis notarioque ifrascripto ut publice persone pro vobis et pro aliis etiam personis quarum intersit et intercerit, recipienti et paciscenti et etiam legitime stipulanti.

Actum est hoc Barchinone, die iovis, nonas ianuarii, anno Domini millesimo trescentesimo tricesimo quarto.

Signum Petri de Casclarino, donatoris, Sibilie, eius uxoris, iurantium, et Petri de Casclarino, dictorum coniugum filii, concensientium predictorum, qui hec laudamus, concedimus et firmamus. Testes venerabilis Michael Marqueti, Berengarius [...], Iacobus de Santoclemente, Bernardus de Monteidayco et Bernardus de Santoclemente, Berengarius de Pedafollis, Geraldus de Menola et Guilelmus de Blanchas. Signum Bernardi Guilelmi de Rippis, vicarii Barchinone et Vallensis, qui huius donacioni in nostra presencia facte atque nobis notificate et insinuate legitime per dictum Petrum de Casclarino, ex (fol. 4v) parte domini regis, et autoritate officii quo fungimur autoritatem impendimus et decretum appositum per manum mei, Guilelmi de Nogaria, auctoritate regia notarii publici Barchinone ac scribe curie dicti viacarii, in cuius posse dictus vicarius hanc firmam fecit die et anno predictis et presentibus testibus supradictis. Et ideo ego, Guilelmus de Nogaria, notario et scriba predictus, hec scripsi et hoc meum hic apposui signum.

Signum Dalmacii Ginebret, auctoritate regia notarii publici Barchinone, tenentis certis titulis scripturas notarie quondam Simonis de Bisulduni, connotarii sui, qui hoc instrumentum inter scripturas predictas sub dicto calendario inventum firmatum et notatum autorizatumque et decretatum, a cuius nota tribus lineis lineata iam sumpta fuerunt duo publica instrumenta, iterum vigore litterarum compulsuarum aspectabilis domini Ioannis de la Unça, militis, iusticie Aragonum, serenissimi et potentissimi domini regis consilarii et camarlensi ac locumtenentis generalis in principatu Cathalonie et comitatibus Rossilionis et Seritanie. Data Barchinone, decima septima die mensis maii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto, cuarumque domini Torrent subsignatarum sigillorum atorgo sigillatorum signeque de registratis dicto notario pentatarum per parte honorabilis Francisci de Clascarí in dictis litteris nominati requisitus in hanc publicam formam redigens scribi fecit, et licencia honorabilis regentis vicariam Barchinone clausit, vicesima quarta mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto, et domino Gaspari de Santominiato, ut procurator dicti Francisci de Clascarí, tradidit cum litteris suprapositis in lineis IIII «teneo» et XIII «extrahens predicta omnia et singula que vobis dono et concedo de iure, dominio et posse mei et meorum», XXII «domini», XXXX «mei», cum literis rasis, XXXX «cum», XXXX «bonis et» .

1334, gener, 5

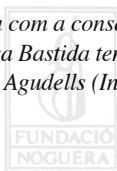
Donació entre vius feta per Francesc sa Bastida⁵³ i la seva muller Sança a favor de la seva filla Isabel, amb motiu del matrimoni d'aquesta amb Geraldó de Clasquerí. Li donen una casa prop de la parròquia de Sant Just de Barcelona i 25.000 sous, que li corresponen com a herència i llegítima i amb els quals constituirà el dot. [S0301004]

Notari: Guillem de Noguera. Pergamí partit per ABC.

In⁵⁴ Dei nomine. Sit omnibus manifestum quod nos, Franciscus de Bastida, civis Barchinone, et Sanccia uxor eius, volentes et cupientes quod vos, Isabel, filia nostra, matrimonium contrahatis et filios habeatis de legitimo matrimonio procreatis, idcirco bono animo et spontanea voluntate et ex certa sciencia, per nos et nostros presentes et futuros, pura, perfecta et irrevocabili donacione inter vivos donamus et concedimus vobis, dicte Isabeli, filie nostre, tempore nupciarum vestrarum, quas de voluntate nostra debetis contrahere cum Geraldono de Casclarino, filio venerabilis Petri de Casclarino, civis Barchinone et domine Sibilie, uxoris eius, et vestris et quibus volueritis perpetuo, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et supplemento eiusdem, per proprium, liberum et francum alodium totum illud hospicium, cum introitibus et exitibus ac omnibus aliis pertinenciis et iuribus suis, quod Guilelmus Peri de Bastida, filius noster, ex legato seu institucione per Petrum Messegueri, quondam, civem dicte civitatis, patrem mei, dicte Sancie, sibi facto seu facta, per proprium, liberum et francum alodium habet et possidet in civitate Barchinone, infra menia vetera ipsius civitatis satis prope plateam Sancti Iusti. Item, donamus et concedimus vobis, dicte Isabeli, filie nostre, dicto tempore nupciarum vestrarum, et vestris et quibus volueritis perpetuo pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et supplemento eiusdem, viginti quinque milia solidi monete Baerchinone de terno, quequidem viginti quinque milia solidi uterque nostrum insolidum et pro toto convinimus et promittimus vobis dare et tradere pro vobis et nomine vestro et pro dote vestra dicto Geraldono de Casclarino vel quibus ipse voluerit loco sui. Hanc autem donacionem et concessionem facimus vobis, dicte Isabeli, filie nostre, dicto tempore nupciarum vestrarum et vestris et quibus volueritis perpetuo de predictis omnibus et singulis, pro parte vestra hereditate et legitima paterna et materna et supplemento eiusdem, videlicet

53. *Un Francesc sa Bastida figura com a conseller de Barcelona l'any 1347* (Rúbiques de Bruniquer, vol. I, p. 32). *Sabem que sa Bastida tenia una casa al carrer dels Mercaders de Barcelona i una torre a Sant Genís dels Agudells* (Inventari de 1421, AHCB, inventaris, 5).

54. *I inicial decorada.*

de viginti mille solidorum pro parte vestra hereditate et legitima materna et supplemento eiusdem, et de residuis quinque milibus solidorum et de predicto hospicio pro parte vestra hereditate et legitima paterna et supplemento eiusdem, sicut melius dici potest et intelligi ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Extrahentes predicto que vobis damus et concedemus in corporalem possessionem seu quasi pleno iure, remittentes vobis quod trademus vobis vel cui volueritis loco vestri corporalem possessionem vel quasi de predicto hospicio cum pertinentiis et iuribus eiusdem. Et nichilominus damus et concedimus vobis plenam et liberam potestatem quod vestra propria auctoritate, et sine fancha et requisicione nostri et dicti Guilelmi Petri de Bastida et alterius cuiuscumque persone, possitis dictam possessionem vel quasi apprehendere per vos vel per procuratorem aut nuncium vestrum et apprehensam licite retinere. Nos enim, interim donec dictam possessionem vel quasi vobis tradidimus vel vos eandem adepta fueritis, constituimus nos et dictum Guilelmmum Petri predictum hospicium pro vobis et vestro nomine precario possidere vel quasi. Et ex causa donationis cedimus et mandamus vobis et vestris et quibus volueritis perpetuo omnia loca nostra iura, voces et acciones reales et personales, utiles et directas sive etiam mixtas, ordinarias et extraordinarias et alias quescumque que nobis et utrique nostrum et dicto Guilelmo Petri de Bastida, filio nostro, competunt et competere possunt aut debent in dicto hospicio, et contra quescumque personas et res racione eiusdem. Quibus locis, iuribus et accionibus supradictis possitis vos et vestri et quos volueritis perpetuo uti et experiri, agendo, respondendo, deffendendo, excipiendo et replicando et omnia alia faciendo, in iudicio et extra iudicium, prout nos et dictus filius noster et quilibet nostrum poterimus ante huiusmodi donacionem et concessionem, et possemus nunc et etiam postea quandocumque. Nos enim facimus et constituimus vos in hiis dominam et procuratricem in rem vestram propriam ad faciendum inde per proprium, liberum et ffranchum allodium vestras in omnibus voluntates sine contradiccione et impedimento nostri et nostrorum et dicti Guilelmi Petri de Bastida, filii nostri, et suorum et alterius cuiuscumque perone, salvo tamen et retento nobis in hac donacione et concessione et sub hac condiccione ipsam vobis facimus. Quod si quod absit contingerit nobis viventibus vos decesis sine liberis de legitimo et carnali matrimonio procreatis, hoc casu, predictum hospicium et dicti viginti quinque milia solidis revertant nobis vel nostris aut illi seu illis cui sive quibus nos voluerimus seu ordinaverimus verbis vel testamento aut alio quovismodo, scilicet utrique nostrum secundum partem quam vobis dedimus de predictis, salvis tamen vobis, dicte Isabeli, decem mille solidos dicte monete de quibus possitis testari libere et vestras in omnibus facere voluntates de bonis per me, dictum Ffranciscum, vobis donatis quinque mille solidos et de bonis per me, dictam Sanciam, vobis donatis aliis quinque mille solidos. Si vero contingeret vos decedere post obitum nostrum vel alterius nostrum sine liberis de legitimo et carnali matrimonio procreatis, hoc casu, predicta per nos seu illum nostrum qui vobis predecederet, ut est

dictum, vobis donata revertantur illi seu illis cui seu quibus nos seu ille nostrum, qui vobis predecederet, voluerimus seu ordinaverimus verbis vel testamento aut alio quovis modo, salva tamen vobis in dicto casu legitima vobis pertinente in bonis nostris vel illius nostrum qui vobis predecederet, ut est dictum. Promittentes uterque nostrum insolidum et pro toto vobis quod predictum hospicium, cum iuribus et pertinentiis suis, faciemus vos et vestros et quos volueritis habere, tenere et possidere perpetuo per proprium, liberum et franchum alodium contra omnes personas, et quod tenebimur inde vobis et vestris semper de firma et legali eviccionem. Et si forsitan aliqua vel aliquae persone moverent vel facerent contra vos vel vestros aliquo tempore in predicto hospicio, vel aliqua parte ipsius, questione, petitione aliquam vel demandam de iure vel de facto, in iudicio vel extra iudicium, nos vel nostri incontinenti cum a vobis vel vestris inde fuerimus requisiti ponemus nos defensionem vestri et vestrorum, et respondebimus et satisfaciemus pro vobis et vestris quibuslibet querelantibus et in principio litis suscipiemus in nos onus litigii et agemus et ducemus causam seu causas nostris propriis sumptibus et expensis a principio litis usque ad finem, et vos et vestros cum omnibus bonis vestris quantum ad predicta servabimus omnino inde penes, vel vos aut vestri si volueritis possitis ipsam causam seu causas agere et ducere per vos ipsos, et hoc sit in electione vestri et vestrorum. Nos enim remittimus vobis et vestris ex pacto necessitatem denunciacionis. Et, si vos⁵⁵ aut vestri eligieritis tractare et ducere causam seu causas in propria persona sive non, in omni casu convenimus et promittimus vobis uterque nostrum insolidum quod restituemus et solvemus vobis vel vestris ad voluntatem vestram omnes expensas, circa litem vel lites et extra litem seu litteris, per vos factas et quicquid et quantum a vobis vel vestris evictum fuerit de predictis simul cum omnibus sumptis, missionibus et interesse vestri, sive obtineatis in causa sive causis sive etiam sub cumbatis. Et credatur vobis et vestris super ipsius missionibus, dampnis et interesse vestris solo simplici verbo vestro, nullo alio probationum genere requisito. Et pro hiis complendis et attendendis, obligamus vobis et vestris uterque nostrum insolidum omnia bona nostra mobilia et immobilia, habita et habenda. Et, ut predicta maiorem obtineant firmitatem, iuramus sponte in animabus nostris per Dominum Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter tacta, presentem donacionem et omnia alia supradicta rata et firma habere perpetuo, tenere et observare et in aliquo non contrafacere vel venire ratione ingratitudinis nec ex quacumque alia ratione seu causa. Renunciantes quantum ad hec ex certa sciencia legi sive iuri dicenti donacionem posse revocari vel irritam fieri propter ingratitudinem vel alium quemvis modum. Renunciamus etiam quantum ad hec ex certa sciencia nove constitutioni et beneficio dividendo accionis. Et specialiter ego, dicta Sanccia, cerciorata de iure meo

55. *Segueixen dues lletres ratllades.*

per notarium infrascriptum, renuncio quantum ad hec ex certa scienciam doti mee et sponsalicio et auxilio Valleyani senatus consulti, et iuri ypotecharum mearum, et ambo insimile omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantibus. Ad hec ego, Guilelmus Petri de Bastida, filius dictorum venerabilium Ffrancisci de Bastida et domine Sanccie, uxoris eius, laudans, approbans et confirmans vobis, dicte Isabeli, sorori mee, donacionem predictam per dictos parentes nostros, ut predicatur, vobis factam de hospicio supradicto quod michi, ut predicatur, compe-rebat ex institucione seu legato per dictum venerabilem Petrum Messeguerii, quon-dam, avum meum et vestrum michi facta seu facto, et omnia alia supradicta et singula et eiusdem omnibus et singulis expresse consenciens, prout melius et ple-nius superius continentu, convenio et promitto vobis, dicte Isabeli, sorori mee, bona fide et per firmam et legalem stipulacionem quod contra predicta donacionem et concessionem vel aliqua de predictis nunquam veniam, per me vel per aliquam interpositam personam, racione alicuius iuris michi competentis in dicto hospicio ex dicta institucione seu legato per dictum avum meum, ut predicatur, michi facta seu facto nec ex quamcumque alia racione seu causa. Immo, gratis et es certa sciencia, de iure michi competenti in dicto hospicio plene cercioratus, dono et concedo ab cautela et eciam cedo vobis, dicte Isabeli, sorori mee, et vestris et qui-bus volueritis perpetuo omnia loca, iura, voces et acciones reales et personales seu etiam mixtis, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascumque michi competenciam et competentes et competere debenciam et debentes in dicto hospicio, et contra quascumque personas et res racione eiusdem. Quibus iuribus, vocibus et accionibus supradictis possitis vos et vestri et quos volueritis perpetuo uti et experiri, agendo, respondendo, deffendendo, excipiendo et replicando et omnia alia faciendo, in iuicio et extra iudicium, quem ad modum ego poteram ante huiusmodi donacionem et concessionem et possem nunc et eciam postea quando-cumque. Ego enim facio et constituo vos in hiis dominam et procuratricem, ut in rem vestram propia ad faciendum inde vestre liberum voluntatis sine contradiccio-ne et impedimento mei et meorum et alterius cuiuscumque persone. Preterea, ne huiusmodi donacio quicquam fraudis vel machinacionis ipsorum, notifficamus et insinuamus eandem venerabili Bernardo Guilelmi de Rippis, vicario Barchinone et Vallensi, supplicantes quod eidem⁵⁶ quod dicte donacioni tanquam rite et recte ac iuste facte atque legitime insinuante auctoritatem suam prestat pariter et decre-tum, ut robur obtineat perpetue firmitatis. Hec igitur omnia supradicta et singula facimus, dicimus, paciscimur et promittimus nos, dicti Ffranciscus de Bastida et Sanccia, uxor, habere presumatur, nos, dicti Ffranciscus de Bastida et Sanccia, uxor eius, et Guilelmus Petri, filius eius, et Guilelmus Petri, filius ipsorum, vobis, dicte Isabeli, et vobis eciam, notario infrascripto, tanquam publice persone, pro dicta

56. Eisdem, *afegit a la interlínia.*

Isabele pro aliis eciam personis quarum interest et interesse potest ac poterit quoquo modo recipienti et paciscenti ac etiam legitime stipulanti.

Actum est hoc nonas ianuarii, anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo quarto.

Signum Ffrancisci de Bastida. Signum Sanccie, uxoris eius. Signum Guilelmi Petri de Bastida, filii eorum predictorum, qui hec laudamus, concedimus, firmamus et iuramus. Testes huius rey sunt venerabilis Michael Marqueti, Berengarius de Laceria, Iacobus de Sancto Clemente. Bernardus de Monteudayco, Bernardus de Sancto Clemente, Bernardus de Rovira, cives Barchinone, et Guilelmus ça Moltonada.

Signum Bernardi Guilelmi de Rippis, vicarii Barchinone et Vallensi, qui huic donacioni nobis legitimum notificare et insinuate, per dictos Franciscum de Bastida et Guilelmum Petri de Bastida, eius filium, inquantum contigit eosdem. Ex partis domini regis et auctoritate officii quo stingimur auctoritatem impendimus et decretum apponitum per manum mei, Guilelmi de Nogaria, auctoritate regia notarii publici Barchinone ac scribe curie dicti vicarii, in cuius posse dictus vicarius hanc firmam fecit, die et anno predictis, et presentibus testibus supradictis. Et ideo ego, Guilelmus de Nogaria, notario et scriba predictus, hec scripsi et hoc meum hic apponim signum.

Signum Guilelmi de Ballaria, vicarii Barchinone et Vallensi, qui huic donacioni notificare et insinuare per dictum Ffranciscum de Bastida aut procuratorem ad hec specialiter constitutum per dicta domina Sancciam, uxorem suam, de qua procuracione fide fecit per publicum instrumentum inde factum auctortate Simonis Bisuldoni, notario Barchinone,⁵⁷ nonas madii, anno Domini M° CCC° XXX° septimo, in quantum tangit dictam dominam. Et parte domini regis auctoritate officii quo finigimur, auctoritatem impendimus et decretum apponitum per manum mei, Guilelmi de Nogaria, auctoritate regia notarii publici Barchinone ac scribe curie dicti vicarii, in cuius posse dictus vicarius hanc firmam fecit VIII idus madii, anno Domini M° CCC° XXX° septimo, presentibus testibus Bernardo Taulerii et Berengario Carbonelli. Et idem ego, Guilelmus de Nogaria, natarius et scriba predictus, hec scripsi et hoc meum hic apponui signum, cum litteris suprascriptis in lineam secundam presentis decreti, apponicionis ubi dicitur notario Barchinone.

Signum Simonis Bisulduni, auctoritate regia natarii publici Barchinone, qui hec scribi fecit et clausit cum litteris rasis et emendatis in linea vicesima nona, ubi dicitur «presentem donacionem et omnia alia supradicta, rata et firma habere perpetuo». Et alius in eadem ubi continetur «ratione ingratitude nec ex quecumque alia». Et appositis in liea tricesima nona, ubi legitur «eidem».

57. notario Barchinone, *afegit a la interlínia*.

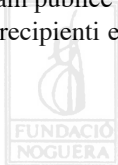

1334, gener, 6. Barcelona

Isabel, filla de Francesc sa Bastida, ciutadà de Barcelona, aporta com a dot al seu promès Geraldó de Clasquerí una casa situada prop de la parròquia de Sant Just de Barcelona i 25.000 sous. [S0301005]

Notari: Simó Besalú.

In Dei nomine. Sit omnibus manifestum, quod ego, Isabel, filia venerabilis Ffrancisci de Bastida, civis Barchinone, et domine Sanccie, uxoris eiusdem, gratis et ex certa sciencia, dono, trado et concedo vobis, Geraldo de Casclarino, filio venerabilis Petri de Casclarino, civis dicte civitatis et domine Sibilie, uxoris eius, cumquo debeo matrimonium contrahere, in dotem et pro dote mea inextimatum per proprium, liberum et framchum alodium, totum ipsum hospicium cum introitibus et exitibus ac omnibus aliis pertinenciis et iuribus sui, quod ex donacione per dictos parentes meos inde michi facta et aliter habeo et possideo per proprium, liberum et ffranchum alodium in civitate Barchinone, infra menia vetera ipsius civitatis, satis prope plateam Sancti Iusti, quodque fuit venerabilis Petri Messagerii, quondam, civis dicte civitatis, avi mei materni. Item, dono, trado et concedo vobis, dicto Gueraldono de Casclarino, in dotem et pro dote meam omnia illa viginti quinque milia solidos monete Barchinone de terno, que racione donaciones inde michi facte per dictos parentes meos habeo et habere debeo quosque ipsi parentes mei michi, seu vobis pro me et nomine meo et pro dote mea, dare et tradere promiserunt, ut in instrumento donacionis per dictos parentes meos michi facte de dictis viginti quinque mille solidos et de dicto hospicio laciis et plenius continetur. Hanc autem donacionem et tradicionem et concessionem facio vobis, dicto Gueraldono, de predictis in dotem et pro dote mea, ut est dictum, sicut melius dici potest et intelligi ad vestram vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Ita quod vos et vestri teneans predicta per me vobis in dotem tradita et concessa et fructibus ipsorum vescamur vos et ego quamdiu durabit matrimonium quod contrahi debet inter vos et me. Soluta autem dicto matrimonio, vel alias cum locus fuerit restitutioni dotis, vos aut vestri reddatis et restituatis michi vel meis predicta omnia et singula per me vobis in dotem tradita et concessa. Ego enim convenio et promitto vobis et etiam iuro per Dominum Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus meis corpotaliter tacta, quod predicta omnia et singula rata et firma habeo, tenebo et observabo et nunquam in alio contraveniam iure aliquo, causa vel etiam racionem. Hec igitur omnia supradicta et singula facio paciscor et promitto vobis et notario infrascripto tamquam publice persone pro vobis et pro aliis eciam personis quarum interest, intererit recipienti et pacisceti ac eciam legitime stipulanti.

Actum est hoc octavo idus ianuarii, anno Domini millesimo trecentesimo terciadesimo quarto. Signum Isabelis, predicte, que hec laudo, firmo et iuro. Testes huius rey sunt Bernardus de Rovira et Guilelmus ça Moltonada.

Signum Simonis Bisulduni, autoritate regia notarii publici Barchinone, qui hec scribi fecit et clausit, cum litteris rasis et emendatis in línea XII^a, ubi dicitur «vobis et notario».

LA NOTARIA I ESCRIVANIA DELS TERMES DE RUPIT I FORNILS (1308-1835): APROXIMACIÓ I PARTICULARITATS D'UNA NOTARIA DE JURISDICCIÓ SENYORIAL*

ABEL RUBIÓ I SERRAT

ARXIU COMARCAL D'OSONA

RESUM

Aquest article pretén donar a conèixer la notaria i escrivania dels termes de Rupit i Fornils a través del seu fons arxivístic. La història dels notaris que hi actuen i la tradició documental del fons permet fer-nos una idea del context en què escripturaven instruments. Ens trobem davant d'una notaria de jurisdicció senyorial, cosa que la dota de certes particularitats que, lògicament, acabaren condicionant la pràctica i tradició documentals. És especialment interessant l'establiment emfitèutic de la notaria i escrivania a la família Soler al segle XVI. L'article també ens permet qüestionar on comença i acaba un fons notarial i el caràcter públic de l'activitat d'un notari senyorial en l'Antic Règim.

PARAULES CLAU

Rupit, notaria, escrivania, arxiu notarial.

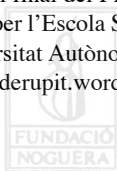
ABSTRACT

This article seeks to highlight the notarial and scribal office of the castles districts of Rupit and Fornils on the basis of their archival holdings. The history of the notaries who acted there and the documentary tradition of the archival collection permit us to obtain an idea of the context in which instruments were drawn up. We are dealing with a notariate under seigneurial jurisdiction which gives it certain characteristics that affected documentary practice and tradition. Particularly noteworthy is the emphyteutic, hereditary establishment of the notariate and scribal office as property of the Soler family in the sixteenth century. The article also allows us to explore when a particular notarial archive begins and ends and the public character of a seigneurial notariate during the Old Regime.

KEYWORDS

Rupit, notary, scribal office, notarial archive.

* Aquest article és fruit del treball final del I Postgrau en Gestió i Tractament Digital de Documentació Històrica organitzat per l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED), adscrita a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). El treball fou editat en format blog (<https://lanotariaderupit.wordpress.com/>) i tingué com a tutor Rafel Ginebra i Molins.

Presentació

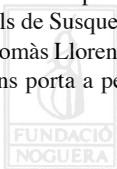
Els fons notariais estan fortament condicionats pel seu context de producció. Aspectes com la jurisdicció en la qual actua un notari, la història arxivística o les institucions més properes tenen una àmplia influència que ha acabat definint de manera molt determinant les diverses notaries o notaris que trobem arreu del territori. La notaria de Rupit no n'és pas cap excepció i aprofundint en el seu fons documental podem observar tot de particularitats que han influït notablement no només en la documentació notarial, sinó també en les institucions i història del terme.

El fons notarial de Rupit forma part de l'Arxiu Notarial de Vic (ANV) que es conserva actualment a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV). Arxiu Notarial de Vic és el nom que ha rebut tradicionalment l'Arxiu Històric General de Protocols del Districte de Vic. El fons de la notaria, dissolta al 1835, ja formà part de l'ANV en crear-se aquest com a arxiu de protocols, en el marc de la Llei orgànica del notariat de 1862 i en els reglaments i decrets posteriors, com el de 1869.¹ És, de fet, el fons més antic que es conserva a l'ANV, bàsicament per la particular història dels fons notariais del districte, marcats per una tradició arxivística que separa el prestigiós Arxiu de la Cúria Fumada (ACF), conservat també a l'ABEV.² Pràcticament tots els notaris que actuen a Rupit exerceixen per autoritat del senyor del terme. Ens trobem, per tant, davant d'una notaria de jurisdicció senyorial. Només el notari Joan Brugada, de la primera meitat del segle XV, sembla no actuar en cap moment per autoritat del senyor, sinó que ho fa com a notari reial per tot el Principat de Catalunya.³ Els orígens de la notaria són incerts,

1. Laureà PAGAROLAS (coord.), *Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització*, Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 2005 (Textos; 5), p. 19-46.

2. El domini de l'ACF pertanyia al Capítol de canonges de la Seu de Vic, amb una sèrie de drets que derivaven d'aquest domini i que l'han portat a estar sempre sota custòdia del Capítol. Per a més informació sobre l'ACF, vegeu: Rafel GINEBRA I MOLINS, «Els arxius de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic. Onze segles d'història i cent anys de concentració de fons», *Lligall* (Barcelona), 16 (2000), p. 11-83.

3. Podríem afegir-hi el seu successor, Tomàs Llorenç Brugada, el qual tampoc no actua en l'únic volum que en conservem com a notari per autoritat del senyor. No obstant això, en alguns pergamins dels arxius parroquials de Susqueda, Tavertet i Sant Martí Sacalm, posteriors al seu volum conservat a l'ANV, Tomàs Llorenç Brugada sí que signa com a notari dels castells de Rupit i Fornils, cosa que ens porta a pensar que actuà també per autoritat del senyor.

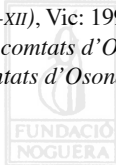
si bé hi observem una influència senyorial, i la situació passa a clarificar-se a partir de 1483, quan la família Soler —pagesos hereus del mas Soler de Sant Joan de Fàbregues— comença a actuar al capdavant de la notaria. A partir d'aquest moment seran els Soler qui senyorejran la notaria, actuant ells mateixos o bé posant notaris substituïts. En cap moment deixen d'actuar per autoritat senyorial i és més endavant quan els últims notaris actuen també per autoritat reial. Com veurem, a Rupit i Fornils l'escrivania del terme va indistricablement lligada a la notaria.

Situem, abans de res, el terme jurisdiccional de Rupit i Fornils, que comprenia les parròquies de Sant Martí Sacalm, Sant Joan de Fàbregues, Susqueda, Pruit (excepte la part corresponent a la seva sufragània de Sant Llorenç Dosmunts, que formava part del Cabrerès), una petita part de la d'Osor i encara un minúscul territori de la de Querós. El terme neix a partir del terme castral de Fàbregues, documentat l'any 968.⁴ En aquest mateix segle començàvem a trobar, des de 928, referències documentals de llocs del terme.⁵ Des de l'inici del segle XI tot el terme del castell de Fàbregues pertanyia als vescomtes d'Osona o Cardona. L'abandó del castell de Fàbregues va comportar la divisió del terme castral d'aquest en dos, en el castell de Rupit i en el de Fornils, cap al 1040, quan apareix la primera menció del castell de Rupit en el testament del vescomte bisbe Eriball. Lluny de dividir el domini jurisdiccional dels dos termes, aquest es consolidà; la denominació acostuma a ser sempre en època baixmedieval i moderna *terme dels castells de Rupit i Fornils*, compartint institucions de govern local com la cúria del batlle i extingint la referència al castell de Fàbregues. Al voltant de l'anomenat castell de la Bastida, de Rupit, es començà a configurar la vila cap al segle XII o inici del XIII, època en què el castell de Fornils, documentat des de 1177, anava perdent importància.

Els vescomtes de Cardona se succeïren fins al 1323, quan Ramon Amat de Cardona dicta testament i deixa com a hereu el seu nebot Huguet, fill de

4. *Catalunya Carolíngia. Els comtats d'Osona i Manresa*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999, v. IV, doc. 1037. Trobem una notícia de 1929 (ABEV, AEV 2362/2) que fa referència a la consagració de Sant Joan de Fàbregues, de 960, sense que se'n especifiqui com s'anomena l'església o en quin lloc se situa, sense poder veure quina referència fa a Fàbregues, si n'hi ha. Aquest document, datat a 961 a Ramon ORDEIG I MATA, *Les dotacions de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, Vic: 1993-1994, v. I, p. 188, núm. 79, se'n data l'any 960 a *Catalunya Carolíngia. Els comtats d'Osona i Manresa...*, doc. 850.

5. *Catalunya Carolíngia. Els comtats d'Osona i Manresa...*, doc. 330, 368, 423, 618, 652, 741, 830, 872 i 961.

la seva germana Sibil·la, casada amb Ramon Roger II de Pallars. El 1369 Gilabert VI de Cruïlles, casat amb Constança, germana de Sibil·la, compra a Huguet el domini dels termes de Rupit i Fornils. A partir d'aquest moment seran els Cruïlles i els seus descendents, emparentats amb altres famílies nobles, qui senyorejaren el terme fins a l'extinció de les jurisdiccions al segle XIX, segurament només amb el parèntesi ocasionat entre 1463 i 1472, en què el rei Joan II dóna al castell de Rupit al seu fidel Jaume Guitart —els Cruïlles seguien la Diputació— i després el restitueix. Emparentats amb els Vilademany, passen a ser Perapertusa i vescomtes de Joc el 1619, mentre que el 1658 entronquen amb el marquès de Risbourg Benjamí de Bournonville. El 1681 Antoni de Bournonville és creat marquès de Rupit, títol que serà l'utilitzat pels senyors a partir d'aquest moment. Posteriorment, la família dels marquesos entroncarà amb els comtes d'Aranda i ducs d'Híjar, intitulant-se també sempre, això sí, marquesos de Rupit.⁶ El terme de Rupit i Fornils romandrà unit en l'àmbit jurisdiccional fins entrat el segle XIX, quan les diferents parròquies es constituïran en municipis independents.⁷

Fem l'observació, tal com hem apuntat més amunt, que entenem com a fons notarial de Rupit aquells volums dels notaris Soler, els seus antecessors i els seus substituïts que actuen per autoritat senyorial, afegint-hi, però, alguns volums dels Brugada —potser també de Bernat Tufarier—⁸ en què l'autoritat per la qual s'actua és la reial. Matisem també que una petita part de la documentació està inclosa en el fons de l'Arxiu de la Cúria Fumada i, per tant, no ens ha arribat a través de l'Arxiu Notarial de Vic, amb la part més voluminosa del fons. Aquesta definició del fons pot tenir punts confusos i ser discutible, però creiem que és la millor opció per tal de comprendre, almenys intel·lectualment, què hem d'entendre o entenem per fons notarial de Rupit, especialment si ens fixem en la seva tradició documental.

Simplificarem com a *notaria de Rupit* allò que hauríem de denominar, essent puristes, *notaria i escrivania dels termes dels castells de Rupit i Fornils*, que és el terme present en la documentació a l'hora de definir l'activitat o seu del notari. Aquest abreujament també podem observar-lo en els documents.

6. AADD, *Els castells catalans*, IV, Barcelona: Rafael Dalmau, 1973, p. 899-902.

7. Jesús BURGUEÑO i Ferran LASSO DE LA VEGA, *Història del mapa municipal de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002.

8. Ell mateix es defineix tant com a habitant de Rupit i notari amb autoritat reial per tot Catalunya com a notari públic dels castells de Rupit i Fornils.

Els notaris de Rupit

Els orígens de l'activitat notarial civil de Rupit són incerts. En les escriptures en pergami⁹ que s'han conservat de la zona normalment són els clergues o rectors de les parròquies qui autoritzen els documents, també al segle XIV. La primera evidència d'activitat de notaris civils la trobem en un capbreu del segle XIX, quan es fa referència a un precari actuat per Bernat de Cornudells, notari de Rupit, el 1308.¹⁰ No és fins a 1320 que podem veure com intervé, en cloure un pergami, Guillem de Palau com a «scriptor in castro de Ruppito».¹¹ Posteriorment, veiem com actua Simó de Fàbrega els anys 1336 i 1339.¹² Alguns pergamins estan autoritzats per Pere Martí, del qual conservem el primer registre que forma part, pròpiament, del fons notarial de Rupit; es tracta d'un llibre de cúria de 1345-1346.¹³ Un altre pergami evidencia l'activitat, el 1360, del notari Pere de Perer.¹⁴

És amb el notari Bernat Tufarer quan sí que veiem l'activitat de la notaria i comencem a trobar volums de manera força sistemàtica des de 1377 fins a 1406.¹⁵ Sabem que actua a Rupit almenys des de 1372.¹⁶ Ell mateix

9. ABEV, Arxiu parroquial de Sant Joan de Fàbregues, Z/1. ABEV, Arxiu parroquial de Sant Martí Sacalm, Z/1. ABEV, Arxiu parroquial de Susqueda, Z/1. ABEV, Arxiu parroquial de Tavertet, Z/1. Arxiu Comarcal d'Osona (ACOS), Família Vila, Perariera i Pinosa d'Alboquers i Vilar de Pruit.

10. ANV 1142, f. 100v. Joan Hom de Vallissana es remet a un precari «fet per Bernat Amat de Cardona y Constància, sa muller, a Bernat Hom, com consta en un pergami fet y clos per Bernat Curnudells, notari públic del castel de Rupit, a nou de les calendas de mars de mil tres-cents y vuyt».

11. ACOS, Família Vila, Pinosa i Perariera d'Alboquers i Vilar de Pruit, UD 1156.

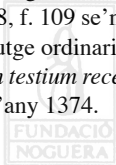
12. ABEV, ANV 899, f. 13r. ABEV, Arxiu parroquial de Susqueda, Z/1.

13. ABEV, ACF FORANES/27 ter.

14. ACOS, Família Vila, Pinosa i Perariera d'Alboquers i Vilar de Pruit, UD 1157.

15. Val la pena constatar l'existència de dos notaris Bernat Tufarer, l'un a Amer i l'altre a Rupit, en un mateix període. En alguns documents dels manuals del Bernat Tufarer de Rupit apareix el d'Amer actuant com a testimoni. Queda contrastat que es tracta de dos personatges diferents, més encara quan en un judici veiem com actuen dues persones amb el mateix nom, una com a jutge, que seria el d'Amer, i l'altra com a notari, que és el de Rupit; a més, interpretem que serien pare i fill: «in hospicio mei, Bernardi Tuffarerii, notarii infrascripti, filii Bernardi Tuffarerii in domi, scilicet ubi teneor scribania dicti castri» (ABEV, ACF FORANES/28, f. 109). En alguns pergamins dels arxius parroquials de Susqueda i Sant Martí Sacalm observem la signatura, diferent, de l'un i de l'altre.

16. A ABEV, ACF FORANES/28, f. 109 se'ns parla d'una inquisició feta l'any 1372 per Bernat Tufarer, aquest cop com a jutge ordinari del castell de Rupit. Al final del volum ABEV, ANV 913 trobem un *Translatum testium receptorum per Bernardum Tuffarerii, notarii castri de Rupito*, testimonis rebuts l'any 1374.

es defineix com a «habitator de Rupito, auctoritate regia per totam Cathaloniam publicus notarius»¹⁷ i també com a «notarius publicus dictorum castrorum [de Rupitto et de Ffurnillis]». ¹⁸ En l'últim manual que es conserva d'ell, d'entre 1390 i 1406, veiem que la majoria de documents són de fora de Rupit, cosa que ens fa pensar en una activitat notarial molt itinerant que només el portava a Rupit esporàdicament. El 1402 tenia la residència fixada a Amer, en aparèixer en una època de Joan Brugada com a «discretus Bernardus Tuffarerii, notarius de Rupito nunc habitator ville de Amerio». ¹⁹

Segueixen Joan Brugada i Tomàs Llorenç Brugada, notaris públics per autoritat reial per tot el Principat de Catalunya, que actuen sobretot al vescomtat de Bas i a la vall d'Hostoles. ²⁰ També escripturen documents a Rupit i això motivà la custòdia d'alguns dels seus volums —teòricament aquells en què actuen al terme— ²¹ per part dels seus successors rupitencs. Veiem com el 1406 ja se'ns parla de la casa de l'escrivania del castell de Rupit. ²² En els manuals de Brugada sembla que hi hagi un intent de crear llibres específics (*notularum*, manual, llibre de cúria) sense gaire precisió, ja que sí que trobem els mateixos documents, abreujats i desenvolupats, en volums diferents en alguns casos. Tanmateix, la situació no és regular; en molts casos trobem una barreja de *notularum* i manual afegint-hi documentació

17. ABEV, ACF FORANES/30, coberta.

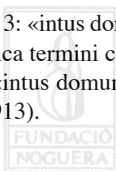
18. ABEV, ANV 899, f. 1.

19. ABEV, ANV 897.

20. Joan Brugada, habitant de Sant Feliu de Pallerols, era oriünd de Sant Esteve d'en Bas; a Sant Feliu de Pallerols i vall d'Hostoles exerceix entre 1393 i 1441 i al Mallol entre 1393 i 1424. Tomàs Llorenç Brugada, habitant al Mallol, fou notari en aquesta mateixa vila (1431-1450), substituint durant un temps Pere de Coromina (Joan PAGÈS I PONS, *La vila del Mallol, centre administratiu del vescomtat de Bas*, Olot: Ajuntament de la Vall d'en Bas, 1982, p. 112), i a Sant Feliu de Pallerols (1442-1449/1464), on és notari públic substituït del venerable Berenguer Llorenç Olmera, senyor de la casa del Vilar. Els fons d'aquestes dues notaries, pertanyents al districte notarial d'Olot, que inclouen volums d'aquests notaris, es conserven a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX). És interessant també citar un estudi dels fons notariais de la Garrotxa: Joaquim DANÉS I TORRAS i Josep Maria DANÉS I LLONGARRIU, *Los notarios de la circunscripción de Olot*. Desembre 1950. ACGAX, Donatiu dels autors, n. 17.961, 162.

21. A la pràctica observem com es mouen molt pel territori a l'hora d'escripturar documents i en els seus manuals és habitual —en algun cas majoritària— la seva activitat al vescomtat de Bas o la vall d'Hostoles.

22. ABEV, ACF FORANES/31, f. 3: «intus domus scribanie castri de Rupito». Al 1422 «intus domum ubi tenetur notaria publica termini castri de Rupito in dicta villa de Rupito» (ABEV, ANV 904, f. 151r) i al 1438 «intus domum in quo tenetur notaria et scribania de Rupito in eadem villa» (ABEV, ANV 913).

pròpia d'un llibre de cúria. Són una mostra clara d'una activitat mixta entre notaria i escrivania de la cúria senyorial, que anava l'una lligada a l'altra. Sembla que per part del notari no hi havia consciència de la diferenciació d'ambdues activitats, tot i que poguéu entendre, evidentment, que la naturalesa jurídica del document sí que era diferent.

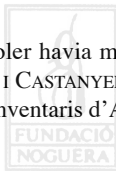
El buit documental que trobem entre 1440 i 1483 no sembla casual. El mateix succeeix en la veïna notaria de Sant Feliu de Pallerols i s'atribueix a la inestabilitat derivada de la Guerra Civil catalana i especialment de la mobilització remença. Hem vist l'estreta relació amb la vall d'Hostoles i vescomtat de Bas, epicentre d'aquest conflicte. Segurament el dubte rau a saber si hi va haver destrucció de la documentació —tenim constància de pergamins solts actuats per Tomàs Llorenç Brugada en aquesta època— o bé el mateix conflicte provocà que l'activitat notarial fos mínima; probablement succeïren ambdues coses.

És a partir de 1483 que trobem Gabriel Soler, pagès hereu del mas Soler de Sant Joan de Fàbregues, al capdavant de la notaria. Seria bo conèixer el perquè d'aquesta designació o concessió per part dels Cruïlles. A partir d'aquest moment la família Soler se succeirà fins a l'extinció de la notaria durant tres segles i mig. La documentació dels inicis de Gabriel Soler com a notari semblen demostrar que no era una persona preparada per a l'ofici. L'escriptura i l'ortografia no són pròpies dels coneixements d'un escrivà o notari. Aquesta mancança s'entreveu sobretot en el primer manual conservat. Quan poc després actua alguna altra mà s'observa un major domini de la llengua i escriptura, especialment quan comença a intervenir en alguns documents Joan Corriol, «diaca i escriptor substituït i jurat».²³ Trobem un aiguabarreig en les escriptures del notari que impossibilita la tasca de distingir un llibre de cúria, d'un manual o d'un llibre comú —que ja vèiem en els Brugada i seguirà durant bona part del segle XVI— i fins i tot s'intercalen quaderns, relligats, enmig dels volums. De mica en mica els manuals de Gabriel Soler van agafant al llarg del temps una forma física i intel·lectual més pròpia d'un notari. En l'últim volum, que s'allarga fins a 1535, és Miquel Obrer²⁴ qui actua com a substituït seu; probablement actua ja també el seu fill Nicolau Soler.

Fem notar que un únic manual no equival a un únic notari. La impressió és que Gabriel Soler era a l'inici simplement pagès hereu del mas Soler i que

23. ABEV, ANV 920, f. 9.

24. ABEV, ANV 922. Gabriel Soler havia mort abans del 24 de setembre de 1531. Lluïsa CASES i LOSCOS i Imma OLLICH i CASTANYER, *Catàleg dels Arxius Notarials de Vic*, Barcelona: Fundació Noguera, 1986 (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya; 9), p. 72.

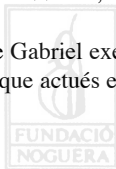
els coneixements que hom hauria de requerir en un notari devien ser escassos. Probablement la necessitat de reestructurar les institucions, una vegada finalitzat el conflicte bèl·lic, simplificà l'accés al càrrec, sense excloure la possibilitat que el nomenament tingués lloc per part del senyor com a obsequi derivat de les circumstàncies de la guerra, hipòtesis de les quals no tenim arguments febaents. En aquests primers temps, l'estabilitat de la família Soler al capdavant de la notaria no era clara: Gabriel atorga una procura al seu fill Nicolau, al 1520, just després de fer un primer testament, per tal que retorni als Cruïlles l'establiment de la notaria a favor seu,²⁵ retorn que no va arribar a formalitzar-se o bé que els Cruïlles no van acceptar.

Nicolau Soler, que era clergue, segueix l'ofici del seu pare; i després d'ell vénen dos Miquels Soler, que actuaran més o menys durant mig segle. El major era pagès hereu del mas Soler i el menor era rector de Sant Joan de Fàbregues, combinant l'autoritat apostòlica, l'episcopal en la seva paròquia i la senyorial a l'hora d'escripturar documents.²⁶ Trobem el manual d'un altre Soler, Pere, d'entre 1549 i 1560, actuant com a regent. El desenredreç diplomàtic en els volums continua i la impressió és que els diversos membres de la família intervenien de manera coetània com a notaris públics, actuant indistintament en els mateixos protocols. Mostra d'això, per exemple, és que al final del segle XVII, en reorganitzar-se els manuals i establir-se índexs, hi havia confusió entre els volums d'un i altre Miquel; alguns s'atribuïren erròniament. D'aquesta època destaca l'establiment en emfiteusi de la notaria i escrivania per part de Carles d'Oms Cruïlles i Vilademany al Miquel Soler pagès, juntament amb el seu fill Gabriel,²⁷ clergue de quinze anys, el 6 de juliol de 1540, pagant-ne un cens de 10 sous. Els crea a tots dos notaris i els dóna la potestat de nomenar substituïts, lliga

25. ABEV, ANV 921, f. 152 i f. 155.

26. No tenim elements suficients per atribuir-los un parentesc. Sí que sabem, però, que el pagès hereu era «natu maior» (ABEV, ANV 927, s. f.) que el rector de Sant Joan de Fàbregues. Trobem el registre dels seus òbits a l'arxiu parroquial de Sant Joan de Fàbregues els dies 23 de març de 1585 i 3 de febrer de 1586, del rector i el pagès hereu, respectivament (ABEV, AP Sant Joan de Fàbregues, ACDEHNRV/1/5, f. 153 i 154v). També podríem considerar, tot i que la referència és confusa, que el Miquel Soler pagès hereu era germà de Nicolau Soler i, per tant, fill de Gabriel Soler, quan Nicolau fa una definició a Gaspar Soler, fill de Miquel Soler, nebot seu (ABEV, ANV 925, s. f.). Entenem que el nebot fa referència a Gaspar.

27. No hem trobat constància que Gabriel exerceixi com a notari, però veient el desgavell en les escriptures no descartem que actués en documents que atribuïm al seu pare o als seus oncles.

la notaria i escrivania a l'heretat del mas Soler de Sant Joan de Fàbregues i els obliga a la custòdia dels manuals, bo i permetent-los l'explotació de les escriptures tal com s'acostuma.²⁸

Des de 1584, amb el notari Gaspar Soler, fill del Miquel Soler pagès, sí que trobem, finalment, una coherència funcional en els volums. Se separen de manera clara els llibres de cúria dels manuals notariais i comencem a trobar llibres específics de testaments i capítols matrimonials; també es distingeixen els manuals o llibres comuns, amb formes abreujades, dels *venditionum*,²⁹ en què trobem els instruments completament desenvolupats.

Ja en els últims anys de Gaspar Soler comença a actuar com a substitut Jaume Solermoner, natural de Rupit i d'una branca llunyana de la família Soler,³⁰ que també tenia les autoritats apostòlica i reial. Després d'actuar com a notari en diferents indrets, els seus descendents es faran un lloc entre el notariat vigatà. I després de la mort de Gaspar s'obre un període en què el domini de la notaria recau en la seva vídua, Marianna Roquer, que serà qui s'encarregarà de nomenar diversos notaris substituïts que actuaran a Rupit entre 1618 i 1636: Bartomeu Jonquer, Antic Reverter,³¹ Gaspar Blanch, Joan Farrer,³² Jeroni Marguí³³ i Rafel Solermoner.

Segueix com a notari de Rupit Joan Carles Soler, fill de Gaspar i Marianna. El 1625 el trobem com a estudiant³⁴ i el 1630 era escrivà de Vic.³⁵ Actuà també com a escrivà dels notaris substituïts d'aquesta època. Exercí a Rupit en un període en què la vila s'expandia, marcada també pel pas constant d'exèrcits pel territori i la inestabilitat que això suposà.³⁶ El segui-

28. ABEV, ACF 1215, f. 105r-106v. Transcrit a l'apèndix documental.

29. La identificació en el lloc dels volums els simplifica com a *venditionum*. Entenem que fan referència a *venditionum et aliorum instrumentorum*, ja que hi trobem, sense abreviatures i completament desenvolupats, tot tipus d'instruments.

30. Aquesta família era de moliners i la distinció *moner* acaba unint-se al cognom Soler, creant les formes Solermoner o Soler Moner, que seran les utilitzades.

31. Oriünd de Sant Climent d'Amer, passarà com a notari a Torelló, on els seus descendents continuaran l'ofici de notari fins al segle XIX.

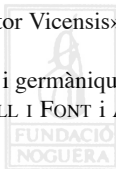
32. Natural de Sant Pere Desplà, a Arbúcies, exerceix també a Centelles.

33. Exerceix com a notari al Mallol, Olot i Centelles, també.

34. ABEV, ANV 1000, f. 69.

35. Així s'intitula, com a «scriptor Vicensis», en els actes en què actua en el volum ABEV, ACF FORANES E94/2.

36. El 1654 les tropes castellanes i germàniques cremaren tota la vila de Rupit excepte dues o tres cases. Antoni PLADEVALL i FONT i Antoni SIMON i TARRÉS, *Guerra i vida*

rà en l'ofici, després de 1668, el seu fill Gaspar Soler, que també actua en un petit període de temps (1695-1697) en la notaria de Santa Coloma de Farners, pròpia del mateix senyor jurisdiccional que la de Rupit. Del marquès també havia rebut, el 1687, una confirmació de l'establiment de la notaria.³⁷ El 1691-1692 hi ha una regulació dels manuals i confecció d'índexs, en arrendar-los durant mig any a Francesc Garganta i Josep Soler.³⁸ Després de la seva mort trobem dos notaris que actuen com a regents: Antoni Mascaró³⁹ i Joan Quer.

Josep Soler, fill de Gaspar, comença a exercir a Rupit el 1716. En la seva època veiem com comencen a introduir-se canvis en la documentació, induïts per la progressiva penetració del dret de Castella. Primerament, és la introducció del paper segellat i de la llengua castellana en els instruments en què actua l'ajuntament o els seus regidors. Des de 1737, la subscripció autògrafa dels actors i la diligència de tancament del document per part del notari. A partir de 1755, la substitució de la llengua llatina per la catalana i la fi de la sèrie especial de testaments.⁴⁰ El 1754 havia començat a actuar com a notari el seu fill Pau Soler, que treballava a la casa del Palau de Rupit, la qual coneixem amb detall, fins i tot quina documentació s'hi guardava i com, gràcies a l'inventari de béns després de la seva mort, ocorreguda el 1784.⁴¹ En aquest moment regeix durant un breu període el notari de Sant Feliu de Pallerols Narcís Comes, just abans que el fill de Pau i últim notari de Rupit, Josep Soler i Safont, es posi al capdavant de la notaria.

La correspondència dels ducs d'Híjar dóna algunes pistes del perquè del final de la notaria.⁴² En un context d'abolició de drets senyorials, el

pagesa a la Catalunya del segle XVII, Barcelona: Curial, 1986, p. 78. La documentació ens ha pervingut sense que ens constin danys per aquesta destrucció, cosa que ens porta a pensar que en aquests moments la documentació es trobava físicament al mas Soler i no serà fins més tard, potser fins a l'ordenació dels volums de 1691-1692, quan la documentació es traslladarà al Palau de Rupit.

37. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Francesc COTXET I SOLERFER-RAN, *Vigesimum tertium manuale*, 28-XII-1686/23-XII-1687, 779/22, f. 162r-164r. Agraïixo a Vicenç Ruiz la disposició d'aquest document.

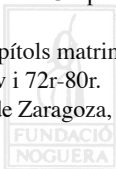
38. ABEV, ANV 1036, f. 299v-300v.

39. Casat amb Helena Soler, filla de Gaspar Soler. Actuarà com a notari de Santa Coloma de Farners entre 1706 i 1719.

40. L'últim llibre específic de capítols matrimonials acaba al 1715.

41. ABEV, ANV 1114, f. 33r-33v i 72r-80r.

42. Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Casa Ducal de Híjar-Aranda, P/3-97-19.

Reial Patrimoni devia voler fer prevaldre el seu paper preeminent davant dels barons i reclamava els títols d'egressió de la Corona a les diferents notaries que actuaven per autoritat senyorial, segurament donant per descomptat que darrere tota notaria hi havia un permís reial. I en el cas de Rupit, com hem vist, aquest permís no existia, ja que havia estat el mateix senyor jurisdiccional el «creador» de la notaria. Una carta de «Felipe de Córdova, decano del Consejo Supremo de Hacienda y encargado de la Comisión del Real Valimiento» comunicava a la casa d'Híjar que havia rebut, el 23 de juny de 1830, «el expediente de tasación de la notaría de la curia del Marquesado de Rupit, a la que se le ha dado el valor de veinte reales en renta, que al 3% forma el capital de seiscientos sesenta y seis reales veinte y dos maravedís de vellón» i també que «he dispuesto prevenir a vuestra señoría que luego luego (sic) ecsija el título de egresión de la Corona de este oficio del Marqués de Rupit».

I en una carta de 31 de juliol José de Manjarrés explica al duc d'Híjar que el degà del Consell d'Hisenda «pide el título de egresión de la Corona de la notaría de la Curia del Marquesado de Rupit, cuyo documento ni ecsiste en esta administración ni sobre este asunto puedo dar a vuestra excelencia otra noticia que lo que espresa la adjunta nota [es refereix a l'establiment de 1540] sacada de una que encontré entre los papeles recogidos del difunto Don Ignacio Trias». S'hi exposa bé com havia estat creada la notaria: «aunque, mi entender, semejantes concesiones o establecimientos de curias los hacían los señores como un efecto del señorío jurisdiccional que ejercían»; amb les disposicions del moment, doncs, «por consiguiente se incorporarán estos oficios a la Corona y quedará privado vuestra excelencia de hacer semejantes nombramientos, a menos de que tuviese a bien pedir al Real Patrimonio un establecimiento formal de cada una de las notarías o escribanías como la que tiene la casa de vuestra excelencia de la de Santa Coloma de Farnés». Sí que es demana també aquest establiment per a la notaria de Vallfogona, però no per a la de Rupit.

Probablement també hi havia hagut una pèrdua de pes estratègic i demogràfic de la vila i terme de Rupit en favor d'altres capitalitats com Vic o Olot. Això dificultaria el sosteniment econòmic de la pròpia activitat del notari, cosa que posa de manifest l'actitud de Josep Soler i Safont a l'hora de conservar la notaria, ja que José de Manjarrés escrivia al marquès el 27 d'octubre de 1832 «que habiendo tanteado al notario Soler, que regenta aquella notaría, le observé cierta indiferencia en hacer gestión alguna». La mateixa indiferència que també mostrava l'administració senyorial en no aportar la notaria de Rupit rendes substancials: «supuesto que ningún

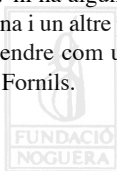
perjuicio puede resultar a vuestra excelencia en que se incorporase a la Corona la notaría de Rupit, por no concurrir en ésta las circunstancias de comodidad e interés que en aquélla, y por que en tal caso sería regular que se conformase Soler en pagar a la Real Hacienda el tanto en que se tasase su renta, a trueque de no quedar perjudicado del beneficio que le produce el ramo contratual de dicha notaría, que es lo único que le ha quedado desde la abolición de las jurisdicciones baronales». No obstant això, en els últims anys encara s'escripturava un nombre d'actes significatiu. En aquest context d'incertesa, Manjarrés considera el 2 de novembre «que es bueno dejar este asunto a la ventura».

El 1833 hi ha reclamacions encara del títol pel qual el rei havia concedit l'escribania —que no existia, com hem vist— i que pel que sembla només devien ser contestades amb evasives com les del 20 de juny, quan atribueixen la inexistència del document al mal estat de l'arxiu: «acerca de la reclamación que se le tiene hecha de los documentos de propiedad y pertenencia de la escribanía de Rupit, de la imposibilidad en que se halla de su presentación por lo destrozado del archivo con motivo de las ocurrencias políticas de estos tiempos», per la qual cosa presentaran «una justificación del estado en que dice se halla el archivo». Suposem que devia haver-hi una ordre, finalment, de tancament de la notaria.

En aquests anys també hem de pensar en el xoc que va suposar la divisió provincial, partint en dos l'històric terme jurisdiccional dels castells de Rupit i Fornils entre les províncies de Barcelona i Girona, en un context de fragmentació territorial que ja havia separat els incipients municipis de Pruit, Sant Joan de Fàbregues, Susqueda i Sant Martí Sacalm, que fins feia poc tenien un mateix senyor i unes institucions comunes, només amb la parròquia com a institució pròpia.⁴³ El cas és que Josep Soler i de Safont obre el seu últim manual com a «auctoritate regia nottarium publicum, dominum utilem et proprietarium nottariae et scribaniae publicarum villae, terminorum et castrorum marchionatus de Rupit, diocesis Vicensis»,⁴⁴ escripturant l'últim document a Rupit el 10 de febrer de 1835. Posteriorment, trobem un darrer document, actuat a Gurb el 26 de maig del mateix

43. Sí que veiem com al segle XIV hi ha algun càrrec de l'administració separat, com el saig, que n'hi ha un per la part sobirana i un altre per la part jussana (ABEV, ACF FORANES 27/ter). Probablement s'ha d'entendre com una continuïtat, encara, de la separació entre els dos termes castrals de Rupit i Fornils.

44. ABEV, ANV 1141.

any, en què figuren com a testimonis Domènec Soler,⁴⁵ hisendat, i Josep Soler, escrivent, tots dos de Rupit.

Tradicció documental

El fons notarial de Rupit arribà a l'ABEV l'any 1939 per circumstàncies pròpies del «salvament» de documentació en època de la Guerra Civil. Les últimes setmanes de 1938, Josep Maria Font i Rius i els seus ajudants van començar a recollir-lo amb un carretó del despatx del notari arxiver Josep Sans i Font, al carrer de la Riera de Vic, per traslladar-lo al soterrani del Palau Episcopal, on ja hi havia l'Arxiu de la Cúria Fumada.⁴⁶ Josep Maria Font i Rius treballava per a la Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat de Catalunya i el 25 de febrer de 1938 havia pres possessió del càrrec d'arxiver director de l'Arxiu Històric de Vic. Tenia l'encàrrec de vetllar pel patrimoni documental i buscava amb aquesta acció garantir la custòdia i conservació de l'ANV, tal com havia fet amb altres arxius. En aquest context arribà el final de la guerra: «Mientras se iban disponiendo los paquetes en las cajas nos sorprendió la entrada de las fuerzas nacionales en la ciudad de Vich con la consiguiente ocupación de los edificios y tesoro artístico y bibliográfico por los Servicios del Ministerio de Educación Nacional».⁴⁷ Per tant, l'ingrés de la documentació a l'ABEV finalitzà al principi de 1939. Poc després els volums foren traslladats al segon pis de l'ala de llevant del claustre de la catedral de Vic, on restarien des d'aquest moment i fins a l'actualitat sota la custòdia de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic.⁴⁸ Les anotacions a la coberta han de correspondre a aquest moment.

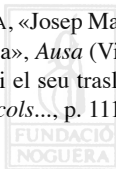
En crear-se l'ANV amb l'esmentada Llei del notariat de 1862 i decrets posteriors, el fons de l'antiga notaria de Rupit, extingida al 1835, va passar a formar-ne part, segurament des del mateix moment de creació. Creiem

45. Al 1847 Domènec Soler, hisendat de la ciutat de Vic, actua com a hereu del seu pare, Josep Soler i Safont. ABEV, ANV 1657, f. 149r-149v. Sembla que la família s'havia ennoblit.

46. Vegeu nota 2.

47. Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, «Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la Guerra Civil Espanyola», *Ausa* (Vic), XVII (1996-1997), p. 282, 287-289.

48. Sobre la formació de l'ANV i el seu trasllat i custòdia a l'ABEV, vegeu: Laureà PAGAROLAS (coord.), *Els fons de protocols...*, p. 111-116.

que des de Rupit va passar a mans d'algun altre notari, que va «heretar» les escriptures, abans d'arribar en poder dels notaris-arxiviers de Vic. L'últim d'aquests hereus devia ser Francesc Portell —notari de Vic entre 1850 i 1894—, ja que és ell qui certifica un document l'11 de març de 1856 del volum ANV 940, com a regent de les escriptures públiques de Miquel Soler, citant les dades visibles a la coberta.⁴⁹

Ens dona molta informació de la successió en la notaria i els títols amb què era posseïda pels Soler el capbreu al marquès de Rupit fet per part de Josep Soler i de Safont, en què reconeixia quins béns tenia pel senyor, entre ells el mas Soler i la notaria amb la casa del Palau de Rupit.⁵⁰ La capbrevació té lloc un any abans de l'extinció de la notaria, el 12 de gener de 1834: «possehesch la notaria y escrivania públicas de la vila y térmens del marquesat de Rupit ab tots sos drets y prerrogativas que exercesch, constituïda la oficina de ella en la casa de Soler dalt en primer lloch designada y confrontada». Això referma la idea que la notaria estava adscrita al mas Soler, on ens diu que tenia «oficina», si bé sembla clar que era a la casa del Palau on els notaris de Rupit desenvolupaven la seva activitat des de feia almenys prop d'un segle.

Aquesta adscripció al mas Soler la tornem a veure en fer referència als títols que li donen dret a la notaria: «Y senyaladament la sobreexpressada notaria y escrivania me pertany com a pcessor del indicat mas Soler y en virtud del establiment de aquellas que lo noble señor don Carlos de Homs, de Cruïlles y de Vilademany, señor dels castells y térmens de Rupit y Fornils féu, otorgà, concedí y firmà a favor de Miquel y Gabriel Soler, pare y fill pcessors del mas Soler de la parròquia de Sant Joan de Fàbregas, y de sos successors, perpètuament, ab escriptura pública en poder de Pere Guillem Mamble, nottari públic de la ciutat de Vich, als sis dies del mes de juliol del any mil sinch-cents y quaranta. Y después, als set dias del mes de juny mil sis-cents vuitanta-y-set, lo il·lustre y egregi señor marquès de Rupit féu nou establiment o precari de dita notaria y escrivania a favor de Gaspar Soler, nottari públic de la vila de Rupit y possessor de dit mas Soler; consta ab escriptura en poder de Francisco Cotxet y Solerferrà, nottari públic de la ciutat de Barcelona, dit die». A partir de la successió descrita en el mateix document per la casa del Palau i el mas Soler podem fer-nos una idea dels heretaments dels altres béns.

49. ABEV, ANV 940, document solt.

50. ABEV, ANV 1142, f. 152v-155v.

És interessantíssim per a la història arxivística l'inventari post mortem de 1784 dels béns del difunt Pau Soler.⁵¹ Sabem que a la casa del Palau «en lo quarto del estudi» hi havia «un hermari portàtil a modo de arquilla ahont hi són los papers y comptes del comú y terme del marquesat de Rupit», és a dir, que el notari custodiava tot el que entendríem com a documentació «municipal», de tot el marquesat, tant de Rupit com de Susqueda. Per altra banda, és «en lo estudi» on trobem la documentació pròpia de l'activitat notarial, a més, també, de «varios y diferents actes, títols y recibos de la casa», conservats en «una taula gran ab dos calaixos».

A l'estudi s'hi troben també «tres hermaris ab diferents prestatges». En el primer hi ha diferents llibres, alguns d'ells propis de l'àmbit jurídic, però d'altres de caire religiós i literari, juntament amb «diferents còpies de actes y títols de la casa y altres papers de ninguna utilitat» i «cent plechs de originals capítols matrimonials, testaments e inventaris rebuts en poder de diferents nottaris, comensant des del any mil sinch-cents vuytanta-y-quatre fins al any mil set-cents y set». És al segon armari on trobem els protocols notarial: «dos-cents y onse manuals de contractes rebuts en poder de difarents nottaris, que contenen des del any mil tres-cents quaranta-y-dos fins al any mil set-cents vuytanta-y-tres inclusive, ab la circumstància e intelligència que de dit any mil tres-cents quaranta-y-dos fins al any mil quatre-cents noranta y sinch no segueixen los anys perquè faltan manuals de diferents anys, y des del any mil quatre-cents noranta-y-sinch fins al any mil set-cents vuytanta-y-tres se troban seguits tots los anys, y diferents altres papers de poca utilitat». Això constata el que ja vàiem com a lògic: els buits documentals que trobem als segles XIV i XV ja existien en aquest moment, i probablement podríem recular el buit fins a l'època coetània d'aquesta documentació.

Possiblement abans de Bernat Tufarer, entre 1340 i 1380, la situació poc consolidada de l'activitat notarial a Rupit provocà que la documentació s'extraviés o es destruís —donem per descomptat que en tot el període va existir una pràctica documental—, mentre que el buit del segle XV és atribuït a la Guerra Civil catalana i les seves conseqüències, igual com la veïna notaria de Sant Feliu de Pallerols i vall d'Hostoles, en moments en què la pràctica notarial existeix, però segurament no de manera continuada i estable, i en què tenim constància que, per exemple, Tomàs Llorenç Brugada actuava com a notari dels termes dels castells de Rupit i Fornils, tot i que no es conserva cap volum conegut en què actui com a tal.

51. ABEV, ANV 1114, f. 33r-33v i 72r-80r.

Finalment, al tercer armari de l'inventari de 1784: «tretse plechs consistint en originals processos de diferents causas seguidas en la cúria ordinària del terme y marquesat de Rupit fins lo dia present, un plech contenint diferents plicas de testimonis rebuts, quatre plechs de registres de cúria de diferents anys, sis llibres de cúria y un plech de borradors», per tant, la documentació que entendríem com a pròpia de la cúria jurisdiccional. És important posar atenció aquí en els tres tipus de documentació que custodiaven els notaris de Rupit: municipal, notarial i de cúria jurisdiccional. I també, com als nostres dies, aquesta documentació ens ha arribat a través de dos arxius diferents: l'Arxiu de la Cúria Fumada i l'Arxiu Notarial de Vic.⁵²

Un dels moments més destacats en l'organització de l'arxiu notarial de Rupit és la primera meitat de l'any 1692. El 18 de desembre de 1691⁵³ el notari Gaspar Soler arrenda durant sis mesos la notaria i escrivania de la vila, termes i castells de Rupit i Fornils del marquesat de Rupit pel preu de 20 lliures a Francesc Garganta, doctor en sagrada teologia i rector de Pruit, i al seu germà Josep Soler, prevere resident a Rupit. L'arrendament es fa «ab pacte que convenen y en bona fe prometen regular los manuals y los registres y aquells dexar en la dita present notaria y scribania en la forma y segons stíl y també tenir en bona y leal custòdia tots los manuals que són en dita notaria». Atribuïm a aquest moment la major part dels índexs anteriors i també les anotacions a les cobertes que indiquen el notari i el manual respectiu —alguns d'ells de manera errònia— corresponents sempre als volums anteriors. Es veu clarament com aquests índexs van ser realitzats en un mateix moment i creiem que formen part d'aquesta *regulació* de manuals i registres. També creiem que fou aleshores que es van numerar tots els volums, i els manuals posteriors seguiran aquesta numeració.

Poc abans de la posada en ordre dels volums, concretament el 7 de juny de 1687, trobàvem la confirmació de l'establiment de la notaria,⁵⁴ que en el

52. Desconeixem com aquesta documentació servada el 1784 pels notaris de Rupit acabà arribant a l'ACF. La segregació podríem atribuir-la als moments immediats de dissolució de la notaria el 1835, en un període en què això coincideix amb l'abolició de drets senyoriais i un nou ordre institucional que dóna rellevància als jutjats de primera instància i als ajuntaments. També podria haver-se extraviat l'any 1939, identificant-se erròniament, en ajuntar-se ANV i ACF a l'ABEV.

53. ABEV, ANV 1036, f. 299v-300v.

54. AHPB, Francesc COTXET I SOLERFERRAN, *Vigesimum tertium manuale*, 28-XII-1686/23-XII-1687, 779/22, f. 162r-164r.

capbreu de 1834 es definia com a «nou establiment o precari»: «Franciscus de Bournonville, de Perapertusa, Vilademany et de Cruylles, marchio de Rupit et vicecomes de Joch, miles ordinis et militiae Sancti Jacobi de Spata Uclensis, dominus villarum, castrorum, locorum et terminorum marchionatus de Rupit et Fornils, sitorum infra diocesis Vicensis, et aliarum villarum et locorum, Barchinone populatus» Iloa, aprova, ratifica i confirma i de nou estableix a Gaspar Soler, notari i escrivà propietari de la notaria i escrivania públiques del marquesat de Rupit i Fornils, les mateixes notaria i escrivania públiques del marquesat que té i posseeix, «prou vestri predecessores a longis citra temporibus habuerunt et possiderunt in dictis villis, castris, locis et terminis marchionatus de Rupit et Fornils, unacum omnibus salariis, lucris, juribus et emolumentis, instrumentis, escripturis judicialibus et extrajudicialibus, processibus et aliis quibuscumque juribus et pertinentiis earundem», i que han tingut sota domini i alou seu a cens de deu sous anuals pagadors per Nadal. En el mateix document confirma terres, un molí fariner i el dret d'ús de l'aigua de la riera de Sallent des de la parròquia de Pruit al molí. Segueix a aquesta confirmació un nou document amb l'establiment en emfiteusi del dret de poder emprar glaç en la riera de Sallent.

Aquesta confirmació venia precedida de l'establiment de la notaria i escrivania en emfiteusi per part de Carles d'Oms, Cruilles i Vilademany el 6 de juliol de 1540⁵⁵ a Miquel Soler i al seu fill Gabriel Soler, que permet adonar-nos de la importància que en poc més de mig segle —des de 1483— havia adquirit la família Soler i de la confiança del senyor en autoritzar la seva activitat notarial, ja que estableix la notaria «confidentes ad plenum de fide, industria, legalitate et omni probitate vestris» i ho fa «creantes et deputantes vos et utrumque vestrum in notarios seu scribas dicti termini», de manera que qualsevol dels dos i aquells que vulguin i els hereus i successors del mas Soler puguin per la seva autoritat «recipere, attestare, publicare et in forma publicam redigere, claudere, auctorizare, tabellionare quevis acta, instrumenta, testamenta, codicillos et alios quosvis actus, licitos et permissos intra et per totum dictum terminum». Observem com es pot entendre de manera molt àmplia la concessió de l'activitat de notari, més encara quan els permet «regere seu regi facere et exercere per vos et alterum vestrum et substitutum seu substitutos vestros ydonem seu ydoneos quem seu quos creare et substituere possitis et valeatis», incloent-hi la seva destitució i revocació; el senyor es reserva, però, la potestat de poder destituir

55. ABEV, ACF 1215, f. 105r-106v. Transcrit a l'apèndix documental.

els «inabiles seu insufficientes». El mateix establiment deixa clar que han de tenir fidelment i lleialment «prothocolla, manualia, originalia, registra et notas», percebent íntegrament i completa «omnia salaria, luca et emolumenta» de la notaria i escrivania, i com ha de ser la seva custòdia: «bene et cum diligencia custodiatis et conservetis custodiantque et conservent et custodiri et conservari faciatque et faciant taliter quod contrahentes perpetuo inveniri possint contractus, acta, testamenta, codicillos et alia per ipsos vestros in posse et ipsorum facta et recepta».

L'activitat de Gabriel Soler, iniciada el 1483, devia derivar de concessions dels Cruïlles una vegada superades les convulsions i traumes de la Guerra Civil catalana i entrant en un període de pacificació de la terra, tot i que encara força fosc per pestes i destruccions, després de la Sentència Arbitral de Guadalupe. Ell devia «heretar» l'activitat duta a terme en el segle i mig precedent pels notaris reials Tufarer i Brugada, dels quals conservem uns quants volums, i els anteriors notaris públics dels castells de Rupit i Fornils, dels quals tenim ben poca informació però que sabem que van existir i exercir.

Ens sembla lògic afirmar que van ser els Soler qui sempre van posseir i custodiar el fons notarial de Rupit, incloent-hi la documentació d'ells mateixos i també la dels notaris reials anteriors. Tot i que al segle XVIII sabem amb tota seguretat que els volums es trobaven a la casa del Palau de Rupit, tampoc no descartaríem que en origen la documentació es conservés al mateix mas Soler de Sant Joan de Fàbregues on, com hem vist, hi havia adscrita la notaria i escrivania, abans de l'edificació del Palau per part de Josep Soler, procurador del santuari del Far, pels volts del 1700.⁵⁶

Ja hem esmentat les pèrdues de documentació dels segles XIV i XV, provocades pel fet de no tenir una notaria consolidada i pels aldarulls bèl·lics del període. És rellevant la conservació dels volums dels notaris reials de final del XIV i primera meitat del XV que, d'una manera o altra, acabaren arribant a les mans dels Soler. Possiblement fou el mateix Gabriel Soler qui heretà o tingué encomanada la documentació de Rupit dels notaris Tufarer i Brugada i anteriors un cop passada la Guerra Civil catalana, quan tots els volums perduts eren ja irrecuperables.

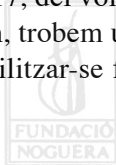
56. Josep Soler, notari entre 1716 i 1753, havia heretat la casa del Palau «com a successor de Joseph Soler, prevere y procurador del santuari de Nostra Senyora del Far de la parròquia de Sant Martí Sacalm son oncle, qui la edificà a sas expensas». ABEV, ANV 1142, f. 155r. Aquest Josep Soler ha de ser el mateix que intervingué en la regulació dels manuals de 1691-1692. Si en aquest moment ja estava construït el Palau, suposem que la documentació devia tractar-se allà, d'on ja no devia moure's.

Tots els volums a partir d'ANV 1053 (1711-1715) són en format foli. La majoria dels anteriors són en quart, si bé trobem també alguns llibres en foli (la majoria d'aquests són els *venditionum* anteriorment citats). Alguns dels volums més antics també són en format foli. N'hi ha tres en octau: ANV 998, ANV 1007 i ACF FORANES E93. La majoria estan enquadrats en pergami i numerats. En aquest primer volum esmentat ANV 1053 comença a emprar-se el paper segellat, cosa que succeeix al final del volum, en passar del foli 350 al 351. Aquest canvi té lloc l'abril de 1717. Curiosament el document del foli 350 és posterior al que trobem al 351, el primer de 22 d'abril i el segon del 2 d'abril. Atribuïm aquests canvis a l'aplicació dels Decrets de Nova Planta: el paper segellat que havia d'utilitzar-se era en foli, fet que provoca el canvi de format.

Quant a la redacció dels instruments, també observem alguns canvis significatius al llarg del temps. El salt de mig segle que hi ha al segle XV entre els Brugada i els Soler permet veure el primer: el pas d'una escriptura molt plena d'abreviatures a una altra en què es desenvolupen molt més les paraules. Per a l'usuari actual i poc expert li serà molt més fàcil la lectura dels documents a partir d'aquest moment, deixant a banda les dificultats que puguin comportar les diferents lletres observades al pas dels anys. Un altre canvi significatiu es produeix el 1737. Al foli 13 d'ANV 1065, trobem una diligència en què el notari Josep Soler diu que continua el manual segons l'edicte reial publicat a Rupit el dia 1 de febrer d'aquest any. A partir d'aquest moment, es clouen els documents amb dues novetats: l'ús de la signatura autògrafa —o delegada— per part dels testimonis i la diligència de tancament del document per part del notari que l'ha atorgat.

Pel que fa a la llengua que trobem en els documents, el llatí és l'idioma habitual fins a 1755. Els documents comencen a redactar-se en català a partir del foli 133 d'ANV 1085 (25 de novembre de 1755). Anteriorment, sí que observem els casos habituals de testaments i capítols matrimonials, en què la llengua utilitzada acostuma a ser el català. L'ús del castellà és estrany, ja que només l'observem en documents que afecten la universitat del terme a partir de 1717, coincidint també amb els Decrets de Nova Planta. El primer document en llengua castellana és un sindicat del terme de 25 de juliol de 1717, del volum ANV 1054; el 12 d'abril del mateix any, en el mateix volum, trobem un altre sindicat escrit encara en llatí. La llengua catalana va utilitzar-se fins a l'extinció de la notaria el 1835.

No volem deixar d'esmentar una evidència en el sistema de datació al segle XIV. Tant el pergami⁵⁷ que conservem del primer notari conegut, Guillem de Palau, com el volum ACF FORANES 27/ter, que és un llibre de cúria de 1345-1346, constaten de manera ben clara i explícita que al terme de Rupit i Fornils es datava segons l'any de la Nativitat del Senyor, abans, per tant, de la seva entrada en vigor el 1351, quan Pere III estén aquest sistema de datació a tota la Corona d'Aragó. Ja apuntava Ginebra⁵⁸ que aquest sistema era l'utilitzat a les escriptories eclesiàstiques del bisbat de Vic des del segle XII, seguint el model emprat a Bolonya, si bé aleshores semblava que en els mateixos llocs del bisbat de Vic regits per instàncies senyorial o reials prevalia el sistema de l'Encarnació. Aquest volum evidencia que abans de les disposicions de Pere III ja s'utilitzava l'any de la Nativitat en un terme de jurisdicció senyorial —dels Pallars, en aquest moment— com era el de Rupit i Fornils, cosa que pot obrir la porta a replantejar-se la cronologia emprada en diferents àmbits i la necessitat d'un estudi ampli que aprofundeixi en aquesta revisió.

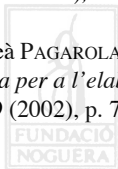
Definició del fons notarial

Ha estat una qüestió llargament debatuda i sense arribar a unes conclusions clares què hem d'entendre com a *fons notarial*. L'activitat d'un notari? L'activitat d'una notaria? Probablement el problema rau primer a entendre qui o què és el productor d'aquesta documentació, cosa que ens facilitaria descriure quins documents constitueixen el fons. Ja explicitaven aquesta controvèrsia de «notari *versus* notaria» Cases i Pagarolas⁵⁹ en el seu qüestionament a la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notarial*s. La

57. ACOS, Família Vila, Pinosa i Perariera d'Alboquers i Vilar de Pruit, UD 1156. La data de l'any del document, 14 de les calendes de febrer de l'any del Senyor de 1320, no canvia a 25 de març, ja que la firma de domini té lloc el 13 de les calendes de juny de l'any del Senyor de 1320. Per tant, queda ben palès que no s'ha canviat d'any.

58. Rafel GINEBRA I MOLINS, «Un cas de dissidència cronogràfica: còmput cronològic a Vic i al bisbat de Vic, segles XII-XIV», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 20-21 (2001), vol. 1, p. 561-590. Rafel GINEBRA I MOLINS, *Manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (1230-1233)*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998 (*Acta notariorum Cataloniae*; 6), p. 22 i 23.

59. Lluïsa CASES I LOSCOS i Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, «Sobre la institució notarial a Catalunya. Qüestionament a la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notarial*s», *Lligall* (Barcelona), 19 (2002), p. 73-87.

confecció d'un quadre de classificació estàndard feia emergir un problema de fons: què hem d'entendre com a fons notarial? Algunes de les consideracions que feien van ser posteriorment discutides per Ginebra.⁶⁰ I és que l'àmbit notarial català està fortament influït per autoritats, jurisdiccions o consuetuds molt diferents, cosa que el fa molt ric, però també molt complicat; generalitzar és una tasca difícil que indubtablement portarà errors incorporats quan ens disposem a analitzar casos concrets. Moltes d'aquestes qüestions havien estat prèviament suscitées per Mayans i Puigvert⁶¹ en plantejar com s'havien d'entendre i aplicar determinats conceptes d'aquesta *Norma* en els fons notariais de la Garrotxa, demostrant que la teoria i la pràctica difereixen en molts casos. Així mateix, Puig també exposà la realitat notarial de Terrassa en un sentit semblant.⁶² Intentarem fer un exercici similar pel que fa a la notaria i escrivania dels termes de Rupit i Fornils, veient diferents problemàtiques en què ens trobem a l'hora de delimitar el fons i la institució i analitzant diferents aspectes que poden ajudar-nos a complicar encara una mica més el tema, analitzant primer la institució —com la conceptualitzem, de manera més teòrica— i després el fons real que conservem —què ens ha arribat, a la pràctica.

Abans d'entrar directament en el tema és imprescindible una petita reflexió sobre què suposa el terme *públic* en l'Antic Règim. Si bé tenim clar que actualment atribuïm el concepte a allò que és propi de l'Estat, en el seu sentit modern, és més difícil tenir clar el significat del terme quan reculem en el temps.⁶³ Sembla evident que la Llei del notariat de 1862 entén el con-

60. Rafel GINEBRA I MOLINS, «Del tractament arxivístic dels fons notariais. Aportacions, o quasi, a un debat», *Lligall* (Barcelona), 21 (2003), p. 61-71.

61. Antoni MAYANS I PLUJÀ i Xavier PUIGVERT I GURT, «Algunes consideracions sobre la classificació i l'ordenació dels fons notariais», *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 28 (2000), p. 1-3.

62. Pere PUIG I USTRELL, «Notes històriques sobre la institució i la funció notarial en època moderna i contemporània. El cas de l'escrivania i la notaria públiques de Terrassa», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XXII (2004), p. 95-133.

63. Diferents diccionaris de diversos idiomes associen el terme *públic* a altres termes com *comú*, *col·lectivitat*, *tothom*, *ús de tots*, *manifest*, *notori* i *no privat*. El diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) ho atribueix, en el sentit que aquí ens referim, a allò «relatiu a la nació, a la comunitat», «de què pot fer ús tothom» o «que pot veure o saber tothom». Seguint el *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (RAE) podem afegir-hi: «se dice de la potestad, jurisdicción y autoridad para hacer algo, como contrapuesto a privado» i també «pertenciente o relativo al Estado o a otra administración» (significat, aquest darrer, que fou modificat en la 23a edició, d'octubre de 2014, a partir de: «pertenciente o relativo a todo el pueblo»). A *nació* (DIEC) i *Estado* (RAE) podem sumar-hi la definició francesa del Larousse «relatif au gouvernement, à l'administration d'un pays».

cepte igual que en l'actualitat, associat a la jurisdicció de l'Estat i per a allò que és de tots; per tant, no tenim dubte quin és el sentit modern de *fe pública*.⁶⁴ Però la cosa es complica si pensem com estaven concebuts els «Estats» en l'Antic Règim.⁶⁵ D'entrada, la separació de poders —legislatiu, executiu i judicial— no existeix. El territori està dividit, fins entrat el segle XIX, en jurisdiccions privades —reial, eclesiàstica o baronial—, que tenen la seva pròpia manera de funcionar en l'àmbit institucional.⁶⁶ Hom acostuma a donar a la jurisdicció reial el caràcter de «pública», de fisc, enfront de l'eclesiàstica i baronial —barons eclesiàstics i civil— com a «privada»; aquesta atribució és enganyosa, ja que el rei també actua sempre com un senyor privat i amb unes institucions pròpies en els seus territoris.⁶⁷ Hi ha lleis comunes arreu del territori, però és cada senyor qui té la potestat i obligació d'impartir justícia i fer-les complir.

L'herència feudal i les relacions de vassallatges són presents en aquest context i en molts casos el rei és el senyor d'altres senyors que exerceixen jurisdicció al territori. Qui dóna fe en els actes d'aquestes institucions, en les seves cúries, acostumen a ser escrivans que en molts casos també

64. DIEC: «autoritat legítima atribuïda a notaris, secretaris de jutjats i de tribunals i altres funcionaris, perquè els documents que autoritzen en deguda forma siguin considerats com a autèntics».

65. RAE: «conjunto de los órganos de gobierno de un país soberano». En la 23a edició substituïa «en el régimen federal, porción de territorio cuyos habitantes se rigen por leyes propias, aunque estén sometidos en ciertos asuntos a las decisiones de un gobierno común» per «en ciertos países organizados como federación, cada uno de los territorios autónomos que la componen». També ens interessan les definicions que s'afegien en la mateixa 23a edició: «país soberano, reconocido como tal en el orden internacional, asentado en un territorio determinado y dotado de órganos de gobierno propios» i «forma de organización política, dotada de poder soberano e independiente, que integra la población de un territorio». DIEC: «Forma d'organització política caracteritzada per l'existència d'un territori delimitat, una població definida i una autoritat que s'atribueix un poder indiscutible sobre els dos elements anteriors». És molt imprecís pensar en un Estat d'Antic Règim com a *sobirà*, amb autoritat suprema i independent, o posseïdor d'un *poder indiscutible*, quan les relacions de vassallatge són constants i evidents, com els de molts monarques de l'Europa occidental al Papat de Roma.

66. Jurisdicció entesa, tant al DIEC com a la RAE, com un poder o autoritat per a jutjar i governar.

67. De fet, el terme *fisc* s'associa tant al DIEC com a la RAE a l'autoritat o organismes públics i, en especial, a la recaptació d'impostos. Tornem a discutir aquí què hauríem d'entendre com a *públics*, ja que probablement les jurisdiccions «privades» no deixen de ser un fisc, també, entès en el sentit antic de cosa pública i no pas en l'actual de concepte tributari.

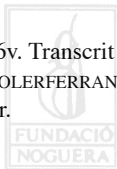
actuen com a notaris donant fe d'actes entre privats. L'actual càrrec de secretari de qualsevol administració contemporània, que també dóna fe pública, era exercit en les antigues institucions per un escrivà o notari.⁶⁸ Per tant, veiem que és molt complicat associar l'actual terme *públic* amb l'antic. El principal denominador comú que hi trobem és el reconeixement que rep allò públic per part de la societat; la fe o confiança que aquesta dóna a allò que és de tots; el *nihil prius fide*.

El notari de Rupit dóna fe pública («in formam publicam») de qualsevol acte o instrument en el terme jurisdiccional de Rupit i Fornils («intra et per totum dictum terminum»). Així s'atorga el 1540 en l'establiment emfitèutic de la notaria i escrivania dels termes dels castells de Rupit i Fornils als hereus i successors en el mas Soler de Sant Joan de Fàbregues per part de Carles d'Oms, de Cruilles i de Vilademany.⁶⁹ Els Soler en paguen un cens anual de 10 sous. Per tant, l'*auctoritas* és concedida per un senyor que posa unes determinades condicions a l'exercici d'aquesta *auctoritas*, condicionant, així, la fe pública d'aquests instruments a la seva autoritat i voluntat. Entenem, doncs, que els Soler, que s'autodefineixen com a propietaris i senyors útils de la notaria i escrivania, estan supeditats a l'àrbitri del senyor; no és estrany que més endavant —el 1687— demanin al marquès de Rupit una confirmació de l'establiment.⁷⁰ La notaria i l'escrivania del terme apareixen completament lligades l'una amb l'altra i és impossible separar una activitat de l'altra. Per exemple, la majoria de manuals «notarials» del segle XVI barregen una i altra documentació, de manera indiferent i segons el notari anava escripturant cronològicament. El notari era una autoritat real en el territori que clarament exercia segons la concessió del

68. Tornem a trobar-nos aquí, seguint el DIEC, amb el mateix problema de l'adjectiu *públic*, ja que se'ns defineix *notari* com a «funcionari públic autoritzat per a donar fe dels contractes i altres actes extrajudicials, conforme amb les lleis» i *funcionari* com a «empleat d'una administració pública que es troba en una situació regulada pel dret administratiu». En canvi, en l'*escrivà* no ens afecta en el càrrec, sinó en el moment de posar els documents *en pública forma* («el qui tenia al seu càrrec la redacció i autenticació d'actes i de contractes posats en pública forma i de les actuacions judicials, governatives i administratives»); la RAE sí que ens associa l'*escribano* a un «oficio público». En el notariat llatí ens trobem amb la duplictat que els notaris exerceixen l'ofici com a persones privades, però les característiques i la regulació de la funció el fan també funcionari (agraïm aquesta observació a Pere Puig i Ustrell).

69. ABEV, ACF 1215, f. 105r-106v. Transcrit a l'apèndix documental.

70. AHPB, Francesc COTXET I SOLERFERRAN, *Vigesimum tertium manuale*, 28-XII-1686/23-XII-1687, 779/22, f. 162r-164r.

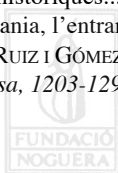

senyor, equiparable, quant a autoritat, al batlle —tot i que amb unes funcions ben diferents, òbviament—, que era nomenat pel senyor a proposta dels caps de casa del terme. El notari exerceix, a la pràctica, com un funcionari del senyor, amb un àmbit d'actuació i unes condicions en la seva activitat ben delimitats. Dóna fe pública, sí, tant a transaccions privades com públiques, i aquesta fe pública és reconeguda per les altres institucions «públiques» i privades de l'època. Darrere, però, sempre hi ha la jurisdicció del senyor, pel qual els Soler poden exercir. Domini útil pels Soler, domini directe pels senyors i, més tard, marquesos. Més endavant, alguns Soler actuaran també per autoritat reial, cosa que canviarà el seu estatus i posarà fi a aquests condicionants dominicals.

Podríem considerar com a productor del fons la notaria i escrivania, ambdues conjuntament.⁷¹ El fet que vagin lligades l'una amb l'altra —i la mateixa manera d'exercir-les en manuals compartits, sense separar una i altra documentació— reforça aquesta tesi. Estaven establertes en emfiteusi a perpetuïtat als *hereus i successors en el mas Soler* des de 1540. A partir d'aquest moment i mentre sigui vigent l'establiment —fins a l'extinció de la notaria— aquests tenen el domini útil i són els que acaben exercint aquesta *auctoritas*, aquesta fe pública. En alguns moments actuen diversos Soler conjuntament i amb plenes competències a l'hora de nomenar notaris substituïts, per exemple, tot i que el senyor es reservi el dret de vetar els que cregui inhàbils o insuficients. És la família qui acaba fent i desfent en virtut de l'esmentat establiment emfitèutic.⁷² Els membres de la família Soler poden exercir pel simple fet de ser *hereus i successors en el mas Soler* i és precisament aquesta condició allò que els crea notaris i regula l'accés a la

71. Cases i Pagarolas consideraven un error «elevant la notaria a categoria de productor, o bé dotar-la d'entitat jurídica pròpia» («Sobre la institució notarial a Catalunya...», p. 74) remetent-se a la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notarials*, que parlava de «notaria, amb personalitat jurídica reconeguda». No ens acabem d'atrevir a utilitzar el terme *entitat jurídica pròpia* o *personalitat jurídica reconeguda* a l'hora de definir qui o què podem considerar productor de la documentació.

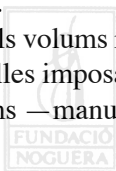
72. Un altre exemple d'establiment emfitèutic també el trobem a Terrassa, quan el 1254 el rei «establí al prior de Santa Maria, perpètuament, l'escrivania del castell de Terrassa amb el dret d'exercir-hi les funcions notarials i l'exclusiva de l'ofici en el terme de Terrassa». Pere PUIG I USTRELL, «Notes històriques...», p. 97. Sobre els inicis de l'activitat notarial a Terrassa, el paper de l'escrivania, l'entramat jurídic de la institució egarenca i el mateix establiment emfitèutic: Vicenç RUIZ I GÓMEZ, «L'escrivania», a *Diplomatari de Sant Pere d'Ègara i Santa Maria de Terrassa, 1203-1291*, Barcelona: Fundació Noguera, 2013 (*Diplomatari*; 63), p. 30-47.

notaria i escrivania, d'acord amb l'establiment emfitèutic. Darrere, tornem-hi, hi ha l'autoritat «pública» concedida pel senyor. Hem de pensar que la recepció romanista del segle XIII i l'aparició de la figura del notari se sustenten i s'apliquen en un territori fortament dividit en l'àmbit jurisdiccional, amb drets particulars i diferenciats arreu del territori que acaben influint en la mateixa implantació i perduren, en molts casos, fins entrat el segle XIX; el cas de Rupit n'és un de ben clar. El notari exerceix de manera independent al poder que l'ha creat, si bé no és independent d'aquest poder, ja que l'establiment delimita en tot moment les seves funcions i potestat.

La notaria no només és el lloc físic on exerceix el notari. L'hem d'entendre sobretot com el dret d'escripturar documents que concedeix el senyor als Soler. En establir la notaria — i l'escrivania — no és que estigui establint un edifici on es practica l'activitat de notari, sinó que estableix aquest dret de donar fe pública als documents produïts «intra et per totum dictum terminum» [dels castells de Rupit i Fornils]. Hem d'entendre que fora del terme dels castells de Rupit i Fornils el notari no tenia fe pública. En cas de trobar documents escripturats fora del terme, no poden tenir, teòricament, aquesta *autoritas*. Poden tenir-ne només en el cas que el notari també exerceixi, per exemple, per autoritat reial, cosa que implicaria que aleshores no està donant fe pública per autoritat senyorial, sinó per la reial, que sí que els dóna la potestat d'autoritzar documents sempre que estiguin en territori del rei, entès com a senyor del seu fisc. El mateix succeeix en notaris que, a més de l'autoritat senyorial, exerceixin també per l'apostòlica, entenent que donen fe pública en els territoris del Papa, potser en un sentit més espiritual. Evidentment, cada autoritat per la qual exerceix un notari li comporta uns drets i unes obligacions diferents en cada cas. Per tant, la notaria — o la capacitat d'actuar d'un notari i l'autoritat per la qual exerceix — no constitueix cap àmbit jurisdiccional nou, sinó que s'exerceix dins d'un àmbit jurisdiccional prèviament establert. L'escrivania podem entendre-la com el dret de donar fe pública a aquelles qüestions que afectin la cúria del terme i tots els drets que aquesta pugui exercir; en darrera instància torna a haver-hi el reconeixement d'aquestes activitats per part del senyor. El fet de ser escrivà de la cúria comporta també que sigui aquest mateix notari qui doni fe pública en els processos judicials que es desenvolupen en el terme jurisdiccional.

La conservació i custòdia dels volums recau en els notaris, ja que és una obligació que els mateixos Cruïlles imposaven en l'establiment emfitèutic. Trobem diferents tipus de volums — manuals, llibres comuns o registres de

cúria—, que depenen més de la mateixa confecció i redacció de documents per part del notari que de diferències jurídiques entre manuals, ja que hi ha instruments de diverses tipologies jurídiques barrejats els uns amb els altres, incorporant registres propis de la cúria en els notarials i al revés. També trobem el mateix document en volums diferents, entenent que corresponen a moments distints en la seva redacció. Hem vist que el notari dona fe pública en diversos tipus de documentació; a la pràctica està gestionant una varietat de tipologies documentals en què és requerida la seva fe pública, tot i que puguin ser institucions ben diferenciades. Pel que fa a registres de cúria, doncs, a partir d'aquesta praxi «queda justificada plenament la presència d'aquests fons als arxius de protocols, dins les sèries notarials», en paraules de Cases i Pagarolas.⁷³ Hem de tenir en compte que fins ben entrat el segle XVI no podem separar físicament —sí que podem fer-ho intel·lectualment, en cada assentament concret— la documentació de cúria i la notarial que es troben barrejades en un mateix manual.

Els notaris substituïts que trobem a Rupit actuen per delegació de l'hereu del mas Soler. En trobem uns quants en el període en el qual Marianna Soler, vídua de Gaspar Soler, és senyora útil de la notaria i escrivania. El mateix establiment emfitèutic donava aquesta potestat, que fossin els mateixos *hereus i successors en el mas Soler* qui creessin els notaris substituïts que calguessin, sempre que fossin persones idònies i reservant-se el senyor la possibilitat de destituir els inhàbils o insuficients.

Després de veure què és o què hem d'entendre per fons notarial de Rupit, a partir de la institució, vegem ara quin és el fons d'arxiu que tenim realment, més ajustat a la pràctica, i intentem extreure unes conclusions a partir de la tradició documental per la qual ens ha pervingut el fons i també segons l'autoritat amb què exercien els notaris que trobem en la documentació del fons.

Si ens fixem en com ens ha arribat el fons, d'entrada, en un sentit molt estricte, podríem considerar que el fons el formen únicament els volums conservats a l'Arxiu Notarial de Vic. Aquesta documentació té una història arxivística i tradició documental comuna, essent la documentació que es trobava a la casa del Palau de Rupit en extingir-se la notaria el 1835. Sembla obvi, doncs, considerar aquest com el fons *notarial* de Rupit. Tinguem sempre present, però, que alguns d'aquests volums són llibres de cúria o en

73. Lluïsa CASES I LOSCOS i Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, «Sobre la institució notarial a Catalunya...», p. 84.

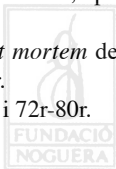
què es barregen actes «tam publicorum quam judicialium», cosa que podria induir a algú a pretendre separar-los en no ser la documentació notarial *stricto sensu*. Estem parlant de *notaria i escrivania* de Rupit, des del segle XV fins al XIX, de manera indestriable; és lògic, doncs, que una i altra documentació formin part del mateix fons, tot i tenir una naturalesa jurídica diferent. Ho hem vist anteriorment. Per altra banda, també trobem volums i lligalls conservats a l'Arxiu de la Cúria Fumada perfectament atribuïbles al mateix fons, tot i que amb una tradició documental diferent i segurament variada entre ells. És el cas tant de manuals que corresponen a *notaries foranes*,⁷⁴ amb procedències arxivístiques variades, com aquella documentació pròpia de l'escrivania de la cúria del marquesat de Rupit que també conservaven els mateixos notaris.⁷⁵ Afegim-hi, a més, la possibilitat d'incloure-hi la documentació del comú, probablement perduda, que també conservaven i custodiaven els notaris el 1784 i en què devien participar activament.⁷⁶

Un altre aspecte que podem analitzar és quins volums i notaris hem d'incloure en el fons de la *notaria* de Rupit segons l'autoritat per la qual actuen. La immensa majoria dels notaris dels quals es conserva documentació al fons actuen per autoritat del senyor del terme, és a dir, dels membres de la família que acaben esdevenint marquesos de Rupit. Hauríem d'excloure els notaris que no actuen per aquesta autoritat? I també els volums en què un notari que exerceix per més d'una autoritat actua per aquesta altra autoritat? Els últims notaris també actuen per autoritat reial i apostòlica. Fora de la família Soler, més enllà de notaris substituïts i regents — podem afegir-hi encara algun escriptor jurat — que actuen per *delegació*

74. S'entenen com a *notaries foranes* de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic totes aquelles que es trobaven fora de la ciutat, terme i parròquia de Vic i, per tant, fora també del control del Capítol de canonges de la Seu de Vic. Tot i no dependre directament del Capítol, el cas és que part de la documentació d'aquestes notaries en algun moment indeterminat acabà arribant a l'Arxiu de la Cúria Fumada per diferents vicissituds de la tradició documental, especialment herències de notaris, passant el domini de les escriptures al Capítol. És el cas, per exemple, del volum ABEV, ACF FORANES/30, del notari Bernat Tufarer. Sabem que aquest volum estava en poder dels rectors de Santa Maria de Corcó, almenys entre 1612 i 1716, a qui es requeriren certificacions d'escriptures segons consta en documents solts conservats dins del mateix manual, i posteriorment en féu un extracte Francesc Gavanyach, notari de Torelló, al 1773.

75. Ho veiem en l'inventari *post mortem* dels béns del notari Pau Soler, de 1784. ABEV, ANV 1114, f. 33r-33v i 72r-80r.

76. ABEV, ANV 1114, f. 33r-33v i 72r-80r.

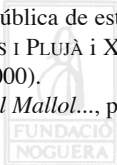

del notari titular o senyor útil de la notaria, hi trobem el cas, per exemple, de Joan Brugada, habitant a Sant Feliu de Pallerols, que actua únicament per autoritat reial i en cap moment no sembla que tingui alguna mena de permís directe del senyor jurisdiccional de Rupit.⁷⁷ Si ens cenyim a la idea que l'autoritat amb què actuen els notaris conforma una notaria o escrivania, els volums de Joan Brugada no haurien de ser inclosos en aquest fons. Aleshores aquesta documentació del notari hauria de constituir un fons independent, fins i tot, dels del mateix notari actuant a Sant Feliu de Pallerols i al Mallol, en què actua sota les autoritats de la família Vilar en l'escrivania pública de la vall d'Hostoles⁷⁸ i la dels vescomtes de Bas en el cas del Mallol.⁷⁹ Un intent de reorganització dels fons notarials, en general, segons l'autoritat amb què actuen els notaris implicaria *de facto* una autèntica revisió dels fons tal com estan concebuts actualment i ho han estat al llarg del temps, cosa que creiem impossible de posar en pràctica i que transgredeix la mateixa història arxivística i tradició documental dels fons. Tanmateix creiem imprescindible conèixer l'autoritat amb què actua el notari en tots i cada un dels volums per tal d'entendre un fons notarial com el de Rupit, cosa que ens ajudarà a comprendre tant la confecció dels instruments originals com la conservació dels fons en els nostres arxius. En molts casos l'autoritat vehicula la naturalesa d'un fons i la seva tradició i és un indicador molt significatiu però en cap cas del tot definitori.

77. Evidentment, l'autoritat reial per tot el Principat de Catalunya no havia tampoc de suposar-li cap impediment per actuar a Rupit, però ens diferencia Joan Brugada de la resta de notaris. Tots els altres notaris coneguts de Rupit semblen actuar en algun moment o altre com a notari del castell o terme. En aquests manuals de Joan Brugada es barregen documents de Rupit, Bas i Hostoles. En tractar-se de llibres comuns —*notularum*—, podem pensar que hi escrivia instruments relatius a les diferents autoritats per les quals actuava, sense suposar això cap problema perquè ja signava degudament el corresponent *mundum* en pergami, autèntic i vàlid original.

78. «La notaria de Sant Feliu de Pallerols, per exemple, és el nom comunament acceptat per l'antiga notaria de la senyoria de la vall d'Hostoles, apareguda a mitjan segle XIII. El fet que els drets d'aquesta escrivania pública pertanyessin als batlles de la família Vilar, residents a Sant Feliu, i que el notari regent visqués sempre en aquesta població va provocar que, a partir de mitjan segle XVI, s'imposés la intitulació “notari de la vila de Sant Feliu i de la vall d'Hostoles”. Quan la notaria va tancar, l'any 1854, el darrer titular, Ramon Sala, encara utilitzava l'expressió “notaria pública de esta villa de San Feliu de Payarols y toda su valle de Hostoles”.» Antoni MAYANS I PLUJÀ i Xavier PUIGVERT I GURT, *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 28 (2000).

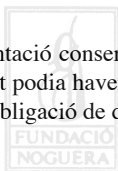
79. Joan PAGÈS I PONS, *La vila del Mallol...*, p. 101-114.

Constitueix un notari un fons propi? En el cas de Rupit, no, de cap manera. Tant la mateixa praxi notarial com la tradició documental ho desmenteixen. Tornem al cas de Joan Brugada. Hauríem de considerar que els manuals conservats a Vic i Olot formen un únic fons? Tal com queda reflectit en la documentació veiem molt clar que en un període coetani actua a Rupit, al Mallol i a la vall d'Hostoles, amb autoritzacions diferents. Si el mateix notari hagués tingut consciència de l'existència d'un únic fons arxivístic propi creiem que tots els manuals es conservarien junts i haurien estat llegats a la mateixa persona o institució; tanmateix, cada una de les tres notaries servaren els manuals respectius, perquè en cada una hi havia diferents drets i obligacions jurisdiccionals.⁸⁰ Tornem a pensar en un intent de reorganització general: alguns dels notaris que actuen a Rupit ho fan també en altres notaries que també en conservaren documentació, com Santa Coloma de Farners, Centelles, Torelló, Vic, el Mallol o Sant Feliu de Pallerols. És molt clara la fragmentació de la documentació dels notaris en més d'una notaria pels diferents condicionants jurisdiccionals; sembla gairebé impossible i molt embolicat pretendre unificar, ni que sigui intel·lectualment, la documentació de cada notari, al marge dels drets que els condicionaven en cada lloc. Creiem que això dificultaria molt justificar els principis arxivístics de provinença i respecte a l'ordre originari. En una hipotètica reunificació seria aleshores indispensable una contextualització molt exhaustiva de cada manual i de l'activitat del mateix notari, i caldria posar a disposició de l'usuari una extensa, profunda i detallada informació sobre la història del productor i la història arxivística.

Al nostre entendre, com ja hem apuntat, el fons documental de la notaria i escrivania dels termes de Rupit i Fornils el formen els volums de la notaria de Rupit de l'Arxiu Notarial de Vic, els manuals de l'Arxiu de la Cúria Fumada inclosos a la notaria forana de Rupit i també la documentació pròpia de l'escrivania del marquesat de Rupit del mateix Arxiu de la Cúria Fumada. El fons de Rupit ha de ser concebut sobretot a partir de la seva tradició documental, incloent-hi, si fossin «descoberts», els volums «perduts» en els conflictes del segle XV o qualsevol altra documentació pròpia de la notaria i escrivania, sobretot aquella en què s'actua directament per l'autoritat del senyor dels termes, en un sentit molt ampli fins a la fi de les

80. Recordem que en la documentació conservada a Rupit actua per autoritat reial a tot el Principat de Catalunya; fàcilment podia haver anat a parar en altres mans, perquè en aquest cas no podia tenir cap mena d'obligació de deixar els manuals a Rupit.

jurisdiccions senyorials amb les disposicions liberals del segle XIX que atorgaran la supremacia a l'Estat en detriment dels senyors privats. Hi hauria la possibilitat d'entendre que també en formarien part volums trets sense permís de la notaria. La jurisdicció que permet l'exercici del notari és un factor fonamental i determinant, però no podem obviar com ha estat gestionat el fons, a la pràctica, amb la seva particular tradició documental que pretén justificar els esmentats principis de provenença i respecte a l'ordre originari.

I reflexionant sobre l'ordre originari del que entenem com a fons de Rupit hauríem de considerar indestriables els volums propis de la notaria de la documentació de la cúria o escrivania: no és fins al final del segle XVI que comencem a trobar una separació física, en diferents volums, d'ambdós tipus de documents i el notari és sempre la figura encarregada de custodiar-los i manejar-los durant tot el període. L'herència dels drets amb reminiscències feudals és present en l'activitat dels notaris, i afegim-hi encara la delimitació de l'autoritat del senyor per la qual la majoria de notaris de Rupit gaudeixen de *fides publica*. Hem de pensar que la divisió de poders és inconcebible durant tot el període i que és la potestat atorgada pel senyor la que permet el desenvolupament de diferents funcions per part del notari, incloent-hi l'activitat notarial tal com avui és entesa i també la fe pública sobre actes judicials o d'altra naturalesa jurídica en què pugui actuar la cúria del batlle de Rupit o altres tipus d'organització civil que parteixen del reconeixement de l'autoritat del senyor.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1540, juliol, 6. Rupit

Carles d'Oms, de Cruilles i de Vilademany, domiciliat a Vic i senyor dels termes i castells de Rupit i Fornils, estableix en emfiteusi, perpètuament, la notaria pública i escrivania dels termes i castells de Rupit i Fornils a Miquel Soler, major, senyor útil del mas Soler de Sant Joan de Fàbregues, al seu fill Gabriel Soler, clergue, i als seus hereus i successors en el mas Soler per un cens anual de 10 sous.

ABEV, ACF, Pere Guillem Mambla, ACF 1215, f. 105r-106v. Al marge: «Auctoritatibus apostolica reverendi domini Vicensis episcopi per totam eius diocesis et regia».

[105r] In Dei nomine. Noverint universi quod nos, Carolus de Ulmis, de Cru-dillis et de Villademagno, Vici domiciliatus dominusque terminorum et castrorum de Rupito et de Ffornils intra vicariam Ausonie sitorum, confidentes ad plenum de fide, industria, legalitate et omni probitate vestris infrascriptis (sic) Michaelis Soler et Gabrielis Soler, clerici, eius filii, gratis et de certa sciencia ac consulto menteque et proposito delliberatis ac spontanea voluntate, per nos et omnes nostros heredes et successores presentes et futuros, damus, laudamus et in emphiteosim stabilimus et concedimus vobis, dictis Michaeli Soler, natu maiori, domino utili mansi Soler parrochie Sancti Ioannis de Fabricis, diocesis Vicensis, et Gabrieli Soler, clerico, filio vestro, presentibus et inferius acceptantibus et vestris heredibus et successoribus in dicto manso perpetuo notariam publicam et scribaniam dictorum terminorum et castrorum de Rupito et de Fornills, cum omnibus salariis, lucris, emolumentis, scripturis factis et fiendis et earum et utriusque earum iuribus et pertinenciis universis debitis et etiam assuetis, \creantes et deputantes vos et utrumque vestrum in notarios seu scribas dicti termini/, ita quod vos seu alter vestrum supervivens \ et quos volueritis/ et heredis et successores dicti mansi Soler auctoritate nostra possitis et valeatis possintque et valeant recipere, attestari, publicare et in formam publicam redigere, claudere, auctoritzare, tabellionare quevis acta, instrumenta, testamenta, codicillos et alios quosvis actus licitos et permissos intra et per totum dictum terminum, de quibus prothocolla, manualia, originalia, registra et notas

facere teneamini et habeatis teneantque et habeant circa quos, quas et que vos et ipsis bene, fideliter et legaliter habeatis et habeant taliter quod de ipsis valeatis et valeant in domino collaudari percipiatisque integre et complete, prout alii notarii et scribe dictarum [105v] notarie et scribanie perceperint, omnia salaria, lucra et emolumenta dictis notarie et scribanie modo quolibet pertinentia et spectantia et vos seu alter vestrum et substituti et substituendi a vobis et ab heredibus dicti mansi ydonei, tamen et non aliquis alius scitis notarii et scriptoris dictis notarie et scribanie et perceptores emolumentorum, fructuum et iurium earundem et utriusque earum et omnium etiam augmentorum que in eisdem potuerint pervenire gaudeatisque et gaudeant illis gratis, prorogativis et auctoritatibus quibus alii notarii et scribe ratione dictarum notarie et scribanie hactenus gausi fuerunt et usi. Has itaque donationem, laudationem et in emphiteosim stabilimentum et concessionem facimus nos, dictus Carolus de Ulmis, de Crudillis et de Villademagno, vobis, dictis Michaeli Soler et Gabrieli Soler, eius filio, et vestris heredibus et successoribus in dicto manso perpetuo de predictis notaria et scribania lucris, salariis, obventionibus et emolumentis ac scripturis earundem et ad dictas notariam et scribaniam provenientibus et pertinentibus sicut melius dici potest et intelligi ad sanum et bonum etiam intellectum vestrum et vestrorum heredum et successorum in dicto manso perpetuo, sub talibus tamen pactis et conditionibus quod in exercio (sic) et regimine dictis notarie et scribanie bene, fideliter et legaliter vos habeatis et ipsi habeant taliter quod de negligencia reprehendi sed de vera diligencia mereamini collaudari, dantes et concedentes vobis et ipsis facultate et potestate quod ipsas notariam et scribaniam possitis et valeatis possintque et valeant regere seu regi facere et exercere per vos seu alterum vestrum, et substitutum seu substitutos vestros ydoneum seu ydoneos quem seu quos creare et substituere possitis et valeatis et alium seu alios de novo ponere et creare, de quibus substituto seu substitutis casu quo inabiles seu insufficientes essent nobis et nostris seu procuratori nostro et eorum cognitionem perpetuo reservamus. Et prothocola, originalia, notas et registra bene et cum diligencia custodiatis et conservetis custodiantque et conservent et custodiri et conservari faciatis et faciant, taliter quod contrahentes perpetuo inveniri possint contractus, acta, testamenta, codicillos et alia per ipsos vestro in posse et ipsorum facta et recepta. Quodque in primo venturis festo Natalis Domini et sicut deinde anno quolibet in simili termino sive festo detis, faciatis et prestetis atque dare, facere et prestare habeatis et teneamini vos et vestri heredes et successores in dicto manso nobis et successoribus nostris decem solidos barchinonenses pro censu dictarum notarie et scribanie per nos vobis et vestris stabilitarum et concessarum, et omnium iurium, salariorum, lucrorum et emolumentorum ex eisdem provenientibus dictasque notariam et scribaniam teneatis et teneant ad fidelitatem nostram et heredum et successorum nostrorum qui super eisdem habeamus et habere possimus et possint terciā, laudimīa, emparas, firmas directi domini, [106r] fatigam triginta dierum et alia iura et dominia que dominus directus et alodialis habet et habere potest et debet in suo libero et francho alodio tam de consue-

tudine quam de iure. Pro intrata autem huiusmodi donationis, concessionis et stabilimenti a vobis habuisse et recepisse confitemur et recognoscimus decem ducatos auri et de auro, valientes duodecim libras barcinonenses. Et ideo, renuntiantes exceptioni peccunie non non (sic) numerate, non habite et non recepte et rei ita non (sic) esse et sic in veritate non consistere et doli mali ac infactum ac non et omni alii iuri his obvianti, facimus vobis de predictis duodecim libris apocam de soluto cum pacto de veterius non petendo. Damus et scienter remittimus donatione irrevocali (sic) inter vivos si quid predicta que vobis et vestris stabilimus plus nomine valeant aut a modo valebunt censu et intrata predictis. Insuper convenimus et promittimus vobis quod predicta que vobis et vestris stabilimus et concedimus unacum omnibus melioramentis et augmentis que ibi feceritis vos et vestri faciemus vos dictos acquirentes et vestros heredes et successores in dicto manso habere, tenere et possidere in pace et secure perpetuo contra omnes personas quodque tenebimur nostrique heredes et successores tenebuntur vobis et vestris semper de firma et legali evictione predictorum et de legitima deffensione eorundem et de restitutione et refectione omnium et singulorum (sic) dampnorum sumptuum, missionum et interesse litoris et extra sive obtinueritis in causa vel causis sive etiam sucinbueritis.⁸¹ Et quod alias a predictis omnibus et singulis servabimus et liberabimus vos et vestros et bona vestra et ipsorum indemnes et indemnitas et penitus perpetuo sine damno super quibusquidem missionibus sumptibus, damnis et interesse credatur vobis et vestris vestro et ipsorum plano et simplici verbo nullo alio probationum genere requisito. Et pro predictis omnibus et singulis attendendis et complendis, tenendis et observandis, obligamus vobis et vestris et quibus volueritis perpetuo omnia et singula bona, redditus et iura nostra mobilia et immobilia habita ubicumque et habenda. Ad hec nos, dicti Michael Soler et Gabriel Soler, eius filius, acquirentes, antedicti, recipientes et acceptantes a vobis, multum nobili domno Carolo de Ulmis, de Crudillis et de Villademagno, domino dictorum termini et castri, auctoritatem et characterem dictis notarie et scribanie cum multiplici gratiarum, actione et dationem, concessionem et stabilimentum huiusmodi et alia omnia et singula supradicta sub et cum pactis et conditionibus supradictis quibus expresse consencientes, convenimus et promittimus vos ac etiam iuramus sponte in animas nostras per dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia a nobis et utroque nostrum corporaliter tacta, quod circa regimen et exercitium dictis notarie et scribanie bene, fideliter et legaliter nos et nostri heredes et successores in dicto manso/ habebimus. Et aliqua instrumenta et acta illicita et non permissa non recipiemus nec attestabimur nec recipientur nec attestabuntur. Et de omnibus actis et instrumentis que in dicto termino recipiemus et recipient prothocola, originalia, notas et registra faciemus et [106v] facient illaque bene et cum diligencia custodiemus et

81. *Lectura dubtosa*: sucinbueritis.

conservemus et custodiri et conservari faciemus et facient. Quodque in primo venturis festo Natalis Domini et sic deinde anno quolibet in simili termino sive festo dabimus, solvemus, faciemus et prestabimus nostrique heredes et successores in dicto manso dabunt, solvent, facient et prestabunt vobis et vestris heredibus et successoribus decem solidos barcinonenses pro censu dictarum notarie et scribanie per vos nobis et nostris stabilitarum et concessarum et omnium iurium, salariorum, lucrorum et emolumentorum earundem et alias condiciones et pacta predictas et predicta et superius adiectas et adiecta attendemus et complebimus, tenebimus et observabimus et in aliquo non contrafaciemus vel venientis nostrique heredes et successores attendent et complebunt tenebunt et observabunt et in aliquo non contrafacient vel venient aliqua ratione, iure, titulo sive causa. Et, pro his attendendis et complendis, tenendis et firmiter observandis, obligamus vobis et vestris specialiter et expresse dictas notariam et scribaniam per vos nobis et nostris stabilitas omnia salaria, lucra et emolumenta earum et seu ius emphiteoticum nobis pertinens et quesitum huiusmodi stabilimenti vigore et procesu si fieri cessaretur omnia et singula bona et iura nostra et utriusque nostrum insolidum et pro toto mobilia et immobilia ubique habita et habenda. Renuntiantes quantum ad hec beneficio novarum constitutionum et dividendarum actionum et epistole divi Adriani et consuetudini Barcinone loquenti de duobus vel pluribus insolutum se obligantibus. Et ego, dictus Gabriel Soler, beneficio minoris etatis ignorantie et restitutionis in integrum quo iuvantur minores quia minor sum viginti quinque annis, maior tamen quindecim annorum, et omni alii iuri his obvianti. Premissa igitur omnia et singula facimus, paciscimur, convenimus et promittimus nos dicte partes, scilicet nos, dictus Carolus de Ulmis, de Crudillis et de Villademagno, stabiliens, ex una, et nos, dicti Michael Soler et Gabriel Soler, eius filius, \acquisitores,/ parte ex altera, videlicet altera pars nostrum alteri et nobis ipsis adinvicem necnon et notario etiam infrascripto tanquam publice persone vice et nomine vestro dictarum partium et omnium (sic) etiam aliorum quorum interest et intererit recipienti et paciscenti ac etiam legitime stipulanti. Et volumus nos dicti contrahentes quod de his fiant et fieri possint duo unitis⁸² et eiusdem tenoris publica consimilia instrumenta quorum unum utriusque nostrum dictarum partium tradatur per notarium infrascriptum expensis nostris dictorum acquisiteorum. Actum est hoc in villa de Rupito, die sexta mensis iulii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo. S+num nostrum, Caroli de Ulmis, de Crudillis et de Villademagno, stabilientis. S++na nostra, Michaelis Soler et Gabrielis Soler, eius filii, iurantium predictorum, qui hec laudamus, concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt honorabilis Ioannes Lescura, presbiter beneficiatus in monasterio sive ecclesia beate Marie de Faro, Vicensis diocesis, et Iacobus Ferrer, utriusque iuris doctor, civis Vicensis.

82. *Lectura dubtosa*: unitis.

LLIBRES D'ÒBITS O LLIBRES DE FUNERÀRIES DE LES PARRÒQUIES DE SANTA MARIA DEL PI I DELS SANTS JUST I PASTOR I ELS NOTARIS DE BARCELONA (1372-1500)

JOSEP HERNANDO I DELGADO

UNIVERSITAT DE BARCELONA

RESUM

Aquest treball es basa en l'anàlisi dels llibres de defuncions (llibres d'òbits, llibres de funeràries) de dues parròquies de Barcelona (Santa Maria del Pi i Sants Just i Pastor), que permeten examinar la mortalitat de nens (albats) i adults (cossos) des de 1392 fins a 1500. El seu tractament estadístic mostra la tendència de la mortalitat a Barcelona en el segle XV. En segon lloc, hom analitza els registres que es refereixen als notaris de Barcelona i a llurs famílies (esposes, fills, filles, fillastres i els seus fills, nebots i nebodes). També les persones al servei de la casa dels notaris (mestres dels fills i fadrines o serventes amb els seus fills). Igualment, llurs esclaus i esclaves, blancs i negres, i els fills d'aquests. En darrer lloc, l'administració dels últims sagraments (Extremunció i Viàtic) i els seus soterraments i misses per les seves ànimes.

PARAULES CLAU

Barcelona, notariat, llibres d'òbits, mortalitat.

ABSTRACT

Analysis of the books of deaths (llibres d'òbits, llibres de funeràries) of two parishes of Barcelona (Santa Maria del Pi and Sants Just i Pastor) that allows to examine the mortality of children (albats) and adults (cossos) from 1392 until 1500. Its statistical treatment shows the trend of the mortality in Barcelona in the 15th century. Secondly, it also analyses the records that refer to public notaries of Barcelona and their families (wives, children, daughters, step-sons and their children, nephews and nieces), including those people in the service of their houses (teachers of their children, maids with their own children) and their slaves (men and women, white and black, their children). Finally, it focuses on the administration of their last sacraments (Extremunció and Viàtic), burials and masses for their souls.

KEYWORDS

Barcelona, notaries, books of deaths, mortality.

El testimoni dels llibres d'òbits

Una font documental de gran interès per a la història de la ciutat de Barcelona, en tots els seus vessants —demografia, societat, religiositat...—, la trobem en els anomenats *llibres d'òbits*. Hom hi enregistrava les defuncions dels membres de les parròquies, tant de cristians de natura com de conversos, de qualsevol categoria social, tant se val que fossin esclaus com alforres i manumesos, i marginats, pobres, dones públiques, presoners, condemnats a mort i ajusticiats. No hi havia cap distinció en el ritual funerari, en l'administració del sagrament de la unció o extremunció i del viàtic i en els sufragis pels difunts.¹ És a dir, hom hi inscrivia les partides de defunció i els rituals acomplerts amb els difunts, cristians o no de natura. Aquests llibres formen part, en els arxius parroquials, de les sèries Sacramentals:² Òbits o de difunts, Matrimonis, Baptismes, Confirmacions, Llibretes de Comunió Pasqual.

En dos dels arxius parroquials de la ciutat de Barcelona podem trobar llibres d'òbits. Un és l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria del Pi.³ Els

1. Aime Georges MARTIMORT, *La Iglesia en oración. Introducción a la Liturgia*, Barcelona: Herder, 1992. Dins aquesta obra vegeu P. M. GY, *Historia de la liturgia en Occidente hasta el concilio de Trento*, p. 75-90. Vegeu també A. MIKLOSHAZY, *The origin and development of the Christian Liturgy According to cultural Epochs: Political, Cultural and Ecclesial Backgrounds*. I-IV *History of Liturgy*. Sobre la unció dels malalts, vegeu Miguel NICOLAU, *La unción de los enfermos. Estudio histórico-dogmático*, Madrid: BAC, 1975. M. RAMOS, «Notas para una historia litúrgica de la unción de los enfermos», *Phase*, 27 (1987), p. 383-402. Una font de l'època important és GUILLELMUS DURANDUS, *Rationale divinarum officiorum*. D'aquest vegeu: Lib VII, cap. XXXV *De officio mortuorum*, p. 449-456.

2. És molt habitual que els investigadors consultin aquests tipus de documents per poder datar recorreguts vitals diversos i el paper que jugaven en la societat del seu temps, atès que són els únics testimonis que resten, en absència d'altres censos o padrons.

3. Vegeu Salvador CLARAMUNT, «La muerte en la Edad Media. El mundo urbano», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 7-8 (1986-1987), p. 205-218. En aquest article hom aporta algunes notícies dels llibres d'òbits de Santa Maria del Pi, que corresponen al mes de maig de 1472. Sorpren la presència, en els soterraments, d'un nombre exagerat d'escolans que formen part del seguici. Per exemple: vint escolans, dinou escolans, tretze escolans, onze escolans, quatre escolans. En realitat, els números (20, 19, 13, 11, 4) es refereixen a la quantitat o l'estipendi pagat en sous i diners. La paraula *escolà* apareix gairebé sempre en singular; per tant, caldria llegir «un escolà». Més encara, l'expressió, per exemple, *jau a framenors* fa referència al lloc d'enterrament i no pas al lloc en què era vetllat el difunt. Vegeu també Josep BAUCELLS I REIG, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, Barcelona: CSIC, 2004. Josep Baucells, en

llibres d'òbits d'aquest arxiu abasten des de 1372 fins a 1991. Des de 1372 fins a la fi del segle xv, objecte d'aquest treball,⁴ disposem de disset manuscrits o volums:⁵ Vol. 1: 1372-1374; Vol. 2: 1396-1397; Vol. 3: 1400-1401; Vol. 4: 1408-1410; Vol. 5: 1474-1475; Vol. 6: 1383-1384; Vol. 7: 1488-1489; Vol. 8: 1490; Vol. 9: 1490-1491; Vol. 10: 1491; Vol. 11: 1493-1494; Vol. 12: 1494-1495; Vol. 13: 1496-1497; Vol. 14: 1497-1498; Vol. 15: 1498-1499; Vol. 16: 1499-1500; Vol. 17: 1450-1451. Manquen els volums dels anys 1375 a 1395, 1398-1399, 1402-1407, 1408-1473, 1476-1482, 1485-1487, 1492.

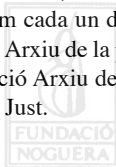
L'altre és l'arxiu de la parròquia dels Sants Just i Pastor. Els llibres d'òbits d'aquest arxiu s'inicien el 1388. D'aquesta part del segle xiv i del segle xv disposem de trenta-un volums: Vol. 1: 1388, 1389, 1391; Vol. 2: 1390; Vol. 3: 1398; Vol. 4: 1399; Vol. 5: 1401; Vol. 6: 1402; Vol. 7: 1410; Vol. 8: 1414; Vol. 9: 1419; Vol. 10: 1419; Vol. 11: 1426; Vol. 12: 1429; Vol. 13: 1434; Vol. 14: 1436; Vol. 15: 1440; Vol. 16: 1443; Vol. 17: 1445; Vol. 18: 1446; Vol. 19: 1450-1451; Vol. 20: 1455; Vol. 21: 1458-1459; Vol. 22: 1461; Vol. 23: 1467; Vol. 24: 1468; Vol. 25: 1473; Vol. 26: 1476; Vol. 27: 1477; Vol. 28: 1485-1486; Vol. 29: 1487-1488; Vol. H-3: 1497; Vol. I-3: 1496-1497.

Malgrat la denominació de «llibre d'òbits» d'aquests manuscrits, la denominació que hi consta és, per exemple, en els llibres d'òbits de la parròquia de Santa Maria del Pi: *Capbreu de l'any de... Libre dels emoluments de la esgleya de Madona Sancta Maria del Pi...* (Vol. 3), *Capibrevium elomumentorum ecclesie... ço és, de uncions e de cossos e de albats e de misses e de aniversaris...* (Vol. 4), *Liber emulumentorum...* (Vols. 5, 6, 8, 9). La denominació que més s'apropa a *llibre d'òbits* és la de *Libre de funeràries de la comunitat del Pi per l'any...* (Vols. 7, 12, 13, 16). En set

parlar de l'Extremunció, en la p. 764, n. 102 escriu: «Cabe indicar que para la segunda mitad del siglo xiv ya disponemos de cuatro notas documentales: dos barcelonesas (ACB, PA testamentos 12; B. VILARRÚBIA, *Manual* 1323), una de Cardona (*Libre d'òbits* 1363-1365) y otra de Vic (*Arxiu del Capbreu*)». Fa silenci sobre els llibres d'òbits de les parròquies de Barcelona de Santa Maria del Pi i Sants Just i Pastor, les sèries dels quals comencen el 1372, la del Pi, i el 1388, la de Sants Just i Pastor.

4. Hem de dir que, tanmateix, no ens limitarem als volums dels segles xiv i xv. Per il·lustrar certs aspectes de la nostra exposició, ens caldrà anar a volums del segle xvi.

5. Amb la paraula *volum* indiquem cada un dels manuscrits. Hom la trobarà gairebé sempre abreujada: Vol. La denominació Arxiu de la parròquia de Santa Maria del Pi constarà sovint així: Arxiu del Pi. La denominació Arxiu de la parròquia dels Sants Just i Pastor, la farem també sovint així: Arxiu de Sant Just.

volums tan sols trobem la indicació de l'any en què s'inicien, sovint en lletra moderna, per exemple, 1372 i en el foli 1r *Anno a Nativitate Domini M° CCC° septuagesimo secundo* (Vol. 1), *Anno M° CCC° XCVI°* (Vol. 2), *M CCCC LXXXI* (Vol. 10), *M CCCC LXXXIII* (Vol. 11), *M CCCC LXXXVII* i en el full de guarda 1497 (Vol. 14), *M° CCCC LXXXVIII* i en el full de guarda + *Jesús* + *MCCCC LXXX vuyt. 1498* (Vol. 15), *Blasco. MD* i en el foli 1r *Anys sinch-cens* (Vol. 17).

En els llibres d'òbits de la parròquia dels Sants Just i Pastor, tampoc no hi trobem la denominació de *Llibre d'òbits: Iste liber est...* (Vol. 5) o bé *Incipit liber...* (Vol. 22), *Libre de l'any...* i en el f. 4r *Dels emoluments que venen sobre offici...* (vol. 25), *Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone anni...* (Vol. 7, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19), en un full de guarda *Liber procurationis discreti Michaelis Robinat, presbiteri, anni a Nativitate Domini millesimi quadringentesimi octuagesimi quinti, incipientis in mense octobris, ecclesie Sanctorum Justi et Pastoris, martirum Domini nostri Jhesu Christi* (Vol. 28). En dotze dels volums tan sols consta l'any dels registres en lletra moderna. En un dels volums (Vol. H3, f. 1r), trobem un índex: f. 1r: *De l'any 1497. Compte d'albats 1; Compte d'uncions 9; Compte de cossos 14; Compte de misses 23; Compte de anniversaris 27.*⁶

Això és així perquè la finalitat primera dels llibres d'òbits era fer constatar els emoluments que els diversos membres de la comunitat havien de rebre per assistir a les sepultures o soterraments, i també per llur assistència en l'administració dels sacraments de l'eucaristia, el viàtic i la unció o extremunció, i a les misses pels difunts (*missa ab creu, missa basset, missa d'aniversari, missa d'aniversari de passione ymaginis, missa d'aniversari general, missa de capdany, missa de capdany especial, missa de capdany juvenil, missa de terç dia general, missa de terç dia general ab ofici de sepultura de beneficiat per la cunyada de ... prevere, missa de terç dia juvenil, missa dita de corn d'altar per l'ànima d'en, missa general ab diacha i sotsdiacha, missa matinal de dissabte, misses de cap de mes, misses de Sant Amador, misses de trentenari, misses instituídes, mitja missa e vestiments e creu menor, trentenaris*). També les misses de caràcter devocional (del nom de Jesús, «de Corpore Christi», del Sant Esperit, de Nostra Dona els dissabtes o «missa Virginis Marie», per les ànimes del purgatori, Sant

6. Els números aràbics, en llapis i lletra moderna.

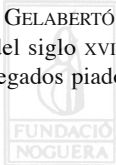
Pau, Sant Honorat, a l'altar de Sant Miquel) i fundacions i institucions de misses.⁷

Els registres dels volums núm. 1, 2, 3 i 4 de l'Arxiu de Santa Maria del Pi estan agrupats per categories: els *Albats*, és a dir, els nens difunts fins als set anys, que eren soterrats en cementiri cristià. Hom agrupa en la part denominada *Uncions* els registres on consten els malalts que rebien el sagrament de la *Unció dels malalts* o *Extremunció*. Amb la paraula *Combregar* hom indicava el viàtic, és a dir, l'administració de l'Eucaristia. Amb la denominació *Cors* o *cos* o els *cossos*, indicat sovint abreujadament amb la lletra C, hom agrupava els registres dels difunts majors de set anys que eren soterrats. Tret del volum núm. 1, que correspon als anys 1372-1374, en els volums núm. 2, 3 i 4 seguia el registre de les *misses* celebrades pels difunts: misses d'albat, misses de cos present, misses de terç dia, misses *de capdany*, és a dir, missa d'aniversari d'una defunció o simplement misses dites *aniversaris*.

En la resta dels volums del segle XV, és a dir, des del volum núm. 5 fins al volum núm. 15, els registres estan escrits no per grups (primer albats, en segon lloc adults o cossos i en tercer lloc uncions), sinó per ordre cronològic per mesos. Després de cada mes, hom escriví els *honoraris de les mesades* o *partició de les mesades*, és a dir, la quantitat en sous i diners que rebien els membres de la comunitat de l'església de Santa Maria del Pi per la seva assistència al soterrament dels difunts albats o adults i les uncions, i també per les misses de terç dia, de *capdany*, trentenaris, misses devocionals o fundacions.

A partir del mes de juliol de 1490, consta en els diversos volums, gairebé sempre després dels registres de les defuncions dels albats i adults, les uncions i les misses *pro anima*, la referència dels registres a l'administració del viàtic, que és designada, com hem dit, amb la paraula *Combregar*. Es rebia immediatament abans de la unció, i també el mateix dia de l'administració de l'extremunció, però en moments diferents, o bé el dia anterior o

7. Vegeu Julia BALDÓ ALCOZ, «Las misas post mortem: simbolismos y devociones en torno a la muerte y el más allá en la Navarra bajomedieval», *Zainak*, 28 (2006), p. 353-374. Eliseo SERRANO MARTÍN (ed.), *Muerte, religiosidad y cultura popular. Siglos XIII-XVIII*. Congreso celebrado del 12 al 14 de diciembre de 1990, Zaragoza: Institución «Fernando el Católico». D'aquesta obra vegeu Martí GELABERTÓ VILAGRAN, «La liturgia catòlica: bendiciones y exorcismos en la Cataluña del siglo XVI», p. 199-221. I també Agustín RUBIO SEMPER, «Piedad, honras fúnebres y legados piadosos en Aragón (Calatayud) en la Baja Edad Media», p. 241-277.

l'endemà i, fins i tot, dies després de la unció, com es prescrivia en els rituals. Aquest és el cas de Francesc Mateu, síndic de la ciutat de Barcelona, que rebé el viàtic i l'extremunció el mateix dia, el 5 d'octubre de 1487. Hom féu constar aquest fet en un mateix registre:

Dimecres, a V. Combregar y extrema-unció del discret Franci Matheu, síndic de la ciutat de Barchinona. Fonch de dia. Anaren: vichari, Ferrer, Nicolau, Oliva, Pujol, Feliu, Robinat, Serra, Canys, Garcia, scolà. Són XI de parts. XI sous.⁸

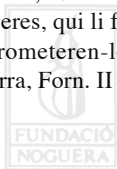
I també és el cas del llibreter Sastre, que rebé el sagrament del viàtic i de l'extremunció el mateix dia en actes litúrgics diferents, és a dir, en moments del dia diferents, com demostra el fet que les llistes de preveres presents en la processó i l'administració dels dos sagraments difereixen i també perquè foren administrats l'un de dia i l'altre *de nocte*. És per això que l'administració del viàtic o *Combregar* i de la unció o extremunció es fa constar en registres diferents:

Diluns, a X del dit mes [10 de novembre de 1494]. Combregar del sènyer en Sastre, librater. Demanaren XII preveres: Pons, Xetard, Vellès, Joan Sala, Taranan, Oller, Basset, Vendrell, Jacma Vila, Vilaseca, Creus, Bernardí, scolà. VI sous VI.

Eodem die [10 de novembre de 1494]. Unció del sènyer en Sastre, libreter, qui stà als Ollers, denant en Jauma Dalmau. Demanaren VIII preveres: Castells, Xetard, Jauma Vila, Vilaseca, Bernardí, Artís, Vellès, scolà. VIII sous. De nocte.

Dimecres, a XII del demunt dit mes [12 de novembre de 1494]. Cors general ab creu maior del sènyer en Sastre, libreter,

8. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 29, f. 39r. I en anotació al marge esquerre: *Nota quia est dúplex sacramentum, est dúplex salarium, quamvis sit in die*. El 7 de juny de 1483, segons un altre registre, Antich Bayès rebé l'extremunció. Abans, però, havia rebut el viàtic. El preveres que assistiren processionalment a l'administració d'ambdós sagraments són diferents: «Eodem die. Unció de mossèn Antich Bayès. Unció de huyt preveres: Xecart, Gallada, Visanyes, Frexa, Ferrer, Nicolau, Morana, Proget, scolà. IIII sous VI [diners]. Deu dit Bayès per cinch preveres, qui li feren honor al combregar e acompanyaren lo Cos Preciós de Jhesuchrist. Prometeren-los dar sis diners pro hom. Foren los següents: Cuch, Sentjust, Vendrell, Serra, Form. II sous VI», Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, Vol. 6, f. 24v.

qui és mort en casa sua, la qual té als Ollers. Preveres: Castells, Pons, Xetard, mestre Matoses, Joan Serra, Joan Vila, Taranan, Oller, Bernat Matoses, Basset, Vendrell, Jauma Vila, Grina, Aloard, Vilaseca, Puig, Bisanyes, Creu, Bernardí, Masons, Aragall, Antoni Sala, Calsa, Ballit, Artís, Torrentaler, Forners, Roig Pere, Oleda, Macià, Bonet, mestre Cardona, Coll, Blasco, Villar, Trobat, Vallès, Joan Sala, diaca Matoses, sotsdiaca, scolà, Capa, Pons, Bernardó, Castells. XXXXIII sous.⁹

Els notaris són objecte especial d'aquest treball. Heus ací, doncs, les dates de l'administració del viàtic, la unció i el soterrament de notaris que exerciren durant el segle XV i que reberen els últims sagraments ja en el segle XVI:

- Dalmau Ginebret: unció 11 de març, combregar 11 de març, cos o òbit o difunt 16 de març de 1501.¹⁰
- Antoni Palomeres: combregar 8 de març, unció 22 de març de 1503, cos 12 d'abril de 1507.¹¹
- Pere Miquel Carbonell: unció 4 de juliol, combregar 4 de juliol, cos general 4 de juliol de 1520.¹²
- Llorenç Bellissèn: unció 27 de maig, combregar 27 de maig, cos 27 de maig de 1521.¹³
- Guillem Rebeja: combregar 15 de juny, extremunció 11 de desembre, cos-exèquies 25 de desembre de 1509.¹⁴

En els llibres d'òbits dels segles XIV i XV, de la parròquia dels Sants Just i Pastor, manca la referència a l'administració del viàtic o *Combregar*. A partir del segle XVI, però, ja hi consta l'administració d'aquest sagrament als malalts en perill de mort, ja sigui abans de rebre la unció, o bé el mateix dia de l'administració d'aquesta, i també el dia anterior o l'endemà i, fins i

9. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 12, f. 41v-42r.

10. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 18, f. 2v, 149r.

11. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 20, f. 3r, 138r; Vol. 24, f. 22r.

12. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 37, f. 39r-v, 146v.

13. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 38, f. 15r.

14. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 25, f. 36r, 139v.

tot, dies després de la unció.¹⁵ Per exemple, la muller del notari Pere Martí rep primer l'extremunció i el viàtic l'endemà:

Divendres, a XXVIII [1504, novembre, 29]. Unció de la dona de mossèn Pere Martí, notari. Anaren: vichari, Vidal, Rocha, Feliu, scolà. II sous VI.

Disapte a XXX [1504, novembre, 30]. Combregar de la damunt dita. Anaren: vichari, Rocha, Arús, Coll, Alzina, scolà. III sous.¹⁶

Guillem Tort, en els registres que segueixen, rep el dimarts el viàtic i l'extremunció el dimecres:

Dimarts, a XXI [1505, gener, 21]. Combregar de mossèn Guillem Tort. Anaren: vichari, sotsvichari Feliu, Artís, Miquell, Cavallaria, Ferrer, Pau, Jordà, Jachme, Ramon, Stella, Olzina, Soler, scolà. VII sous.

15. D'interès per a la història del ritual litúrgic i de la pastoral litúrgica en l'administració de la unció dels malalts i la recepció de viàtic, és el text del segle xv que es troba a la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona, publicat per Josep Torné i Cubells, que porta el títol *Ordinarium secundum ritum Barchinone*. Conté el ritual de l'administració del viàtic segons el ritu de la ciutat de Barcelona, el ritual de la comunió fora de la missa i el ritual de la unció dels malalts segons el ritu practicat a Barcelona, extret, potser, de l'ordinari de la diòcesi de Barcelona, gairebé tot el text en llengua vulgar. La part de l'administració del viàtic porta el títol *Sequitur forma sive modus tradendi Sacratissimum Corpus Christi infirmis secundum ritum civitatis Barchinone*. Segons aquest text, després de la benedicció amb aigua beneïda, el sacerdot dirigeix al malalt una salutació i invita el malalt a confessar-se. Tot seguit el malalt fa la professió de fe. El sacerdot demana al malalt si està disposat a rebre el Cos de Crist i tot seguit aquest combrega. I la part del ritual de l'administració de la unció dels malalts porta l'epígraf *Quomodo administratur sacramentum Extreme Uncionis infirmis secundum ritum Barchinone*. S'inicia amb una processó amb altres preveres, tot recitant els psalms penitencials, fins a la casa del malalt. Aquí el sacerdot dirigeix una salutació al malalt i li demana si vol rebre el sagrament de l'extremunció. Li demana si es vol confessar. Tot seguit es fa professió de fe (el contingut del *Credo*). El sacerdot fa la unció dels cinc sentits: ulls, orelles, boca, nas, mans, peus, pit. Després de diverses oracions i de la recitació d'un fragment de l'Evangeli, el ritu acaba amb l'acció de gràcies per la recepció dels tres sagraments: penitència, eucaristia i unció dels malalts. Hom hi pot veure una relació cronològica entre aquest ritual de la fi del segle xv i la presència de registres en els llibres d'òbits que contenen l'administració del viàtic separat del de la unció i soterraments, és a dir, els *Albats* i els *Cos* o *Cossos*, ja a la fi del segle xv. Vegeu J. TORNÉ I CUBELLS, «Un nou ordinari "secundum ritum Barchinone", *Miscel·lània litúrgica catalana. Societat Catalana d'Estudis Litúrgics*, 5 (1994), p. 175-187.

16. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 31: 1504 i 1505, f. 69v.

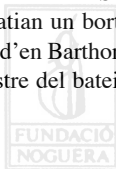

Dimecres, a XXII [1505, gener, 22]. Unció del sobredit. De nocte. Foren: vichari, sotsvichari Ferrer, Blanch, Cavallaria, Arnau, Ibarç, Vila, Pau, scolà. VIII sous.¹⁷

També els llibres d'òbits de l'Arxiu Parroquial dels Sants Just i Pastor, malgrat la denominació de *llibres d'òbits o de difunts*, contenen altra informació. La part principal és la dedicada als difunts de la parròquia. Aquesta, com hem dit, està estructurada en diverses parts, almenys fins a mitjan segle XV. En la primera, hom inscriu els *Albats*, és a dir, els nens difunts fins als set anys, que eren soterrats en cementiri cristià. La segona part és la denominada *Uncions*, és a dir, la part on consten els malalts que rebien el sagrament de la unció dels malalts o l'extremunció i el viàtic el mateix dia de la unció, o bé l'endemà o pocs dies després de la unció, i també hom podia combregar abans de rebre la unció. En la tercera part, consten els *cors* o *cos* o els *coscos*, és a dir, els difunts majors de set anys, adults, que eren soterrats. En la quarta, hom escrivia el registre de les *misses* celebrades pels difunts: misses d'albat, misses de cos present, misses de terç dia, misses *pro anima* de XXXIII. La cinquena està dedicada a les misses d'aniversaris pels difunts, o simplement dites *aniversaris*. Hom pot trobar també en aquests manuscrits les quantitats aportades per l'administració dels diversos sagraments o sacramentals administrats (enterraments, uncions i viàtic), la distribució de les aportacions o mesades entre els diversos clergues que hi prenien part, la distribució del *residuum* o part no distribuïda entre els clergues i destinada als difunts pobres. És per això que en alguns dels volums dels llibres d'òbits, com ja hem dit, podem trobar el títol *Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone tempore Iohannis Gilibert M CCCC XXXXVI* (vol. 18). També hom pot trobar informació sobre el parroquianatge o l'assignació a favor d'una parròquia o del seu rector. Endemés, sovint hom escrivia la llista dels preveres que formaven la comunitat de la parròquia.¹⁸

17. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 31: 1504 i 1505, f. 70v.

18. Malgrat l'absència en l'època medieval dels llibres de baptisme, hem trobat algunes referències als baptismes. A l'Arxiu de Sant Just, en el volum 18, f. 1r, de l'any 1446, llegim: «Diluns, a X octubre, batian un bort de una esclava. Fou compare en Johan Burguès. Comare, madona Merguerida d'en Barthomeu Morlà. Ha nom Johan lo dit infant». Com hom pot veure, es tracta del registre del bateig del fill d'una esclava, de nom Joan, i assistit per padrins cristians de natura.

En cas d'entredit

Eren administrats els sagraments del viàtic i de l'extremunció i el soterrament en terra sagrada en cas d'entredit? No tenim constància d'aquest fet en el segle XV tant en l'església dels Sants Just i Pastor com en l'església de Santa Maria del Pi. En l'arxiu d'aquesta manquen, com ja hem dit, els llibres d'òbits entre els anys 1411 i 1473. Tanmateix, en el volum 23 d'aquest arxiu trobem en un registre que, el 2 d'agost de 1506, el papa Juli II imposà aquesta pena a l'església de Santa Maria del Pi, i, fet que sabem també per altres fonts, a la de Santa Maria del Mar i a la dels Sants Just i Pastor, a conseqüència de la qual hom prohibia l'administració dels sagraments i la sepultura eclesiàstica. La imposició de la pena d'entredit tingué lloc en el context del conflicte entre l'abadessa Violant de Montcada i Teresa Enríquez per l'abadiat del monestir de Pedralbes:

Dit mes de agost vaccat *propter interdictum*, lo qual fonch inposat en la present sglésia del Pi, dimenge a II de dit mes, any MDVI, per nostro Sanct Pare, instant dona Yolant de Moncada, abbadessa del monestir de Predalbes, per causa de dona Theresa Enriches, monge en dit monestir, resident intrusa, excomunicada agravada et reagravada. No fonch fet partició *quia de nichilo nichil fit*.

El mes d'agost no hi hagué administració de sagraments i soterraments al cementiri de la parròquia. Per aquest motiu no hi hagué partició d'elements entre el clergat. El setembre, els enterraments es feren en altres cementiris: els dels convents dels Frares Menors i de la Mercè. El novembre, als cementiris dels convents del Carme i de Sant Pere. Tanmateix, hom celebrà un aniversari «stante interdicto». El desembre també «vacat propter interdictum». I també des del dia 1 al 14 de gener de 1507. No obstant això, «fonch celebrat els dimenges stante interdicto».¹⁹

19. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 23: 1506-1507, f. 19r, 20r-v, 21r-v, 23r-v. Vegeu Cristina SANTJUST I LA TORRE, *L'obra del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes des de la seva fundació fins al segle XVI. Un monestir reial per a l'ordre de les clarisses a Catalunya*, Bellaterra: UAB, 2008, p. 81-84.

Un registre de 24 de gener de 1523 diu el que es va fer en cessar l'entredit:

Disapte, a XXIII. Cos de una dona confrassa de Sant Miquel. Fonch soterrada en l'entredit y ara li an fet cos present. Portaren-la de la parròquia de la Mar. Demanaren deu preveres: Prunera, Pi, Jaume, Frexa, Basa, Armengol, Pereta, Perot, Bagua, Vendrel, scolà: XI sous. Missa: Garcia: I sou.²⁰

Llibres d'òbits i societat

L'objecte d'aquest treball és la recerca de notícies sobre els notaris en els llibres d'òbits de Barcelona dels segles XIV i XV. Tanmateix, el contingut dels llibres d'òbits abasta altres aspectes importants dels membres de la societat de Barcelona de l'època: clergues i laics; d'aquests, nobles, llicenciats i doctors, notaris, escrivans i escrivents, mestres i estudiants, obrers de tota mena d'oficis, mercaders, porters, etcètera. A més, cristians de natura i conversos, lliures, esclaus i alforres ja cristians. Pel que fa als conversos, transcrivim alguns registres que mostren l'administració del sagrament de la unció i, per tant, del viàtic, a membres de la família del convers Francesc Cardona, i llur enterrament cristià:

Diluns, a VI del dit mes [6, octubre, 1466]. Albat del fill d'en Francesch Cardona, convers. Stà al carrer Ampla, davant mossent ça Pila. Jau a Preicadors. Volgueren III preveres e lo scolà. Anaren: vichari, Merquader, Andreu, Rafael, scolà. Són V de parts. V sous.

Dimarts, a VII [7, octubre, 1466]. Albat del dit Cardona, un altre fill seu. Jau a Preycadós. Volgueren III preveres e lo scolà: vichari, Bofill, Rabaça, Vynyas, scolà. Són V de parts. V sous.

Eodem die [9, novembre, 1466]. Unció de nit de la muller d'en Cardona, convers. Volgueren dos preveres e lo scolà. Foren: vichari, Rafael, scolà. Són: III de parts. III sous.

Eodem die [14, novembre, 1466]. Cos present general per ànima de la muller d'en Francesch Cardona, convers. Foren:

20. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 39: 1522-1523, f. 59r.

vichari, sotsdiacha Oliva, Geró, Clapés, Labaria, Serverissa, Olyva, Rafart, Andreu, Mulner, Vinyas, Orta, Mir, Salan, Ciurana, Rabaça, Merquader, Berenguer, Clergues, Aymon, scolà. Són XXII de parts. XX sous.

Divendres, a 24 [24, novembre, 1466]. Albat del fill del dit Cardona. Jau a Preycadós. Volgueren quatre preveres e lo scolà. Foren: vichari, Oliva, Berenguer, Rafael, scolà. Són V de parts. V sous.²¹

Els registres dels llibres d'òbits, on consta l'administració dels sagraments del viàtic i extremunció i el soterrament en terra sagrada d'esclaus cristianitzats, són una constant en aquesta font documental. Per exemple, la unció o extremunció d'un esclau i dos dies més tard el seu soterrament:

Digous, a XV del mes (15, juliol, 1392). Unció de ·I· sclau de na Caselles, al carer d'en Serra. V de parts: rector, Cuguyade, Dachs, Salent, scolà. IIII [de parts]

Eodem die (17, juliol, 1392). Cors: I sclau, qui s'és stat de na Caseles. Stava al carrer d'en Serra. Foren: vicari, Manleu, scolà. Ha:s a partir entre tots los desús dits.²²

El mateix podem dir de les dones públiques o prostituïdes. Aquest és el cas de l'extremunció de na Isabel i el soterrament cristià de na Joana, ambdues del bordell anomenat *Viladays*, situat al carrer del Vidre de Barcelona:

Eodem die [1410, maig, 10]. Unció de na Ysabel, fembra pública. Stà a Viladays. Preveres: Fabre, Vila, Duran, Orts, Pedró, Pich, Rovira, Marquès, Andreu, Cicera, scolans. XII de parts. VI ss.²³

Divenres, a VII del mes [1410, març, 7]. Cos general de ne Juhane, fembre pública. Stave a Viladayns. Preveres: Pallarès,

21. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 23: 1466-1467, f. 2r-3v. Vegeu Josep HERNANDO, «Els Conversos: Del Judaisme al Cristianisme. Ruptura, integració i pràctica religiosa», a *XVIII curs d'estiu-reunió científica Comtat d'Urgell. «Formes de convivència a la baixa edat mitjana»* (Balaguer, 10, 11 i 12 de juliol de 2013) (en premsa).

22. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 2: 1392, f. 6v, 13r. Vegeu Josep HERNANDO, «De l'Islam al Cristianisme. El procés d'integració dels esclaus per mitjà de la religió», a *Colloque International Être esclave/Ser esclau*, Barcelona, 2012 (en premsa).

23. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 14: 1408-1410, f. 108r.

Fabrer, Torella, Durant, Vil·la, Mateu, Pedró, Orts, Pich, Portall, Rovira, Marquès, Andreu, Serdà, Nadall, Serió, Pifarrer, Tomàs, Mir, Canals, Cirera, scolans, diacha, sotsdiacha. XXV de parts. XII ss VI. Peroquiatge: II ss VIII.²⁴

Les beguines no manquen en els llibres d'òbits. Per exemple:

Eodem die [1436, maig, 8]. Cors: una beguina. Astà danant lo dormidor de Framenors. Jau a Framenors. Foran: rector, Lavanera, Ferrer, Geró, escolà. V de parts.²⁵

Els cristians que tenien el projecte de fer un pelegrinatge, solien indicar que, en cas de mort, tinguessin un soterrament cristià en el lloc de defunció i que hom fes les absoltes en la parròquia de pertinença:

Dimecres, a XXIII de dit mes [1483, octubre, 24]. Cors present general *pro anima* de madona Johanne Calaforra, que és morta al camí de Sent Jacme de Galícia. Preveres... *Dormit* al camí de Sent Jaume en Gualícia.²⁶

El soterrament en terra sagrada dels afectats de pestilència era un deure per als cristians, malgrat que es feia amb totes les reserves públiques i privades pertinents, si hom té present el perill de contagi:

Divendres, IIII de dit mes [1519, novembre, 4]. Cor d'en Anthoni Puig, flaqer. Stave en les casas de l'aguzir de la Santa Inquisició, sobre la Creu de Jhesús. Portaren-lo al monestir de Jhesús, attès que lo portaler del Portal de l'Àngel no ns volgué donar entrada ne permeté lo metéssem en ciutat per manament dels honorables Consells. E lo gordià fra Serra de Jhesús no'l volgué donar sepultura perquè avia mort de pestilència per manament que tenia... Nota que los frares de Jhesús feren tornar lo dit cors a casa d'on lo avíem tret. E après dinar, lo partàrem al Spital dels Pestilenciats, qui és fora lo portal de la Drassana...²⁷

24. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 14: 1408-1410, f. 150r.

25. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 14: 1436, f. 24v.

26. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 7: 1488-1489, f. 32v.

27. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 36: 1519, f. 55r.

L'assistència espiritual amb l'administració dels sacraments de l'extremunció i del viàtic és una constant en els registres dels llibres d'òbits als cristians que es trobaven empresonats:

Eodem die [1436, gener, 2]. Duas unciones en la presó de dos hòmens, en las quals foren: vicari, Falip, Faner, Galvayn, scolà. V de parts.²⁸

I també les exèquies i soterrament d'un presoner al cementiri de la parròquia de Santa Maria del Pi:

Divendres, a VI [1437, gener, 6]. Cors: un hom de la presó. Jau así. Foran: rector, vicari, Falip, Mas, Geró, Gibert, Faner, Domingo, Galvayn, Pujós, escolà. X parts.²⁹

El notari Pere Joan va rebre, en trobar-se a la presó, els sacraments de l'extremunció i el viàtic, malgrat que aquest no consti:

Dimenje, la darrer die [1445, octubre, 31]. Unció del notari Pere Johan. Stave en la presó. Foren: Jenovès, Jacme, Sala. III de parts.³⁰

I el soterrament a l'església (sic) dels Sants Just i Pastor d'un ofegat a la presó del Veguer, de nom Boschà:

Dijous, a XIII del dit [1477, març, 13]. Cors d'en Boschà, lo qual fou offeguat en la presó comuna del Beguer. Fou soterrat en la present Sgleya [Sants Just i Pastor]. Hagneren II preberes e scolà. Foren: vicari, Serra, scolà. Són III de parts. II s. VI.³¹

I també l'administració dels sacraments a condemnats a mort i ajusticiats. Aquest és cas de l'administració del sacrament de la unció o extre-

28. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 14: 1436, f. 12r.

29. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 14: 1436, f. 21r.

30. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 17: 1445, f. 4r.

31. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 27: 1477-1478, f. 38v.

munció a una dona que va ser penjada i tot seguit soterrada al cementiri del convent dels Frares Predicadors:

Dissapte XX [1474, agost, 20]. Fonc feta unció de la dona que fonc penjada, la qual fonc portada a Preycadors. Foren presents: Planas, Xetart, Ferrer, Cuch, Vila, Roig, Vives, Tholosa, Martí, scolà. V sous.³²

I també el soterrament d'un castellà de la vila de Cabezón [de Pisuerga], penjat a la Rambla (l'escrivent dibuixà al marge una forca), amb la intervenció de la Confraria dels Castellans:

Cors de Anthon, de loch de Cabessón, castellà, lo qual fonch penjat a la Rambla. E aportaren-lo los confreres de la Confraria dels Castellans, ab la lur creu de argent blanch. E foren presents los deval scrits. Donaren per caritat XVIII sous.³³

El 1525 el ritual de soterrament cristià dels condemnats a mort i ajusticiats se solemnitza i queda regularitzat a instància dels obrers de l'església de Santa Maria del Pi. La primera referència a aquest acte es troba en el *Llibre d'òbits de 1525-1526* de l'Arxiu de Santa Maria del Pi. Malgrat que pertany al segle XVI, transcrivim el text pel seu interès, que no és tan sols religiós o litúrgic:³⁴

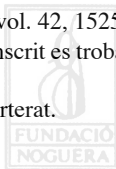
Disabte, a XXIII del mes de febrer, any M D XXV, en lo qual dia se celebra la festa del gloriós Sanct Mathia apòstol, són estats aportats los ossos de aquells pobres qui per la justícia són estats condempnats a mort natural y los cortés³⁵ són estats posats prop de la Creu Cuberta en lo loch per això hedificat, cosa que no és memòria sie stada may feta, instant e procurant-ho los obrés de la església de la Verge Maria del Pi, en la qual església són estats

32. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 5: 1474-1475, f. 12v.

33. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 36: 1519, f. 33r-v.

34. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 42, 1525-1526, f. 40r-v. Un còpia tardana i amb algunes variants amb relació al text transcrit es troba en el manuscrit del mateix arxiu titulat *Llibre Negre*, p. 845-847.

35. Corté: quart d'un home esquarterat.

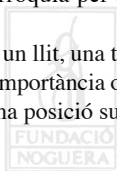
honoríficament soterrats, obtenguda emperò primer licència de l'il·lustríssimo y reverendíssimo senyor Bisbe de Sigüença, loc-tinent general de la cesàrea y cathòlica magestat de nostre senyor lo Rey, y de totes aquelles persones ab consentiment y voluntat dels quals se havie de fer. Y així, si plaurà a nostre senyor Déu, se farà tots anys en semblant dia o quant al dits obrés, qui per temps seran, serà vist y hage necessitat. Al qual loch anaren processionament lo reverend rector de dita església y vicaris, ensemps ab la major part dels beneficiats, capellanius³⁶ y conductius³⁷ deservints en dita església, y alguns altres preveres que per sa devoció y volgueren anar ab la creu major, diacha y subdiacha, ab dos entonadors y capes y bordons, e ab sol·lemnes tochs de campanes. Y partiren de dita església per anar a dites hores après mig jorn, anant per lo carrer del Carme, acompanyats de molta gent, així hòmens com dones, ab molta devoció i lums. Arribant al dit loch de la Creu Cuberta, estave la dita ossa preparada en set caixes cubertes ab sos palis³⁸ y draps. Y feta la absolució, tornaren per lo carrer de l'Hospital denant fins al carrer del Call. Y girant al cantó dels Banys, no'n turaren fins a la Plaça Nova y a la Plaça de Sancta Anna danant la font. Y tornaren a dita església, començant immediate los tres nocturns de morts cantats ab les laudes. E en la fi una general absolució. Y finch, com he dit, tanta la gent que, tant com durà dit ofici, sempre entraven per lo portal major exint per l'altre. Lo diumenge stigueren així dites caixes al sòl del cor bé il·luminades ab los reis³⁹ de dita obra y de les confreries y del Rector. Y après les vespres y completa, digueren vespres sol·lemnes de morts com lo dia de Tots Sancts. Lo diluns après cantaren sol·lemna ofici de rèquiem ab la acostumada cirimònia y sermó a miga missa, lo qual féu lo reverend mestre Sunyer, lo qual lo primer die féu lo ofici de domènec. Finida la missa, ab la acostumada cerimònia, soterraren dita ossa en un

36. Capellaniu: capellà que frueix de la renda d'una capellania.

37. Conductiu: agregat a una parròquia per suplir el beneficiat absent o per servir d'auxiliar.

38. Palis: cobertor, tela per cobrir un llit, una taula, un cos mort per a dur-lo a soterrar.

39. Reis: persona que per la seva importància o excel·lència sobresurt damunt els altres del seu rang o classe; allò que ocupa una posició suprema o preeminent.

carner qui és al detràs de la capella de Sanct Johan. En los quals tres dies se feren moltes caritats y almoynes per les ànimes de aquestos defunts. Y les quals eren arribades en mans dels dits obrés, los quals en aquesta pia obra han reportats molts treballs, volent ells satisfacer al que lo dit rector preposà a la dita comunitat, quant los dix la devoció que tenien y que, segons les caritats trobarien, remunerarien los treballs, los qual tots se offeriren pendre «amore Dei» sens pensament de altra remuneració, sinó que pendrien los que·ls seria donat. Convocaren a tot lo clero, a la major part dels qui en dits actes eren entrevinguts y havien subportats treballs. Digueren-y lo que en dites caritats se ere trobat y les necessitats de dita obra y assenyaladament del pintar lo retaule. Lo dit reverend rector los respòs ab quanta voluntat tots havien feta aquesta pia obra y offerint-los tot lo que per sos drets y cera y havie posat y li pertanie. Emperò que allí havie alguns preveres qui no tenen tals facultats, que·ls basten «ad victum» sinó ab treball, y que ere rahó los fos donada una competent caritat. E així fonch feta remissió al dit reverend rector, a dos beneficiats, a dos capellanus y a dos conductius de dita església, que aquestos ensemps ho determenassen. És estada la determinació de tots que los dits obrés donen a quiscun prevere, beneficiat, capellani y conductiu de dita església qui eren estats presents en tots los actes segons lo memorial per tot devuyt diners. Als forestés y qui foren presents lo primer dia, dotze dinés. Y als vicaris o en aquells a qui pertany, lo doble de açò. E que per aquesta vegada, encara que segons la consuetut y pràtica de dit església més los fos degut, que·n facen caritat al dit retaule e per semblant los qui tot ho volran donar, com molts allí offeriren, o part ho puguen fer. E així s'és fet y par los dits honorables obrés molt contents e satisfets del clero. Açò per memòria.

Les «funeràries»

Del costum de rentar els cossos per familiars o clergues, propi dels primers segles de l'època medieval, no en tenim cap constància en la documentació que ens ha arribat, en especial en els llibres d'òbits, de l'últim terç

del segle XIV i del segle XV.⁴⁰ El que sí sabem és que el cos del difunt era embolcallat amb un llençol o drap, com es troba en els llibres d'òbits i també en altres fonts documentals, com els testaments: *Té lo vicari del Pi un drap blau que porta la muller d'en... Té lo prior de Sant Johan altre drap blau de la muller d'en... Té en Berenguer Vives un drap blanch que porta la muller d'en... Tenen Framenós un drap burell d'en... Porta drap burell... Porta drap blanc e tel-la... Porta drap blau e tela... porta drap blunell e tel-la... Porta drap burell e tel-la e molts brondons... Porta drap d'or e tela... Porta drap negre e tel-la...* Era en aquest moment quan era exposat a la contemplació de familiars, amics i altres que el vetllaven, pregaven per ell i el ploraven durant un espai temporal màxim de tres dies.

Abans del soterrament, si no hi havia obstacle, el cadàver era portat a l'església (*los qui portaren, los qui han portat lo cos, recepció del cos*), on se celebrava el funeral i es recitaven les absoltes per al difunt. Els llibres d'òbits expressen aquesta part del cerimonial funerari amb diverses expressions indicant-hi la solemnitat: *cors de beneficiat; cors general ab creu maior; cors general ab mija missa; cors general ab missa complida; cors general ab missa complida ab la creu maior e vestiments de la serventa; cors general ab missa solemne; cors general de beneficiat; cors present general ab sepultura de beneficiat; cors general doble; cors general de capítol de la dona muller; cors present; cors present general de capítol; cors special de la muller.*

Diversos eren els clergues (preveres, diaques, sotsdiaques) que processionalment assistien a l'administració del viàtic i de la unció o extremunció i en els funerals, d'albats i d'adults (*cos, cors, cossos*), lliures i esclaus, cristians de natura i conversos, dones públiques, afectats de la pesta, presoners, condemnats a mort o ajusticiats. Transcrivim tot seguit uns quants exemples d'esclaus i alforres: albats difunts, uncions de malalts, cors o adults difunts:

Dimecres, a XIII del mes [1402, maig, 14]. Albat de un sclau d'en Pasqual de Peralta. Foren: diaca, scolà. II de parts.⁴¹

40. Vegeu Manuel RIU, «Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, Annex 1, 1982, p. 29-57. Lluís TO, «L'evolució dels ritus funeraris a Catalunya a través dels testaments (segles X-XII)», *Lambard. Estudis d'art medieval*, 1983-1985, p. 75-96. Assumpta SERRA i CLOTA, «La mort i l'enterrament en Època Medieval», *Dovella*, 34 (1990), p. 13-18.

41. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 6, 1402, f. 3r.

Disapta, XXVIII [1402, octubre, 28]. Albat de ·I^a· sclava d'en Baruça... Foren: vicari, Fontanella, Vilarasa, Guitart, Duran, Coll, Rabaçó, Suyer, Puyg, Mayosa, Valtà, Tarragona, scolà. XIII de parts.⁴²

Dimecres, a VII [1402, juny, 7.]. Unció de ·I^a· sclava de Leonard de Sos, al carer d'en Carabaça. Foren: Nabot, Corts, Duran, Coll, scolà. V de parts.⁴³

Eadem hora [de nocte] [1402, agost, 29]. Unció de la muller d'en Johan Fàbregas, qui [és] stat sclau. Stà al carrer dels Còdols. Foren: vicari, Vilarasa, Suyer, Mayosa, scolà. V de parts.⁴⁴

Diluns [1392, juliol, 19]. Cors de una sclava d'en Marqueto lo royg, qui stà a la Mercè. Anaren: vicari, scolà. II de parts.⁴⁵

Eodem die [1401, octubre, 26]. Cors: I^a esclava d'en Johan Solés, davant en Pere Olliver. Dorm a Sent Just. Foren: vicari, Ponç, escolà. III de parts.⁴⁶

Les expressions *II de parts*, *III de parts*, *V parts*, *XIII parts* indiquen el nombre de clergues i escolans presents en les uncions, el viàtic i les exèquies i trasllat del cos del difunt i, per tant, les parts en què hom hauria de dividir els emoluments pagats entre els clergues presents i, en general, un escolà. És a dir, *V de parts* indica quatre clergues (preveres i/o diaques i sotsdiaques) més un escolà. El nombre de clergues presents i l'escolà o els escolans depenia, en especial, però no tan sols, de les possibilitats econòmiques de la família del difunt.⁴⁷ Aquests clergues, presents en els funerals o les absoltes, acompanyen el cos del difunt fins al sepulcre amb la creu

42. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 6, 1402, f. 8v.

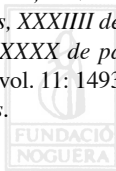
43. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 6, 1402, f. 10v.

44. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 6, 1402, f. 13r.

45. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 2, 1392, f. 13r.

46. Arxiu de Sant Just, *Llibres d'òbits*, vol. 5, 1401, f. 19r.

47. El nombre de clergues i escolans presents en els actes funeraris pot arribar a quantitats força significatives: *V de parts*, *VI de parts*, *VII de parts*, *VIII de parts*, *VIII de parts*, *X de parts*, *XI de parts*, *XII de parts*, *XII de parts*, *XIII de parts*, *XVII de parts*, *XIX de parts*, *XX de parts*, *XXIII de parts*, *XXVI de parts*, *XXV de parts*, *XXVIII de parts*, *XXIX o XXVIII de parts*, *XXX de parts*, *XXXIII de parts*, *XXXIII de parts*, *XXXV de parts*, *XXXVI de parts*, *XXXVII de parts*, *XXXVIII de parts*, *XXXX de parts*, *XLI de parts*, *XXXXVIII de parts*, *XXXV de parts*, etc. A partir de 1493 [vol. 11: 1493-1494] hom pot trobar l'expressió força significativa de *demanaren VI preveres*.

alçada, ciris i encenser, i el cadàver era transportat a espatlles dels amics i parents, sobre un mul, o bé en un bagul de roure o pi, i també en el propi llit o en carros.

En acabar la cerimònia religiosa, les absoltes, la missa *pro anima* i altres oficis, el difunt era conduït al lloc on havia de ser soterrat, normalment al cementiri de la parròquia, als fossars o al cementiri designat pel difunt en el seu testament, dins, al costat o fora de l'església de la Seu, l'església parroquial o conventual. La majoria dels difunts que consten en els llibres d'òbits de les parròquies de Santa Maria del Pi i dels Sants Just i Pastor, foren soterrats al cementiri de llur parròquia. Tanmateix, molts triaren cementiris conventuals, és a dir, dels ordes religiosos: Santa Maria del Carme, Frares Menors, Frares Predicadors, Santa Anna, Sant Pere, Santa Maria de Jesús. O també els cementiris d'altres parròquies: Santa Maria del Mar, Sant Jaume, Santa Maria del Pi, Sants Just i Pastor i, fins i tot, la Seu de Barcelona.

La voluntat de ser soterrat en un cementiri podia topar amb certs obstacles. Aquest és el cas del marit d'una difunta de la parròquia de Santa Maria del Pi, qui, en voler que la seva muller difunta fos soterrada a la Seu, no li va ser possible:

Dilluns a XX de dit mes [1518, setembre, 20]. Cors de na dona Margarida sobredita [muller d'en Pere Scolà, porter del Regent, stà a la Rambla]. Lo qual lo sobredit Pere Scolà, marit seu, lo volia fer soterrar a la Seu. *Et quia decedit ab intestato*, no hac loc, per quant lo marit no pot elegir sepultura a la muller. De la qual qüestió vingueren lo reverend rector o los sagristans de la Seu davant micer Jherònim Franch, lo qual lo judicà a la parròchia. Stà a la Rambla. Foren VIII preveres: Palau, Quer, Benet, Tibau, Garcia, Vergès, Peres, Vallent, scolà. III sous VI [diners]... Ítem, del dret de parroquiatje lo reverend rector, atès que havien pagat a la Seu VI sous VI [diners] per la fossa, perquè lo fosser de dita Seu vingués obrir lo calver dels ortolans, *ubi dormit*, li'n fa gràcia de tot.⁴⁸

48. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 35: 1518, f. 35r.

Demografia: la mortalitat

Hi ha, però, un aspecte important que té relació amb la demografia de l'època: la mortalitat d'infants i adults. Els llibres d'òbits de l'església de Santa Maria del Pi, en mancar els llibres entre els anys 1411 i 1475, tenen en aquest aspecte un interès limitat des del punt de vista estadístic. No així pel que fa als llibres d'òbits de l'església dels Sants Just i Pastor. Malgrat tot, en comparar les dades demogràfiques d'ambdós, hom podrà veure que la tendència de la mortalitat en ambdues parròquies és força coincident. Així, si hom examina les xifres de difunts dels primers sis mesos de l'any 1410 de la parròquia de Santa Maria del Pi i les compara amb les del mateix any de la parròquia dels Sants Just i Pastor, veurà que la tendència és força semblant. Si les dades de defuncions d'albats i adults i uncions dels llibres d'òbits de la parròquia dels Sants Just i Pastor ens permeten una visió estadística des de l'últim terç del segle XIV fins quasi la fi del segle XV, no és aquest el cas de la parròquia de Santa Maria del Pi, si hom té present, com ja hem dit, que manquen els llibres des de 1411 i 1474. És per això que ens limitem, en el quadre i en els gràfics que segueixen, a les defuncions d'albats i cossos, és a dir, els adults, dels sis primers mesos de 1410. Tanmateix, les dades són molt significatives des del punt de vista demogràfic.

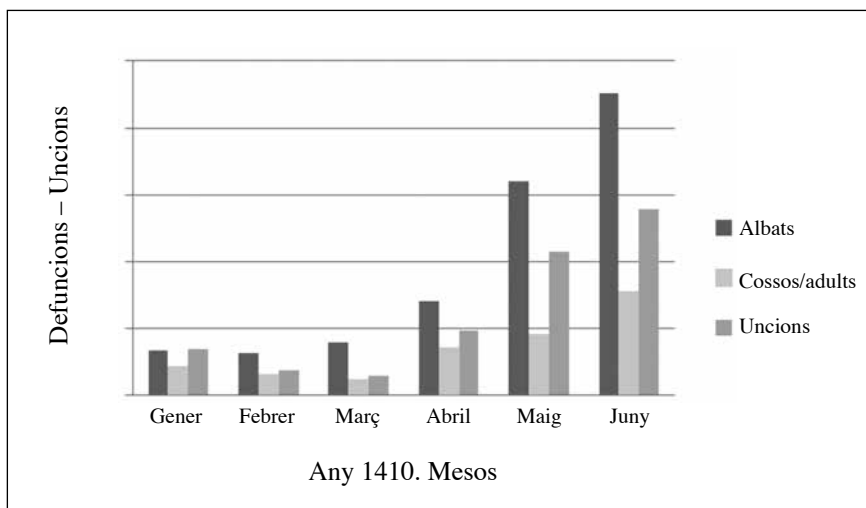
Defuncions i uncions. Parròquia Santa Maria del Pi. Gener-juny, 1410

<i>Mesos</i>	<i>Albats</i>	<i>Uncions</i>	<i>Cossos</i>	<i>Total defuncions</i>
Gener	34	35	22	56
Febrer	32	19	16	48
Març	40	15	12	52
Abril	70	48	36	106
Maig	160	107	46	206
Juny	226	139	77	303
Total	562	363	209	771

Com ja hem dit, el contingut dels llibres d'òbits de la parròquia dels Sants Just i Pastor, malgrat la mancança de diversos llibres, ens permet una visió de conjunt de la mortalitat en aquesta parròquia des de 1392 fins a la fi del segle XV. Tant és així que el tractament estadístic de les dades ens mostra la tendència de la mortalitat en el segle XV, que és, com es pot veu-

re en els gràfics corresponents, descendent. Per tant, en el quadre que segueix hom pot veure les xifres de defuncions d'albats i adults, i també les uncions o extremuncions. Atesa la importància de la mortalitat infantil en tota societat, hem representat aquest fet en un gràfic de barres. A més, en dos gràfics consecutius hom podrà veure les variacions temporals de la mortalitat dels albats i dels adults, els cossos, i la tendència d'aquest fet al llarg del segle XV, tendència que, com hem dit, és descendent.

Defuncions i uncions. Parròquia Santa Maria del Pi. Gener-juny, 1410

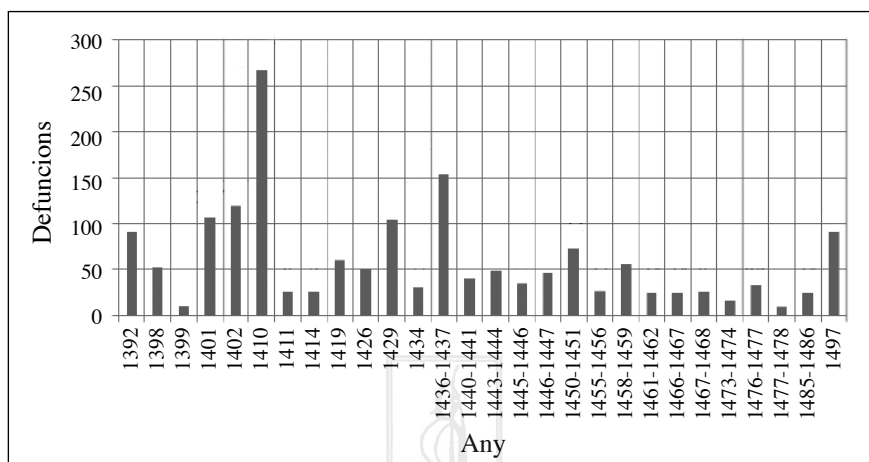
Defuncions i uncions. Parròquia dels Sants Just i Pastor. 1392-1497

Any	Albats	Uncions	Cossos	Total defuncions
1392	91	50	72	163
1398	53	35	51	104
1399	11	48	48	59
1401	107	28	91	198
1402	119	71	102	221
1410	267	151	140	407
1411	25	31	40	65
1414	25	37	45	70
1419	60	25	37	97
1426	50	35	65	115

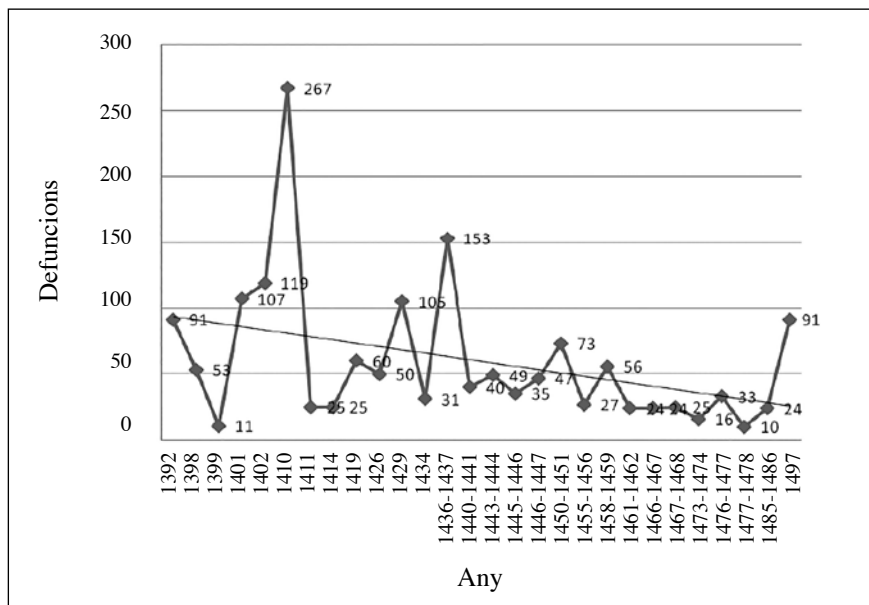

<i>Any</i>	<i>Albats</i>	<i>Uncions</i>	<i>Cossos</i>	<i>Total defuncions</i>
1429	105	115	76	181
1434	31	31	18	49
1436/37	153	153	127	280
1440/41	40	118	80	120
1443/44	49	43	34	83
1445/46	35	33	31	66
1446/47	47	42	28	75
1450/51	73	75	52	125
1455/56	27	38	23	50
1458/59	56	41	20	76
1461/62	24	23	19	43
1466/67	24	33	29	53
1467/68	25	33	23	48
1473/74	16	17	18	34
1476/77	33	48	51	84
1477/78	10	19	24	34
1485/86	24	32	31	55
1497	91	61	97	188

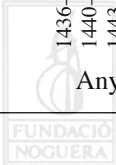
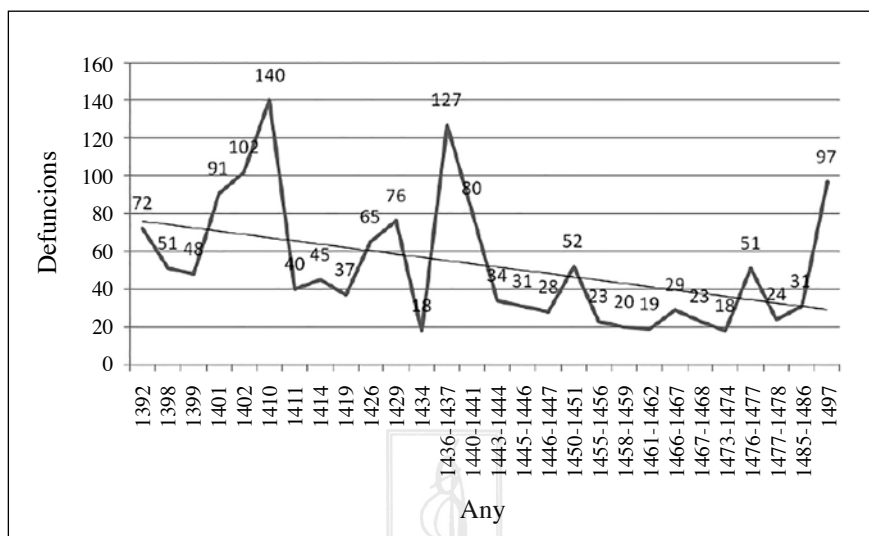
Defuncions d'albats. Parròquia dels Sants Just i Pastor. Ciutat de Barcelona (1392-1497)

Defuncions d'albats. Parròquia dels Sants Just i Pastor. Ciutat de Barcelona (1392-1497)

Defuncions d'adults. Parròquia de Sant Just i Pastor. Ciutat de Barcelona (1392-1497)

Els notaris i escrivans de Barcelona segons els llibres d'òbits

L'objectiu d'aquest treball és el col·lectiu dels notaris en els llibres d'òbits o llibres de funeràries. A l'Apèndix documental hem aplegat tots els registres trobats en els llibres d'òbits dels segles XIV i XV dels arxius de Santa Maria del Pi i dels Sant Just i Pastor, registres que, com hom veurà, hem numerat i aplegat cronològicament començant per l'Arxiu del Pi i finalitzant per l'Arxiu dels Sants Just i Pastor. A l'Apèndix hem aplegat no només els registres que afecten la persona dels notaris sinó també tots aquells registres referents a la família dels notaris i qualsevol anotació que contingui un nom de notari. Com hom podrà veure, en els registres consten l'administració dels últims sacraments a la persona dels notaris: unció o extremunció, viàtic o *Combregar*, de dia o de nit; el soterrament: cos, cosos o cors, absoltes; les misses exequials: de cos present, de *capdany*, aniversaris, gregorianes, etcètera.

Hom pot aplegar moltes notícies dels llibres d'òbits referents a les famílies del notaris i l'administració dels últims sacraments, el soterrament en terra sagrada i les absoltes i misses exequials i aniversaris: mullers, fills i filles (adults, albats i albats bessons), fillastres i llurs fills, pares i mares, néts, germans, sogres, nebots i nebodes, fills d'aquests (adults i albats), cunyats, ties del notari i de la muller, albat d'un bord del notari. No manquen els registres referents als esclaus, tots cristians, propietat dels notaris, i a l'administració dels sacraments de l'extremunció, el viàtic i llur soterrament: esclaus i esclaves, blancs i negres, albats d'uns i d'altres. També hi consten altres persones al servei de la casa dels notaris com un mestre del notari, fadrines i mosses o serventes, llurs fills, albats i adults. I també persones no pertanyents ni a la família dels notaris ni a llur servei. Per exemple, «unció d'una dona malalta a casa del notari» i el seu enterrament. I fins i tot, «unció d'un ciutadà de Saragossa a casa del notari» i soterrament d'aquest.

On eren soterrats els notaris, llurs famílies i les diverses persones a ells vinculades? En els registres de l'Arxiu del Pi el soterrament dels parroquians de Santa Maria del Pi al cementiri de l'església es troba de manera implícita. Sols quan no eren soterrats en aquest cementiri, hom feia constar en els registres el lloc, gairebé sempre un cementiri d'un convent. Del total de soterraments dels llibres d'òbits de Santa Maria del Pi que s'han conservat, noranta difunts ho foren al cementiri d'aquesta església. Dels altres, sempre difunts notaris i llurs famílies, hom diu: *Jau a Framenós, anà a Framenós, dorm a Framenós, dormit a Framenós, gau a Framenós* [18, 26,

29, 34, 61, 100, 116, 128];⁴⁹ *dorm a la Mar, jau a la Mar* [62, 70, 143]; *dorm a Sant Just, «dormit» a Sent Just* [63, 121, 152]; «dormit» a *Santa Anna* [88, 95, 188]; *jau a Sent Jauma, dorm a Sent Jaume* [127, 148, 186]; *jau als Agostins* [73]; «dormit» al *Carma* [136]; *és lexat a Senta Maria de Jhesús* [150]; «dormit» a *Sent Johan* [156].

En els llibres d'òbits de la parròquia dels Sants Just i Pastor que s'han conservat, hom especifica els enterraments de quaranta-tres difunts, notaris o persones relacionades amb notaris, al cementiri de la parròquia dels Sants Just i Pastor amb aquestes expressions: *Jau a Sant Just, dorm ací, jau ací, jau açí, jau así, jau assí*. Dels altres hom diu: *jau a Framenós, jau a Frares Menós* [211, 217, 218, 225, 226, 270, 271, 284]; *dorm al Pi, jau al Pi* [283, 303]; *jau a la Mercè* [232, 240, 241]; *dorm a la Mar, dorm a Mar, jau a Santa Maria de la Mar* [209, 294]; *jau a la Mercè* [232, 240, 241]; *jau a Preycadós, jau a Preycadors* [283, 303]; *jau a Sant Pere* [264]; *jau al Carme* [268].⁵⁰

Els registres dels llibres d'òbits ens assabenten no només de l'administració del sagraments de la unció o extremunció i del viàtic o *Combregar* i dels *cos* o *cors* o *coossos* o *cors*, és a dir, el ritual de soterrament amb l'assistència dels preveres demanats i llurs emoluments dels notaris i dels membres de llurs famílies. En els registres, també hi podem trobar el lloc de residència dels notaris i, molt sovint, dels membres de llurs famílies. Posem tot seguit la llista dels carrers, places, quarter, parròquia i, en algun cas, la vila, per exemple, Cambrils del Camp de Tarragona, on aquests habitaven segons els llibres d'òbits de la parròquia de Santa Maria del Pi. Hem actualitzat els noms dels carrers segons la nomenclatura actual i posem entre claudàtors les diverses formes que consten als llibres d'òbits:

Amargós, carrer d'en, 8, 12.

Banys Nous, carrer dels [Bayns Nous, Bays Nous], 11, 18, 21, 26, 133.

Banys Vells, carrer dels [Banys Vels], 158.

49. Indiquem amb aquests números els registres que es troben a l'Apèndix documental. Com hom pot veure, tots els registres dels llibres d'òbits d'ambdós arxius són correlatius, començant per l'Arxiu de Santa Maria del Mar i tot seguit l'Arxiu dels Sants Just i Pastor.

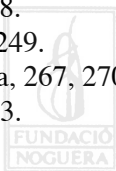
50. Un complement a aquestes dades cal cercar-lo en els testaments dels notaris trobats en els registres. Segons aquests testaments, cinc notaris varen ser soterrats a la Seu; un d'ells al claustre; tres, al Pi; dos, a Santa Maria del Mar; dos, al convent dels Framenors; un, al Carme; un, a Sant Jaume; un, als Frares Predicadors. És singular el cas del notari Bernat Nada, que va ser soterrat a Granollers, el seu lloc d'origen.

- Baucells*, carrer d'en [Bausells], 69.
Boqueria, carrer de la [Boquerie, Bocaria], 16, 93, 144, 176.
Cadena, la, 170, 199.
Cambrils del Camp de Tarragona, vila, 176.
Canuda, carrer de na [Chanuda], 56, 113, 129, 137, 141, 142, 154, 173, 175, 194.
Carme, carrer del, 43, 52, 182, 192, 193.
Cols, plaça de les [Coles], 25.
Copons, carrer d'en, 6.
Cucurulla, carrer de la [Cocorela, Cocorella, Coquorella, Cucurella, Cucurela, Quoquorella, Cocurella, Cucurula], 2, 3, 4, 5, 13, 37, 41, 42, 46, 49, 53, 64, 98, 99, 103, 184, 186, 187, 190, 197.
Currúbia, carrer de la [Corubia], 24, 57.
Figuera Cucurulla carrer de la, v. Cucurulla.
Flassaders, quarter dels [Flassadés], 22.
Fonollar, carrer d'en [Fonolar], 76.
Forn Cremat, carrer del, 146.
Forn de Santa Anna, carrer del [Forn d'en Santana], 66, 139, 188.
Fossat del Pi, 35, 47, 48, 61.
Gignàs, Gimnàs, carrer d'en [Gim Nas], 111.
Granollers, vila [Granollés], 167.
Hospital, carrer de l' [Espital, Spital, Spital], 73, 89, 92, 135, 136, 155, 172, 198.
Llana, plaça de la [Lana], 75.
Mar, parròquia de la, 14.
Masells, els, 195.
Mercaders, carrer dels [Marquaders], 201.
Moles, carrer de les, 45, 63.
Montserrat, cases de, casa de, 133, 143, 171, 178.
Nova, plaça, 96, 191.
Orbs, portal dels [Orps, Obs], 29, 32, 38, 40, 44, 54.
Petritxol, carrer [Peditxol], 112.
Pi, carrer del, 81, 114, 117, 118.
Pi, creu del, 153, 196.
Pi, rectoria del, 123.
Plaça Nova de la Figuera Cucurulla [Plassa Nova Figere Cocorela], 1.
Porta Ferrissa, carrer [Porta Farisa, Porta Farriça, Porte Ferrice, Porta Ferriçe, Porta Ferriça], 9, 10, 58, 62, 83, 104, 124, 157, 160, 161.
Portal de l'Àngel [Portal de l'Àngell], 109, 163, 169.

Portal de la Boqueria, 19.
Predicadores, convent, 27.
Roq, carrer de, 51.
Sant Antoni, casa de [Sent Anthoni], 15.
Sant Pau, carrer de [Sent Pau], 181.
Santa Anna, carrer, 86, 88.
Santa Anna, església [Sent Anna], 110.
Santa Anna, plaça [Santa Anne, Sentana], 28, 30, 59, 95, 97, 152.
Santa Maria de Jesús, convent [Sante Marie de Jhesús], 202.
Sarrià, parròquia, vila [Serrià], 67, 168.
Sellers, carrer dels [Cellés, Sellés] 125, 130, 131.
Seu, davallada de la, 115.
Sunyer, carrer d'en, prop lo Pi, 120.
Trinitat, plaça, 100.
Vigatans, carrer dels [Vichatans], 60, 65.

El mateix fem amb la informació sobre els carrers o lloc de residència o habitacle dels notaris i d'aquells que estaven vinculats a ells, tant per vincles familiars com per lligams laborals o d'amistat, que podem trobar en els registres dels llibres d'òbits de la parròquia dels Sants Just i Pastor. Recordem que els números indiquen els registres numerats a l'Apèndix documental, en aquest cas la segona part, la de la parròquia dels Sants Just i Pastor:

Ample, carrer [Ampla], 212, 213, 214, 216, 219, 252.
Banys Nous, carrer, 273, 274, 278.
Canuda, carrer de na, 295.
Carabassa, carrer d'en [Carabaça, Carabacha], 210, 229, 232, 240, 241, 244, 253, 272, 286.
Còdols, carrer dels [Quòdols, Quòdolls], 217, 218, 226, 234, 236, 245, 256, 257, 258, 260, 261, 271, 277, 281, 282.
Cofrers, carrer dels [Confrés], 231.
Cols, plaça de les [Colls], 221, 225, 227, 237, 239, 243.
Freneria, carrer de la [Franeria], 242.
Gimnàs, carrer de, 287, 288, 289, 290, 297, 300, 305.
Hospital, sobre l', 247.
Lleons, carrer dels [Lahons], 228.
Mar, prop la, carrer de la, 248, 249.
Mercè, sota la, denant la, prop la, 267, 270, 283, 293, 294.
Moles, carrer de les [Molas], 223.

Mora, hostel de la, prop l'Hospital, 265.
Pou Nou, devallada del, 233, 246.
Rafael Ferrer, carrer d'en [Rafel Ferrer], 264.
Regomir, carrer [Ragomir], 220, 224, 230, 235, 238, 250, 254, 262, 266, 268, 275, 276, 285.
Sant Jaume, parròquia [Sent Jacme], 301, 304.
Sant Miquel, parròquia [Sent Miquell], 303.
Santa Caterina, detrás [Santa Katerina], 296.
Serra, carrer d'en, 211, 222, 251, 259, 269, 291.
Viladecolls, forn de, 215.

* * *

Tot seguit exposem en dues llistes, tretes de les dues sèries de registres dels llibres d'òbits —l'un de l'Arxiu de Santa Maria del Pi i l'altre de l'Arxiu dels Sants Just i Pastor— i la transcripció dels quals es troba a l'Apèndix documental, els notaris, la denominació professional,⁵¹ els membres de llur família, aquells que estaven a llur servei o els que es trobaven a llur casa. Hom hi podrà veure l'administració dels sacraments de l'extremunció i el viàtic als malalts, el soterrament en cas de defunció, les misses *pro anima*. La llista conté els notaris en ordre alfabètic. Posem primer el cognom i tot seguit el prenom en grafia normalitzada. Entre claudàtors, la grafia que consta en els manuscrits i la denominació professional. Els números corresponen als registres numerats de l'Apèndix documental. De cada notari o escrivà exposem el que els llibres d'òbits ens diuen de la seva família: mullers, albats, fills i filles adults, pares i mares, sogre i sogra, germans, tieta. També els servents: fadrines, mosses, esclaus i esclaves. En notes a peu de pàgina, completem aquesta informació amb el que sobre aquest aspecte trobem en els testaments dels notaris que consten en els protocols notariaus, en especial en els llibres o manuals de testaments.

51. Sobre els notaris d'aquesta època, vegeu Jordi GÜNZBERG i MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, tesi doctoral, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, 1996. Del mateix autor, «Els enfrontaments entre les corporacions notariaus barcelonines a l'època moderna», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XIV (1996), p. 259-272.

Arxiu de Santa Maria del Pi

Alfonso, Joan [Johan Alfonso, scrivà major del sènyer Governador, notari de la Cort del Governador], 79, 80, 84, 87, 108.

Unció de la fadrina de l'escrivà

Albat de la fadrina de l'escrivà

Cors general —enterrament— de la muller de l'escrivà

Albat de l'escrivà

Misses del terç dia per la muller de l'escrivà

Andreu, Guillem [scrivà, notari, escrivà reial],⁵² 7, 41.

Unció del notari

Unció de la mare del notari

Balaguer, Galceran [Balaguer, notari],⁵³ 202.

Combregar de la muller del notari

Baucells [notari], 139.

Unció del notari

Banús, Jaume [Baruç s. Barús, notari],⁵⁴ 130, 131.

Unció del fill del notari

Benaula, Miquel [Miquell Benaula, notari de l'ofici de la Diputació],⁵⁵ 129, 137, 138, 141, 194.

Albat d'una negra del notari

Unció de la mare del notari

Cors general —enterrament— de la mare del notari

Misses per l'ànima de la mare del notari

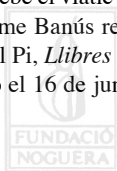
Albat de la casa del notari

52. Guillem Andreu va fer testament el 4 de juliol de 1440. El testament va ser publicat el 6 de desembre de 1441, el mateix dia en què el notari era soterrat al cementiri dels Frares Menors de Barcelona. En ser parroquià de Santa Maria del Pi, hi destinà 5 sous per dret de parroquianatge. Era fill de Guillem Andreu i de Romia, difunts, de la vila de Martorell. Vegeu AHPB, Nicolau de MEDIONA, *Manual de testaments* 1437-1452, f. 11r-14v.

53. Galceran Balaguer va fer testament amb el notari Bartomeu Torrent el 10 de juny de 1497. Va ser soterrat al cementiri de la Seu de Barcelona. La seva muller Margarida consta entre els marmessors. Vegeu AHPB, Bartomeu TORRENT, *Plec de testaments* 1490-1518, f. 17r-v.

54. La muller d'en Jaume Banús rebé el viàtic el 26 de gener de 1503. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibre d'òbits*, vol. 19, f. 125r. Jaume Banús rebé el viàtic el 2 de setembre de 1514 i l'extremunció el dia 4. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 31, f. 27r, 103r.

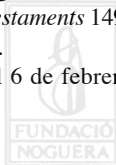
55. Miquel Benaula rebé la unció el 16 de juny de 1505. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 22, f. 16v.

- Bonet, Antoni* [Bonet, notari i escrivà reial],⁵⁶ 185.
 Albat del notari
- Bosc, Bartomeu* [Berthomeu Bosch, menor, notari], 144, 145, 155, 170, 172, 198, 199.
 Cors —enterrament— del notari
 Misses del terç dia pel notari
 Albat del notari
 Albat del notari
 Unció del fill del notari
 Misses del terç dia pel fill del notari
- Cabot* [escrivà], 23.
 Cors general —enterrament— de l'escrivà
- Calsarenya* [notari], 56.
 Unció del notari
- Canyelles, Joan* [Cayeles, notari], 197.
 Albat del notari
- Canyís, Gaspar* [notari públic de Barchinona, notari reial, escrivà de la cort del Batlle], 71, 74.
 Unció del notari
 Cors present general —enterrament— del notari
- Carbonell, Pere Miquel* [Carbonell, notari], 126, 127.
 Unció de la muller del notari
 Cors —enterrament— de la muller del notari
- Castell, Joan* [Johan Castell, notari],⁵⁷ 158, 159.
 Unció del mestre del notari
 Albat del mestre del notari
- Cohoner* [escrivà de la Cort], 24.
 Albat: una esclava de l'escrivà de la Cort
- Colldefreres* [notari], 91.
 Unció del notari
- Colomer, Dalmau* [Colomer, notari de la vila de Cambrils del Camp de Tarragona], 176.
 Cors —enterrament— del notari

56. Antoni Bonet va fer testament el 14 de maig de 1516 a la casa on habitava al carrer de la Palla i on morí. El testament va ser publicat el 23 de juny de 1516, en ser soterrat en l'església de Santa Maria del Pi. Designà hereva universal la seva muller Beatriu. Vegeu AHPB, Bartomeu TORRENT, *Llibre de testaments* 1491-1516, f. 190r-191r. Del mateix notari, *Plec de testaments* 1490-1518, f. 21r-v.

57. Joan Castell rebé el viàtic el 6 de febrer de 1511. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 27, f. 119v.

- Colls, Pere de* [Coll, notari], 18.
    Albat del notari
- Coromina, Francesc Guerau* [Coromines, notari], 68.
    Cors present —enterrament— de la sogra del notari
- Coscó, Antoni* [Coscó, escrivà del rei], 49.
    Unció de la muller del notari
- Cubells* [escrivà], 102, 103.
    Unció de la mare del notari
    Cors —enterrament— de la mare del notari
- Descal, Pere* [notari], 11.
    Unció del nebot del notari
- Despont, Pere* [notari], 59.
    Cors —enterrament— de la muller del notari
- Escuder, Berenguer* [notari públic i reial], 14.
    [per situar un veí]
- Faner, Joan* [Faner, notari major de la ciutat],⁵⁸ 110.
    Cors present general —enterrament— de la mare del notari
- Ferran, Miquel* [notari], 109, 163, 169.
    Unció de l'esclava del notari
    Unció d'una vella de la casa del notari
    Unció del notari
- Fluvià, Joan* [Fluvià, notari públic],⁵⁹ 113, 173.
    Unció de la filla del notari
    Unció de la muller del notari
- Franquesa, Miquel* [Franquesa, notari], 125.
    Unció de la muller del notari
- Gasset, Joan* [Johan Gacet, escrivà major de la Diputació, notari], 63.
    Cors general —enterrament— de la muller de l'escrivà
- Gener, Joan* [Janer s. Gener, notari, escrivà major de la Diputació],⁶⁰ 81, 82.
    Unció del notari
    Cors present —enterrament— ab missa pel notari
- Gil, Bonanat* [Bonanat Gill s. Gil s. Gili, Bonenat Gilli, notari, escrivà de la Casa de la Ciutat o del Consell de Cent], 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 47, 48 [escrivà], 54, 61.

58. Joan Faner rebé l'extremunció el 24 d'agost de 1514 i les exèquies, en haver mort, el dia 29. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 31, f. 24r i 25r.

59. Joan Fluvià rebé el viàtic el 13 d'octubre de 1514. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 31, f. 105r.

60. El notari Joan Gener va fer testament amb el notari Joan Ferrer, el 10 d'octubre de 1458. Elegí ser soterrat al cementiri de Santa Maria del Mar de Barcelona. Vegeu AHPB, Joan FERRER, major, *Primus liber testamentorum*, 1426-1457, f. 58r-v.

- Albat del notari
 Albat d'una esclava del notari
 Albat del notari
 Albat del notari
 Albat de la filla del notari
 Albat d'un esclau del notari
 Albat d'una esclava del notari
 Unció de la filla del notari
 Unció de la filla menor del notari
 Unció d'una esclava del notari
 Cors general —enterrament— de la muller del notari
Gil, Pere Joan [Gili, notari], 133, 134.
 Cors present general —enterrament— amb missa del notari
 Misses del terç dia pel notari
Gilabert, Pere [Gilabert, notari], 171.
 Albat del notari
Gili, Narcís Gerard [Gili, notari], 111, 120.
 Albat del notari
 Unció del notari
Ginebret, Dalmau [Ginabret, notari públic, notari de l'escrivania de la Seu, escrivà reial],⁶¹ 149, 150, 156.
 Unció d'un ciutadà de Saragossa a casa del notari
 Cors general —enterrament— del ciutadà de Saragossa
 Cors general —enterrament— de la sogra del notari
Girgós [scrivà de manament del señor Rey, notari del señor Rey], 98, 100.
 Unció de la filla de l'escrivà
 Albat de la filla de l'escrivà
Gombau, Felip [Falip Gomball s. Goball, escrivà, notari], 22, 60, 65.
 Cors general —enterrament— de la filla del notari
 Cors general —enterrament— del notari
 Misses generals de terç dia pel notari

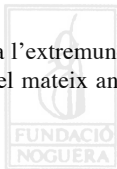
61. Dalmau Ginebret va fer testament el 17 de novembre de 1499, que fou publicat el 16 de març de 1501, dia en què va ser soterrat. Nomenà marmessora, entre d'altres, la seva muller Caterina, hereva universal dels seus béns. Fou soterrat al cementiri de la Seu de Barcelona, al túmul de la confraria de Santa Maria. Dalmau Ginebret llegà a l'església de Santa Maria del Pi, per raó de parroquianatge, 5 sous. Vegeu Joan VILANA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1490-1519, f. 17r-18r. Dalmau Ginebret va rebre el viàtic i l'extremunció l'11 de març de 1501 i el 16 del mateix mes moria. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 18, f. 2v i 149r. La seva muller rebé el viàtic el 6 de maig de 1505. *Ibidem*, vol. 22, f. 119v.

- Grina* s. *Griva* [notari, escrivà de manament del señor Rey], 96, 99, 191.
Unció de la muller del notari
Cors general —enterrament— de la muller del notari
- Guamir, Bartomeu* [notari], 42.
Unció de la muller del notari
- Guerau, Bartomeu* [Berthomeu Geráu, notari],⁶² 76, 115.
Cors general amb missa o enterrament de la sogra del notari
Unció del notari
- Guillem* [notari], 27.
Albat del notari
- Joan, Antoni Benet* [Anthoni Joan s. Anthoni Johan, notari reial],⁶³ 121, 151, 152.
Albat del notari
Unció del notari
Cors general —enterrament— del notari
- Jornet, Pere Benet* [Jornet, notari], 117, 118, 119, 122, 128.
Unció de la muller del notari
Unció del notari
Recepció del cos del notari
Cors present —enterrament— del notari
Cors present general —enterrament— de la muller del notari
- Juliol* [notari],⁶⁴ 168.
Albat de la mare de la muller del notari
- Junquosa* [notari], 188.
Albat del notari
- Just, Jaume* [Jacme Just, notari públic i reial], 57.
Unció del fill del notari
- Litago, Miquel* [Miquell Litago, scrivà], 86, 88.
Unció de la filla de l'escrivà
Albat de l'escrivà

62. El testament de Bartomeu Guerau, datat el 21 de febrer de 1491, va ser publicat el 24 de març del mateix any, dia en què Bartomeu Guerau va ser soterrat al cementiri de Santa Maria del Mar, al túmul on reposaven les restes dels seus pares. Vegeu AHPB, Joan VILANA, *Primus liber testamentorum* 1490-1519, f. 3r-4v.

63. La seva muller rebé el viàtic l'1 de febrer de 1511. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 27, f. 119v.

64. El 30 d'octubre de 1504 rebia l'extremunció la muller del notari. Aquest rebia el viàtic i la unció el 17 de novembre del mateix any. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 21, f. 27v, 31r i 115v.

Llobera, Miquel [Lobere, escrivà reial o notari],⁶⁵ 187.

Unció de l'escrivà o notari

Manresa, Francesc de [Manressa, notari],⁶⁶ 51.

Unció de la fadrina del notari

Martí, Antoni [escrivent, notari], 93, 94, 101.

Unció de l'escrivent

Recepció del cors de l'escrivent

Cors present —enterrament— ab missa pel notari

Mataró s. Mattaró [notari de la Diputació, escrivà dels Diputats], 28, 29, 32, 37, 44.

Albat del notari de la Diputació

Albat del cunyat del notari

Albat d'un esclau del notari

Unció d'una fadrina feta unciar pel notari

Moià, Miquel [Moyà, notari], 21.

Unció d'un fill del notari

Nadal, Bernat [notari],⁶⁷ 45.

Unció del notari

Nespleg [notari], 201.

Combregar del notari

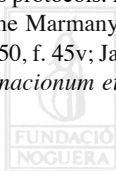
Noves, Bernat de [Noves, notari, escrivà major de la Diputació], 58.

Unció del notari

65. Miquel Llobera, fill de Francesc Llobera, notari i escrivà reial, va fer testament el 18 de desembre de 1499, amb el notari Marc Busquets. Vegeu AHPB, Marc BUSQUETS, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum* 1489-1506, f. 32v-34r. Foren marmessors els seus sogres i la seva muller Violant. Va ser sepultat al carner del seu pare, que es trobava a la Seu de Barcelona. Llegà tres sous a l'església de Sant Maria del Pi per raó de parroquianatge. Nomenà hereva universal la seva muller.

66. Francesc de Manresa va fer testament el 25 de febrer de 1425 amb el notari Pere Soler. Nomenà marmessors el seu germà Jaume, prevere, i la seva muller Paula. Disposà ser soterrat al claustre del monestir dels Frares Menors, al túmul on es trobaven les restes dels seus fills. Per raó de parroquianatge, llegà a l'església de Santa Maria del Pi tres sous. Nomenà hereva universal la seva filla Margaritona i, com a substitut, el seu germà Jaume. Vegeu AHPB, Pere SOLER, *Llibre de testaments* 1420-1428, f. 12r-13v.

67. Bernat Nadal va fer testament amb el notari Bernat Pi el 14 de febrer de 1432 i signà, el 17 dels mateixos mes i any, un codicil en què nomenava nou marmessor el notari Bernat Pi i li llegava les escriptures i els protocols. El 27 de febrer Bernat Nadal era soterrat a la vila de Granollers i el notari Jaume Marmany publicava el codicil. Vegeu Bernat Pi, *Secundus liber testamentorum* 1418-1450, f. 45v; Jaume MARMANY, *Liber primus testamentorum, codicillorum, mortis causa donacionum et aliarum ultimarum voluntatum* 1420-1461, f. 12r-13r.

Oliver, Antoni [notari], 6.

Cors —enterrament— de la mare del notari

Oliver, Francesc [Oliver],⁶⁸ 181.

Albat del notari

Oliver, Joan [Oliver, notari],⁶⁹ 174, 175.

Unció d'una dona malalta a casa del notari

Cors present —enterrament— d'una dona morta a casa del notari

Oliver, Pere [Oliver, notari],⁷⁰ 192, 193, 195.

Unció del notari

Cors —enterrament— del notari

Missa de terç dia pel notari

Orts, Pere de [notari], 64.

Cors general —enterrament— del notari

Padrós [notari], 25.

Albat, la naboda del notari

Padrossell, Berenguer [Padrossell s. Padrosel s. Pedrossell, notari], 72, 73, 89, 90, 92.

Unció de la sogra del notari

Cors present —enterrament— de la sogra del notari

Unció del notari

Unció del fill del notari

Cors present general —enterrament— del notari i del seu fill

Palomeres, Antoni [Palomeres, notari públic],⁷¹ 135, 136.

Unció de la filla del notari

Albat del notari

68. La muller d'en Francesc Oliver rebé el viàtic el 23 de febrer de 1511. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 27, f. 120r.

69. Joan Oliver va fer testament el 19 d'agost de 1462 amb el notari Bernat Montserrat. Llegà les seves escriptures al notari Pere Caraffa, que passarien al seu fill Joan Segimon en ser nomenat notari. Vegeu Bernat MONTSERRAT, *Quartus liber testamentorum* 1446-1466, f. 138r-v.

70. La muller d'en Pere Oliver rebé el viàtic el 19 de desembre de 1505. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 22, f. 122r. El notari el rebia el 22 de maig de 1510. *Ibidem*, vol. 26, f. 117v.

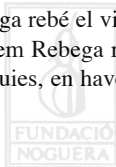
71. Antoni Palomeres va fer testament el 19 de març de 1503 amb el notari Marc Busquets. Foren marmessors els seus fills Joan i Francesc, ambdós notaris. Llegà les seves escriptures i protocols al seu fill Joan. Va ser soterrat al claustre de la Seu de Barcelona. En ser parroquià de Santa Maria del Pi, li llegà dos sous pel dret de parroquianatge. Vegeu Marc BUSQUETS, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimatum voluntatum* 1489-1506, f. 56r-v. Antoni Palomeres va rebre l'extremunció el 22 de març, el viàtic el 18 de març de 1503 i el 12 d'abril de 1507 moria. La seva muller va rebre el viàtic el mes de desembre de 1507. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 20, f. 3r, 157r i vol. 24, f. 22r i 77r.

- Pasqual, Pere* [Paschal s. Pasquall, notari],⁷² 91, 114, 116, 180, 185.
 Notari ungit a casa del notari Pere Pasqual
 Unció de la mossa del notari
 Albat de la mossa del notari
 Unció del notari
- Pellicer, Francesc* [Francesch Palicer, escrivà del senyor Rey], 15.
 Albat de l'escrivà
- Picanyes, Berenguer* [notari], 39.
 Albat del notari
- Poal, Bernat* [Poall, notari, escrivà de la Diputació],⁷³ 43.
 Unció del notari-escrivà
- Pons, Esteve* [Steve Ponts, notari], 142, 154.
 Unció de la muller del notari
 Unció de la mare del notari
- Pou, Pere de* [notari], 9.
 Unció de la mare del notari
- Puig, Jaume de* [Pug, notari], 177.
 Recepció del cos de la mare del notari
- Pujades, Francesc* [escrivà], 55.
 Unció de l'escrivà
- Pujades, Guillem* [notari], 123.
 Cors —enterrament— de la muller del notari
- Pujol, Francesc de* [Pujoll, notari], 30.
 Albat d'un esclau del notari
- Rebega, Guillem* [Rabeja, Rebeya s. Rabexa s. Rebega, notari],⁷⁴ 132, 143, 164, 165, 178.
 Albat de la mossa del notari

72. La muller d'en Pere Pasqual rebé el viàtic el 22 de juliol de 1507 i l'extremunció el 28 d'abril de 1508. Vegeu Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 24, f. 175v. i vol. 25, f. 4v. El notari rebé l'extremunció el 27 de juny de 1509 i el viàtic el 9 del mateix mes i any, *Ibidem*, vol. 26, f. 13r i 126r.

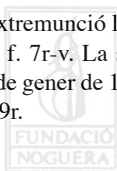
73. El notari Bernat Poal va fer testament el 25 de maig de 1402 amb el notari Joan Eiximenis. Disposà ser soterrat al cementiri de l'església de Santa Maria del Carmel, malgrat que era parroquià de Santa Maria del Pi. Nomenà hereva universal la seva mare Simona, malgrat l'existència de tres fills vius: Bernadó, Gabriel i Rafael. Vegeu AHPB, Joan EIXIMENIS, *llibre de testaments* 1367-1406, f. 129r-v.

74. La muller d'en Guillem Rebega rebé el viàtic el 25 d'abril de 1509. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 25, f. 116v. Guillem Rebega rebé el viàtic l'1 de juny de 1511, l'extremunció l'11 de desembre i les exèquies, en haver mort, el dia 25. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 28, f. 36r i 139v.

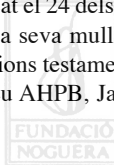
- Albat del notari
Unció de la mossa del notari
Albat de la mossa del notari
Cors general —enterrament— de la mossa del notari
Reig, Miquel, 148.
Pacte del cors del notari
Requesens, Bartomeu [Berthomeu Requesens s. Requasens, notari],⁷⁵ 83, 85, 104, 124, 157, 160, 161.
Punt de referència d'un albat d'un barber
Cors general —enterrament— amb missa del notari
Albat del notari
Albat del nét del notari
Unció del nét del notari
Albat del nét del notari
Ripoll, Miquel [Ripol, notari], 95, 97.
Albat de la casa del notari
Albat del notari
Riudor, Rafael de [Riudor, notari], 66, 67, 126.
Unció del cunyat del notari
Cors present —enterrament— del cunyat del notari
Casa del notari, ja difunt, on es troba el notari Miquel Carbonell
Roca, Antoni [Anthoni Roca s. Rocha, notari de manament], 153, 189, 196.
Unció d'un mosso de la casa del notari
Unció del notari
Combregar del notari
Roca, Joan [Rocha, notari], 174, 175, 179, 184, 186, 190.
Punt de referència de la casa d'un altre notari
Unció d'una dona malalta a casa del notari
Misses del terç dia per una dona que viu davant la casa del notari
Albat del notari
Cors present general —enterrament— del notari
Roig, Pere [notari], 8, 12.
Unció d'un germà del notari
Cors del germà —enterrament— del notari

75. Bartomeu Requesens rebé l'extremunció l'1 d'abril de 1505 i era ja mort el dia 5. Arxiu del Pi, *Llibres d'òbits*, vol. 22, f. 7r-v. La seva muller va rebre el viàtic el 27 de novembre de 1503, l'extremunció el 8 de gener de 1504 i era ja morta el dia 9 d'aquest mes. Vegeu el vol. 20, f. 51v, 52r, 92r-v i 139r.

- Ros, Pere Joan* [Pere Johan Ros, escrivà de la Cort de l'oficial del bisbe],⁷⁶ 75.
 Albat de l'escrivà
- Ros, Pere* [notari], 146, 147, 166, 167.
 Unció de la muller del notari
 Cors —enterrament— de la muller del notari
 Misses de cap d'any per la muller del notari
 Misses de terç dia generals pel notari
- Rossell, Berenguer* [Rossell, notari], 20.
 Misses generals de terç dia per la muller del notari
- Rossell, Jaume* [Jacme Rossell, notari], 10, 13.
 Unció de la muller del notari
 Cors —enterrament— de la muller del notari
- Rossell, Tomàs* [Ruscel, notari], 26, 46.
 Dos albats bessons del notari
 Tia de la muller del notari
- Rovira, Pere* [Ruvira, notari], 1, 2, 3, 4, 5.
 Fill del notari
 Albat del notari
 Albat del notari
 Unció de la filla del notari
 Unció feta a casa del notari
- Sabater, Esteve* [Savater, notari], 62.
 Cos general o enterrament de la muller del notari
- Sala, Miquel* [Miquell Sala, notari], 182, 183.
 Unció del notari
 Pacte celebrat pel notari
- Salt* [notari], 50.
 Unció de la muller del notari
- Seguí, Jaume* [Jauma Seguí, notari], 162.
 Albat del notari
- Terrassa, Francesc* [Terraça, notari], 69, 70.
 Unció de la filla del notari
 Albat de la filla del notari
- Torrella, Bartomeu* [notari], 53.
 Unció del notari

76. Pere Joan Ros, notari de Barcelona, domiciliat al carrer d'en Bot, va fer testament el 18 d'octubre de 1482, que fou publicat el 24 dels mateixos mes i any, en què va morir. Va nomenar marmessora, entre d'altres, la seva muller Francina, i hereva universal, la seva filla Violant. Segons les seves disposicions testamentàries, va ser soterrat al cementiri de la parròquia de Santa Maria del Pi. Vegeu AHPB, Jaume MAS, *Primus liber testamentorum* 1449-1505, f. 63v-64v.

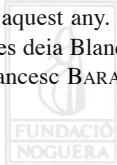

- Torrent, Bartomeu* [notari], 200.
Combregar del notari
- Torrent, Joan* [Johan Torrent, notari], 17.
Albat d'una esclava del notari
- Tria, Francesc* [Tries, notari], 16.
Albat del notari
- Vern, Bernat* [notari], 52.
Unció del notari
- Vidal, Bartomeu* [Berthomeu Vidal, notari], 112, 140.
Cors general o enterrament del notari
Misses generals de cap d'any de la muller del notari
- Vidal, Gaspar* [Guaspar Vidal, notari de la Cort del Veguer], 77, 78, 105, 106, 107.
Cos general —enterrament— amb missa de la muller del notari
Cos general —enterrament— del notari
Misses per l'ànima del notari
Misses generals de terç dia per l'ànima del notari
- Vilardell, Pere* [Vilardel, notari public i reial], 19.
Albat del notari

Arxiu dels Sants Just i Pastor

- Andreu, Pere* [notari],⁷⁷ 221, 225, 237, 239, 242, 243.
Unció i cors —enterrament— de la muller
Unció i cors —enterrament— de l'esclava
Albat (2)
- Bages, Jaume* [Jacme Bages, Bages, Bajes, notari], 245, 256, 259.
Albat
Cors —enterrament— del notari
Unció de la muller
- Bellbou, Joan de* [Johan de Bellbou, Bellbou, notari], 235, 238, 275, 276.
Albat d'una jove
Unció d'una jove
Lloc (2)

77. Va fer testament el 4 de desembre de 1432. Morí el 18 de gener de 1437. El testament va ser publicat el 20 de gener d'aquest any. Va ser soterrat al cementiri dels Frares Menors de Barcelona. La seva muller es deia Blanquina. El testament no diu res dels seus fills ni de l'esclava. Vegeu AHPB, Francesc BARAU, *Primus liber ultimarum voluntatum* 1416-1436, f. 99r-100v.

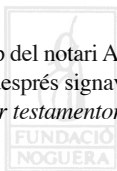
- Bru, Narcís* [notari], 272, 286.
 Cors general —enterrament— del notari
 Albat
- Carbonell, Pere Miquel* [Carbonell, notari],⁷⁸ 298.
 Unció de la filla
- Casagual, Joan de* [Johan de Casagual, notari], 257.
 Albat del notari
- Claver, Berenguer* [Claver, notari], 211, 222.
 Albat del notari
 Cors —enterrament— d'una esclava
- Devesa, Pere* [Devasa, notari], 228.
 Unció del fill del notari
- Ferrer, Joan* [Johan Farrer, notari reial], 217, 218, 226.
 Albat del notari
 Albat del notari
 Muller del notari
- Figuera, Gaspar* [Figera, notari], 271, 277.
 Albat del fillastre del notari
 Unció d'una esclava
- Fluvià, Joan* [Fluvià, notari],⁷⁹ 295.
 Albat del notari
- Fonoll, Antoni Simó* [Fonol, notari], 273, 274, 278.
 Cors general —enterrament— de la muller
 Misses generals del tercer dia per la muller
 Misses per l'ànima de la muller
- Fontcuberta, Joan de* [Fontcuberta, notari], 255.
 Cors —enterrament— de la muller
- Gasset, Joan* [Gasset, notari, escrivà major de la Diputació], 223.
 Cors —enterrament— de la muller

78. El seu testament està datat el 18 de desembre de 1491. Desconeixem la data de la seva publicació. Va ser soterrat al cementiri de l'església parroquial de Sant Jaume de Barcelona. No se'ns diu res de la seva filla. Vegeu AHPB, Bartomeu TORRE, *Plec de testaments* 1490-1518, f. 10r-11v.

79. Joan Fluvià va fer testament el 16 de setembre de 1514. El 2 de novembre feia un codicil. La publicació del testament fou el 15 de novembre de 1514, data de la seva mort. Va ser soterrat al carner que posseïa al claustre de la Seu de Barcelona, on havien estat soterrats la seva primera muller i els seus fills. En ser parroquià de Santa Maria del Pi, hi destinà 5 sous per dret de parroquianatge. Vegeu AHPB, Benet JOAN, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1492-1520, f. 123v-125r.

- Gil, Bonanat* [Guili, notari, escrivà de la Casa de la Ciutat], 203.
Cors general —enterrament— de la muller
- Gili, Jaume* [Jacme Gili, Gili, notari], 287, 288, 289, 290, 297, 300, 305.
Aniversari per l'ànima del notari
Vespres per l'ànima del notari
Cors general —enterrament— de la muller
Albat del notari
Aniversari de la muller
- Gras, Bartomeu* [Gras, notari], 209.
Cors de la muller
- Gual, Francesc* [notari], 296.
Albat del notari
- Gualta, Antoni* [Anthoni Gualta, notari], 279.
Unció de la muller
- Joan, Pere* [Pere Johan, notari],⁸⁰ 263.
Unció del notari
- Martí, Simó* [Simon Marthí, notari], 253.
Unció del notari
- Mateu, Bernat* [Bernat Matheu, notari], 252.
Unció del notari
- Mayans, Joan* [Mayans, Meyans, notari], 293, 294.
Unció de la sogra
Cos present —enterrament— de la sogra
- Mediona, Nicolau de* [Madiona, notari], 280.
Pagament de la sepultura de la seva tia
- Montalt, Francesc* [Franch Monalt, notari, notari de la Seu de Barcelona], 302.
Cors —enterrament— d'una esclava
- Oliver, Antoni* [Anthoni Oliver, notari], 227.
Albat del notari
- Oliver, Jaume* [Jacme Oliver, notari], 264, 267, 270.
Albat del notari
Unció de la sogra
Cors —enterrament— de la sogra del notari
- Oliver, Miquel* [Miquell Oliver, notari], 231.
Cors —enterrament— d'un home que habitava a casa del notari

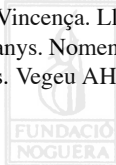
80. Pere Joan va fer testament prop del notari Antoni Illes, al qual llegà escriptures i protocols, el 24 d'agost de 1447. Dos dies després signava un codicil prop del notari Antoni Joan. Vegeu AHPB, Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum...* 1447-1479, f. 1r.

- Padrosell, Berenguer* [Padrosell, Pedrossel, notari],⁸¹ 204, 205, 208, 247.
 Albat del notari
 Unció de la muller
 Cors —enterrament— d'una esclava
 Albat del notari
- Passa, Miquel* [notari], 265.
 Albat del notari
- Pedrolo, Joan de* [Padrolo, Pedrolo, Johan Pedrolo, notari], 234, 236, 258, 260, 261.
 Albat del notari
 Albat del notari
 Unció del notari
 Cors —enterrament— del notari
 Misses del terç dia pel notari
- Pi, Bernat* [notari], 299.
 Albat del notari
- Prats, Guillem* [Prats, notari], 262, 285.
 Albat del notari
 Albat del notari
- Puig-gros* [notari], 284.
 Cors —enterrament— de la mare del notari
- Pujades, Pere Pau* [Pau Pujades, notari],⁸² 283.
 Albat del notari
- Relat, Francesc de* [Relat, notari públic i reial], 206, 207.
 Unció del notari
 Cors —enterrament— del notari

81. Berenguer Padrossell va fer testament amb el notari Dalmau Ginebret el 28 d'octubre de 1479, que va ser publicat el mes de juny de 1483, en què fou soterrat al cementiri de l'església de Santa Maria del Pi, en el túmul dels seus pares. Un dels marmessors fou la seva muller Isabel. Llegà les escriptures i protocols al seu pare Berenguer Padrossell, connotari seu. Designà hereu universal el seu fill Gabriel. Vegeu Dalmau GINEBRET, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis* 1463-1499, f. 70v-72r.

82. Pere Pau Pujades va fer testament amb el notari Esteve Mir el 26 de juny de l'any 1455. Va ser publicat el 23 d'octubre de 1462. Pere Pau Pujades va ser soterrat el 24 d'octubre de 1462 al túmul que posseïa al claustre del monestir dels Frares Predicadors de Barcelona. Llegà a l'església dels Sants Just i Pastor 3 sous per raó de parroquianatge. Un dels marmessors va ser la seva muller Vincença. Llegà diverses quantitats a les seves filles Serena, de tretze anys, i Joana, de nou anys. Nomenà hereus universal els seus fills Guillem Pere de vuit anys i Gabriel de sis anys. Vegeu AHPB, Esteve MIR, *Manual de testaments* 1452-1465, f. 22v-24v.

- Roset, Pere* [notari], 210, 251.
    Cors —enterrament— d'una esclava o macipa del notari
    Unció d'un fill del notari
- Roura, Julià* [Roura, notari], 219.
    Unció de la muller del notari
- Saconamina, Honorat* [Ça Colomina, Honorat ça Coromina, Ça Coromina, notari], 269, 291, 292.
    Cors —enterrament— del sogre del notari
    Unció de la muller
    Cos present general —enterrament— de la muller
- Sans, Bernat* [Bernat Sanç, notari], 212, 213, 214, 216, 220, 224, 230, 248, 249.
    Albat del notari
    Albat del notari
    Albat del notari
    Albat del notari
    Albat del notari
    Unció d'una esclava
    Cors —enterrament— d'una esclava
    Albat d'un bord del notari
    Albat del notari
- Saplana, Antoni* [Anthoni ça Plana, notari], 303.
    Cors general —enterrament— de la muller del notari
- Trias* [notari], 215.
    Albat del notari
- Verdaguer, Ferrer* [Farrer Verdaguer, Ferer Verdeguer, Verdaguer, Verdaguer Farrer, notari] 229, 232, 240, 241, 244, 250, 254, 266, 268.
    Cors d'un esclau
    Albat del notari
    Albat del notari
    Albat del notari
    Unció d'una jove de la casa del notari
    Cors —enterrament— d'una jove de la casa del notari
    Unció de la muller del notari
    Cors —enterrament— de la muller del notari
- Vives, Pere* [notari], 301, 304.
    Cors general —enterrament— del notari
    Misses pel notari
- Vives, Tomàs s. Thomàs* [notari], 233, 246.
    Albat del notari
    Albat del notari

APÈNDIX DOCUMENTAL⁸³

I

ARXIU DE SANTA MARIA DEL PI

*Llibres d'òbits***Vol. 1: 1372, 1373, 1374⁸⁴**

83. La transcripció dels registres dels llibres d'òbits és rigorosament literal. Hem seguit la normativa habitual en l'edició dels textos catalans antics. En notes a peu de pàgina fem constar errors del copista i mancances que considerem significatius. Fem la puntuació seguint els criteris moderns, regularitzant l'ús de majúscules i minúscules. En la repartició dels paràgrafs seguim generalment els manuscrits. Fem ús de l'accent, la dièresi i la separació de les paraules foses segons les normes següents: si és la primera paraula la que ha perdut elements, hem fet ús de l'apòstrof; si és la segona, hem fet ús del punt volat; o bé separem els mots, però deixem les consonants dobles inicials. No fem ús de la y amb dièresi ni de la y accentuada. Als manuscrits els numerals van gairebé sempre precedits i seguits per punts volats. Hem respectat en la transcripció les variacions semàntiques de noms, prenomes, substantius, adjectius, adverbis etc., de les quals donem una llista que creiem representativa: Àngel, Àngell; Antoni, Anthoni; astà, està, stà; Banys, Bayns; Barús, Banús; Baucells, Bancells; Bocaria, Boqueria; Canuda, Chanuda; carer, carrer; casa, case; Civeler, Civeller; Cocorela, Cocorella, Cocurola, Coquorella, Cucurela, Cucurella, Quoquorella; Col, Coll; combregar, combreguar; conplida, complida; cors, cos; cunyat, cuyat; damunt, demunt; danant, davant; de la, del-la; desús, des-sús; dia, die; dicmenge, dimenge, diumenge; digous, diyous; diluncs, diluns, dilluns; dimarç, dimarçs, dimarts; disabte, disapte, dissabte; esclave, sclave; escrivà, scrivà; Espital, Spital; està, stà; Figera, Figere; fila, filla; Farisa, Farriça, Ferissa, Ferriça, Ferrice; general, generall; Jacme, Jauma; jau, gau; jurista, juriste; Lana, Llana; mara, mare; Miquel, Miquell; misa, missa; muler, muller; noembra, novembre; Obs, Orbs, Orps; pacta, pacte; Padrosel, Padrossell; Peditxol; plasa, plasse; porta, porte; Pujoll, Pujol; Rabexa, Rebega, Rebeya; Requesens, Requesens; Ripol, Ripoll; Ruscel, Russell; santa, senta; Vichatans, Vigatans; vels, vells.

84. *A la coberta de pergamí i en lletra moderna 1372 a 1377. Al foli 1r: Anno a Nativitate Domini M^o CCC^o septuagesimo secundo.*

Cossos

1. 1374, març, 12

Dicmenge, a XII. Primerament, cors: fill d'en Rovira, notari [Pere Rovira].⁸⁵ Qui stà com hom va a la Plassa Nova Figere Cocorela. Preveres: Ferrer, Riera, Cayeles, Bramon, Simon, Ribé, Peris, Staper, Silvestre, Fritós, Berthomeu, Rigaut, Cudine, Benencasse, Truyàs, Bernat, Puig, Pujol, scolans, diache Fritós sotsdiache, scolans. XX de parts.⁸⁶ Sepultura. Pàg. 61.

Albats

2. 1372, juny, 21

Diluns, a XXI. Primerament, albat d'en Ruvira, notari [Pere Rovira]. Qui stà al carrer de la Figera Cocorela. Preveres... VII de parts. Sepultura. Pàg. 74.

3. 1372, juliol, 8

Digous, a VIII. Primerament, albat d'en Pere Rovira, notari. Preveres... VII de parts. Sepultura. Pàg. 75.

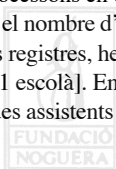
Uncions

4. 1374, febrer, 10

Divendres, a X. Primerament, unció de la fila d'en Rovira, notari [Pere Rovira]. Qui stà com hom va a la Figere Cocorela. Preveres... XI de parts. Fuit de nocte. Pàg. 171.

85. Posem, sempre que calgui, entre parèntesis el nom del notari normalitzat, perquè sigui més fàcilment identificable en el text del treball i, en especial, en les llistes dels notaris: Ruvira, notari [Pere Rovira].

86. Com ja hem dit en el text de l'article, l'expressió XX de parts indica les parts en què es dividien els emoluments entre els clergues, és a dir, preveres, diaques i sotsdiaques, i també els escolans, assistents als ritus i a les processons en cas d'extremunció i viàtic, soterraments i exèquies i misses. Per tant, indica també el nombre d'assistents al ritus i processons. En alguns casos, per evitar dubtes en la lectura dels registres, hem posat entre parèntesi quants preveres i quants escolans: XIII parts [preveres + 1 escolà]. En la transcripció dels registres que segueixen, no transcriurem els nom dels clergues assistents per tal d'evitar repeticions de noms.

5. 1374, abril, 24

Diluns, a XXIII. Primerament, unció que fem a case d'en Pere Rovira, notari. Qui stà com hom va a Figera Cocorela. Preveres... VIII de parts. Pàg. 174.

Cossos

6. 1374, agost, 24

Diluns, a XXIII. Primerament, cors: mare d'en Oliver [Antoni Oliver], notari. Qui stà al cap del carrer d'en Copons. Preveres... VII de parts. Sepultura. Pàg. 183.

Vol. 2: 1396, 1397⁸⁷

Uncions

7. 1397, gener, 1

Diluns, primer dia del mes. Unció en Guillem Andreu, notari. Stà prop la Cucurella. Preveres... XIII de parts. VII ss.

8. 1397, febrer, 24

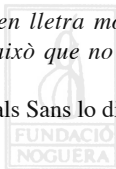
Dissabte, a XXIII del mes. Unció a son frare d'en Pere Roig, notari. Stà al carrer d'en Amargós. Preveres... VI de parts. III ss.⁸⁸

9. 1397, abril, 25

Dimecres, a XXV del mes. Unció: la mara d'en Pou, notari [Pere de Pou]. Qui stà dins la Porta Farisa. Preveres... X de parts. V ss.

87. *A la coberta de pergamí i en lletra moderna Anno M° CCC° XCV°. Aquest manuscrit no està numerat. És per això que no farem, després de cada registre, cap referència ni a foli ni a pàgina.*

88. *Al marge esquerre* Era terrat als Sans lo dia de Santa Maria.

10. 1397, setembre, 16

Eodem die [dimenge, a XVI del mes].⁸⁹ Fem unció a la muller d'en Jacme Rossell, notari [Jaume Rossell]. Qui stà denant en Rovira. [Qui stà al carrer de la Figera Cocorela]. Preveres... XXI de parts. X ss VI.

11. 1397, novembre, 11

Diumenge, a XI del mes. Unció a son nebot d'en Pere Descal, notari. Qui stà als Banys Nous.

Cossos

12. 1397, febrer, 25

Dicmenge, a XXV del mes. Cors: lo frare d'en Pere Roig, notari. Al carrer d'en Amargós. Preveres... XX de parts. X ss.

13. 1397, agost, 18

Dimarts, a XVIII del mes. Cors: la muller d'en Rossell, notari [Jaume Rossell]. Qui stà denant Rovira. Preveres... XXVII de parts. XIII ss. VI.

Albats

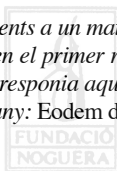
14. 1396, desembre, 23

Eodem die [dicmenge, a XXIII del mes]. Albat d'en Rofit. Stà prop n'Escuder, notari [Berenguer Escuder]. Preveres... És de la parròquia de la Mar. VIII° ss.

15. 397, març, 26

Diluncs, a XXVI del mes. Albat d'en Francesch Palicer, scrivà del señor rey [Francesc Pellicer]. Stà denant la casa de Sent Anthoni. Preveres... XIII de parts. VI ss. VI.

89. *En el cas dels registres pertanyents a un mateix dia, l'escrivent posava el nom del dia de la setmana i el número corresponent en el primer registre. En els altres, escrivia eodem die. Perquè sigui identificable a quin dia corresponia aquesta expressió, posem entre claudàtors el dia de la setmana, el número del dia i l'any: Eodem die [dimenge, a XVI del mes].*

16. 1397, juliol, 27

Divendres, a XXVII del dit mes. Albat d'en Tries, notari [Francesc Tria]. Qui stà a le Boquerie. Preveres... III de parts. III ss. És de la parròquia de Sent Jacme.

17. 1397, setembre, 4

Dimarts, a IIII del mes. Albat fill de sclave d'en Johan Torrent, notari [Joan Torrent]. Qui stà denant en Colomer. Preveres... V de parts. II ss VI.

18. 1397, novembre, 29

Diyous, a XXVIII del mes. Albat de Coll, notari [Pere de Coll]. Qui stà als Banys Nous. Preveres... X de parts. X ss. Jau a Framenós.

19. 1397, desembre, 20

Diyous, a XX del mes. Albat d'en Vilardel, notari [Pere Vilardell]. Qui stà dins lo Portal de la Boqueria. Preveres... XIII de parts. VI ss. VI.

Misses

20. 1396, setembre, 21

Diyous, a XXI del mes. Celebram misas generals terç die pro anima de la muller [d'en]⁹⁰ Rossell, notari [Berenguer Rossell]... Preveres... XXVI de parts.

Vol. 3: 1400-1401⁹¹

Uncions

21. 1401, agost, 24

Dimecres, a XXIII del mes. Faem unció a son fill d'en Moyà, notari [Miquel de Moià]. Qui stà al carrer dels Bayns Nous. Preveres... X de parts. X ss.

90. *Hem posat entre claudàtors algunes mancances que considerem indispensables. En aquest cas, calia distingir entre el notari i la seva muller.*

91. *A la coberta de pergami: Capbreu de l'any de Mª CCCC^a primo. El manuscrit no està numerat. És per això que no farem, després de cada registre, cap referència ni a foli ni a pàgina. Tanmateix, al foli 2r: Libre dels emoluments de la esgleya de madona Sancta Maria del Pi de Barchinona. Qui comença lo primer die de noembre de l'ayn de la Nativitat de nostro Senyor M CCCC, ço és, de uncions e de cossos e de albats e de misses e anys de anniversaris.*

Cossos

22. 401, juliol, 19

Eodem die [dimarç, a XIX del mes]. Cos general: la filla d'en Gombau, scrivà [Felip Gombau, notari]. Qui stà al quarter dels Flasadés. Preveres... XXX de parts. XV sous.

23. 1401, octubre, 29

Eodem die [divendres, a XXIX del mes]. Cos general: en Cabot, escrivà. Qui stà denant n'Esperandeu. Preveres... XXVIII de parts. XXVIII ss.

Albats

24. 1401, setembre, 16

Divendres, a XVI del mes. Albat:⁹² ·I· sclava: Cohoner, scrivà de la Cort. Stà a la Currubia. La qual traguem de casa d'en Françaçoy Bac. Astà damunt lo Carme. Preveres... III de parts. I ss VI.

25. 1401, setembre, 28

Eodem die [dimecres, a XXVIII del mes]. Albat: sa nabode d'en Padrós, el notari. Qui stà a la plasse de les Coles. Preveres... V de parts. V ss.

Vol. 4: 1408, 1409, 1410⁹³

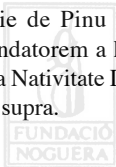
Albats

26. 1408, desembre, 11

Eodem die [dimarchs, a XI del mes]. Albats besons, dos, d'en Ruscel, notari [Tomàs Rossell]. Stà als Bays Nous. Preveres... XI de parts. XI ss. Anà a Framenós. Fol. 1v.

92. Albat, *al ms.* cos.

93. *A la coberta de pergamí:* Anno M CCCCC VIII. *Al foli 1r:* Capibrevium emolumentorum ecclesie beate Marie de Pinu Barchinone, incoatum per discretum Franciscum Pallarès, presbiterum, arendatorem a honorabili magistro domino Philipo de Mayla, rectorem prefate ecclesie, anno a Nativitate Domini M CCCC^o octavo. Fuit inceptum prima die mensis decembris, anno quo supra.

27. 1409, abril, 4

Dijous, a III del mes. Albat d'en Guillem, notari. Al capdamunt de les Preycadoresses... III de parts. I ss VI. Fol. 3r

28. 1409, octubre, 31

Eodem die [digous, a XXXI del mes]. Albat d'en Mataró, notari de la Deputació. Stà al cap de la plasa de Santa Anne. Preveres... XI de parts. XI ss. Fol. 13v.

29. 409, novembre, 15

Eodem die [divenres, a XV del mes]. Albat: cuyat d'en Mataró, scrivà dels Diputats [notari]. Stà prop lo portal dels Orbs... XI de parts. XI ss. Dorm a Framenós. Fol. 16r.

30. 1409, novembre, 27

Eodem die [dimarchs, a XXVI]. Albat de ·I· sclau d'en Pujoll, notari [Francesc de Pujol]. Stà a la plaça de Sentana. Preveres... III de parts. I ss VI. Fol. 18v.

31. 1409, novembre, 29

Eodem die [divenres, a XXIX del mes]. Albat d'en Bonanat Gill, notari de la Casa de la Ciutat [Bonanat Gil]. Preveres... XIII de parts. VI ss VI. Fol. 19v.

32. 1409, desembre, 21

Disabte, a XXI del mes. Albat de un esclavó d'en Mataró, escrivà de los Diputats. Stà desà lo portal dels Orbs. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 23r.

33. 1410, febrer, 26

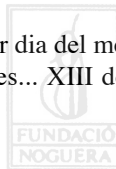
Digous, a XXVI del mes. Albat de una esclava d'en Bonanat Gill, notari, escrivà de la Casa de Ciutat [Bonanat Gil]. Preveres... III de parts. VI. Fol. 31r.

34. 1410, març, 10

Eodem die [dilluns, a X del mes]. Albat d'en Gil, scrivà [Bonanant Gil]. Stà damunt casa d'en Samó. Preveres... XII de parts. XII ss. Dorm a Framenós. Fol. 33r.

35. 1410, abril, 1

Eodem die [dilluns, a lo primer dia del mes]. Albat d'en Gill, notari [Bonanat Gil]. Stà denant lo Fossat. Preveres... XIII de parts. XIII ss. Dorm a Framenós. Fol. 36r.

36. 1410, abril, 9

Dimecres, a VIII° del mes. Albat de la filla de mossèn Bonanat Gilli, notari de la Casa de la Ciutat [Bonanat Gil]. Preveres... XXIII de parts. XI ss VI. Fol. 37v.

37. 1410, maig, 20

Eodem die [dimarts, a XX del mes]. Albat de un sclau que ere d'en Mattaró, scrivà. Stà a la Cocorella. Preveres... III de parts. I ss VI. Fol. 53r.

38. 1410, juny, 19

Eodem die [digous, a XVIII del mes]. Albat de ·I^a sclava d'en Bonanat Gili [Bonanat Gil, notari]. Stà defora lo portal dels Orps. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 72v.

39. 1410, juny, 19

Eodem die [digous, a XVIII del mes]. Albat d'en Berenguer Picanyes, notari. Prop en Ramon Civelér. Preveres... VIII° de parts. VIII°. Vench de Sen Just. Fol. 72v

40. 1410, juny, 20

Eodem die [divenres, a XX del mes]. Albat d'en ·I^a sclava d'en Bonanat Gili [Bonanat Gil, notari]. Stà al carer defora lo Portal dels Orbs. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 73r.

Uncions

41. 1409, abril, 26

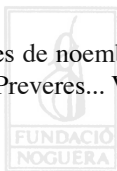
Eodem die [divenres, a XXVI del mes]. Unció de la mara d'en Guillem Andreu, scrivà [notari]. Stà al carer de la Coquorella. Preveres... X de parts. X ss. Fuit de nocte. Fol. 81r.

42. 1409, setembre, 18

Dimecres, a XVIII del mes. Unció a la dona na Janesse, muller d'en Barthomeu Guamir, notari. Stà al carrer de la Cucurella. Preveres... XVIII de parts. XVIII ss. Fol. 84v.

43. 1409, novembre, 1

Divenres, lo primer die del mes de noembra. Unció d'en Poall [Bernat Poal, notari], scrivà. Stà prop lo Carme. Preveres... VIII° de parts. VIII°. Fuit de nocte. Fol. 90v.

44. 1409, novembre, 21

Digous, a XXI del mes. Unció de una fradina que féu unciar en Mataró, scrivà dels Diputats. Stà dins lo portal dels Obs (sic). Preveres... XI de parts. V ss II. Fol. 91v.

45. 1409, desembre, 30

Eodem die [dilluns, a XXX del mes]. Unció d'en Bernat Nadal. Stà prop lo carer de les Moles. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 94v.

46. 1410, gener, 14

Eodem die [dimarts, a XIII del mes]. Unció de ·I^a dona, qui és tia de la uxora d'en Rosell, notari [Tomàs Rossell]. Stà prop la Quoquorella. Preveres... VIII de parts. III ss VI. Fol. 96r.

47. 1410, març, 30

Diumenga, a XXX del mes. Unció de la filla d'en Gill [Bonanat Gil, notari]. Stà denant lo Fossat. Preveres... VIII de parts. III ss. Fol. 101r.

48. 1410, abril, 1

Dilluns, lo primer dia del mes. Unció de la filla menor d'en Gil, scrivà [Bonanat Gil, notari]. Stà denant lo fosar. Preveres... II de parts. I ss. Fuit de nocte.⁹⁴ Fol. 101v.

49. 1410, maig, 10

Eodem die [disapte, a X del mes]. Unció de la muller d'en Coscó, notari [Antoni Coscó]. Stà a la Cucurella. Preveres... XII de parts. VI ss. Fol. 108r.

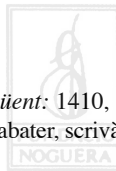
50. 1410, maig, 31

Disabte, a XXXI del mes. Unció de la muller d'en Salt, notari. Stà al carer d'en Cervelló. Preveres... XII de parts. VI ss. Fol. 115r.

51. 1410, juny, 13

Eodem die [divenres, a XII del mes]. Unció de la fadrina d'en Manresa, notari [Francesc de Manresa]. Stà al carrer de Roq. Preveres... III de parts. II ss. Fol. 119r.

94. *Segueix ratllat el registre següent:* 1410, abril, 10. Eodem die [dimecres, a X del mes]. Unció de la muller d'en Esteve Çabater, scrivà [notari]. Stà a la Porta Ferisa. *Fol. 102v.*

52. 1410, juny, 16

Eodem die [dilluns, XVI del mes]. Unció d'en Bernat Vern, notari. Stà damunt lo Carne. Preveres... IIII de parts. II ss. Stà damunt lo Carne. Fol. 120v.

53. 1410, juny, 16

Eodem die [dimarts, a XVI del mes]. Unció d'en Bartomeu Torrella, notari [Bartomeu Torrella]. Stà a la Cocurella. Preveres... VI de parts. VI sous. Fol. 121r.

54. 1410, juny, 19

Eodem die [dijous, a XVIII del mes]. Unció de ·I^a sclava d'en Bonanat Gili [Bonanat Gil, notari]. Stà defora lo Portal dels Orps... V de parts. II ss VI. Fol. 121r.

55. 1410, juny, 23

Eodem die [dilluns, a XXIII del mes]. Unció d'en Francesch Pujades, scrivà. Stà al carer de na Canuda. Preveres... V de parts. II ss. Fuit de nocte. Fol. 122r.

56. 1410, juny, 24

Dimarts, a XXIII del mes. Unció del fill d'en Calsarenya, notari. Stà al carrer de na Canuda. Preveres... VIII de parts. IIII ss. Fuit de nocte. Fol. 122v.

57. 1410, juny, 26

Digous, a XXVI del mes. Unció del fill d'en Jacme Just, notari [Jaume Just]. Stà après d'en Corbera, spaser, a la Corubia. Preveres... XII de parts. VI ss. Fol. 123r.

58. 1410, juny, 27

Eodem die [divenres, a XXVII del mes]. Unció de Noves, notari [Bernat de Noves]. Stà dins la Porta Ferissa. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 123v.

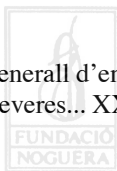
Cossos

59. 1409, juny, VIII

Dimarts, a XVIII del mes. Cos: la muller d'en Pere Despont, notari. Stà al cap de la plaça de Santa Anna. Preveres... XLI de parts. XX ss VI. Fol. 131r.

60. 1410, febrer, 7

Divenres, a VII del mes. Cos generall d'en Falip Gombau, notari [Felip Gombau]. Stà al carer dels Vichatans. Preveres... XXVIII de parts. XXVIII ss. Vench de la Mar. Fol. 140r.

61. 1410, abril, 2

Dimarts, a II del mes. Cos general della filla d'en Gill [Bonanat Gil, notari]. Stà denant lo Fossat. Preveres... XXV de parts. XXV ss. Dorm a Framenós. Fol. 152v.

62. 1410, abril, 12

Disapta, a XII del mes. Cos general de la muller d'en Sabater, notari [Esteve Sabater]. Stà dintre lo portall de la Porta Ferrissa. Preveres... XXV de parts. XXIII ss. Dorm a la Mar. Fol. 155r.

63. 1410, maig, 10

Disapte, a X del mes. Cos general de la muller d'en Johan Gacet, scrivà de la Diputació [notari] [Joan Gasset]. Stà al carer de les Moles. Preveres... XIX de parts. XIX ss. Dorm a Sant Just. Fol. 157v.

64. 1410, juny, 30

Diluns, a XXX del mes. Cors general d'en Pere de Orts, notari. Stà après la Coquorella. Preveres... XXVIII de parts e XII strangés. Són XXXXI. XXXXI ss. Fol. 167v.

Misses

65. 1410, febrer, 8

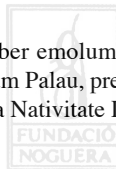
Eodem die [disapte, a VIII del mes]. Misses generals de terç die d'en Falip Goball, notari [Felip Gombau]. Stà al carer dels Vigatans. Preveres... XXIX de parts. XIII ss VI. Fol. 189r.

Vol. 5: 1474-1475⁹⁵

66. 1474, maig, 20

Eodem die [divendres, a XX del damunt dit]. Unció del cunyat d'en Riudor, notari [Rafael de Riudor]. Stà al carrer del Forn d'en Santana... [VI de parts]. VI ss. De nocte. Non currit. Fol. 6r.

95. *A la coberta de pergamí*: Liber emolumentorum ecclesie beate Marie de Pinu, inceptus per venerabilem Bartholomeum Palau, presbiterum, dicte ecclesie beneficiatum et procuratorem, prima die marcii, anno a Nativitate Domini M° CCCC° LXXIII°.

67. 1474, juny, 3

Die veneris, a III del dit mes de juny de l'any LXXIII. Cors present general del sènyer en Serrià, de la parròquia de Serrià, cunyat del sènyer en Riudor, notari [Rafael de Riudor]. Preveres... XIII ss VI. Fol. 8r.

68. 1474, juliol, 25

Diluns, a XXV del dit. Cors present de la sogra d'en Coromines, notari [Francesc Guerau Coromina]. Preveres... VIII de parts. III ss VI. Fol. 10r.

69. 1474, agost, 22

Dicta die lune [diluns, a XXII]. Unció de la filla d'en Terraça, notari [Francesc Terrassa]. Stà en lo carrer d'en Baucells. Preveres... VI de parts. III. Fol. 12v.

70. 1474, agost, 23

Dimarts, a XXIII del dit. Albat de la filla d'en Terraça [Francesc Terrassa, notari]. Jau a la Mar. Va a la Mar. Foran preveres... VII de parts. VII ss. Fol. 13r.

71. 1474, setembre, 15

Dijous, a XV del dit mes de setembre. Unció del sènyer en Gaspar Canyís, notari de Barchinona. Preveres... IV de parts. II ss. Fol. 16v.

72. 1474, setembre, 17

Dicta die sabbati [disabte, a XVII del dit mes de setembre]. Unció de madona Vilara, vídua, sogre del sènyer en Padrossell, notari [Berenguer Padrossell]. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 16v.

73. 1474, setembre, 21

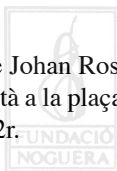
Dimecras, XXI. Cors present de la sogra del sènyer en Padrosel, notari [Berenguer Padrossell]. Stà sobre l'Espital. Preveres... XVII de parts. VIII° ss. Jau als Agostins. Fol. 17r.

74. 1474, octubre, 3

Dilluns, a III del dit mes. Fou fet cors present general del sènyer en Gaspar Canyís, scrivà de la cort del Batlle [notari]. Preveres... XXXIII de parts. XVI ss VI. Fol. 19r.

75. 1474, novembre, 12

Disabte, a XII. Albat d'en Pere Johan Ros, scrivà de la cort de mossèn oficial del senyor Bisbe [Pere Joan Ros]. Stà a la plaça de la Lana. Preveres... VII de parts. VII ss. Venit de Sent Cugat. Fol. 22r.

76. 1475, febrer, 14

Dimarts, XIII. Cos present general ab missa complida de la sogra d'en Berthomeu Gerau, notari [Bartomeu Guerau]. Stà prop lo carer d'en Fonolar. Preveres... XXXVI de parts. XXXVI ss. Fol. 31r.

Vol. 6: 1483-1484⁹⁶

77. 1483, març, 11

Dimarts, a XI. Cos general ab missa complida per l'ànima de la muller del discret en Gaspar Vidal, notari de la cort del Veguer. Preveres... XXXXIII de parts. XXXXIII ss. Fol. 1v.

78. 1483, abril, 29

Dimarç, a XXVIII°. Cors general del dit Guaspar Vidal, notari [Gaspar Vidal], ab missa complida. Preveres... XXXX de parts. XXXX ss. Fol. 8v.

79. 1483, maig, 20

Eodem die [dimarç, a XX]. Unció de la fadrina de mossèn Johan Alfonso, scrivà major del sènyer Governador. Stà al costat de micer Perot Ferrer [jurista]. Preveres... IIII de parts. II ss. Fol. 15r.

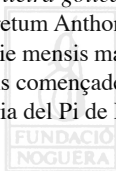
80. 1483, maig, 20

Eodem die [dimarç, a XX]. Albat de la desús dita fadrina de mossèn Johan Alfonso, scrivà [major del sènyer Governador]. Preveres... VIII de parts. IIII ss VI. Fol. 15r.

81. 1483, maig, 26

Eodem die [Dilluns a XXVI]. Unció del sènyer en Janer, notari de Diputació [Joan Gener]. Stà prop lo Pi. Preveres... VII de parts. III ss. VI. Fol. 17r.

96. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica: Liber emolumentorum ecclesie beate Marie de Pinu per venerabilem et discretum Anthonium Codó, presbiterum, procuratorem-que eiusdem ecclesie, inceptus prima die mensis marcii, [anno] millesimo quadringentesimo octuagesimo tercio. Al foli 2r: Elections començades lo primer de març de l'any M.CCCC. LXXXIII en la sglésia de la Verge Maria del Pi de Barchinona.*

82. 1483, maig 28

Dimecres, a XXVIII. Cors present ab missa complida per l'ànima del sènyer en Gener, scrivà de la Diputació [Joan Gener]. Preveres... XXX de parts. XXX ss. Fol. 17v.

83. 1483, juny, 3

Eodem die [dimarç III]. Albat d'en Arnau, barber. Stà denant en Requesens, notari [Bartomeu Requesens], a la Porta Farriça. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 23r.

84. 1483, juny, 12

Digous, a XII. Cors general de la muller d'en Johan Alfonso, notari de la Cort del Governador. Stà al costat de la casa d'è misser Perot, juriste. Preveres... XXVIII de parts. Ve de Sants. Fol. 28r.

85. 1483, juny, 13

Eodem die [divendres, a XIII]. Albat d'en Arnau, barber. Stà al costat d'en Requesens, notari [Bartomeu Requesens]. Preveres... IIII de parts. II ss. Fol. 28v.

86. 1483, juny, 13

Eodem die [divendres, a XIII]. Unció de la filla d'en Miquel Litago, scrivà. Stà al carrer de Santa Anna. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 28v.

87. 1483, juny, 15

Eodem die [diumenge, a XV]. Albat d'en Johan Alfonso, scrivà major de la Cort del Governador desús dit. Preveres... III de parts. I ss VI. Fol. 29r.

88. 1483, juny, 16

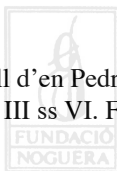
Eodem die [dilluns, a XVI del dit mes]. Albat de Miquell Litago. Qui stà al carrer de Santa Anna. Preveres... VIII de parts. VII ss. Dormit a Santa Anna. Fol. 29v.

89. 1483, juny, 17

Dimarç, a XVII. Unció d'en Pedrossell, notari [Berenguer Padrossell]. Stà sobre l'Espital. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 30r.

90. 1483, juny, 19

Digous, a XVIII. Unció del fill d'en Pedrossell [Berenguer Padrossell, notari] dessús dit. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 31r.

91. 1483, juliol, 5

Dissabte, a V. Unció d'en Colldefrares, notari. Stà a casa del sènyer en Paschal, notari [Pere Pasqual]. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 41r.

92. 1483, juliol, 7

Diluns, a VII del dit mes. Cors present e general del discret sènyer en Pedrossell [Berenguer Padrossell, notari] e de son fill. Qui stan sobre l'Espital. Preveres... XXXI de parts. XV ss VI. Fol. 42r.

93. 1483, juliol, 17

Eodem die [dijous, a XVII del demunt dit mes]. Unció d'en Antoni Martí, escrivent. Qui jau malalt en casa d'en Benet Font, defora la Bocaria... [VII de parts]. Fol. 46r.

94. 1483, juliol, 18

Divendres, a XVIII. Fonch feta recepció del cors d'en Antoni Martí desús dit. Preveres... VIII de parts. III ss VI. Fol. 46v.

95. 1483, juliol, 19

Eodem die [dissabte, a XVIII°]. Albat de la casa d'en Ripol, notari [Miquel Ripoll]. Qui stà al cap de la plaça de Santa Anna. Preveres... III de parts. III ss. Dormit a Santa Anna. Fol. 48r.

96. 1483, juliol, 19

Eodem die [dissabte, a XVIII°]. Unció de la muller d'en Griva, notari [de manament del Senyor Rey]. Stà al costat de la carniceria de la plaça Nova. Preveres... V de parts. V sous. De nocte. Fol. 48v.

97. 1483, juliol, 20

Diumenge, a XX del dit. Albat del dit Ripol [Miquel Ripoll, notari]. Stà al cap de la plaça de Santa Anna. Preveres... III de parts. III ss. Fol. 48v.

98. 1483, juliol, 22

Dimarç, a XXII. Unció de la filla de mossèn Girgós, scrivà de manament del Senyor Rey. Stà a la Cucurella. Preveres... VII de parts. III ss VI. Fol. 49r.

99. 1483, juliol, 23

Dimecres, a XXIII. Cors general de la muller del dit Griva, scrivà [de manament del Senyor Rey]. Stà a la Cucurella. Preveres... XXXV de parts. XXXV ss. Fol. 50r.

100. 1483, juliol, 23

Eodem die [dimecres, a XXIII]. Albat de la filla d'en Girgós, notari del Senyor Rey. Stà a la plaça de la Trinitat. Preveres... VII de parts. VII ss. Dormit a Framenós. Fol. 50r.

101. 1483, agost, 6

Dimecres, a VI del present. Cors present ab missa complida per l'ànima d'en Anthoni Martí, notari demunt dit. Preveres... XXXVIII de parts. XXXIII sous. Fol. 55r.

102. 1483, desembre, 3

Dimarts, a VIII°. Unció de la mara d'en Cubells, scrivà. Stà denant la casa de mossèn Francesc dez Pla. Preveres... V de parts. II ss VI. Fol. 68r.

103. 1483, desembre, 1

Digous, a XI. Cors de la mara d'en Cubells [scrivà]. Stà a la Cucurella. Preveres... XI de parts. V ss VI. Fol. 68v.

104. 1483, desembre, 25

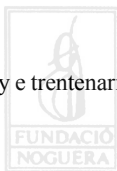
Dimenge, a XXV del mes. Cors general ab missa conplida de la file del sènyer en Requasens [Bartomeu Requesens], notari. Denant le Porte Ferrice. Preveres... XXXVIII de parts. XXXVIII sous. Fol. 73v.

Misses⁹⁷

105. 1483, abril, 29

Dimarç, a XXVIII°. Foren manades XXXXVII misses per l'ànima del dit Vidal, notari [Gaspar Vidal]. Celebraren los següents preveres... XXVI de parts. XXVI ss. Fol. 82v.

97. Misses de terç die e de capdany e trenenari començades lo primer de març de l'any M CCC LXXXIII.

106. 1483, abril, 30

Dimecres, a XXX. Misses generals de terç die per l'ànima del dit Vidal, notari [Gaspar Vidal]. Preveres... XXI de parts. XX ss VI. Fol. 83r.

107. 1483, abril, 30

Eodem die [dimecres, a XXX]. XXI. [Misses generals de terç die per l'ànima del dit Vidal, notari]. E celebraren los següents... XXI de parts. XXI ss. Fol. 83r.

108. 1483, octubre, 7

Dimarç, a VII. Misses de terç die per l'ànima de la muller de mossèn Johan Alfonso, scrivà de manament dessus dit. Preveres... XXVIII de parts. XIII ss VI. Fol. 96r.

Vol. 7: 1488-1489⁹⁸

109. 1488, abril, 11

Eodem die [divendres, a XI de dit mes]. Unció de la esclava del sènyer en Miquel Ferran, notari. Qui stà prop lo Portal de l'Angell... [III de parts]. Fol. 6v.

110. 1488, abril, 18

Divendres, a XVIII de dit mes. Cors present general de la mare del sènyer en Faner, notari major de la Ciutat [Joan Faner]. Stà davant Sent Anna... [XXXX de parts]. Dormit a la Mar. Fol. 8v.

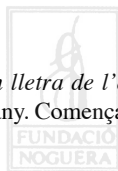
111. 1488, juny, 21

Disapte, XXI de dit mes. Albat del sènyer en Gili, notari [Narcís Gerard Gili]. Qui stà al carrer d'en Gim Nas... [VII de parts]. Vingué de Sant Just. Fol. 15r.

112. 1488, setembre, 30

Diluns, a XXX del dit mes. Cors general del sènyer en Berthomeu Vidal, notari [Bartomeu Vidal]. Qui stà al carrer de Peditxol... [XXXXV de parts]. Fol. 29r.

98. *A la coberta de pergamí i en lletra de l'època: M CCCC LXXXVIII.* Libre de funeràries de la comunitat del Pi per l'any. Comença al primer de març de l'any LXXXVIII.

Vol. 8: 1490⁹⁹

113. 1490, maig, 14

Eodem die [divendres, a XIII del dit mes]. Unció de la filla de sènyer en Fluvià, notari [Joan de Fluvià]. Stà al carrer de na Canuda... [VII de parts]. III ss VI.

114. 1490, maig, 23

Eodem die [diumenge, a XXIII del dit mes]. Unció de la mossa d'en Pere Paschal, notari [Pere Pasqual]. Stà prop lo Pi... [VII de parts]. III ss VI.

115. 1490, maig, 25

Eodem die [dimarts, a XXV del dit mes]. Unció del sènyer en Berthomeu Guerrou, notari [Bartomeu Guerrou]. Stà al cantó de la devallada de la Seu. Preveres... [V de parts]. II ss VI.

116. 1490, maig, 26

Eodem die [dimecres, a XXVI del dit mes]. Albat de la mossa d'en Pere Pasqual [ms. Basquall], notari [Pere Pasqual]. Preveres... [XIII de parts]. XIII ss. Dormit a Framenós.

117. 1490, maig 31

Eodem die [dilluns, a XXXI]. Unció de la muller de mossèn Jornet, notari [Pere Benet Jornet], notari. Stà en lo carrer del Pi. Preveres... [VIII de parts]. VIII ss.

118. 1490, juny, 4

Eodem die [divendres, a IIII]. Unció del sènyer en Jornet, notari [Pere Benet Jornet]. Stà en lo carrer del Pi. Preveres... [XIII de parts]. VI ss VI.

119. 1490, juny, 4

Eodem die [divendres, a IIII]. Recepció del cors del sobredit sènyer en Jornet, notari [Pere Benet Jornet]. Preveres... [VIII de parts]. VIII ss VI. De nocte. Currit.

99. *A la coberta de pergamí i en lletra gòtica: M CCCC LXXXX. Liber emolumentorum ecclesie Beate Marie de Pinu Barchinone inceptu[s] prima mensis marcii, anno a Nativitate Domini M CCCC nonagesimo, per me, Petrum Borell, beneficiatum et procuratorem dicte ecclesie. Aquest manuscrit no està numerat. És per això que no farem, després de cada registre, cap referència ni a foli ni a pàgina.*

120. 1490, juny, 4

Eodem die [divendres, a IIII]. Unció del sènyer en Gili, notari [Narcís Gerard Gili]. Qui stà en lo carrer d'en Sunyer, prop lo Pi. Preveres... [XIII de parts]. VI ss VI.

121. 1490, juny, 4

Eodem die [dimarts, a IIII]. Albat del sènyer n'Anthoni Joan, notari [Antoni Joan]. Stà al costat de micer Alzina... [IIII de parts]. IIII ss. Dormit a Sent Just.

122. 1490, juny, 8

Dimarçs a VIII. Foncc fet cors present del Sènyer Jornet desús dit [Pere Benet Jornet], notari. E fonch general. Preveres... [XXXIII de parts]. XXXIII ss.

123. 1490, juny, 9

Dimecres, a VIII°. Cors de la muller de Guillem Pujades, notari. Stà al costat de la rectoria del Pi. Preveres... [VIII de parts]. IIII ss VI. De nocte.

124. 1490, juny, 9

Eodem die [dimecres, a VIII°]. Albat del sènyer en Berthomeu Requesens, notari [Bartomeu Requesens]. Stà a la Porta Ferriça. Preveres... [VII de parts]. III ss VI

125. 1490, juny, 11

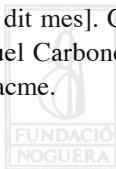
Eodem die [divendres, a XI de dit mes]. Unció de la muller d'en sa Franquesa, quòndam, notari [Miquel Franquesa]. Stà detrás los Sellers. Preveres... [VIII de parts]. IIII ss VI.

126. 1490, juny 15

Eodem die [dimarts, a XV]. Unció de la muller del sènyer en Carbonell, notari [Pere Miquel Carbonell]. Qui stà en les cases d'en Riudor [Rafael de Riudor], q^o, notari, en lo carrer d'en Bausells... [V de parts]. V sous. De nocte.

127. 1490, juny, 17

Eodem die [dijous, a XVII de dit mes]. Cors present general de la sobredita muller d'en Carbonell [Pere Miquel Carbonell, notari]. Preveres... [XXXIII de parts]. XXXIII ss. Dormit a Sent Jacme.

128. 1490, juny, 18

Eodem die [divendres, a XVIII de dit mes]. Cos present general de la muller d'en Jornet, notari [Pere Benet Jornet]. Qui gau a Framenós. Preveres... [XXVIII de parts]. XXVIII ss.

129. 1490, juny, 25

Eodem die [divendres, ha XXV]. Albat de la negra d'en Benaula, notari [Miquel Benaula]. Stà en lo carrer de na Canuda. Preveres... [III de parts]. I s VI.

130. 1490, juliol, 4

Eodem die [diumenge, a IIII]. Unció del fill del señor en Barúç, notari [Jaume Barús]. Stà al carrer dels Cellés. Preveres... [V de parts]. II ss VI.

131. 1490, juliol, 6

Eodem die [dimarts, a VI del dit mes]. Unció del fill del sobredit en Banús (sic), notari [Jaume Barús]. Stà al carrer dels Sellés. Preveres... [V de parts]. II ss. VI.

132. 1490, juliol, 6

Eodem die [dimarts, a VI del dit mes]. Albat de la mosa del sobredit sènyer en Rebeqa, notari [Guillem Rebeqa s. Rebeya s. Rabexa]. Stà davant les cases de Montserrat. Preveres... [V de parts]. II ss. VI.

133. 1490, juliol, 12

Diluns, a XII del dit mes. Cors present general ab missa complida del señor en Pere Joan Gil, notari. Stava al carrer del Banys Nous. Preveres... [XXXV de parts]. XXXV ss.

Misses

134. 1490, juliol, 13

Dimarts, a XIII. Misses de terç dia generals del predit Gili [Pere Joan Gil, notari]. Preveres... [XXX de parts]. XV ss.

Vol. 9: 1490-1491¹⁰⁰

135. 1490, juliol, 21

Eodem die [Dimecres, a XXI]. Unció de la filla d'en Palomeres, notari [Antoni Palomeres]. Qui stà en lo carrer del Spital... [VI de parts]. III ss.

136. 1490, juliol, 23

Eodem die [divendras, a XXIII]. Albat del sènyer en Palomeres, notari [Antoni Palomeres]. Stà devant l'abeurador de Spital. [VII de parts]. VII sous. Dormit al Carma.

137. 1490, setembre, 6

Diluns, a VI de dit mes. Unció de la mare de mossèn Benaula, notari [Miquel Benaula]. Stà al carrer de na Canuda... [VIII de parts]. IIII ss VI.

138. 490, setembre, 14

Dimarts, a XIII del mes demunt dit. Cors present general de la mare de mossèn Miquel Benaula, de offici de Diputació [Miquel Benaula]. Ab bordons, capes, tuba en missa complida... [XXXII de parts]. XXXII ss.

139. 1491, gener, 16

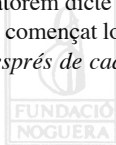
Eadem nocte [Diumenge, a XVI de dit mes]. Unció de mossèn Bancells, notari. Stà al carrer del Forn de Sentana... [V de parts]. V ss.

Misses

140. 1490, agost, 13

Divendres, a XIII de dit mes. Misses generals de capdanys pro anima de la muller del sènyer en Berthomeu Vidal, quòndam, notari [Bartomeu Vidal]... [XXXVI de parts]. XVIII ss.

100. *A la coberta de pergamí en lletra gòtica: Secundus liber emolumentorum ecclesie Beate Marie de Pinu consecutivus primi libri dictorum emolumentorum dicte ecclesie, qui inceptus fuit prima die mensis marcii, anno a Nativitate Domini M° CCCC LXXX°*, per me, Petrum Borell, beneficiatum et procuratorem dicte ecclesie. *Al foli de guarda: Juliol 1490. Dijous, a XV de dit mes de juliol fonch començat lo present libre. Aquest manuscrit no està numerat. És per això que no farem, després de cada registre, cap referència ni a foli ni a pàgina.*

141. 1490, setembre, 10

Eodem die [divend्रे, a X de dit mes]. Foren celebrades sinch misses pro anima de la mare de mossèn Benaula, notari [Miquel Benaula]. Stà al carrer de na Canuda... [XII de parts]. V ss.

Vol. 10: 1491-1492¹⁰¹

142. 1491, maig, 30

Diluns, a XXX. Unció de la muler d'en Steve Ponts, notari [Esteve Pons]. Stà al carrer de la Chanuda. Preveres... [V de parts]. II ss VI. Fol. 9v.

143. 1491, agost, 8

Diluns, a VIII. Albat del sènyer en Guillem Rabexa, notari. Qui stà devant la case de Monserrat. Preveres... [V de parts]. V ss. Dormit a la Mar. Fol. 18r.

144. 1491, desembre, 17

Dissapte, a XVII de dit mes. Cors del Sènyer en Berthomeu Bosch, notari [Bartomeu Bosc, menor]. És mort a la Boqueria en la casa del sènyer Pere Jacme. Preveres... [XI de parts]. XI ss. Venit de la Mar. Fol. 29v.

Misses

145. 1491, desembre, 19

Diluns, a XVIII°. Misses de terç dia del demunt dit Berthomeu Bosch [Bartomeu Bosc, menor, notari]. Preveres... [VIII de parts]. III ss VI. Fol. 72v.

Vol. 11: 1493-1494¹⁰²

146. 1493, juny, 27

Diluns, a VIII del damunt dit. Unció de la muler del sènyer en Pere Ros, notari. Stà al carrer del Forn Cremat, davant micer Jordà. Demanaren VI preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 14r.

101. *A la coberta de pergami:* M CCCC LXXXXI.

102. *A la coberta de pergami:* M CCCC LXXXIII.

147. 1493, juliol, 10

Eodem die [dimecres, a X del damunt dit]. Cors de la muler del sènyer en Pere Ros, [notari]. Demanaren XII preveres... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 14r.

148. 1493, setembre, 12

Dijous, a XII del damunt dit mes. Fou continuat lo pacta del cors del venerable en Miquell Reig, quòndam, notari. Lo qual jau a Sent Jauma. Lo qual fou fet de XVIII preveres e l'escolà... [XVIII de parts]. XVIII ss. Jau a Sent Jacme. Fol. 22v.

149. 1493, novembre, 5

Dimarts, a V del demunt dit mes. Unció de l'honorable mossèn Miquel Homedes, de la ciutat de Saragossa de Aragó. Jau malalt en casa del sènyer en Ginabret, notari [Dalmau Ginebret]. Demanaren sis preveres. Preveres... [III de parts]. III ss. De nocte. Fol. 27r.

150. 1493, novembre, 5

Eodem die. Cors general de mossèn Homedes, de la ciutat de Saragossa de Aragó. Qui és mort en casa del sènyer en Ginabret, notari [Dalmau Ginebret]. Lo qual s'és lext a Senta Maria de Jhesús... [XXXIX de parts]. XXXIX ss. Fol. 27r.

151. 1494, gener, 4

Eodem die [dissapte, a IIII del dit mes]. Unció del sènyer n'Anthoni Joan, notari [Antoni Joan]. Demanaren VIII preveres. Preveres... [VIII de parts]. V sous. Fol. 33r.

152. 1494, gener, 7

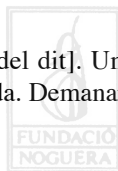
Dimecres, a VII del dit mes. Cors general del sènyer en Anthoni Johan, notari [Antoni Benet Joan]. Stà a la plaça de Santa Anna... [XXXVII de parts]. XXXVII ss. Dormit a Sent Just. Fol. 33v.

153. 1494, gener, 29

Dimecres, XXVIII del demunt dit mes. Unció d'en Miqualet, mosso de casa de mossèn Anthoni Roca, notari de manament [Antoni Roca]. Stà prop la creu del Pi. Demanaren tres preveres e l'escolà. Preveres... [IV de parts]. II ss. Fol. 35r.

154. 1494, febrer, 24

Eodem die [diluns, a XXIII del dit]. Unció de la mare de sènyer d'Esteve Pons, notari. Al carrer de na Canuda. Demanaren VI preveres... [VII de parts]. De nocte. Fol. 38r.

Vol. 12: 1494-1495¹⁰³

155. 1494, març, 15

Disapte, a XV del dit. Albat del sènyer en Bosch, scrivà [Barthomeu Bosc, menor, notari]. Stà al carrer Spital, a l'axadella. Demanaren X preveres... [XI de parts]. V ss VI. Fol. 1v.

156. 1494, març, 29

Dimarts, a XXVIII del dit. Cors de la sogra del sènyer en Ginebret, notari [Dalmau Ginebret]. Demanaren XII preveres... [XIII de parts]. XIII ss. Dormit a Sent Johan. Fol. 4r.

157. 1494, maig, 12

Diluns, a XII del dit mes. Albat del nét del senyor en Requesens, notari [Bartomeu Requesens]. Stà a la Porta Ferriça. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 6v.

158. 1494, maig, 12

Eodem die [diluns, a XII del dit mes]. Unció del mestre del sènyer en Johan Castell, notari [Joan Castell]. Stà al carrer del Banyes Vels. Demanaren tres preveres... [VIII de parts]. III ss. De nocte. Fol. 6v.

159. 1494, maig, 13

Dimarts, a XIII del demunt dit mes. Albat del mestre del prop dit senyor en Johan Castell, notari [Joan Castell]. Demanaren quatre preveres. Preveres... [V de parts]. II ss VI. Fol. 6v.

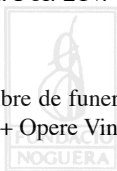
160. 1494, juliol, 23

Eodem die [dijous, a XXVIII del dit]. Unció del nét del sènyer en Requesens, notari [Bartomeu Requesens]. Stà al carrer de la Porta Ferriça. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 21r.

161. 1494, juliol, 25

Eodem die [divenres, a XXV del dit]. Albat del nét del sènyer en Requesens, notari [Bartomeu Requesens]. Stà al carrer de la Porta Ferriça. Demanaren XII preveres... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 21v.

103. *A la coberta de pergami*: Libre de funeràries del mes de marts de l'any CCCC LXXXIII. *Al full de guarda*: + Jesus + Opere Vincentii Mediona, notarii, 1495. Amen.

162. 1494, agost, 30

Eodem die [dissapte, a XXX]. Albat de l'honorable en Jauma Seguí, notari [Jaume Seguí]. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. VII ss. Fol. 29v.

163. 1494, desembre, 15

Diluns, a XV del dit mes. Unció de una vela de mossèn Miquel Ferran, notari. Stà al Portal de l'Àngel. Demanaren V preveres... [VI de parts]. III ss. Fol. 47v.

164. 1495, febrer, 11

Dimecres, a XI del demunt dit mes. Unció de la mossa de casa del sènyer en Guillem Rebeqa, notari. Demanaren dos preveres... [III de parts]. I ss VI. Fol. 47v.

165. 1495, febrer, 11

Eodem die [dimecres, a XI del demunt dit mes.]. Albat de la prodita mossa [de casa del sènyer en Guillem Rebeqa, notari]. Demanaren quatre preveres... [V de parts]. II ss VI. Fol. 54r.

Misses

166. 1494, maig, 10

Diçapte, a X del demunt dit mes. Foren celebrades misses de capdany de la muller del venerable en Pere Ros, notari. Demanaren VIII preveres. Preveres... [IX de parts]. IIII ss VI. Fol. 63r.

167. 1494, agost, 29

Divendres, a XXIX° del demunt dit mes. Foren celebrades misses de terç die generals ab la creu migensa per ànima del discret en Pere Ros, notari. Qui és mort en la vila de Granollés. Foren-hi preveres... [XXX de parts]. XV ss. Fol. 70r.

Vol. 13: 1496-1497¹⁰⁴

168. 1496, març, 9

Dimecres, a VIII° del dit mes. Unció de la mare de la muller d'en Juliol, nota-

104. *A la coberta de pergami: CCCC LXXXXVI. I en lletra gòtica: Blasco... de Pinu... M CCCC LXXXXVI°. Al full de guarda: Libre de funeràries de l'any 1496. De mossèn Blasco.*

ri. És de Serrià. Jau a casa del dit Juliol. Demanaren quatre preveres... [V de parts]. II ss VI. Fol. 2r.

169. 1496, abril, 20

Eodem die [dimecres, a XX del dit]. Unció del sènyer en Ferran, notari [Miquel Ferran]. Stà al Portal de l'Àngel. Demanaren XIII preveres... [XV de parts]. VII ss VI. Fol. 6r.

170. 1496, juny, 8

Dimecres, a VIII del dit mes de juny. Albat del sènyer en Bosch, notari [Bartomeu Bosc, menor]. Stà a la Cadena. Demanaren V preveres... [XI de parts]. V ss VI. Fol. 11r.

171. 1496, juny, 21

Dimarts, a XXI de dit mes de juny. Albat de mossèn Gilabert, notari [Pere Gilabert]. Stà de prop las casses de Montserrat. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 11v.

172. 1496, setembre, 11

Eodem die [Digmenge, a XI de dit mes]. Albat de sènyer en Bosch, notari [Bartomeu Bosc, menor]. Stà al carrer del Spital. Demanaren XII preveres [e l'escolà]... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 22r.

173. 1496, setembre, 30

Divendres, lo darrer del present mes de setembre. Unció de la muler del sènyer en Fluvià, notari [Joan Fluvià]. Stà al carrer de na Canuda. Demanaren XII preveres [e l'escolà]... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 22v.

174. 1496, octubre, 15

Eodem die [dissapte, a XV del dit mes]. Unció de madona Johanna Raphaela, que jau malalta en cassa d'en Oliver, notari [Joan Oliver]. Stà davant cassa de mossèn Rocha, notari, al costat de mossèn Peyró. Demanaren tres preveres [e l'escolà]... [IV de parts]. III ss VI. Fol. 25r.

175. 1496, octubre, 21

Divendres, a XXI del dit mes. Cors present de madona Johanna Rapahaela. Qui és morta en casa de mossèn Oliver [Joan Oliver, notari]. Qui stà davant cassa de mossèn Rocha, notari [Joan Roca], qui va a la Canuda. Demanaren X preveres [e l'escolà]... [XI de parts]. V ss VI. Fol. 25v.

176. 1497, gener, 2

Diluns, a II del present mes de janer. Cors del sènyer en Colomer, notari, de la vila de Cambrils del Camp de Tarragona. És mort en cassa del sènyer en Soler. Stà a la Boqueria. Demanaren XII preveres [e l'escolà]... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 34r.

177. 1497, febrer, 18

Disapte, a XVIII del mes de febrer. Recepció de la mare de mossèn Pug, notari. [Joan de Puig] Demanaren XII preveres [e l'escolà]... [XIII de parts]. XIII ss. De nocte. Fol. 37v.

Vol. 14: 1497-1498¹⁰⁵

178. 1497, maig, 13

Dissapte, a XIII de ma[i]g. Cors general de la muler del sènyer en Rebeya, notari [Guillem Rebega s. Rebeya s. Rabexa]. Stà danant les casses de Montserrat. Foren presents... [XXXXIII de parts]. XXXXIII ss. Dormit a la Mar. Fol. 9r.

179. 1497, maig 31

Dimecres, a XXXI de dit mes de maig. Unció de una dona. Stà malalta a cassa de mossèn Rocha, notari [Joan Roca]. Stà al carrer denant la senyora Barquerós. Demanaren III preveres... [IIII de parts]. IIII ss. De nocte. Fol. 10r.

180. 1497, juliol, 28

Eodem die [divendres, a XXVIII del dit]. Unció del sènyer en Pere Paschal, notari [Pere Pasqual]. Demanaren XII preveres. Preveres... [XIII de parts]. VI ss VI. Fol. 15v.

181. 1497, setembre, 23

Diçapte, a XXIII del demunt dit mes. Albat del sènyer en n'Oliver, notari [Francesc Oliver], qui a vagades stà en lo carrer de Sent Pau. Demanaren dos preveres... [III de parts]. I ss VI. Fol. 22r.

105. *A la coberta de pergami: M CCCC LXXXVII. Al full de guarda: 1497.*

182. 1498, gener, 26

Divendres, a XXVI de dit mes. Unció del venerable en Miquell Sala, notari [Miquel Sala]. Stà en lo carrer del Carme. Demanren VII preveres... [VIII de parts]. III ss. Fol. 39v.

183. 1498, gener, 31

Dimecres, a XXXI de janer. Fonc celebrat pacte per lo magnífich mossèn Miquell Sala, [Miquel Sala, notari]. Foren presents... [XVIII de parts]. VIII ss. Fol. 39v.

Misses

184. 1498, febrer, 19

Diluns, a XVIII° del dit mes. Misses de terç dia de madona Mathosses, que stava devant mossèn Rocha, notari [Joan Roca]. A la Cucurella. Demanaren VIII preveres... [VIII de parts]. III ss VI. Fol. 67r.

Vol. 15: 1498-1499¹⁰⁶

185. 1498, juliol, 2

Diluns, a II del dit mes. Albat del sènyer en Bonet, notari [Antoni Bonet]. Stà al costat d'en Pere Pasqual, notari. Demanaren VI preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 18r.

186. 1498, juliol, 7

Dissapta, a VII de dit mes. Albat de mossèn Rocha, notari [Joan Roca]. Stà a la Cucurella, denant mossèn Banró. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. VII ss. Dorm a Sent Jaume. Fol. 19r.

187. 1498, desembre, 18

Dimarts, a XVIII de dit mes. Unció del sènyer en Lobere, scrivà o notari [Miquel Llobera]. Stà a la Cucurella. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 38r.

106. *A la coberta de pergamí: M^o CCCC LXXXXVIII. Al full de guarda: + Jesús + MCCCC LXXXX vuyt. 1498.*

Vol. 16: 1499-1500¹⁰⁷

188. 1499, abril, 1

Diluns, al primer de demunt dit mes. Albat del sènyer en Junquosa, notari. Denant les cases qui eran de mossèn Baucells, prop lo forn de Sentana. És comú. Demanaren sis preveres... És comú. A Santa Anna. [VII de parts]. VII ss. Fol. 5r.

189. 1499, octubre, 22

Dicta (sic) eodem die [dimarts, a XXII del dit mes de octubre 1499]. Unció del venerable mossèn Antoni Roca, notari de manament. Demanaren VIII preveres... [VIII de parts]. VIII ss VI. Fol. 27r.

190. 1499, novembre, 12

Dimarts, a XII del dit mes. Cors present general per mossèn Johan Rocha, notari [Joan Roca]. Stà al carrer de la Cucurela. Foren presents... [XXXVIII de parts]. XXXVIII ss. Fol. 30v.

191. 1499, novembre, 22

Dijous, a XXII del dit mes. Unció del sènyer en Grina, notari. Stà a la Plaça Nova. Demanaren II preveres... [III de parts]. III sous. De nocte. Fol. 31r.

192. 1499, novembre, 28

Dijous, a XXVIII del demunt dit mes. Unció del sènyer en Pere Oliver, notari. Stà en casa de mestre Compte. Demanaren tres preveres... II ss. [III de parts]. II ss. Fol. 31v.

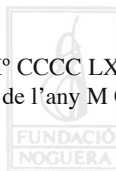
193. 1499, desembre, 1

Diumenge, lo primer del dit mes de desembre. Cors del senyor en Pere Oliver, notari. Stà al carrer del Carme, en casa de mestre Compte. Demanaren XII preveres... [XIII de parts]. VI ss VI. És comú. Fol. 34r,

194. 1499, desembre, 27

Divendres, a XXVII de dit mes. Albat. Isqué de casa de mossèn Benaula, notari [Miquel Benaula]. Al carrer de na Canuda. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 35v.

107. *A la coberta de pergamí: M° CCCC LXXXXVIII. Al full de guarda: Libre de funeràries comensa en lo mes de març de l'any M CCCC LXXXXVIII° fins per tot febrer de l'any sinch-cents.*

Misses

195. 1499, desembre, 2

Diluns, a II de dit mes. Misses de terç dia d'en Oliver, notari [Pere Oliver]. Stà a la casa de mossèn Bernat Matoses, als Masells. Demanaren VIII preveres... [VIII de parts]. III ss VI. Fol. 58r.

Combregar

196. 1499, setembre, 22

Diluns, a XXII de setembre. Combregar de mossèn Rocha, notari de manament [Antoni Roca]. Demanaren quatorze preveres... [XV de parts]. VII ss VI. Fol. 138v.

Vol. 17: 1500-1501¹⁰⁸

197. 1500, juliol, 11

Eodem die [diumenje, a XI del dit mes]. Albat del sènyer en Cayeles, notari [Joan Canyelles]. Stà al Cucurula. Demanaren XII preveres... VI ss VI. És comú. Fol. 17r.

198. 1500, octubre, 9

Divendres, a VIII° de dit mes. Unció del fil d'en Bosch, notari [Bartomeu Bosc, menor]. Stà al carrer del Spital. Demanaren VI preveres... [XII de parts]. VI ss. De nocte. Non currit. Fol. 29v.

Misses

199. 1500, octubre, 13

Dimarts, a XIII del dit mes. Misses de terç dia per lo fil del sènyer en Bosch, notari [Bartomeu Bosc, menor]. Stà a la Cadena. Demanaren VIII preveres... [VIII de parts]. IV ss VI. Fol. 58r.

108. *A la coberta de pergami: Blasco. MD. Al foli n° 1r: Anys sinch-cens.*

Combregar

200. 1500, juny, 11

A XI de juny. Combregar del sènyer Bartomeu Torrent, notari. Demanaren VI preveres... [VII de parts]. III ss VI. Fol. 135r.

201. 1500, agost, 6

Dijous, a VI de agost. Combragar del sènyer en Nespleg, notari. Stà malalt al carrer dels Marquaders. Demanaren XII preveres... [VIII de parts]. VI ss VI. Fol. 135v.

202. 1500, octubre, 24

Dissapte, a XXIII de octubre. Combregar de la muller d'en Balaguer, notari [Galceran Balaguer]. Jau malalta a Sente Marie de Jhesús. Demanaren sis preveres... [VII de parts]. VII ss. Extra muros et travessam. Fol. 136r.

II

ARXIU DE LA COMUNITAT DELS SANTS JUST I PASTOR [BARCELONA]

Llibres d'òbits

Vol. 1: 1388, 1389, 1391¹⁰⁹

203. 1388, agost, 3

Diluns, a III del dit mes. Cors general de sa muler d'en Guili, notari [Bonanat Gil]. Jau a Sent Just. Forench-i: rector, Bonet, Corts, Case, Jacme, Ferrer, Vidal, Pou, Bernat Mayosa, Arnau Mayosa, Illes, Voltà, Bugatel, Puyol, Cols, Beguda, scolà. Romàs a missa: diaqua, Corts, sotsdiaqua Nicolau. XX de parts.¹¹⁰ Anà-y la parròchia de Sent Miquel e de Sent Jachme. Fol. 1r.

109. *A la coberta de pergamí i en lletra moderna: 1388, 1389, 1391. El text està escrit en doble columna. La primera columna, la de la part esquerra, serà indicada amb la lletra a (fol. 1ra). La segona columna, la de la part dreta, ho serà amb la lletra b (fol. 1rb).*

110. *Vegeu la nota 86 d'aquest Apèndix documental.*

Vol. 5: 1401¹¹¹

Albats

204. 1401, setembre, 28

Dimecres, a XXVIII. Albat a casa d'en Presosel, notari [Berenguer Padrosell], de la parròquia del Pi. Dorm al Pi. Foren... V de prova. Fol. 6r.

Uncions

205. 1401, setembre, 4

Ítem, a IIII. Unció: sa muler d'en Pedrosel, notari [Berenguer Padrosell]. Foren... XI de parts. Fol. 11r.

206. 1401, setembre, 5

Ítem, diluns, a V. Unció en Relat, notari [Francesc de Relat]. Foren... XIII de parts. Fol. 11r.

Cossos/corsors

207. 1401, setembre, 7

Dimecres, a VII del mes. Cors: en Franch de Relat, notari [Francesc de Relat]. Dorm ací. Foren... V de parts. Fol. 16v.

208. 1401, setembre, 18

Digmenge, a XVIII. Cors: ·I· esclava d'en Pedrosel, notari [Berenguer Padrosell]. Dorm ací. Foren... III de parts. Fol. 17r.

209. 1401, setembre, 20

Dimarts, a XX. Cors: sa muler d'en Gras, notari [Bartomeu Gras]. Dorm a Mar. Foren... XXVI de parts. Fol. 17r.

111. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica: Iste liber est anni Mⁱ CCCCⁱ primi. I en caràcters moderns: 1401.*

210. 1401, octubre, 3

Eodem die [díluns, a IIIes]. Cors: ·I· esclava o macipa d'en Pere Roset, notari. A cap del carrer d'en Carabaça. Dorm ací. Foren... IIII° de parts. Fol. 18r.

Vol. 7: 1410¹¹²

211. 1410, abril, 7

Eodem die [diluns, a VII del mes]. Albat d'en Claver, notari [Berenguer Claver], un seu nét. Jau a Framenós. Foren... VII de parts... XII de parts [11 preveres i 1 escolà]. Fol. 3v.

212. 1410, abril, 18

Dimecres, a XVIII del mes. Albat d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Al carrer Ampla. Jau ací. Foren... VII de parts... XIII de parts. Fol. 4r.

213. 1410, maig, 10

Disapte, a X del mes. Albat d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Al carrer Ampla. Jau ací. Foren... VIII de parts... XIII de parts. Fol. 5r.

214. 1410, maig, 30

Eodem die [dimecres a XXX del mes]. Albat d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans], un sart. Foren... III de parts. Fol. 5v.

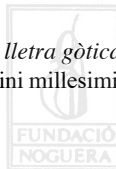
215. 1410, juny 5

Eodem die [digous, a V]. Albat d'en Trias, notari. Stà al forn de Viladecols. Jau ací. Foran... IIII de parts. Fol. 7v.

216. 1410, juny, 13

Eodem die [dicmecres, a XIII]. Albat d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Jau ací. Foren... VIII de parts. Fol. 8v.

112. *A la coberta de pergamí i en lletra gòtica: Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone anni a Nativitate Domini millesimi quadringentesimi decimi. I en caràcters moderns: 1410.*

217. 1410, juny, 22

Eodem die [Diumenge, a XXII]. Albat d'en Johan Farrer, notari [Joan Ferrer]. Al carrer del Còdols. Jau a Framenós. Foren... VII de parts. Fol. 10r.

218. 1410, juliol, 6

Eodem die [diumenge, a VI del mes]. Albat d'en Johan Farrer, notari [Joan Ferrer]. És son frare. Jau a Framenós. Foren... VII de parts... XVI parts. Fol. 12r.

Uncions

219. 1410, gener, 29

Dimecres, a XXVIII del mes. Unció de la muller d'en Roura, notari [Julià Roura]. Al carrer Ambla [Ample]. Foren... XI de parts. Fol. 16r.

220. 1410, maig, 13

Eodem die [dimarts, a XIII del mes]. Unció d'una esclava d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. A Regomir. Foren... XIII de parts. Fol. 18v.

221. 1410, maig, 15

Eodem die [dijous a XV del mes]. Unció de la muller d'en Pere Andreu, notari. A la plaça de las Colls. Foren... VIII de parts. Fol. 19r.

Cossos

222. 1410, març, 22

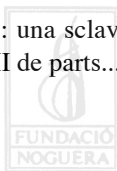
Disapte, a XXII del mes. Cors: Una esclava d'en Berenguer Claver, notari. Al carrer d'en Serra. Jau ací. V de parts... XVI parts. Fol. 26v.

223. 1410, maig, 11

Eodem die [disapte, a XI del mes]. Cors: la muller de Gasset, notari [Joan Gasset]. Stà al carrer de las Molas. Jau ací. Foren... XXII de parts. Fol. 28r.

224. 1410, maig, 13

Dimarts, a XIII del mes. Cors: una esclava d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. A Regomir, Jau ací. Foren III de parts... XIII de parts. Fol. 28r.

225. 1410, maig, 17

Disaptha, a XVII del mes. Cors: la muler d'en Pere Andreu, notari. Stà al cap de la plaça de les Colls. Jau a Framenós. Foren... XX de parts. Fol. 28r.

226. 1410, maig, 19

Dijous, a XVIII. Cors: la muller d'en Johan Farrer, notari [Joan Ferrer]. Al carrer dels Còdols. Jau a Framenós. Foren... XVI de parts. Fol. 31v.

Vol. 10: 1419¹¹³

Albats

227. 1419, juny, 1

Diyous, lo primer die del mes. Albat d'en Anthoni Oliver, notari [Antoni Oliver]. Stà a la plaça de les Cols. Foren... V de parts. Romàs a vespres... XI parts. Fol. 3r.

Uncions

228. 1419, maig, 11

Dicmenge, a XI del dit mes. Unció del fil d'en Devasa, notari [Pere Devesa]. Stà al carrer Lahons. Fo de nocte. Foren... VII de parts. Fol. 10r.

Cossos

229. 1419, setembre, 7

Diyous, a VII del dit mes. Cors de un sclau d'en Farrer Verdaguer, notari [Ferrer Verdaguer]. Stà al carrer d'en Carabassa. Jau ací. Foren... III de parts. Fol. 17v.

113. *A la coberta de pergamí hom pot veure la qualificació del manuscrit. Tanmateix, el seu mal estat fa el text il·legible. En caràcters moderns i en color vermell 10.*

Vol. 11: 1426¹¹⁴

Cossos

230. 1426, juliol, 22

Dimarts, a XXII. Cors: una sclava d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Jau ací. Foren... III de parts. Fol. 8r.

231. 1426, octubre, 13

Diluns, a XIII del mes. Cors: en Roque, qui stava a casa d'en Miquell Oliver, notari [Miquel Oliver]. Als Confrés [Cofrers]. Jau Ací. Foren XIII de parts. Fol. 9v.

Vol. 12: 1429¹¹⁵

Albats

232. 1429, gener, 11

Jané, a XI. Albat d'en Farrer Verdaguer, notari [Ferrer Verdaguer]. Està al carer d'en Carabassa. Jau a la Mercè. Foran... XIII de parts... XIII parts [preveres + 1 escolà]. Fol. 1r.

233. 1429, setembre, 18

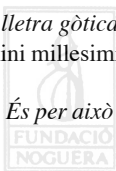
Diumenge, a XVIII. Albat d'en Tomàs Vives, notari. Stà a la devallada del Pou Nou. Jau ací. És de la parròquia de Sent Miquel. Foren: V de parts. Foren... XVI pars. Fol. 2v.

234. 1429, desembre, 8

Diiours, a VIII. Albat d'en Padrolo, notari [Joan de Pedrolo]. Stà al carrer dels Còdols. Foren: VII de parts. Foren... XVIII parts. Fol. 6r.

114. *A la coberta de pergamí i en lletra gòtica: Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone anni a Nativitate Domini millesimi quadringentesimi vicesimi. I en caràcters moderns: 1426.*

115. *Manca la coberta davantera. És per això que no disposem del títol del manuscrit.*

235. 1429, desembre, 18

Eodem die [digmenge, a XVIII]. Albat de una jova d'en Johan de Bellbou, notari. Està al Regomir. Jau assí. Foren: VIII° de parts. Foren... XIII parts. Fol. 7r.

236. 1429, desembre, 19

Eodem die [diluns, a XVIII]. Albat d'en Padrolo, notari [Joan de Pedrolo]. Al carrer dels Còdols. Jau ací. Foren omnes predicti... VII parts. Fol. 7r.

Uncions

237. 1429, desembre, 2

Eodem die [divenres, a II]. Unció de la esclava d'en Pere Andreu, notari. Foren... III de parts [2 preveres + 1 escolà]. Fol. 12r.

238. 1429, desembre, 17

Eodem die [disapte, a XVII]. Unció de ·I· jova d'en Bellbou, notari [Johan de Bellbou]. A Regomir. Foren... III de parts. Fol. 13r.

Cossos

239. 1429, desembre, 2

Eodem die [divendres, a II]. Cors: una esclava d'en Pere Andreu. Stà a la plaça de las Cols. Jau assí. Foran: V de parts [4 preveres + 1 escolà]. Fol. 19v.

Vol. 13: 1434¹¹⁶

Albats

240. 1434, juny, 5

Dispte, a V de juny. Albat d'en Ferer Verdeguer, notari [Ferrer Verdaguer]. Stà al carer d'en Carabacha. Jau a la Mercè. Foren... IX de parts [8 preveres + 1 escolà]. Fol. 1v.

116. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica: Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone de tempore Anthonii Staperii, anni Domini millesimi CCCCⁱ XXXIIIⁱ. I en caràcters moderns: 1434. Al foli 1r: Mensis ianuarii, anni Domini Mⁱ CCCCⁱ XXXXIIIⁱ, de tempore Anthonii Staper, procuratoris emolumentorum ecclesie Sancti Iusti. 1434.*

241. 1434, juny, 18

Divandres, a XVIII. Albat del dit Verdaguer [Ferrer Verdaguer]. Jau a la Mercè. Foran... VII de parts. Fol. 2r.

242. 1434, juny 23

Dimacres, a XXIII. Albat de casa d'en Pere Andreu, notari. Està a la Franeria. Jau assí. Foren... VI de parts. Romàs: Vernet i Pla. VIII parts. Fol. 2v.

243. 1434, juliol, 3

Disapte, a III. Albat d'en Pere Andreu, notari. Jau assí. Foran... VII de parts. Fol. 2v.

Cossos

244. 1434, juny, 16

Eodem die [dimecres, a XVI]. Cos de una jova de casa d'en Farrer Verdaguer [Ferrer Verdaguer]. Jau ací. Foren... XII de parts. VI ss. Fol. 6v.

Vol. 14: 1436-1437¹¹⁷

Albats

245. 1437, març, 31

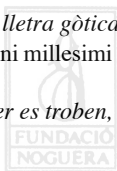
Dimarts, a XXXI. Albat d'en Jacme Bages, notari [Jaume Bages]. Al carrer dels Còdols. Foren... V de parts. Fol. 2v.

246. 1437, febrer, 22¹¹⁸

Eodem die [dimecres, a XXII]. Albat d'en Thomàs Vives, notari. Al Pou Nou. Jau açí. Foren: IIII de parts... XIII parts [+ escolà]. Fol. 3v.

117. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica: Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone anni a Nativitate Domini millesimi CCCC XXXVI. I en caràcters moderns: 1436.*

118. *Els registres del mes de febrer es troben, al ms., tot seguit dels registres de març.*

247. 1437, abril, 12

Dimecres, a XII. Albat¹¹⁹ d'en Padrosell, notari [Berenguer Padrosell]. Jau al Pi. Foren: V de parts... XIII parts [+ escolà]. Fol. 5v.

248. 1437, maig, 29

Diluns, a XXVIII. Albat de ·I· bort d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Jau açí. Stà denant en Gomis, a la Mar. Foren... III de parts. Fol. 9r.

249. 1437, juny, 12

Diluns, a XII. Albat d'en Bernat Sanç, notari [Bernat Sans]. Stà prop la Mar. Jau ací. Foren... XIII de parts. Fol. 9v.

Uncions

250. 1437, març, 8

Dimecres, a VIII. Unció de ·I· jova de case de Verdaguer Farrer, notari [Ferrer Verdaguer]. Stà a Regomir. Foren: V de parts. Fol. 14v.

251. 1437, maig, 25

Dijous, a XXV. Unció de ·I· fill d'en Roset [Pere Roset], notari. Stà al carrer d'en Serra. Foren... VII de parts. Fol. 17v.

252. 1437, agost, 19

Disapte, a XVIII. Unció d'en Bernat Matheu, notari [Bernat Mateu]. Al carrer Ampla. Foren VI de parts. Fol. 19r.

253. 1437, agost, 19

Disapte, a XVIII. Unció¹²⁰ d'en Simon Marthí, notari [Simó Martí]. Al carrer d'en Carabaça. Jau a la Mercè. Foren: VII de parts. Fol. 19r.

Cossos

254. 1437, març, 8

Dimecres, a VIII. Cors de una jova de casa d'en Verdaguer Farrer, [Ferrer Verdaguer, notari]. Jau assí. Foran... VIII de parts [8 preveres + escolà]. Fol. 22r.

119. Albat, *al ms.* abbat.

120. Unció, *al ms.* Albat.

255. 1437, agost, 27

Diumenge, a XXVII. Cors: la muller d'en Fontcuberta, notari [Joan de Fontcuberta]. Jau así. Foren... XXXVIII de parts. Fol. 28r.

Vol. 15: 1440¹²¹

256. 1440, febrer, 24

Divenres, a XXIII. Cors: en Bages, notari [Jaume Bages]. Stà al carrer dells Quòdols. Jau ací. Foren... XXXVIII parts. Fol. 12v.

Vol. 16: 1443-1444

Albats

257. 1443, agost, 14

Eodem die [divenras, a XIII]. Albat d'en Johan de Casagual, notari [Joan de Casagual]. Stà al carrer dels Quòdols. Jau ací. Foren... V de parts... XIII de parts [13 preveres]. Fol. 2v.

258. 1443, octubre, 20

Digmenja, a XX. Unció del sènher en Pedrolo, notari [Joan de Pedrolo]. Stà al carrer dels Quòdols. Foren... XI de parts [10 preveres + 1 escolà]. Fol. 5r.

Uncions

259. 1443, setembre, 22

Dimarts, a XXII. Unció de la muler d'en Bajes, quòndam, notari [Jaume Bages]. Stà al carrer d'en Serra. Foren... VIII de parts. Fol. 7r.

260. 1443, octubre, 22

Dimarts, a XXII. Cors d'en Johan Pedrolo, [[Joan de Pedrolo, notari]. Stà al carrer dells Quòdols. Jau ací. Foren... XXXV de parts. Fol. 8r.

121. *Un estrip a la coberta de pergami impedeix la lectura de la nota que conté el títol del contingut del manuscrit. Tanmateix, en caràcters moderns: 1440.*

Misses

261. 1443, octubre, 23

Dimecres, a XXIII. Misses de terç dia del sènyer en Pedrolo, [Joan de Pedrolo, notari]. Foren... XXXIII de parts. [32 preveres + 1 escolà]. Fol. 11r.

Vol. 17: 1445¹²²

Albats

262. 1445, agost, 29

Diluns, a XXVIII. Albat d'en Guillem Prats, notari. Stà al Regomir. Jau ací. Foren... VII de parts. Fol. 2v.

Uncions

263. 1445, octubre, 31

Diumenje, lo darrer die. Unció del notari Pere Johan [Pere Joan]. Stave en la presó. Foren... de parts. [2 preveres + 1 escolà]. Fol. 4r.

Vol. 18: 1446-1447¹²³

Albats

264. 1446, octubre, 7

Dimecres, a VII. Albat d'en Jacme Oliver, notari [Jaume Oliver]. Stà al carrer d'en Rafel Farrer. Jau a Sent Pere. Foren... VII de parts [6 preveres + 1 escolà]. Fol. 2r.

122. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica:* Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone de tempore Iohannis Gibert, anni Mⁱ CCCCⁱ XXXXVⁱ. *I en caràcters moderns:* 1445. *Al foli 1r:* Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone de tempore Iohannis Gibert, anni Mⁱ CCCCⁱ XXXXVⁱ.

123. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica:* Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti ecclesie Barchinone tempore Iohannis Gilibert, anni M CCCCXXXXVI. *I en caràcters moderns:* 1446. *Al foli 1r:* Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti Barchinone tempore Iohannis Gilibert, anni M CCCC XXXXVI.

265. 1447, febrer, 11

Disapte, a XI. Albat d'en Miquel Passa, notari. Stà prop l'ostal de la Mora. Jau al Pi. Foren... III de parts [2 preveres + 1 escolà]. Fol. 2v.

Uncions

266. 1446, octubre, 8

Divenres, a VIII. Fahem unció de nocte de la muler d'en Verdaguer Farrer, [Ferrer Verdaguer, notari]. Stà al Ragomir. Foren... V de parts [4 preveres + 1 escolà]. Fol. 7r.

267. 1446, novembre, 9

Dimecres, a VIII. Unció de la sogra d'en Jacme Oliver, notari [Jaume Oliver]. Stà sota la Mercè. Foren... XIII de parts [12 preveres + 1 escolà]. Fol. 7r.

Cossos

268. 1446, octubre, 11

Dimats, a XI. Cors de la muler d'en Verdaguer Farrer [Ferrer Verdaguer, notari]. Stà al Ragomir. Jau al Carme. Foren... XI de parts [10 preveres + 1 escolà]. Fol. 10r.

269. 1446, novembre, 8

Dimarts, a VIII. Cors: lo sogre d'en Ça Colomina, notari [Honorat Saconamina]. Jau a Framenós. Foren... XVIII [18 preveres + 1 escolà]... XXXIII [32 preveres + 1 escolà]. Fol. 10r.

270. 1446, novembre, 11

Divenres, a XI. Cors: la sogra d'en Jacme Oliver, notari [Jaume Oliver]. Stà sota la Mercè. Jau a Framenós. Foren... XXXVI de parts. Fol. 10r.

Vol. 19: 1450-1451¹²⁴

271. 1450, octubre, 14

Eodem die [dimecres, a XIII del mes]. Albat del filastre d'en Figera, notari [Gaspar Figuera]. Està al carrer dels Còdols. Jau a Frares Menós. Foren... VII preveres [6 preveres + 1 escolà]. Fol. 2r.

272. 1450, octubre, 23

Eodem die [divenres, a XXIII del dit mes]. Cors general de Narcís Bru, notari. Està al carer d'en Carabaça. Jau ací. Foren... XXVIII de parts [27 preveres + 1 escolà]. Fol. 3r.

273. 1451, gener, 31

Digmenga, a XXXI del mes. Cors general de la muller d'en Fonol, notari. Stà als Banys Nous. És de la parròquia del Pi. Foren... XXVIII de parts [23 preveres + 1 escolà]. Fol. 10v.

274. 1451, febrer, 1

Diluns, prima die. Fem missas generals de terç dia per l'ànima de la muller d'en Fonol, notari. Foren... XXVII de parts [26 preveres + 1 escolà]. Fol. 11r.

275. 1451, juliol, 22

Digous, a XXII del dit mes. Fem unció de la acaptadora de la Verge Maria. Stà danant lo sènher en Bellbou [Joan de Bellbou, notari]. Foren... V de parts [5 preveres + 1 escolà]. Fol. 16r.

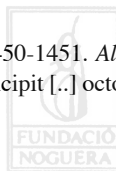
276. 1451, juliol, 25

Eodem die [diumenge XXV]. Cors de la dona qui acaparave a la luminària. Stà denant en Belbou, notari [Joan de Bellbou]. Jau así. Foren... XVI de parts. Dix la missa Muntells: I ss. Ítem, l'endemà feren dir la missa per la dita dona. Dix-la lo vicari: I ss. Fol. 16r.

277. 1451, setembre, 4

Disapte, a III del mes. Unció de una sclava d'en Gaspar Figuera, notari. Stà al carrer dels Còdols. Foren... III de parts [2 preveres + 1 escolà]. Fol. 17v.

124. *A la coberta de pergamí:* 1450-1451. *Al foli 1r:* Liber emolumentorum ecclesie Sancti Iusti civitatis Barchinone, qui incipit [...] octobris, anno Domini M° CCCC° quinquagesimo. 1450.

278. 1451, febrer, 4

Divenras, a III del mes. Celebram missas per ànima de la muller d'en Fonol [notari]. Foren... XII de parts [12 preveres]. Fol. 21v.

Vol. 20: 1455-1456¹²⁵

Uncions

279. 1455, novembre, 23

Digmenge, a XXIII del dit mes. Fem unció de la muller d'en Antoni Gualta, notari reyal [Anthoni Gualta]. Foren... X de parts [9 preveres + 1 escolà]. Fol. 4r.

Cossos

280. 1456, març, 1

Ítem, diluns, primer die del dit mes. Entratengut en Madiona, notari [Nicolau de Mediona], de pagar o fer pagar la sepultura de madona Moraguas, thia sua, la qual fou soterrada de nits. Fol. 10r.

Vol. 21: 1458-1459¹²⁶

281. 1458, desembre, 7

Eodem die [digous, a VII del dit mes]. Albat de hun notari qui stà danant en Machari, al carrer del Còdols. Jau ací. Foren V de prova... [X de parts + scolà]. Fol. 2r.

282. 1459, març, 24

Disapte, a XXVIII del dit mes. Albat de un notari en Cussa Galga (ç). Stà al carrer del Còdols. Jau así. Foren... V de parts [4 preveres + escolà]. Fol. 5r.

283. 1459, abril, 16

Diluns, a XVI del dit mes. Albat d'en Pau Pugades, notari [Pere Pau Pujades]. Stan denan la Mersè. Jau a Preycadós. Foren VIII de parts [8 preveres + escolà]. Fol. 5v.

125. *A la coberta de pergami en lletra moderna: 1455.*

126. *Manca la coberta de pergami. Al full de guarda de paper: 1458 y 1459.*

Vol. 22: 1461-1462¹²⁷

284. 1462, juliol, 30

Divenres, a XXX del dit mes. Cors de la mare d'en Puig-gros. Fou portade de nit a Framenós. Prometé en Johan Genebret, notari [Joan Ginebret], de pagar tot lo dret de preveres... XVIII de parts [18 preveres + escolà]. Fol. 7v.

285. 1462, setembre, 14

Dimarts, a XIII del dit mes. Albat d'en Prats, notari [Guillem Prats]. Jau así. Foren sobra oficii demanants sis preveres, scolà. VI de parts Foren... VII de parts. Fol. 9r.

286. 1462, octubre, 2

Disapta, a II del dit mes. Albat d'en Bru, notari [Narcís Bru]. Stà al carer d'en Carabassa. Jau así. Foren... VII de parts [6 preveres + scolà]. Fol. 10r.

Aniversaris

287. 1462, juny, 25, 27, 30

Divenres, a XXV del dit mes. Fem aniversari per ànima d'en Jacme Gili, notari [Jaume Gili]. Prenen III ss VI. Foren... X de parts. Són XV ss. Fol. 40r.

288. 1462, juny, 27

Digmenge, a XXVII del dit mes. Fem aniversari per ànima del dit Jacme Gili, notari [Jaume Gili]. Prenen VIII ss. Foren... XI de parts. Fol. 40r.

289. 1462, juny 27

Eodem die [digmenge, a XXVII del dit mes]. A vespras... X de parts. Fol. 40r.

290. 1462, juny, 30

Dimecres, a XXX del dit mes. Fem la reste del dit Jacme Gili, notari [Jaume Gili], que són III ss VI. Foren... X de parts. Fol. 40r.

127. *A la coberta de pergami i en lletra gòtica: Incipit liber Sancti Iusti. Anno M^o CCCC^o LXI°. Spanya. 1461.*

Vol. 23: 1466-1467¹²⁸

291. 1466, octubre, 14

Dimarts, a XIII. Unció de dia de la muller d'en Honorat ça Coromina, notari [Honorat Saconamina]. Stà al carrer d'en Serra. Foren... XVII de parts [16 preveres + 1 scolà]. VIII sous VI. Fol. 3r.

292. 1466, octubre, 20

Diluns, a XX. Celebren cos present general per ànima de la dita muller de mossèn Ça Coromina [Honorat Saconamina, notari]. Foren... XXII de parts [21 preveres + 1 scolà]. Fol. 3v.

Vol. 25: 1473¹²⁹

293. 1473, novembre, 13

Disapte, a XIII. Unció de dia de la sogra d'en Meyans, notari [Joan Mayans]. Stà prop la Mersè. Foren: V preveres e lo scolà. Restan líquits: II ss III. Fol. 4r.

294. 1473, novembre, 16

Dimarts, a XVI. Celebren lo cos present general de la sogra d'en Mayans, notari [Joan Mayans]. Stà prop la Mersè. Jau a Santa Maria de la Mar. Foren... XXI de parts [20 preveres + 1 scolà]. 20 ss. Fol. 7v.

Vol. 27: 1477-1478¹³⁰

Cossos, albats e extremauncions

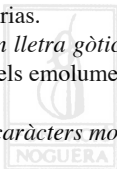
295. 1477, novembre, 1

Dissabta, lo primer dia del dit mes. Albat d'en Fluvià, notari [Joan Fluvià], qui stà al carrer de na Canuda. Jau ací. És de la parròquia del Pi. Hagué II preveres e scolà. III ss. Fol. 33v.

128. *A la coberta de pergamí, text il·legible. En caràcters moderns: 1467. Al fol. 2r: Octubre, any mil CCCC LXVI. Funeràrias.*

129. *A la coberta de pergamí i en lletra gòtica: Cortès. Any mil CCCC LXXIII. En caràcters moderns: 1473. Al fol. 4r: Dels emoluments que vénen sobre offici. Octubre any MⁱCCCC LXXIII.*

130. *A la coberta de pergamí en caràcters moderns: 1477.*

296. 1478, març, 7

Divenres, a VII del dit. Albat d'en Gual, notari, qui stà detràs Santa Katerina. Vol tres preveres e scolà. Foren... Són III de parts. II ss. Fol. 36v.

Vol. 28: 1485-1486¹³¹

297. 1486, febrer, 16

Dimecres, a XVI del dit mes. Cors general de madona muller d'en Gili, notari [Jaume Gili]. Foren... XXI de parts [20 preveres + 1 escolà]. XXI ss. Fol. 30v.

298. 1486, juliol, 13

Dijous [a XIII del mes]. Extremaunció de la filla d'en Carbonell, notari [Pere Miquel Carbonell]. De dia. Foren... Són III de parts [3 preveres]. I ss. VI. Fol. 34r.

299. 1486, juliol, 16

Diumenge, a XVI del dit. Albat d'en Pi, notari. Jau al Pi. Volgueren dos preveres e l'escolà. Foren... Són III de parts. III ss. Fol. 34r.

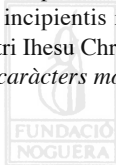
Vol. 29: 1487-1488¹³²

300. 1488, juny, 21

Disapte, a XXI del present. Albat d'en Gili, notari [Jaume Gili]. Stà al carrer d'en Gimnàs. Volgueren VI preveres e l'escolà. Jau al Pi. Foren...VI de parts [5 preveres + 1 escolà]. VI ss. Fol. 44v.

131. *A la coberta de pergami en caràcters moderns:* 1485. *Al full de guarda:* Liber procurationis discreti Michaelis Robinat, presbiteri, anni a Nativitate Domini millesimi quadringentesimi octuagesimi quinti, incipientis in mense octobris, ecclesie Sanctorum Iusti et Pastoris, martirum Domini nostri Ihesu Christi.

132. *A la coberta de pergami en caràcters moderns:* 1487-1488. *Al foli 39r:* Funeràries: octubre LXXXVII.

Vol. H3: 1497¹³³

Cossos

301. 1497, maig, 22

Dimarts, a XXII del mes. Cors general: en Pere Vives, notari, de la parròquia de Sent Jacme. Jau ací. Foren XXIII de parts [22 preveres + 1 escolà]. Fol. 15v.

302. 1497, juny, 13

Dimecres, a XIII del mes. Cors: ·I· sclava d'en Franch Monalt, notari [Francesc Montalt]. Jau ací. Foren... V de parts [4 preveres + 1 escolà]. Fol. 16v.

303. 1497, setembre, 28

Dicmenge, a XXVIII del mes. Cors general: la muler d'en Anthoni ça Plana, escrivà de la Cort [Antoni Saplana]. Parroquiana de Sent Miquell. Jau a Preycadors. XXI de parts [20 preveres + 1 escolà]. Fol. 20r.

Misses

304. 1497, maig, 26

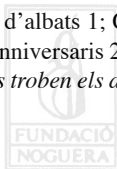
Disapte, a XXVI del mes. Misses d'en Pere Vives, notari. De Sant Jacme. Foren... XXI de parts. Fol. 23v.

Anniversaria

305. 1497, gener, 11

Digous, a XI de janer. Anniversari de la muler d'en Jacme Gili, notari, quòndam [Jaume Gili]. Són dos morabatins que fa en Ramon de Màrgen e fem-ne vuy la I. X de parts. Fol. 27r.

133. *A la coberta de pergami en caràcters moderns: H3 1497. Al full de guarda es troba un índex: De l'any 1497. Comte d'albats 1; Compte d'uncions 9; Compte de cossos 14; Compte de misses 23; Compte de anniversaris 27. El número en caràcters aràbics indica el número de foli del manuscrit on es troben els albats, les uncions, els cossos, les misses i els aniversaris.*

ELS PROVEÏDORS CATALANS DE L'EXÈRCIT BORBÒNIC DURANT EL SETGE DE BARCELONA DE 1713/1714*

BENET OLIVA I RICÓS

UNIVERSITAT DE BARCELONA

RESUM

Aquest article demostra l'afirmació de Francesc Castellví segons la qual un grup de mercaders catalans, amb la seva aportació de diners i provisiions per a l'exèrcit borbònic, foren clau per mantenir el setge de 1713 i 1714 sobre la Barcelona austriacista resistent. Analitzarem detalladament l'evolució i el paper de cinc famílies de mercaders, quatre d'elles originàries del Maresme on estava instal·lada la intendència borbònica —els Milans, Matas, Lapeira i Massiques—, i una genuïnament barcelonina com els Duran. Això ens permet obtenir una imatge més real i alhora plural dels comportaments de la societat catalana de l'època. També resseguirem l'ascens social vers l'ennobliment d'aquestes famílies a partir d'aquest suport als borbònics durant el setge de 1713 i 1714.

PARAULES CLAU

Barcelona, setge de 1713-1714, mercaders, provisions exèrcit.

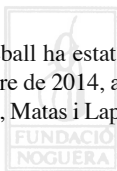
ABSTRACT

This article proves the assertion of Francesc Castellví according to a group of Catalanian merchants, with their sourcing of money and food for the Bourbon army, resulted essential for maintaining the siege of 1713 and 1714 about the city of resistant Austrian Barcelona. We analyze the evolution and the paper of five merchant families, four of them from the Maresme where was installed the Bourbon administration —the Milans, Matas, Lapeira and Massiques—, and one genuine from Barcelona as the Duran. That permit us to obtain a more real and plural image of the attitudes of the Catalanian society at that times. We analyze too the social mobility of those families from this support to the Bourbon during the siege of 1713 and 1714.

KEYWORDS

Barcelona, siege of 1713-1714, merchants, army provisions.

* Una primera versió d'aquest treball ha estat presentada a la XXXI Sessió d'Estudis Mataronins, celebrada el 28 de novembre de 2014, amb el títol «Els trànsfuges del setge de 1713/14 del Maresme: Milans d'Arenys, Matas i Lapeira de Mataró i Massiques de Vilassar».

Luego de ocupado Mataró [4 d'agost de 1713], el intendente general don Joseph Patiño [...] ajustó el precio de los víveres para el ejército con los mercantes Matas, Milans y otros, que fue el principal motivo de poder subsistir el ejército en el bloqueo. Los grandes créditos de estos sugetos, ayudados de la fértil cosecha de aquel año, adelantando crecidas sumas, manejando por el gran arte de Patiño, fué ocasión de estar el campo abastecido de un todo, que en otra forma le era preciso al duque levantarle.¹

Francesc de CASTELLVÍ (1725)

En aquest article analitzarem un prototipus de personatge poc estudiat, d'aquells que són freqüents en situacions de guerra, però que no surten en els llibres d'història, ja que la seva trajectòria no es pot considerar gaire honorable ni digna de ser destacada. Forma part del grup dels *trànsfuges*, els que canviaren de bàndol en funció de com bufava el vent, cercant la situació personal més favorable i aprofitant les circumstàncies per millorar la seva posició social i econòmica.

Per a l'exiliat austriacista Francesc de Castellví, com es pot llegir a la citació inicial, foren clau per a l'èxit del setge. Joan Mercader parla com per part dels borbònics el «procés de captació política podria adreçar-se a certs artesans distingits, com els armers i els polvorers, els proveïdors de l'exèrcit, els traficants i arrendadors de serveis públics, els constructors i noliejadors de vaixells, i, en general, a tots els auxiliars o empresaris més o menys lligats a la Superintendència...».² O com remarca Pierre Vilar es detecta aquesta nova capa mercantil emergent, la qual sorgeix just a la postguerra.³ També Josep Maria Torras i Ribé constata com, des de mitjan 1713, «alguns comerciants catalans havien reeixit fins i tot a constituir-se en proveïdors de les tropes de l'exèrcit borbònic que assetjava Barcelona».⁴

1. Francesc CASTELLVÍ I OBANDO, *Narraciones históricas des del año 1700 hasta el año 1725*, 12 volums manuscrits (còpia BC ms. 421, 6 vols.) (reed.), Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1997-2002, 4 vols., vol. III, p. 650.

2. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1968, p. 13.

3. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*, Barcelona: Edicions 62, 1964-1968, vol. IV, p. 446.

4. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona: R. Dalmau editor, 1999, p. 345.

No ens enganyem, el 1713/1714 n'hi ha un bon grapat d'aquestes, i també cal reconèixer que la seva creixent activitat econòmica fou significativa per entendre el creixement de l'època i la seva continuïtat en el Set-cents català. En veurem quatre exemples, que simbolitzen com pocs aquest tipus de trajectòries a l'estament mercantil sorgides del Maresme: els Milans d'Arenys, els Matas i els Lapeira de Mataró i els Massiques de Vilassar.

La representativitat d'aquestes quatre nissagues ens ve donada pels càrrecs que obtingueren en la immediata postguerra com a agraïment pels serveis prestats:

- Segimon Milans i Lleu: tresorer general de la Santa Croada a Barcelona, recaptador de rendes de galeres i drassanes i tresorer del duc de Cardona.
- Josep Milans i Lleu: director de proveïments del Principat.
- Josep Mates i Calvet: director general de confiscacions de Catalunya i tresorer general dels drets del General i la Ciutat.
- Fèlix Massiques i Nadalcreus: comissari de barri i receptor de rendes del Tribunal de la Inquisició.
- Joan Lapeira i Laverni: administrador de la Taula de Canvis.

Finalment, presentarem un cas de reconversió de la burgesia mercantil austriacista, els Duran, una de les més exitoses trajectòries de la generació de Feliu de la Penya, reconvertides de la nit al matí en proveïdores de l'exèrcit borbònic.

Els Milans d'Arenys

Aquest és un dels llinatges mercantils més importants del Set-cents català, però ha estat poc estudiat, especialment l'etapa clau de l'acumulació. Els seus orígens són a Arenys de Mar i la companyia originària estava establerta a Girona, fins que es traslladaren a Barcelona. D'aquí ve la dificultat d'estudiar-ne l'evolució. El personatge clau fou Segimon Milans i Lleu (1659-1738), un negociant molt hàbil que començà amb el seu pare des d'Arenys, aprengué a Girona (Arenys pertany històricament al bisbat de Girona) i s'expandí en establir-se a la capital econòmica de Barcelona en el marc de la Guerra de Successió.

Els Milans apareixen com a mariners al final del segle XVI a Arenys de Mar. Qui els introdueix en el món del negoci és Pau Bonaventura Milans (1626-1675), pare de Segimon. Es casà dues vegades. Del primer matrimoni no tingué fills i del segon, que fou amb Teresa Lleu (†1722), en tingué cinc. D'aquests en destaquem tres: Josep (1659-1743) i Segimon per la seva trajectòria mercantil, i la Teresa, pel seu matrimoni el 1692 amb el que serà un important mercader mataroní, Miquel Esmandia i Hospital (†1735). Tots ells actuaren com a grup familiar liderats per Segimon.⁵

Centrem-nos en Segimon. Neix el 1659 i aprèn l'ofici de les activitats del pare entre Arenys i Girona com a botiguer de teles fins a la mort d'aquest el 1675. Aleshores comença el seu propi vol i entra en contacte amb un grup mercantil gironí de Benages i Andreu. Els orígens són en la botiga de teles de Francesc Benages a les voltes de la plaça de les cols de Girona. Per entendre aquesta companyia, resulta indispensable comprendre la importància dels enllaços familiars en el seu funcionament. En la definició de comptes de 1722 podem llegir:

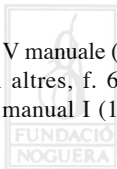
... ab ànimo de formar una nova companyía y continuar ab ella, moguts del bon affecte, voluntat y amor que com a consanguíneos, y socios que són estats en tant llarg temps se aportan, lo que los ha obligat a contraurer los matrimonis que han contractat per més vincular-se en sanch, havent acudit en Roma per llurs dispensas, no reparant en lo dispendi de considerables sumas que han gastat per est effecte, perquè los dits matrimonis sian lo nucli de la diffinició y resiliació dels comptes y interessos passats, y de la nova compañía que enteneu fer.⁶

A partir de 1680, la botiga dels Benages esdevé companyia amb l'entrada com a administrador d'Esteve Andreu. Des d'aquest moment, distingim les fases següents en l'evolució jurídica de la companyia:⁷

5. Carme-Eulàlia BENCOMO I MORA, *La família Milans: Comercio y nobleza en la Catalunya del siglo XVIII*, Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi de llicenciatura, 1983, p. 30-34.

6. AHPB, 877/24, Pau CABRER, manual 1722, f. 323r-328r, 9-XI-1722, definició de comptes.

7. AHPB, 967/5, Miquel CABRER, V manuale (1732), f. 169r-172r, 26-VI-1732, balanç 1722-1732; 967/17, I cap. matrim. i altres, f. 686r-689r, 26-VII-1732, reconstitució companyia; 1.019/1, Sebastià PRATS, manual I (1740-1744), f. 150v-155r, 16-VI-1744,

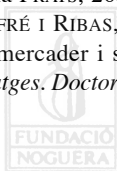

L'EVOLUCIÓ JURÍDICA DE BENAGES, ANDREU I MILANS

<i>Anys</i>	<i>Soci Benages</i>	<i>Soci Andreu</i>	<i>Soci Milans</i>
1680-1686 Benages i Andreu	Francesc Benages (†1686) 10.000 ll.	<i>Esteve Andreu</i> <i>Busquets</i> 2.000 ll.	
1687-1698 Benages i Andreu	Francesc Benages Durban, fill 10.000 ll.	<i>Esteve Andreu</i> 5.000 ll.	
1698-1722 Benages, Andreu i Milans	Francesc Benages (†1706) 11.000 ll.	<i>Esteve Andreu</i> 11.000 ll.	<i>Segimon Milans.</i> 3.000 ll.
1722-1732 Ibídem	Maria Benages i Vicens i el fill Fèlix Benages (†1728) 73.985 ll.	<i>Esteve Andreu</i> (†1731) 73.985 ll.	<i>Segimon Milans</i> 73.985 ll.
1732-1742 Ibídem	Hereus de Fèlix Benages i Vicens 3/12: 30.000 ll.	<i>Esteve Tomàs</i> <i>Andreu</i> <i>i Benages</i> (†1754) 3/12: 30.000 ll.	<i>Segimon Milans</i> (†1738) <i>i el fill Bona-</i> <i>ventura</i> 4/12: 40.000 ll. Josep Milans (†1743) 1/12: 10.000 ll. Josep Esmandia i Milans (†1752) 1/12: 10.000 ll.
1742-1769 Ibídem	Francesc de Bena- ges i Andreu 3/12: 47.070 ll.	<i>Pius d' Andreu i</i> <i>Fontdevila</i> (†1777) 3/12: 47.070 ll.	<i>Bonaventura Milans</i> (†1768) 4/12: 62.760 ll. Antoni Fran. de Milans (†1772) 1/12: 15.690 ll.
1769-1783 Francisco de Milans i cia.			<i>Francesc de Milans i</i> <i>Benages</i>

Nota: En cursiva, l'administrador.

balanç 1732-1742, i 1.019/26, Sebastià PRATS, 26è manual (1769), f. 181r-185r, 13-VII-1769, definició de comptes. Pere GIFRÉ I RIBAS, «Mercaders a la terra. La trajectòria d'Esteve Andreu, botiguer de teles, mercader i senyor (Girona, 1680-1706)», *Estudis d'Història Agrària. Col·lecció Homenatges. Doctor Emili Giral i Raventós* (Barcelona), 17 (2004), p. 513-532.

Ara bé, si l'analitzem en funció del paper de Segimon Milans, podem diferenciar les etapes següents.

1680-1698: Benages i Andreu

El 1680 constitueixen la companyia Benages i Andreu, formalitzada el 1683 amb un capital de dotze mil lliures, deu mil de Francesc Benages i dues mil d'Esteve Andreu. Benages mor el 1686 i aleshores lliguen negoci i família amb el primer gran pacte: el 1687 Esteve Andreu es casa amb Isabel Benages i Durban, filla de Francesc i dotada amb dos mil lliures. Alhora, signen la renovació de la companyia, per la qual Andreu queda com a administrador i amplia el capital fins a cinc mil lliures, just la meitat de l'hereu Benages, que n'aporta deu mil. A més de la gestió quotidiana de la botiga, participen en tot tipus de negocis: arrendaments de terços de masos i delmes, arrendament de drets de la ciutat de Girona, arrendament de carnisseries de Girona, proveïment de tropes, drets sobre barques, rearrendament de drets del General per la part gironina, etcètera.

Gradualment, va apareixent en escena el també botiguer de teles gironí Segimon Milans, al qual van preparant com a futur administrador. El 1694 ja apareix citat com a soci, però d'una manera imprecisa; el 1695 tots tres surten com a socis amb tres dotzens en l'arrendament del dret de portes de Girona amb poc més de vint mil lliures, i el 1695 rep una procura d'Andreu per cobrar els proveïments que fan als hospitals de Girona i Palamós.

1698-1709: Segimon, administrador des de Girona de Benages, Andreu i Milans

El 1698 té lloc un altre matrimoni clau. Segimon Milans signa capítols amb Rosalia Cabirol i Catà (1668-1752), filla del mercader Josep Cabirol i hereva de la seva tia Francesca Cabirol, vídua del mercader Josep Cerveró, vinculats originàriament a Canet. Rosalia li aporta un dot de cent cinquanta dobles (= 825 lliures). Com a herència dels Cabirol, rebran la casa familiar del carrer Bonaire, que feia cantonada també amb els carrers Roldor i del Joc de la Pilota.⁸

8. Albert GARCIA ESPUCHE, *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Muhba, 2010, p. 314-321.

Tot seguit, trobem la reconstitució de la companyia com a Benages, Andreu i Milans, de la qual Milans és l'administrador i hi posa tres mil lliures, mentre que Benages i Andreu aporten cadascun onze mil lliures. A poc a poc, Segimon va ampliant els negocis introduint-se en el món mercantil barceloní. Així, els trobem en el rearendament de 1701 de les bolles de Girona i Figueres per divuit mil lliures, en el rearendament del mateix de 1702 per tres anys per cinquanta-quatre mil lliures o en el rearendament per al període 1704-1706 dels drets del General per cent tretze mil lliures l'any. Uns imports creixents en els quals són la referència gironina, però no formen part del nucli central barceloní. Com a anècdota significativa, anatem una referència tangencial al seu arrest l'any 1704 en el *Dietari de la Generalitat*:

Dimecres, a II de janer MDCCIII. [...] lo mateix ha se hi era estat manat se'n anàs en ditas càrcers, y com la detenció de la persona de dit Bonells, tingués per sentit lo consistori, era estada per haver capturat de orde de sas senyories il·lustres, lo diu antecedent, la persona de Sagimon Milans, botiguer de la ciutat de Gerona, qui era altra de les fermansas del arrendament de las bollas de col·lecta de Clot y com a tal debitor a la Generalitat. Y axí, no poder dit alguazil ser detingut per dita captura de dit Milans [...]. Perquè quant capturà a dit Milans, aquell li digué que havia dos o tres mesos que estava en la present ciutat. Detingué per dependèncias de sa magestat, Déu lo guarde, sobre las cobranças del hospital de sa magestat de Gerona, y axí que lo aportàs devant la excel·lència o de son servici. Y que sols pareix desecato, si li havia manat se posàs en ditas presons, y no en manera alguna per haver capturat a dit Milans, debitor a dit General.⁹

Un relat de petits incidents, que denoten una situació perifèrica respecte al món barceloní.

9. *Dietari de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007, vol. X, p. 420.

1709-1722: trasllat a Barcelona i gran expansió

Com llegim en la definició de comptes de 1722, l'any 1709 Milans «transportà son domicili a esta ciutat [Barcelona], emperò quedà socio y administrador de dita botiga, y de molts negocis». Però continuen sent un grup menor i secundari. A partir de 1710, canvia la perspectiva i Girona és assetjada per l'exèrcit borbònic. Ells, com a gironins, són dels primers a adonar-se del canvi i comencen a proveir l'exèrcit borbònic: «en el tiempo que los aliados se apoderaron de la plaza de Gerona, fueron a ella conduzidos muchos oficiales y soldados de las reales tropas de Vuestra Magestad, a quienes socorrió con crecidas summas sin interés alguno; las que continuó de la misma suerte durante el bloqueo de la dicha plaza, por lo que mereció de los ministros y xefes que allí mandavan muchos elogios y acciones de gracias» (petició de privilegi de ciutadà honrat de 1728).¹⁰ Així continuaren durant el setge de Barcelona de 1713-1714: «Que en el último sitio de esta ciudad, habiendo tenido insinuación de los ministros de Vuestra Magestad, assistió al ejército, destacamentos y plazas con grandes porciones de víveres, de manera que tomada la plaza se halló acrehedor en más de treinta mil doblones, que Vuestra Magestad se sirvió de mandarle pagar». Immediatament, el premi: «Que en atención a estos servicios fué nombrado thesorero general de Cruzada de esta Provincia, cuyo empleo se le continua, con el de recaudador de los caudales destinados para la fábrica de Galeras y Atarazanas de esta Ciudad». Per exemple, detectem com el gener de 1716 actua com a procurador general d'Antonio de Gordonis, tresorer general de la Butlla de la Santa Croada.¹¹

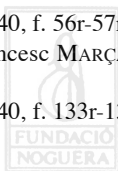
També el trobem actuant amb el seu germà Josep: «Joseph Milans es hermano de Segismundo Milans, y que tienen juntos sus caudales, haviendo el referido Joseph assistido personalmente en el campo de Barcelona para el socorro y asistencia de las tropas, y concurrido en los demás servicios... añadir respecto de Joseph, hallarse actualmente sirviendo la dirección de víveres de este Principado, en que con todo zelo y aplicación desempeña su encargo.»¹²

Els Milans havien aprofitat l'ocasió i aquest oportú canvi de bàndol els havia situat en el centre barceloní dels negocis cortesans. Per exemple, el

10. ACA, Reial Audiència, reg. 140, f. 56r-57r, 1-I-1728.

11. ACB, notarial, vol. 769, Francesc MARÇAL, manual 1716, f. 7r-10r. 10-I-1716, procura.

12. ACA, Reial Audiència, reg. 140, f. 133r-134r, 9-IV-1728.

desembre de 1714 constitueixen una companyia per gestionar l'arrendament de les carns de la ciutat de Barcelona per dos anys, associats amb dos francesos i l'argenter Francesc Roig i Vives. Hi aporten tres mil dobles, un quart del capital. El salt és ben evident.¹³ Vers el 1716 aconsegueix el privilegi de mercader (fins aquí constava com a negociant). Però precisament aquell any es veu embolicat en un delicat afer polític, del qual resulta confinat i se salva pels serveis prestats.

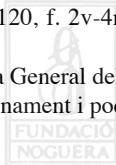
Tot començà arran de l'informe que remeté l'ambaixador borbònic des de Roma denunciant que, a través de la xarxa dels comerciants catalans i els seus corresponsals, s'enviava diners des de Viena als austriacistes. Després de diversos registres, detectaren dues lletres de canvi remeses al comte de Plasència per la seva filla, acompanyades de cartes que aquest digué que havia destruït. El negociant que actuava com a intermediari i aparegué ben embolicat era Segimon Milans. Inicialment, fou confinat, però arribà ordre de la cort de Madrid de deixar-lo en pau. Al capdavall, riscos del doble joc!¹⁴

A partir d'aquesta època, els Milans s'enriqueixen espectacularment, i aprofiten totes les oportunitats. Per exemple, l'agost de 1715 un grup de maresmencs encapçalats per Francesc Sala i Sangenís, d'Arenys de Munt, aconsegueixen l'arrendament del tabac del Principat per vuit mesos. Però el negoci no sortiria prou bé i, en acabar l'arrendament, la Superintendència borbònica els exigeix deu mil rals de plata. Com que no poden pagar, se segresten i executen els béns de tots els implicats. El 1717 Segimon és designat pel superintendent Josep Pedrajas: «Administrador y Seqüestrador de todos los frutos, bienes muebles, redditos y productos y emolumentos propios de Francisco Sala Sangenís y Alemany, vesino de la villa de Arenys de Mar, Francisco Borrell, Joseph Bohigues y Francisco Monner, vesinos de la ciudad de Mataró, de Gabriel Arquer, ciudadano honrrado de Barcelona, vesino en la villa de Arenys, y de Juan Verdant, sastre, vesinos de esta ciudad».¹⁵

13. AHPB, 877/20, Pau CABRER, manual 1714, f. 100r-101v, 3-XII-1714. BC, Arxiu, sèrie general, reg. 450, 1714-1715 llibre major de l'arrendament de la carn de F. Roig i Vives. Pierre VILAR, *Catalunya...*, vol. IV, p. 439-445. Meritxell MINGUET i VALENZUELA, *Argenteria i comerç a Barcelona en època de la Guerra de Successió, a partir dels llibres de notes de Francesc Roig i Vives*, Bellaterra: UAB, 2003.

14. ACA, Reial Audiència, reg. 120, f. 2v-4r, 6-V-1716, i lligall 3 (1717), plec 84, 2-VI-1716.

15. ACA, Reial Patrimoni, Batllia General del Reial Patrimoni, vol. 108 (Intendència 1717), f. 172v-175v, 30-X-1717, nomenament i poder.

Segimon Milans aprofita les circumstàncies per comprar a carta de gràcia a aquests Sala Sangenís el molí fariner d'Arenys de Mar per 4.200 lliures en subhasta pública, tot i que li recompraran el 1731 els fills i hereus d'aquests, els nouvinguts Sans Sala. Això ho faran després del casament, el 1729, de l'hereva Sala amb els represaliats austriacistes Sans Monrodon, els quals aporten els diners que permeten forçar la retrovenda.¹⁶

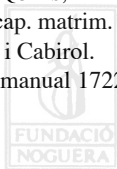
Com a símbol de la seva nova posició i davant l'enderrocament de la casa del carrer Bonaire per aixecar la Ciutadella, el 1719 Segimon Milans compra el palau Meca al senyorial carrer de Montcada per vuit mil lliures, on instal·laran la botiga i magatzems. El carrer Montcada havia recuperat velles esplendors amb la irrupció de la generació de 1680 (Dalmau, Dalmasas, Llinàs...) i ara hi entraven els nous valors emergents. Alhora, casa la filla amb el mercader Pau Font i Mata, i la dota amb cinc mil lliures.¹⁷

Aquesta etapa es tanca, després de trenta anys i morts els dos socis fundadors, amb la definició de comptes de 1722 i la reconstitució de la societat. D'entrada ja matisen. No es veuen amb cor d'elaborar comptes: «no és estat possible per la gran extinció dels negocis, y considerables sumas que han extret dits companys de dita companyia, podent-se dir que ésta ha corregut solament de la bona fe de dits companys, y tracte legal ab què sempre se han aportat». Per tant, «en atenció de ésser los capitals primitius ab què se formà dita companyia molt mòdichs, los quals no sols quedan extingits per las moltas quantitats que han extret de dita companyia los dits companys, axí per comprar de propietats, com per pagaments de dots, sustento de llurs casas, y altres effectes... se donan per contents... quedant encara de la botiga de Gerona y sas dependèncias considerable fondo, y capital... y en lo negoci de Barcelona.» Doncs, malgrat tot això, segons el balanç, quedaven 221.955 lliures, que es constituïen com a capital de la nova companyia a terços!¹⁸

16. BC, fons marquès de Saudín, Saud 8º 97, núm. 26-4; Saud. 8º 162, núm. 13 i 14, arrendament tabac 1715, i Saud. fol 119, núm. 1, molí d'Arenys de Mar. AHPB, 922/12, Pau RICÓS, manuale 1729-1730, f. 100v-105v, 7-VIII-1729, cap. matrim. Sans & Sala, i 922/13, manuale 1731-1732, f. 60r-73r, 18-III-1731, revenda molí.

17. AHPB, 871/22, Francesc BUSQUETS, manual 1719, f. 114r-v, 23-IX-1719, venda palau Meca, i 877/29, Pau CABRER. II cap. matrim. i altres, f. 767r-772r, 15-VII-1719, cap. matrim. P. Font i Mata & M. T. Milans i Cabirol.

18. AHPB, 877/24, Pau CABRER, manual 1722, f. 323r-328r, 9-XI-1722, definició de comptes.

1722-1738: Plenitud

La nova companyia amb aquest capital dividit en tres parts iguals continuava administrada per Segimon. Aquest, a més de la seva part dels beneficis, rebia quatre-centes lliures anuals i es quedava els salaris de l'ofici de tresorer de la Butlla de la Santa Croada, de tresorer del duc de Cardona i d'«ésser elegit de Juntes de arrendaments de carns, bollas, pastim y demás empleos personals seus». Per això, «li donan facultat que, per la conservació de ditas thesoreries, pugua valer-se dels capitals de la present companyia sens haver de correspondre a ella cosa alguna».¹⁹ La posició ja estava assolida i es tractava de consolidar-la, com ho podem llegir en el memorial de 1728:

que en este tiempo ha prestado varias sumas a la Thesoreria de la Guerra, y ha anticipado otras a los ministros de Justicia, y oficiales generales en ocasión de retardarse sus pagas, y ésto sin el menor interés; que en el embarco para Sicilia adelantó 22.000 doblones, y ésto sólo por una carta de don Nicolás Hinojosa; que desde que se haya intendente de este Principado don Antonio Sartine ha anticipado varios fondos por el presente embarco de las tropas que pasaron a Málaga, y otras urgencias, de suerte que se halla con el desembolso de más de 22.000 doblones...²⁰

Aquestes relacions de mèrits dels germans Segimon i Josep Milans tenien com a objectiu l'ennobliment. El 1725 Segimon compra a carta de gràcia per poc més de tretze mil lliures el castell i lloc de Calabuig amb totes les jurisdiccions i ja s'anomena senyor de Calabuig.²¹ Ambdós assoliren la dignitat de ciutadans honrats el 1728.

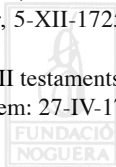
Ara tocava pensar en la successió i continuïtat del negoci familiar. El 1724 Segimon dicta testament, en què fa hereu el primogènit Bonaventura.²² Morta la primera muller del fill Bonaventura, signen nous capítols amb

19. AHPB, 877/29, Pau CABRER, II cap. matrim. i altres, f. 901r-903r, 9-XI-1722, constitució companyia.

20. ACA, Reial Audiència, reg. 140, f. 56r-57r, 1-I-1728.

21. AHPB, 959/1, Antoni COMELLES, I manuales, f. 252r-264r, 22-X-1725; f. 268v-270v, 24-X-1725; f. 291v-296v i 298v-301r, 5-XII-1725, venda a carta de gràcia, procura per prendre possessió...

22. AHPB, 877/31, Pau CABRER, II testaments, f. 268v-273v, 24-I-1724, testament de Segimon Milans (publicació post mortem: 27-IV-1738).

Emanuela Benages, mentre que Esteve Andreu enllaça en segones núpcies amb Maria Benages, i el fill hereu, Fèlix Benages i Vicens, enllaça amb Isabel Andreu i Benages, filla d'Esteve Andreu. Uns enllaços endogàmics que tanquen i consoliden perfectament el futur del cercle familiar mercantil.²³ A partir de 1730, Bonaventura signa com a «Director general de la Provisión de víveres del Exèrcito y Principado de Cataluña», un nou càrrec clau per mantenir els lucratiu negocis amb l'exèrcit, base fonamental del negoci familiar.²⁴ Passats deu anys, el 1732, formalitzen balanç amb uns resultats espectaculars:²⁵

Capital 1722	221.955 ll.	4 s.	6 d.	
Capital 1732	441.813 ll.	-	8 d.	
Beneficis	219.857 ll.	16 s.	2 d.	99 %

Parts terços del capital dels socis:

Hereus de Fèlix Benages	147.271 ll.	-	2 2/3 d.
Esteve Tomàs Andreu	«		
Segimon Milans	«		

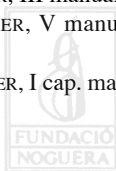
Tot seguit reconstitueixen la companyia per a una altra dècada amb l'entrada com a socis del germà Josep Milans i el cosí Josep Esmandia i Milans. Suposa un canvi en les proporcions: Benages i Andreu redueixen la seva proporció a la meitat del capital, mentre que la família Milans augmenta la seva participació fins a l'altra meitat (Segimon 4/12, Josep 1/12 i Josep Esmandia 1/12). Una altra novetat clau per al futur: a Segimon com a administrador s'hi afegix el seu fill Bonaventura, que va agafant les regnes de la companyia.²⁶

23. ADG, dispenses matrimonials, núm. 1.767, 1722, B. Milans & M. Benages; núm. 1.857, 1723, F. Benages Vicens & I. Andreu Benages, i núm. 1.866, 1722, E. Andreu & M. Benages Vicens. BC, manuscrit 2.867, *Llibre en el qual don Pio de Andreu i Fontdevila, decano de la ciutat de Gerona, notà las diadas de molts actes i recollí las notícias de sa casa i patrimoni.*

24. AHPB, 967/3, Miquel CABRER, III manual (1730), *pàssim*.

25. AHPB, 967/5, Miquel CABRER, V manuale (1732), f. 169r-172r, 26-VI-1732, balanç 1722-1732.

26. AHPB, 967/17, Miquel CABRER, I cap. matrim. i altres, f. 686r-689r, 26-VII-1732, reconstitució companyia.

Segimon mor el 1738 i deixa un impressionant inventari de béns: el palau i mobiliari del carrer Montcada amb la botiga, la torre Dulach amb la capella, el castell i lloc de Calabuig amb totes les jurisdiccions, la torre de Bellafila a Sant Martí de Provençals, un munt de censals i béns immobles, parts de barques, deutors, el capital a la companyia, etcètera. Un veritable imperi aixecat en una sola generació!²⁷

1738-1768: el noble Bonaventura Milans

Aquests anys esdevenen una època de concessions de privilegis de noblesa, i el grup mercantil familiar dels Milans són dels primers a gaudir-ne:

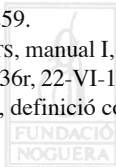
- 1737: cavaller a Esteve Tomàs Andreu
- 1739: cavaller a Bonaventura Milans, per al pare Segimon i descendents
- 1739: cavaller a Josep Milans i Lleu
- 1739: cavallers i privilegi de noblesa a Francesc Benages i el fill, Fèlix Benages, demanat per la nora i vídua Isabel Benages i Andreu: «Félix Benages, vuestro difunto marido, fue ciudadano honrado de Barcelona y que esta familia con la de Milans (a la cual condecoró con el distintivo de cavallerato por lo resp^o a la de Andreu) me han servido en el asedio de Barcelona, bloqueo de Gerona y demás urgencias a mi Real Servicio»
- 1740: privilegi de noblesa a Esteve Tomàs Andreu²⁸

La companyia, administrada per Bonaventura Milans, es consolida en tots els camps en què l'hem vist treballar. Els balanços de 1742, 1752 i 1769 en mostren l'evolució (tot en lliures):²⁹

27. AHPB, 967/18, Miquel CABRER, II cap. matrim. i altres, f. 561r-582r, 28-V-1738, inventari *post mortem* de S. Milans.

28. ACA, Reial Audiència, reg. 329, Privilegis 1689-1741, *pàssim*. AHPB, 1.019/2, Sebastià PRATS, II manuale, f. 134r-135v, 1-V-1745, armament de cavaller de B. Milans. Pere MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 1977, p. 258-259.

29. AHPB, 1.019/1, Sebastià PRATS, manual I, f. 150v-155r, 16-VI-1744, balanç 1732-1742; 1.019/13, XIII manuale, f. 126r-136r, 22-VI-1756, definició comptes 1752, i 1.019/26, 26è manual, f. 181r-185r, 13-VII-1769, definició comptes 1769.

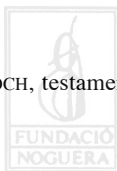

<i>Socis</i>	<i>1732 Capital</i>	<i>1742 Beneficis</i>	<i>1742 Capital</i>	<i>1752 Beneficis</i>	<i>1752 Capital</i>
Hereus de Fèlix Benages: Francesc de Benages	30.000 (3/12)	47.070	47.070	29.294-19- 9/12	76.364-19- 9/12
Esteve Tomàs d'Andreu Hereu: Pius d'Andreu	30.000 (3/12)	47.070	47.070	29.294-19- 9/12	76.364-19- 9/12
Bonaventura de Milans i Cabirol	40.000 (4/12)	62.760	62.760	39.059-18-9	101.819-18-9
Josep Milans Lleu (+1743) Hereu: Antoni Fr. Milans	10.000 (1/12)	15.690	15.690	9.764-19-8- 3/12	25.454-19-8- 2/12
Josep Esmandia de Milans Hereu: Felip Esmandia	10.000 (1/12)	15.690	15.690	9.764-19-8- 3/12	25.454-19-8 (Baixa 1760)
TOTAL	120.000	188.280	188.690	116.769-16-3	305.450-16-3
% B/ K		157		62	B 1769=16.208 -5,8 %

El 1743 mor Josep de Milans i és heretat pel seu fill Antoni Francesc de Milans i Forés, el qual enllaça amb Maria Francesca de Montero, integrant d'una família que ostentava la Tresoreria General de l'exèrcit a Catalunya, i el mateix Antoni Francesc obtindrà l'ofici de tresorer del Reial Patrimoni antic; uns vincles importants per als negocis de la companyia.³⁰ A diferència de les èpoques ja vistes, en què anaven a terços, en aquestes dècades la família Milans controla la meitat del capital.

Però els beneficis estan baixant i cal cercar nous camps d'inversió, que tot just s'estan obrint. Apareix un nou camp de negoci que promet beneficis

30. AHPB, 1.037/42, Daniel TROCH, testaments 1752-1773, f. 98v-99v, 27-II-1770, testament d'A. F. de Milans.

importants, el sector industrial de les fàbriques d'indianes. En contra del que afirmen alguns historiadors, aquí tenim un bon exemple de capital comercial obtingut bàsicament en els arrendaments públics i els assentaments amb l'exèrcit que se'n va al sector tèxtil. El soci industrial seria Bernat Glòria, un home provinent dels gremis tèxtils que s'havia dedicat al comerç a l'engròs i que havia estat associat amb els Milans en l'arrendament de carns. Ho va intentar el 1739, però la cort li denegà el privilegi. Aleshores entraren en joc els Milans, amb la seva xarxa de contactes i aportació de capital. No sabem tot el detall de la fundació, però sí que Bonaventura Milans aportà dotze mil lliures, o sigui, 2/16; Josep Esmandia, tres mil, i Francesc Roig i Vives, tres mil.³¹ Quant als beneficis, per exemple, Milans obtindria de la seva part el 1775 mil set-cents cinquanta lliures, un 14,5 %.³² Amb tot, com explica Roberto Fernández, «en el conjunto de los negocios de las grandes casas del siglo, Milans, Guardia, Alegre y también Gloria, las fábricas de indianas fueron ocupando cada vez más un lugar secundario. Eran una fuente de beneficios entre otras y no de las más importantes».³³

Bonaventura de Milans mor el 1768. En el seu testament instituïa hereu el seu fill Francesc, continuador del negoci familiar. El 1752, coincidint amb el seu darrer balanç de la companyia, havien signat els capítols matrimonials d'aquest amb Maria Teresa de Tord i de Senespleda, descendent d'una antiga nissaga nobiliària. Els Milans, acabats d'ennobrir i amb diners, compraven entrar en el cercle de la noblesa tradicional però sense gaires recursos. Els Tord aportaven un dot de quatre mil lliures, massa petit; Bonaventura de Milans n'hi afegia deu mil, més un escriu de quatre mil, i a més li garantia una renda anual de mil lliures per a despeses pròpies de la seva condició.³⁴

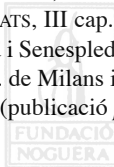
Un altre bon exemple són els capítols de 1747 d'Isabel Benages i Andreu, filla de Fèlix i Isabel, amb el noble Josep de Falguera i d'Asprer:

31. AHPB, 1.019/29, Sebastià PRATS, II cap. matrim. i altres, f. 204r-230v, 27-X-1749, inventari *post mortem* de F. Roig i Vives.

32. Carme-Eulàlia BENCOMO, *La família...*, 1983, p. 187.

33. Roberto FERNÁNDEZ DIAZ, *La burguesia barcelonesa en el siglo XVIII: La familia Gloria*, Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi de llicenciatura, 1980, p. 261.

34. AHPB, 1.019/30, Sebastià PRATS, III cap. matrim. i altres, f. 32r-37v, 16-V-1752, F. de Milans i Benages & M. T. de Tord i Senespleda; 1.019/36, plec testaments 1742-1769, s/f, 9-VII-1753, primer testament de B. de Milans i Cabirol, i 1.019/37, *ibidem*, f. 11v-16v, 22-VIII-1760, segon testament *ibidem* (publicació *post mortem*: 27-IV-1768).

la doten amb divuit mil lliures, condicionades al fet que dotze mil han de servir per lluir censals dels Falguera Asprer.³⁵ El mateix faran amb el fill hereu Francesc Benages i d'Andreu: signarà capítols el 1750 amb Josepa Viladomar i de Còdol, filla d'uns nobles de Berga, que la doten amb tres mil lliures, dot massa curt. Els Benages Andreu, «concliderant lo molt que mereix dita senyora dona Josepha Viladomar i de Còdol, esdevenidora muller sua, y que a la distinció de sa calitat li correspon la manifestació de galanteria que tant justament deu atendre-se, y al molt gust té de lograr sa amable companyia, a fi que resti còngruament dotada», li donen sis mil lliures.³⁶ Ja estaven entre l'elit més exclusiva del Principat.

A partir de la mort de Bonaventura el 1768, el seu fill hereu Francesc de Milans i Benages comença a actuar com a administrador de la companyia. Però l'any següent, liquiden el període de disset anys comprès entre 1752 i 1769 de la companyia, el qual dóna unes pèrdues de poc més de setze mil lliures, prop d'un sis per cent. Dissolen la societat i la reconstituïxen com a Francisco Milans y Compañía.³⁷

Els Mates de Mataró

Els Mates són un dels llinatges clau sorgits del Mataró mercantil entre final del segle XVII i les primeres dècades del XVIII.³⁸ Seguint Joan Giménez Blasco, són entre 1674 i 1709 el grup de negociants mataronins amb més declaracions pel port de Mataró. Aquest autor conclou: «els Mates es con-

35. AHPB, 1.019/28, Sebastià PRATS, I cap. matrim. i altres, f. 392r-397r, 13-I-1747, J. de Falguera i Asprer & I. de Benages i d'Andreu.

36. AHPB, 1.019/29, Sebastià PRATS, II cap. matrim. i altres, f. 339r-341v, 10-X-1750, F. Benages i d'Andreu & J. Viladomar i de Còdol.

37. AHPB, 1.019/25, Sebastià PRATS, *manuale* 25è, f. 157v-158v, 2-V-1768, nomenament d'administrador; 1.019/26, 26è manual, f. 181r-185r, 13-VII-1769, definició de comptes de Benages, Andreu i Milans.

38. Referències a Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Catalunya en la carrera de Indias*, Barcelona: Crítica, 1981, p. 56; Pere MOLAS I RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró 1718-1808*, Mataró: Rafael Dalmau & Caixa d'Estalvis Laietana, 1973, p. 41 i 193; Joan GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2001, p. 597-604; Ramon REIXACH I PUIG, *Els pares de la República. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. xv-xviii*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2006, p. 272-277; Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic (1713-1714)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró)*, 109 (abril, 2014), p. 43-44.

figuren com un activíssim conglomerat d'individus que, a partir d'unes activitats tan convencionals com la de candeler de cera o de sèu, elaboraren un teixit de relacions personals i econòmiques a voltes intergeneracionals. Això els permeté incidir en una intensa activitat comercial que —sense oblidar la dedicació originària a la cera i al sèu— es dilatà, passant per l'àmbit de l'adrogueria, fins arribar a la comercialització dels excedents agrícoles locals en els grans centres de redistribució o consums.»

Per tant, els posa com a model de l'ascens social de l'artesanat.³⁹ Però no deixaven d'ésser un potent grup perifèric establert a Mataró. L'any 1706 detectem Josep Mates rebent Elizabet Cristina de Brunswick a Mataró.⁴⁰ Un oportú canvi de bàndol enmig de l'ofensiva borbònica, l'assumpció de càrrecs econòmics, el trasllat i establiment a ciutat, la intervenció en tot tipus de negocis cortesans... i tota la xarxa encapçalada per l'hereu i mercader Josep Mates i Calvet esdevindrà un dels grups mercantils més importants de Barcelona i del Principat.

Per a aquesta evolució, constituïren successivament tres societats. Al quadre, en veiem l'evolució jurídica fins a constituir Josep Matas & Esteve Matas, el 1714.⁴¹

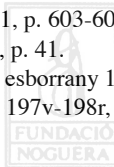
Entre 1696 i 1709 operen des de Mataró pare i fill, i a partir de 1709 amplien els seus negocis amb la incorporació del cunyat Domènec Fàbregas i el germà Pau Matas. Però el 1714 és la gran oportunitat d'establir-se a ciutat. Amplien la societat amb la branca del cosí Esteve Matas i doblen el capital, tot aprofitant les circumstàncies de subministradors de l'exèrcit borbònic per fer el gran salt i entrar en l'elit de la burgesia mercantil barcelonina. El benefici entre 1714-1727 és espectacular: un 71 %. Defuncions i liquidacions de parts porten a una simplificació de la societat, que queda reduïda a partir de 1727 als dos cosins, Josep Mates com a soci majoritari i Esteve Mates.

El moment clau? La tardor de 1713 està documentada una important comanda de civada que signa Josep Mates per a l'exèrcit borbònic en nom propi i de la companyia que té amb Francesc Fornés, també mercader de Mataró, promentent al superintendent José Patiño «proveher para la subsistencia de las tropas de el ejército de su Magestat con treynta mil quarteras

39. Joan GIMÉNEZ, *Mataró...*, 2001, p. 603-604.

40. Pere MOLAS, *Societat...*, 1973, p. 41.

41. AHPB, 839/50, Tomàs SIMON, esborrany 1726, s/f, 10-XI-1726, definició comptes, i 967/5, Miquel CABRER, V manuale, f. 197v-198r, 25-VIII-1732, balanç companyia.

<i>Socis</i>	<i>1696</i>	<i>1709</i>	<i>1714</i>	<i>1727</i>	<i>1732...</i>
Josep Mates i Calvet, mercader	500 dobles	7 parts 21.170-9-9	25.889-8-7 10/17	57.634-13-8	94.920-14-1
Josep Mates, pare, candeler cera	500 dobles	7 parts 21.170-9-9	24.926-1-2 10/17	--	--
Domènec Fàbregas, gendre i cunyat	--	2 parts 5.274-10	4.674-5-6 15/17	--	--
Pau Mates i Calvet, fill i germà	--	1 part 1.680	2.510-4-6 16/17	--	--
Subtotal			58.000		
Esteve Matas Llundell, mercader	--	--		33.773-18-1	51.530-0-11
Salvador i Josep Guarro, cunyats	--	--		--	--
Hereus de Sebastià Guarro, cunyat	--	--		--	--
Subtotal			58.000		
CAPITAL K	1.000 dobles	17 parts 49.295-9-6	116.000	91.408-11-0	146.450-15
BENEFICIS B		1714: 14.113-17-10	1725 27.191-4-8	1732 65.144-17-2	
B/K %		29 %	23,5 %	71 %	

de sevada medida de Cataluña, que a todo su riesgo y de dicha compañía y gastos de ella pondrá desembarcada en dicha presente ciudad de Mataró o en la de Barcelona, desde el dia presente hasta el último del mes de febrero del año que viene de mil setecientos y catorze, en plazos diferentes y dis-

FUNDACIÓ
NOGUERA

tintas cantidades», a vint-i-sis rals de billó per quartera, amb el matís que «no deberán ser compradas en el Principado de Catalunya».⁴²

Aleshores, Josep Mates fou nomenat per Patiño director general de confiscacions del Principat, el responsable d'organitzar la repressió i captació d'ingressos dels austriacistes per finançar l'ocupació militar, amb instruccions de Patiño per tal que donés «las órdenes convenientes a todos los bayles y jurados para que, de conformidad de las mías que antecedenentemente se les han ofrecido, le denuncien y declaren todos los bienes y haciendas que huviere en sus distritos de los que han seguido el mismo rebelión que la ciudad de Barcelona».⁴³ Tot seguit, nomenava el seu cunyat i soci Domènec Fàbregas: «he tenido por bien elexirle para la administración y recaudación de todo lo producido de vienes confiscados, que aya en la costa de el Mar[esme] o lugares de ella que la destinare para que la recoxa, como asimismo los muebles que se hallaren existentes y frutos de la cosecha de este anyo». Un cop bastida l'estructura extractiva, subhastaven i arrendaven els béns segrestats.⁴⁴

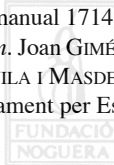
Poc després de la caiguda de Barcelona, el 30 de setembre Patiño el nomenà «thesorer y receptor general de los productos resultantes de los derechos, rentas y emolumentos que antes tenían la Diputación de Cataluña y ciudad de Barcelona; que consisten respecto a la Diputación en los derechos nombrados de general, bolla, guerra, aumentos de sedas, y otros annexos, y en cuanto a la ciudad en los derechos e impuestos de puertas.»⁴⁵ El primer d'octubre de 1714 fusionaven en una nova societat familiar els grups de les dues branques, encapçalades per Josep Mates i Esteve Mates respectivament, i s'establiren a ciutat. També aquest cosí seu i soci, Esteve

42. ACA-PM-436, Martí SIMON, 6-X-1713, contracte. Amb tot, s'aclareix que «de la misma manera lo tiene ya prometido y firmado el dicho Francisco Fornés, su compañero, con una escritura privada a este fin y efecto, hecha y concordada entre el dicho señor Superintendente y el dicho Francisco Fornés, su compañero, hecha en el Campo delante de Barcelona, el dicho día de veinte y siete del mes de setiembre próximo pasado.» Citat a Enric SUBIÑÀ I COLL, *Mataró...*, 2014, p. 43-44.

43. ACA-PM-530, 2-XI-1713. Citat a Joan GIMÉNEZ I BLASCO, «Els mataronins de la Nova Planta o "El alma del mundo es el dinero"», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (Mataró), 109 (2014), p. 55.

44. ACA-PM-531, Antoni GUSI, manual 1714, f. 174r-179v, 26-VI-1714, arrendament del terçó de Vilassar dels Pinós; i *pàssim*. Joan GIMÉNEZ I BLASCO, «Els mataronins...», p. 55.

45. AHPB, 895/10, Josep SOLDEVILA I MASDEU, manual 1715-1735, f. 30r-32v, 11-X-1715, declaració de fiances del nomenament per Esteve Mates i Francesc Forest.

Matas i Lluell, en sortiria beneficiat. En la consulta de la Reial Audiència per a regidor perpetu de Mataró, hi podem llegir:

Esteban Matas, mercader, es sugeto muy capaz y noticioso de los negocios de esta ciudad por haber sido muchas vezes jurado de ella, fue desinsiculado por el Gobierno intruso de los ofizios de este Común, y se halla en ellos restituido por dicha Real Junta en atención de su bien conozida fidelidad y nombrado por uno de Ayuntamiento de dicha ciudad.⁴⁶

En traslladar-se a ciutat, dimití de regidor el 1718. Demanà ser substituït pel seu fill Esteve, cosa que li seria admesa, ja que «siendo después que llegaron las Armas de Vuestra Magestad al sitio de esta ciudad uno de los nombrados por más afectos para formar la compañía que se estableció, a fin de mantener la quietud pública en la ciudad de Mataró, y de los que antiziparon caudales considerables en dinero y granos para la subsistencia de las tropas».⁴⁷

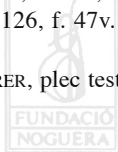
De les seves activitats creixents a partir d'aquesta època, en tenim constància per la relació —seleccionada— de papers que apareix en el seu inventari *post mortem*:⁴⁸

- I. Papers de les dependències que el difunt Josep Matas tingué del Reial Servei i de la Reial Hisenda:
  - Notes i comptes dels quaters d'hivern, de primer de desembre de 1713 a últim de febrer de 1714.
  - Record i esborrany de notes dels productes de segrestos i dret de lleuda.
  - Notes pel dret de lleuda.
  - Cartes, notes i papers per a l'administració de segrestos.
  - Assentaments i càrrecs dels productes de duanes, portes i altres rendes reials de 1714 a 1732.
  - Notes dels productes que encarregaven els col·lectors de portes i bolles de Barcelona de 1718 a 1732.

46. ACA, Reial Audiència, reg. 120, f. 160r, 23-IX-1716.

47. ACA, Reial Audiència, reg. 126, f. 47v. Citat a Joan GIMÉNEZ I BLASCO, «Els mataronins...», p. 53.

48. AHPB, 967/21, Miquel CABRER, plec testaments 1728-1744, núm. 129, 14-VII-1727, inventari *post mortem*.

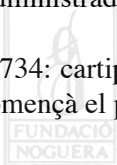

- Notes de la data i salaris de ministres i oficials dels productes de l'administració de rendes reials de 1717 a 1732.
- II. Papers de les dependències que Josep Matas tenia del comerç i negoci mercantil:
  - Record i tres esborranys dels anys 1705, 1706 i 1707.
  - Record i esborranys de 1708 i 1709. Record i esborranys de 1710. Llibre de tintes de 1708 y 1709. Llibre de comptes de 1709. Cartipàs de 1710. Tot de la botiga de Mandri i Companyia de Mataró.
  - 18 cartipassos de comptes i notes de mercaderies i altres de Matas, Gibert i Mandrí, de 1702 a 1712.
  - 48 llibretes de notes de deutes i venda de mercaderies de Mandrí, i altres de Mataró, de 1708 a 1714.
  - Un llibre i sis quaderns de notes del cost de mercaderies de 1708 a 1732.
  - Comptes de mercaderies i altres interessos tinguts amb Fornés de Liorna, i Fornés de Mataró, de 1711, i de mercaderies de Marsella remeses per Pongem.
  - Llibretes d'arrendaments de bolles de 1720, 1723 i 1726.
  - Plec de papers: de l'arrendament de portes de Barcelona de 1714 i liquidació feta pels interessats; de diferents assentaments de carns; llibretes de notes de compra de diferents mercaderies de la pollaca, i venda d'elles; de notes de la fàbrica d'arbres de vaixells; rebuts de Cadis entregats a diferents pobles el 1718.
  - Compte de les barraques de mar de 1717 a 1726.
  - Cartes i notes de comptes de blat, llibretes de vendes de carns salades, de cacaus, sucre, oli; notes de preus de drogues; llibretes de pesques i notes de vendes de blats a Mataró.
  - Llibretes i notes de les compres de farines, fàbrica i entrega de bescuit; provisió de galeres de compte de Marquels, cartes d'aquest, i comptes diferents.
  - Comptes, vals i diferents notes de Joan Pellisser dels gèneres de provisions, que rebé el port franc de compte de Josep Matas.
  - Papers de l'assentament d'arbres.
  - Cartes, lletres, comptes i factures de: Fornés de Liorna, de 1700 a 1714; Holanda, Itàlia i França, de 1717 a 1733; Palau d'Amsterdam, de 1722 a 1733; Carreras de Gènova, de 1722 a 1733; Fèlix Pera de Cadis, de 1719 a 1729; Esteve Cols de Cadis, de 1722 a 1733; diferents de Cadis, Màlaga i Alacant, de 1724 a 1733; Escofet de

Mallorca, de 1715 a 1733; Bacho Petti de Madrid, de 1716 a 1733; Picayre de Madrid, de 1728 a 1733; Gibert del Grau de València, de 1718 a 1733; Bertran de Saragossa, de 1720 a 1732; Sagristà de Girona, de 1718 a 1733; Girona i Sant Feliu de Guíxols, de 1718 a 1732; Jofre de Figueras, de 1721 a 1733; Fàbregas de Mataró, de 1717 a 1731; Fornés de Mataró, de 1714 a 1731; bisbe de Vic, Nebra, Cervera, Riera d'Igualada i diferents de Sarroca, de 1718 a 1733; Carnicer de Reus, de 1717 a 1732; Pere Puig, Josep Miralles de Reus i diferents del Camp de Tarragona, de 1715 a 1733...

III. Papers i llibres del negoci i comerç pendent i fins a la mort de Josep Matas:

- Balanços de la botiga i còpies dels balanços de tots els negociats, fets de conformitat de Josep i Esteve Matas i els seus companys.
- De la companyia que Josep Matas, major, i Josep Matas, menor, pare i fill, formaren el gener de 1696, associaren després altres i finí el setembre de 1709.
- De la companyia de Josep Matas major, Josep Matas menor, Domingo Fàbregas, Pau Matas d'una part, i Esteve Matas, Josep Guarro, Salvador Guarro, i els tudors i curadors dels fills de Sebastià Guarro, de l'altra, que formaren el primer d'octubre de 1714 i finí el 22 de maig de 1725, el qual és de 23 d'octubre de 1726.
- Definició de la companyia que Josep Matas, menor, tingué amb el seu pare Josep Matas, major, feta pels cònjuges Anton i Maria Llauder i Matas, com a hereva de dit Josep Matas, major, el 10 de setembre de 1726, en poder de Tomàs Simon, notari públic de Barcelona.
- Compte del que toca de dita companyia a Josep Matas i els seus companys, i un altre compte del que toca a Esteve Matas i els seus companys.
- Companyia feta entre Josep Matas i Esteve Matas a Barcelona, el 20 d'agost de 1727, i es conclou amb les firmes de Josep Matas i Esteve Matas.
- Balanç que Josep Matas i Esteve Matas feren de dita companyia el primer d'agost de 1732, en què es troba notat que constava d'acte i escriptura pública que passà el 26 d'agost de 1732 en poder de Miquel Cabrer, notari públic de Barcelona.
- Balanços de la botiga administrada per Jeroni Puigbó, botiguer de tall, de 1724 a 1734.
- Copiador de cartes de 1734: cartipàs, esberrany, record i albarans de la companyia, que començà el primer d'agost de 1732.

D'aquesta relació es dedueix una panoràmica vital partida pels anys 1713-1714. Fins aquell moment treballa des de Mataró, sota les pautes establertes pel seu pare i amb Matas, Gibert y Mandrí. El 1710 compra una casa o celler al carrer d'en Pujol de Mataró per poc més de dos-centes lliures. Però, a partir del final de la guerra, apareix el vessant dels càrrecs públics del nou règim i una enorme i creixent amplitud dels negocis des de Barcelona, com reflecteix la xarxa de corresponsals citada. Aquesta activitat extraordinària en la immediata postguerra porta a una acumulació excepcional. Això li permet comprar, el 1722, la baronia de Sarroca per setze mil lliures i, el 1723, una casa amb botiga al carrer dels Abaixadors de la ciutat per poc més de deu mil lliures, juntament amb les mercaderies i crèdits de la botiga que hi tenia oberta Francesc Joval —es trobava en fallida— per sis mil lliures.⁴⁹ Per portar la nova botiga del carrer dels Abaixadors acabada de comprar, hi fa obres i el 1724 constitueix una companyia amb el botiguer Jeroni Puigbó amb poc més de quinze mil lliures de capital, de les quals Mates n'aporta catorze mil.⁵⁰ El salt en les xifres és ben evident.

El 1727 Josep Mates dicta el seu testament i mor el 1734. Divideix l'herència entre els fills primogènits dels seus dos matrimonis. El llegat és impressionant: la casa del carrer dels Abaixadors, un munt de censals i béns immobles, la seva part de la companyia... Però el fill gran del primer matrimoni, Ramon Mates i Tomàs, «de tiempo a esta parte está constituido en una enfermedad melancólica mixta de algunos visos de fatuidad, que le ha tenido en diferentes ocasiones aberrado de sus potencias superiores», mor poc després i tota l'herència es concentra en Antoni Mates i Forest, primogènit del segon matrimoni. Amb tot, l'ennobliment trigarà: el 1773 obtindrà privilegi de ciutadà honorat en cap del seu pare difunt i els descendents per la fidelitat demostrada.⁵¹ Per la seva banda, en l'altra branca familiar, el mercader Esteve Mates i Lluñell mor el 1745 i és heretat pel seu fill primo-

49. AHPB, 944/7, Sever PUJOL, 8è manual, f. 421r-434r, 30-XI-1723, venda efectes botiga del carrer Baxadors de F. Joval.

50. AHPB, 877/29, Pau CABRER, II cap. matrim. i altres, f. 942r-944r, 21-V-1724, constitució companyia.

51. ACA, Audiència, reg. 990, f. 204v-208v, 2-IX-1773, privilegi CHB. AHPB, 967/21, Miquel CABRER, plec testaments 1728-1744, núm. 129, 14-VII-1727, testament de Josep Mates; 967/18, Miquel CABRER, II cap. matrim. i altres, f. 63r-91r, 21-V-1734, inventari *post mortem* de J. Mates; 967/7, Miquel CABRER, VII manuale, f. 132r-v, 7-V-1734, declaració sobre Ramon Mates i Tomàs, i 1.019/5, Sebastià PRATS, V manuale, f. 20v-45r-54r, 15-I-1748, compte de l'administració dels béns de Ramon Mates i Tomàs (†1743).

gènit Esteve Mates i Guarro, el qual havia rebut la regidoria perpètua de Mataró, serà comerciant matriculat el 1758 i director de la Companyia de Barcelona. La seva germana Rosa Mates i Guarro s'havia casat amb Jaume Guàrdia i Morera, descendent dels Morera de Sant Andreu de Llavanes, una altra notable nissaga de mercaders i ciutadans honrats que havia ascendit amb trajectòries paral·leles. Al cap i a la fi, unes brillants biografies dintre del comerç català del Set-cents.⁵²

Els camaleònics Lapeira de Mataró

Els Lapeira són una de les nissagues més espectaculars de «reconversió» de la burgesia mercantil austriacista. Descendants d'immigrants occitans establerts a Mataró, trobem com a botiguer de teixits Joan Lapeyre (†1653), el qual el 1645 es casa amb la filla d'un altre marxant occità, que aporta un modest dot de cent lliures. Mort Joan, la vídua es tornarà a casar amb un altre botiguer de teixits mataroní, Joan Gemmir i Leonart. Quan Joan mor, el valor de la seva botiga de teixits supera en poc les mil lliures i entre els productes se'n citen d'Anglaterra, França, Gènova o València. Són una xarxa d'immigrants occitans establerts entre els negociants mataronins, vinculats a ciutat i amb intercanvis amb les principals places europees.⁵³

El seu fill hereu serà Joan Lapeira i Laverni, que seguirà l'ofici de botiguer de teles. La seva és una història diferent dels Milans o els Matas: es tracta d'un dels grans noms de la generació mercantil de 1680. Assoleix l'entrada a l'estament de mercaders el 1665 i el 1671 enllaça amb Eulàlia Perera, filla d'un veler que aporta un dot de dues-centes dobles.⁵⁴ El nego-

52. AHPB, 877/31, Pau CABRER, II testaments, f. 245v-249r, 26-I-1724, testament de Jaume Morera, i 967/21, Miquel CABRER, plec testaments 1728-1744, núm. 53, 15-I-1738, testament d'Esteve Mates.

53. ACA-PM-318, Antoni PAU SIMON, manual 1654, s/n, 6-III-1654, pactes familiars per la botiga; sig. 1.634, cap. matrim. S. XVII, s/n, 4-XII-1626, E. Lavernia & E. Font, vídua Nauviola; sig. 1.639, cap. matrim. S. XVII, s/n, S. Laverni & E. Marqués, i sig. 344, Antoni PAU SIMON, testaments 1659-1677, s/n, 16-X-1653, testament de J. Lapeira. MASM, matrimonis II, f. 152v-153r, 17-XII-1645, J. Lapeyre & M. Laverni; i matrimonis III, f. 2r, 1-IV-1658, J. Leonart & M. Laverni, vídua Lapeyra. ACB, esposalles - 83, f. 31r, 14-XII-1645, J. Lapeyre & Marianna. Joan GIMÉNEZ, *Mataró...*, p. 579-580. Ramon REIXACH, *Els pares...*, p. 218 i 405.

54. AHPB, 770/43, Bonaventura TORRES, I cap. matrim., f. 501r-503v, 11-X-1671, J. Lapeira & E. Perera.

ci principal serà una botiga de teles que traslladarà al senyorial carrer Montcada, cantonada amb el carrer de la Barra de ferro, establerta el 1700 als Cortés i gestionada amb una companyia que lidera.⁵⁵

<i>Socis</i>	<i>1690</i>	<i>1694</i>	<i>1707</i>	<i>1718</i>	<i>1725</i>
Joan Lapeira (†1717) vídua M. Cardona	11.000 ll.	12.000 ll.	12.000 ll.	10.500 ll.	11.000 ll.
<i>Joan Pau Riera</i> (†1694)	2.094-8-6	-	-	-	-
Jacint Cortés, BT hereus Cortés	-	1.100 ll.	12.000 ll.	10.500 ll.	11.000 ll.
<i>Joan Riera, BT</i> (1707-...) <i>Adrià Folch</i> (fins a 1715)	-	-	0 -	-	-
<i>Ramon Julià, BT</i>	-	-	-	197-11-10	1.031-15-5
Capital	13.094-8-6	13.100 ll.	24.000 ll.	21.197-11-10	23.031-15-5

Nota: En cursiva, l'administrador

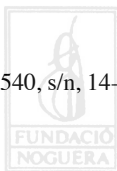
Gradualment, es va introduint en tot tipus de negocis, especialment en assentaments públics: els drets de la ciutat del trienni 1666-1669, el 1680 del dret de la moneda o el 1690 amb la companyia per al proveïment de grans a l'exèrcit. Tot això acompanyat d'una notable participació institucional: cònsol mercader el 1692, conseller quart de la ciutat el 1691 o claviari de la ciutat el bienni 1696-1698. Durant aquests anys deduïm que manté una conducta nítidament reialista a les institucions, a partir del memorial que presenta el 1690 tot cercant un ofici:

55. AHPB, 811/28, Josep GÜELL, esberrany 1700, f. 339r, 28-IV-1700, establiment casa i botiga del carrer Montcada; 811/108, *III liber concordiarum*, f. 13r-14v, 3-IV-1690, constitució companyia; 811/82, manual 1684-II, f. 220r-222r, 4-X-1694, constitució companyia; 811/109, *IV liber concordiarum*, f. 347r-349r, 25-II-1707, reconstitució companyia, i 927/19, Bartomeu CERVARÓ, llibre concòrdies 1705-1743, f. 147r-156v, 31-V-1718, reconstitució companyia; i f. 288r-311v, 9-III-1725, reconstitució companyia,

... ha procurado corresponder con la más fina ley y verdadero zelo, señalándose en el Consejo de Ziento todas las vezes que se ha ofrezido servir a Vuestra Magestad con gente y dinero, valiéndose de sus parientes y amigos para que votaren lo mismo, como sucedió el año de mil seiscientos y ochenta y quatro, que a su buena dirección se debió que el tercio de trescientos hombres que aquella ciudad havía resuelto formar se aumentase a quinientos. También el cariño y desinterés con que suplió diferentes cantidades para socorrer los hospitales de Vuestra Magestad y proveer de zebada algunas compañías de caballos, y diferentes plazas con trigo. Y asimismo el desbello con que procuró cumplir con su obligación en ocasión de los disturbios de aquel Principado sobre los alojamientos, pues así el suplicante como sus parientes, se pusieron a conocido riesgo de perder las vidas y haziendas por persuadir a diferentes pueblos que no probasen en lo que tanto convenia al servicio de Su Magestad, facilitando que la ciudad prestase quatro mil doblones quando estaba el ejército de Vuestra Magestad sobre Camprodon, y después desentrañándose por persuadir a muchos la fealdad en que incurrían todos los que comovían el país en medio de sus empeños era mucho razón servir a Vuestra Magestad [la ciudad] con cien mil escudos para sustentar la cavalleria y, aunque no se concedieron sinó sesenta mil, no por eso dejará a Vuestra Magestad de conocer su zelo ... se sirva de hacerle merced de la futura del oficio de escribiente del escribano maior de la Diputación de aquel Principado, que oy tiene Juan Gabriel, notario de Tortosa, o la futura del oficio de coadjutor de maestro racional de la Real Casa y Corte de Vuestra Magestad, que tiene Joachim de Fortuny.⁵⁶

El 1693 havia mort la seva primera muller, i es planteja un segon matrimoni com a via d'ascens social. Així, pacta un casori amb els Cardona Rocabertí, una nissaga de la petita noblesa amb dificultats econòmiques, i compra ascens social dotant la núvia amb cinc mil lliures. El 1702 ho formalitzaran amb una nova ajuda en forma de censal de sis mil lliures per acabar de pagar el dot i abonar les despeses per obtenir el títol borbònic de

56. ACA, Consell d'Aragó, lligal 540, s/n, 14-VI-1690, consulta sobre el memorial de J. Lapeira.

marquesos de Ciutadilla, tot i que aquests també esdevindrien austriacistes, ja que canviaren el títol el 1707 pel de marquesos de Meca.⁵⁷

El seu pes social i institucional va augmentant, actua amb Joan Llinàs en diverses ocasions com una representació *de facto* del món mercantil. Per exemple, sent clavari de la ciutat, participen ambdós en una reunió dels consellers amb vuit representants dels estaments, el juny de 1696, per estudiar les cerimònies per la mort de la reina mare.⁵⁸ El 1699 el trobem a la cort de Madrid cercant l'ennobliment, des d'on informa Joan Gensana, agent de la Generalitat:

... se concedí llicència al Senyor protonotari, per a que me donàs justificació autèntica del privilegi de Ciutadà honorat de Barcelona a favor de Joan Lapeyre [14-III-1699]... lo privilegi no està registrat en la protonotaria per la intenció que té dit Joan Lapeyre de registrar lo privilegi de Cavaller que conseguirà antes de partir d'esta Cort, que será prest [21-III-1699]... la merçè de Cavaller baixà días ha a Joan Lapeyra [11-IV-1699].⁵⁹

Just aquell 1699 consta com a soci d'una de les més importants companyies generals de negocis que es constitueixen en aquesta època, Joan Pau Llorens, Josep Duran i companyia. Vegem-ne un resum del primer any:

<i>Soci</i>	<i>Capital (en lliures)</i>	<i>Beneficis 1699-1700</i>
Joan Lapeyra, cavaller	8.250	3.298-9-3
Josep Duran, mercader	16.500	6.601-15
Rafael Vilar, botiguer de teles	8.250	3.298-9-3
Josep Dalmau, corredor d'orella	8.250	3.298-9-3
Josep Matas, corredor d'orella	5.500	2.202-4
Joan Pau Llorens, administrador	8.250	3.298-9-3
Jaume Domènech, negociant	5.500	2.202-4
TOTAL	60.500	24.200

57. ADB, Arxiu parròquia Santa Maria del Mar, expedients matrimonials, 1693, núm. 121, 11-VIII: J. Lapeyra & M. de Cardona. AHPB, 811/98, Josep GÜELL, III testaments, f. 105r-106v, 27-XII-1692, testament d'Eulàlia Perera, i 811/93, III cap. matrim., f. 242r-244r, 8-VIII-1693, J. Lapeira & M. Cardona. Pere MOLAS I RIBALTA, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic: Eumo, 2004, p. 134-135.

58. *Manual de novells ardits*, Barcelona: IMH, 1968, vol. XXII, p. 7, 11 i 34.

59. ACA, Generalitat, R-129. El memorial que presentà es troba a ACA, CA, lligall 546, s/n, 1699; però actualment no és consultable pel mal estat.

Un espectacular 40 % de beneficis el primer any. Però, com apunta Isabel Lobato, les expectatives no acompanyaven, per la qual cosa allora parlen de capitals «massa crescuts». En el canvi de dinastia, es preveia una paralització del comerç, «poch consum de géneros y abundància de ells», i conclouen que «mantenint-se la pau (que Déu conserve), encara se anirant disminuint més los negocis». Tot i estar prevista per a cinc anys, liquidarien el 1704, i manifesten estar contents dels resultats.⁶⁰

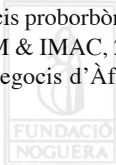
Canvi d'orientació. El 1700 amb els Borbó sorgeixen altres expectatives de negocis. El 1701 Lapeira obté de Madrid l'ofici de receptor de la Batllia General de Catalunya, ben remunerat.⁶¹ El 1702 forma companyia amb borbònics com Josep Aparici i Francesc Antich per a negocis amb el nord d'Àfrica. Lapeira aporta un quart del capital, prop de cinc mil cinc-cents lliures, i els contactes amb negociants i patrons francesos. És la nova conjuntura política que el fa optar per la flota francesa i no pels aliats. El 17 de juliol de 1702, Lapeira signa un contracte de noliejament sota la supervisió del cònsol francès Llorenç Soleil amb un patró francès i el seu pinco de port mil set-cents quintars per a un viatge Tortosa-Mataró-Tunis, amb un sobrecàrrec també francès que té cura de la venda d'un carregament de llana i altres mercaderies.

Però si el destí ja és singular, els productes que comercialitzen tampoc no coincideixen amb els d'altres companyies coetànies: cuiros, llana, oli, pells... És un altre model de comerç, basat en l'economia de la Catalunya no vitivinícola.⁶² En el vessant institucional, Lapeira i Llinàs continuaren actuant com a representants dels interessos mercantils en el marc del programa econòmic aprovat a les corts de 1702. Per exemple, els trobem formant part, la tardor de 1703, de la *Novena* creada per desenvolupar el capítol de corts referent a la companyia nàutica, o de la *Sisena*, que treballa per

60. AHPB, 900/27, Francesc DURAN, concòrdies 1697-1706, f. 9r-14v, 26-III-1699, constitució companyia. Isabel LOBATO i FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial (Barcelona 1650-1720)*, Sevilla: Universidad de Sevilla, 1995, p. 223-228.

61. ACA, Generalitat, R-133, s/n, carta 19-III-1701, carta de J. Gensana: «Lo offic de receptor de la Batllia ha baixat a fabor de Joan Lapeyra».

62. El meu article «Els Antich i els Lleonart d'Alella i els Lapeira de Mataró a la Guerra de Successió: Un grup de negocis proborbònic?», comunicació a *XXIX Sessió d'Estudis Mataronins 2012*, Mataró: MASM & IMAC, 2013. BC, fons Baró de Castellet, lligall 41/1, comptes de la companyia dels negocis d'Àfrica, 1702-1729; i lligall 41/2, 17-VII-1702, contracte de noliejament.

aconseguir el magatzem del port franc, actuant ells dos com a ambaixada davant del lloctinent o dels consellers de la ciutat.⁶³

Però el 1705 es capgira el context polític i, ja en la Barcelona austriacista, veu la seva gran oportunitat d'ascens. Facilita diners per als assentaments⁶⁴ i el 1706 se'l premia amb el privilegi de noble, se'l ratifica com a receptor de la Batllia General⁶⁵ i pacta un enllaç ben prometedor amb el nucli mercantil austriacista: casa una filla del seu primer matrimoni amb el ciutadà honrat Rafael de Llinàs i Riber, fill hereu del cavaller —també d'aquell any— Joan de Llinàs i Farell, nebot de Narcís Feliu de la Penya i amb qui li hem vist fer gestions institucionals.⁶⁶

El 1707 obre una nova etapa en els seus negocis: renova la companyia de la botiga del carrer Moncada amb Joan Riera com a administrador i un capital de vint-i-quatre mil lliures. Alhora obre una altra botiga de teixits al carrer de la Vidrieria amb una companyia per a cinc anys i un capital de tretze mil quatre-cents lliures, amb el soci Jacint Cortés més el nou gendre Rafael de Llinàs. Cadascun aporta quatre mil lliures, i el botiguer Francesc Figueres actua com a administrador.⁶⁷ També aquell any compra la casa del carrer dels Mercaders de Barcelona, que havia estat del cònsol holandès

63. *Dietari de la Generalitat*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010, vol. X, p. 391, 15-IX-1703, nomenament novena; p. 404, 21-X-1703, nomenament sisena; p. 438, 8-IV-1703, ambaixades... *Manual de Novells Ardits*, vol. XXIII, Barcelona: IMH, 1970, p. 141, 8-IV-1703, ambaixada.

64. *Dietari de la Generalitat*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010, vol. X, p. 640, 28-X-1705: «Concernent a la forma y medi perquè las tropas dels aliats tingan la provissió de pa, sivada y pallas, insinuant que la ciutat o vostra senyoria il·lustre ho posàs en execució y corregués en esta incombeniència, considerant-se tenir impossibilitat y inconvenients lo executar o dits comuns, y que may ho han practicat, apar podrian un y altre comú fer representació a sa magestat y al excel·lentíssim milord, explicant dita impossibilitat y inconvenients. Y si apareixia lo modo ab què se ha estilat en los temps passats noticiant a sa magestat de las personas que han tinguts semblants acentos, com són Joan Colomer, mercader, Arnaldo de Yager, Joan Lapeyra, Francisco Font y Gabriel Font, mercaders, Joseph Antoni Roig y altres.»

65. Pere VOLTES I BOU, *Noticias sobre las mercedes nobiliarias otorgadas por el archiduque Carlos de Austria durante su gobierno de Barcelona*, Madrid: Hidalguia, 1957, p. 87, nota 41.

66. AHPB, 761/47, Josep GÜELL, IV cap. matrim., f. 323r-330r, 19-VII-1706, R. Llinàs i de Riber & M. de Lapeyra i Parera (dot: 800 dobles, escriu: 400 dobles), i 865/41, Jeroni BROTONS, plec testaments 1706-1730, s/n, 11-IV-1706, testament de Joan Llinàs (†1728).

67. AHPB, 811/109, Josep GÜELL, IV *liber concordiarum*, f. 347r-349r, 25-II-1707, reconstitució companyia, i f. 351r-354r, 25-II-1707, constitució nova companyia.

Joan Kies, per poc més de sis mil lliures, mentre que el seu soci Jacint Cortés compra, el 1710, una gran propietat a Alella, als Palau Riera de Mataró, per 5.500 lliures.⁶⁸ Amb aquesta nova base, creix l'amplitud dels seus negocis, i dels beneficis. I, a més, participa en l'arrendament dels drets de la ciutat i del nou dret del deu per cent per tres anys, com podem llegir en el *Dietari de la Generalitat*:

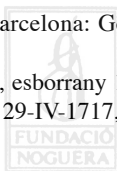
E sas excel·lèncias fidelíssimas, han fet arrendament dels drets de General y Bolla de la present ciutat de Barcelona y sa col·lecta, ab lo modo y pactes continguts en las dos tabbas de dits drets per lo temps de tres anys, que comensaren a córrer lo dia primer de juliol proppassat y finirian lo dia 30 de juny 1710, a Joan Morera, sombraré de la present ciutat, abonat per don Joan de Lapeyra, per preu de sexanta mil y sinch lliuras barcelonesas com a més donant en lo encant públich... E consecutivament, sas excel·lèncias fidelíssimas han fet arrendament del dret nou de deu per cent imposat en la última Cort General, ab lo modo y pactes continguts en la tabba de dit dret, per lo temps de tres anys que comensaran a córrer lo dia primer de juliol proppassat y finiran lo dia últim de juny 1710, a Joan Morera, sombraré de la present ciutat, abonat per don Joan de Lapeyra per preu de deu mil y sinch lliuras barcelonesas, com a més donant en lo encant públich.⁶⁹

Davant la inflació de nous títols nobiliaris, Lapeira fa plans. El 1712 compra per setze mil lliures els béns dels barons de Sant Vicenç al Penedès, amb el terçó del delme de la castlania de Banyeres, i delmes i rendes a Arboç i a Sant Jaume de Domenge, més diverses cases a l'Arboç. Amb aquesta mentalitat, com que les necessitats financeres de la defensa es desapareixen, facilita diners a censal a la ciutat, poc més de set-cents lliures el 1712 i dues mil el 1713.⁷⁰ En un protocol referit a l'abril de 1713 podem llegir: «Joan de Lapeyra en lo any mil set-cents y tretse era un Cavaller

68. AHPB, 818/34, Rafael ALBIÀ, esberrany 1710, f. 66r-67v, 23-II-1710, venda a l'encant.

69. *Dietari de la Generalitat*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010, vol. X, p. 823 i 824.

70. AHPB, 818/36, Rafael ALBIÀ, esberrany 1712, s/f, 23-XI-1712, venda, i 859/52, Pau MITJANS, IV inventaris, f. 53r-63r, 29-IV-1717, inventari *post mortem* J. de Lapeira.

dedicat al negoci que tenia correspondència oberta en Gènova i en altres parts de Europa, y era dels comerciants més coneguts de esta ciutat...».⁷¹

Però en aquest punt prioritzen l'adaptació als nous temps i canvien de bàndol tot preparant el futur. El setembre de 1713, ja el detectem refugiat en el Mataró borbònic.⁷² Unes dades significatives: Joan de Lapeira fou nomenat per l'intendent Patiño com un dels quatre administradors interins de la Taula de Canvis en entrar les tropes borbòniques el 1714, mentre la Reial Audiència manifestava la seva estranyesa que fossin preferits els antics dissidents per a una funció tan delicada com l'administració d'un banc comunal.

Lapeira fou cessat l'abril de 1717 «por dexación», just quan morí, i s'estalvià les denúncies que patiren altres administradors, com Bastero, Móra o Bru per la seva trajectòria austriacista.⁷³ Aquell mateix any el seu fill hereu, Antoni de Lapeira i de Cardona, va ser designat proveïdor de l'exèrcit borbònic per distribuir vestuari per poc més de quaranta-tres mil rals de billó, i ho intentà de nou el 1719, però va ser derrotat per una proposta més a la baixa del botiguer Fèlix Bertran.⁷⁴ Una filla de Joan Lapeira enllaçà en segones núpcies amb Oroncio Betrela de Andrade, l'etern corregidor borbònic de Mataró (1725-1764), que ascendiria fins a mariscal de camp de l'exèrcit borbònic. Una altra filla es casà amb Josep de Fitor, president de la sala criminal de la Reial Audiència i membre del Consell Reial. Una integració perfecta.⁷⁵

71. AHPB, 899/20, Pau MOLLAR, 12è manual, f. 242r-249r, 27-V-1734, concòrdia per litigi.

72. El 18 de setembre signa un establiment i la corresponent època a Barcelona, tot i que el 16 signa una procura a Mataró (és aparent, ja que la procura, tot i estar signada el 16, realment està intercalada entre protocols datats el 30 de setembre). AHPB, 893/22, Fèlix CUSSANA, manual 1713, f. 77v-81r, 18-IX-1713, establiment. ACA-PM-436, Martí SIMON, esborrany 1712-1713, s/f, 16-IX-1713, procura. Enric SUBIÑÀ I COLL, *Mataró...*, 2014, p. 40, 45 i 47.

73. ACA, Reial Audiència, reg. 131, f. 25r-36r, 1721, consultes. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V...*, p. 204-205 i 367-368.

74. ACA, Reial Patrimoni, Batllia General del Reial Patrimoni, vol. 108 (Intendència 1717), f. 298r-301v, 11-XII-1717, assentament; i vol. 110 (Intendència 1719), f. 85v-92v, 4-III-1719, assentament.

75. AHPB, 859/49, Pau MITJANS, testaments 1682-1722, f. 283r-289r, 26-I-1712, testament de Joan de Lapeira; 893/26, Fèlix CUSSANA, plec cap. matrim. 1692-1719, s/n, 23-IX-1717, A. Lapeira & T. Martí; *ibidem*, 17-III-1716, J. Martí & T. Lapeira; 1.020/51, Fèlix CAMPLLONC, II testaments (1746-1761), f. 270v-287v, 29-IV-1759, testament d'Antoni de Lapeira i Cardona, i 1.083/52, Ramon MATEU I SMANDIA, manual I de testaments,

Els Massiques de Vilassar

Fèlix Massiques i Nadalcreus neix el 1668 a Vilassar. És fill d'Antoni Joan Massiques i Marianna Nadalcreus. Els Massiques són una nissaga de menestrals que esdevenen pagesos mitjans. S'establiren a Vilassar a la primera meitat del segle XVI i foren acumulant un notable patrimoni agrari.⁷⁶ Els Nadalcreus són una nissaga semblant de Teià, amb branca principal de pagesos i branques laterals de fadrísters establerts a ciutat com a argenters, amb botiga al carrer de l'Argenteria, ofici en què introduiran el Fèlix. Classes intermèdies de la dinàmica Catalunya del litoral. Però Fèlix no és l'hereu i, per tant, el doten, li cerquen una trajectòria de menestral i el col·loquen com a aprenent d'argenter a ciutat, un gremi en ple ascens econòmic en una etapa de puixança, un dels principals ascensors socials de les classes mitjanes de l'època.

Enllaça amb Maria Toret, la filla d'un matalasser barceloní. El seu germà gran i hereu Antoni enllaçarà amb una filla dels Amat de la vall de Cabrils. La seva germana Madrona es casa amb el taverner Jaume Bruguera i Amat, fadríster d'una nissaga de notables pagesos originaris de Dosrius i també del mas Amat de la vall de Cabrils, els quals bastiran un dels més importants negocis barcelonins de tavernes de distribució de vi i aiguardent a la menuda.⁷⁷ Aquests vincles l'emparenten amb Josep Amat i Masdemunt (1647-1724), el qual ingressarà a l'orde dels carmelites descalços com a *fra Josep de Jesús Maria* i en serà prior i provincial entre 1702 i 1706, uns anys difícils i un contacte clau per al seu ascens, com veurem. Aquest encapçala un notable grup de carmelites sorgits de Vilassar i el seu entorn: el nebot Jacint Roure i Cortès (1703-1735) com a *fra Jacint* i el cosí Jaume Pons i Arenas i Roure (1640-1721) com a *fra Jaume de la Purificació*. Per entendre les trajectòries, cal una visió del conjunt del grup familiar.⁷⁸

f. 56v-60v, 11-VII-1765, testament d'O. Betrela. ACB, esposalles-129, f. 121r, 1-I-1735, J. Fitor & Ll. Lapeira. Joaquim LLOVET, *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i cap de corregiment*, Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1966, p. 65. Pere MOLAS I RIBALTA, *Societat...*, p. 74-75, i *Comerç...*, pàssim.

76. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt, fons Armengol Massiques.

77. Vegeu el meu article «1702-1714: El negoci del vi fou austriacista?», comunicació a *XXVI Sessió d'Estudis Mataronins 2009*, Mataró: MASM & IMAC, 2010, p. 93-105.

78. ACB, esposalles 110, f. 11r, 19-VI-1699, F. Massiques & M. Turet. APSG-VD, matrimonis-I, f. 260, fitxa 1000, 3-XI-1686, A. Massiques & M. Amat. ACA-PM-1595, not. Miquel Vila, plec testaments i inventaris, s/n, 3-V-1736, testament d'Antoni Massiques i Nadalcreus. ACA, Monacals-Universitat, vol. 80, f. 224v, fra Jaume de la Purificació; vol. 81, f. 4v i 240v, i vol. 83, f. 156v-157v, núm. 148, fra Josep de Jesús Maria.

El 1697 fa un pas decisiu: Fèlix Massiques supera la passantia del gremi d'argenter i ja pot ser titular de la seva pròpia botiga d'argenter. Ven un censal avalat pel germà hereu i s'estableix al carrer de l'Argenteria, el nucli urbà del gremi.⁷⁹ A partir d'aquest moment, el seu ascens en els negocis serà imparable. La botiga va creixent i també els beneficis. A poc a poc, va acumulant capital i això li permet participar en negocis de més volada, dels que es generen al voltant de la cort austriacista establerta a Barcelona a partir de 1706, tot i que dona la impressió que no aconseguí entrar en els favors de càrrecs i privilegis. Així, el trobem participant en els assentaments més importants de l'època. El 1708/1709, en l'arrendament dels drets de la ciutat, que repeteix el 1710/1711, i el 1711 participa en els arrendaments de drets del General, bolla, ploms i segell de cera.⁸⁰ Mentrestant, el seu germà Antoni Massiques, pagès de Vilassar, era designat síndic de Vilassar per assistir a la Junta de Braços convocada per al 30 de juny de 1713, amb Miquel Coll, sogre de Salvador Feliu de la Penya. Tots dos defensaven la resistència a ultrança de la ciutat.⁸¹

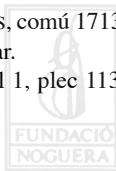
Però entre 1711 i 1713 va quedant clar que guanyen els borbònics i, com explica en un memorial posterior, fa préstecs a l'exèrcit borbònic per al seu avituallament «por haver adelantado en Servicio de Su Magestad». Caiguda Barcelona, és hora de retribuir els col·laboradors i el setembre de 1715 el capità general ordena que se'l nomeni *comissari de barri*, un càrrec vinculat al control repressor del territori.⁸²

79. ACB, 7. Caritat, Censos i censals, 28-I-1699, venda censal 800 lliures: «per consemblants que dit Anthoni Massiques, son germà, de paraula li'n ha promeses a effecte de que dit Fèlix, son germà, se puga de aquellas ajudar axí en comprar alguna cosa per son estament de argenter o bé per poder posar paradors de Or y Plata o be per allò que a ell millor apareixerà». AHPB, 887/7, Jeroni BORRÀS I VINYALS, manual 1697, f. 176v-178r, 15-X-1697, acta del Consell de la Confraria de Sant Eloi dels argenters, en què s'admet F. Massiques com a mestre argenter.

80. AHPB, 887/7, Jeroni BORRÀS I VINYALS, manual 1697, f. 176v-178r, 15-X-1697, acta confraria de mestre argenter a F. Massiques; 877/17, Pau CABRER, manual 1709-1710, part 1709, f. 293r-294v, 16-XII-1709, època part arrendament drets ciutat, i part 1710, f. 215r-216v, 7-VIII-1710, reconeixement arrendament drets generals Generalitat; 877/19, Pau CABRER, manual 1712, f. 200r-201v, 9-VIII-1712, reconeixement arrendament drets ciutat...

81. ACA-PM-1538, Antoni GUALS, comú 1713, f. 212r-213r, 25-VI-1713, acta Consell General per designar síndics de Vilassar.

82. ACA, Reial Audiència, lligall 1, plec 113, 15-IX-1715, despatx de comissari de barri.

Mentrestant, efectua un conjunt de serveis relacionats amb l'Església i els vincles familiars. Així, el 1711 crea un benefici eclesiàstic de cent lliures anuals a favor de les carreres de dos prometedors aspirants a sacerdot, un dels quals arribarà a capellà d'honor de Felip V.⁸³ També entre agost de 1713 i 1716 ocupa un dels llocs d'administrador de la confraria dels Sants Màrtirs de Vilassar (el 1712 un dels administradors d'aquell any havia estat Salvador Feliu de la Penya, conseller segon austriacista de la ciutat, que havia impulsat i avançat els diners per a un nou reliquiari) i, com a tal, impulsa la redacció i publicació el 1715 pel seu familiar citat, fra Josep de Jesús Maria, de l'*Epítome de la certeza, legitimidad y excelencia de las insignes reliquias de los Santos Mártires que son veneradas en Vilassar*, un al·legat en defensa d'aquesta veneració enfront de les crítiques d'alguns sectors eclesiàstics.⁸⁴

Simultàniament, recull testimonis sobre el paper del bisbe de Mallorca durant la guerra, unes gestions que sens dubte l'ajuden a posicionar-se.⁸⁵ I el novembre de 1716 arriba la sorpresa, el seu nomenament com a *receptor del Tribunal de la Santa Inquisició de Catalunya*, un càrrec ben retribuït i que li permet ampliar les seves operacions.⁸⁶ Arrodonint la seva posició, el 1719 apareix a la relació d'exempts dels asfixiants tributs borbònics, segons decret de capitania de 16 de maig «por haver adelantado en Servicio de Su Magestad».⁸⁷ A partir d'aquest moment, anirà diversificant les seves operacions mercantils amb petites inversions. Per exemple, participa en l'arrendament del pastrim de la ciutat, el noliejaments de vaixells, assegurances, companyies de comerç...

Mor el 1734 i, en un impressionant inventari dels seus béns, consten aquesta munió de participacions. No varen tenir fills i dividí l'herència entre

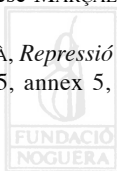
83. AHPB, 932/2, Josep GALTÉS, VI manule, f. 332r-334r, 5-XII-1711, conveni.

84. APSG-VD, manual 54, «Llibre dels Comptes dels Sants Màrtirs...», f. 41v-42r, administradors confraria 1712; f. 43v-48r, administradors 1713; f. 52r, administradors 1717... Fra Josep de Jesús Maria: *Epítome...*, 1715.

85. AHPB, 877/21, Pau CABRER, manual 1714 a 1716, part 1715, *pàssim*, diversos testimonials.

86. AHPB, 877/22, Pau CABRER, manual 1719 i 1720, part 1719, f. 57r-v, 23-V-1719, època. ACB, notarial, vol. 779, Francesc MARÇAL, manual 1726, f. 90r-92r, 11-IX-1726, època...

87. Antonio MUÑOZ & Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz/Catà, 2005, annex 5, p. 299, 3-XII-1719, relació persones exemptes.

les tres filles.⁸⁸ La filla Maria Teresa Massiques signa capítols matrimonials el 1735, amb un espectacular dot de dotze mil lliures, amb el doctor en drets Antoni de Busquets i Duran, fill hereu de Francesc Busquets i Pausa, que té una història d'ascens social i econòmic paral·lela a la de Fèlix. Austricista sota l'arxiduc, havia prestat serveis a l'exèrcit borbònic durant el setge, i això li obrí la porta a excel·lents negocis i càrrecs en el nou règim borbònic, acumular una notable fortuna i comprar el senyoriu jurisdiccional de Torragassa i la quadra de Gimonells, al Penedès. I, com a colofó als serveis prestats, el 1740 Busquets obtenia privilegi de cavaller: «como es haver abandonado vuestra casa que teníais en Barcelona el año mil setecientos y trece, y retiraros con vuestra familia a Areñs y Mataró, des de donde pasasteis al campo a estar a las órdenes de don Josep Alòs, continuando en servirme hasta la rendición de la ciudad de Barcelona, en cuio intermedio hicisteis varios préstamos para la asistencia de mis tropas. Y en el año de mil setecientos treinta y cinco fué servido nombraros por secretario de la Junta de Comercio Marítimo y Terrestre, que se estableció en dicho Principado, con el sueldo de cien doblones al año. Y en el de mil setecientos treinta y ocho os concedí plaza de ministro de dicha Junta...».⁸⁹ En síntesi, en una generació havien passat de simples menestrals i pagesos a l'elit nobiliària gràcies a un oportú canvi de bàndol.

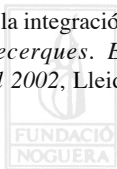
Els Duran

Els Duran foren una de les grans nissagues de la burgesia mercantil barcelonina, que militaren en la causa austricista de manera destacada, i que es reconvertiren de manera sorprenent un cop caiguda la ciutat. És un d'aquests grups clau de la generació de 1680, que garantiren amb la seva reconversió la continuïtat dels negocis i la recuperació econòmica del Principat.⁹⁰ Els Duran són descendents d'una branca de fadrísters del mas

88. AHPB, 967/20, Miquel CABRER, I testaments, f. 80r-84v, 27-VII-1730, testament; 967/18, capítols matrim. concòrdies i inventaris, f. 98r-103r, 13-VII-1734, inventari *post mortem*.

89. AHPB, 967/18, Miquel CABRER, II cap. matrim. i altres, f. 189r-195v, 22-IX-1735, A. Busquets & M. T. Massiques. ACA, Reial Audiència, reg. 329, f. 106r-108r, 30-IV-1740, privilegi de cavaller.

90. Benet OLIVA, «De la revolta a la integració. La continuïtat de la burgesia mercantil austricista», a *Segon Congrés Recerques. Enfrontaments civils: Postguerres i reconstruccions. Lleida, 10-12 d'abril 2002*, Lleida: Associació Recerques & Pagès ed., 2005, vol. III, p. 85-101.

Duran de Palau-solità. S'instal·laren a ciutat a mitjan segle XVI i s'enriquiren com a adroguers al segle XVII i posteriorment amb l'arrendament de l'estanc del tabac. Els primers que s'establiren a ciutat foren els germans fadrísters Duran Palaudaries: Narcís (†1590) com a hostaler, Bartomeu com a taverner (†1572) i Bernat (†1586) com a negociant. Les seves activitats els permeteren una notable acumulació fins al punt que en els seus testaments absolen l'hereu, que continua a Palau com a pagès, de la seva part de l'herència.

Bernat es casà amb Elisabet Ros i Fontanet, dels mateixos Ros de Mollet d'on provenen els de la casa de Cabrera que s'uniran amb els Dalmasas. Aquest Bernat és clau per a la introducció en els negocis emergents barcelonins. Ens consta primer com a negociant i al final com a adroguer. Obrí la primera botiga d'adroguer de la família amb el seu fill primogènit Pau al Pla d'en Llull. Tant Pau com el seu germà Francesc es col·legiaren com a adroguers el 1584 i 1582, respectivament. Aquest Pau signà capítols dues vegades, ambdues buscant la promoció social amb filles o vídues de mercaders: primer, amb Àngela Aldabó, filla d'un botiguer de teles esdevingut mercader, i després amb Montserrada, vídua del mercader Bernat Fonollet. Però Pau morí sense descendència i la botiga fou continuada pel germà Antoni Duran (†1622). Aquest es casà també dues vegades, del primer matrimoni tingué un fill, i es tornà a casar el 1600 amb Jerònima Riera, filla d'uns pagesos de Sant Martí de Provençana i que aportà un dot de sis-centes lliures. D'aquest enllaç descendeixen els Duran Riera.

Els fills d'aquests, primer Francesc fou col·legiat com a adroguer el 1624, però morí prematurament el 1626, i tot seguit Antoni Pau i Vicenç continuaren el negoci amb una botiga conjunta. Com a mostra de l'ampliació de les seves activitats, el 1651 els trobem participant conjuntament amb Gabriel Mascaró en el vaixell de tretze mil tones que, capitanejat per Llorenç Dardenyà, intentà subministrar aliments a la ciutat assetjada.

En aquesta generació es produí un interessant intercanvi de fills amb una altra nissaga d'adroguers, els Móra, descendents de parelles de Riudebitlles, que constituiran un potent grup familiar: Antoni Pau (vidu de les primeres núpcies de les quals deixarà un fill, Joan Pau Duran i Clapés, que també serà adroguer) amb Emerenciana Móra, i els germans respectius Pere Móra amb Maria Àngela Duran. Completant el grup familiar, la filla Maria es casà amb un altre prometedor adroguer, Bernat Sembasart, i la filla Maria Àngela, en segones núpcies, amb Bernat Oliver. El salt qualitatiu del grup familiar el dona l'esmentat Vicenç, en casar-se en segones núpcies el

1651 amb la filla del mercader Lluís Claresvalls i de Maria Falguera, amb un molt important dot de cinc mil lliures i un escriu de la meitat, i aconseguir així l'entrada a l'estament l'any següent. La seva ràpida mort, sense descendència, també li impedí consolidar-se a l'estament.

Antoni Pau Duran és el primer que trobem en els arrendaments de l'estanc de tabac. Per exemple, el 1664 participa en el rearendament per dos anys de l'estanc barceloní amb els Mascaró, Móra, Corominas..., i el renova fins a 1669. Amb tot, el 1670 es queixa «per lo dany ha rebut lo temps és estat estancat y arrendat lo tabaco que són sis anys». Entre 1665 i 1667, compra els masos Llobet i Bell-lloc de Santa Perpètua de Mogoda, on plantaran tabac. Així introdueix en aquest negoci els seus fills, els germans Duran Móra, els quals n'esdevindran els grans especialistes barcelonins.

La següent generació, la dels germans Duran Móra, culmina la diversificació d'activitats, l'enriquiment i el corresponent ascens social. És una generació que actua com el gran clan familiar que controla bona part del negoci en aquesta època, especialment el tràfic de tabac. Marià Duran es casa amb Paula Alemany, filla d'un botiguer de teles, i arrenda una casa a la plaça del Born, on instal·la la botiga d'adroguer. També Joan Pau s'estableix com a adroguer. Isabel Duran enllaça amb l'adroguer Ramon Mascaró, d'una important nissaga que veurem més endavant formant una densa xarxa d'adroguers amb els Antich i els Móra. Jerònima Duran es casa amb l'adroguer Josep Espauella... L'excepció és Francesc, que estudia lleis, s'estableix com a notari i es casa amb la filla del notari Quatre Casas (un dels consellers empresonats el 1704 per negar-se a revelar les deliberacions del Consell de Cent).

Els dos membres principals seran Vicenç, i especialment, l'hereu Josep Duran, que des de l'estament d'adroguers s'enlairarà en la piràmide social fins a obtenir el títol de cavaller el 1727. Tot seguit, fem una relació no exhaustiva de la seva trajectòria fins a la Guerra de Successió:⁹¹

91. Bibliografia: Francesc CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916, p. 663. Emili GIRALT I RAVENTÓS, *El comerç marítim de Barcelona entre 1630-1665. Hombres, tècnics y direcciones del tráfico*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1957, vol. II, p. 40-41. Pierre VILAR, *Catalunya...*, vol. II, p. 386, nota 39, i vol. III, p. 293. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V...*, p. 204, 241 i 242. Pere MOLAS I RIBALTA, *Societat...*, p. 66 i 189, i *Comerç...*, p. 212, 251-252, 257-258, 286 i 290. Carles MARTÍNEZ SHAW, *Catalunya...*, p. 55 i 68-69. Imma NAVARRO I MOLLEVI, *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1993, p. 121-126 i 365-367. Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías...*, p. 69, 96, 99, 103, 148 i ss. Els meus treballs, *Els orígens de la primera*

- El 1680 es casa amb Maria Pujades, filla d'un pare de Sabadell, que aporta un dot de tres-centes lliures. El seu germà era el doctor en medicina Jaume Pujades, el qual, en morir sense descendència, acumula la seva herència al fill primogènit Jaume Duran i Pujades.⁹²
- El 1681 s'examina per entrar al Col·legi d'adroguers, expedient que elabora l'aleshores cònsol en cap Joaquim Mascaró; i el 1684 ho fa el seu germà Marià.⁹³
- El 1684 signa una companyia amb els germans valencians Bernique per «negociar i contractar amb tabacos de pols». Els Bernique es comprometen a «ensenyar tot lo que sabran per raó de adobar dits tabacos, tant lo desmontar-los com també lo adobar-los amb olors y fer aygües de olor de tots gèneros ne sapian, no quedant cosa de recato en ells que no la ensenyen».⁹⁴
- El 1689 obté un privilegi reial per plantar tabac al Principat per deu anys.⁹⁵
- El 1694, ocupat parcialment el país pels exèrcits francesos, Vicenç Duran és detingut pels francesos a Girona per bescanviar-lo per altres presoners, mentre que des de Barcelona Josep gestiona el seu alliberament, que finalment aconsegueix.⁹⁶

industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875), Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1999, p. 235-238, i *La generació de Feliu de la Penya. Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2001, p. 208-212. Gemma GARCIA FUERTES, «De la conspiración austriacista a la integración a la Nueva Planta: la familia Duran, máximo exponente de la burguesía mercantil barcelonesa en el siglo XVIII», a Carlos MARTÍNEZ SHAW (ed.), *Historia moderna. Historia en construcción*, Lleida: Milenio, 1999, vol. II, p. 513-527. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo, 2005, p. 277 i 334-335 nota 83 i 84, i 284 i 341 nota 136; i *La ciutat...*, p. 216-225.

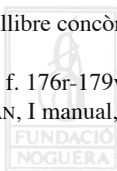
92. AHPB, 851/12, Gabriel MÓRA, cap. matrim. concòrdies i inventaris 1680-1695, núm. 1, 4-II-1680, J. Duran & M. Pujades; 900/13, Francesc DURAN, manual 1709, f. 115r, 23-II-1709, recepció herència de Jaume Pujades.

93. ACA, diversos, fons del Col·legi d'adroguers i sucrrers, sig. 28, llibre VII d'informacions genealògiques i de bons costums, f. 106r-109r, núm. 7, 1681, Josep Duran, i f. 185r-186v, núm. 17, 1684, Marià Duran; sig. 29, llibre VIII de pliques, f. 20r-25r, núm. 2, 1695, Vicenç Duran.

94. AHPB, 844/44, Esteve COLS, llibre concòrdies 1678-1685, f. 352r-v, 29-XI-1684, constitució companyia.

95. ACA, Cancelleria, reg. 5.933, f. 176r-179v, 2-III-1689, concessió privilegi.

96. AHPB, 900/3, Francesc DURAN, I manual, f. 211r-212v, 25-V-1698, declaració.

- El 1695 Josep es casa en segones núpcies amb Gertrudis Múxiga i Llussàs, filla del donzell Antoni de Múxiga i Ginebreda i de Maria Llussàs (aquesta darrera en primeres núpcies havia estat muller del mercader Francesc Mascaró). El dot és de mil lliures i l'escreix arriba a tres mil: sembla una compra de posició social. Aleshores, aconsegueix la inscripció a la matrícula de mercaders. D'aquest enllaç descendeixen els Duran de can Feló de les Corts de Sarrià.⁹⁷ També aquest any el germà Vicenç Duran es casa amb Rosa Sala, vídua d'un notari i filla d'un assaonador, que aporta un bon dot de sis-centes quinze dobles. Vers 1711 compraran un mas a la parròquia de Sarrià, on viuran els seus descendents. El mateix 1695 s'examina per entrar al Col·legi d'adroguers.⁹⁸
- De l'adrogueria familiar del Pla d'en Llull, Josep en cedeix l'administració a Vicenç, mitjançant la companyia dels dos germans «Josep i Vicenç Duran» (1695-1706), de la qual Josep queda tan satisfet que «condonant dit Joseph Duran al dit Vicenç Duran los interessos dels diners, tragué del dit negoci lo dit Vicenç Duran per fornir per son compte a la part que interessava en lo arrendament de la fabrica de Falcet».⁹⁹
- El 1695 Josep forma part d'un grup de cinc adroguers, que constitueixen una companyia de seguretats per a un any, administrada per l'adroguer Cristòfol Llopis. Genera uns beneficis de poc més de noranta-tres lliures per soci. El 1693 havia estat el seu germà Marià Duran qui havia format part d'una altra, formada per quatre adroguers i administrada per l'adroguer Francesc Guitart; i també el germà Vicenç Duran el 1695 en una altra companyia de cinc adroguers, que generà poc més de cent vint-i-una lliures de beneficis.¹⁰⁰

97. AHPB, 900/21, Francesc DURAN, I cap. matrim., f. 9r-16r, 17-XII-1695, Josep Duran i Móra & Gertrudis Múxiga i Llussàs.

98. ABSM-B, matrimonis III, núm. 91, 9-IV-1695, V. Duran & M. Sala; AHPB, 833/28, Carles GARAU, IV concòrdies i cap. matrim., f. 91r-97v, 10-IV-1695, cap. matrim. V. Duran & R. Sala, vda. Romeu.

99. AHPB, 900/28, Francesc DURAN, concòrdies 1707-1717, f. 27r-29r, 21-X-1707, definició de comptes de «Josep i Vicenç Duran» entre 1695 i 1706.

100. AHPB, 839/15, Tomàs SIMON, 16è *prothocollum*, f. 248v-250r, 21-VI-1693, constitució companyia seguretats (F. Collada, F. Guitart, M. Duran i J. Guinart); 839/18, 19è *prothocollum*, f. 220v-225r, 16-VII-1696, liquidació companyia seguretats (J. D. Fàbrega, J. Duran, J. Simon, F. Vicent i C. Llopis) i liquidació d'una altra companyia (Vda. Fàbrega, F. Vicent, V. Duran, M. Hereu i C. Llopis).

- El 1697 Josep abandona la companyia d'adroguers (ja és mercader).
- El 1699 i 1704, el trobem a Josep Duran, Joan-Pau Llorenç i companyia, societat constituïda per a tot tipus de negocis amb un capital inicial de 60.500 lliures (11.000 dobles), un dels més important de l'època, al qual aporta tres mil dobles, la part més notable dels diversos socis (en cedirà la meitat al seu fill Jaume com a dot en casar-se).¹⁰¹
- Entre 1701 i 1703 Josep i Vicenç arrenden la «fàbrica de plom, alcohol i demés gèneres» que el duc de Medinaceli tenia a Falset.¹⁰²
- El 1701 també trobem, dins del grup familiar, la companyia per a la drogueria de la plaça Nova entre Vicenç Duran i el cunyat Ramon Mascaró, que actua com a administrador.¹⁰³
- De 1704 és la valoració que en fa Pau Martí, en una carta que envia des de Lisboa al seu amic Josep Aparici: «Dieu que Duran és amich, que axís ho crec. Dieu que seria bó [com a soci]; y yo no u dubto; però, o no tindrà les circumstàncies que dich o, si las té, no farà cas de vós, ni de mi, perquè sabrà negociar sol, com ho fax yo.»¹⁰⁴
- El 1704 aconseguen l'arrendament de la Nova Ampra per 54.050 lliures i encapçalen una companyia dividida en vint-i-sis parts, de les quals Josep i Vicenç en subscriuen cinc i mitja.¹⁰⁵
- A partir de 1704, Josep Duran encapçala la companyia arrendatària de l'estanc de tabac (amb poc més d'un 20 %) i en què també participaven Vicenç Duran (prop d'un 13 %) i Paula Duran (0,71 %). El preu de l'arrendament superava les 210.000 lliures per cinc anys. Josep Duran n'era el caixer, Francesc Vilar l'administrador i Jaume Abadal i Vicenç Duran els consultors. Però els cinc anys de l'arrendament s'interromperen amb l'entrada dels aliats i la convocatòria de noves corts, que anul·laven les anteriors. El 1709 liquidaren la companyia creada el 1704 conjunta

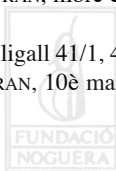
101. AHPB, 900/27, Francesc DURAN, llibre de concòrdies 1697-1706, f. 9r-14v, 26-III-1699, constitució companyia, i f. 301r-305v, 2-IV-1706, definició de comptes de l'esmentada companyia.

102. AHPB, 811/31, Josep GÜELL, esberrany 1703, f. 151v-154r, 12-II-1703, debitori arrendament fàbrica Falset; f. 1045r-1050r, 27-X-1703, època arrendament fàbrica Falset; 811/33, esberrany 1705, f. 189r-v, 21-II-1705, època per romanent debitori...

103. AHPB, 900/27, Francesc DURAN, llibre concòrdies 1697-1707, f. 55r-56r, 13-X-1701, constitució companyia.

104. BC, Fons baró de Castellet, lligall 41/1, 4-III-1704, carta de P. Martí a J. Aparici.

105. AHPB, 900/8, Francesc DURAN, 10è manual (1704), f. 434r-435v, 1-VIII-1704, declaració.

entre els grups dels Duran i els Dalmau i que funcionà fins a l'entrada dels aliats: el capital real havia arribat a 42.545 lliures, però no s'aclareix el resultat ni la rendibilitat, és un simple repartiment dels efectes. A partir d'aquí, els Dalmau i els Duran passaran de la col·laboració a l'enfrontament. Guanyarà Dalmau, però Josep Duran l'aconseguirà de nou el 1713, ja en solitari al capdavant del grup familiar.¹⁰⁶

- El 1706 Josep i Vicenç Duran reconstitueixen la companyia per a la botiga d'adroguer del Pla d'en Llull.
- El 1708 l'adroguer Francesc Pla es casava amb una filla de Marià Duran i Móra, qui li aporta un dot de tres-centes dobles, cent de les quals les aporten els oncles Josep i Vicenç Duran. Els Pla també estaven establerts des de 1676 en una casa al Pla d'en Llull. L'any següent Francesc constitueix una companyia amb l'adroguer Josep Miró, que serà l'administrador, per a una botiga a la plaça Nova. Poc després, constitueixen una nova companyia, Joseph Duran y Franco Pla, per gestionar una botiga d'adroguer, en què també participa Vicenç. El 1713 Francesc Pla actuava com a testaferró de Josep Duran per a l'obtenció de l'arrendament de l'estanc de tabac. Posteriorment, el designen administrador de la companyia dels Duran, en el que sembla la fusió dels dos negocis familiars, un cop mort Vicenç Duran. Ho serà fins a la mort el 1739.¹⁰⁷
- A partir d'aquesta època, Josep Duran realitza un conjunt d'inversions rendistes clàssiques: el 1707 compra el terç de Sant Pere de Ribes per poc més de tres mil lliures, el 1709 en compra més parts per prop de set-centes lliures, el 1710 el delme de Sant Esteve de Lanasso prop

106. AHPB, 839/26, Tomàs SIMON, 27è *prothocollum*, f. 14r, 13-VI-1704, nota constitució companyia amb S. March i altres; 900/8, Francesc DURAN, 10è manual, f. 12v-15v, 13-I-1704, reconeixença arrendament; 900/27, llibre concòrdies 1697-1706, f. 155r-160v, 13-I-1704, constitució companyia per estanc tabac, i 900/28, concòrdies 1707-1717, f. 57r-61v, 27-XII-1709, definició comptes companyia estanc de tabac. BC, Fullets Bonsoms 2749 (1708), procés dels germans Duran contra J. Fàbregas per ús indegut de la marca.

107. AHPB, 900/16, Francesc DURAN, 18è manual (1712), f. 492r-v, 7-VIII-1712, època; f. 400r-401v, 13-VI-1712, debitori, i f. 529v-532r, 17-VIII-1712, debitori; 900/17, 19è manual (1713), f. 339r-341r, 29-XI-1713, reconeixement arrendament estancament de tabac de F. Pla per J. Duran, i f. 347v-349r, 14-XII-1713, llicència per vendre tabac; 900/22, II cap. matrim., f. 193r-199r, 10-VI-1708, F. Pla & M. P. Duran Alemany; 900/24, I testaments, f. 142r-145v, 29-VI-1706, M. P. Duran i Alemany; 900/25, inventaris 1696-1706, f. 525r-534r, 29-VII-1706, inventari M. Paula Duran; 900/28, llibre concòrdies 1707-1717, f. 95r-96r, 19-XI-1709, constitució companyia F. Pla & J. Miró, i 859/51, Pau MITJANS, II inventaris (1706-1714), f. 420r-429r, 20-IX-1714, inventari *post mortem* de Vicenç Duran.

de Camprodon, el 1711 compra terçó i part del delme de Santa Cecília de Molló també prop de Camprodon i el delme de diversos masos de Caldes de Monbui per prop de cinc mil lliures, a més de diversos censals.¹⁰⁸ El seu fill primogènit i hereu, Jaume Duran i Pujades, s'havia casat el 1699 amb una filla del cavaller Pere d'Isern de Vilassar, tia per tant de Salvador Feliu de la Peña.¹⁰⁹

Josep i Vicenç s'impliquen a fons en la defensa del setge de 1713-1714. Josep, com a responsable dels afers de la Seca, en la Junta de Braços de juliol de 1713 és partidari de la defensa a ultrança i, a partir de febrer de 1714, quan es constitueix la nova Junta 24a de Guerra dividida en tres subjuntes, forma part de la Junta 7a de Mitjans. Sembla que lluità i fou ferit durant el setge. Quant a Vicenç, apareix a partir de la nova planta de la Coronela de 2 d'agost de 1713 com a capità de la 1a Companyia, 1r Batalló, i resultà mort en la batalla de Santa Clara l'agost de 1714.¹¹⁰

Seria raonable pensar que patiren especialment la repressió borbònica i resultaren bandejats dels negocis cortesans. Doncs no fou així. Josep i el seu fill Jaume s'adaptaren ben aviat a la nova situació i a les necessitats de diner i subministraments de la Intendència borbònica per a l'exèrcit. Per exemple, el desembre de 1717 guanyaven un assentament per proporcionar seixanta mil racions a l'exèrcit borbònic per tres mil duros.¹¹¹ El 1719 se'ls concedia la preuada exempció d'allotjaments per «las crezidas partidas de dinero con que en las ocasiones han procurado adelantar al Real servicio y esperando Su Magestad la continuaran con igual puntualidad y celo que en adelante se ofrecieren».¹¹² Culminant aquests serveis, el 1727 obtenia privilegi de cava-

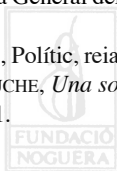
108. AHPB, 900/11, Francesc DURAN, 13è manual (1707), f. 298r-301v, 30-VI-1707, venda terçó S. P. de Ribes; 900/13, 15è manual (1709), f. 172r-174v, 20-III-1709, venda parts delme SP de Ribes; 900/15, 17è manual (1711), f. 621r-642r, 19-XI-1711, venda delmes de masos de Caldes de Monbui, i 958/19, Pau MOLLAR, 11è manual, f. 344r-364r, 24-IX-1722, donació de Josep Duran al fill Jaume Duran.

109. AHPB, 900/21, Francesc DURAN, f. 99r-104v, 27-II-1699, Jaume Duran i Pujades & Eulària Isern i Parrella.

110. AHPB, 900/24, Francesc DURAN, I testaments, f. 295r-296v, 29-VIII-1711, Vicenç Duran.

111. ACA, Reial Patrimoni, Batllia General del Reial Patrimoni, vol. 108, f. 305r-306v, 17-XII-1717.

112. AHCB, Ajuntament borbònic, Polític, reial i decrets, 1D.III-5 (1719), f. 194r-195r, 26-III-1719, carta. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*, Barcelona: Empúries, 2014, p. 640-641.

ller: «considerando a los servicios que ha executado y executa Don Joseph Duran, vecino de la mi ciudad de Barcelona, adelantando y supliendo en diferentes ocasiones cantidades de dinero para urgencias de mi Real servicio y facilitando la administración de considerables porciones de granos para la provisión de víveres de mis Reales tropas». ¹¹³ Però el més curiós és l'explicació que dóna la Reial Audiència del seu passat: «sin duda [Vicenç Duran i Móra] se quedó como los demás de su familia, y otros muchos hombres de negocio para el cobro de sus crecidos caudales, en la defensa que aquella ciudad hizo contra las Reales Armas de Vuestra Magestad, perdiendo la vida...». Aquest germà Vicenç mort al setge seria heretat pel fill Josep Duran i Sala, el qual obtindria també privilegi de cavaller el 1729. ¹¹⁴

L'evolució de la societat familiar per a la botiga d'adroguer de la plaça del Born la sintetitzem en el següent quadre:

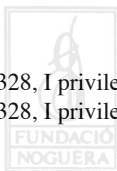
<i>Companyia</i>	<i>Josep i Vicenç Duran</i>	«	«	«	<i>Josep i Jaume Duran</i>	«	«
<i>Socis</i>	1695-98	1698-1706	1706-11	1711-15	1716-20	1721-27	1728-32
Josep Duran Móra	S	S	S	S	S	S	S
Vicenç Duran Móra	Adm.	Adm.	S	S (†)			
Josep Duran Sala				S	S	S	
Francesc Pla					Adm.	Adm.	Adm.
Jaume Duran Pujades					S	Adm.	S
Francesc Duran				S			
Pere Pau Vilella				S			

Suposa un procés gradual de concentració fins a constituir un gran grup familiar de negocis.

Com a ironia sobre l'evolució d'aquestes nissagues, presentem un exemple dels mateixos Duran. Entre 1718 i 1721, els Duran deixaren diners a l'austriacista comte de Claramunt, Josep Antoni de Ribera, per facilitar la seva subsistència durant el desterrament a Burgos. Havia estat conseller de la ciutat, capità de la Coronela, membre de la Trenta-sisena de guerra i

113. ACA, Reial Audiència, reg. 328, I privilegis, f. 14v-17v, 28-X-1727.

114. ACA, Reial Audiència, reg. 328, I privilegis, f. 55r-58r, 13-IX-1729.

autor dels Annals Consulars. Mort el seu germà Carles, desterrat a Lleó, fou autoritzat el seu retorn a final de 1721: «ha dado nuevo memorial en que repite su poca salud, y el desamparo de su dilatada familia, y pide permiso para restituirse a su Casa». ¹¹⁵ Però passen els anys i per recuperar els diners deixats —i els interessos!—, els Duran els posen un plet a la Reial Audiència borbònica, la qual emet una sentència favorable a aquests:

Per Orde real féu [Ribera] sa residència en la ciutat de Burgos, regne de Castella, costejant dits senyors Duran lo cambi necessari a fi de que tingués per medi de sos corresponsals..., que havian de servir per la manutenció del dit senyor don Josep Anton de Ribera y Claramunt, y per los precisos y necessaris aliments seus a temps, que no tenia béns, ni rèddits alguns de què alimentar-se, quedant com quedava baix lo Real Segrest no sols la hazienda y béns que eran propis de dit Senyor, sinó també los béns que eren de donya Maria Ribera Claramunt i Espuny, quòndam, sa mare.

Els préstecs pujaven a 2.394 lliures, 13 sous i 1 diner, i el 1736 la Reial Audiència sentenciava que, amb els interessos, havien de pagar als Duran 3.291 lliures, 15 sous i dos terços de diner. ¹¹⁶ A la repressió del desterrament i el segrest econòmic, s'hi afegia els interessos del món del diner defensats per la nova Audiència borbònica.

I encara tenim un altre exemple, uns altres represaliats austriacistes, els Peguera Aimeric. Guerau de Peguera fou confinat a Peníscola i després a la presó de Pamplona, on morí vers 1716. Per pagar els deutes acumulats, el 1731 es vengueren les seves cases del carrer d'en Lledó a Josep Duran per sis mil lliures. Era la segona vegada que els passava, ja que el 1704 els Feliu de la Penya els facilitaren els recursos per al viatge a l'exili i a la signatura del pacte de Gènova, i el 1706 hagueren de vendre a Salvador Feliu de la Penya el cens amb què gravaven la seva casa del carrer de Basea per poc més de dues mil lliures, prèvia aprovació de l'arxiduc per ser béns vinculats. ¹¹⁷

115. Antoni MUÑOZ & Josep CATÀ, *25 presos polítics del 1714*, Barcelona: Rafael Dalmau (EPI 354), 2011, p. 65-69.

116. AHPB, 958/23, Pau MOLLAR, 15è manual, f. 461v-470r, 25-X-1737, concòrdia.

117. AHPB, 958/17, Pau MOLLAR, 9è manual, f. 132v-143r, 20-III-1731, venda cases dels Peguera als Duran, i 900/10, Francesc DURAN, 12è *manuale contractuum*, f. 215v-230r, 30-VI-1706, venda cens dels Peguera a S. Feliu de la Penya.

DECORACIÓ ESCULTÒRICA D'UNA GALERA SETCENTISTA CONSTRUÏDA A LA DRASSANA REIAL DE BARCELONA

CARLES DORICO I ALUJAS

BARCELONA

RESUM

Descripció del procés de decoració escultòrica d'una galera construïda per reemplaçar la que fins llavors havia estat la capitana de l'esquadra d'Espanya. La fabricació del buc s'inicià el 1723 a la drassana reial de Barcelona i els treballs d'escultura estigueren a càrrec d'una societat que els portà a terme entre els mesos de març i octubre de l'any següent. Diversos documents notariais permeten conèixer alguns dels incidents que obligaren a dedicar més de set mesos a una feina que s'havia convingut que quedaria enllestida en menys de la meitat de temps. Els mateixos documents també aporten informació sobre els nombrosos escultors que la societat hagué de contractar per evitar que el retard en el lliurament de l'obra fos encara més gran.

PARAULES CLAU

Barcelona, galera, drassana, escultura.

ABSTRACT

Description of the sculptural decoration process for a galley built to replace the one that until then had been the flagship of the Spanish galley fleet. The construction of the vessel began in the year 1723 at the royal shipyard of Barcelona and the sculpture works were in charge of a company that carried them out between March and October of the year after. Several notarised documents allow knowing some incidents which led to spend until seven months in a work that had been agreed it would be ready in less than the half of this term. The same documents also provide information about the large number of sculptors recruited by the company for avoiding an even greater delay in the delivery of the order.

KEYWORDS

Barcelona, galley, shipyard, sculpture.

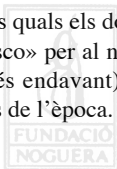
A l'inici de 1723, el superintendent de la fàbrica de galeres de la drasana reial de Barcelona, d'acord amb un manament dictat a Madrid el 19 de desembre anterior, disposà que s'emprengués la construcció dels bucs de diverses galeres destinades a l'esquadra d'Espanya, la més gran de les quals havia de ser la que reemplaçaria la que llavors era la capitana. Una de les principals característiques de les galeres que tenien aquesta funció era l'elaborada ornamentació que presentaven, la qual cosa implicava que en la seva fabricació hi participessin, a més dels habituals treballadors de mestrança, un bon nombre d'artífexs encarregats de donar al buc l'aparença adequada.

En les pàgines següents ens centrarem en el procés de decoració escultòrica d'aquesta galera capitana, un treball no exempt de contratemps i que s'estengué durant més de set mesos de 1724. Els tràmits d'assignació de la feina es poden reconstruir —bé que de manera sumària— gràcies a la documentació que es troba en el fons de la Batllia General del Reial Patrimoni,¹ conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Molt més detallada pot ser la descripció del curs que seguidament prengueren els treballs, la cronologia dels quals és descrita minuciosament en els nombrosos documents notariaus estesos a petició dels responsables de l'obra, generalment per donar fe dels pagaments efectuats als operaris que contractaren.

Com veurem a continuació, els treballs d'escultura estigueren a càrrec de quatre socis, dos dels quals —el manyà Pere Aguilar i el flequer Josep Sementer— s'ocuparen principalment de les tasques administratives, mentre que els altres dos —els escultors Francisco Font² i Francesc Julià— assumiren els aspectes més pràctics de la feina, inclosa l'execució d'una part d'aquesta. No cal dir que, des de bon principi, es posà de manifest que l'envergadura de l'encàrrec feia necessari recórrer a un considerable nombre d'escultors, que inicialment foren reclutats entre els que llavors es trobaven a la capital del Principat. Els resultats obtinguts les primeres setmanes de treball, tanmateix, defraudaren les expectatives dels funcionaris de la drasana, que ben aviat instaren els socis a posar escultors d'habilitat contrastada al capdavant de l'equip que havien format. Els mestres escollits foren

1. Del fons de la Batllia General del Reial Patrimoni (BGRP), hem consultat principalment els manuals generals de la intendència i els processos moderns. Les referències concretes acompanyen les notícies a les quals els documents donen suport.

2. Hem adoptat la grafia «Francisco» per al nom d'aquest escultor per diferenciar-lo del seu germà Francesc (esmentat més endavant) i d'acord amb una convenció que se segueix habitualment en els documents de l'època.

Jacint Morató, domiciliat a Vic, i Josep Sunyer,³ amb taller obert a Manresa, els quals immediatament foren comminats a traslladar-se a Barcelona.

Un indicador del fort impacte que la decoració de la galera capitana tingué entre els escultors catalans es dedueix del fet que, en els moments de màxima activitat, l'obra arribà a ocupar simultàniament més de trenta operaris, alguns d'indubtable destresa —com Morató i Sunyer—, altres de llarga experiència però limitada capacitat i molts tot just en procés de formació.

La drassana reial de Barcelona i la decoració de galeres a l'època moderna

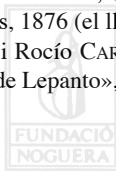
La galera més famosa construïda a la drassana barcelonina és, sens dubte, la capitana reial a bord de la qual Joan d'Àustria comandà l'armada de la Lliga Santa a la batalla de Lepant. No obstant això, si bé el buc de la galera es fabricà a Barcelona, la seva decoració escultòrica i pictòrica s'executà a Sevilla, d'acord amb una divisió del treball que sembla que era habitual en temps dels primers reis de la casa d'Àustria.⁴ L'ordre d'emprendre la construcció del buc arribà al virrei de Catalunya el gener de 1568 i, una vegada els treballadors de la drassana hagueren posat fi a la seva feina, l'esmentat buc fou conduït a la capital andalusa. L'ornamentació la realitzaren en aquesta ciutat artífexs de procedència diversa, que seguiren un ambiciós programa iconogràfic d'inspiració humanista desenvolupat per l'erudit sevillà Juan de Mal Lara.⁵

La galera reial salpà cap a Itàlia el juliol de 1571 i, al capdavant de l'armada cristiana, no tardà a dirigir-se al Mediterrani oriental per presentar

3. Ens referim a Josep Sunyer i Raurell, també conegut com a Josep Sunyer (II). Era fill de Josep Sunyer (I), mort abans de 1682, i nét de Pau Sunyer (I), mort el 1694.

4. FRANCISCO DE BOFARULL Y SANS, *Antigua marina catalana. Memoria leída en la sesión ordinaria celebrada por la Real Academia de Buenas Letras el día 16 de noviembre de 1896*, Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Hijos de Jaime Jepús, 1898, p. 35-36, i Francesch CARRERAS Y CANDI, *Les dreçanes barcelonines: sos inventaris y restauració*, Barcelona: Editorial Tàber, Ltda., 1928, p. 16.

5. JUAN DE MALARA, *Descripción de la Galera Real del Sermo. Sr. D. Juan de Austria*, Sociedad de Bibliófilos Andaluces, Primera serie, Obras del maestro Juan de Malara, Sevilla: Francisco Álvarez y C.^a, impresores, 1876 (el llibre conté algunes notes històriques i la descripció del programa iconogràfic), i Rocío CARANDE, «“Donde las enzinas hablaban”, Símbolo e ideología en la Galera Real de Lepanto», *Acta/Artis, Estudios d'Art Modern* (Barcelona), 1 (2013), p. 15-27.

batalla a l'armada turca. Ambdues armades es trobaren el 7 d'octubre del mateix 1571 al golf de Lepant i, de resultes del combat, la galera reial quedà seriosament malmesa, motiu pel qual fou desballestada a Sicília quan retornava victoriosa a Espanya.⁶ En el Museu Marítim de Barcelona es pot veure una reproducció a mida natural d'aquesta galera, construïda el 1971 per commemorar el quart centenari de la batalla.⁷

Un altre vaixell sortit de la drassana reial que a casa nostra també és ben conegut, malgrat que té un lloc a la història més modest que la galera de Joan d'Àustria, és la galera capitana de l'esquadra de Catalunya batejada amb el nom de *Sant Jordi* i avarada el 1621. L'efímera esquadra catalana havia estat creada per la Diputació del General el 1599 per protegir les costes del Principat i afavorir el comerç, però no havia començat a navegar fins a 1608, capitanejada inicialment per una galera comprada a la corona espanyola. El 1620 aquesta galera estava en tan mal estat que no podia sortir del port, motiu pel qual la Diputació optà per reemplaçar-la per un vaixell de nova construcció. La fabricació de la segona capitana començà el setembre del mateix 1620 i, a diferència del que havia succeït mig segle abans amb la galera reial, la totalitat dels treballs —inclosa la decoració escultòrica— s'executaren a la drassana barcelonina.⁸

Ens podem fer una idea de l'aspecte que havia de presentar, tant la popa com els costers i l'esperó de proa de la galera *Sant Jordi*, gràcies a dues traces que s'adjuntaren al contracte signat el 7 de novembre de 1620 pels diputats i

6. José M.ª MARTÍNEZ-HIDALGO, *Lepanto: la batalla, la galera «Real», recuerdos, reliquias y trofeos*, Barcelona: Diputación Provincial de Barcelona, Museo Marítimo, IV Centenario de la batalla de Lepanto, 1971, p. 7-28, i Sylvène ÉDOUARD, «Argo, la galera real de Don Juan de Austria», *Reales Sitios, Revista del Patrimonio Nacional* (Madrid), 172 (2007), p. 4-27.

7. José M.ª MARTÍNEZ-HIDALGO, *Lepanto: la batalla...*, p. 59-91.

8. Francisco DE BOFARULL Y SANS, *Antigua marina catalana...*, p. 38-41 i 110-115; Gervasio DE ARTIÑANO Y DE GALDÁCANO, *La arquitectura naval española (en madera), Bosquejo de sus condiciones y rasgos de su evolución*, Conferencias organizadas por el «Instituto de Ingenieros Civiles de España», Editado en Madrid por el autor, 1920, p. 24-26; Francesc CARRERAS Y CANDI, *Les dreçanes barcelonines...*, p. 17; «Dietari de Jeroni Pujades I (1606-1610)» i «Dietari de Jeroni de Pujades II (1621-1625)», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 16-17 (1975); Arcadi GARCÍA SANZ, *Història de la marina catalana*, Barcelona: Editorial Aedos, 1977, p. 393; Santiago DE LLOBET MASACHS, «La pèrdua de les galeres de Catalunya l'any 1623», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 42 (1989-1990), p. 116-160, i Eva SERRA I PUIG, «Galeres catalanes, forçats i moriscos (1607-1612)», *Pedralbes* (Barcelona), 28 (2008), p. 411-444.

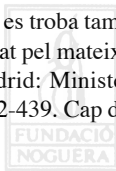
el fuster barceloní Simó Pou.⁹ En el document consta que aquest únicament s'obligava a construir la popa i no hi figura cap referència a la proa, potser perquè es considerava implícitament inclosa en el treball o bé perquè fou objecte d'un altre encàrrec que ara per ara desconeixem. Si, com era freqüent en contractes de característiques semblants a les del que ens ocupa, els fiadors que presentava l'adjudicatari compartien amb ell la realització de la feina, l'escultura de la popa i tal vegada també la de la proa es podria atribuir a l'imaginaire Mateu Nadal, un dels mestres que avalaren Simó Pou.¹⁰

La galera *Sant Jordi* estigué al servei de la Diputació del General fins al 18 de juliol de 1623, quan fou capturada pels sarraïns en aigües del golf de Sant Rafael, a la Provença, en un incident que posà fi a l'esquadra catalana. La desaparició d'aquesta esquadra potser limità les possibilitats dels escultors catalans de participar en la decoració de les galeres que es feren a Barcelona els anys següents. D'altra banda, sembla que la situació derivada de la Guerra dels Segadors minvà l'activitat naval de la drassana reial, part de les instal·lacions de la qual es dedicaren a funcions militars no vinculades a la marina.¹¹ Tanmateix, fos quin fos l'abast dels canvis provo-

9. Les traces s'han conservat relligades al registre de deliberacions de la Diputació del General del trienni 1620-1623 (Arxiu de la Corona d'Aragó, ACA, Generalitat, v. 179, f. 127). Han estat reproduïdes per Francisco de Bofarull y Sans (làmines 9 i 10), Gervasio de Artiñano (p. 24-25) i Francesc Carreras y Candi (p. 17) a les publicacions esmentades a la nota anterior. La traça de la popa també es pot veure a l'obra de Joan-Ramon TRIADÓ, *L'època del barroc, s. xvii-xviii*, Història de l'art català, V, Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 19, i les traces de la popa i de la proa a <http://www.mcu.es/archivos/CE/ExpoVisitVirtual/mediterraneo_WAI/nav_fotos16.html>.

10. Mateu Nadal, documentat el primer terç del segle xvii, fou un dels escultors que el 1605 gestionaren infructuosament la creació d'una confraria d'imaginaires (J. M. MADURELL, «Los escultores de Barcelona y la fundación de su cofradía», *Barcelona Divulgación Histórica, Textos del Boletín semanal radiado desde la emisora Radio Barcelona por el Instituto Municipal de Historia de la Ciudad*, 5, Barcelona: Aymá, 1948, p. 209-212). El 1611 participà en la construcció d'una creu de pedra per al Portal de Mar, contractada pels consellers de Barcelona (Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya, Els precedents. El primer barroc (1600-1670)*, *Monumenta Cataloniae*, X, Barcelona: Editorial Alpha, 1959, p. 125).

11. Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanas de Barcelona entre 1700 y 1936, Astillero, cuartel, parque y maestranza de artillería, Real Fundación de bronce y fuerte*, Barcelona: Museu Marítim de Barcelona i Angle Editorial, 2008, p. 37. Part de la informació continguda en aquesta obra es troba també en l'estudi «Las Atarazanas, el urbanismo y el patrimonio cultural», publicat pel mateix autor a *La Ilustración en Cataluña: La obra de los Ingenieros Militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, Dirección General de Relaciones Institucionales, 2010, p. 412-439. Cap dels dos estudis recull la informació pro-

cats per la contesa, de la drassana barcelonina continuaren sortint els bucs de diverses galeres,¹² entre els quals el d'una galera patrona destinada a l'esquadra d'Espanya.

Aquesta galera, que d'acord amb la seva funció secundària havia de tenir un aspecte més sobri que la capitana, ens proporciona un exemple de decoració escultòrica del buc d'una galera espanyola executada totalment a Barcelona, com es desprèn d'un contracte notarial signat el 26 de juny de 1673.¹³ En aquest document, el superintendent de la factoria naval concertà «todas las obras de escultura [que] se han de hazer y fabricar en la popa de dicha galera patrona» amb l'escultor d'ascendència italiana Francesc Santacruz,¹⁴ a qui prometé pagar 800 lliures. El també escultor Pere Serra i el fuster Pere Llopart es presentaren com a fiadors de l'adjudicatari, cosa que podria indicar que tots tres havien arribat a un acord per portar a terme conjuntament el treball.

El buc construït nou anys després per a la galera que havia de substituir la que llavors capitanejava l'esquadra espanyola ens aporta un altre exemple de decoració d'una galera destinada a l'esmentada esquadra realitzada

porcionada pels treballs arqueològics realitzats a diverses parts de l'edifici en els darrers anys, la qual cosa aconsella ser prudent respecte de la valoració de l'activitat que fins fa poc la majoria d'historiadors han atribuït a la Drassana Reial en els segles XVI i XVII.

12. Segons Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 37, i «Las Atarazanas...», el 1665 es posà la quilla a tres galeres. D'altra banda, diferent documentació notarial publicada per José M.ª MADURELL MARIMÓN, «Antiguas construcciones de naves (1316-1740), Repertorio histórico documental», *Hispania, Revista española de historia* (Madrid), 108 (1968), p. 159-196, ens permet saber que els anys 1670, 1671 i 1672 es contractà el subministrament de fusta i ferramenta amb destinació a tres galeres, que difícilment podrien ser les esmentades per Francisco Segovia.

13. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 747/26, Baltasar d'ORIOL I MERCER, *Manual, 1673*, f. 286r-288r. (Aquest i alguns documents noterials citats més endavant han estat localitzats gràcies a les fitxes manuscrites de Josep Maria Madurell conservades a l'AHPB.)

14. La decoració de la popa de la galera patrona és la primera obra documentada d'un escultor de la família Santacruz. Coneixem tres membres d'aquesta família que es dedicaren a l'escultura: Francesc Santacruz, l'avi, mort el 1685 (Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi, APSMP, *Llibre d'òbits, 1684-1695*, f. 18v: 10 d'octubre de 1685); Francesc Santacruz i Artigas, el fill, mort el 1730 (Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Codines, *Llibre d'òbits, 1690-1734*, f. 228r: 20 de febrer de 1730. Referència facilitada per Isidre Fernández i Elisenda Asturiol), i Francesc Santacruz i Gener, el nét, mort vers el 1726 (AHPB, 908/8, Francesc ROSSELL, *Manual, 1722-1726*, f. 568v-569r: 2 de juny de 1726). La decoració de la popa de la galera probablement la contractà el primer escultor de la família, si bé la documentació conservada no permet excloure la possibilitat que fos el seu fill qui rebés l'encàrrec.

completament a Barcelona. Lamentablement, a la documentació localitzada fins ara no consta quins artífexs s'ocuparen de l'escultura, feina que es considerarà una més de les obligacions que havien d'assumir els mestres responsables del conjunt de l'obra. D'altra banda, els treballs d'ornamentació probablement no necessitaren un volum excessiu de mà d'obra, atès que la popa i diferents elements escultòrics de la galera capitana vella es traslladaren a la nova, amb la consegüent reducció de feina.¹⁵ Aquesta forma d'actuar no era excepcional en el constant procés de manteniment i renovació que exigien les galeres.

No coneixem cap altre treball de decoració del buc d'una galera realitzat a Barcelona en els darrers anys del segle XVII i els primers del XVIII. Segons un recent estudi dedicat a les activitats que albergà la drassana reial en els últims tres segles, en aquell temps la construcció de galeres a la factoria barcelonina quedà totalment interrompuda.¹⁶ Acabada la Guerra de Successió, es procedí a reparar els desperfectes ocasionats a l'edifici per les bombes llançades sobre la ciutat per les tropes borbòniques, agreujats per un llamp que el 1717 caigué sobre el magatzem de la pólvora.¹⁷ Una vegada enllestides les obres i recuperats els espais temporalment no operatius, part de la drassana es pogué tornar a dedicar amb regularitat, durant un breu però productiu període de temps, a la principal activitat per a la qual havia estat construïda.

La política naval borbònica i la construcció d'una nova galera capitana

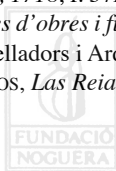
La considerable càrrega de treball assignada a la drassana reial pels volts de 1720 es pot atribuir al canvi d'orientació que José Patiño, intendent general de la Marina d'Espanya entre 1717 i 1725, introduí a la política de construcció naval per tal d'equiparar el poder marítim espanyol al d'altres

15. José M.ª MADURELL MARIMÓN, «Antiguas construcciones de naves...».

16. Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 37 i 46, i també «Las Atarazanas...».

17. ACA, BGRP, v. 180, *Libro de asientos y fletes, 1718*, f. 5r-10r: 9 de gener de 1718, i AHPB, 859/38, Pau MITJANS, *Manual, 1718*, f. 57r-58r: 21 de gener de 1718. El document notarial el cita Manuel ARRANZ, *Mestres d'obres i fusters, La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, Barcelona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics, 1991, p. 457-458.

18. Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 38 i 46, i també «Las Atarazanas...».

estats europeus.¹⁸ La quantitat de vaixells que s'haurien de fabricar a la drassana barcelonina i les seves característiques s'especificaren en un manament reial que, com hem avançat, es dictà a Madrid el 19 de desembre de 1722. En l'esmentat manament, es disposà que es construïssin els bucs de quatre galeres: un de galera capitana, un de galera patrona i dos de galera senzilla,¹⁹ als quals poc després s'hi afegí el buc d'una tercera galera senzilla.²⁰

El compliment de l'ordre rebuda de Madrid s'inicià amb la construcció dels bucs de les dues primeres galeres senzilles, feina que per decisió de Joan Antoni de Marimon, superintendent de la fabricació de galeres a la drassana reial, se subhastà els primers dies de gener de 1723 i s'assignà al fuster Pere Costa el dia 7 del mateix mes i any.²¹ Pere Costa, nascut a Olot vers el 1680 i establert a Barcelona quan encara no havia complert els vint anys, era un dels fusters més actius de la ciutat i un dels postors habituals a les subhastes convocades per la intendència de Catalunya.²² Atesa la sobrietat de la decoració de les galeres senzilles, en el contracte que se signà per formalitzar l'encàrrec, el mateix Pere Costa es responsabilitzà de «la fábrica de la popa de dichos dos buques, assí por lo que toca a la carpintería de blanco como a la escoltura [...], y el pintar dichas popas y galeras», treballs que sens dubte portà a terme amb la col·laboració de mestres de diferents oficis.

19. Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 46, i també «Las Atarazanas...». L'autor documenta la construcció de quatre galeres amb un escrit conservat a l'Arxiu General de Simancas. Diversos documents que es poden consultar a l'ACA, alguns dels quals se citen a continuació, aporten més informació sobre la fabricació d'aquestes quatre galeres i també d'una cinquena.

20. ACA, BGRP, v. 115, *Manual general de la intendencia, 1725-1726*, f. 141r-145v: 13 de desembre de 1725, i f. 147r-152v: 16 de desembre de 1725.

21. ACA, BGRP, v. 113, *Manual general de la intendencia, 1723*, f. 9r-12v: 15 i 31 de gener de 1723 (dates de la signatura del contracte). En el contracte s'indica que l'adjudicatari de la construcció dels bucs de les dues galeres senzilles també s'obliga a construir els esquifs corresponents. Igual indicació figura en el contracte relatiu a la construcció del buc de la galera capitana (nota 23) i en el que s'estengué mesos després amb motiu de la construcció dels bucs d'una galera patrona i d'una tercera galera senzilla (nota 56).

22. Manuel ARRANZ, *Mestres d'obres i fusters...*, p. 128-129. Cal no confondre el fuster Pere Costa (i Rubió) amb l'escultor vigatà del mateix nom i cognom patern, una de les figures més rellevants de l'art català del segle XVIII. Com veurem més endavant, l'escultor Pere Costa (i Cases) participà en la subhasta de la decoració escultòrica del buc de la galera capitana i, indirectament, en l'execució de l'escultura.

Una vegada avarades les dues galeres senzilles, Joan Antoni de Marimon ordenà donar continuïtat al compliment del manament reial amb la construcció del buc de la galera capitana i, d'acord amb una disposició dictada pel mateix superintendent, se celebrà la subhasta pública de l'obra el desembre de 1723.²³ Pere Costa, interessat també a fer-se càrrec de la fabricació del buc d'aquesta galera, presentà una proposta econòmica que no fou millorada per cap altre postor, i el 13 del mateix mes de desembre signà un contracte mitjançant el qual s'obligà, entre altres coses, a tenir acabada l'obra dintre dels cinc mesos següents.

L'execució de l'escultura —a diferència del que s'havia estipulat mesos abans en concertar la construcció dels bucs de les dues galeres senzilles— quedà exclosa de les obligacions del fuster. El superintendent, per garantir la rellevància que es pretenia que tingués l'ornamentació del vaixell principal de l'esquadra, optà per controlar directament el treball dels escultors. Segons consta en una de les clàusules del contracte signat per Pere Costa, aquest s'havia de limitar a «dar todas las piezas dispuestas para poderlas trabajar el escultor y, después de obradas de éste, las á de clavar y poner en el lugar que les toca».

Amb la finalitat de complir amb el termini establert, Pere Costa i els seus col·laboradors probablement començaren a construir les diverses parts del buc, tot planificant deixar enllestides les peces que havien de ser decorades pels escultors amb el marge de temps suficient perquè aquests les poguessin retornar quan fos necessari muntar-les. Sembla que el fuster tenia previst lliurar les primeres peces que calia esculpir a l'inici de març de 1724, com es pot intuir del fet que, abans que finalitzés febrer, Joan Antoni de Marimon ordenà redactar la taba amb la qual tot seguit se subhastà la decoració escultòrica de la popa, la proa i altres parts del buc no especificades en el text. Val a dir que, tal com el desenvolupament de la feina posà de manifest ben aviat, ni la suposada planificació del fuster ni la celeritat del superintendent en iniciar els tràmits per contractar l'ornamentació del buc no obtingueren els resultats que es podrien esperar.

23. ACA, BGRP, Processos i expedients, reg. 1723 n. 4 S, *Diligencias para el assiento de la galera capitana que se deve fabricar en el año de 1724 en las Atarazanas de Barcelona*: 12 de desembre de 1723, i v. 113, *Manual general de la intendencia, 1723*, f. 229v-235v: 13 i 30 de desembre de 1723 (dates de la signatura del contracte).

Subhasta de la decoració escultòrica del buc de la nova galera capitana

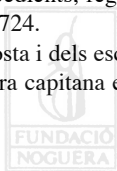
Durant els primers dies de març, la taba amb les condicions que havien de regir els treballs d'escultura del buc de la galera capitana fou pregonada pels llocs habituals de la ciutat, i diverses persones interessades a aconseguir la feina presentaren les seves propostes econòmiques. Tanmateix, cap de les referides propostes no fou acceptada pel superintendent, el qual considerà que totes superaven amb escreix la quantitat que era previst esmerçar. Malauradament tenim poca informació d'aquesta primera fase de la subhasta, atès que l'escrivà encarregat d'aixecar-ne acta obvià descriure-la amb detall, com també optà per no relacionar els noms de les persones que hi participaren. Únicament féu constar en una breu anotació que un dels licitadors rebutjats fou l'escultor vigatà Pere Costa, artífex d'igual nom i cognom que el fuster que s'ocupava de la construcció del buc, amb qui a vegades se l'ha confós.²⁴

L'escultor Pere Costa s'havia format artísticament a Barcelona quan la ciutat acollia la cort de l'arxiduc Carles i, després d'esdevenir mestre del gremi de la ciutat el 1712, s'havia integrat al taller del seu pare, el també escultor Pau Costa, al costat del qual havia treballat a diverses poblacions de Catalunya. Vers el 1720, quan encara estava sota la seva pàtria potestat, s'havia instal·lat novament a Barcelona, on tot seguit havia desenvolupat una intensa activitat que no tardà a reportar-li un prestigi considerable. Malgrat que s'emancipà de l'autoritat paterna el 1722, es mantingué unit a Pau Costa per un estret vincle professional que perdurà mentre aquell visqué, circumstància que podria explicar que se sentís amb el suport suficient per assumir el repte econòmic i organitzatiu que hauria suposat responsabilitzar-se de la decoració escultòrica de la galera capitana en el cas d'haver-se-li assignat l'obra.²⁵

Segons es desprèn de l'exigu contingut de l'anotació esmentada més amunt, l'escultor vigatà s'oferí inicialment a fer-se càrrec de la feina per 4.500 lliures, quantitat que poc després s'avingué a rebaixar en 200 lliures. Probablement les ofertes de la resta de licitadors se situaren en xifres tan inassolibles per a Joan Antoni de Marimon com les proposades per Pere

24. ACA, BGRP, Processos i expedients, reg. 1724 n. 4 Au, *Escultura de la galera capitana*, *Diligències*: 14 de març de 1724.

25. Una breu ressenya de Pere Costa i dels escultors que, com veurem més endavant, participaren en la decoració de la galera capitana es pot trobar a l'Apèndix biogràfic que figura al final d'aquest article.

Costa, per la qual cosa aquell resolgué fixar unilateralment la quantitat màxima que la hisenda reial pagaria. Resultat d'aquesta decisió, el 9 de març es féu públic que els treballs d'escultura s'assignarien a qui acceptés executar-los per 2.000 lliures, més un complement de 50 lliures d'eixaucs.

Una xifra tan allunyada de l'apreciació del cost del treball feta per l'escultor Pere Costa i, ben segur, per la majoria de persones interessades a aconseguir la feina, provocà una retirada general de licitadors. Només acceptà la proposta del superintendent el manyà barceloní Pere Aguilar, que el 14 del mateix mes de març signà el contracte amb el qual es formalitzà l'encàrrec de la feina.²⁶ Tal com es pot llegir en el document, el manyà es comprometé a fer treballar l'escultura «según el modelo, dibujo o dibujos que se le dieran, así por lo que toca a todo lo perteneciente fuera y dentro de la popa, como lo de la proa y restante del buque [...], en lo que va comprendido los faroles y excudos de armas». S'establí que Pere Aguilar disposaria de tres mesos per deixar acabada l'obra i que les 2.050 lliures estipulades com a preu fet les rebria en quatre terminis d'igual import, el primer per anticipat, els dos següents a voluntat del superintendent i el darrer una vegada acabada la tasca.

A la llum del que ara sabem sobre l'evolució dels treballs de decoració de la galera, tant la imposició per part del superintendent d'una retribució excessivament ajustada, com l'acceptació per part de Pere Aguilar d'una quantitat que hauria d'haver previst que no seria suficient per cobrir les despeses, s'han d'interpretar com a decisions igualment desencertades. D'una banda, els problemes que en derivaren foren la causa d'un extraordinari retard en l'acabament i l'avarada del buc, amb la consegüent demora de la incorporació de la galera a la seva destinació. De l'altra, conduïren el manyà i els oficials que s'associaren amb ell a una falta de liquiditat que repercutí negativament en els resultats econòmics de la societat, la qual registrà unes importants pèrdues probablement accentuades per una deficient gestió de la feina.

Pere Aguilar, per complir amb el tràmit de garantir la seva solvència, presentà com a fiadors el flequer Josep Sementer, de Barcelona, l'escultor Francisco Font, igualment de Barcelona, i el també escultor Francesc Julià, d'Arenys de Mar, els quals, a més, prèviament havien acordat associar-se amb el manyà si aquest aconseguia que el superintendent li assignés l'obra. En compliment de l'esmentat acord, quatre dies abans de la signatura del

26. Vegeu l'Apèndix documental, document 1.

contracte —encara que després d’haver-se celebrat la subhasta—, Pere Aguilar s’havia obligat formalment davant d’un notari barceloní a compartir amb el flequer i els dos escultors la responsabilitat d’ocupar-se de la decoració escultòrica del buc de la galera amb les condicions imposades pel superintendent.²⁷

Tal com consta en el document de constitució de la societat, el titular del contracte i els tres fiadors aollits com a socis pactaren repartir-se a parts iguals els beneficis o les pèrdues que es poguessin produir, com també els guanys que derivessin del treball que cada un d’ells efectués en profit de l’obra concertada. En el mateix document convingueren que es portaria un llibre de comptes, en el qual s’anotarien puntualment totes les quantitats que per raó de l’activitat de la societat es rebrien i es pagarien. Per encarregar-se d’aquest llibre nomenaren el flequer Josep Sementer, a qui Pere Aguilar, com a adjudicatari de la feina, atorgà poders per cobrar de la hisenda reial les quantitats estipulades contractualment i per signar les èpoques corresponents.²⁸

Inici dels treballs de decoració escultòrica del buc de la galera capitana²⁹

Pocs dies després de la formació de la societat i de la signatura del contracte, Francisco Font i Francesc Julià començaren a esculpir les primeres peces del buc de la galera que el fuster Pere Costa i els seus col·labora-

27. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 91v-94r: 10 de març de 1724. (Document citat per Josep M. MADURELL I MARIMON, *L’art antic al Maresme (Del final del gòtic al barroc salomònic)*, *Notes documentals*, Mataró: Caixa d’Estalvis Laietana, 1970, p. 139.)

28. ACA, BGRP, v. 114, *Manual general de la intendencia, 1724*, f. 15v-16v: 14 de març de 1724.

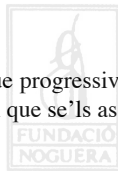
29. Coneixem la identitat dels més de trenta escultors que participaren en la decoració de la galera capitana gràcies a les èpoques que els artífexs signaren davant de notari entre el 15 i el 30 de novembre de 1724 amb motiu de rebre l’últim pagament pel seu treball. A les esmentades èpoques, consta el temps que cada escultor estigué actiu, el jornal que se li assignà, la quantitat total que cobrà i qualsevol altra informació que es considerà pertinent de consignar. Aquí i en els paràgrafs següents, hem emprat sovint aquestes dades sense indicar-ne puntualment el suport documental, per tal de no interrompre contínuament la línia narrativa. La referència completa dels documents notariais es troba més endavant, a l’apartat dedicat a la liquidació de comptes de la societat. Altrament, tal com hem indicat a la nota 25, a l’Apèndix biogràfic figuren unes breus ressenyes dels escultors esmentats.

dors els lliuraren. Al costat dels dos socis també es posà a treballar Joan Julià, fill de Francesc Julià, i a partir del 20 de març s'incorporà a la feina Francesc Font, germà gairebé homònim de Francisco Font. El primer, que llavors encara era fadrí, no només es dedicà a l'escultura de diverses parts del vaixell, sinó que també tingué cura d'alguns aspectes organitzatius de la societat, serveis que els socis mai no li retribuïren en considerar que actuava per compte del seu pare. El segon s'ocupà únicament de treballs d'escultura i, malgrat la seva condició de mestre i el seu parentiu amb un dels socis, només cobrà 16 sous de jornal, una quantitat baixa en comparació amb la que altres mestres no tardaren a rebre.

A les acaballes de març i els primers dies del mes següent s'incrementà la capacitat productiva de l'equip amb quatre nous escultors de molt diversa habilitat i qualificació. El dia 27 de març s'incorporà a la feina Joan Abat, un fadrí que mai no arribà a mestre i que fou aparaulat amb un jornal de 10 sous, igual quantitat que més endavant s'oferí a la majoria de fadrins que participaren a l'obra. El dia 4 d'abril començà a treballar el mestre Jaume Graner, que tot i acabar d'ingressar al gremi amb més de cinquanta anys i tenir un historial poc brillant, aconseguí que els socis li paguessin 18 sous de jornal. A l'últim, el dia 6 del mateix mes d'abril, fruit de les gestions dutes a terme per Francisco Font i pel fill de Francesc Julià, s'integraren a l'equip l'acreditat mestre Lluís Bonifaci i el seu fill Baltasar, que en aquella data encara era aprenent.³⁰

Quan Lluís i Baltasar Bonifaci tancaren l'acord de col·laboració amb els socis, es convingué que el pare cobraria una lliura diària —el jornal més alt ofert a un mestre fins llavors— i que el fill rebria 8 sous cada dia. La retribució pactada, en canvi, no incloïa cap compensació per les despeses que sens dubte hagué d'afrontar Lluís Bonifaci per haver de suspendre l'activitat del taller que feia uns anys tenia a Valls i instal·lar-se temporalment a Barcelona amb el seu fill. Malgrat els inconvenients d'haver de treballar lluny del lloc habitual de residència, aquests dos artífexs foren els operaris que, tret dels dos escultors que integraven la societat, dedicaren més temps a la decoració de la galera: el pare hi treballà cent quaranta-set dies i un quart, i el fill, cent cinquanta-vuit dies i un quart. El segon, juntament amb tres operaris més, no deixà la feina fins que l'obra quedà del tot acabada.

30. Una relació dels escultors que progressivament s'incorporaren a la feina, amb la data d'inici i final del treball i el jornal que se'ls assignà, es pot veure al quadre 1.

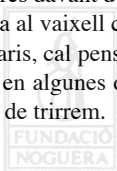

L'abundància de dades sobre els aspectes administratius de l'ornamentació del buc de la galera que, gràcies a la documentació notarial, ha arribat fins als nostres dies contrasta amb la poca informació que tenim de les característiques del treball que realitzaren els escultors. Ara per ara, no ha estat possible localitzar cap text, ni notarial ni oficial, que faci una descripció o una valoració global de la feina, tot i que consta que sovint es presentaren discrepàncies entre els socis i els funcionaris de la drassana reial. Igualment, ens manca informació sobre els models i dibuixos que els artífexs seguien per imposició del superintendent, unes eines d'importància cabdal per a la materialització de l'obra a les quals només es fa una breu referència a la taba.³¹

Incorporació de Jacint Morató i Josep Sunyer als treballs de decoració

Ben avançat el mes d'abril de 1724, quan ja havia transcorregut un dels tres mesos del termini establert per deixar enllestida la tasca, la decoració del buc de la galera estava en mans de només vuit escultors: Francisco Font, Francesc Julià, Joan Julià i els cinc operaris aparaulats a final de març i principi d'abril. En observar la capacitat de treball d'aquest reduït equip, no podia passar desapercebut a ningú que seria del tot impossible complir amb la data de lliurament prevista, tret que s'incorporés a la feina un nombre significatiu d'artífexs. Tanmateix, l'increment de la capacitat de producció no era l'únic objectiu que calia assolir sense demora. També calia millorar la qualitat de les peces que s'anaven obrant, atès que, segons consta, Pere Aguilar i Josep Sementer estaven queixosos dels resultats obtinguts pels dos escultors integrats a la societat, als quals sovint recriminaven estar

31. La documentació consultada no solament eludeix qualsevol descripció de la decoració escultòrica de la galera, sinó que també és poc precisa quant a les característiques generals del vaixell. Tots els documents estesos per la intendència que hem consultat es limiten a atribuir a la galera la condició de «capitana» (documents citats a les notes 23, 24, 26, 53 i 54), mentre que en les èpoques signades pels escultors després d'acabar l'obra —la majoria davant d'un notari barceloní i tres davant d'un notari vigatà (documents citats a les notes 38 a 48)—, sovint es fa referència al vaixell com a «galera capitana reial». Si és correcta la denominació emprada pels notaris, cal pensar que l'ornamentació de la galera destacaria per la seva riquesa. Altrament, en algunes de les èpoques notariales esmentades, la galera es qualifica de birrem i en altres de trirrem.

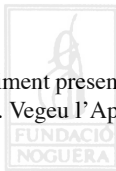
mancats de «tota aquella idoneïtat y habilitat que per llur empresa se requiria», crítica que feien extensiva a Joan Julià.³²

Per recuperar el temps perdut, les darreres setmanes d'abril Pere Aguilar, Francisco Font i el fill de Francesc Julià es reuniren amb diversos escultors de Barcelona. Fruit dels acords que aconseguiren tancar, el 19 d'abril s'uní a l'equip Jaume Font —el germà més petit de Francisco Font— i l'endemà ho feren Francesc Comes i Josep Desprat, tots tres amb el grau de mestre adquirit pocs mesos abans. El dia 22 passà a formar part de l'equip Pau Sunyol, en alguns documents considerat fadrí escultor i en altres fadrí fuster, i el dia 27 hi començà a treballar el fadrí escultor Antoni Mir (o de Mir). Tots ells eren artífexs de poca rellevància que, tret de Jaume Font, sembla que mai emprengueren feines per compte propi. Als tres mestres se'ls assignà un exigü jornal de 15 sous, segurament per raó de la seva poca experiència; a Pau Sunyol, que romangué a l'equip menys d'una setmana, se li pagaren 10 sous diaris, i a Antoni Mir, 13 sous.

Paral·lelament a la negociació que conduí a la contractació dels cinc operaris barcelonins ara citats, Francisco Font —sembla que per imposició de Pere Aguilar i Josep Sementer— cercà fora de la capital la col·laboració d'escultors de prestigi consolidat amb els quals elevar el controvertit nivell de qualitat assolit per l'equip. Els mestres que es consideraren més adequats foren Jacint Morató, amb taller obert a Vic, i Josep Sunyer, llavors actiu a Manresa. Tots dos havien treballat llargues temporades a diverses poblacions catalanes d'ambdós costats dels Pirineus i amb el temps havien arribat a gaudir d'un prestigi que els avalava per a qualsevol empresa. Descendents de dues famílies amb esporàdics contactes professionals, el 1718 s'havien associat per primer cop per construir el retaule major de l'església parroquial d'Igualada i, més endavant, havien contractat conjuntament altres obres rellevants.

Segur que no fou fàcil per a Francisco Font aconseguir que cap dels dos mestres acceptés traslladar-se a treballar temporalment a Barcelona, si bé s'intueix que Jacint Morató mostrà menys resistència a arribar a un acord amb l'escultor barceloní que Josep Sunyer. Tot i així, fou necessari oferir tant a l'un com a l'altre un jornal de 2 lliures i 16 sous, una retribució molt elevada que gairebé triplicava la convinguda amb Lluís Bonifaci i la que reberen altres operaris d'alta qualificació que després s'integraren a l'equip. A més, en consideració que ambdós mestres tenien el domicili habitual fora

32. Comentaris extrets del requeriment presentat per Josep Sementer a Francisco Font i Francesc Julià el 22 de juliol de 1724. Vegeu l'Apèndix documental, document 2.

de la capital, els socis es comprometeren a fer-se càrrec de les seves despeses «de menjar, bèurer, llit, taula y habitació»,³³ tractament que no concediren a cap dels altres escultors forans que més endavant es veieren obligats a contractar. Amb aquestes excel·lents condicions, Jacint Morató començà a col·laborar en l'ornamentació del buc el 21 d'abril de 1724 i treballà a l'obra noranta-vuit dies i mig, fins al 2 de setembre.

Josep Sunyer, malgrat la generosa oferta de Francisco Font, inicialment mostrà poca disposició a absentar-se de Manresa, tot posant de manifest que el contrariava haver de deixar la casa on vivia, allunyar-se de la família i interrompre els treballs que tenia entre mans. No obstant això, no li quedà altra opció que adoptar una actitud més transigent quan Francisco Font, amb el suport dels altres socis i potser també del superintendent o dels seus subordinats, li féu entendre que negar-se a participar en una obra destinada al servei reial podria ocasionar-li conseqüències d'abast imprevisible. Tot i el rigor de l'advertiment, l'escultor manresà encara pogué retardar uns dies el seu trasllat a la capital del Principat, però, de grat o per força, el 2 de maig ja havia fet acte de presència a les dependències de la drassana barcelonina, on treballà durant cent dies i un quart, fins al 3 de setembre.

Aportació de Pere Costa a l'equip d'escultors destinats a la drassana

És possible que, en el curs de les gestions encapçalades per Francisco Font per reestructurar l'equip d'artífexs que treballaven a la drassana reial, ell mateix o algun dels seus socis també hagués intentat contractar l'escultor Pere Costa. L'hipotètic interès dels responsables de la societat per comptar amb la col·laboració del mestre vigatà s'explicaria pel renom que aquest havia adquirit en poc temps, comparable amb el que tenien Josep Sunyer i Jacint Morató. A més, Pere Costa presentava l'avantatge, respecte als dos escultors esmentats, de residir a Barcelona, cosa que hauria evitat qualsevol despesa derivada d'un canvi temporal de domicili. És difícil d'imaginar, però, que fins i tot en el cas que s'hagués produït el suposat intent de contractació, Pere Costa —després d'haver estat exclòs de la subhasta de la decoració escultòrica del buc— s'hagués vingut a participar en l'execució dels treballs, i més quan això hauria significat posar-se a les ordres dels mestres que havien contribuït a desplaçar-lo.

33. Concessió esmentada a les èpoques signades per Josep Sunyer i Jacint Morató els dies 15 i 25 de novembre de 1724, respectivament. Vegeu les notes 38 i 46.

Convé fer notar, tanmateix, que no consta explícitament que ni Francisco Font ni cap dels socis hagués manifestat el propòsit d'integrar Pere Costa a l'obra i, si algú tractà de fer-ho, el mestre vigatà fou més hàbil que Josep Sunyer i trobà arguments convincents per escapar-se. En canvi, el fet d'haver evitat implicar-se personalment en els treballs que es portaven a terme a la factoria naval no el deslliurà d'establir algun tipus d'acord amb Francisco Font, potser pressionat pel superintendent. Com a conseqüència d'aquest acord, permeté que Jeroni Escarabatxeres i Ramon Garrocet, dos dels aprenents del seu taller, es desplaressin cada dia a treballar a la drassana, i que també ho fes el fadrí Miquel Bover, que des d'anys enrere formava part del taller.

Francisco Font, abans de donar feina als dos aprenents i de determinar el jornal que la societat pagaria per cada un d'ells a Pere Costa com a mestre d'ambdós, exigí als joves una demostració del nivell de formació que havien assolit. Una vegada superada satisfactòriament la prova, Jeroni Escarabatxeres s'incorporà el 27 d'abril i Ramon Garrocet el 2 de maig, amb un jornal tant l'un com l'altre de 10 sous, una retribució lleugerament més alta que l'oferta unes setmanes abans a Baltasar Bonifaci, l'únic aprenent aparaulat abans.

També el 2 de maig començà a treballar Miquel Bover, que malgrat la seva baixa qualificació rebé un jornal de 13 sous, quantitat propera a la que cobraven diàriament alguns mestres. És remarcable que els dos aprenents i el fadrí cedits per Pere Costa, juntament amb el referit Baltasar Bonifaci —d'alguna manera també vinculat al mestre vigatà,³⁴ com veurem més endavant—, esdevinguessin els últims operaris a abandonar les instal·lacions de la drassana reial. Tots quatre, potser per qüestions econòmiques o logístiques, s'ocuparen dels darrers detalls de la decoració del buc de la galera quan els altres artífexs ja havien estat acomiadats.

El mateix dia 2 de maig de 1724 tingué lloc un enèsim intent de reforçar la capacitat productiva de l'equip d'escultors amb la incorporació del fadrí Pere Estrada (i Prat), fill de Pere Estrada (i Descatalfals), mestre amb taller obert a Santa Coloma de Centelles. El fadrí s'instal·là a Barcelona amb un jornal de 10 sous pactat pel seu pare amb el manyà Pere Aguilar, el qual probablement es posà en contacte amb l'escultor centellenc aconsellat per

34. El 16 de novembre de 1724, Pere Costa signà una època en la qual, en primer lloc, reconegué en nom propi que havia rebut la retribució del treball realitzat pels seus dos aprenents i, a continuació, en qualitat de procurador de Lluís Bonifaci, reconegué que havia rebut les quantitats guanyades per aquest i per Baltasar Bonifaci. Vegeu la nota 41.

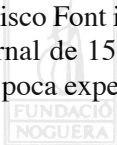
Jacint Morató o per Pere Costa, qualsevol dels dos ben informat de les habilitats dels artífexs actius a les rodalies de Vic. L'acord assolit per Pere Aguilar i Pere Estrada (i Descatafals), sembla que incloïa el compromís del segon de reunir-se al cap de poc amb el seu fill a la drassana barcelonina i participar ell també en la decoració de la galera capitana, compromís que el mestre no tardà a complir.

Gestions per recuperar el retard acumulat en la decoració

A mitjan mes de maig, gairebé transcorregut el segon dels tres mesos senyalats pel superintendent Joan Antoni de Marimon com a temps màxim per a l'execució de la decoració escultòrica del buc de la galera, la feina es trobava en una situació molt allunyada de la que hauria fet possible complir el termini de lliurament establert. Les contractacions d'operaris realitzades entre els dies 19 d'abril i 2 de maig sens dubte havien millorat la qualitat del treball de l'equip —gràcies principalment a l'habilitat de Josep Sunyer i Jacint Morató—, però, en canvi, no havien estat suficients per augmentar la producció fins a situar-la en un nivell satisfactori.

Com es desprèn del contingut dels paràgrafs anteriors, durant les primeres setmanes de maig havien treballat a l'obra un total de divuit operaris: deu mestres, cinc fadrins i tres aprenents, inclosos en aquestes xifres els dos mestres escultors que formaven part de la societat i el fill d'un d'ells, encara fadrí. No obstant això, la magnitud del retard acumulat no deixava cap altra alternativa als socis que ampliar novament l'equip, els efectius del qual gairebé duplicaren amb els operaris que contractaren l'última desena del mateix mes de maig i durant bona part del juny.

El dia 22 de maig començaren a treballar en el buc de la galera els mestres barcelonins Joan Costa i Josep Trulls, el primer posseïdor d'una llarga experiència i el segon, ben al contrari, limitat per les carències pròpies d'una mestria recentment assolida. Joan Costa ajustà el seu ingrés a l'equip amb Francisco Font i Josep Sunyer, els quals li assignaren un jornal de 17 sous. Interessa destacar la participació de Josep Sunyer en aquesta negociació, atès que és una mostra de la responsabilitat en l'execució de l'obra que l'escultor manresà ràpidament assumí, cal pensar que en consonància amb l'elevada retribució que rebia. L'acord amb Josep Trulls el portaren a terme el mateix Francisco Font i el manyà Pere Aguilar, els quals oferiren al novell mestre un jornal de 15 sous, remuneració igual que la percebuda per altres mestres de poca experiència o escassa habilitat.

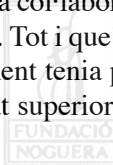

Abans d'acabar el mes de maig, arribà a Barcelona el mestre Pere Estrada (i Descatafals), que, com hem vist, probablement s'havia compromès a desplaçar-se a la capital del Principat quan, a l'inici del mes, havia estat contractat el seu fill. L'escultor centellenc s'incorporà al treball el 24 d'aquell mes i cinc dies després ho féu el seu aprenent Bartomeu Vinyoles, obligat a seguir el mestre en haver aquest tancat temporalment el taller que tenia a Santa Coloma de Centelles. Pere Estrada (i Descatafals) rebé 14 sous diaris, un jornal que, a més de ser inferior a l'assignat a la majoria de mestres, no fou complementat amb cap compensació per les despeses derivades d'haver de deixar el seu domicili habitual. Bartomeu Vinyoles rebé un exigü jornal de 2 sous, el més baix pagat a cap dels aprenents que participaren a l'obra, potser perquè encara tenia una formació incipient.

Tot seguit, ingressaren a l'equip tres mestres barcelonins més: Pere Vinyals, Joan Baptista Mascó i Francesc Trulls, la col·laboració dels quals no sempre s'aconseguí de manera amistosa. Pere Vinyals, l'únic que sembla que s'incorporà voluntàriament a la feina, començà a treballar el 29 de maig i rebé un jornal de 16 sous. El mateix dia 29 s'integrà a l'equip Joan Baptista Mascó, que, després d'haver rebutjat diferents propostes dels socis, fou obligat pels funcionaris de la drassana a acceptar la feina amb un jornal de 14 sous. Igualment problemàtica fou la contractació de Francesc Trulls, a qui Joan Julià oferí un jornal de 18 sous mentre que Francisco Font s'obstinà a rebaixar aquesta quantitat en dos sous. Francesc Trulls, que aspirava a una retribució més elevada, cercà el suport de Joan Antoni de Marimon, el qual obligà els socis a augmentar-li el jornal fins a una lliura. Amb aquesta millora, que equiparava la retribució del mestre barceloní amb la que rebia Lluís Bonifaci, l'escultor començà a treballar a la drassana el dia 1 de juny.

Integració d'escultors del gremi barceloní a la decoració del buc

La intromissió del superintendent i dels funcionaris reials en la gestió de l'equip d'escultors s'ha d'interpretar com una maniobra encaminada a pal·liar els mals resultats obtinguts fins llavors per Pere Aguilar i els seus tres socis. Joan Antoni de Marimon, amb la voluntat de persistir en l'intent de redreçar l'evolució de la feina, a principi de juny ordenà al fadrí escultor Gaspar Llavina que oferís la seva col·laboració al soci titular i que negociés amb ell les condicions de treball. Tot i que el fadrí encara no havia complert els vint anys i que presumiblement tenia poca experiència, Pere Aguilar li oferí 16 sous de jornal, quantitat superior a l'ajustada amb qualsevol altre

operari de la seva qualificació i, fins i tot, a la que cobrava algun mestre. Amb aquesta elevada retribució, Gaspar Llavina inicià la seva participació en l'ornamentació del buc de la galera capitana el 9 de juny. Després d'aquesta data, no consta que s'incorporés a l'equip d'escultors que treballava a la drassana cap altre oficial del gremi barceloní.

La repercussió que l'obra duta a terme a la drassana tingué en l'activitat dels escultors de la ciutat quedà ben reflectida en la relació de mestres i fadrins presentada pel gremi a l'oficina del cadastre el dia 9 de juliol per liquidar la quota personal corresponent a 1724.³⁵ Aquest any, de manera excepcional, tots els gremis presentaren dues relacions: la primera, en el termini habitual —a l'inici de l'any—, i la segona, destinada a substituir l'anterior, a començament del mes de juliol. Amb la segona relació, confeccionada per ordre del corregidor, es perseguia recaptar un import superior al que s'hauria obtingut si s'hagués aplicat la primera, la qual se sospitava que contenia diverses irregularitats. Per aconseguir que la nova llista s'ajustés a la realitat, es comminà tots els gremis a declarar sense cap excepció els individus que els componien i, en el cas que algun fos exempt de tributar, a fer constar amb detall el motiu.

Pel que fa al gremi d'escultors, la primera relació data d'abans d'iniciar-se els treballs de decoració del buc de la galera capitana i la segona, dels dies en què aquests treballs es trobaven en el seu punt àlgid. En el període de poc més de mig any transcorregut entre la redacció d'una relació i de l'altra, el número de mestres i fadrins afectats per l'impost del cadastre experimentà un augment tan gran que necessàriament la variació s'ha de vincular d'alguna manera al treball que els escultors efectuaven a la drassana. A la primera relació, l'escrivà que la redactà hi anotà tretze individus (onze mestres i dos fadrins), mentre que a la segona el nombre d'individus consignats s'elevà fins a vint (setze mestres i quatre fadrins).

La causa d'una diferència tan notable podria ser el retorn a Barcelona d'alguns escultors afiliats al gremi, però temporalment residents a una altra població, els quals potser s'haurien sentit atrets per la feina que de sobte se'ls ofería a la capital. Cal també considerar la possibilitat que no tots els escultors que suposadament retornaren a la ciutat ho haguessin fet de bon grat, sinó que potser més d'un rebé l'ordre del superintendent o dels seus subordinats de presentar-se a treballar a la drassana. És igualment possible que alguns dels set escultors incorporats a la segona relació haguessin estat

35. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Fons gremial, *Cadastre personal, Escultors*.

exclosos de manera fraudulenta de la primera i, en acudir amb regularitat a unes instal·lacions freqüentades per funcionaris públics, no haguessin pogut mantenir-se a l'ombra.

Una altra prova de la incidència que la decoració del buc de la galera capitana tingué en el dia a dia dels escultors barcelonins es desprèn del text inclòs a la segona relació per tal de certificar-ne la veracitat. L'escrivà que el redactà, després de recórrer als formulismes habituals, féu constar que, majoritàriament, els components del gremi estaven «ocupados en el Real Servicio» i que la feina a la qual es dedicaven era «la sculptura de las popas de las galeras». Aquesta observació del tot inusual no només posa de manifest el caràcter extraordinari que tenia l'encàrrec, sinó que, en fer referència a més d'un vaixell, indueix a pensar que abans de 1724 alguns escultors també havien treballat en la decoració dels bucs de les dues galeres senzilles fabricades pel fuster Pere Costa.

Encara que el text esmentat no indica quins escultors estigueren al servei del rei i quins no, és fàcil concloure que només sis mestres i un fadrí dels vint individus inclosos a l'última relació quedaren al marge de la decoració del buc de la galera capitana. Tres dels mestres dispensats de col·laborar en l'obra foren Jacint Trulls, Francesc Espill i Miquel Llavina, els dos primers d'avançada edat i amb greus problemes de salut i l'últim, encara que de mitjana edat, afectat per una malaltia que no tardaria a provocar-li la mort. Tampoc no foren reclutats els mestres Simeó Torres, potser per trobar-se lluny de la ciutat; el napolità Mateu Matiello, per motius que ignorem, i el vigatà Pere Costa, que, si bé no intervingué personalment a la feina, ja hem vist que desplaçà a la drassana reial un fadrí i dos aprenents del seu taller. Finalment, no participà en l'obra el fadrí Joan Nogués, tal vegada per manca d'habilitat —mai no arribà a ser mestre— o per alguna altra raó que desconeixem.

Arribada d'artífexs de fora de Barcelona

Esgotades les possibilitats de contractar mà d'obra a Barcelona, Pere Aguilar i els seus socis optaren per fer venir a la capital del Principat escultors d'algunes poblacions costaneres del Maresme, els quals Francesc Julià sens dubte coneixia bé. Els primers a arribar a la ciutat foren el mestre Bernat Blanxart i el seu fill Francesc, encara aprenent, ambdós domiciliats a Arenys de Mar, la vila natal de Francesc Julià. Pare i fill començaren a treballar en l'ornamentació del buc de la galera capitana el 12 de juny i, no

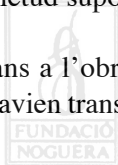
obstant haver estat comminats a col·laborar en l'obra pels funcionaris reials, consta que hagueren de sotmetre la feina feta durant la primera setmana a l'aprovació de Josep Sunyer i de Jacint Morató.

La labor de supervisió encarregada als dos escultors citats ens ofereix una nova mostra de la responsabilitat assignada pels socis al primer i un clar indicatiu de l'atribució d'una responsabilitat semblant al segon. Realitzada la prova pel mestre i l'aprenent arenyencs amb resultat satisfactori, Francisco Font, en presència de Josep Sunyer i Jacint Morató, assignà una retribució de 16 sous per dia treballat a Bernat Blanxart i de 8 sous a Francesc Blanxart. Aquests jornals, tot i ser iguals o inferiors als que rebien alguns operaris barcelonins de qualificació idèntica a la que tenien els nousvinguts, no es complementaren amb cap prestació destinada a sufragar les despeses ocasionades pel fet de treballar lluny del lloc habitual de residència.

L'ampliació de l'equip d'escultors amb operaris procedents del Maresme prosseguí amb la contractació dels mestres Josep Pol, resident a Sant Vicenç de Llavaneres (actualment Sant Vicenç de Montalt), i Salvador Berenguer, actiu a Mataró. Ambdós foren aparellats per Francisco Font amb el consentiment de la resta de socis, tots ells pressionats una vegada més pels funcionaris reials, la preocupació dels quals per la lentitud amb què progressava la feina augmentava dia rere dia. Tancat l'acord sense cap incidència remarcable, Josep Pol començà a treballar a la drassana barcelonina el 16 de juny i Salvador Berenguer ho féu quatre dies després. Atesa la favorable opinió que tant els socis com els funcionaris es formaren de l'habilitat dels dos mestres, es convingué pagar a cada un d'ells una lliura de jornal, retribució igual que l'assignada uns mesos enrere a Lluís Bonifaci i més recentment a Francesc Trulls.

És probable que a final de juny —superada ja la data convinguda per a l'acabament de la decoració del buc de la galera i amb la feina lluny de ser enllestida—, Joan Antoni de Marimon instés Pere Aguilar a donar proves inequívokes de la seva disposició a prendre mesures dràstiques per millorar el rendiment de l'equip d'escultors. Aquesta hipotètica exigència podria ser la causa del desplaçament a Barcelona dels fadrins vigatans Josep Real, Ramon Vila i Ignasi Rigalt, contractats per l'esmentat Pere Aguilar per reforçar l'equip durant un curt període de temps, tal vegada mogut pel desig de mostrar-se sensible a la inquietud suposadament mostrada pel superintendent.

Els tres fadrins posaren mans a l'obra el dia 25 de juny; Josep Real abandonà la feina quan només havien transcorregut cinc dies, i Ramon Vila

i Ignasi Rigalt seguiren els passos del seu company un dia després. Cada fadrí rebé una remuneració de 12 sous per dia treballat més un complement de 14 sous per les despeses que els ocasionà el trasllat de Vic a Barcelona. És fàcil deduir que aquesta efímera col·laboració es produí gràcies a la relació professional que els tres fadrins mantenien habitualment amb el taller vigatà de Jacint Morató, el qual probablement participà en la seva contractació en exercici del compromís de vetllar per la bona marxa de la feina que havia assumit.

Durant els pocs dies que els tres fadrins vigatans treballaren a la factoria naval, el nombre d'artífexs dedicats a la decoració del buc de la galera capitana s'elevà fins a trenta-tres, arribant així a la quantitat màxima d'escultors ocupats simultàniament a l'equip al llarg de tot el temps que durà la feina (quadre 1). En el transcurs de les cinc setmanes compreses entre el 22 de maig i el 25 de juny de 1724 els socis havien tractat d'accelerar el ritme del treball amb la contractació de nou mestres, quatre fadrins i dos aprenents. Aquestes darreres incorporacions havien situat la xifra total de mestres destinats a la drassana en dinou, la de fadrins en nou i la d'aprenents en cinc.

Després que a final de juny i principi de juliol la dotació d'operaris es reduís a causa de la precipitada fi de la col·laboració dels tres fadrins vigatans, la composició de l'equip tornà a variar lleugerament el dia 8 de juliol amb la baixa del fadrí barceloní Joan Abat. Varià altra vegada el dia 15, quan es produí el retorn a Santa Coloma de Centelles del mestre Pere Estrada (i Descatafals), del fadrí Pere Estrada (i Prat) i de l'aprenent Bartomeu Vinyoles. A partir de l'última data citada, durant prop de sis setmanes el nombre d'operaris integrats a l'equip es mantingué estable en vint-i-sis, tres dels quals eren els dos socis escultors i el fill d'un d'ells.

Fins a la primera setmana de juliol, el flequer Josep Sementer, caixer de la societat, havia aconseguit satisfer els jornals dels escultors al final de cada setmana treballada gràcies principalment al fet que, malgrat el retard experimentat per l'obra, el superintendent s'havia avingut a abonar periòdicament el segon i el tercer terminis del preu convingut. Tot i l'elevat import d'aquests ingressos, alguns socis havien hagut de contribuir a fer front a les despeses amb l'aportació de diverses quantitats i, ocasionalment, Josep Sementer havia hagut de demanar diners en préstec. La millora de la precària situació financera en què es trobava la societat només podia arribar amb el cobrament del quart termini, si bé no era previsible que el superintendent accedís a fer-lo efectiu abans que els operaris enllestissin totalment

QUADRE 1

Escultors contractats, dies treballats i jornals convinguts

<i>Escultors</i>	<i>Població d'origen</i>	<i>Inici del treball</i>	<i>Final del treball</i>	<i>Dies treballats</i>	<i>Jornal convingut</i>
Francesc Font, mestre	Barcelona	20 de març	16 de setembre	111 3/4	16 s.
Joan Abat, fadrí	Barcelona	27 de març	8 de juliol	84	10 s.
Jaume Graner, mestre	Barcelona	4 d'abril	26 d'agost	115 3/4	18 s.
Lluís Bonifaci, mestre	Valls	6 d'abril	7 d'octubre	147 1/4	1 ll.
Baltasar Bonifaci, aprenent	Valls	6 d'abril	30 d'octubre	158 1/4	8 s.
Jaume Font, mestre	Barcelona	19 d'abril	7 d'octubre	140 1/2	15 s.
Francesc Comes, mestre	Barcelona	20 d'abril	7 de setembre	136 1/2	15 s.
Josep Desprat, mestre	Barcelona	20 d'abril	7 d'octubre	142	15 s.
Jacint Morató, mestre	Vic	21 d'abril	2 de setembre	98 1/2	2 ll.16 s.
Pau Sunyol, fadrí	Barcelona	22 d'abril	30 d'abril	5	10 s.
Antoni Mir (o de Mir), fadrí	Barcelona	27 d'abril	7 d'octubre	135	13 s.
Jeroni Escarabatxeras, aprenent	Barcelona	27 d'abril	30 d'octubre	139	10 s.
Josep Sunyer, mestre	Manresa	2 de maig	3 de setembre	100 1/4	2 ll.16 s.
Ramon Garroçet, aprenent	Barcelona	2 de maig	30 d'octubre	145 1/2	10 s.
Pere Estrada, fadrí	Sta. C. de Centelles	2 de maig	15 de juliol	53	10 s.

<i>Escultors</i>	<i>Població d'origen</i>	<i>Inici del treball</i>	<i>Final del treball</i>	<i>Dies treballats</i>	<i>Jornal convingut</i>
Miquel Bover, fadrí	Barcelona	2 de maig	30 d'octubre	133	13 s.
Joan Costa, mestre	Barcelona	22 de maig	7 d'octubre	114 1/2	17 s.
Josep Trulls, mestre	Barcelona	22 de maig	4 d'octubre	115	15 s.
Pere Estrada, mestre	Sta. C. de Centelles	24 de maig	15 de juliol	43	14 s.
Bartomeu Vinyoles, aprenent	Sta. C. de Centelles	29 de maig	15 de juliol	40	2 s.
Pere Vinyals, mestre	Barcelona	29 de maig	5 d'octubre	111	16 s.
Joan Baptista Mascó, mestre	Barcelona	29 de maig	7 de setembre	86	14 s.
Francesc Trulls, mestre	Barcelona	1 de juny	23 de setembre	81 1/2	1 ll.
Gaspar Llavina, fadrí	Barcelona	9 de juny	7 d'octubre	98 1/2	16 s.
Bernat Blanxart, mestre	Arenys de Mar	12 de juny	23 de setembre	88	16 s.
Francesc Blanxart, aprenent	Arenys de Mar	12 de juny	23 de setembre	88	8 s.
Josep Pol, mestre	St. V. de Llavaneres	16 de juny	23 de setembre	81	1 ll.
Salvador Berenguer, mestre	Mataró	20 de juny	7 d'octubre	89	1 ll.
Josep Real (o Ral), fadrí	Vic	25 de juny	30 de juny	5 1/2	12 s.
Ramon Vila, fadrí	Vic	25 de juny	1 de juliol	6 1/4	12 s.
Ignasi Rigalt, fadrí	Vic	25 de juny	1 de juliol	6 1/4	12 s.

la feina, cosa que encara es preveia llunyana. La certesa que res no evitaria que, en un futur immediat, la societat es quedés temporalment sense liquidat no tardà a fer aflorar el malestar entre els socis, temorosos d'haver de garantir amb els propis béns el pagament dels jornals.

Requeriment presentat a Francisco Font i Francesc Julià pel caixer de la societat

El dia 15 de juliol, quan l'equip d'escultors ja havia treballat disset setmanes a la drassana, Josep Sementer no pogué abonar als vint-i-tres operaris que encara seguien actius els jornals corresponents a la setmana vençuda. En posar-se de manifest que, a partir d'aquell moment, la societat difícilment estaria en condicions de mantenir el ritme habitual de pagaments, els escultors comunicaren als socis que abandonarien la feina si no rebien amb puntualitat les retribucions convingudes. Davant d'aquesta amenaça, el dia 22 del mateix mes de juliol Josep Sementer, potser d'acord amb Pere Aguilar, acudí a un notari barceloní i li sol·licità que presentés un requeriment a Francisco Font i a Francesc Julià amb diverses reivindicacions, algunes d'ordre econòmic i altres relatives als resultats obtinguts en el treball. La finalitat d'aquesta actuació era, en primer lloc, suplir la manca d'ingressos procedents de la reial hisenda amb l'increment de les aportacions monetàries dels dos escultors a la caixa de la societat. En segon lloc, Josep Sementer pretenia que els esmentats escultors assumissin el cost de la correcció d'unes presumptes anomalies detectades setmanes enrere a la feina que havien fet.³⁶

El caixer, basant-se en una còpia dels comptes de la societat que adjuntà al requeriment, féu notar que, des de l'inici dels treballs d'ornamentació del buc de la galera capitana, havia tingut uns ingressos de 1.593 lliures i 10 sous, quantitat que havia rebut majoritàriament de les arque reials. També indicà que, durant les primeres setze setmanes de treball, havia pagat 1.716 lliures, 7 sous i 7 diners en concepte de jornals i de diferents despeses derivades de la gestió de la societat. Tot seguit, senyalà que d'aquestes xifres es desprenia que s'havia produït un dèficit de 122 lliures, 17 sous i 7 diners, i advertí que aquesta quantitat s'incrementaria amb l'import dels jornals corresponents a la setmana acabada de vèncer, i també amb

36. Vegeu l'Apèndix documental, document 2.

el dels jornals que s'haurien de pagar les setmanes successives per evitar que els escultors es neguessin a treballar.

Després d'exposar la situació econòmica, Josep Sementer exigí a Francisco Font i a Francesc Julià que, l'un i l'altre, ingressessin a la caixa de la societat igual quantitat que l'avançada per ell per cobrir el dèficit, així com la part que els corresponia aportar dels jornals que llavors es devien i dels que s'haurien de satisfer en el futur, fins que la societat cobrés el darrer termini del preu pactat. El caixer reclamà també als dos socis que li abonessin part dels interessos generats pels préstecs que havia hagut de demanar les setmanes en què els diners avançats per la hisenda reial no havien estat suficients per pagar els operaris. Crida l'atenció que Josep Sementer només presentés el requeriment a Francisco Font i a Francesc Julià, tot deixant al marge Pere Aguilar. Tal vegada, la diferència entre el tractament que rebé el soci titular i el dispensat als dos escultors obeïa al caràcter semblant del benefici que el flequer i el manyà esperaven obtenir de la societat, derivat principalment de l'administració d'aquella amb unes pràctiques potser qüestionables.

En un dels darrers paràgrafs de l'escrit, el caixer donà un gir a les seves al·legacions i acusà Francisco Font i Francesc Julià de manca d'habilitat en la pràctica del seu ofici, motiu pel qual, segons explicà, s'havia «hagut de cercar per Catalunya y la present ciutat altres oficials [...], pagant-los los jornals a uns preus molt crescuts». Fins i tot els retragué que algunes peces fetes per ells les haguessin hagut de «retocar y polir los altres oficials destres y pràctichs». En conseqüència, atesos els perjudicis derivats dels hipotètics errors comesos pels dos socis, els exigí que, a més d'abonar les quantitats detallades en els anteriors apartats de l'escrit, reintegressin a la societat les despeses ocasionades per la seva incompetència.

Dos dies després d'haver rebut el requeriment, Francisco Font i Francesc Julià respongueren a les reclamacions de Josep Sementer mitjançant un escrit de rèplica estès pel mateix notari que els havia presentat la interpel·lació.³⁷ En primer lloc, puntualitzaren que, en el contracte de constitució de la societat, no s'atorgava al caixer la facultat de demanar cap préstec en nom d'aquella, ni tan sols en el cas que l'obtingués sense interès. Feta aquesta precisió, negaren rotundament la pretesa necessitat de manllevar diners, atès que, d'acord amb les seves apreciacions, els ingressos que havia

37. Vegeu l'Apèndix documental, document 3.

tingut la societat haurien estat suficients per abonar els jornals dels operaris si el caixer no hagués incorregut en despeses de difícil justificació.

Entre les irregularitats que presumptament havia comès Josep Sementer destacaren l'abonament d'una lliura diària tant a ell mateix com a Pere Aguilar en concepte de jornal o de dietes, retribució que mai no havia estat aprovada pel conjunt dels socis. Prosseguien la denúncia de conductes censurables del caixer fent esment de l'oferiment a diverses persones de «regalos y refreschs, y altres aguinaldos», tots els quals qualificaren d'impropis. També protestaren per l'«excessiu gasto de las despesas de Joseph Sunyer y de Jacintho Morató», així com per les pèrdues atribuïdes a un canvi de moneda fraudulent i per diferents pagaments efectuats a un advocat i a un notari per treballs no acreditats.

Una vegada exposats els arguments que, segons el parer de Francisco Font i Francesc Julià, demostraven la improcedència del requeriment de Josep Sementer, els dos escultors exigiren a aquell que retornés totes les quantitats que havia destinat a finalitats alienes als interessos de la societat. Per acabar la rèplica amb una proposta conciliadora, manifestaren que, si després d'haver-se restituit els diners suposadament desviats encara mancava liquiditat per pagar els jornals, ambdós aportarien la suma que fos necessària, igual que, arribat el cas, haurien de fer els altres dos socis.

Conclusió de la decoració escultòrica del buc

La documentació coneguda no aporta informació sobre el caire que prengué la relació dels quatre socis de resultes de la presentació del requeriment del caixer a Francisco Font i a Francesc Julià, i de la subsegüent rèplica dels dos escultors. Tanmateix, l'evolució dels fets fa pensar que tots plegats arribaren a un acord per obtenir els fons necessaris, seguir pagant els jornals als operaris i evitar així que el retard acumulat s'incrementés amb el temps que podria durar l'atur provocat per la insolvència de la societat. Sens dubte, les advertències que els socis reberen del superintendent i dels funcionaris de la drassana, preocupats per una eventual suspensió del treball, contribuïren al fet que s'imposessin actituds constructives. Dies enrere, Josep Sementer ja havia tingut cura de fer saber a Francisco Font i Francesc Julià que, en el cas que els escultors es neguessin a seguir treballant, «per part del rey nostre señor (que Déu guarde) y de los oficiales de

las reials atrassanas instaran captures de las personas de dits quatre sòcios y execucions rigurosas de los respective béns».

Fossin quines fossin les motivacions que portaren els socis a deixar enrere les seves diferències, consta que el treball de l'equip d'escultors a la drassana reial prosseguí amb regularitat durant tot el mes d'agost, bé que amb el baix rendiment habitual. L'únic moviment remarcable de personal que tingué lloc durant aquell mes fou la baixa del mestre barceloní Jaume Graner, potser indicativa de la disminució gradual de la feina. El fet que els socis no li quedessin a deure cap jornal quan el dia 26 deixà l'equip —com tampoc no en devien cap a la resta d'operaris—, confirma que la societat havia recuperat la liquiditat, potser gràcies a haver-se esmenat les irregularitats denunciades per Francisco Font i Francesc Julià o, més probablement, per haver aconseguit una font de finançament que desconeixem.

En començar setembre es produïren les primeres baixes significatives entre els components de l'equip, malgrat que encara faltaven dos mesos perquè la decoració del buc de la galera quedés enllestida. El dia 2 de l'esmentat mes deixà la feina Jacint Morató i l'endemà ho féu Josep Sunyer, els dos escultors més qualificats que treballaren a la drassana i els que més s'havien esforçat per redreçar la marxa de l'obra. Una de les raons que induïren els socis a prescindir del mestre vigatà i del manresà en aquelles dates potser fou la creença que, en l'avançat estat en què es trobava la feina, altres escultors menys hàbils que ells podrien portar-la a terme sense que se'n ressentís la qualitat. Tot i això, no es pot deixar de pensar que una segona raó, que també influí en la decisió de donar de baixa els dos mestres, fou la conveniència d'alliberar la caixa de la societat de l'elevat jornal que rebien i del cost de la seva mantenció a Barcelona.

La resta de setembre els ja minvats efectius de l'equip d'escultors es reduïren en set mestres més i un aprenent. El dia 7 es produí la baixa dels mestres barcelonins Francesc Comes i Joan Baptista Mascó, i el 16 deixà la feina el també mestre barceloní Francesc Font, germà mitjà del soci Francisco Font. El dia 23 d'aquell mes tingué lloc la baixa simultània de quatre escultors, un fet que suggereix que la fi de l'obra ja es començava a veure propera. Els operaris que abandonaren la drassana en aquesta data foren el mestre barceloní Francesc Trulls; el mestre arenyenc Bernat Blanxart i el seu fill Francesc, aprenent, i el mestre Josep Pol, domiciliat a Sant Vicenç de Llavanes.

L'octubre prosseguí la reducció de l'equip destinat a la drassana reial. El dia 4 deixà el treball Josep Trulls i un dia després ho féu Pere Vinyals,

ambdós mestres barcelonins. El dia 7 es produïren les baixes de cinc mestres i dos fadrins, la qual cosa pràcticament significà el desmantellament de l'equip. Els mestres cessants foren Jaume Font —l'altre germà de Francisco Font—, Josep Desprat i Joan Costa, tots tres residents a Barcelona; Lluís Bonifaci, domiciliat a Valls, i Salvador Berenguer, de Mataró. Els fadrins que causaren baixa foren els barcelonins Antoni Mir i Gaspar Llavina.

Cal suposar que, quan tingueren lloc aquestes set baixes, l'obra d'escultura ja havia quedat gairebé enllestida. No obstant això, sembla que encara s'havien de fer petites feines d'última hora, de les quals se'n podien encarregar operaris no especialitzats. Per aquest motiu, fins al dia 30 d'octubre seguiren acudint a treballar a la drassana un fadrí i tres aprenents. El fadrí era Miquel Bover, habitualment assalariat de l'escultor Pere Costa; dos dels aprenents eren Ramon Garroçet i Jeroni Escarabatxeres, ambdós del taller del mateix escultor, i el tercer aprenent era Baltasar Bonifaci, el qual probablement havia estat acollit per l'esmentat Pere Costa quan, tres setmanes abans, el seu pare s'havia absentat de Barcelona.

Crida l'atenció que els darrers operaris a deixar la feina fossin tots de l'entorn de l'escultor Pere Costa, el qual, d'altra banda, ja sabem que estigué vinculat a diferents moments del procés de decoració del buc de la galera. Quan es convocà la subhasta fou un dels licitadors que presentà una proposta econòmica —val a dir que rebutjada—, unes setmanes després aportà personal del seu taller a l'equip que treballava a la drassana i, com acabem de veure, acceptà que aquest personal romangués actiu fins a la total conclusió de la tasca. Malauradament, no es pot establir cap hipòtesi que proporcioni una explicació plausible a la reiterada presència de l'escultor vigatà en el rerefons de l'obra. Tal vegada, el peculiar tracte que s'intueix que rebé fou causat en part pels vincles que l'unien a destacades famílies barcelonines o, potser, a les seves conegudes inquietuds intel·lectuals, que en poc temps l'havien convertit en una figura notable de l'ambient artístic de la ciutat.

Èpoques signades pels escultors i resultat econòmic de la societat

Avançat el mes de novembre, els diferents escultors que havien participat a l'obra procediren a signar les èpoques notaries relatives a les quantitats que havien rebut setmanalment mentre durà la feina i, en molts casos, a les sumes que havien quedat pendents de pagament i que no els foren abo-

nades fins al moment de la signatura del document. La majoria d'èpoques s'estengueren a Barcelona entre els dies 15 i 30 d'aquell mes de novembre i, algunes, a Vic els dies 25 i 30 del mateix mes. Els notaris hi consignaren, amb diferent grau de precisió, les quantitats lliurades a cada escultor, el temps total que treballà, el jornal que se li assignà i els terminis en què se li féu efectiva la retribució. En determinades èpoques s'inclogué el pagament de petits treballs ajustats mitjançant convenis verbals i fets fora de la jornada habitual, així com l'abonament d'algunes despeses no incloses en el jornal pactat. La informació relativa als pagaments efectuats a la totalitat d'escultors pel caixer de la societat o per ordre seva es pot veure amb detall als quadres 2 i 3. Tot i això, a continuació figuren uns breus comentaris sobre el contingut dels documents signats pels mestres més destacats.

El manresà Josep Sunyer —l'escultor que rebé la quantitat més elevada— acudí al domicili del notari barceloní que habitualment s'ocupava dels afers de la societat el dia 15 i signà època per un import total de 280 lliures i 14 sous.³⁸ En el document referí amb una certa extensió la manca d'interès que, al principi, havia mostrat per treballar a l'ornamentació de la galera i al·ludí a les favorables condicions que els socis li havien ofert per vèncer la seva resistència inicial a instal·lar-se a Barcelona. També el dia 15 es traslladaren a la capital del Principat, i es personaren davant del mateix notari per signar l'època corresponent, els tres mestres domiciliats a poblacions del Maresme que havien participat en l'obra.³⁹ Tot seguit, compliren amb el tràmit cinc escultors barcelonins.⁴⁰

El mestre vigatà Pere Costa acudí al notari designat pels socis el dia 16, per signar en nom propi l'època relativa als jornals dels dos aprenents del seu taller que havien participat en la decoració de la galera i, alhora, per actuar com a procurador de Lluís Bonifaci, que no havia pogut desplaçar-se a Barcelona, probablement per raons de feina.⁴¹ En retribució del treball dels dos aprenents —Jeroni Escarabatxeres i Ramon Garrocet—, Pere Costa reconegué que havia rebut 69 lliures i 10 sous pel treball realitzat pel primer i 72 lliures i 15 sous pel realitzat pel segon. Tot seguit, en nom de Lluís Bonifaci, signà època de 210 lliures i 11 sous en reconeixement de les

38. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 287r-287v.

39. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 285v-286r (Bernat Blanxart, en nom propi i del seu fill Francesc) i f. 286r-287r (Josep Pol i Salvador Berenguer).

40. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 289v-290v (Jaume Font, Francesc Comes i Josep Desprat) i f. 290v-291r (Antoni Mir i Josep Trulls).

41. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 292r-293v.

QUADRE 2

Pagaments efectuats als escultors contractats en concepte de jornals treballats i èpoques esteses pel total pagat				
<i>Escultors</i>	<i>Jornals pagats setmanalment</i>	<i>Jornals pagats al final de l'obra</i>	<i>Total pagat als escultors</i>	<i>Data de les èpoques</i>
Francesc Font, mestre	78 ll. 4 s.	11 ll. 4 s.	89 ll. 8 s.	24 de novembre
Joan Abat, fadrí	42 ll.		42 ll.	19 de novembre
Jaume Graner, mestre	104 ll. 3 s. 6 d.		104 ll. 3 s. 6 d.	19 de novembre
Lluís Bonifaci, mestre	132 ll. 5 s.	15 ll.	147 ll. 5 s.	16 de novembre
Baltasar Bonifaci, aprenent	57 ll.	6 ll. 6 s.	63 ll. 6 s.	16 de novembre
Jaume Font, mestre	99 ll. 1 s. 9 d.	6 ll. 3 s. 9 d.	105 ll. 5 s. 6 d.	15 de novembre
Francesc Comes, mestre	96 ll. 18 s. 9 d.	5 ll. 8 s. 9 d.	102 ll. 7 s. 6 d.	15 de novembre
Josep Desprat, mestre	99 ll. 2 s. 6 d.	7 ll. 7 s. 6 d.	106 ll. 10 s.	15 de novembre
Jacint Morató, mestre	275 ll. 16 s.		275 ll. 16 s.	25 de novembre
Pau Sunyol, fadrí	2 ll. 10 s.		2 ll. 10 s.	19 de novembre
Antoni Mir (o de Mir), fadrí	86 ll. 4 s. 6 d.	1 ll. 10 s. 6 d.	87 ll. 15 s.	15 de novembre
Jeroni Escarabatxeres, aprenent	60 ll.	9 ll. 10 s.	69 ll. 10 s.	16 de novembre
Josep Sunyer, mestre	163 ll. 16 s.	116 ll. 18 s.	280 ll. 14 s.	15 de novembre
Ramon Garroçet, aprenent	62 ll. 12 s.	10 ll. 3 s.	72 ll. 15 s.	16 de novembre
Pere Estrada, fadrí	26 ll. 10 s.		26 ll. 10 s.	30 de novembre

<i>Escultors</i>	<i>Jornals pagats setmanalment</i>	<i>Jornals pagats al final de l'obra</i>	<i>Total pagat als escultors</i>	<i>Data de les èpoques</i>
Miquel Bover, fadrí	86 ll. 9 s.		86 ll. 9 s.	30 de novembre
Joan Costa, mestre	86 ll. 5 s. 6 d.	11 ll. 1 s.	97 ll. 6 s. 6 d.	16 de novembre
Josep Trulls, mestre	78 ll. 15 s.	7 ll. 10 s.	86 ll. 5 s.	15 de novembre
Pere Estrada, mestre	30 ll. 2 s.		30 ll. 2 s.	30 de novembre
Bartomeu Vinyoles, aprenent	4 ll.		4 ll.	30 de novembre
Pere Vinyals, mestre	80 ll.	8 ll. 16 s.	88 ll. 16 s.	16 de novembre
Joan Baptista Mascó, mestre	60 ll. 4 s.		60 ll. 4 s.	19 de novembre
Francesc Trulls, mestre	70 ll. 10 s.	11 ll.	81 ll. 10 s.	16 de novembre
Gaspar Llavina, fadrí	70 ll. 16 s.	8 ll.	78 ll. 16 s.	16 de novembre
Bernat Blanchart, mestre	60 ll. 16 s.	9 ll. 12 s.	70 ll. 8 s.	15 de novembre
Francesc Blanchart, aprenent	30 ll. 8 s.	4 ll. 16 s.	35 ll. 4 s.	15 de novembre
Josep Pol, mestre	69 ll. 10 s.	11 ll. 10 s.	81 ll.	15 de novembre
Salvador Berenguer, mestre	76 ll.	13 ll.	89 ll.	15 de novembre
Josep Real (o Ral), fadrí	3 ll. 6 s.		3 ll. 6 s.	25 de novembre
Ramon Vila, fadrí	3 ll. 15 s.		3 ll. 15 s.	25 de novembre
Ignasi Rigalt, fadrí	3 ll. 15 s.		3 ll. 15 s.	25 de novembre
Total pagaments	2.200 ll. 15 s. 6 d.	274 ll. 16 s. 6 d.	2.475 ll. 12 s.	

QUADRE 3

Pagaments efectuats als escultors contractats en concepte de despeses i treballs no inclosos en en el jornal

<i>Escultors</i>	<i>Treballs</i>	<i>Import</i>
Francesc Comes, mestre (juntament amb Jaume Font)	Meitat d'un preu fet	3 ll. 11 s. 3 d.
Jaume Font, mestre (juntament amb Francesc Comes)	Meitat d'un preu fet	3 ll. 11 s. 3 d.
Josep Desprat, mestre (juntament amb Antoni Mir)	Meitat d'un preu fet	2 ll. 7 s. 6 d.
Antoni Mir, fadrí (juntament amb Josep Desprat)	Meitat d'un preu fet	2 ll. 7 s. 6 d.
Jeroni Escarabatxeres, aprenent	Preu fet	1 ll. 5 s.
Jeroni Escarabatxeres, aprenent	Preu fet	1 ll. 5 s.
Baltasar Bonifaci, aprenent	Preu fet	4 s.
Jeroni Escarabatxeres, aprenent (juntament amb Baltasar Bonifaci)	Meitat d'un preu fet	3 s.
Baltasar Bonifaci, aprenent (juntament amb Jeroni Escarabatxeres)	Meitat d'un preu fet	3 s.
Francesc Trulls, mestre	Preu fet	1 ll. 15 s.
Pere Estrada, mestre, Pere Estrada, fadrí, i Bartomeu Vinyoles, aprenent	Treballs fets en diumenge i diferents preus fets	12 ll. 2 s. 6 d.
Josep Real (o Ral), fadrí	Despeses per desplaçament	14 s.
Ramon Vila, fadrí	Despeses per desplaçament	14 s.
Ignasi Rigalt, fadrí	Despeses per desplaçament	14 s.
Total pagaments		30 ll. 17 s.

quantitats pagades en diferents terminis a l'escultor de Valls, tant per la feina feta per ell com pel seu fill Baltasar.

El mateix dia 16 també signaren l'època per deixar constància d'haver rebut la remuneració del seu treball tres mestres domiciliats a Barcelona i un fadrí de la mateixa ciutat.⁴² La signatura d'èpoques prosseguí el dia 19, quan acudiren a casa del notari dos mestres més i dos fadrins, tots quatre residents a la capital del Principat.⁴³ El dia 24 signà l'últim mestre barceloní de l'equip⁴⁴ i, transcorreguda gairebé una setmana, el dia 30 complí amb el tràmit Miquel Bover, el fadrí vinculat al taller de Pere Costa.⁴⁵

Els escultors residents a Vic i a la vila de Santa Coloma de Centelles, propera a aquella ciutat, foren dispensats de desplaçar-se a Barcelona i pogueren formalitzar les respectives èpoques davant d'un notari vigatà, actuació que es realitzà en absència de Josep Sementer. El primer a signar fou Jacint Morató, que comparegué davant del notari esmentat el dia 25 i reconegué que havia rebut 275 lliures i 16 sous, quantitat superior a la percebuda per cap altre dels escultors contractats pels socis, tret de Josep Sunyer.⁴⁶ El mateix dia signaren les corresponents èpoques els tres fadrins vigatans que tot just havien treballat una setmana a l'obra⁴⁷ i, finalment, el dia 30 ho féu el mestre centellenc que havia acudit a la drassana barcelonina amb el seu fill i un aprenent.⁴⁸

Les èpoques citades en els paràgrafs anteriors permeten saber que els pagaments que la societat efectuà als escultors en retribució dels jornals aplicats a l'obra s'elevaren a un total de 2.475 lliures i 12 sous. Aquesta quantitat està formada per la suma de 2.200 lliures, 15 sous i 6 diners paga-

42. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 293v-294r (Pere Vinyals i Francesc Trulls) i f. 294r-295r (Joan Costa i Gaspar Llavina).

43. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 295v-296r (Joan Abat, Joan Baptista Mascó i Pau Sunyol) i f. 296r-296v (Jaume Graner).

44. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 298r (Francesc Font).

45. AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual, 1724*, f. 304r (Miquel Bover).

46. Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca a Catalunya, Els tallers de Barcelona i Vic, 1680-1730, Projectió a Girona*, Lleida: Virgili i Pagès, 1988, p. 619.

47. Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), Arxiu Notarial de Vic (ANV), 586, Joan Francesc COROMINA I SALLÉS, *Manual, 1724-1726*, f. 74r-74v (Josep Real, Ramon Vila i Ignasi Rigalt). La referència d'aquest document i la del document citat a la nota següent ens han estat facilitades per Isidre Fernández i Elisenda Asturiol.

48. ABEV, ANV, 586, Joan Francesc COROMINA I SALLÉS, *Manual, 1724-1726*, f. 75r (Pere Estrada, pare i fill, i Bartomeu Vinyoles).

des en terminis setmanals durant bona part del temps dedicat a la feina, més 274 lliures, 16 sous i 6 diners que el caixer no abonà fins que es procedí a la liquidació de comptes.⁴⁹ Convé fer notar que la quantificació dels pagaments setmanals i dels aplaçats només és orientativa, atès que, molt probablement, el notari vigatà no considerà necessari especificar la demora en l'abonament d'algunes quantitats. Un índex de l'aplicació de diferents criteris per part dels dos notaris a l'hora de detallar les quantitats rebudes pels escultors es troba a les èpoques signades per Josep Sunyer i Jacint Morató. A l'època signada per Josep Sunyer, el notari indicà que el mestre manresà havia cobrat 163 lliures i 16 sous en terminis setmanals i 116 lliures i 18 sous quan acudí a Barcelona el mes de novembre. En canvi, a l'època signada a Vic per Jacint Morató, el notari féu constar que l'escultor havia rebut puntualment al final de cada setmana treballada la part corresponent de la totalitat de les 275 lliures i 16 sous abonades per la seva feina.

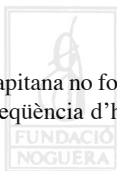
A les 2.475 lliures i 12 sous abonades pels socis als escultors en pagament dels jornals emprats a decorar el buc de la galera s'hi han d'afegir 30 lliures i 17 sous que el caixer destinà a saldar petits deutes contrets amb alguns operaris per conceptes diversos, despeses a les quals ja hem fet referència més amunt.⁵⁰ La suma de les dues quantitats ascendeix a 2.506 lliures i 9 sous, xifra que, tot i comprendre únicament el cost directe del treball dels escultors aparellats pels socis, ja és molt superior al preu total de la feina establert en el contracte signat el 14 de març pel superintendent Joan Antoni de Marimon i el soci titular, fixat en 2.050 lliures.

A les pèrdues derivades del sobrecost de l'elaboració de l'escultura s'ha de sumar l'import de les despeses generades per la gestió de la societat, algunes de les quals ja havien estat motiu de controvèrsia arran del requeriment presentat per Josep Sementer a Francisco Font i Francesc Julià el mes de juliol. No han transcendit prou dades per avaluar aquestes despeses, però, fos quin fos el volum total de les pèrdues que els socis hagueren d'afrontar, és ben segur que tingué suficient entitat per sumir-los en una situació econòmica compromesa. Per superar-la, potser recorregueren a demanar a la hisenda reial l'aportació d'un ajut extraordinari o, més probablement, a sol·licitar un préstec avalat amb els seus béns personals, dues opcions sobre cap de les quals no ha estat possible localitzar informació.⁵¹

49. Vegeu el quadre 2.

50. Vegeu el quadre 3.

51. L'ornamentació de la galera capitana no fou l'únic negoci ruïnós en el qual es veié involucrat Francisco Font, com a conseqüència d'haver-se avingut a treballar per un preu

Repercussions del retard en la decoració escultòrica del buc

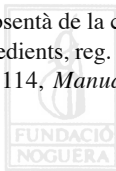
L'extraordinari retard acumulat pels escultors que s'ocuparen de la decoració del buc de la galera capitana incidí greument sobre l'execució d'altres operacions que calia portar a terme abans de procedir a l'avarada de l'esmentat buc. Atès el lent progrés de la feina, sembla que el superintendent Joan Antoni de Marimon no considerà necessari ordenar que es redactés la taba amb la qual s'havia de subhastar la dauradura i la pintura dels elements decoratius del buc fins a mitjan juliol de 1724. Llavors ja passava prop d'un mes de la data convinguda amb Pere Aguilar per deixar enllestida l'escultura, però encara haurien de transcórrer tres mesos més abans que els darrers operaris possessin fi a la tasca. Pregonada la subhasta pels llocs habituals de la ciutat, la millor oferta per fer-se càrrec dels treballs de dauradura i pintura la presentà —amb la intervenció d'un mediador— el daurador barceloní Francesc Mas,⁵² el qual el 4 de setembre de l'esmentat 1724 signà el contracte corresponent.⁵³

Un indicador clar de la decisió del superintendent de posar fi com més aviat millor a la fabricació del buc de la galera és el poc temps que concedí al daurador per deixar enllestida la feina. En una de les clàusules del con-

excessivament ajustat. El 1729 l'escultor s'oferí a construir el retaule major de l'església parroquial de Santa Maria del Pi per 3.350 lliures, en competència amb la proposta de fer-lo per 4.000 lliures presentada per Pere Costa, el mateix artífex que temps enrere havia participat sense èxit en la subhasta de la decoració escultòrica del buc de la galera capitana. No sense dubtes, els obrers del Pi optaren per contractar l'obra amb Francisco Font, però ben aviat es posà de manifest que el preu convingut no era suficient per portar a terme l'obra d'acord amb el projecte aprovat. La incorrecta avaluació del cost del treball provocà un seguit de problemes que ocasionaren un retard de més de quatre anys en l'acabament del retaule, i un sobrecost de 600 lliures que Francisco Font, després de fer front a un llarg procés judicial, aconseguí que els obrers del Pi li abonessin (Carles DORICO I ALUJAS, «L'escultor Pere Costa i el moblament de l'església de Santa Maria del Pi després de 1714», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols de Barcelona* (Barcelona), XXVIII (2010), p. 143-203).

52. Francesc Mas nasqué a Barcelona vers el 1696 (AHCB, Fons gremial, *Cadastre personal, Dauradors*, relacions dels anys 1724 a 1732). Probablement, era fill i continuador del taller d'un daurador d'igual nom, mort el 1716 (APSMP, *Llibre d'òbits, 1708-1716*, f. 156r: 30 de gener de 1716). L'activitat a Barcelona de Francesc Mas, fill, es pot documentar fins al 1732, any en què morí o s'absentà de la ciutat.

53. ACA, BGRP, Processos i expedients, reg. 1724 n. 4 At, *Dorar la galera capitana, Diligències*: 4 d'agost de 1724, i v. 114, *Manual general de la intendencia, 1724*, f. 120v-128r.

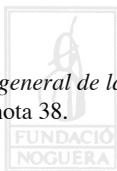
tracte, es pot llegir que l'adjudicatari «ha de dar concluida dicha obra en el término de seis semanas, que se empezarán a contar desde el día que se le diere la primera paga». El reconeixement implícit de la dificultat que comportava el compliment d'un termini tan exigü es troba en l'exigència inclosa en la mateixa clàusula, segons la qual Francesc Mas «ha de empezar a trabajar con todos los maestros doradores inteligentes que se allaren en esta ciudad y fuera de ella en este Principado, para que la obra se aga con la mayor perfección y en el término referido». Malauradament, no hem pogut localitzar la documentació generada per aquest treball, que sens dubte aportaria informació valuosa sobre un elevat nombre de dauradors.

Pocs dies després de contractar la dauradura i la pintura, Joan Antoni de Marimon ordenà redactar la taba amb la qual es posà a subhasta pública l'avarada del buc de la galera. Abans d'acabar el mes de setembre, la feina s'assignà a un negociant barceloní que el dia 4 d'octubre signà el contracte responsabilitzant-se de l'operació.⁵⁴ Atès el retard acumulat pels treballs d'ornamentació, en el document no s'establí cap termini per a la preparació i execució de l'avarada, sinó que es convingué que la feina s'iniciaria «quando sea tiempo oportuno». Gràcies a l'època signada el 15 de novembre per l'escultor manresà Josep Sunyer, a la qual hem fet referència més amunt,⁵⁵ sabem que en aquella data el buc de la galera ja era totalment acabat, però encara romania a l'interior de la drassana.

Tot fa pensar que l'avarada tingué lloc a la fi de 1724 o a l'inici de l'any següent i que el lliurament de la galera capitana a la marina es realitzà ja avançat el 1725, amb un considerable retard respecte a la data prevista inicialment. La incidència que els problemes sorgits en el transcurs de la decoració escultòrica del buc tingué en aquest retard ben segur que féu palès al superintendent i als funcionaris reials que calia prendre mesures per evitar que la situació no es repetís. En aquest sentit, és il·lustratiu el contingut de la taba i del contracte que es redactaren quan s'emprengué simultàniament la construcció dels bucs de la galera patrona, assignada a la drassana barcelonina en el reial manament de 1724, i de la galera senzilla, incorporada posteriorment a l'ordre. L'obra s'encarregà a un mestre d'aixa barceloní, que el 16 de desembre de 1725 signà el contracte mitjançant el

54. ACA, BGRP, v. 114, *Manual general de la intendencia, 1724*, f. 140r-144r.

55. Vegeu el document citat a la nota 38.

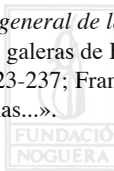
qual s'obligà a construir els dos bucs, amb el compromís exprés d'assumir també l'execució de la decoració escultòrica de tots dos.⁵⁶

Els treballs d'ornamentació que el mestre d'aixa es responsabilitzà de portar a terme sembla que no revestien excessiva entitat, atès que la decoració de les galeres senzilles solia ser molt sòbria i la de la galera patrona, encara que més elaborada, s'havia de compondre reutilitzant principalment escultura procedent de la galera capitana vella, desballestada en entrar en servei la construïda l'any anterior. Tot i així, els contractes que es presentaren en el transcurs del dilatat procés de decoració de la nova capitana s'han d'interpretar com la causa de la incorporació en el document contractual d'una clàusula, en la qual es remarcà a l'adjudicatari «que será de su obligación (para que no se atrasase un instante la obra de escultura, assí de la galera patrona como de zenzilla) tomar luego oficiales que sin precipitación la trabajen bien y para el tiempo que se pidiere».

La decoració de les dues galeres contractades el 1725 probablement fou l'últim treball de cert volum que els vaixells construïts a la factoria barcelonina proporcionaren als escultors de la ciutat. En els anys immediatament posteriors, la fabricació de galeres a la drassana reial fou escassa i la progressiva ocupació de les instal·lacions per activitats vinculades amb l'artilleria dificultà cada vegada més la dedicació de l'edifici a la seva funció original. Finalment, un Reial decret dictat el 1745 suprimí la construcció de galeres a la drassana barcelonina i disposà que els operaris que hi treballaven es trasl·ladesin a Cartagena. El 1748, tanmateix, l'esquadra espanyola de galeres es dissolgué i, encara que es restablí breument uns anys després, els pocs vaixells que la integraren ja no es tornaren a fabricar a la capital del Principat.⁵⁷

56. ACA, BGRP, v. 115, *Manual general de la intendencia, 1725-1726*, f. 147r-152v.

57. Pedro FONDEVILA SILVA, «Las galeras de España del siglo XVIII», *Revista General de Marina* (Madrid), 247 (2004), p. 223-237; Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes...*, p. 53-56, i «Las Atarazanas...».

APÈNDIX BIOGRÀFIC

A continuació, figuren unes breus biografies dels escultors que intervingueren en la decoració del buc de la galera capitana. Alguns d'aquests artífexs són personalitats destacades de l'art barroc català i han estat objecte de diversos estudis, als quals remetem per ampliar la informació que apareix a les línies següents. Altres, tanmateix, són escultors de segon ordre que no disposen de bibliografia específica, motiu pel qual les notes biogràfiques corresponents s'han redactat bàsicament amb documentació inèdita. En aquests casos, quan no s'indica una altra cosa, part de la informació que s'inclou —data aproximada de naixement i de mort, evolució de la qualificació professional, canvis del lloc de residència— procedeix de les relacions presentades diferents anys pel gremi barceloní d'escultors per al pagament del cadastre personal (AHCb, Fons gremial, *Cadastre personal*).

ABAT, Joan. Nasqué vers el 1677. Habitualment realitzà treballs de poca entitat, sempre com a fadrí, tant al servei de fusters com d'escultors, entre els quals Francesc Espill⁵⁸ i Francisco Font.⁵⁹ Fou una persona de salut precària, que passà molt de temps internat a l'hospital i que sovint hagué de fer front a greus problemes econòmics. El 1727 marxà de Barcelona i sembla que mai no hi tornà.

BERENGUER, Salvador. Vinculat a Mataró durant bona part de la seva vida, probablement nasqué a aquella població abans de 1687. Es formà a Barcelona en el taller de Miquel Llavina⁶⁰ i, sense haver obtingut el grau de mestre del gremi

58. AHCb, Arxiu del Veguer i del Corregidor, sèrie XXXVII, actuari Francesc, Isidre i Josep Roig, any 1711, caixa 553: *Fiscus et parts contra Ignatium Fochs, scriptorem Barchinonae*.

59. AHPB, 926/10, Francesc BOSC I SOLER, *Inventaris, encants i testaments, 1709-1739*, f. 136r-137v: 26 d'octubre de 1718.

60. AHPB, 1.013/16, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1754*, f. 524v-525r: 16 de juny de 1754. La formació de Salvador Berenguer al costat de Miquel Llavina consta en una declaració feta per l'escultor Bartomeu Soler amb motiu de la sol·licitud d'ingrés al gremi presentada per l'esmentat Salvador Berenguer el 1754.

barceloní, s'instal·là a Mataró, on residia quan fou cridat per participar a la decoració del buc de la galera capitana. Enllestida aquesta feina, se'l pot documentar ocasionalment a la capital del Principat⁶¹ i, més sovint, a Mataró, on se li coneixen diferents treballs.⁶² El 1754 es traslladà novament a Barcelona i sol·licità al gremi d'escultors la plaça de mestre, aconseguida la qual retornà a Mataró.⁶³ Els darrers anys de vida, impossibilitat per treballar a causa de les xacres que patia, els passà al domicili barceloní del seu fill Josep,⁶⁴ nascut vers el 1725 i mestre del gremi d'escultors de Barcelona des de 1755.⁶⁵

BLANXART, Bernat. Nasqué a la darrerria del segle XVII, probablement a Arenys de Mar, on residí bona part de la seva vida. Sabem que el 1717 comprà una vinya prop d'aquesta població,⁶⁶ però les notícies que tenim sobre l'activitat professional que desenvolupà són molt escasses. Només li podem documentar l'estada a Barcelona el 1724 per intervenir, juntament amb el seu fill Francesc, en la decoració del buc de la galera capitana i el desplaçament a Sant Feliu de Guíxols el 1752 per construir el sagrari de l'altar major de l'església parroquial.⁶⁷

BLANXART, Francesc. Fill de l'escultor Bernat Blanxart, nasqué vers el 1711,⁶⁸ probablement a Arenys de Mar. El 1724, quan encara era aprenent, acompanyà el seu pare a Barcelona per treballar en la decoració del buc de la galera capitana. Desconeixem l'evolució de la seva vida professional.

BONIFACI (I ANGLÈS), Baltasar. Fill de l'escultor Lluís Bonifaci (i Sastre), nasqué a Valls el 1709 i es formà al taller vallenc del seu pare. Després de treballar en la decoració del buc de la galera capitana, retornà a Valls poc després que ho fes aquell i col·laborà amb ell en algunes obres. Consta que el 1745 es trobava novament a Barcelona, on havia arribat procedent «del convento de Escala

61. Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, p. 490.

62. Gabriel MARTÍN ROIG, «La construcció de la Capella dels Dolors a la parroquial de Blanes (1731-1740)», *Blanda, Publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes*, 13 (2010), p. 62-77.

63. AHPB, 1.013/16, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1754*, f. 575v-576r: 30 de juny de 1754 i f. 866v-867r: 14 de novembre de 1754.

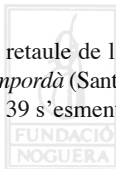
64. AHPB, 1.013/19, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1757, primera part*, f. 371r-371v: 6 d'abril de 1757.

65. AHPB, 1.013/17, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1755*, f. 562r-563v: 31 d'agost de 1755.

66. Biblioteca de Catalunya, Fons del Marquès de Saudín, Arxiu, *Borradores de la historia de las piezas de tierra establecidas a censo en dinero en el término de Arens de Mar*, 17 (Saud 8º 171).

67. Lluís ESTEVA I CRUAÑAS, «El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira el major (1657-1678)», *Estudis del Baix Empordà* (Sant Feliu de Guíxols), 11 (1992), p. 111-219.

68. En el document citat a la nota 39 s'esmenta l'edat de l'aprenent d'escultor.

Dei, en donde antes se dize que residía». ⁶⁹ Atès que mai se sotmeté a l'examen de mestria del gremi barceloní, mentre romangué a la ciutat se'l considerà simplement fadrí. A la fi de 1746 o a l'inici de l'any següent, s'establí una altra vegada a Valls, on morí prematurament a mitjan 1747. Fou pare dels també escultors Lluís i Francesc Bonifàs (i Massó), nascuts respectivament el 1730 i 1735. Per ampliar la informació sobre Baltasar Bonifaci (i Anglès) es pot consultar el text que Cèsar Martinell li dedicà en el volum corresponent de *Monumenta Cataloniae*. ⁷⁰ Una visió actualitzada de l'activitat de tots els membres de la família es troba a la monografia publicada el 2006 per Sofia Mata de la Cruz i Jordi París i Fortuny. ⁷¹

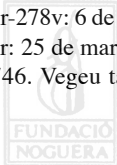
BONIFACI (I SASTRE), Lluís. Membre destacat d'una de les nissagues més importants d'escultors catalans dels segles XVII i XVIII, els components de la qual s'anomenaren inicialment Bonifaci i, més endavant, Bonifàs. Lluís Bonifaci (i Sastre), nascut a Barcelona el 1697, era fill d'un altre Lluís Bonifaci, pare de Baltasar Bonifaci (i Anglès), i avi de Lluís i Francesc Bonifàs (i Massó), tots ells escultors. La infància i l'adolescència de Lluís Bonifaci (i Sastre) transcorregueren entre Valls i la capital del Principat, on consta que el 1712 ja formava part del gremi d'escultors de la ciutat. El 1717 havia retornat a Valls i sembla que residia a aquesta població quan rebé l'encàrrec de col·laborar en la decoració del buc de la galera capitana. Tot just acabada la feina, tornà a Valls, si bé més endavant se'l pot documentar novament a Barcelona, en especial entre el 1744 i 1746, quan participà en diverses reunions del gremi. ⁷² Els darrers anys de vida residí regularment a Valls, on morí el 1765. Entre els historiadors que han estudiat els escultors de la família Bonifaci (o Bonifàs) destaca Cèsar Martinell, que aprofundí principalment en la figura de Lluís Bonifàs (i Massó), però que també s'ocupà dels seus antecessors. Pel que fa específicament a Lluís Bonifaci (i Sastre), es pot consultar entre altres publicacions l'obra del

69. AHPB, 1.013/8, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1746*, f. 281v-282r: 15 de juliol de 1746. Document citat per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, «La cofradía de escultores de Barcelona durante el siglo XVIII», *Academia, Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (Madrid), 65 (1987), p. 209-244.

70. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *Barroc acadèmic (1731-1810)*, *Monumenta Cataloniae*, XII, Barcelona: Editorial Alpha, 1963, p. 156.

71. Sofia MATA DE LA CRUZ, Jordi PARÍS I FORTUNY, *Els Bonifàs. Una nissaga d'escultors*, Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2006 (Estudis vallencs, XLIV).

72. AHPB, 1.013/6, 7 i 8, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1744*, f. 333v-334r: 10 de setembre de 1744; *Manual, 1745*, f. 278r-278v: 6 de juny de 1745, f. 435r-436r: 3 de novembre de 1745, i *Manual, 1746*, f. 88v-89r: 25 de març de 1746, f. 280r-281v: 15 de juliol de 1746 i f. 330r-330v: 29 d'agost de 1746. Vegeu també Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, «La cofradía de escultores...».

mateix Cèsar Martinell citada a l'apartat anterior⁷³ i, principalment, la monografia dedicada a tota la nissaga per Sofia Mata de la Cruz i Jordi París i Fortuny, també citada a l'apartat anterior.

BOVER, Miquel. Fill de l'escultor Esteve Bover, natural de Ripoll,⁷⁴ nasqué probablement a aquesta població vers el 1700. Sembla que es formà al costat del seu pare i, el 1722, s'integrà com a fadrí al taller de Pau Costa. Més endavant es posà al servei de Pere Costa i es traslladà a Barcelona quan ho féu aquest.⁷⁵ Ingressà al gremi d'escultors de la ciutat el 1727, però no tingué obrador propi fins al 1732. A partir d'aquest any, treballà sol o en col·laboració amb altres mestres en diverses obres de certa importància localitzades principalment a Barcelona,⁷⁶ ciutat on morí el 1748.

COMES, Francesc. Nasqué vers el 1687, probablement a Barcelona. Ingressà al gremi d'escultors de la ciutat després de superar l'examen de mestria el 18 de juliol de 1723, el mateix dia en què s'examinà Jaume Font.⁷⁷ Malgrat la seva qualificació professional, treballà sempre com a fadrí per compte d'altres mestres i morí a Barcelona el mes de gener de 1740.

COSTA, Joan. Fill d'un pagès de Martorell,⁷⁸ nasqué a aquesta població vers el 1680. Es pot començar a documentar a Barcelona el 1709, quan formava part del taller de l'escultor Francesc Espill.⁷⁹ Ingressà al gremi barceloní d'escultors el 1711 o 1712 i, ben aviat, s'establí per compte propi.⁸⁰ Gaudí d'una llarga vida, durant bona part de la qual contractà diverses obres, entre elles alguns models per a

73. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic (1671-1730)*, *Monumenta Cataloniae*, XI, Barcelona: Editorial Alpha, 1961, p. 137-141.

74. AHPB, 908/12, Francesc ROSSELL, *Manual, 1737-1741*, f. 68r-70r: 6 de setembre de 1737. Capítols matrimonials signats per Miquel Bover i Marina Bover i Torres en els quals s'indica la filiació del cònjuge.

75. ACA, Reial Audiència, Plets del Tribunal del Reial Consolat de Comerç de Catalunya, reg. 12.693, *Pedro Costa, escultor, contra Maria Coll y Altabó, viuda*, i APSMP, Llibretes de compliment pasqual dels anys 1725, f. 36; 1726, f. 37, i 1727, f. 36.

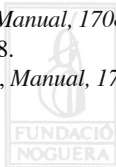
76. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *Barroc acadèmic...*, p. 154.

77. No s'ha conservat la documentació gremial d'aquesta data. La notícia procedeix de la relació que presentà el gremi d'escultors per al pagament del cadastre personal de 1727 (AHC B, Fons gremial, *Cadastre personal*).

78. AHPB, 904/13, Salvador Pi, *Llibre primer de capítols matrimonials, transaccions i concòrdies, 1710-1717*, f. 313r-316v: 25 de setembre de 1712. Capítols matrimonials signats per Joan Costa i Isabel Camps, en els quals s'indica que Joan Costa era fill d'un altre Joan Costa, pagès de Martorell.

79. AHPB, 840/22, Pere LLOSAS, *Manual, 1708-1709*, f. 159r-160r: 13 d'abril de 1709. Vegeu també el procés citat a la nota 58.

80. AHPB, 824/72, Josep BROSSA, *Manual, 1710-1713*, f. 11r-12v de 1712: 8 de gener de 1712 i s. f.: 2 de febrer de 1712.

imatges i objectes de plata. Quan la vellesa li restà energia, encara treballà un temps a les ordres d'altres mestres, fins que li arribà la mort el 1751.

COSTA (I CASES), Pere. Fill de l'escultor Pau Costa, nasqué a Vic el 1693. Es formà a Barcelona al costat dels artistes que arribaren a la ciutat amb el seguici de l'arxiduc Carles i el 1712 ingressà al gremi d'escultors de la capital del Principat. Després de treballar uns anys al costat del seu pare a diverses poblacions catalanes, vers el 1720 s'instal·là a Barcelona i, més endavant, a l'Aleixar i Cervera, per retornar a Barcelona el 1754. Fou un dels escultors catalans més valorats del segle XVIII i amb els seus dissenys contribuí decisivament a l'evolució de la retaulística a casa nostra. També realitzà importants incursions en el camp de l'arquitectura, alhora que tingué amplis interessos intel·lectuals, orientats principalment a l'estudi de la història i l'heràldica. Gràcies al caràcter innovador de les seves propostes, esdevingué el primer artista català en ostentar el grau d'acadèmic de mèrit de la Real Academia de las Tres Bellas Artes de San Fernando, distinció que li fou atorgada el 1754. L'últim període de la seva vida transcorregué a Berga, on li arribà la mort el 1761. Tot just a l'inici del segle XIX Ceán Bermúdez li dedicà un article en el seu conegut diccionari d'artistes⁸¹ i, ja en el segle XX, la figura del mestre vigatà fou estudiada per destacats historiadors que divulgaren els trets fonamentals del seu recorregut vital i de la seva obra.⁸² Més recentment, diversos investigadors, entre els quals l'autor d'aquestes línies, han aprofundit en alguns dels aspectes més rellevants de l'activitat de l'escultor.

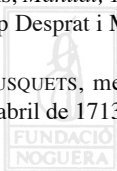
DESPRAT, Josep. Fill de Marc Desprat, pagès de Sant Esteve d'en Bas,⁸³ nasqué a aquesta població vers el 1682. En arribar a l'edat adulta, es traslladà a Barcelona, on consta que residia habitualment el 1713.⁸⁴ Ingressà al gremi

81. Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, I, Madrid: Real Academia de San Fernando, 1800, p. 365-367.

82. Jaime MARQUÉS CASANOVAS, «Pedro Costa Casas, Antecedentes familiares y actividades profesionales», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* (Girona), XI (1956-1957), p. 349-358; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques... Barroc acadèmic...*, p. 125-127, i E[duard] JUNYENT, «L'escultor vigatà Pere Costa», *Vich* (Vic), 1973, s. p. L'article del doctor Eduard Junyent ha estat reproduït posteriorment en un llibre publicat en homenatge a l'esmentat autor: Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, *Estudis d'història i art (segles IX-XX)*, Pròleg, selecció i edició a cura de Ramon Ordeig i Mata, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2001. A l'apartat d'aquest llibre titulat «Escultors vigatans dels segles XVII-XIX», p. 445-469, també hi apareixen els articles citats a les notes 124 i 130.

83. AHPB, 884/14, Jeroni CASETAS, *Manual, 1712*, f. 142v-147r: 12 de maig de 1712. Capítols matrimonials signats per Josep Desprat i Maria Roca, en els quals s'indica la filiació de l'escultor.

84. AHPB, 871/18, Francesc BUSQUETS, menor, *Manual, 1712*, f. 134r-135v: 17 d'agost de 1712 (nota al marge de 3 d'abril de 1713).

d'escultors de la ciutat abans de 1721, però mai no arribà a tenir taller propi. Quan encara no havia complert els seixanta anys, hagué de deixar de treballar a causa de la mala salut i de la manca de vista, però mantingué una activa participació a la vida corporativa. No se'l pot documentar després de 1752, any en què assistí per última vegada a una reunió del gremi.⁸⁵

ESCARABATXERES (I ROMANÍ), Jeroni. Membre d'una important família de fusters i escultors, nasqué a Barcelona el 1708. Era fill de Francesc Escarabatxeres (i Rotxotxo) i nebot de Jeroni Escarabatxeres (i Rotxotxo), tots dos dedicats a la fusteria i a la talla, si bé integrats únicament al gremi de fusters.⁸⁶ Sembla que Jeroni Escarabatxeres (i Romaní) també preferí afiliar-se només a aquest gremi, atès que no apareix esmentat en cap relació presentada pels escultors per al pagament del cadastre personal ni en l'acta de cap reunió del gremi, tret d'una celebrada el 7 de desembre de 1726, en la qual es féu constar que Pere Costa el tenia a ell i a Ramon Garroçet com a aprenents.⁸⁷ Malgrat aquesta i altres notícies que vinculen Jeroni Escarabatxeres (i Romaní) al taller del mestre vigatà,⁸⁸ tot fa pensar que el treball de la fusta no fou la seva ocupació definitiva, sinó que ben aviat optà per dedicar-se a negocis més lucratis. Morí a Barcelona després de 1774, posseïdor d'una considerable fortuna.⁸⁹

ESTRADA (I DESCATAFALS), Pere. Fill del fuster Gabriel Estrada, natural de Centelles, nasqué a aquesta població en una data difícil de determinar.⁹⁰ Es pot documentar per primera vegada el 1696, quan aprenia l'ofici d'escultor en el taller que Pau Costa tenia a Vic. Malgrat el procés judicial que l'enfrontà al mestre a causa d'haver estat objecte d'un tracte suposadament vexatori, consta que el 1701 es trobava a Berga treballant encara a les ordres de l'esmentat mestre.⁹¹ L'any següent residia a Prats de Lluçanès, potser ocupat en la construcció del retaule major de l'església de la vila, que llavors portava a terme

85. AHPB, 1.013/14, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1752*, f. 259r-260v: 1 de maig de 1752.

86. Manuel ARRANZ, *Mestres d'obres i fusters...*, p. 143-149.

87. AHPB, 824/75, Josep BROSSA, *Manual, 1726-1727*, f. 269r-269v (1726).

88. AHPB, 951/5 i 6, Tomàs CASANOVES I SOLANS, *Manual, 1725-1726*, f. 49v (1726): 6 de febrer de 1726, i *Manual, 1727-1728*, f. 174v-175v (1727): 18 de juliol de 1727.

89. Manuel ARRANZ, *Mestres d'obres i fusters...*, p. 143-149.

90. El segon cognom d'aquest escultor i el del seu fill, Pere Estrada (i Prat), del qual ens ocupem tot seguit, es dedueix de les anotacions relatives als matrimonis de Gabriel Estrada i del mateix Pere Estrada (i Descatafals) que figuren a la documentació parroquial de Centelles: ABEV, Arxius parroquials, Santa Coloma de Centelles, *Llibre de matrimonis, 1644-1749*, f. 102v: 2 de desembre de 1657 i f. 169v: 20 d'abril de 1704.

91. Carles DORICO I ALUJAS, «L'activitat del taller vigatà de l'escultor Pau Costa entre els anys 1692 i 1704», *Ausa* (Vic), 164 (2009), p. 343-384.

Segimon Pujol.⁹² L'activitat posterior de l'escultor centellenc és gairebé desconeguda i només li podem assignar amb certesa la intervenció en la decoració del buc de la galera capitana el 1724. Morí a Centelles després de dictar testament el 1749.⁹³ Fou pare del també escultor Pere Estrada (i Prat).

ESTRADA (I PRAT), Pere. Fill de l'escultor Pere Estrada (i Descatafals), nasqué probablement a Centelles vers el 1706. La documentació relativa a la decoració del buc de la galera capitana ens proporciona la primera notícia coneguda del jove escultor. Una vegada quedà enllestida aquella feina, retornà a Centelles amb el seu pare, però uns anys després s'establí a Barcelona i el 1736 ingressà al gremi d'escultors de la ciutat. Sembla que la resta de la seva vida transcorregué a la capital, on treballà com a fadrí i morí prematurament el 1751.

FONT, Francesc. Fill mitjà de l'escultor Josep Font i germà de Francisco i Jaume Font —fuster el primer i escultor el segon—, nasqué a Barcelona vers el 1686. Es formà segurament al costat del seu pare i del seu germà gran, i ingressà al gremi d'escultors de la ciutat a mitjan 1709, després de superar el preceptiu examen de mestria.⁹⁴ Pels volts de la data esmentada es casà amb una vídua acomodada,⁹⁵ la qual cosa sembla que li permeté alternar la pràctica de l'escultura —sovint associat amb els seus germans— amb diversos negocis, alguns d'accidentada gestió.⁹⁶ Sobrevisqué als seus germans Francisco i Jaume, i morí els darrers dies de novembre de 1753 a la casa que havia adquirit al carrer de les Moles de Barcelona.⁹⁷

FONT, Francisco. Fill gran de l'escultor Josep Font i germà dels també escultors Francesc i Jaume Font, nasqué probablement a Barcelona vers el 1675. Atès que Josep Font era fill de pares desconeguts,⁹⁸ cal pensar que la família no tenia vincles de consanguinitat amb cap dels diversos artifexs de cognom Font actius a la capital del Principat en aquell temps. Malgrat que la documentació de l'època atribueix sovint l'ofici d'escultor a Francisco Font, sabem que esta-

92. Arxiu Comarcal del Bages, Notarials, m. 1.445, Prats de Lluçanès, Esteve PADRÓS, *Esborrany*, 1702, s. f.: 28 de febrer de 1702.

93. ABEV, ANV, 162, Centelles, Miquel CASANOVAS, *Testaments*, 1733-1755, f. 215r-215v: 19 de febrer de 1749.

94. AHPB, 824/31, Josep BROSSA, *Borrador*, 1709, s. f.: 10 de maig de 1709.

95. AHPB, 811/109, Josep GÜELL, *Quart llibre de concòrdies*, 1700-1710: f. 393r-397r: 2 de març de 1709, i 824/33, Josep BROSSA, *Esborrany*, 1711, s. f.: 12 de setembre de 1711.

96. AHPB, 906/31, Francesc ROIG, *Manual*, 1728, f. 183r-193v: 24 de juliol de 1728.

97. AHPB, 1.013/39, Jaume TOS I ROMÀ, *Testaments*, 1741-1755, f. 29r-31r: 9 d'octubre i 1 de desembre de 1753 i f. 134v-136r: 6 de desembre de 1753.

98. AHPB, 824/83, Josep BROSSA, *Llibre de testaments*, 1676-1736, s. f.: 21 de novembre de 1720.

va adscrit al gremi de fusters, al qual ingressà en una data que no ha estat possible determinar. Després de formar-se durant més de sis anys al taller de l'escultor Joan Roig,⁹⁹ Francisco Font treballà un temps al costat del seu pare i, més endavant, compartí diverses obres amb els seus germans. La seva dedicació habitual a l'escultura donà lloc a un contenciós amb el gremi d'escultors, que el 1723 tractà d'evitar que realitzés feines suposadament impròpies d'un fuster.¹⁰⁰ A mitjan 1741, hagué de deixar de treballar per manca de salut¹⁰¹ i, pocs mesos després, morí a la casa que havia heretat del seu pare al carrer Comtal de Barcelona.¹⁰² Les notícies sobre aquest artífex i el seu germà Francesc difoses per diversos autors —inclòs el d'aquestes línies— sovint han estat imprecises, d'una banda, per raó de la duplicitat del nom dels dos germans, i, de l'altra, per l'ambigüitat de l'ofici que practicava el germà gran.

FONT, Jaume. Fill petit de l'escultor Josep Font i germà de Francisco i Francesc Font —fuster el primer i escultor el segon—, nasqué a Barcelona vers el 1695. Inicià la seva activitat professional probablement al taller familiar i se sotmeté a l'examen de mestria que li donà accés al gremi d'escultors de la ciutat el 1723.¹⁰³ L'any següent fou aparaulat pel seu germà Francisco per participar a la decoració del buc de la galera capitana, el primer treball que se li pot documentar. Més endavant portà a terme diverses obres conjuntament amb els seus germans Francisco i Francesc. Morí intestat el mes de juny de 1747 a una casa del carrer Comtal de la qual sembla que era llogater.¹⁰⁴ Deixà dos fills que, com ell, es dedicaren a l'escultura: Josep (nascut vers el 1736) i Jaume (nascut vers el 1743); el primer ingressà al gremi barceloní el 1756¹⁰⁵ i el segon, el 1761.¹⁰⁶

GARROCKET, Ramon. Nasqué a Berga vers el 1702 i, amb disset anys acabats de complir, ingressà al taller vigatà de Pau i Pere Costa per aprendre l'ofici

99. AHPB, 783/9, Francesc TORRAS, major, *Manual, 1701*, s. f.: 18 d'agost de 1701.

100. AHCB, Fons gremial, Fusters, 37/60, Lligall amb instàncies, recursos i informes, s. XVIII: *El Gremio de Carpinteros de la presente ciudad de Barcelona contra el Gremio de Escultores de la misma*. Notícia citada per Rosa Maria CREIXELL, «Cases grans», *Interiors nobles a Barcelona (1739-1761)*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2005, p. 549-551.

101. AHPB, 1.013/3, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1741*, f. 123v-124r: 30 de juny de 1741.

102. AHPB, 1.013/38, Jaume TOS I ROMÀ, *Testaments, 1738-1751*, f. 27r-28v: 28 de juliol i 16 d'octubre de 1741.

103. Vegeu la nota 77.

104. AHPB, 1.033/15, Josep LLOBET I SOLDEVILA, *Inventaris i encants, 1745-1755*, f. 22r-24r: 17 de juny de 1747.

105. AHPB, 1.013/18, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1756*, f. 1.054v-1.055v: 30 de novembre de 1756.

106. AHPB, 1.013/29, Jaume TOS I ROMÀ, *Manual, 1761, segona part*, f. 846r-846v i 848r-849r: 6 de desembre de 1761.

d'escultor.¹⁰⁷ Es traslladà a Barcelona vers el 1720, quan Pere Costa s'instal·là a la ciutat, i el 1729 ingressà al gremi d'escultors de la capital del Principat. Poc després es pot documentar a Girona, on probablement col·laborà amb el seu antic mestre en alguna de les obres que aquest treballava a l'esmentada ciutat.¹⁰⁸ L'última notícia de Ramon Garroçet que ha estat possible localitzar és de 8 de març de 1733, quan, novament domiciliat a Barcelona, assistí a una reunió celebrada pel gremi d'escultors.¹⁰⁹

GRANER, Jaume. Nasqué vers el 1667, probablement a Barcelona. El 1699 treballà a les ordres de Miquel Llavinga¹¹⁰ i, més endavant, fou un dels artífexs que mantingué actiu el taller dels escultors Roig quan, el 1706, Maria Roig es posà al capdavant del negoci familiar a causa de la mort del seu marit i del seu fill.¹¹¹ El gremi d'escultors de Barcelona li concedí la mestria el 1723, si bé treballà com a fadrí fins que li arribà la mort el 1727.

JULIÀ, Francesc. Probablement natural de la vila d'Arenys de Mar, es pot documentar per primera vegada el 1683 quan, encara fadrí, s'enfrontà a l'escultor barceloní Miquel Gra per un desacord que no ha transcendit.¹¹² Pare del també escultor Joan Julià, a l'inici del segle XVIII ja tenia taller propi a l'esmentada vila i, ben aviat, pogué comptar amb la col·laboració del seu fill. Sembla que, en aquell temps, l'obrador estigué orientat a satisfer la demanda local i de poblacions properes, amb obres com els retaules que pare i fill fabricaren per Llagostera¹¹³ i Arenys de Munt¹¹⁴ entre 1705 i 1710. Atesa la tradició marinera de la vila, és probable que els dos escultors s'haguessin dedicat més d'una vegada a la construcció naval, cosa que els podria haver induït a integrar-se a la societat concessionària de la decoració del buc de la galera capitana. Acabada aquesta feina, Francesc Julià retornà a Arenys de Mar i morí abans de 1739, segurament a la mateixa vila. Deixà un segon fill —Agustí—, més jove que Joan, que com aquest també conreà l'escultura.¹¹⁵

107. ABEV, ANV, 584, Domènec SOLERMONER, *Manual, 1719-1720*, s. f.: 24 de maig de 1719. Referència facilitada per Isidre Fernández i Elisenda Asturiol.

108. Arxiu Municipal de Girona, Llibres del cadastre dels anys 1731, f. 93, i 1732, f. 96.

109. AHPB, 952/5, Josep LLOBET, *Manual, 1732-1733*, f. 80v-82r.

110. AHPB, 854/10, Gaspar SAYÓS, *Borrador, 1699*, s. f.: 9 de maig de 1699.

111. J. M. MADURELL MARIMÓN, «El arte en la comarca alta de Urgel», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, IV, 1-2 (1946), p. 9-172.

112. AHPB, 824/62, Josep BROSSA, *Manual, 1683*, f. 176v: 28 de juny de 1683.

113. Josep Maria GRAU i Roser PUIG, «Retaules barrocs», *Crònica, Publicació de l'Arxiu Municipal de Llagostera*, 15 (1997), p. 3-10.

114. Aurora PÉREZ SANTAMARIA, *Escultura barroca...*, p. 599-601.

115. Arxiu Diocesà de Barcelona, Parròquies, Santa Maria del Mar, *Expedients matrimonials, 1738-1739* (caixa 25, expedient 156, 1739).

JULIÀ, Joan. Fill de Francesc Julià, nasqué a Arenys de Mar vers el 1688 i, des de ben jove, col·laborà amb el seu pare en les obres que aquest executava al taller que tenia a aquesta vila.¹¹⁶ Entre 1713 i 1715 treballà a les ordres de l'escultor Isidre Espinalt al monestir de Poblet i, un temps després, se'l pot documentar novament a Arenys de Mar.¹¹⁷ En quedar enllestida la decoració del buc de la galera capitana, retornà a la seva vila natal, però el 1730 es traslladà temporalment a Barcelona i ingressà al gremi d'escultors de la ciutat. Poc després s'establí a la capital del Principat, on treballà regularment fins que li arribà la mort el 1736.

LLAVINA, Gaspar. Nét de l'escultor Miquel Llavina i fill d'un altre escultor d'igual nom,¹¹⁸ nasqué probablement a Barcelona vers el 1707. Quan el 1724, amb a penes disset anys, treballà en la decoració del buc de la galera capitana, el seu pare encara vivia i, si no s'incorporà a l'obra, cal pensar que fou a causa de les xacres que patia, atès que morí abans d'acabar el 1725. Per tal de reunir els requisits necessaris per posar-se al capdavant del taller familiar, Gaspar Llavina ingressà al gremi d'escultors de Barcelona poc després del traspàs el seu pare, però morí prematurament el 1727 sense haver aconseguit cap encàrrec important.

MASCÓ (o MASCORT), Joan Baptista. Nasqué vers el 1665, probablement a Barcelona, on el 1685 fou testimoni d'uns tràmits previs a la construcció del retaule major de l'església parroquial d'Arenys de Mar.¹¹⁹ A la darrerria del segle XVII, es pot vincular al taller de Francesc Santacruz¹²⁰ i, més endavant, al de Jeroni Escarabaxeres (i Rotxotxo).¹²¹ Malgrat que havia superat l'examen de mestria entre 1716 i 1721, mai no arribà a tenir obrador propi. A partir de 1734, estigué incapacitat per treballar i morí pobre el 1736.

MIR (o de MIR), Antoni. Fill d'un apotecari de Guimerà, nasqué a l'esmentada població vers el 1687. El 1709 ingressà al taller barceloní de Marià Montanya per aprendre l'ofici d'escultor, amb el compromís de romandre-hi només un

116. Vegeu les notes 113 i 114.

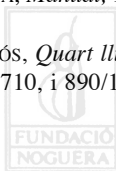
117. Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 600-601, i Carles DORICO I ALUJAS, «Noves dades sobre l'escultor Isidre Espinalt», a *Recull Miquel Melendres i Rué (1905-1974)*, Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental «Margalló del Balcó», 1995, p. 97-114.

118. Avi i pare foren erròniament considerats una única persona per Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic...*, p. 158-159.

119. AHPB, 824/7, Josep BROSSA, *Borrador, 1685*, s. f.: 11 de juliol de 1685.

120. AHPB, 824/66, Josep BROSSA, *Manual, 1690*, f. 76v-80r i 80r-82r: 10 d'abril de 1690.

121. AHPB, 854/62, Gaspar SAYÓS, *Quart llibre d'inventaris i encants, 1710-1715*, f. 1r-21r: 26 d'abril a 14 de juny de 1710, i 890/16, Joan SOLSONA, *Manual, 1710-1711*, f. 102r-102v: 12 de juny de 1710.

any.¹²² Malgrat que a la documentació relativa a la decoració del buc de la galera capitana se'l considera mestre, no consta que mai hagués superat l'examen que li podia haver reportat aquesta condició. Treballà habitualment per compte d'altres escultors de Barcelona, fins que el 1726 s'absentà de la ciutat o morí.

MORATÓ (I SOLER), Jacint. Fill del mestre de cases vigatà Josep Morató (i Pujol) i nebot de l'escultor Joan Francesc Morató (i Pujol), també vigatà, nasqué el 1682 a Castellterçol, on el seu pare treballava en la construcció de l'església parroquial. Sembla que inicià l'aprenentatge al costat del seu oncle i que completà la formació en el taller que Pau i Josep Sunyer (i Raurell) tenien a Prada de Conflent. Ja com a mestre escultor, treballà a diverses poblacions catalanes dels dos costats dels Pirineus, principalment a Sant Feliu de Codines, Vic, Illesur-Tet i Sant Joan de les Abadesses. A partir de 1718, s'associà amb Josep Sunyer (i Raurell) per portar a terme diverses obres, la més coneguda de les quals és el retaule major de l'església parroquial d'Igualada. L'esmentada associació potser fou la causa que els dos escultors fossin cridats a participar en la decoració del buc de la galera capitana, feina que els obligà a instal·lar-se a Barcelona el 1724. Una vegada enllestit aquest encàrrec, Jacint Morató treballà a Girona i, posteriorment, a Solsona, on desenvolupà una intensa activitat des de 1729 fins que emmalaltí i morí el 1736. El seu fill Carles Morató (i Brugaroles), nascut el 1721, esdevingué com ell un escultor de renom. Una primera aproximació a la biografia de Jacint Morató (i Soler) ja fou publicada al segle XIX per Ceán Bermúdez en el seu conegut diccionari històric.¹²³ En el segle passat la figura de l'escultor fou estudiada per diversos autors, entre els quals destaquen Cèsar Martinell, Eduard Junyent, Aurora Pérez i Teresa Avellí.¹²⁴ Més recentment, Isidre Fernández i Elisenda Asturiol han publicat un exhaustiu treball, en el qual han complementat les notícies ja conegudes amb nombroses dades inèdites.¹²⁵

122. AHPB, 920/8, Joan SERRA, menor, *Esborrany, 1709*, s. f.: 2 de novembre de 1713. Contracte d'aprenentatge signat per Antoni Mir, en el qual consta que aquest era fill de Pere Mir, apotecari de Guimerà.

123. Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico...*, III, p. 197.

124. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic...*, p. 145-146; E[duard] JUNYENT, «L'escultor Jacint Morató Soler», *Vich (Vic)*, 1969, s. p. (Vegeu la nota 82.); Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, p. 131-132, i Teresa AVELLÍ, «Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler: el retaule major de Sant Lluç de Girona», *Locus Amoenus* (Bellaterra), 8 (2005-2006), p. 174-203.

125. Isidre FERNÁNDEZ i BERMÚDEZ i Elisenda ASTURIOL i CASTELLÓ, «L'escultor Jacint Morató i Soler: Castellterçol, 1682-Solsona, 1736», *Oppidum* (Solsona), 8 (2010), p. 60-81.

POL (I LLUCH), Josep. Nasqué a Palautordera en una data indeterminada, però que difícilment seria posterior a 1685. Quan a l'inici del segle XVIII encara era fadrí, s'incorporà al taller que Pau Costa tenia a Vic i ben aviat es convertí en un dels seus principals col·laboradors. Treballà a les ordres del mestre vigatà a Sant Vicenç de Llavaneres (avui, Sant Vicenç de Montalt), Arenys de Mar i Palafrugell, i en més d'una ocasió actuà com a avalador seu. El 1719 encara residia a Palafrugell, ocupat en la construcció del retaule del santuari de Sant Sebastià de la Guarda, feina que deixà enllestida el 1721. Aleshores probablement residia a Sant Vicenç de Llavaneres, on els responsables de la decoració del buc de la galera capitana l'anaren a cercar perquè contribuís a accelerar la feina. L'última notícia que tenim de l'escultor el situa treballant en una ampliació de l'esmentat retaule de Sant Sebastià de la Guarda, que li fou retribuïda el 1727. L'historiador Joan Badia-Homs donà una visió global de l'activitat de Josep Pol en un article publicat el 1995,¹²⁶ i l'autor d'aquestes línies i la doctora Aurora Pérez es referiren puntualment a l'escultor en sengles publicacions posteriors.¹²⁷

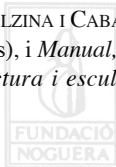
REAL (O RAL), Josep. Primer membre d'una família d'escultors actius durant la major part del segle XVIII a Vic. Nasqué a la rodalia d'aquesta ciutat vers el 1686 i, després de superar el període d'aprenentatge, entre 1715 i 1717 treballà al cambril del monestir de Sant Joan de les Abadesses al costat de Jacint Morató. El 1721 s'establí per compte propi a Vic, on cal suposar que hi portà a terme diverses obres, que per ara desconeixem. Després d'haver participat breument a la decoració del buc de la galera capitana se li poden documentar alguns encàrrecs a l'esmentada ciutat, entre els quals la construcció dels gegants el 1736. Tot i la seva indubtable implicació en la producció escultòrica vigatana, sabem que també estigué interessat a treballar a la capital del Principat, especialment quan ja era d'edat avançada. El juliol de 1748 ingressà al gremi d'escultors de Barcelona i, sense deixar el seu domicili habitual a Vic, el 1752 comprà una casa al barceloní carrer de la Canuda.¹²⁸ Morí a Vic el 1754 i, en faltar ell, els seus fills Vicenç (1723-1772) i Antoni (1728-1797) es posaren al capdavant del taller familiar. La majoria de dades biogràfiques dels escultors de la família Real que coneixem foren publicades per Cèsar Martinell en el volum corresponent de *Monumenta Cataloniae*.¹²⁹ Aquest autor

126. Joan BADIA-HOMS, «L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)», *Estudis del Baix Empordà* (Sant Feliu de Guíxols), 14 (1995), p. 177-186.

127. Carles DORICO I ALUJAS, «L'activitat del taller vigatà de l'escultor Pau Costa...», i Aurora PÉREZ SANTAMARIA, *L'art religiós a Palafrugell*, Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 2007, p. 119-120 i 147.

128. AHPB, 1.007/17 i 21, Joan OLZINA I CABANES, *Manual, 1752*, f. 695v-707v: 29 de novembre de 1752 (diversos documents), i *Manual, 1756*, f. 234v-236v: 2 d'abril de 1756.

129. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *Barroc acadèmic...*, p. 146-147.

es basà en informació recollida pel doctor Eduard Junyent, que més endavant també la divulgà.¹³⁰

RIGALT, Ignasi. Fill d'un argenter de Vic, probablement nasqué a aquesta ciutat en una data indeterminada. Els membres de la seva família, dedicats majoritàriament al treball de la plata, eren originaris de Girona i residien a Vic. L'escultor ja tenia el domicili a la segona d'aquestes ciutats el 1717 i encara hi mantenia casa parada el 1725.¹³¹ No se li coneix cap treball, tret de la breu intervenció en la decoració del buc de la galera capitana, i l'única notícia que tenim d'ell posterior a 1725 és la participació en la venda d'una casa que la família posseïa al carrer de l'Argenteria de Girona, realitzada el 1731.¹³²

SUNYER (I RAURELL), Josep. Principal membre d'una de les famílies d'escultors més conegudes del barroc català, era nét de Pau Sunyer (I), fill de Josep Sunyer (I) i germà de Pau Sunyer (i Raurell). Nasqué a Manresa vers el 1673 i, en quedar orfe de pare quan encara era un infant, es formà al taller que l'avi tenia a l'esmentada ciutat. Quan aquest morí el 1694, es posà al capdavant de l'obrador manresà i, dos anys després, es traslladà a Prada de Conflent. El 1715 s'havia establert novament a Manresa, si bé per raons de feina sovint hagué de desplaçar-se a altres poblacions, entre les quals Igualada, Barcelona, Berga i Solsona. Deixà una abundant producció, part de la qual encara es conserva a diferents esglésies del Principat i, principalment, de la Catalunya francesa. Passà els darrers anys de vida a la seva Manresa natal, on morí el 1751 a edat avançada. Tingué dos fills que, com ell, es dedicaren a l'escultura: Pere i Josep Sunyer (i Fontanelles), ambdós morts anys abans que el seu pare. Una àmplia visió dels escultors de la família Sunyer, síntesi de notícies donades per diversos historiadors i de dades inèdites, fou publicada el 2003 per Teresa Avellí.¹³³ Entre els autors que anteriorment s'havien ocupat de l'esmentada família en general i de la figura de Josep Sunyer (i Raurell) en particular, destaquen Joaquim Sarret, Josep Maria Gasol, Cèsar Martinell i Eugène Cortade.¹³⁴

130. E[duard] JUNYENT, «El taller vigatà dels escultors Real», *Vich* (Vic), 1974, s. p. Vegeu la nota 82.

131. Arxiu Municipal de Vic, Llibres de repartiment i cobrança del cadastre dels anys 1717 a 1725.

132. Arxiu Històric de Girona (AHG), Notarials, Gi-9 622, Jaume CASANOVAS, *Manual, 1730-1731*, s. f.: 11 de febrer de 1731.

133. Teresa AVELLÍ CASADEMONT, «Els retaules del taller dels Sunyer a l'església de Sant Martí de Joc», *Locus Amoenus* (Bellaterra), 6 (2002-2003), p. 271-292.

134. Joaquim SARRET I ARBÓS, *Art i artistes manresans*, Manresa: Impremta i Enquadernacions de Sant Josep, 1916, p. 68-71; José M.ª GASOL, «José Sunyer, escultor manresano», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, VI (1948), p. 389-408; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic...*, p. 125-128, i Eugène CORTADE, *Retables barroques du Roussillon*, Perpignan: Imprimerie Sinthe, 1973, p. 141-162.

SUNYOL, Pau. Nasqué vers el 1668,¹³⁵ probablement a Barcelona. La documentació de l'època unes vegades l'identifica com a fuster i altres com a escultor, si bé sempre formà part del gremi barceloní de fusters. Consta que sovint treballà al costat d'artífexs que, com ell, es dedicaven tant als treballs de fusteria com als de talla i que, també com ell, estaven adscrits al gremi de fusters. Entre aquests artífexs es pot esmentar Francesc Santacruz,¹³⁶ Jeroni Escarabatxeres (i Rotxotxo)¹³⁷ i Francisco Font,¹³⁸ amb el qual sembla que ja havia col·laborat abans que aquell emprengués la decoració del buc de la galera capitana. Treballà sempre com a fadrí i morí pobre a Barcelona el 1734.¹³⁹

TRULLS, Francesc. Fill de l'escultor Jacint Trulls i germà petit del també escultor Josep Trulls, nasqué a Barcelona vers el 1687. Ingressà al gremi d'escultors de la ciutat en una data que desconeixem, anterior però a 1723, any en què ja havia assolit la condició de mestre i s'ocupava del sosteniment del seu pare, ancià i malalt. A mitjan 1724 participà en la decoració del buc de la galera capitana amb el seu germà gran i, tot seguit, treballà uns anys com a mestre en feines que ignorem. No ha estat possible localitzar notícies relatives a aquest escultor posteriors a 1729, cosa que podria indicar que morí aquest any o poc després. Fou pare d'un altre escultor que portà el mateix nom, nascut pels volts de 1729 i mestre del gremi barceloní des de 1751. L'historiador Cèsar Martinell proporcionà informació sobre diverses activitats dels escultors de la família Trulls en dos volums de *Monumenta Cataloniae*,¹⁴⁰ encara que no sempre aconseguí individualitzar els membres que compartiren el mateix nom.

TRULLS, Josep. Fill de l'escultor Jacint Trulls i germà gran del també escultor Francesc Trulls, nasqué a Barcelona vers el 1677. El 1710 comprà la casa del carrer del Carme que havia estat propietat d'Andreu Sala,¹⁴¹ mort uns mesos abans. Ingressà al gremi d'escultors barceloní el juliol de 1723,¹⁴² poc després

135. AHCB, Fons gremial, *Cadastr personal, Fusters* (mitjana de diversos anys).

136. AHPB, 824/66, Josep BROSSA, *Manual, 1690*, f. 76v-82r: 10 d'abril de 1690.

137. AHPB, 854/62, Gaspar SAYÓS, *Quart llibre d'inventaris i encants, 1710-1715*, f. 1r-21r: 26 d'abril de 1710. A l'inventari *post mortem* de Jeroni Escarabatxeres (i Rotxotxo) s'esmenta que Pau Sunyol tenia a casa seva diferents peces que havia de treballar per compte del difunt.

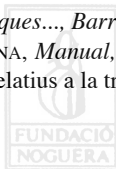
138. AHPB, 926/10, Francesc BOSC I SOLER, *Inventaris, encants i testaments, 1709-1739*, f. 136r-137v: 26 d'octubre de 1718. Pau Sunyol figura com a testimoni de la publicació del testament de l'esposa de Francisco Font.

139. AHCB, Fons gremial, *Cadastr personal, Fusters, 1735*.

140. Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic...*, p. 162, i *Arquitectura i escultura barroques...*, *Barroc acadèmic...*, p. 162.

141. AHPB, 890/16, Joan SOLSONA, *Manual, 1710-1711*, f. 22v-30r: 18 de gener de 1710 (segueixen diversos documents relatius a la transacció).

142. Vegeu la nota 77.

d'haver-ho fet el seu germà petit Francesc. Treballà la major part de la seva vida com a fadrí, encara que esporàdicament es responsabilitzà de l'execució d'alguna obra. Morí el 1749 a la casa que posseïa al carrer del Carme. Tingué un fill d'igual nom, nascut vers el 1715 i mestre escultor des de 1750.

VILA, Ramon. Originari probablement de la ciutat de Vic o d'una població propera, nasqué en una data indeterminada. Sabem que el 1700 treballava com a fadrí al taller que Pau Costa tenia a Vic i que fins a 1730 residí regularment a la ciutat i estigué al servei de diferents mestres.¹⁴³ S'absentà temporalment de Vic per col·laborar breument en la decoració del buc de la galera capitana i entre 1727 i 1729 participà en la construcció dels retaules que els beneficiats de la seu gironina havien encarregat a Jacint Morató per a l'església de Sant Lluç.¹⁴⁴ No li podem atribuir amb certesa cap treball posterior a 1730, si bé consta que un escultor d'igual nom, tal vegada fill del que ens ocupa, el 1744 entallà la lauda sepulcral d'un bisbe vigatà enterrat a la catedral de la ciutat.¹⁴⁵ Aquest escultor podria ser el mateix Ramon Vila que el 1748 actuà com a testimoni del contracte que Pere Costa signà en fer-se càrrec de l'acabament del retaule major de l'església conventual de Santa Clara de Vic, en la construcció del qual potser col·laborà.¹⁴⁶

VINYALS, Pere. Fill d'un tractant de bestiar de Barcelona i germà del batifuller Jaume Vinyals,¹⁴⁷ nasqué a aquesta ciutat vers el 1673. Inicialment se'l pot documentar a Barcelona,¹⁴⁸ Girona¹⁴⁹ i Mataró,¹⁵⁰ i a partir de 1716, novament a Barcelona, on treballà la resta de la seva vida com a fadrí, tot i que consta

143. Carles DORICO I ALUJAS, «L'activitat del taller vigatà de l'escultor Pau Costa...».

144. Teresa AVELLÍ, «Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler...».

145. Elisenda MARTÍ FELIU, *L'arquitectura vigatana al segle XVIII. El mestre de cases Josep Morató Sellés (1712-1768): Biografia i catàleg d'obra*. Treball de recerca dirigit per J. Garriga i Riera, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona, 2006, p. 151 i 343.

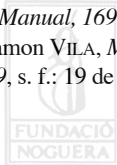
146. Carles DORICO I ALUJAS, «Construcció i moblament de l'església de Sant Lluç segons el llibre de comptes de l'obra», a *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*, Diputació de Girona, Patronat Francesc Eiximenis, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 390-403.

147. AHPB, 926/9, Francesc BOSC I SOLER, *Volum primer de testaments, inventaris i encants, 1705-1715*, f. 40v-43v: 14 de febrer de 1709. Testament d'Elisabet Joana Vinyals, esposa en segones núpcies de Josep Vinyals, tractant de bestiar, en el qual figuren els vincles familiars de Pere Vinyals, llavors fadrí escultor domiciliat a Mataró.

148. AHPB, 845/22, Joan NAVÉS, *Manual, 1690*, s. f.: 9 d'octubre de 1690.

149. AHG, Notarials, Gi-3 725, Ramon VILA, *Manual, 1709*, s. f.: 14 de març de 1709, i Gi-6 799, Andreu FERRER, *Manual, 1709*, s. f.: 19 de setembre de 1709.

150. Vegeu la nota 147.

que el 1721 ja havia superat l'examen de mestria. Morí a Barcelona el 1725, poc després d'intervenir en la decoració del buc de la galera capitana. Algunes dades sobre l'activitat d'un escultor de nom Pere Vinyals a Reus i Valls foren publicades per Fidel de Moragues el 1927 i, després, per Cèsar Martinell,¹⁵¹ però no totes poden fer referència a l'escultor barceloní.

VINYOLES, Bartomeu. Originari de Centelles o d'una població propera a aquesta vila, nasqué vers el 1710. En arribar a l'edat d'aprendre un ofici, ingressà al taller de l'escultor centellenc Pere Estrada (i Descatafals) i acompanyà el mestre a Barcelona quan el 1724 s'hi desplaçà per participar en la decoració de la galera capitana. Acabada la feina, sembla que retornà a Centelles, però el 1726 era novament a la capital del Principat i es pot deduir que prosseguia la seva formació al taller de Francisco Font, atès que tres anys després declarà a favor d'aquest en una causa en què es dirimien fets esdevinguts el 1726, que afirmà haver presenciats.¹⁵² Ara per ara, no disposem de dades sobre l'activitat desenvolupada per Bartomeu Vinyoles després de 1729, any en què ja era fadrí.

151. Fidel de MORAGAS, «Artistes de Reus que consten en documents dels Arxius de Valls», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 165 (1927), p. 13, i Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques...*, *El barroc salomònic...*, p. 164.

152. AHCB, Arxiu del Veguer i del Corregidor, sèrie XXXVII, actuaris Francesc, Isidre i Josep Roig, any 1728, caixa 567: *Francisco Font, escultor de Barcelona, contra Joseph Aguilera, sastre de la mateixa ciutat*.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1724, març, 14 i 17. Barcelona

Assignació dels treballs d'escultura del buc de la galera capitana de l'esquadra d'Espanya al manyà barceloní Pere Aguilar, el qual presenta com a avaladors Francisco Font, fuster i escultor de Barcelona, Francesc Julià, escultor d'Arenys de Mar, i Josep Sementer, flaquer de Barcelona.

ACA, BGRP, v. 114, *Manual general de la intendencia, 1724*, f. 12v-15v.

Sépassé como el señor don Juan Antonio de Marimón, superintendente de la fábrica de galeras en estas atarazanas, dixo que, por quanto deve hazerse obra de escultura en el buque de galera capitana que de orden de Su Magestad actualmente se está fabricando en dichas atarazanas, que devía mandar y mandó formarse tabba y exponerse al público pregón para poderse executar la obra con las meyores ventajas y beneficio de la Real Hazienda, cuya tabba [...] es del thenor siguiente:

Tabba para la manufactura de la escultura en el buque de la galera capitana que de real orden se está fabricando en estas atarazanas.

Primeramente, al que emprehendiere esta obra se le dará toda la madera combeniente y precisa para ella y todas piezas dispuestas para poderlas trabajar el escultor, según es de la obligación de Pedro Costa, azentista de la manufactura de dicho buque.

2.º Que dicha escultura toda se ha de trabajar según el modelo, dibujo o dibujos que se le dieren, assí por lo que toca a todo lo perteneciente fuera y dentro de la popa, como lo de la popa* y restante del buque, y que se ha de executar su trabajo con el mejor cuidado y posible perfección y en todas las partes en que el maestro mayor de la fábrica dixere [...], en lo que va comprehendido los faroles y excudos de armas.

3.º Que, si alguna piessa se errare en trabajarse por omisión, poca práctica o otro motivo en que incurriere culpa del maestro escultor, deve el acentista hazerle trabajar otra vez y pagar el precio de la pieza y, si el maderaje no se hallare en estas atarazanas, deve buscarlo y comprarlo a su costa.

4.º Que todo el referido trabajo de escultura se ha de executar con la dirección y aprobación de persona de práctica, inteligencia y experiencia que nombrare a este fin el señor superintendente de la fábrica de galeras, a quien se le dará la facultad para que acista e interbenga en ella, aprobando los modelos, dibujos o idea de dicha obra [...].

5.º Que qualquier maestro escultor que no trabajase con la devida perfección y aplicación en dicha obra no se deve admitir al trabajo de ella, teniendo entendido el que emprehendiere esta obra que los maestros todos an de ser de inteligencia y que sepan perfetamente trabajar de escultura y a satisfacción de la referida persona nombrada.

6.º Que luego que se rematare, sepa el que quedare con ella que al siguiente día ha de empezar su trabajo, el qual ha de dar finalizado de todo punto en el término de tres meses.

7.º Que la suma en que se rematare la obra se le librará en quatro plazos iguales, a saber, uno y el primero, por vía de anticipación; los dos siguientes, a la disposición y voluntad del señor intendente, y el último, en quedando de todo punto concluyda la obra.

8.º Que ha de dar fianzas bien vistas y de la satisfacción de dicho señor superintendente, ha de pagar al corredor y al escrivano, y deve entregar una copia auténtica de la escritura en la contaduría de dicha fábrica de galeras.

Tocante al capítulo quinto, que los maestros an de ser buenos e inteligentes y la obra a satisfacción de la persona nombrada por parte de el rey.

La relación de toda la obra de escultura que se ha de trabajar en dicho buque de galera capitana está en poder de Joseph Lleopart, maestro entretenido [en la fábrica de galeras] y maestro de popa[s].

Y según la relación del pregonero del rey [...], fué la misma tabba, con todos sus capítulos, de orden del dicho señor superintendente pregonada por el referido pregonero en los lugares públicos y acostumbrados de esta ciudad y que, habiéndose dado diferentes posturas, pero de subidos precios, fue por su señoría señalado y por el dicho pregonero pregonado para el último remate el día nueve de este mismo mes, en cuyo día, continuándose los pregones, fueron de orden de su señoría ofrecidas al público pregón sinquenta libras de premio a la persona que quiziere hazer la obra por el precio de dos mil libras moneda barzeloneza, la que aceptó Pedro Aguilar, maestro cerragero, vezino de esta ciudad, [...] y que no pareciendo otra persona que quisiesse mejorar, fue de orden del señor superintendente rematada esta obra [...] al mencionado Pedro Aguilar, como mayor postor y más beneficiozo a la Real Hazienda por el precio líquido de dos mil y sinquenta libras.

Todo lo que visto y entendido por su señoría el señor superintendente, dixo que, con la intervención del señor don Antonio de Montoya, contador por Su Magestad de estas atarazanas en la dependencia de la fábrica de galeras [...], cedía y cedió a favor del dicho Pedro Aguilar, maestro cerragero y vezino de esta ciudad, por vía de assiento, la obra y manufatura de la escultura en el referido buque de

galera capitana en el modo y forma y con las condiciones que se refiere en la prescrita tabba, y que en esta conformidad se darán y pagarán al referido Aguilar, impressario, las dos mil y sinquenta libras por el precio de dicha obra en los términos y plazos que refiere la tabba [...].

Y el dicho Pedro Aguilar, impressario, aceptó y se allanó a las condiciones, capítulos, precio y pagas que van dichos [...]. Y para mayor seguridad de su cumplimiento, firmeza de la obra y resguardo de la Real Hazienda, presentó en fiadores abonados por el dicho señor superintendente a Francisco Font, de la calle Condal, vezino desta ciudad, Francisco Juliá, vezino de Areñs de Mar, obispado de Gerona, ambos maestros escultores, y a Joseph Sementer, maestro panadero y hornero, vezino de esta ciudad en la calle dels Boters, los quales fiadores [...] dixeron que querían fiar y fiaban al dicho Pedro Aguilar, impresario, por todo lo que éste se ha obligado en la presente escritura.

Y todos los referidos impressario y fiadores, de mancomún y cada uno de por sí, se obligaron al cumplimiento de todo lo referido del cargo del impressario con sus personas y bienes *simul et insolidum*, havidos y por haver [...].

Assí lo otorgaron en esta ciudad de Barcelona su señoría, el señor superintendente, y los dichos impressarios y fiadores ante mí, el escrivano, a saber, el dicho impressario y fiadores, el día catorze del mes de marzo del año de mil setecientos veinte y quatro, siendo presentes por testigos Pedro Fugueras, Joseph Marer, oficiales de pluma, residentes en esta ciudad, Magín Roset, maestro cubero, Juan Masiá, pelayre, y Joseph Velasco, oficial de pluma, todos vezinos de esta ciudad [...]. Y su señoría lo otorgó a diez y siete de dichos mes y año, siendo presentes por testigos Jayme Mallol, de familia, y Joseph de Velasco, oficial de pluma, residente en esta ciudad.

* On diu «popa» hauria de dir «proa», tal com es pot llegir a la versió de la taba inclosa a les diligències de la subhasta (ACA, BGRP, Processos i expedients, reg. 1724 n. 4 Au).

2

1724, juliol, 22. Barcelona

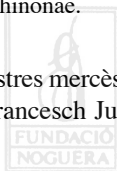
Requeriment presentat per Josep Sementer, com a administrador de la companyia formada per a la decoració del buc de la galera capitana de l'esquadra d'Espanya, a Francisco Font i a Francesc Julià, socis de la companyia.

AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual*, 1724, f. 190v-193r.

Die XXII iulii MDCCXXIV. Barchinonae.

Noverint universi [...].

Bé saben e ignorar no poden vostres mercès, senyors Francisco Font, escultor de la present ciutat de Barcelona, y Francesch Julià, escultor de la vila de Arenys de

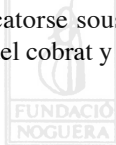

Mar, com ab acte rebut y testificat en poder del discret Aleix Claramunt, notari públich real col·legiat de Barcelona, als 10 de mars pròxim passat, vostres mercès, junt ab Pere Aguilar y mi, Joseph Sementer, flaquer de la present ciutat, contragueren societat sobre lo asiento de la fàbrica de la popa y demás cosas tocants al art de escultor de la galera capitana de España que de reial orda se està fabricant en las attrassanas de la present ciutat, ab los pactes, condicions y demás en dit acte continguts y, singularment, ab lo exprés pacte que todas las pèrduas y ganàncias respectives fahedoras fossen igualment divididoras entre dits quatre sòcios, com també lo que cada un de dits respectives sòcios, ab son treball y indústria, podria lucrar y adquirir.

Y, així mateix, ab dit acte, per la claredat y règimen de dita companyia y per aportar lo llibre de crèdit y dèbit, eo entrada y eixida de aquella [...], fuy elegit per aportar lo llibre de dita companyia y en receptor, col·lector y pagador de todas las quantitats que per rahó de dita societat se deurian cobrar y respectives pagar durant aquella, conferint-me tot lo ple poder y facultat necessàries per demanar, cobrar y pagar respectives todas las quantitats y demás concernent a dit aciento y fàbrica de la mateixa manera que si tots junts personalment ho executassen, obligant-se a tot lo que per rahó de dit aciento y demás dependent de aquell succehiria, prometent y obligant-se observar-ho y complir-ho tots los dits quatre companys per iguals parts y porcions [...], prometent lo un al altre *ad invicem* restituhir-se las despesas que qualsevol dels companys hagués de fer y suportar, en judici y fora de ell, per culpa del que no voldria complir al sobre expressat y demás expressat en dit acte, per compliment del que obligaren vostres mercès y demás companys, la una part a la altra, *ad invicem et vicissim*, tots y sengles béns seus y de quiscun de dits companys *in solidum* [...].

Y com jo, Joseph Sementer, en dit nom de llibreter y caixer respectives de dita companyia, sols haja cobrat a obs de aquella, en paga de part del preu de dit aciento, tres pagas de sinch-centas dotse lliuras, deu sous cada paga, que juntas importan mil sinch-centas trenta-set lliuras, deu sous, salvo error, y, de altra part, de mans de vostra mercè, senyor Francisco Font, quaranta pessas de vuyt, de que té mon recibo, a effecte de pagar los jornals dels oficials que han treballat en dita fàbrica, que en suma importan juntas ditas partidas 1.593 ll., 10 s., y que jo, Joseph Sementer, en dit nom, ab las primeras setse semanas que se han treballat en dit aciento y fàbrica des del dia 20 de mars fins als 9 de juliol del corrent any 1724 he pagat y satisfet per jornals y altra cosas dependents de aquell, a obs y benefici de dita companyia, mil set-centas setse lliuras, set sous y set, salvo error.

Així, que feta la compensació del cobrat ab lo pagat, se veu en clar que tinch adelantat en benefici de vostres mercès y de dita companyia cent vint-y-dos lliuras, diset sous y set diners, salvo error, y, de altra part, se està encara devent la semana diset als oficials del treball de dita fàbrica, que importa cent sexanta-nou lliuras, dinou sous, y la semana divuit corrent del matex treball, que, de poch a menos, importarà cent sinquanta lliuras, catorse sous, salvo error, com tot millor és de vèurer de una còpia dels comptes del cobrat y pagat treta del llibre de dita companyia, que junt ab esta se'ls entrega.

Per tant y altrament, dit Joseph Sementer, en dit nom [...], per evitar majors gastos a la companyia, requireix e interpel·la a vostres mercès, junts y a cada un en particular per lo que respective li toca, per primera, segona y tercera vegada y per tantas quantas de dret y altrament és lícit y permès requirir-los e interpel·lar-los:

Primo, que fornescan dita caixa per igualar lo que jo, Joseph Sementer, tinch adelantat a obs de dita companyia segons dits comptes.

Secundo, que també fornescan dita caixa per las pars que respective los toca a efecte de pagar ditas dos semanas del dit aciento que se estan divent y las que en avant se aniran treballant fins a ser acabada dita fàbrica y aciento, per rahó de que sols falta a cobrar la última libransa de aquell y esta no's pot cobrar fins que sia finida dita fàbrica o aciento.

Tercio, que li refassen los interessos mercantívols del que ha adelantat per dita companyia per paga dels oficials de dita fàbrica en lo intermedi del temps discorre de una libransa a la altra, segons consta dels sobre dits comptes y libransas.

Quarto, que paguen tots los gastos que fins vuy han ocasionat a dita companyia per rahó de no haver may volgut fornir dita caixa per paga del referit, sobre haver-los requirit y interpel·lat diferents vegadas y constar-los que als oficials que han treballat en ditas semanas diset y divuit se'ls està divent la paga dels jornals que han treballat de aquellas, y que, sinó se'ls cumpla en la puntual satisfació, no continuaran en avant en lo treball, y, dexant-lo, per part del rey nostre señor (que Déu guarde) y de los oficials de las reials atrassanas instaran capturas de las personas de dits quatra sòcios y execucions rigurosas de los respective béns [...], tots los quals dañs y gastos en eix cas recauran contra las personas y béns de vostres mercès com a renitents a la efectiva paga y compliment del sobre referit.

Y, finalment, que en atenció que dende que vostres mercès treballan en la fàbrica de dit aciento se ha experimentat que no tenian tota aquella idoneitat y habilitat que per llur empresa se requiria, de forma que per treballar las pessas de major y mediana habilitat se han hagut de serrar per Catalunya y la present ciutat altres oficials per son desempeñ, pagant-los los jornals a uns preus molt crescuts, conforme consta de dits comptes trets del dit llibre, y àdhuc las pessas inferiors que vostres mercès han treballat y las que ha treballat Joan Julià en nom y per compte de vostra mercè, senyor Francesch Julià, llur pare, per regonèixer-se poch hàbil las han hagudas de retocar y polir los altres oficials destres y pràctichs [...], lo que ha ocasionat grans dañs a dita companyia, de la refecció dels quals los protesta y requirix e interpel·la los refassen a aquella, y de tot lo demás [...] estipulat y acordat en dit acte de companyia.

Y, en cumpliment de aquell, deu requirir-los e interpel·lar-los, protestant-los a tots dos junts y a cada un en particular a ssolas en cas de no cumplir a tot lo sobre explicat, de valer-se contra de vostres mercès de tots los remeys previnguts en dit acte de societat y de instar capturas y execucions rigurosas contra las personas y

béns de vostres mercès y de cada un assolas respective, y de valer-se de todas las clàusulas rigurosas y garantíguas previngudas en lo dit acte, y per la prompta satisfació del que se està devent als oficials de las ditas dos semanas que han treballat en dita fàbrica y de las que aniran treballant fins a la conclusió de ella per las parts a vostres mercès tocant, pèndrer diners a cambi, violari o altres interessos, havent de recàurer estos a càrrech de vostres mercès y sos respective béns a ssolas, com y també tots los gastos fets y fahedors per rahó de no haver vostres mercès complert com devian a tot lo sobre individuat, y de tot lo demás lícit de protestar los protesta.

3

1724, juliol, 24. Barcelona

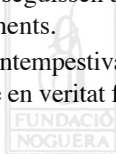
Resposta donada per Francisco Font i Francesc Julià al requeriment presentat per Josep Sementer. S'esmenta l'excessiva despesa que ha suposat incorporar Josep Sunyer i Jacint Morató a l'equip d'escultors.

AHPB, 948/7, Aleix CLARAMUNT, *Manual*, 1724, f. 193r-194r.

Deinde autem, adveniente die 24 eiusdem mensis iulii [...].

Satisfent Francisco Font, escultor de la present ciutat, y Francesch Julià, escultor de la vila de Arenys de Mar, a una voluntària escriptura requisitòria a ells respective presentada lo dia 22 del corrent mes de juliol [...] a instància de Joseph Sementer, forner de dita present ciutat, sens entèndrer, emperò, aprobar tàcit ni expressament cosa alguna del que voluntàriament se refereix en dita escriptura ni altrament perjudicial a dits responents, regulant-se al que estiga expressat en lo acte de societat [...], diuhen y responen que, no obstant que dit Joseph Sementer en lo dit acte de companyia sia altre dels consòcios y elegit en administrador, cobrador y pagador de las quantitats que per rahó de dita societat se deurian pagar y respective cobrar [...], no per assò lo dit Sementer té, en via de dret, ni pot tenir poder ni facultat en cas algun per a manllevar ni pèndrer diners a cambi ni a violari o altres interessos, ni tampoch sens interès, en nom y a càrrech de la companyia y demás companys, ni estos poden restar obligats per lo fet de dit Sementer, [...] ni encara lo dit Sementer, ab lo paliat pretext de que en la caixa o cos de dita companyia faltarian de present diners per a satisfer las semanas que suposa se estarian devent als que han treballat per los jornals y que lo mateix Sementer hauria adelantat o bestret 122 ll., 17 s., 7 per dit effecte, y que, així bé, se li deuria esmenar lo interès de dita bestreta y fornir ells, responents, per son contingent per la paga de ditas semanas degudas y per las que en avant se offeriran fins a la conclusió de la obra, y que, en cas de recusació, los dañs que se'n seguissen a la companyia y altres companys deurian venir de càrrech de ells, responents.

Emperò, semblant instància és intempestiva y contra rahó per faltar lo fonament principal y no ésser en lo cas de que en veritat falten effectes del cos y comú de dita

compañia resultants del producte de las libransas que dit Joseph Sementer ha cobradas y rebut de la Reial Isienda per compte de dita compañía, que, segons confessa dit Sementer ab dita escriptura, són 1.537 ll. 10 s. y, de altra part, 40 pessas de vuyt del sobre dit Francisco Font, escultor, que juntas muntan 1.593 ll., 10 s., com semblantment ho confessa dit Sementer, las quals confessions se li acceptan.

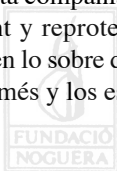
La rahó és evident, perquè del mateix estat y pretesos comptes que dit Sementer, junt ab dita escriptura, ha entregat, los quals en manera alguna entenen abonar ni approbar en cosa perjudicial ni altrament, tretas y rellevadas las partidas que contra tota rahó e indogudament pretén acreditar-se a son favor y per eixida o gasto lo dit Sementer, se veu quedar encara notable quantitat de resulta de ditas 1.593 ll., 10 s., essent ditas partidas, entre otras, las que en nom de jornals eo dietas de dit Sementer y Pere Aguilar, a rahó de una lliura per quiscun lo dia, pretén acreditar-se y fer descàrrega, que importaria fins lo dia 10 de juliol 184 ll. – d., *salvo iure*, essent així que tal pretesos y suposats jornals eo dietas no·ls són deguts ni·ls especta, ni són estat promesos ni convinguts ab lo acte de dita compañía.

Y, així mateix, altres partidas que ab pretext de regalos y refreschs y altres aguinaldos pretén abultar y diu hauria expedit, essent així que no té ni ha tingut tal facultat dit Sementer ni podia fer-ho sens orde y voluntat de tots los companys, com ni del excessiu gasto de las despesas de Joseph Sunyer y de Jacintho Morató, escultors, com y també la pretesa disminució o cambi de moneda de velló ab plata a rahó de dos per cent, en què, a més de no tenir tal facultat y orde, concorre la circumstància de haver lo mateix Sementer pagat a las personas del treball ab moneda de velló, las quals partidas importan 127 ll., 19 s., 9, salvo error.

Y, així mateix, la de 39 ll., 8 s., 4 dels pretesos comptes del doctor Francisco Bonvehí per treballs de advocat y de Aleix Claramunt, notari, per salaris de actes, puix que dita compañía no ha tingut litigis ni altre cas que necessitàs de advocat ni tal ha elegit y anomenat dita compañía, ni tampoch la de actes, salvo, en tot cas, la recepció del que sobre dita compañía se firmà en poder de dit Claramunt, la qual recepció és cosa molt poca.

Així que, antes de totas cosas, deu dit Joseph Sementer aplicar a obs de dita compañía totas las sobre ditas quantitats, salvant dret per otras que sens rahó pretén apropiari-se, y de aquellas donar satisfació al que·s dega als que han treballat y treballaran en la obra empresa y, en cas que ditas quantitats no bastassen, y constant legítimament haver-se expedit per los prop dits effectes, estan proptes ells, responents, a fornir per sos contingents conforme sie de dret y rahó, y al igual del que, en tal cas, forniran dit Sementer y Aguilar [...].

Y per so, ab la present, requirexen e interpel·lan al dit Joseph Sementer que las sobre ditas quantitats pròpias de dita compañía aplique y convertesca per lo efecte sobre dit, protestant-li altrament y reprotellant-li de tots los danys, gastos e interessos y de tot lo demás lícit, y en lo sobre dit y altre qualsevol modo que millor de dret pugan y degan y los sie permés y los especte y puga competir [...].

TRANSMISIÓN DEL OFICIO Y FAMILIA EN EL MUNDO GREMIAL. LOS SEDEROS DE BARCELONA, 1770-1817*

YOSHIKO YAMAMICHI
KEIO UNIVERSITY, TOKIO

RESUM

El objetivo de este artículo es analizar la transmisión del oficio de los sederos de Barcelona entre 1770 y 1817 a través de la investigación de la documentación notarial, principalmente de los testamentos de los sederos y de sus esposas, y también otras fuentes gremiales. Se espera aclarar tanto el grado de apertura de los gremios y su contribución a la movilidad social o profesional a partir de la procedencia socioprofesional y geográfica de sus miembros, como la «limitada endogamia gremial» y la trayectoria vital de las esposas e hijas a partir de su procedencia. También se analizará el papel de las mujeres en la transmisión del oficio, según la herencia y la estrategia que las familias sederas siguieron en el matrimonio de sus hijos e hijas. Así, intentaremos acercarnos a una realidad del mundo de los gremios de la Barcelona Moderna que carece de las monografías debidas.

PARAULES CLAU

Gremios, familia, seda, Barcelona.

ABSTRACT

The purpose of this article is to analyze the transmission of the silk-manufacturer trade in Barcelona from 1770 to 1817, through a investigation of notary documentation —including the testaments of the silk manufacturers and of their wives— and other guild documents. We intend to clarify both the degree of openness of the guilds (to entry of non-guild members and their families) and the guilds' supposed contribution to social or professional mobility, based on: the socio-professional and geographic origins of members; «limited guild endogamy»; and the «lifetime trajectories» of their wives and daughters (based on their origins). We will also analyze the role of women in this transmission through inheritance, and the strategies employed by the families of guild members for the marriage of their sons and daughters. We hope to approach a reality of the world of the guilds of Modern Barcelona, for which there are insufficient monographs.

KEYWORDS

Guilds, family, silk, Barcelona.

* Esta investigación fue presentada en un seminario del Grupo de Investigación «Trabajo, Instituciones y Género» (TIG), que tuvo lugar en el Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, el 30 de mayo de 2014. Agradezco los comentarios que allí me hicieron los asistentes, en especial Cristina Borderías, Llorenç Ferrer, Àngels Solà, Joaquim Puigverd, Juanjo Romero y Lluís Virós, que me han ayudado a convertirla en artículo. Debo un agradecimiento especial a Àngels Solà, que ha revisado y corregido la primera redacción del mismo.

Introducción

En los últimos años, en Europa se han publicado diferentes estudios sobre los gremios que revalorizan su contribución al desarrollo de la economía preindustrial.¹ En España, el tema también ha empezado a captar el interés de los historiadores, como lo muestra el hecho de que en el congreso de la Asociación Española de Historia Económica se haya organizado una sesión sobre el mismo.² Si bien los gremios de Cataluña cuentan con algunos estudios monográficos,³ los de Barcelona continúan prácticamente limitados al libro de Pere Molas.⁴ No queremos poner en cuestión el valor de esta obra clásica, pero no cabe duda de que deberían aparecer algunas monografías sobre los gremios de Barcelona, desde el mencionado renova-

1. S. R. EPSTEIN, Maarten PRAK (eds.), *Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008; José Damián GONZÁLEZ ARCE, «(reseña) Epstein; Maarten, Guilds, Innovation...», *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), 44 (2010), p. 173-175; Jan LUCASSEN, Tine de MOOR, Jan LUITEN VAN ZANDEN (eds.), *The Return of the Guilds (International Review of Social History. Supplements 16)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008; Maarten PRAK, Catharina LIS, Jan LUCASSEN, Hugo SOLY (eds.), *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries: Work, Power, and Representation*, Aldershot: Ashgate, 2006.

2. Sesión V, «Gremios y corporaciones laborales en la transición del feudalismo al capitalismo. Siglos XIII-XIX», Madrid, 4-5 de septiembre de 2014.

3. Entre otros destacan los trabajos de Jaume Torras que, a través del estudio de la industria lanera de Igualada en los siglos XVII y XVIII, revela la contribución del sistema gremial de esos sectores a la industrialización que tuvo lugar en los pueblos de la Cataluña interior, y la transformación y adaptación que experimentaron esas corporaciones impulsadas por las nuevas circunstancias económicas. Jaume TORRAS, «Gremio, familia y cambio económico. Pelaires y tejedores en Igualada (1695-1765)», *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), 2 (1992), p. 11-30; «Gremis i indústria rural a la Catalunya moderna», en *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999, p. 925-935. Sobre otros estudios de los gremios en Cataluña, ver Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya central. Segles XVIII-XIX*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011, p. 21-23.

4. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970. Sobre la cultura del oficio y los gremios en el siglo XIX, ver Juanjo ROMERO MARÍN, *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2005.

do punto de vista que está esclareciendo mucho la naturaleza de los gremios en diferentes países europeos.

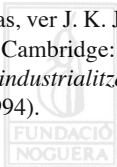
Uno de los recientes puntos de interés en los estudios del mundo gremial en la Europa de la Edad Moderna es la relación entre el trabajo de las mujeres y el de los gremios. Como apunta Ariadne Schmidt, si se conocen las actividades reales de las mujeres, excluidas en general del mundo oficial de las corporaciones de oficio, podremos saber el grado de flexibilidad de los sistemas gremiales e incluso la realidad económica de la sociedad.⁵ Por este motivo, aunque este trabajo no se centra en el estudio del trabajo de las mujeres, se analizarán los papeles que jugaron en la transmisión del oficio en el mundo gremial a partir de su matrimonio y de la herencia.

Sorprende, cuando consideramos su importancia, la inexistencia de una monografía sobre la actividad sedera en la Barcelona del siglo XVIII.⁶ A lo mejor por falta de información, cuando se explica el desarrollo económico de Cataluña de la segunda mitad del siglo XVIII o los orígenes de la revolución industrial del XIX, hay pocas referencias a la manufactura sedera, que bien pudo tener un papel no pequeño en él. Recordemos que algunos fabricantes de indianas —por ejemplo, Josep Canaleta, Miquel Vidiellas, Josep Sabater Llopis, Isidre Català, Nicolau Sivilla y Manuel Armengol—⁷ procedían del sector gremial sedero. Además, los gremios de este sector textil pudieron haber ofrecido una mano de obra cualificada a la industria algodonera. En la época que se trata, de los años setenta del siglo XVIII hasta principios del siglo XIX, la industria textil catalana experimentó su primer

5. Ariadne SCHMIDT, «Women and Guilds: Corporations and Female Labour Market Participation in Early Modern Holland», *Gender & History* (Oxford), 21, 1 (abril, 2009), p. 170-189. Sobre la historiografía reciente de las corporaciones de oficio y el trabajo de las mujeres, ver Clare CROWSTON, «Women, Gender and Guild in Early Modern Europe: an overview of recent research», in LUCASSEN, DE MOOR, VAN ZANDEN (eds.), *The Return of the Guilds...*, p. 19-44.

6. Existen monografías sobre la manufactura de la seda en Manresa, Igualada, Reus y Mataró, pero de la de Barcelona de la edad moderna o contemporánea solo tenemos el estudio de Àngels Solà sobre el siglo XIX. Àngels SOLÀ, «La indústria sedera a Barcelona al segle XIX», en *El món de la seda i Catalunya*, Terrassa: Museu Tèxtil; Diputació de Barcelona, 1991, p. 251-284. Sobre la seda en Cataluña, ver *El món de la seda...* y Ll. FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització...*

7. Sobre los fabricantes de indianas, ver J. K. J. THOMSON, *A Distinctive Industrialization. Cotton in Barcelona 1728-1832*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992 (su traducción catalana: *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*, Barcelona: Edicions 62, 1994).

desarrollo trascendental y también fue el momento en que el gobierno central atacó seriamente el sistema gremial.⁸

El objetivo de este trabajo es analizar la transmisión del oficio (el título de maestría, el taller, los bienes y las técnicas) de los sederos de la Barcelona entre los años 1770 y 1817. Con ello se espera aclarar diversos aspectos. Por ejemplo, el grado de apertura de los gremios y su movilidad social o profesional, a partir de la procedencia socioprofesional y geográfica de los sederos; el nivel de endogamia gremial, a partir de la procedencia de las esposas; la trayectoria vital de las esposas e hijas de los maestros en el mundo gremial; el papel de las mujeres en la transmisión del oficio según la herencia, o la estrategia que las familias sederas seguían en el matrimonio de sus hijos e hijas.

La documentación recogida: más sobre el oficio y la familia de los sederos

Este trabajo prosigue la línea de investigación iniciada conjuntamente con Àngels Solà, expuesta en sus primeros resultados en el *VII Congreso de Historia Moderna de Cataluña*, celebrado en Barcelona en diciembre de 2013, titulada «Ofici i família a Barcelona, 1790-1817. El cas de tres gremis sederes».⁹ Se parte de casi las mismas preguntas, pero la novedad del estudio que aquí se presenta radica en que se ha trabajado con más documentación. Por un lado, se ha retrotraído la investigación a 1770 —el anterior partía de 1790— y, por esto, añade los testamentos registrados entre 1770 y 1789 por los mismos notarios y las maestrías de los *mitgers* que se realizaron entre 1775 y 1790. Por otro, se analizan los testamentos de artesanos de todos los oficios sederos —el anterior se estudiaron sólo tres de los siete oficios—, y también se emplea alguna documentación gremial, sobre todo las ordenanzas,¹⁰ para complementar el análisis realizado a par-

8. Sobre la política del gobierno ilustrado contra el sistema gremial, ver James CLAYBURN LA FORCE, *The Development of the Spanish Textile Industry, 1750-1800*, Berkeley: University of California Press, 1965, p. 98-106.

9. «Ofici i família a Barcelona, 1790-1817. El cas de tres gremis sederes», *Pedralbes* (Barcelona), 33 (2014, en prensa).

10. Se ha utilizado la documentación de las secciones «Gremis» y «Junta de Comerç» del Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), y la del Col·legi de l'Art Major de la Seda de Barcelona (CAMS), traspasada hace poco al AHCB. La última se trata de la documentación de los tres gremios sederos, de los velers, velluters y perxers, que se agruparon en el colegio de dicho nombre al disolverse los gremios en 1834.

tir de la documentación notarial. Con esta nueva información se logra una visión a más largo plazo, se amplía el tema que empezamos a estudiar y se tratan algunos aspectos nuevos, apenas contemplados en el anterior trabajo, como la estrategia familiar de los sederos. Y las fuentes gremiales consultadas han permitido considerar con más certeza algunos temas, como la posición de las mujeres en el mundo gremial, la apertura de los gremios o su trato favorecedor a los familiares de los maestros.

En este artículo se utilizan como fuentes principales los testamentos de los sederos y de sus esposas y viudas conservados en el Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).¹¹ Los testamentos se utilizan generalmente para conocer la mentalidad o la actitud ante la muerte en la Edad Moderna. Pero como el documento siempre indica el oficio del testador (o del marido en el caso de las mujeres casadas y viudas), el nombre de sus padres, su oficio y lugar de residencia, el nombre de los albaceas (en la mayoría de los casos la relación con el/la testador/a, el oficio y el lugar de residencia) y los mismos datos sobre los heredero/a/s, se pueden utilizar también como fuente para la historia social o de la familia.¹² Así se ha recogido la documentación de 542 testadores (320 maestros y mancebos y 222 esposas y viudas), como se ve en la Tabla 1.¹³

11. Para garantizar la representatividad de las fuentes, se utiliza el trabajo de Castañeda, que ha vaciado todos los inventarios del quinquenio de 1790 a 1794 (Luis CASTAÑEDA, *Niveles de vida material en Barcelona a finales del siglo XVIII*, Memoria de licenciatura inédita, Barcelona: UAB, 1984). De entre los noventa notarios que había en Barcelona en los años estudiados por Castañeda, hemos elegido los nueve que parecían haber trabajado más con los sederos y vaciado todos los manuales que contienen testamentos e inventarios de esos nueve notarios desde 1770 hasta cuando terminó de trabajar cada uno. Así, los notarios y los libros vaciados son los siguientes (entre paréntesis, los años en que trabajó cada notario; después del paréntesis, la referencia de los libros vaciados): Ramón Font Alíer (1754-1786), 1.052/28-30; Josep Ribas Granés (1751-1803), 1.046/72-77; Francesc Madriguera Galí (1764-1796), 1.085/3-27; Jaume Sanjoan Novelles (1766-1805), 1.092/25-29; Joan Prats Cabrer (1770-1799), 1.104/41-44; Josep Guerau Sayrols i Carreras (1774-1810), 1.114/1-8, 46-50; Jaume Morelló (1775-1821), 1.117/34-43; Francesc Joan Elias i Bosc (1777-1817), 1.123/39-46; Francesc Portell (1790-1817), 1.142/35-48. Hemos mirado también los protocolos del notario Vicenç Gibert que registró las maestrías y los acuerdos de los consejos del gremio de *mitgers* de 1775 a 1790/enero, pero no hemos encontrado documentos privados de los miembros del gremio.

12. Como ventaja, se supone que la mayoría de los barceloneses hicieron testamentos en la época estudiada, y el porcentaje de las mujeres que los hicieron también era bastante elevado.

13. Como había testadores que hicieron varios testamentos, el número que figura en las tablas no es de los documentos sino de los testadores. Se han encontrado más documentos

TABLA 1

La documentación recogida (testamentos, 1770-1817)

<i>Testadores</i>	<i>Maestros y mancebos*</i>	<i>Esposas y viudas*</i>	<i>Total*</i>
Mitgers	74 (8)	51 (4)	125 (12)
Passamaners	30 (4)	20 (1)	50 (5)
Perxers	67 (7)	44 (3)	111 (10)
Velers	104 (23)	75 (21)	179 (44)
Velluters	11 (0)	12 (2)	23 (2)
Tintorers de seda	18 (2)	6 (1)	24 (3)
Retorcedors de seda	16 (4)	14 (2)	30 (6)
Total	320 (48)	222 (34)	542 (82)

* El número entre paréntesis es el de mancebos, o el de las esposas y viudas de mancebos, integrado en la cifra total de los individuos.

En el trabajo anterior hemos utilizado las maestrías como fuentes principales para conocer la procedencia de los nuevos maestros del gremio, pero como de momento no hemos localizado las maestrías de todos los gremios sederos ni de todos los tiempos, y además como en bastantes casos esos registros no indicaban datos familiares,¹⁴ aquí sólo se incorporan las maestrías de los *mitgers* (269 maestrías de 1775 a enero de 1790)¹⁵ para comparar su resultado con los obtenidos con los testamentos.

Somos conscientes de la necesidad de estudiar el funcionamiento de algún gremio en concreto y de observar también el aspecto no productivo del gremio, como la ayuda mutua o la identidad y la cultura del oficio, o también la conveniencia de profundizar en la historia personal de algún maestro, o su familia, pero estos temas los dejaremos para otras ocasiones.

de *mitgers*, *perxers* y *velers*, y menos de los otros cuatro oficios sederos. El número de los inventarios que localizó Castañeda también muestra la misma tendencia. Había localizado trece inventarios de *mitgers*, uno de *passamaner*, catorce de *perxers*, dieciséis de *velers*, dos de *velluters*, dos de *tintorers* y otros dos de *retorcedors*. Es posible que los tres gremios tuvieran más agremiados que los otros en los años 1790, y que estos fueran mucho más que las cifras que da el Catastro.

14. De 1790 a 1817, los datos de 131 de las 345 maestrías de *mitgers* y de 55 de las 325 de *perxers* eran incompletos. A. SOLÀ, Y. YAMAMICHI, «Ofici i família a Barcelona...».

15. Las maestrías y otros registros del gremio de *mitgers* que se han vaciado para este trabajo: AHPB, Vicenç GIBERT, 1.072/12, *Prothocolo de las escrituras otorgadas ... de diferents gremis de Barcelona*, 2-I-1780/4-XII-1785; *ibid.*, 1.072/13, *Prothocolo de las escrituras otorgadas ... de diferents gremis de Barcelona*, 15-I-1786/31-I-1790.

Las Siete Artes de la Seda en la Barcelona del siglo XVIII

La manufactura sedera barcelonesa, que apenas se podía asentar en una sericultura propia, se basaba más en la producción de géneros ligeros y pequeños como la muselina, los pañuelos estampados, las cintas o las medias que en la de las telas tradicionales, una producción que tenía más flexibilidad de cara al mercado. Este sector estaba organizado en siete gremios, cada uno con su monopolio de producción y venta, que eran los de los *barreters d'agulla y fabricants de mitges de telar*,¹⁶ los *passamaners*, los *perxers*, los *velers*, los *tintorers de seda* y los *retorcedors (retorsedors) de seda* (tabla 2). Cuando decimos «los sederos», nos referimos a los maestros y mancebos de estos siete gremios, pero esto no significa que los sederos se limitaran a producir telas y géneros de seda. La variedad de sus actividades económicas se puede conocer a través de los inventarios *post-mortem*, pero establecerla será el tema de otra investigación.

En la Barcelona del siglo XVIII había unos cien gremios, de los que unos ochenta pertenecían al sector manufacturero. De estos, unos veinte correspondían al sector textil y de la confección (tabla 2). El número de agremiados según el Catastro de los años 1729, 1770 y 1808 (tabla 2) indica tanto la decadencia de la industria lanera, que había jugado un papel importante en la economía y en la política barcelonesa hasta el siglo XVII, como la prosperidad de los sectores sederos en la ciudad de Barcelona en el siguiente.¹⁷

16. Como en la segunda mitad del siglo XVIII su producto principal eran las medias al telar, los llamaremos *mitgers*.

17. Es sabido que los datos del Catastro son poco fiables, pero pensamos que los podemos utilizar para tener una idea general y para hacer una comparación entre los gremios. En realidad, saber el número exacto de agremiados no es tan fácil como parece. Así, el «Libre del Misteri de la Santa Espina del *Gremi de Velers* en lo any 1764» registra más de 200 miembros según Molas (*Los gremios barceloneses...*, p. 467). Sumando todos los asistentes en los consejos generales del gremio de *mitgers* celebrados de 1785 a 1789 —que hemos vaciado sistemáticamente— y los nuevos maestros de los mismos años, resulta que en 1790 el gremio de *mitgers* tenía como mínimo 450 miembros, un número muy diferente al que da el Catastro. AHPB, Vicens GIBERT, 1.072/12, *Prothocolo de las escrituras otorgadas ...*; *ibid.*, 1.072/13, *Prothocolo de las escrituras otorgadas ...*

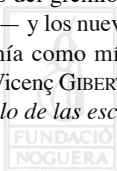

TABLA 2

Gremios de las manufacturas textiles y de la confección en la Barcelona del siglo XVIII

Rama	Nombres más comunes de la documentación de la época	Nombres en castellano que salen en el Catastro y otra documentación	Clase tributaria	El número de los agremiados según el Catastro *1		
				1729	1770	1808
Seda	barreters d'agulla, mitgers de telar, fabricants de mitges	barreteros de aguja y fabricantes de medias al telar	1	45	54	x
	passamaners	cordoneros	1	53	39	43
	perxers	percheros, galoneros	2	39	48	x
	velers	veleros, texedores de velos	2	86	74	84
	velluters	terciopeleros	2	45	20	27
	tintorers de seda	tintoreros de seda	2	15	12	x
Lana	retorsedors de seda	torsedores de seda	2	22	35	x
	tintorers de draps, o de llana	tintoreros de paños	2	11	9	10
	flassaders	manteros	2	15	7	2
	perayres	"perayres", "pelayres",	3	57	26	8
	texidors de llana	texedores de lana	3	71	16	x
Otras ramas de textil	carders	"carders"	3	4	5	3
	texidors de lli	texedores de lino	x	x	x	x
	cotoners	algodoneros	2	2	x	4
	corders, corders de cànem	sogueros de cañamo	x	43	41	33
Confección	sastres	sastres	2	275	230	264
	fadrins sastres	manzebos sastres	2	62	41	53
	tiradors d'or	tiradores de oro	1	3	7	9
	Julians Mercers Vells (cinters, ferreters, guanters, sombrerers, ollerayres, pentiners i cartayres)	sinteros (cinteros), ferreteros, guanteros, sombrereros, anteojeros, peyneros, cartayres	1-3 según el oficio	39	37	23
	*2					

*1 P. MOLAS, *Los gremios barceloneses...*, p. 254-256.

*2 El número de agremiados de "Julians Mercers Vells" es la suma de la cifra de los siete gremios que salen separados en el Catastro.

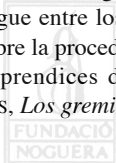
La movilidad social o profesional: la procedencia socioprofesional y geográfica de los sederos

La discusión sobre el sistema gremial se basa tanto en que los gremios impedían la libertad de la actividad por su monopolio de la producción y la venta, y por el rígido control del proceso de producción y de la calidad de los productos, como en que eran unas instituciones cerradas que no admitían la participación de los «forasteros» e impedían la dinámica social. Como dice Moral, se ha repetido una imagen del gremio del siglo XVIII que excluía a los «forasteros» que no fueran ni hijos ni yernos de los maestros del mismo gremio.¹⁸ En el caso de los sederos, los reglamentos de los gremios favorecían a los hijos y yernos de los maestros,¹⁹ pero ¿esos artículos de las ordenanzas impidieron que un hijo de una familia ajena al oficio entrara como aprendiz y llegara a ser maestro? Molas apunta que los gremios sederos eran más abiertos que otras corporaciones de la época y que el control de las familias influyentes era menos decisivo, pero sólo cita unos datos parciales sobre su apertura.²⁰ A continuación intentamos contestar con más claridad a esta cuestión.

18. Según Moral Roncal, «los historiadores que han investigado la organización del trabajo del siglo XVIII afirman que los gremios españoles se cerraron definitivamente a quienes no hubieran formado lazos consanguíneos con los maestros», y cita como autores a García Abellán, García Monerris y González Muñiz, entre otros. Antonio Manuel MORAL RONCAL, *Gremios e Ilustración en Madrid (1775-1836)*, Madrid: Editorial Actas, 1998, p. 99.

19. Citando algunos ejemplos, la cuota para obtener la maestría de *mitger*, según la propuesta de las ordenanzas de 1776, era de 50 libras, más otras cinco de propina para los *fadrins forros* (artículo 22), mientras los hijos o yernos del maestro la tenían establecida en 10 libras (artículo 23). Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Junta de Comerç, vol. 15, «Copia de las Ordenanzas que esta Real Junta de Comercio ha formado que el Gremio de Barreteros Fabricantes de Medias y demás maniobras de ahuja y telar de esta ciudad, 28 de junio de 1776», f. 42r-43r. Las ordenanzas de los *velers* de 1673 eximían a los hijos de maestro de la obligación de hacer los cuatro años de aprendizaje y trabajar tres años como mancebo en el taller de un maestro agremiado, como requisitos para presentarse a los exámenes de maestría (artículos 2-4). AHCB, AMM-C-52, 01-01-04, Llibre segon de privilegis de la Confraria de Teixidors de Vels de Seda, 08-V-1564/13-V-1687, p. 11-15.

20. Molas afirma que, entre los 127 nuevos maestros *velers* que hubo de 1766 a 1787, 63 eran hijos o yernos de maestro del mismo gremio y 64 eran mancebos forasteros (llamados *fadrí forro*). Pero no distingue entre los hijos y yernos, y tampoco estudia su procedencia. Cita también los datos sobre la procedencia de los aprendices de los *velers* de 1753, los mismos datos sobre los aprendices de *retorcedors* de 1762 a 1765, y de *passamaners* de 1785 a 1787. P. MOLAS, *Los gremios barceloneses...*, p. 442-443, 447.

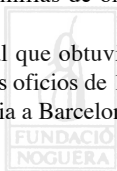
Según esta investigación, con los testamentos de 1770-1817, la procedencia profesional de los sederos era muy diversa (gráfico 1-1). El porcentaje de los sederos cuyos padres tenían el mismo oficio no llegaba al 30 % (91 de 320, 28,44 %), y la procedencia de otros oficios de la seda o de la rama de textil, o de la confección, tampoco era muy elevada (sumando las tres categorías, 38 de 320, 11,88 %). En una palabra, en gran medida su procedencia se dispersaba por todos los sectores del artesanado y del comercio. En cambio, llama la atención que los hijos de *pagesos*, o del sector agrario, constituyeran más del 20 % (68 de 320, 21,25 %).

Había bastantes sastres y bordadores en la confección; cerrajeros (*manyans*) y latoneros (*courers*) en el metal; zurradores (*assahonadors*) y zapateros en la piel; cereros (*candelers de sèu*) y fabricantes de cuerdas de vihuela (*corders de viola*), o un papelero en otras ramas de la producción artesanal; horneros, fabricantes de pasta de sopa (*fideuers*) y taberneros en la alimentación; cirujanos o notarios en las profesiones liberales. También había maestros sederos procedentes del sector del transporte y de servicios como alquiladores de mulas o peluqueros (*caballerayres*) en «otros». Nueve de los doce hijos de comerciantes al por menor eran «*revedors*» de Barcelona y no se ha encontrado ningún hijo de «*botiguer de teles*». Entre los hijos de *pagesos* hay algunos que llegaron a ser maestros gremiales importantes, como el *mitger* Silvestre del Sol (hijo de un *pagès* de Santa Coloma de Gramanet), o los *velers* Manuel Armengol (de San Joan de Galí, Osona) y Nicolau Sivilla (de Calella) —a estos dos últimos antes los hemos citado como fabricantes de indianas.²¹

En cuanto a su procedencia geográfica, dos tercios eran de Barcelona ciudad y la mayoría del resto era de Cataluña (gráfico 1-2). No se ha encontrado ninguno procedente de fuera de Cataluña y de dentro de España, y sólo dos eran extranjeros (uno era hijo de un fabricante de medias de Vigan, Francia, y el otro era hijo de un campesino de Brea, Piamonte).²²

21. Gracias al trabajo de Thomson, sabemos que la fortuna y la fama de Armengol y Sivilla se debía a la industria algodonera y a su inversión en el comercio con ultramar, pero no tenemos información sobre sus familias de origen. J. K. J. THOMSON, *A Distinctive Industrialization...*, p. 153, 209-210.

22. Este porcentaje casi iguala al que obtuvimos en el trabajo anterior: más de un 60 % de los nuevos maestros de los tres oficios de 1790 a 1817 había nacido en Barcelona. A. SOLÀ, Y. YAMAMICHI, «Ofici i família a Barcelona...».

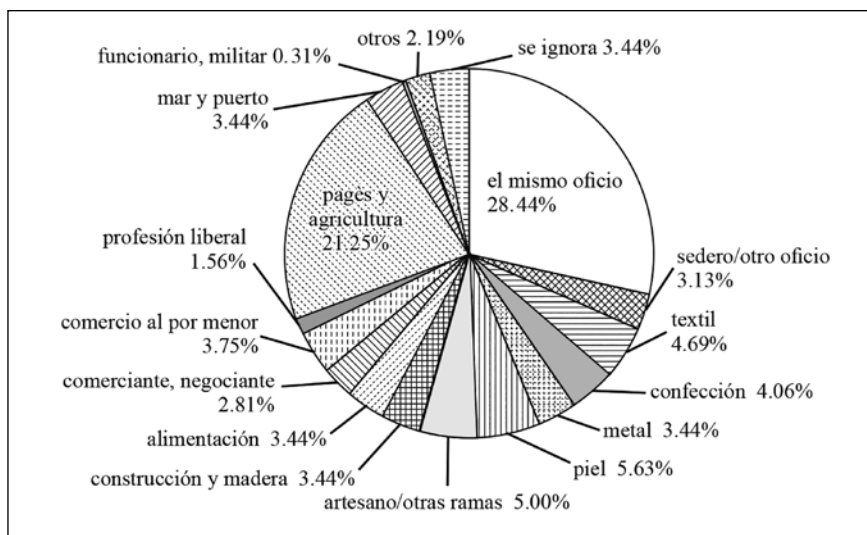

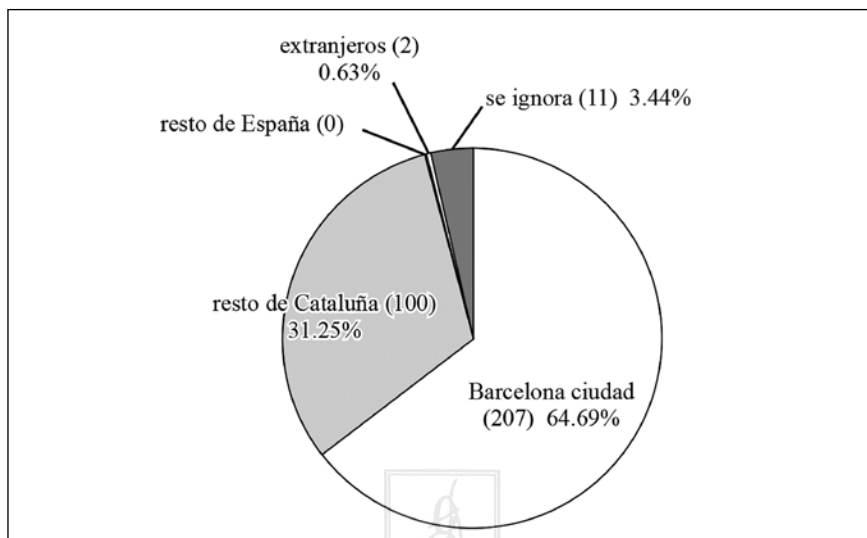
GRÁFICO 1

La procedencia de los sederos (según los testamentos, 1770-1817)

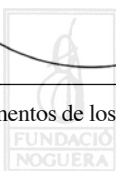
1.1 La procedencia socioprofesional

1.2 La procedencia geográfica

Fuentes: elaboración propia de los testamentos de los sederos, 1770-1817, total: 320 testadores

Observaciones sobre la procedencia profesional y geográfica de los sederos

Cuando entramos en los detalles de la procedencia socioprofesional y geográfica, primero queremos anotar que la mayoría de los hijos con padres del mismo oficio era de Barcelona (86 de 91), y los diez hijos de padres de otro oficio de la seda eran todos de Barcelona. En cambio, en el caso de los hijos de los artesanos de otra rama de textil como los «parayres» y sogueros de cáñamo, nueve de los quince habían nacido fuera de la ciudad de Barcelona, y en el caso de los hijos de los artesanos de otras manufacturas el porcentaje era aproximadamente igual que el del total (un tercio había nacido fuera de Barcelona). Se puede decir que los gremios sederos estaban abiertos a los hijos de otros oficios, pero no tanto a los sederos de fuera de la ciudad. Aunque no eran muchos, se han encontrado hijos de sogueros de Vich o de Cervera, de *parayres* de Sant Hipòlit de Voltregà (Osona) o de Sabadell, de un *pentiner* de Torelló (Osona), o de un *pedrenyaler* de Ripoll, lo que nos recuerda que la manufactura tradicional prosperaba entonces en el interior de Cataluña y que por esto existían unas redes de comercio y comunicación entre esas zonas y Barcelona. También se han encontrado hijos de un comerciante de Olot, de un marinero de Mataró o de un patrón de barca de Tossa.

En el caso de los hijos de *pagesos*, 61 de los 68 habían nacido fuera de Barcelona. Su procedencia se dispersaba desde el llano barcelonés y su entorno y algunas poblaciones costeras próximas hasta el interior de Cataluña, incluidos algunos pequeños pueblos de los Pirineos. De Barcelona y su entorno procedían trece (siete de la ciudad y seis del llano y su entorno). Destacan en número los del Maresme (dieciséis) y del Vallés (ocho), pero los de la Cataluña interior tampoco eran pocos. No solamente de las ciudades como Manresa y su entorno (dos y tres, respectivamente). También algunos *pagesos* de los pueblos de Osona o del Ripollès y otras comarcas alejadas de Barcelona mandaron a sus hijos a aprender el oficio a la capital (seis y uno, respectivamente). Entre ellos, encontramos dos que eran de Tredós, un pueblo de Vall d'Arán; uno de Aja, en la Cerdaña, o uno de Tor, un pequeño pueblo del Pirineo catalán.

Como era necesario conocer gente y tener un mínimo de capital para mandar a los hijos a la ciudad como aprendiz de algún oficio, se puede suponer que no eran hijos de campesinos pobres, pero es difícil imaginar sus niveles sociales o económicos sin hacer estudios familiares de casos concretos. En general, no se puede pensar que el mundo de los campesinos fuera del todo ajeno a las manufacturas textiles, cuando muchas familias

hacían trabajos como hilar o tejer. Además, en las zonas fronterizas como Vall d'Arán o la Cerdanya había rutas de contrabando de productos de algodón franceses, y había poblaciones como Olot y su entorno donde existía una manufactura algodonera muy fuerte. Un caso elocuente de maestro procedente de una de estas zonas de montaña es el del *mitger* Sebastià Saforcada (hijo de un *pagès* de Tredós, Vall d'Arán), casado con la hija de un comerciante de Barcelona, que fabricaba gran variedad de medias de algodón y de estambre, gorras de algodón y de lana, y otros géneros de seda. Las medias de algodón las fabricaba con telares franceses, cosa nada común entre los *mitgers* de Barcelona.²³

Diferencias dentro del sector sedero: la procedencia de los sederos

El porcentaje de la procedencia profesional variaba según el oficio. Por ejemplo, el porcentaje de los hijos con padres del mismo oficio —que en términos generales se situaba por debajo del 30 % como se ha señalado antes— era del 9,46 % en el caso de los *mitgers* (7 de 74), del 50 % en el caso de los *passamaners* (15 de 30), del 26,87 % en el caso de *perxers* (18 de 67), del 30,77 % en el caso de los *velers* (32 de 104), del 54,55 % en el caso de los *velluters* (6 de 11), del 33,33 % en el caso de los *tintorers* (6 de 18) y del 43,75 % en el caso de los *retorcedors* (7 de 16).

El porcentaje más alto de los *passamaners* podría significar que era un sector más tradicional y cerrado, y el de los *velluters* y *retorcedors* que estos oficios estaban en decadencia, con una parte de sus trabajos absorbida por los *velers*, por lo cual no necesitaban más mano de obra ni suscitaban tanto interés entrar en ellos desde otros sectores. Pero, entre los oficios que prosperaban como los *mitgers*, los *perxers* y los *velers*, también se encuentran diferencias (gráfico 2). Sorprende la variada procedencia de los *mitgers* (gráfico 2-1), y tanto en el caso de los *perxers* como en el de los *velers*, hay aproximadamente un 30 % de hijos cuyo padre era del mismo oficio, pero se ve que el sector de los *perxers* era más abierto a otras profesiones variadas, mientras que en el de los *velers* había muchos hijos de *pagesos* (30 de 104) y su porcentaje (28,85 %) igualaba casi al de los hijos con padres *velers* (30,77 %), y había menos hijos de otras ramas del artesanado o del comercio (gráfico 2-2, 2-3).

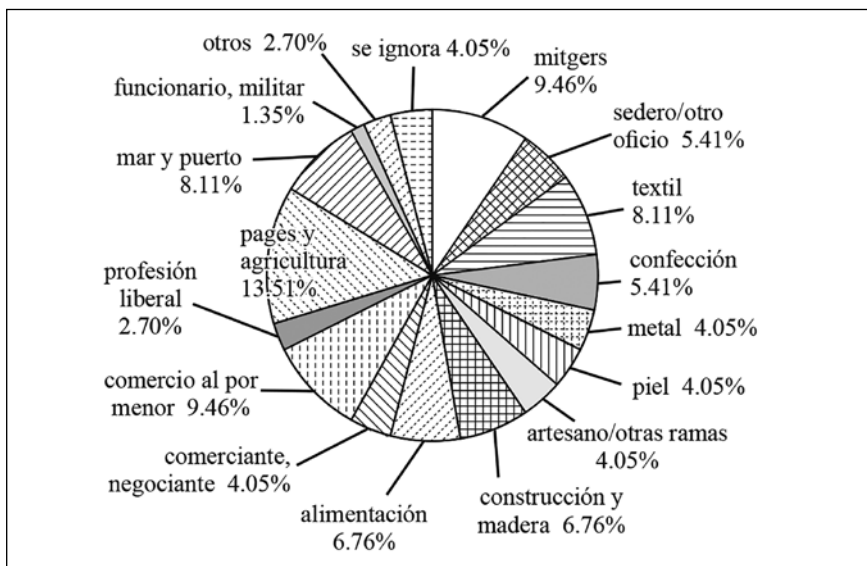

23. El inventario de sus bienes ofrece información de los telares y mercancías que tenía, 14 de marzo de 1797. AHPB, Jaume MORELLÓ, 1.117/42, *Manuale inventariorum et encantium*, 19-X-1792/28-XI-1803, f. 73r- 82v.

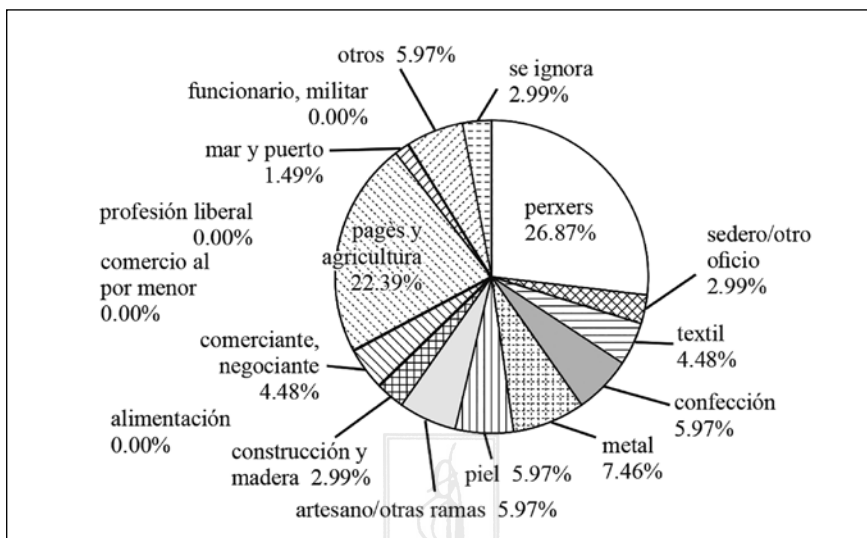
GRÁFICO 2

La procedencia socioprofesional de los sederos: diferencia según los oficios

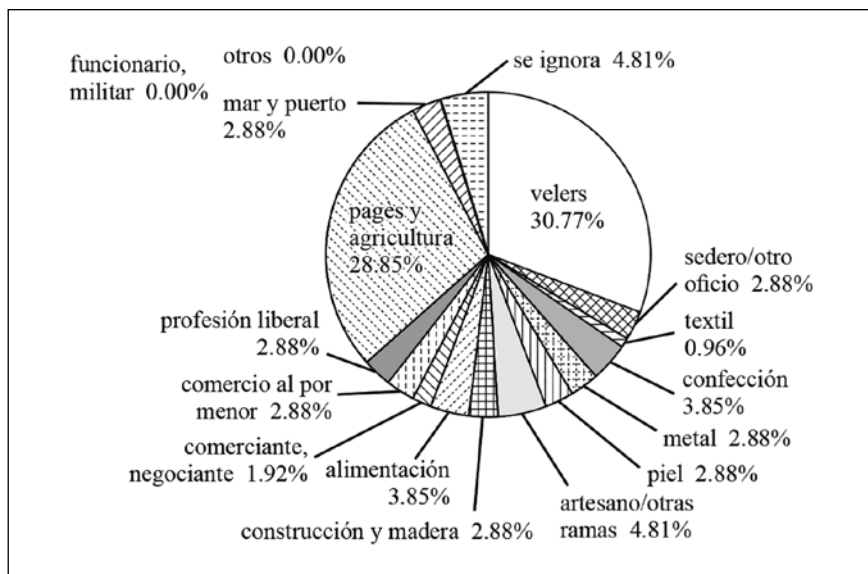
2.1 Mitgers (total: 74 testadores)

2.2 Perxers (total: 67 testadores)

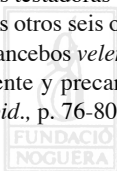

2.3 Velers (total: 104 testadores)

Debe suponerse que esta diferencia viene de las características de cada oficio. El sector *mitger* (de telar) era una rama más nueva y en esa coyuntura aumentaba su producción para conquistar los mercados colonial y nacional. En el sector *perxer* había más maestros ricos con clientela más fija, porque producían mercancías que se utilizaban para la indumentaria y los adornos más caros y tradicionales. El sector de los *velers* buscaba más mano de obra por el éxito de los tejidos y pañuelos pintados «a la china», y al mismo tiempo era el sector en el que se había generalizado más la penetración del capitalismo.²⁴

24. Sobre las características de cada oficio, ver P. MOLAS, *Los gremios barceloneses...*, p. 463, 501, 513. La diferencia también se percibe en el carácter de la documentación recogida. Como se ve en la tabla 1, el porcentaje de testadores mancebos supera el 20 % en el caso de los *velers* (23 de 104) y de las testadoras esposas o viudas de mancebos de *velers* llega al 28 % (21 de 75), mientras en los otros seis oficios este porcentaje gira alrededor del 10 %. Se supone que había bastantes mancebos *velers* que no llegaban a ser maestros, lo que podría indicar que el trabajo dependiente y precario era más común en el sector velero. Sobre los «maestros jornaleros», ver *ibid.*, p. 76-80.

La existencia de diferencias generacionales

Según la investigación anterior realizada con Àngels Solà sobre las maestrías de los *mitgers*, *perxers* y *velers* de 1790-1817, el porcentaje de hijos de maestro del mismo gremio entre los nuevos maestros fue del 40,85 % (125 de los 345 nuevos maestros *mitgers*, que corresponden al 36,23 %, 142 de los 323 nuevos maestros *perxers*, 33,98 % y 70 de los 157 nuevos maestros *velers*, 44,58 %),²⁵ más alto que los mostrados por los testamentos en este trabajo, que fue del 28,44 % (y del 23,27 % entre los mismos tres oficios).

Como esta discordancia se percibía también en el anterior trabajo entre los resultados de las maestrías y de los testamentos de los tres oficios en los mismos años de 1790-1817, y había que buscarle una explicación para garantizar la representatividad de los resultados obtenidos con los testamentos, suponíamos dos posibles razones, que son: 1) como la investigación con los testamentos no se limita a los maestros agremiados, es posible que recoja más artesanos que no eran ni hijos ni yernos de un maestro del gremio;²⁶ 2) los sederos que hicieron su maestría en 1790-1817 y los que hicieron testamento en los mismos años pertenecían a dos generaciones diferentes.

Pensamos que para entender esta discordancia se debían estudiar también los datos de las maestrías de los años anteriores, y en esta investigación se ha ampliado cronológicamente el estudio de las maestrías, pero sólo en el caso de los *mitgers*.²⁷ Así, se ha comprobado lo acertada que era la segunda de las suposiciones señaladas más arriba en el caso de este oficio. Si se comparan los datos de las maestrías de 1776-1789 —localizadas y vaciadas para este trabajo— y los de los testamentos de 1790-1817, es decir, las maestrías y los testamentos en los años correspondientes a la trayectoria vital de una generación de *mitgers*,²⁸ se han obtenido los resul-

25. A. SOLÀ, Y. YAMAMICHI, «Ofici i família a Barcelona...».

26. Por ejemplo, el caso de los *velers*, si se eliminan los mancebos y los maestros no agremiados, el porcentaje de los hijos del mismo oficio (que era el 30,77 %) aumenta al 35,90 %.

27. Se ha retrotraído la investigación hasta el 1775, porque las maestrías de *mitgers* de enero de 1775 a enero de 1790 se han encontrado en los manuales del notario Vicenç Gibert, que registraron otros documentos de la corporación. De la comparación se han excluido los datos de 1775, porque sus informaciones eran incompletas.

28. Aunque somos conscientes de una limitación común de las fuentes, tanto de las maestrías como de los testamentos, de que no disponemos de la información sobre la edad en que los hicieron. Pero en términos generales, podremos suponer que en la trayectoria vital hay diferencia de la edad en que muchos maestros alcanzaron a la maestría y en que hicieron su último testamento.

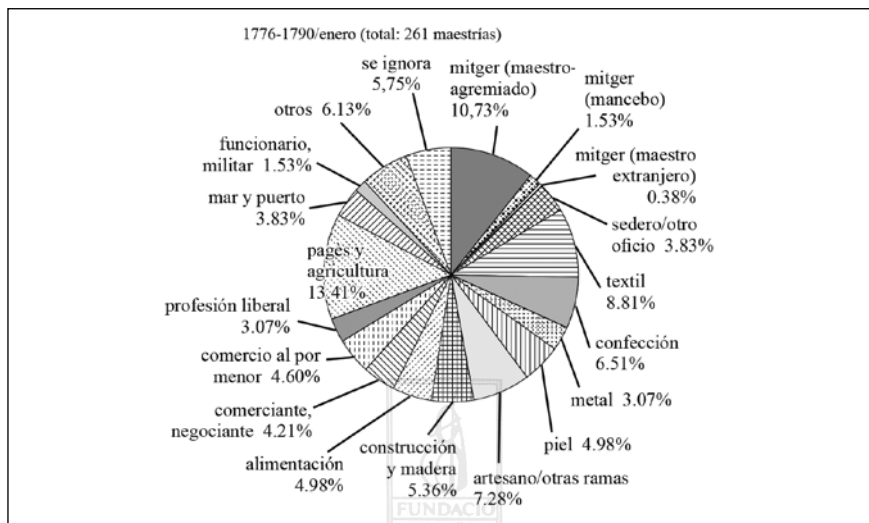
tados casi idénticos (gráficos 3-1 y 3-2). En concreto, el porcentaje de los *mitgers* con padres del mismo oficio fue del 12,64 % (sumando los casos de hijos del maestro del mismo gremio, hijos del mancebo y del maestro extranjero, fueron 33 de 261) en las maestrías (gráfico 3-1) y del 12,28 % en los testamentos (gráfico 3-2). Además, la diversidad de su procedencia profesional muestra una tendencia similar.

En el caso de los *mitgers*, comparando los datos de las maestrías de 1776-1790/enero y los de 1790-1817, se ve una diferencia notoria en el porcentaje de los hijos del maestro del mismo gremio, que fue del 10,73 % en el primer período y del 36,23 % en el segundo. Resulta evidente que el gremio de *mitgers* acogía menos «forasteros» en 1790-1817 que en 1776-1789, a pesar de que mantenía un grado de apertura importante. Pensamos que cabe suponer que en el ciclo expansivo de 1770-1780 se acogió más gente de fuera de los gremios y que en los años 1790 y principios del siglo XIX, período de crisis y estancamiento, muchos hijos de esos maestros se quedaron en esta corporación, aumentando el porcentaje de los hijos de maestro del mismo gremio, o la corporación se cerraba para protegerse. Para comprobar esta hipótesis, se tendrán que encontrar y vaciar también las maestrías de los otros oficios sederos para un período más largo.

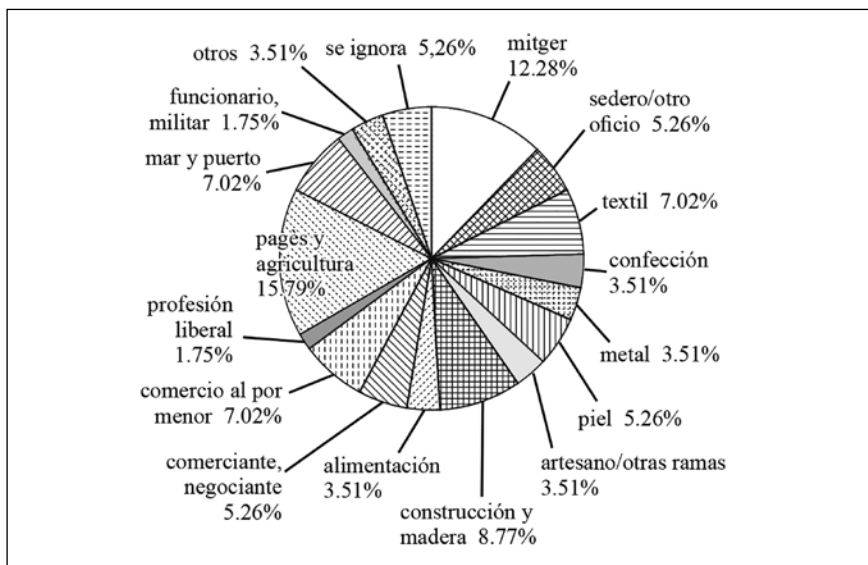
GRÁFICO 3

La procedencia socioprofesional de los *mitgers* según fuentes

3.1 La procedencia de los *mitgers* según las maestrías, 1776-1790/enero (total: 261 maestrías)

3.2 La procedencia de los *mitgers* según los testamentos, 1790-1817 (total: 57 testadores)

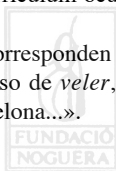

Una endogamia limitada: la procedencia de las mujeres de los sederos

Generalmente se ha considerado que existía una endogamia en el mundo gremial, y aun cuando se habla del trabajo de las mujeres —excluidas del sistema de formación técnica formal de los gremios— se ha señalado que las niñas de la familia artesana aprendían el oficio de sus padres desde pequeñas, que sería también el de su futuro marido, para luego participar en la administración del taller de éste.²⁹ También se ha repetido la historia de un mancebo que se casaba con la hija de un maestro agremiado para conseguir ser maestro. Pero gracias a nuestra investigación sobre las maestrías, sabemos que el porcentaje de los yernos entre los nuevos maestros de los tres oficios de *mitgers*, *perxers* y *velers* entre 1790 y 1817 fue sólo del 4,55 %.³⁰ En el caso de las maestrías de los *mitgers* otorgadas en el período

29. Lo que Romero llama «el currículum oculto». J. ROMERO, *La construcción de la cultura de oficio...*, p. 256-257.

30. Once casos de *mitgers*, que corresponden al 3,16 %, veinticinco casos de *perxers*, que corresponden al 8,09 %, y un caso de *veler*, que corresponde al 0,64 %. A. SOLÀ, Y. YAMAMICHI, «Ofici i família a Barcelona...».

de enero de 1775 a enero de 1790 también, sólo 9 de los 269 nuevos maestros eran yernos de un maestro del mismo gremio (3,35 %).

El análisis de los testamentos de 222 esposas y viudas de los sederos también muestra una realidad alejada de la endogamia. Los resultados de la investigación muestran que la procedencia profesional de las esposas y viudas fue muy diversa (gráfico 4-1). El porcentaje de hijas cuyo padre tenía el mismo oficio que su marido (es decir, el matrimonio entre los hijos de dos familias del mismo gremio, o de casos de jóvenes que accedieron al oficio por casarse con hija del miembro del gremio) se limitó al 13,06 % (29 de 222). Y, si se suman las hijas de artesanos de otros oficios de la seda, de textil o de la confección, las mujeres procedentes de las familias de oficios afines alcanzaron el 27,93 % (62 de 222). Se puede imaginar que el matrimonio entre familias de oficios afines favorecía tanto al negocio de los padres como a los hijos para ampliar las redes comerciales o de compras de materias primas, evitando el riesgo que podían sufrir en caso de crisis por tener los mismos oficios. Además, la procedencia geográfica de las esposas y viudas es casi igual que la de los sederos. Dos tercios (151 de 222) habían nacido en la misma ciudad y todo el resto (menos 8 casos cuya procedencia geográfica se ignora) en Cataluña (gráfico 4-2).

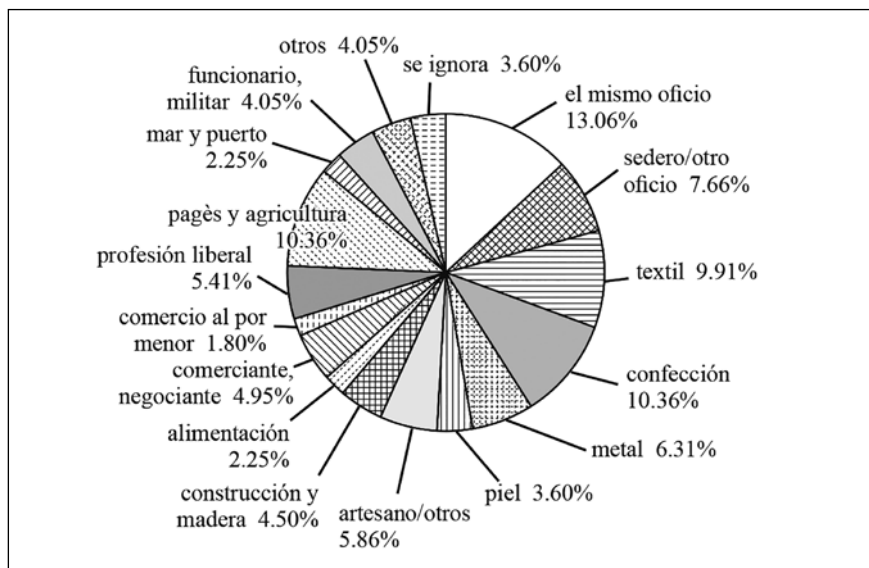
El hecho de que casi el 60 % de los matrimonios se contrataban con familias cuyo oficio no tenía nada que ver con el sector textil, indica que la aportación de las mujeres a la familia artesana no radicaba sólo en el conocimiento del oficio, aprendido desde pequeña en la casa paterna, sino que también importaban otros factores como la dote, el dominio de las técnicas comunes como llevar la contabilidad o saber tratar a la gente, el deseo de reforzar las relaciones locales existentes, o crearlas, como medio para intentar el ascenso social, etcétera. Y también, como estamos empezando a tener informaciones sobre el tema, además de que se permitía que las mujeres pudieran vender al por menor géneros pequeños producidos por ellas mismas —oficialmente permitido por una ordenanza municipal de 1636—, existían algunas mujeres autónomas que llevaban el negocio de los productos de seda, y posiblemente habría una actividad productiva por las hijas y mujeres de las familias ajenas al sector sedero fuera del sistema gremial.³¹

31. Àngels SOLÀ, Mercè RENOM, «The Independent Textile Women of Barcelona: “filempueres” and “tafetaneres” in the Seventeenth Century», in *The 10th European Social Science History Conference*, Vienna, 23-26/April/2014. Esta comunicación trata de la actividad autónoma productiva y mercantil de las mujeres en ciertos sectores sederos de

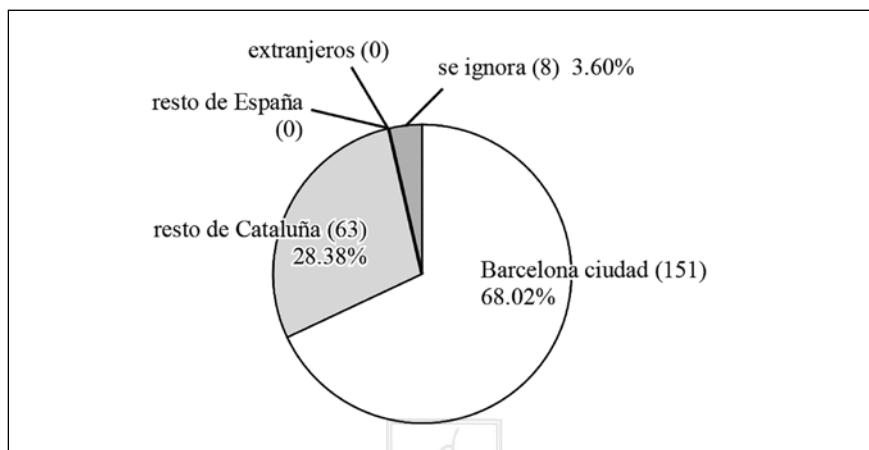
GRÁFICO 4

La procedencia de las esposas y viudas de los sederos (según los testamentos, 1770-1817)

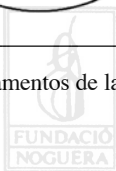
4.1 La procedencia socioprofesional

4.2 La procedencia geográfica

Fuentes: Elaboración propia de los testamentos de las esposas y viudas de los sederos, 1770-1817, total: 222 testadoras

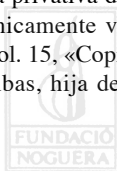

Diferencia dentro del sector sedero: la procedencia de las esposas

El análisis de la procedencia socioprofesional de las esposas y viudas muestra características distintas según el oficio. Había más esposas y viudas procedentes de la familia sedera en el caso de los *passamaners* (7 de 20, 35,00 %) y en el de los *velluters* (5 de 12, 41,67 %), mientras que este porcentaje era más bajo en el caso de los *mitgers* (9 de 51, 17,65 %) y en el de los *velers* (13 de 75, 17,33 %), y sólo había una en el caso de los *retorcedors* (7,14 %). La diversidad de la procedencia profesional de las esposas y viudas es más acentuada en el caso de los *mitgers* (gráfico 5-1), posiblemente debido a la mayor apertura que tenía el gremio como ya se ha indicado. La existencia de hijas de comerciantes y de algunos marineros se debía a que sus progenitores vendían medias en el mercado nacional o colonial. En el caso de los *perxers* (gráfico 5-2) había más esposas y viudas que procedían del sector sedero, textil y de la confección (20 de 44, 45,45 %), y también había hijas de funcionarios o militares (4 de 44, 9,09 %), e incluso el caso de la hija de un ciudadano honrado³² (contado como «otro»), lo cual refleja las relaciones que tenía una parte de maestros ricos con las clases privilegiadas de la ciudad. En el caso de los *velers* (gráfico 5-3), además de las hijas de los sectores de textil y de la confección (17 de 75, 22,67 %), había algunas hijas de artesanos de otros sectores como el del metal (8 de 75, 10,67 %). ¿Esto indicaría a lo mejor la relación de los sederos con los artesanos del metal para innovar y fabricar los telares? o ¿una hija de cerrajero tendría la dote elevada? Podemos suponer muchas posibilidades, pero para llegar a una conclusión faltan unos estudios más concretos de casos.

la Barcelona del siglo xvii, pero hemos encontrado pleitos de la misma índole en el siglo xviii en la documentación procedente del CAMS. En las ordenanzas de los gremios hay artículos que permitían a las mujeres vender géneros producidos por ellas mismas al por menor. Podemos mencionar, por un lado, las ordenanzas de los *velers* de 1685, que permitían a las mujeres vender productos, pero les prohibían abrir tiendas (AHCB, AMM-C-52, 01-01-04, *Llibre segon de privilegis...*, p. 62-64); por otro, la propuesta de las ordenanzas de los *mitgers* de 1776, que exceptuaba de la privativa de la venta por menor del gremio a «las mugeres en quanto se les permite únicamente vender las que con sus propias manos trabajan» (AHCB, *Junta de Comerç*, vol. 15, «Copia de las Ordenanzas...», f. 36v.).

32. Se trata de Teresa Roure Ribas, hija de Ignasi Ribas, ciudadano honrado de Barcelona.

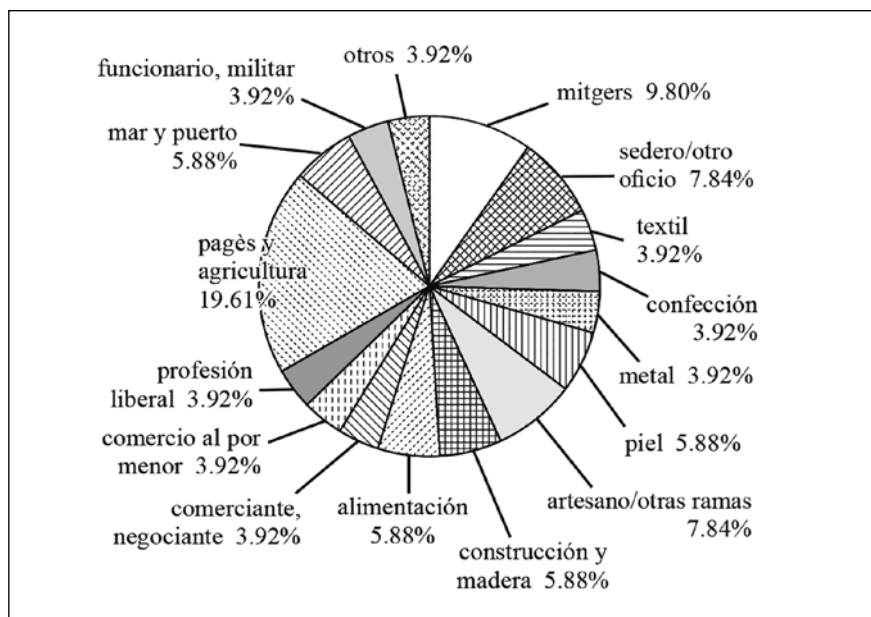

Como hemos visto hasta aquí, casi el 60 % de las esposas y viudas de sederos eran hijas de familias de una profesión ajena — sólo el 40 % de ellas procedieron de una familia del oficio sedero, de textil o de la confección—, y el porcentaje de los artesanos que se casaron con las hijas de maestro agremiado era muy bajo. Es cierto que se encuentran ejemplos como Isabel Torras y Torras, hija primogénita y heredera del acaudalado *mitger* y *passamaner* Matheu Torras, que se casó con su primo que había sido aprendiz y mancebo en el taller de su padre durante muchos años,³³ pero era un caso nada corriente ni común.

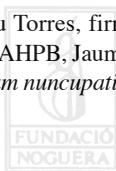
GRÁFICO 5

La procedencia socioprofesional de las esposas y viudas de los sederos: diferencia según los oficios

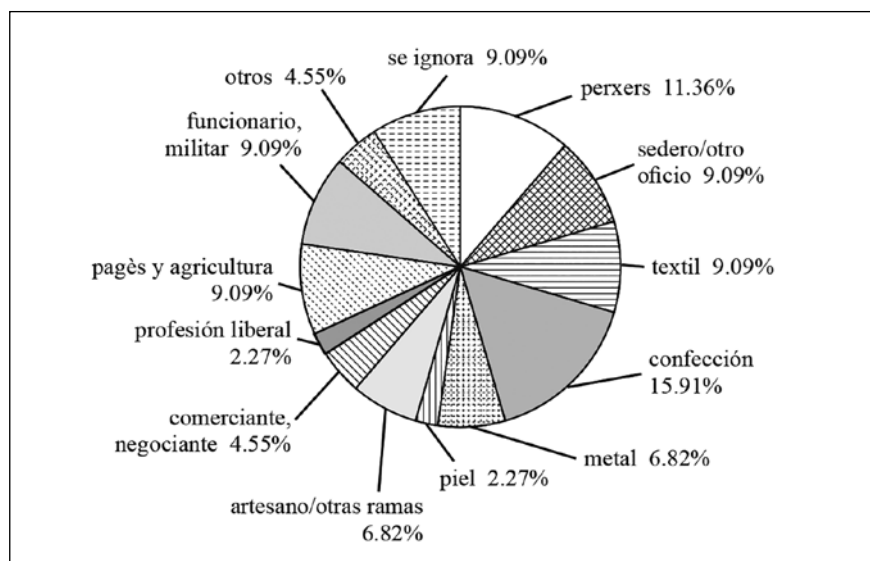
5.1 Esposas y viudas de los *mitgers* (total: 51 testadoras)

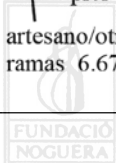
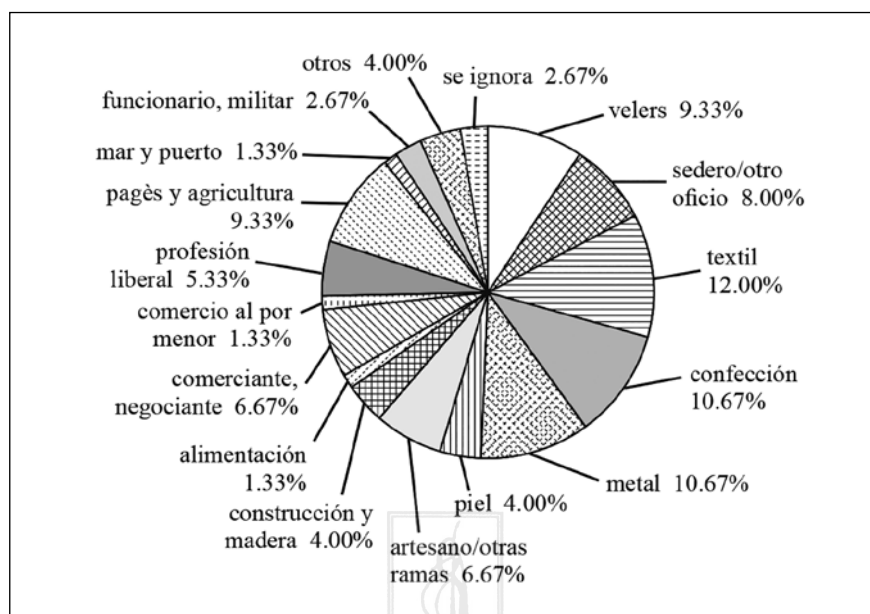
33. Testamento cerrado de Mateu Torres, firmado el 15 de junio de 1776, abierto y publicado el 18 de septiembre de 1776. AHPB, Jaume MORELLÓ, 1.117/34, *Primum manuale ultimarum voluntatum seu testamentorum nuncupativorum necnon solemnium publicatorum*, 16-VI-1775/3-XII-1779, f. 39r-47r.

5.2 Esposas y viudas de los *perxers* (total: 44 testadoras)

5.3 Esposas y viudas de los *velers* (total: 75 testadoras)

La transmisión del oficio y de los bienes y el papel de las mujeres

¿A quién y cómo dejaron los sederos la herencia en sus testamentos? Para responder a la pregunta, se han analizado los testamentos de los *mitgers*, *perxers* y *velers* supuestamente válidos a la hora de la muerte del testador, que son los documentos: 1) que tuvieran inventario *post-mortem*, 2) que fueran testamentos cerrados, abiertos y publicados por el notario a la muerte del testador, o 3) que hicieran referencia al mal estado de salud del testador, diciendo por ejemplo, «detingut en lo llit de una grave malaltia de la que temo morir», para excluir así los testamentos que se hicieron cuando eran jóvenes y estaban sanos. En estas condiciones se han recopilado los testamentos de 48 *mitgers*, 39 *perxers* y 71 *velers*, que suman en total 158 de estos documentos.

¿A quién dejaron la herencia estos 158 sederos y qué posición tenían las mujeres (las viudas) en los testamentos? Sabiendo que el sistema hereditario catalán favorecía al primogénito, llama la atención que el porcentaje de los testadores que dejaron su herencia a su hijo primogénito, o a su hija primogénita en caso de carencia de un varón, se limitara al 34,18 % y al 10,13 %, respectivamente (tabla 3). En cambio, los que dejaron su herencia a su esposa alcanzaron casi el 25 % (39 casos), a pesar de que por lo menos en doce de estos 39 casos la pareja tenía hijos.³⁴ El porcentaje de asignar a la esposa como usufructuaria de todos los derechos y bienes también era alto, llegando a constituir casi un tercio de los testamentos (32,28 %) (tabla 4).

TABLA 3

Herederos/as y el repartimiento de la herencia según los testamentos vigentes a la muerte del testador (*mitgers*, *perxers*, *velers*, 1770-1817)

Herederos/as	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	Total	%
Hijo primogénito	18	13	23	54	34,18
Hija primogénita	6	6	4	16	10,13

34. Como en algunos de esos casos mencionaron a los hijos y en otros no, no siempre se puede comprobar si tenían hijos o no. Pero en doce casos (un *mitger*, cinco *perxers* y seis *velers*) se mencionaron los nombres de los hijos, y en cinco (un *mitger*, dos *perxers* y dos *velers*) los testadores pusieron la condición de que después de la muerte de su esposa la herencia se transmitiera a alguno de sus hijos comunes.

<i>heredero/a/os/as</i>	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	<i>Total</i>	<i>%</i>
Otro/a/os/as hijo/a/os/as	1	1	0	2	1,27
Repartimiento entre hijos	1	2	2	5	3,16
Esposa	9	13	17	39	24,68
Esposa e hijo/a/os/as	2	2	3	7	4,43
Hermano/a	5	0	4	9	5,7
Sobrino/a	0	1	4	5	3,16
Nieto/a	0	0	2	2	1,27
Madre/padre	3	0	3	6	3,8
Otro tipo de repartimiento	1	0	1	2	1,27
Iglesia	0	0	3	3	1,9
Albaceas, <i>hereus de confiança</i>	2	0	1	3	1,9
Otro/s	0	1	4	5	3,16
Total	48	39	71	158	100

TABLA 4

Posición de las viudas según los testamentos vigentes a la muerte del testador (*mitgers, perxers, velers, 1770-1817*)

	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	<i>Total</i>	<i>%</i>
Heredera universal	9	13	17	39	24,68
Usufructuaria	18	12	21	51	32,28
Coheredera	2	2	2	6	3,8
Menor derecho	3	4	5	12	7,59
Nada	2	0	0	2	1,27
(Testador) viudo con hijos	5	7	7	19	12,03
(Testador) soltero o viudo sin hijos	9	1	15	25	15,82
Se ignora	0	0	4	4	2,53
Total	48	39	71	158	100

Si del total de testamentos de estos sederos se eliminan los que eran de solteros o viudos, el peso de ellas como herederas se eleva aún más. Así, entre los 111 casos en que los testadores tenían esposa, el 35,14 % la asignaron como heredera y el 45,95 % como usufructuaria. Si se suman las dos categorías, el resultado supera el 80 % (tabla 5). Y entre los 70 casos en que

el heredero fue el hijo primogénito o la hija primogénita, se constata que 43 testadores (61,43 %) asignaron a su esposa como usufructuaria (gráfico 6).

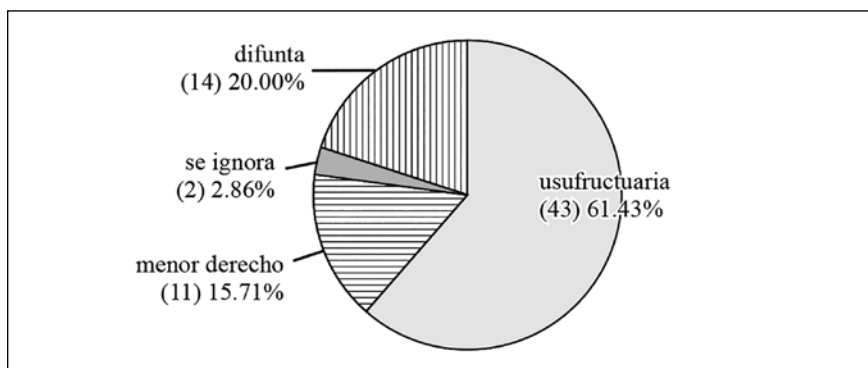
TABLA 5

Posición de las viudas de los testadores casados según los testamentos vigentes a la muerte del testador (*mitgers, perxers, velers, 1770-1817*)

	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	<i>total</i>	%
Heredera universal	9	13	17	39	35,14
Usufructuaria	18	12	21	51	45,95
Coheredera	2	2	2	6	5,41
Menor derecho	3	4	5	12	10,81
Nada	2	0	0	2	1,8
Se ignora	0	0	1	1	0,9
Total	34	31	46	111	100

GRÁFICO 6

Posición de las viudas cuando el testador deja su herencia a su hijo/a primogénito/a (*mitgers, perxers, velers, 1770-1817, total 70 testadores*)

Es cierto que en muchos de esos casos los testadores nombraron a sus hermanos, cuñados o suegros (parientes masculinos) como albaceas, tutores o curadores de sus hijos pequeños junto con sus esposas, pero la confianza en las mujeres que se mostraba en los testamentos ¿no refleja la realidad de que ellas eran unas colaboradoras activas y merecedoras de la confianza de sus maridos? Como explicitación de esta situación, podemos citar las

palabras que dijo Roch Xavet, un *veler* modesto con cuatro hijos y dos hijas, al nombrar heredera universal a su esposa Teresa y al facultarle poder vender y empeñar todo o parte de los bienes «atès que ab lo treball y vigilància de la mateixa ma muller he guaïnat los béns que tinch». ³⁵ Así, los resultados obtenidos revelan el alto grado de confianza que los maridos depositaban en sus esposas.

Sin embargo, tenemos que pensar qué medios económicos tenían estas viudas para vivir y cómo los gestionaron en realidad. Lamentablemente, la documentación recogida no dice muchas cosas sobre esto y se tendrá que buscar otro tipo de documentos que ilustren los casos en que, por ejemplo, los herederos eran menores de edad a la muerte de su padre (según los testamentos) y que después de unos años se hicieron maestros (según las maestrías). ³⁶ También hay que mirar qué actividad el gremio dejaba hacer a estas mujeres, puesto que éstos en la España del siglo XVIII no las admitían como miembros, aunque algunas de estas corporaciones les dejaban continuar con el taller y el negocio del marido pagando las cuotas y bajo unas condiciones. ³⁷ Esto difería de lo que ocurría en las fábricas de indianas, que

35. Testamento de Roch Xavet, 1 de febrero de 1793. AHPB, Francesc PORTELL, 1.142/36, *Secundum protocollum testamentorum, inventariorum et encantium, capitulorum matrimonialium, concordiarum, pactorum et aliorum*, 30-XII-1791/24-XII-1793, f. 240 v.

36. Por ejemplo, Sebastià Saforcada, antes citado como ejemplo de hijo de *pagès*, cuyo hijo Sebastià tenía ocho años cuando murió su padre en 1797, accedió a la maestría en 1802, es decir, a los trece años. Su viuda, Agustina Saforcada y Samuntá (madre de Sebastià), era hija de comerciante y fue usufructuaria de los bienes del marido. Gracias a su testamento, sabemos que Agustina sabía escribir (firmar). Primer testamento de Sebastià Saforcada, 24 de enero de 1791. AHPB, Jaume MORELLÓ, 1.117/36, *Manuale testamentorum nuncupativorum solemniumque publicatorum necnom codicillorum*, 30-XII-1785/5-XII-1791, f. 144r-145v; testamento de Agustina, de la misma fecha. *ibid.*, f. 145v-146r; testamento cerrado de Sebastià, firmado el 30 de agosto de 1796, abierto y publicado el 19 de febrero de 1797. *ibid.*, 1.117/37, *Manuale testamentorum nuncupativorum solemniumque et codicillorum*, 13-I-1792/ 24-XII-1797, f. 151r-159r.; inventario *post-mortem* de Sebastià, 14 de marzo de 1797. *ibid.*, 1.117/42, *Manuale inventariorum et encantium*, 19-X-1792/28-XI-1803, f. 73r-82v.

37. Estas condiciones parecen haber variado según oficio. En el caso del gremio de *mitgers*, tanto en las ordenanzas de 1752 como en la propuesta de nuevas ordenanzas de 1776, se establecía que «la viuda del maestro del gremio pueda continuar (mientras se mantuviera viuda y con el nombre del marido) la tienda y fabrica, valiéndose de los mansebos hábiles del gremio para trabajar en ella» (artículo 20 y 42, respectivamente). Y en otra propuesta de 1780, intencionadas como unas ordenanzas generales para los gremios del mismo oficio en todo el reino, se añadió que «las viudas (...) que tuviesen hijos que se

estaban fuera del control gremial, en las que en muchos casos las viudas pasaran a administrar la fábrica del marido, lo que explica que hasta el 20 % de los propietarios de estas fábricas, entre 1780 y principios del siglo XIX, fueran mujeres.³⁸ Con otro tipo de documentación, en parte también notarial, se espera complementar la historia de esas viudas de artesanos al frente del taller o patrimonio familiar, reconstruyendo sus diversos negocios.³⁹

inclinen a la conservación de la Fábrica (...) hasta que los hijos tengan la edad de diez y ocho años» y «no han de poder tener otros (aprendices)», una vez concluido su tiempo los que empezaron durante la vida de sus maridos (artículo 65). (AHCB, *Junta de Comerç*, vol. 15, «Copia de las ordenanzas del gremio de fabricantes de medias de esta capital, 1752», f. 7v; *ibid.*, «Copia de las Ordenanzas...» (de 28 de junio de 1776), f. 48r.; *ibid.*, vol. 16, «Ordenanzas generales para los Gremios de Barreteros, Fabricantes de Medias, y demás maniobras de Aguja y Telar de estos Reynos, relativas a la buena construcción y reglas que deberán observarse en las manufacturas propias de su arte, y gobierno peculiar de los mismos Gremios... de 9 de diciembre de 1780», f. 205r-206v). En el caso del de *perxers*, se han encontrado los artículos de la misma índole en un proyecto de las ordenanzas de 1836, que establecía que la viuda de maestro pueda «continuar la tienda y obrador de dicho oficio, haciendo trabajar de su cuenta y vendiendo las manufacturas propias del mismo arte», prohibiendo tomar nuevos aprendices (artículos 43 y 44), aunque no se ha encontrado ninguna copia de las ordenanzas del siglo XVIII ni del anterior (AHCB, AMM-C-49, 01-02-2020, «Proyecto de ordenanzas del Gremio de Galoneros, Percheros, Cinteros y Merceros aprobadas por la Junta general celebrada en 8 de agosto de 1836», p. 18-19). En cambio, las ordenanzas del gremio de *velers* no tenían ningún artículo sobre el tema (AHPB, AMM-C-52, 01-01-04, *Llibre segon de privilegis de la Confraria de Teixidors...*; *ibid.*, 01-01-11, *Copia del edicto y ordenanzas publicadas en esta ciudad ... al Gremio, y Cofradía de Tejedores de Velos de la presente ciudad de Barcelona...*, 1737, reimpreso en 1825). Por otro lado, consta que las viudas e hijas de impresores y libreros de Barcelona no solamente mantenían el negocio del marido (o del padre), sino que mostraron un talento excepcional en su gestión y lo desarrollaron. Àngels SOLÀ, «Impressores i llibreteres a la Barcelona dels segles XVIII i XIX», *Recerques* (Barcelona), 56 (2008), p. 91-129.

38. Marta VICENTE, «Comerciar en femení». La identitat de les empresàries a la Barcelona del segle XVIII», *ibid.*, p. 55.

39. En el proceso de otra investigación nuestra en curso sobre los inventarios de los sederos, se ha encontrado el caso de una esposa y viuda de *mitger* que parece haber tenido sus propios negocios de fabricar y comercializar las medias. Es el caso de Maria Gallisans Carbonell, mujer de *mitger* Mariano Gallisans y viuda de primer matrimonio de un negociante de la villa de Calaf y después de un *mitger* de Barcelona, Llorens Garrido. Ella, al morir en 1799, dejaba diez vales de haber entregado mercancías a patronos de barco para vender medias en las colonias, partiendo las ganancias. Inventario de Maria Gallisans Carbonell, 20 y 21 de mayo, 5 de junio de 1799. AHPB, Joan ELIAS I BOSCH, 1.123/44, *Manuale vigessimum primum testamentorum, codicillorum inventariorum et bonorum publicationum, 13-I-1798/28-XI-1803*, f. 199v-211v.

Como casi todas las viudas perdían su derecho de ser herederas o usufructuarias si contrataban un nuevo matrimonio, sólo el 12,16 % de las mujeres que se han documentado se casaron de nuevo (27 casos de 222). Entre los casos de las que se volvieron a casar, hay algunos en que se ve una clara estrategia familiar de casarse repetidamente con un oficial o maestro del mismo oficio (3 casos) para asegurar la continuidad del taller, o casarse con un sedero de otro oficio (3 casos), pero esto no fue la práctica general (sumando las dos categorías, 6 casos de 27, que significa sólo el 22,22 %). Uno de estos casos peculiares es el de Gertrudis Constans (Costans) y Maig, hija única y heredera del *veler* Ignasi Maig, que fue la esposa y viuda de Benet Bruzi, Joan Fàbregas y Joan Constans (los tres *velers*), y cuyo hijo Francisco Bruzi también fue *veler*.⁴⁰ Es uno de los casos en que se percibe una clara «endogamia gremial», así que se puede decir que el concepto de «una endogamia limitada» que hemos indicado antes no significa que no existía una endogamia, sino que la endogamia se ejercía en un círculo muy limitado del sector. Sobre el papel que tuvo cada mujer en la transmisión del oficio de su marido o su padre, se tendrá que estudiar con más documentos, porque cada caso tiene sus peculiaridades.

La transmisión del oficio y el matrimonio de los hijos: la estrategia familiar

Cuando hablamos de la transmisión del oficio y de los bienes, está claro que lo crucial es conocer cómo se produjo la transmisión de este doble capital de una generación a otra. Por esto es interesante saber qué estrategia familiar seguían los sederos a la hora de elegir el oficio de sus hijos y la pareja de sus hijos e hijas. Esta cuestión se ha analizado en el caso de los *velers*, de cuyos hijos se ha encontrado alguna mención en los testamentos supuestamente válidos a la muerte del testador, documentos elegidos del mismo modo que el punto anterior.

Hacerlo no es fácil por dos razones. En primer lugar, porque en bastantes testamentos la información sobre los hijos o los yernos es incompleta. En segundo lugar, porque había muchos maestros que murieron cuando los

40. Analizaremos su caso más adelante.

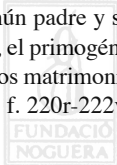
hijos eran todavía pequeños.⁴¹ Aquí se intentará conseguir alguna idea de la estrategia familiar a partir de los ejemplos en que los testadores hicieron mención del oficio de alguno de sus hijos o de alguno de los maridos de sus hijas. Entre los cuarenta casos de *velers* con información sobre sus hijos o yernos, en diecinueve tenemos información de sus oficios.

De estos diecinueve *velers* más bien documentados, quince tenían alguno de sus hijos o yernos en el sector sedero: once tenían hijos *velers*, cinco tenían hijas casadas con un *veler* y dos tenían hijas casadas con un maestro de otro gremio sedero. Si generalizamos estos ejemplos reducidos, parece ser que en la mayoría de los casos los *velers* transmitían el oficio a uno de sus hijos, o buscaban a casar a alguna de sus hijas en el mismo sector, en caso de no tener hijos varones. Los cuatro casos en que no tenían ni hijos ni yernos en el sector sedero son: uno cuyo hijo primogénito era comerciante (Dardañá, pero se ignora el oficio de su segundo hijo); otro que sólo tenía una hija que estaba casada con un comerciante (Barro y Ferrer); otro cuya primogénita heredera era la esposa de un tejedor de lino (Solernou). En un último caso, se trataba de un maestro *veler* que tenía un hijo militar y una hija viuda de sastre (Vilomara). Es decir, que cuando los hijos no siguieron el oficio del padre fue posiblemente porque se dedicaron a una actividad que daba mayor prestigio social o mayores ingresos que la velería.

Sólo en un caso se ha podido confirmar que más de un hijo eligió el mismo oficio que su padre. Se trata de los hijos de Jaume Puig, caso en el que además del heredero Jacinto, el tercer hijo Joan era *jove veler* (el segundo era estudiante de medicina). En otros ejemplos de familias con tres hijos varones, no pasó lo mismo. Así, Miguel Vidiellas colocó a sus hijos como *veler*, sacerdote y comerciante, y Anton Tastás como *veler*, *perxer* y *retorcedor de seda*. Tanto en los ejemplos de Vidiella como de Tastás⁴² se puede ver una estrategia familiar de transmitir el oficio sólo a un heredero y colocar a los otros en otro sector relacionado con la seda, en el comercio, en la

41. Por ejemplo, de veintitrés primogénitos herederos de *velers*, sabemos que siete eran *velers*, uno era comerciante y cinco eran menores de edad (incluido uno que no había nacido), y de los diez restantes no tenemos informaciones sobre su oficio.

42. Tastás era una de las familias importantes y ricas del gremio que encarnaba la práctica endogámica y, en la generación de Anton, su hermano Ignasi también era maestro del mismo gremio, al igual que su común padre y sus respectivos suegros. He confirmado también que la esposa de Ramon Tastás, el primogénito de Anton, es hija de un *veler* difunto, Francisco Febres, a partir de sus capítulos matrimoniales. AHPB, Jaume SANJOAN, 1.092/23, *Manuale capitularum matrimonialium*, f. 220r-222v.

iglesia o en una profesión liberal, para dispersar el riesgo y aprovechar a los hijos para el ascenso social o para la expansión del negocio.

Y ¿esos hijos herederos del mismo oficio heredaron el taller del padre? En seis de los once casos los hijos parecen haber conseguido el título de maestro antes de la muerte del padre, tres alcanzaron la maestría en el mismo año, y otros dos eran mancebos al fallecer el padre.⁴³ En estos últimos cinco casos, es natural pensar que heredaron el taller de su padre. Pero como un hijo de maestro también podía trabajar en el taller de otro maestro, es difícil afirmar si era más corriente heredar el taller o independizarse antes de la muerte del progenitor. También debemos pensar en otros casos en que los hijos eran pequeños a la muerte de su padre, porque es posible que algunos de ellos se hicieran maestros después y heredaran el taller.

En cuanto al matrimonio de las hijas, se deben considerar separadamente los casos de las hijas herederas y las no-herederas. Cinco mujeres se encontraron en la primera situación, de las que tres se casaron con un maestro del mismo gremio (las hijas de Joan Manent, Ignasi Maig y Joan Constans). Otra heredera primogénita se casó con un tejedor de lino (Solernou) y la última era doncella. Así, se puede afirmar que los *velers*, cuando no tenían hijo varón, buscaron pareja para sus hijas herederas en el mismo gremio.

Un caso peculiar es el de Joan Constans, que colocó a su hijo primogénito Tomás en la iglesia, dejando la herencia a su hija Francisca, casada con Francisco Bruzi (o Brusi), el hijo que la esposa de Constans, Gertrudis Maig, había tenido con su primer marido, Benet Bruzi, también *veler*. Gertrudis era la hija única del *veler* Ignasi Maig, mencionada antes como el caso de una viuda que se volvió a casar. Ignasi Maig instituyó heredera a su hija Gertrudis con la condición de que dejara la herencia a su nieto Francisco Bruzi. En este caso, además de haber buscado casar la hija heredera con un joven del mismo oficio, se ve claramente la estrategia de concentrar el doble patrimonio familiar — oficio y herencia — en una pareja.⁴⁴ Lamen-

43. Los datos del año en que se hicieron maestros proceden de las maestrías.

44. Esta estrategia se expresa de una manera muy clara en los capítulos matrimoniales que se hicieron en ocasión del doble casamiento de Joan Constans y Gertrudis (Fábricas) Maig y de sus respectivos hijos Francisca Constans y Francisco Bruzi. En estos capítulos, Joan Constans dejó su herencia a su hija Francisca y Gertrudis Maig a su hijo Francisco. El padre y abuelo Ignasi Maig asignó a su hija Gertrudis como heredera universal. AHPB, Jaume SANJOAN, 1.092/22, *Primum... manuale capitularum matrimonialium*, f. 31v-41v. El matrimonio Bruzi-Constans tuvo un hijo y dos hijas, según sus testamentos. Tomás Brusi y

tablemente, tanto en este caso como en otros se ignora si heredaron el taller paterno o no.

Cuando tenían varias hijas no-herederas, parece que los sederos buscaron casarlas con hombres de distintas profesiones. Por ejemplo, las dos hijas de Josep Pi y Ferigles se casaron una con un *retorcedor de seda* y la otra con un vidriero de luz; las de Joan Guinovart lo hicieron, una con un *velluter*, otra con un comerciante y la tercera con un escultor; las hijas de Josep Valentí se casaron una con un *retorcedor*, otra con un sastre, otra con un fabricante de indianas, otra con un *jove brodador*, etcétera.

Como a la hora de hacer testamento muchas hijas eran doncellas, se tendrá que buscar más información en otro tipo de documentación notarial, como los capítulos matrimoniales, para hacer un análisis más exacto de la estrategia familiar seguida por los veleros al establecer el matrimonio de los hijos y asegurar la transmisión del patrimonio.

La vulnerabilidad y la apertura del gremio

Me atrevo a decir que existe la idea generalizada, aunque no conozco ningún trabajo que la corrobore, de que en la edad moderna las familias artesanas, al menos un gran número de ellas, vivían seguras, amparadas por la endogamia matrimonial, la solidaridad gremial y la sucesión repetida de generaciones como norma. Esta investigación muestra una realidad bastante distinta. Los datos indican que un tanto por ciento no despreciable de maestros sederos carecía de hijos, esposa e incluso familiares. Por un lado, como se puede ver en la tabla 4 (número de testadores «soltero o viudo sin

Constans, el heredero de la pareja, que acumuló el patrimonio familiar —además de la herencia de sus padres, heredó los bienes procedentes de su bisabuelo Maig, de su abuelo Bruzi y los de los otros dos maridos de su abuela Gertrudis—, substituyó el oficio familiar por el de *botiguer de teles*, aunque parece que no superó el estadio de *jove*, seguramente porque murió joven. Según su testamento (1797), una de sus hermanas fue la esposa de un farmacéutico de Terrasa y la otra era doncella y estaba en el convento de la Enseñanza «a disposición de» su tío Tomás, religioso. Testamento de Francisco Bruzi Maig, 21 de enero de 1793. AHPB, Jaume SANJOAN, 1.092/29, *Vigesimum manuale testamentorum, inventariorum et encantum*, 28-I-1792/8-I-1803, f. 17v-18v. Testamento de Gertrudis Constans Maig, 24 de marzo de 1794. *ibid.*, f. 50v-51r. Testamento de Tomás Brusi i Constans, 19 de septiembre de 1797, AHPB, Josep RIBAS I GRANÉS, 1.046/76, *Liber quintus testamentorum*, 21-IV-1771/14-XII-1796, f. 260r-261v.

hijos»), por lo menos nueve *mitgers* de 48 (18,75 %), un *perxer* de 39 (2,56 %) y quince (a lo mejor diecinueve) *velers* de 71 (21,13 o 26,76 %) no tenían ni mujer ni hijos a la hora de hacer su testamento.⁴⁵ Sólo se ha confirmado que 29 *mitgers* de 48 (60,42 %), 28 *perxers* de 39 (71,79 %) y 40 *velers* de 71 (56,34 %) murieron teniendo hijo/s (o hija/s) (tabla 6-1). Por otro, los que tenían hijos varones con edad de aprender el oficio no llegaban a la mitad: el 41,14 % (tabla 6-2).⁴⁶ El porcentaje de testadores sin hijos es más bajo en el caso de los *perxers*, porque se supone que había menos maestros solteros y que los viudos volvieron a casarse. En cambio, este porcentaje era más alto en el caso de los *velers*, porque les pasaba lo contrario. Estos datos muestran la vulnerabilidad que regía la vida y el taller de muchos sederos.

TABLA 6

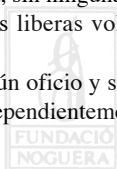
Estado de hijos según los testamentos vigentes a la muerte del testador, 1770-1817

6-1. Supuesto número de hijos

	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	<i>total</i>	%
Más de 4 hijos/as	10	7	16	33	20,89
3 hijos/as	5	2	5	12	7,59
2 hijos/as	8	12	9	29	18,35
1 hijo/a	6	7	10	23	14,56
No tiene hijos	11	3	19	33	20,89
Espera tenerlos	2	0	2	4	2,53
Se ignora	6	8	10	24	15,19
Total	48	39	71	158	100

45. Contamos como «no tener hijos» los que dejaron su herencia a su madre, a sus hermanos, a sus sobrinos, o a la Iglesia, sin ninguna mención a sus descendencias. Los que dejaron su herencia a su mujer «a sus liberas voluntades» sin mención a los hijos, los tomamos como «se ignora».

46. Si el hijo era mancebo de algún oficio y sale en el documento como «jove...», no contamos como «menor de edad», independientemente de la edad que tenía.

6-2. Sexo y edad de los hijos

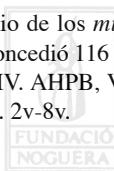
	<i>mitgers</i>	<i>perxers</i>	<i>velers</i>	<i>total</i>	%
Tiene hijo(s) varon(es)	23	20	32	75	47,47
(y el hijo mayor es menor de edad)*	[2]	[3]	[6]	[10]	
Tiene hijo(s) varon(es) con la edad de aprender el oficio	21	17	26	65	41,14
Solo tiene hija(s)	6	8	8	22	13,92
(y la hija mayor es menor de edad)	[3]	[1]	[2]	[6]	
No tiene hijos/espera tenerlos	13	3	21	37	23,42
Se ignora	6	8	10	24	15,19
Total	48	39	71	158	100

* En esta cifra no están integrados los mancebos menores de edad.

Si había tantos sederos que no tenían a nadie a quien transmitir el oficio en la familia, y los que tenían varios hijos se inclinaban a colocar los que no eran primogénitos en oficios o profesiones variados, como hemos visto antes, era necesario que el gremio se abriese para tener mano de obra suficiente para que el sector continuara activo y también para recaudar un número de cuotas anuales que permitiera afrontar los gastos de las corporaciones sederas (atención médica, fiestas, impuestos, gastos o cuotas que les exigieron en algunas ocasiones especiales como la coronación del rey,⁴⁷ etcétera).

Nos queda por dilucidar si esta movilidad-vulnerabilidad fue una característica nueva de la época estudiada, cuando avanzaba la penetración del capitalismo y se iniciaba la industrialización, o bien ya se daba antes. De momento, sólo podemos exponer esta pregunta porque desconocemos cómo eran en realidad el oficio y la familia del mundo gremial en la Barcelona de la época moderna antes de empezar esta transformación económica.

47. Citando un ejemplo, el gremio de los *mitgers*, que daba entre siete y veintiuna maestrías por año entre 1775 y 1788, concedió 116 títulos el 1789 para cubrir los gastos que le causó la coronación del rey Carlos IV. AHPB, Vicenç GIBERT, 1.072/13, *Prothocolo de las escrituras otorgadas...*, año 1789, f. 2v-8v.

A modo de conclusión

Aunque los datos de los testamentos no tienen la exactitud de los censos, creo que a partir de su análisis se ha podido trazar un cuadro general de algunos aspectos sociales de la vida de los sederos de la última época gremial.

Primero, la diversidad de la procedencia socioprofesional de los sederos y de sus esposas indica la apertura del gremio y una endogamia muy limitada de los grupos estudiados. Esta apertura de los gremios, si bien no contribuía al intercambio entre el mismo sector de distintos lugares, sí que lo hacía a la movilidad profesional (y alguna parte social) en la ciudad y en Cataluña, y ofrecía la oportunidad de aprender el nuevo oficio y participar en los nuevos negocios. Esa contribución a la movilidad social pudo ser igual o superior a la que se supone que tuvo el sector algodonero, que generalmente se considera que su carencia del control gremial contribuyó para que funcionara como motor de la movilidad social. Estos resultados refuerzan la conclusión que obtuvimos en el trabajo anterior y servirán para renovar la imagen habitual del mundo gremial como cerrado e inmovilizado.

Después, la comparación de estos datos con los de las maestrías nos lleva a establecer la hipótesis de que en los años 1770 y 1780 los gremios sederos eran más abiertos y se cerraron un poco en los años 1790, o a principios del siglo XIX, aunque para confirmarlo faltaría encontrar y vaciar las maestrías de todos los oficios para un período más largo. En cambio, la procedencia geográfica de los sederos y esposas no era tan diversa, y dos tercios habían nacido en la ciudad de Barcelona, como lo indicamos en el anterior trabajo. Su procedencia, repartida por toda Cataluña, hace suponer la existencia de unas redes de artesanos y comerciantes.

Igualmente, la endogamia gremial limitada que se ha confirmado otra vez en este trabajo se debe, en parte, a que en las esposas no sólo se buscaba los conocimientos del oficio, sino que también se tenían en cuenta otras cualidades. La trayectoria de la vida de estas mujeres no transcurría en el mundo cerrado del oficio paterno como se había pensado. Para profundizar en esta cuestión, se tendrá que reconstruir una imagen de la trayectoria de la vida de las mujeres en el mundo gremial a partir de estudios de caso.

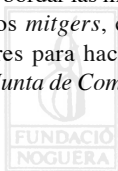
Aún, la importancia de las mujeres como herederas o usufructuarias, que hemos indicado en el trabajo anterior y confirmado ahora con más datos, muestra los papeles que podían ejercer las viudas como gestoras de los bienes, como administradoras del taller y como tutoras de sus hijos. Se

espera hacer monografías sobre el tema, porque no podremos comprender la realidad del mundo gremial sin entender esas aportaciones de las esposas y viudas, y las actividades económicas que ejercían las mujeres dentro y fuera del gremio.

Sobre la estrategia familiar de los sederos, se han detectado ciertas decisiones en común. Por ejemplo, transmitir el oficio a uno de los hijos o a una de las hijas, y colocar a los otros hijos en los sectores afines, o buscar casar a las hijas en los sectores más diversos. Sobre este punto, se desea profundizar en unas investigaciones con otros documentos como los capítulos matrimoniales o en la historia de algunas familias concretas.

Finalmente, otra aportación de este trabajo es haber descubierto la vulnerabilidad de la continuidad de la familia de los sederos, que sería otra cara de la movilidad social. Puesto que más de la mitad de las familias no podía esperar poder transmitir el oficio de padre a hijo, la transmisión del oficio de maestro a aprendiz o a mancebo, o a lo mejor otro tipo de educación técnica como algunas escuelas, aspecto que no se ha estudiado en este trabajo,⁴⁸ tendría que tener más importancia. Si además había tantos maestros que no tenían hijos ni parientes jóvenes, y los que tenían varios hijos se inclinaban a colocarlos en sectores diversos, era necesario abrir el gremio para tener capital y mano de obra suficiente para que el sector continuara activo manteniendo el sistema gremial. No sabemos si este cuadro general trazado en este trabajo se puede generalizar para otros sectores artesanales, a otras ciudades o a otros tiempos, pero éstas serían unas características del mundo de los sederos en la Barcelona de la última etapa de los gremios.

48. Citando unos ejemplos, tenemos información sobre una escuela fundada por el gremio de *mitgers* donde se enseñaba a bordar las medias «a la Limeña» (alrededor de 1783 y 1785), y otro intento también de los *mitgers*, encargado por la Junta de Comerç de Barcelona, de enseñar a montar telares para hacer medias a unos cerrajeros y a otros interesados (de 1769 a 1775). AHCB, *Junta de Comerç*, vol. 17, f. 141r-154r; *ibid.*, vol. 21, f. 1r-7v y f. 15r-30r.

RÚBRICA: PROPOSTA DE DISSENY I IMPLEMENTACIÓ DEL MAPA INTERACTIU DE FONDS DE PROTOCOLS DE CATALUNYA

VICENÇ RUIZ GÓMEZ

ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE BARCELONA

CARLA MEINHARDT LLOPIS

BARCELONA

RESUM

Actualment, ens trobem en un context tecnològic i comunicatiu ple d'oportunitats i reptes per a la difusió del patrimoni documental. Si som conscients d'aquest nou paradigma digital, no només es podrà ampliar la difusió i el coneixement dels fons notariais, sinó que es posarà en valor el treball fins ara realitzat i es millorarà significativament la seva visibilitat. Per això, llancem la proposta de Rúbrica, el mapa interactiu que esdevingui l'instrument de descripció i recuperació d'informació *on-line* dels fons de protocols catalans. Aquest mapa aportaria significat a la territorialitat de la documentació, permetria tractar un gran volum d'informació de manera unificada i, alhora, estaria centrat en els nous usuaris digitals i les seves necessitats de cerca. Rúbrica, en definitiva, pretén adaptar-se al nou entorn tecnològic i explotar tot el potencial lligat a la geolocalització per millorar l'experiència final tant dels usuaris com dels arxius i els arxiviers.

PARAULES CLAU

Fons notariais, geolocalització, dades estructurades, transició digital.

ABSTRACT

Currently, we face a technological and communicative context full of opportunities and challenges for the dissemination of documentary heritage. If we are aware of this new digital paradigm, not only we will be able to sprawl the dissemination and the knowledge about notarial funds, but also the work done so far will be more valued and its visibility significantly enhanced. Therefore, we propose Rúbrica, an interactive map to become an on-line instrument of description and information retrieval of Catalan protocol funds. This map would bring meaning to records' territoriality, would allow to manage a large volume of information in an unified way and, simultaneously, would be focused on new digital users and their search needs. Rúbrica, definitely, aims to adapt itself to the new technological environment and exploit the full potential linked to geolocation to improve the experience for both users and archives and archivists.

KEYWORDS

Notarial funds, geolocation, structured data, digital transition.

L'accés precís a informació de qualitat ha estat, és i serà un dels valors que millor singularitzen els beneficis de treballar de manera arxivística. L'arxivística entén les funcions que desenvolupa el productor del fons, defineix els seus procediments i la seva organització i estableix la tipologia documental en què, finalment, les seves activitats es materialitzen. En conseqüència, s'aconsegueix elaborar un aprofundit grau de coneixement integral del productor que permet contextualitzar adequadament qualsevol nivell de descripció en què es conceptualitzi la informació que estrictament s'infereix de la lectura dels seus documents. La classificació i descripció arxivístiques, per tant, ofereixen una informació de qualitat que, com dèiem, permet a l'usuari accedir amb precisió als continguts més adients a l'ús que en vulgui fer. Visibilitzar aquesta informació de qualitat, però, és un dels reptes, si no el principal, que els arxius han d'afrontar. Justament, volem aprofitar aquest article per exposar una possible via per superar aquest repte per a l'àmbit dels arxius notariais.

Els fons de protocols de Catalunya

Més d'un quart de milió de volums notariais històrics i intermedis conformen l'extens llegat de fe pública custodiat als arxius catalans.¹ Encara avui, però, no podem oferir una xifra exacta, ja que la diversitat de centres on es conserven els protocols dificulta l'elaboració d'un cens comú i, sobretot, actualitzat. Així, trobem fons de protocols en arxius públics (de titularitat i gestió estatal; de titularitat estatal i gestió autonòmica; de titularitat autonòmica i gestió local; de titularitat i gestió municipal) i privats (de titularitat eclesiàstica i notarial). La metodologia emprada per classificar i descriure els fons, a més, tampoc no ha estat homogènia —tal com tractarem al següent apartat—, de manera que, més enllà del global de volums, caldria dur a terme una revisió sobre els criteris seguits a l'hora de definir quin nivell de descripció ocupa cada conjunt documental.²

1. Laureà PAGAROLAS (coord.), *Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització*, Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 2005 (Textos, 5).

2. Un petit tast de diversos criteris sobre aquest punt concret: Lluïsa CASES, Laureà PAGAROLAS, «Sobre la institució notarial a Catalunya. Qüestionament a la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notariais*», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 19 (2002), p. 73-87; Rafael GINEBRA, «Del tractament arxivístic dels fons notariais. Aportacions, o quasi, a un debat», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 21 (2003), p. 61-71.

En tot cas, sí que podem esmentar els principals fons per, si més no, fer patent la magnitud d'aquesta part essencial del patrimoni documental català. Així, l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, com a secció històrica del Col·legi de Notaris de Catalunya, conserva 39.061 volums anteriors a 1914 del districte de Barcelona.³ A continuació, hi trobem l'Arxiu Històric de Girona, amb 30.022 volums provinents dels districtes de Girona, la Bisbal, Figueres, Santa Coloma de Farners i una petita secció de notaries foranes.⁴ Amb nombres inferiors, però certament destacables, apareixen dos arxius que s'escapen a la lògica de formació del mapa notarial, que tot seguit comentarem, derivada dels districtes inicials. L'Arxiu Episcopal de Vic compta amb 9.405 volums i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, amb 7.284 volums, fruit de les particulars històries arxivístiques d'aquests dos centres.⁵

El primer, de manera contrària a totes les disposicions normatives, encara manté bona part dels fons històrics de titularitat estatal del seu districte. Deixant de banda els volums propis de la Cúria Fumada, arran de la Guerra Civil espanyola s'hi concentraren també els que ja s'havien aplegat a l'arxiu de districte. Tot i que l'any 1995 s'inaugurà l'Arxiu Comarcal d'Osona i que des del 2010 disposa de noves instal·lacions, els fons històrics del districte notarial de Vic resten sota gestió eclesiàstica. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per la seva banda, no hi hauria d'haver cap fons de protocols. La guerra civil i la manca d'un arxiu històric provincial a Barcelona (ja que la seva principal funció havia estat coberta per l'AHPB) expliquen que, l'any 1939, el Servicio de Recuperación Bibliográfica y Documental fes donació a l'ACA de «todos los protocolos notariales centenarios correspondientes a las cuatro provincias de Cataluña, que se hallaban en el monasterio de Pedralbes, de Barcelona, de forma eventual durante los años de la guerra».⁶ Els fons de la província de Barcelona són els únics que

3. Oferim la xifra concreta de volums segons l'any de producció i no pas, com també habitualment es fa, segons l'any d'inici d'actuació del notari. D'aquest segon còmput, en resulten 40.387 volums produïts pels notaris que iniciaren actuació amb anterioritat al 1901. Ambdues xifres són òbviament igual de vàlides, en funció del criteri emprat i corroboren els 40.000 volums que, de manera aproximada, s'acostuma a comunicar. No s'inclouen, en tot cas, els volums d'Escrivania de Marina i d'altres seccions particulars.

4. Recollim la informació del seu Quadre de fons notarial: <<http://bit.ly/1VoRxWa>> [Consulta realitzada el 29 de gener de 2015].

5. Mantenim les dades recollides per l'equip que col·laborà en la redacció d'*Els fons de protocols de Catalunya*, ja que tot i no estar actualitzades (per al cas de Vic) són les més fiables que hem pogut consultar i, en tot cas, responen a la realitat del 2004.

6. Federico UDINA (dir.), *Guía del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Cultura, 1986, p. 370.

encara hi resten, i destaquen els dels districtes de Berga (2.500 volums) i Mataró (1.621 volums).

D'entre els comarcals, ja per acabar amb aquesta breu llista dels arxius més rellevants, hi destacarem el del Bages (5.396 volums), el de la Garrotxa (4.768 volums) i el del Vallès Occidental (4.042 volums).⁷ Només en aquests set arxius, doncs, hi trobem uns cent mil protocols històrics aproximadament.

Pel que fa a la distribució geogràfica dels fons, aquesta respon essencialment a dues decisions normatives transcendents dels anys seixanta del segle XIX. La primera, el Reial decret de 28 de desembre de 1866, que elaborà la inicial demarcació moderna, bo i fixant els límits dels districtes notariais a tot Espanya i, per al cas català concret, establí en trenta-quatre el seu número. La segona, el Decret llei de 8 de gener de 1869, pel qual es crearen els arxius generals dels districtes notariais i que va introduir la figura del notari arxiver com a encarregat de traslladar tots els protocols del seu districte a un únic arxiu, confegir-ne l'inventari i gaudir del benefici de l'expedició de còpies. Si bé és cert que hi ha hagut diversos canvis de demarcacions d'ençà la primera, aquests primigenis arxius s'han mantingut inalterats com a centres receptors dels successius protocols que esdevenen històrics. Com Lluïsa Cases i Laureà Pagarolas recordaven: «amb aquesta demarcació s'establí i es determinà el mapa arxivístic notarial català».⁸ De manera que la principal lògica que explica l'actual distribució dels protocols històrics en un arxiu públic o un altre (provincials i comarcals fonamentalment i alguns pocs municipals) és la seva vinculació amb el districte notarial corresponent.

Aquesta vinculació és tan potent que, de fet, en els casos de la fusió de districtes, fruit de l'establiment de noves demarcacions al llarg dels anys⁹ (a Lleida: Lleida < les Borges Blanques; la Seu d'Urgell < Solsona; Tremp < Sort; a Tarragona: Reus < Falset; Tortosa < Gandesa; Valls < Montblanc),

7. Les tres xifres remetent novament a *Els fons de protocols*.

8. Lluïsa CASES, Laureà PAGAROLAS, Jordi TOR, «La primera demarcació notarial espanyola de 1866: el projecte del Col·legi de Notaris de Barcelona», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XXIII (2005), p. 279-319.

9. Els canvis a les demarcacions que s'han succeït es poden resseguir amb els següents Reials decrets i Decrets: RD de 28 de desembre 1866; RD de 9 de novembre de 1874; RD de 20 de gener de 1881; RD de 2 de juny de 1889; RD de 9 de març de 1903; RD de 9 d'agost de 1907; RD de 29 de juliol de 1915; RD de 21 d'agost de 1929; Decret de 24 de maig de 1945; Decret de 6 de juliol de 1956; Decret de 21 de setembre de 1967; RD de 10 de febrer de 1978; RD de 7 de desembre de 1983; RD de 14 d'octubre de 1994; RD de 8 de setembre de 2000 (fusió amb Corredors de Comerç); RD de 9 de febrer de 2007, i RD de 6 de març de 2015.

Tot plegat, la demarcació vigent a Catalunya és constituïda per trenta-quatre districtes, tal com la inicial, malgrat que no són els mateixos, si bé cal tenir present la xifra de quaranta districtes per entendre la distribució arxivística dels fons de protocols. A més, no podem oblidar que part de la documentació conservada no es custodia al seu districte d'origen, sinó que, per diverses causes històriques (algunes de les quals ja hem apuntat), la podem localitzar en arxius ben llunyans.

La descripció arxivística normalitzada: dos precedents fonamentals

El dia de Sant Jordi de 1981 s'acabà d'imprimir el primer volum de la col·lecció *Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya*, sota el títol *Catàleg de l'Arxiu Notarial de Sitges*. Era, de fet, la primera obra editada per la Fundació Noguera, nascuda pocs anys abans per voluntat del notari Raimon Noguera i amb el doctor Josep Maria Sans com a director de publicacions, amb l'objectiu de «promoure, estimular i subvencionar investigacions i publicacions de caràcter jurídic i històric, amb preferent atenció i ajuda als treballs fonamentats sobre documentació notarial conservada als arxius». En aquesta mateixa nota introductòria, el Patronat de la Fundació Noguera volia fer patent que «d'acord amb el Col·legi de Notaris de Barcelona, considera prioritària la tasca d'obtenir la deguda informació sobre la situació actual dels diversos arxius, aprofitant les dades posades al seu abast, incrementades per aquelles que sigui possible d'anar aplegant, tot això combinat amb el desig que els inventaris es formulin per tècnics».

Així, la Fundació posava en pràctica una metodologia de descripció que pretenia uniformitzar la informació disponible sobre els fons de protocols, prenent com a marc territorial de referència els districtes notarials. L'estructura ideal d'un inventari, no sempre adoptada al llarg de la col·lecció, seria aquesta: les poblacions de cada districte es presenten de manera alfabètica. Dins de cada població, els notaris segueixen un rigorós ordre cronològic i, fins i tot, es fa una petita separació o divisió per segles. En començar l'epígraf que encapçala la documentació d'un notari, s'hi posen els seus cognoms i nom, actualitzats, i, entre parèntesis, les dates extremes de la seva actuació. Aquestes dates corresponen, ben sovint, només a la documentació conservada. Després, cada entrada de l'inventari fa referència a un sol volum o protocol o, fins i tot, a una part d'un volum, en el cas que dos o més anys naturals, que corresponen a protocols diferents, estiguin relligats junts. En aquesta entrada hi consta el títol del protocol en cursiva

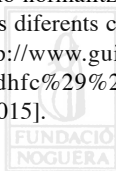

(si és l'original) o en rodona (si és adscrit), l'any, mes i dia extrems dels instruments del protocol, el format, el nombre de fulls, l'estat de conservació, si té o no enquadernació i la signatura o cota arxivística. Finalment, els inventaris es clouen amb els índexs alfabètic (de notaris) i geogràfic-cronològic (alfabètic de poblacions i, dins d'elles, cronològic de notaris).

Com es pot percebre ràpidament, si bé s'intueixen els nivells descriptius, de bon inici no es va preveure fer-ne cap formalització explícita ni tampoc s'establí vinculació amb els quadres de classificació que, en rigor, pertocarien per a cada fons notarial. No cal recordar, però, que la situació arxivística del país l'any 1981 restava prou lluny dels estàndards internacionals d'aleshores¹⁰ i, per tant, el simple fet de dissenyar una actuació que tendia a uniformitzar la manera de descriure els fons notariais de tot Catalunya ja era un gran pas, un pas enorme. No costa gaire veure-hi la influència del treball pioner desenvolupat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona per Josep Maria Madurell als anys quaranta i cinquanta del segle passat, amb dues diferències, però. S'afegeixen als inventaris els elements descriptius de les característiques externes de cada registre (fent més evident així la funció de catàleg, en realitat, tal com passen a titular-se tots els volums de la col·lecció, exceptuant els del Vendrell, Igualada i Barcelona) i, sobretot, contextualitzant els fons amb un estudi introductor que, tot i que segons cada autor pot ser més aprofundit o menys, descriu la història de la institució i les principals característiques del(s) fons.

Més de trenta anys després, el corpus descriptiu d'aquesta col·lecció és realment impressionant. Fins ara, han aparegut un total de trenta-quatre volums, amb vint-i-dos districtes notariais completats i dos (Barcelona i Girona) descrits en bona part. D'especial rellevància són els primers inventaris, sovint fets per tècnics aliens als arxius on es custodiaven els fons notariais, perquè esdevenien el primer instrument de descripció integral dels protocols. Si ens fixem en el ritme de publicacions de la col·lecció, l'any 1996, any en què sortí el primer (i fins al moment únic) volum del districte de Girona, esdevé un punt d'inflexió significatiu. Des de 1981

10. El 1981, per exemple, s'edità el primer volum de la *Guida generale degli Archivi di Stato Italiani*, projecte de descripció normalitzada iniciat a la fi dels seixanta. Es pot consultar la introducció, que inclou els diferents criteris emprats i d'altra informació ben interessant en aquesta adreça: <<http://www.guidageneralearchivistato.beniculturali.it/%28S%28orzqpr552syrf055ucy0dhfc%29%29/contenuti/introGen.htm#N00013>> [Consulta realitzada el 20 d'agost de 2015].

havien vist la llum vint números, mentre que del 1996 fins avui dia (divuit anys) se n'han publicat catorze, i vuit d'ells corresponen a Barcelona, districte els fons del qual estan custodiats fora de la XAC i són tractats gràcies al patrocini directe de la Fundació Noguera.

De fet, els volums barcelonins són els únics publicats d'ençà 2004. Òbviament, la magnitud de la secció històrica del Col·legi de Notaris de Catalunya, coneguda també com a Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, explica la preeminència en nombre de volums de la col·lecció (ja en són nou i es preveu un desè per enllestir la descripció del protocol històric). Però, fonamentalment, creiem que la raó d'aquest fet s'ha de cercar en dues motivacions principals: la consolidació d'un sistema de gestió i descripció automatitzat a la Xarxa d'Arxius Comarcals, centres que custodien la major part dels fons històrics de protocols, i l'acceptació general de la proposta de Norma per a l'elaboració del quadre de classificació notarial del Servei d'Arxius. Totes dues causes tenen l'origen a mitjan anys noranta, pràcticament de manera coetània. Així, el programa de Gestió d'Arxius Comarcals (GAC) començà la seva implantació efectiva l'any 1995¹¹ i, arran del tractament dels extensos fons notarials custodiats a l'Arxiu Històric de Girona, el 1997 el Servei d'Arxius feia pública la Norma que ha estat utilitzada de manera força sistemàtica per la resta d'arxius comarcals a l'hora de classificar i descriure al GAC els fons notarials del seu districte.

Al final dels anys noranta, per tant, els arxius comarcals disposaven d'un quadre de classificació de referència (adaptable a cada situació previ estudi concret de la institució) per tractar els fons notarials, i amb un gestor, el GAC, que permetia la descripció multinivell. La consolidació de la ISAD(G) com a norma internacional per a la descripció arxivística, entre d'altres qüestions d'integració interna, féu necessària una millora en aquest aplicatiu, que culminà el 2006 amb la implementació del Gestor Integral d'Arxius Comarcals (GIAC). En paral·lel, després de diversos anys de feina, el 2007 es publicà la NODAC com a adaptació catalana de la ISAD(G), i així el sector arxivístic es dotà d'una eina de referència per uniformitzar les descripcions de fons documentals arreu del país.¹² L'estructuració de la informació, final-

11. Josep M. MASACHS, «La informatització de la Xarxa d'Arxius: desenvolupament i implementació del programa de gestió dels Arxius Comarcals (GAC)», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 10 (1995), p. 171-187.

12. Anna MAGRINYÀ, Joan FERRER, Èrika SERNA, «Arxius en línia: una realitat en transició cap al Portal d'Arxius Catalans», *Comunicació Arxius i Indústria Cultural*.

ment, permetia treballar amb les dades i dur a terme consultes més directes i àgils en funció dels interessos de cada usuari. Per contra, fins a la irrupció del portal Arxius en Línia, el desembre de 2009, hem de recordar que aquest gestor documental era una eina de treball interna, de manera que fins i tot els districtes que ja havien descrit els seus fons seguint aquestes pautes, publicaren encara els catàlegs resultants a la col·lecció.¹³

Com veiem, doncs, a inici del segle XXI, la descripció normalitzada de fons notariais a Catalunya comptava ja amb dues propostes consolidades. La primera, sota el patrocini de la Fundació Noguera, havia estat dissenyada pensant exclusivament per al tractament d'aquests fons i, en rigor, se centrava sobretot en la descripció dels protocols mentre que només implícitament tractava els nivells superiors. Era, fins a mitjan anys noranta, la principal, sinó única, eina a l'abast dels usuaris i, en diversos arxius, s'aprofità encertadament l'elaboració del catàleg per reorganitzar els fons. La segona, impulsada pel Departament de Cultura, era l'adaptació als fons de protocols del tractament arxivístic normalitzat, tant pel que fa a la classificació (disseny d'un quadre de classificació per a cada fons) com pel que fa a la descripció (vinculació explícita de la informació a nivells i unitats de descripció clarament definits). La consolidació de la Xarxa d'Arxius Comarcals i l'accés com a professionals d'una generació formada específicament en la disciplina a través dels Màsters en Arxivística ofertats per l'Associació d'Arxivers de Catalunya i la UAB van fer que, de manera ja indiscutible a partir de l'any 2000, la segona proposta es consolidés a la majoria d'arxius com a mecanisme de treball habitual per als fons de protocols.

La dinàmica de sinergia encetada els anys vuitanta entre la Fundació Noguera i l'administració arxivística pel que fa a la descripció de fons notariais, doncs, s'ha vist reduïda just en el moment en què les noves tecnologies més reclamen la integració i la interoperabilitat per assegurar que la informació arribi a un públic que transcendeix per complet el perfil d'usuari tradicional dels arxius. Cal un nou impuls que permeti adequar l'encertat tractament sistemàtic tradicional de descripció dels arxius notariais encetat per la Fundació Noguera als nous canals i hàbits emprats per la gran majoria d'usuaris. En concret, tenint en compte les principals característiques dels fons de protocols (gran abast territorial i gran continuïtat temporal), entenem que cal centrar els esforços a transformar els inventaris ana-

13. Com són Girona I (núm. 20) i Figueres I i II (núms. 26 i 28).

lògics en bases de dades relacionals, per tal que es pugui aplicar la tècnica de la geolocalització a la descripció arxivística i a les estratègies de difusió i comunicació dels fons.

A més, la rellevància del patrimoni documental notarial justifica sobradament una atenció particularitzada que, si més no de moment, Arxius en Línia no pot oferir en tractar-se d'un cercador que pretén centralitzar tota la informació descriptiva disponible dels arxius dependents de la Generalitat. Per tant, sembla lògic que correspongui a la Fundació Noguera assumir la responsabilitat d'implementar un projecte innovador que permeti als seus usuaris disposar dels avantatges (dades actualitzades i estructurades, agilitat en la consulta, accessibilitat escalable...) d'un entorn tecnològic 3.0, com a continuació i complement de la tasca descriptiva que porta fent dels fons notariais durant tres dècades.

La geolocalització i la seva aplicació a l'arxivística

Malgrat els evidents avantatges que planteja, els quals detallarem a continuació, l'ús de la geolocalització i dels Sistemes d'Informació Geogràfica (GIS) és un camp pràcticament inexplorat per la disciplina arxivística. De fet, a data d'avui, encara no existeix literatura científica d'àmbit autonòmic o estatal que plantegi la utilització d'aquestes eines per a la descripció i la difusió dels fons que custodien els arxius. Des de la perspectiva d'altres disciplines, en canvi, com l'arqueologia o la cartografia, ja fa anys que s'han elaborat estudis sobre la geolocalització del patrimoni històric i cultural.¹⁴ En alguns casos, fins i tot, s'ha abordat directament la

14. Destaquen les publicacions de: Francisco BOLEA, Jesús de DIEGO, «El Centro de Información del Patrimonio Cultural Altoaragonés: un modelo para el tratamiento y administración del patrimonio cultural mediante la gestión de sistemas de información integrada», *Scire. Representación y Organización del Conocimiento* (Zaragoza), 7:2 (2001), p. 117-130; Alfred MAURI, «La configuració del paisatge medieval: el comtat de Barcelona fins al segle XI», Director: José Ignacio Padilla Lapuente, tesi doctoral [en línia]. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, 2006. <<http://hdl.handle.net/10803/2065>>; James CONOLLY, Mark LAKE, *Sistemas de información geográfica aplicados a la arqueología*, Barcelona: Bellaterra, 2009, i Pablo FRESNO BERNAL, José Manuel MARTÍNEZ TORRECILLA, «Aplicació dels SIG a la gestió i investigació arqueològica. El programa SigArq de gestió del registre arqueològic», *Revista Catalana de Geografia* [en línia], 38 (novembre, 2009). <<http://www.rcg.cat/articles.php?id=167>>.

georeferenciació de la documentació dels arxius, com ara mapes antics, plànols o fotografies.¹⁵

No obstant això, l'aplicació de les noves tecnologies i de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), així com les oportunitats i reptes que aquestes plantegen en relació amb la descripció i la recuperació de la informació, són temes força més investigats per la comunitat arxivística dels últims anys¹⁶ i han donat lloc a diversos estudis i publicacions.

Al principi del segle XXI, coincidint amb la celebració de les VIII Jornades d'Arxivística de Catalunya sota el títol «La descripció arxivística: noves tècniques, noves eines?», els arxiviers catalans ja es feien ressò del potencial de les TIC per a la professió. Analitzaven la importància dels estàndards i els formats de normalització per homogeneïtzar la representació dels instruments de descripció a la xarxa i reflexionaven sobre la necessitat de dissenyar sistemes de recuperació i consulta orientats a l'usuari, amb l'objectiu d'ampliar la difusió i accessibilitat dels instruments de descripció i afavorir l'intercanvi d'informació arxivística permanentment actualitzada i de qualitat;¹⁷ aspectes que quinze anys després encara segueixen vigents.

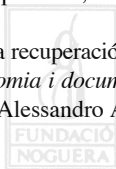
Les publicacions més recents¹⁸ coincideixen en el fet que ens trobem davant d'un canvi de paradigma dels arxius físics als arxius digitals, el qual

15. Noelia RAMOS, Rafael ROSET, «Georeferenciación de mapas antiguos con la ayuda de usuarios», *Revista Catalana de Geografia* [en línia], 46 (octubre, 2012). <<http://www.rcg.cat/articulos.php?id=257>>; Francisco DÁVILA, Elena CAMACHO, «Georeferenciación de documentos cartográficos para la gestión de Archivos y Cartotecas. Propuesta metodológica», a *V Ibercarto*, Santander: Universidad de Cantabria, 2012.

16. Cal dir que la teoria arxivística espanyola i catalana dels anys vuitanta no va incidir especialment en la investigació sobre la cerca i recuperació de la informació, per raó de la falta d'implementació tecnològica de la majoria dels arxius —bases de dades, Internet, intranets... En absència de les noves tecnologies, per tant, la recuperació de la informació es va abordar des d'una perspectiva més tradicional, en què una bona gestió documental ja era suficient (Giménez-Chornet, 2011, apartat 1).

17. Remei PERPINYÀ, «L'aplicació de les tecnologies de la informació als arxius catalans», *Bib. Textos universitaris de biblioteconomia i documentació* [en línia], 5 (desembre, 2000). <<http://bid.ub.edu/05perpin.htm>>; Ferran ARGELET, Andreu CARRASCAL, Raduà BETLEM, «Recursos a Internet per a la descripció arxivística», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 17 (2001), p. 89-114; Joan BOADAS *et al.*, «La descripció arxivística a Catalunya: estat de la qüestió», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 17 (2001), p. 23-46.

18. Vicent GIMÉNEZ-CHORNET, «La recuperació de la informació en els arxius en línia», *Bib. Textos universitaris de biblioteconomia i documentació* [en línia], 27 (desembre, 2011). <<http://bid.ub.edu/27/gimenez1.htm>>; Alessandro ALFIER, Pierluigi FELICIATI, «Cambio de

ha de comportar inevitablement una profunda reconceptualització dels instruments de descripció per adaptar-los tant a l'entorn tecnològic com als nous perfils d'usuaris que està proporcionant Internet als arxius. És totalment inviable, per tant, transferir els instruments de descripció tal com estan concebuts al món analògic directament al món digital, per la qual cosa resulta imprescindible transformar-los en bases de dades estructurades, normalitzades i interoperables, en les quals les necessitats i expectatives dels usuaris prenguin un paper molt més actiu.

Si analitzem detalladament la presència actual dels arxius catalans a Internet, veurem que durant els últims anys ha augmentat molt significativament el nombre de centres i xarxes d'arxius que posen a disposició dels usuaris els seus instruments de descripció. Igualment, també tenim casos molt interessants d'arxius digitals que permeten consultar els fons que custodien des de qualsevol punt del món.¹⁹ Malgrat aquest important avenç, però, encara queda molt camí per adaptar-nos al canvi de model que planteja la literatura, ja que la majoria d'arxius s'ha limitat a traslladar a la web els seus instruments de descripció tradicionals.

Respecte a l'aplicació de la geolocalització a l'hora de difondre i comunicar la documentació dels arxius, tot i que no hi ha bibliografia, comptem amb dues experiències en l'àmbit estatal, una de les quals justament fa referència als fons notariais.

L'Archivo Histórico de Protocolos de Gipuzkoa (AHPG) ofereix un «Mapa de fondos notariales» que mostra la ubicació dels documents notariais produïts per les diverses localitats de Guipuzkoa, diferenciant amb el color de les icones la pertinença als diferents districtes notariais. El seu objectiu és «conocer la relación entre las actuales localidades y los fondos del archivo a través de los mapas».²⁰

Els registres més complets d'aquest mapa ofereixen la informació del nom de l'arxiu on es troba custodiada la documentació — amb un enllaç a la seva pàgina web —, de l'escrivania o notaria de referència, amb les dates

paradigma en el próximo decenio. El desafío de la Web para los instrumentos de descripción de los archivos», *Tabula: revista de archivos de Castilla y León* (Salamanca), 16 (2013), p. 179-195; Julián MOYANO COLLADO, «La descripción archivística. De los instrumentos de descripción hacia la Web Semántica», *Anales de Documentación* (Múrcia), 16-2 (2013), p. 1-13.

19. Entre d'altres, destaca l'Arxiu digital de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB): <<http://www.notarisdecatalunya.org/>> [Consulta realitzada el 14 de juliol de 2014].

20. AHPG: <<http://oinati.gipuzkoakultura.net/fondos/27-fondos/41.html>> [Consulta realitzada el 10 de juliol de 2015].

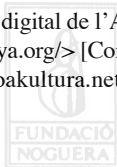

FIGURA 2

Mapa de fondos notariales de Guipuzkoa

Font: AHPG.

extremes i el volum documental, de les notaries relacionades i dels fons complementaris que es troben en altres arxius. Aquestes dades es complementen amb enllaços als quadres de classificació o a les fitxes publicades a la web de les corresponents escriptories i notaries. Malgrat que és un mapa molt visual i entenedor, amb una alta usabilitat, encara no se n'ha acabat d'explotar completament el potencial, ja que té poca visibilitat i és de difícil accés des de la pàgina principal, no s'acompanya d'explicacions complementàries, no inclou un cercador especialitzat més enllà del que proporciona Google Maps i no ha estat actualitzat des de mitjan 2012.

L'altre exemple de documentació geolocalitzada amb el qual compta la comunitat arxivística espanyola és el de l'Archivo de la Ciudad de Arganda del Rey.²¹ Directament a la pàgina principal de l'arxiu i sota l'atractiu títol «¿Cómo era Arganda en el siglo XIX?», el mapa geolocalitza les cèdules cadastrals del segle XIX i enllaça directament amb els documents digitalitzats. La fitxa de cada registre conté el nom del document i l'adreça de

21. *Archivo de la Ciudad de Arganda del Rey*: <<http://archivo.ayto-arganda.es/>> [Consulta realitzada el 14 de juliol de 2014].

referència. Sens dubte, es tracta d'un clar exponent del potencial de les noves tecnologies per apropar la documentació de l'arxiu a la població. El mapa també inclou un cercador per carrer, direcció o proximitat (en metres) i resulta altament usable i intuïtiu.

FIGURA 3

Mapa de les cèdules cadastrals del segle XIX d'Arganda del Rey

Font: Archivo de la Ciudad de Arganda del Rey.

Com ja hem avançat en apartats anteriors, els fons de protocols són una de les tipologies de documentació més idònies per començar a aplicar la geolocalització i exemplificar-ne els beneficis, tant pel seu abast cronològic, territorial i de contingut, com per la gran amplitud de consulta de la qual gaudeixen. Igualment, l'accidentada evolució històrica dels arxius notariais, amb els reptes geogràfics que aquesta comporta, també evidenciarà ràpidament les millores i solucions que pot aportar la geolocalització, directament relacionades amb les expectatives dels usuaris i dels propis arxivers.

Amb relació als usuaris, la creació de mapes interactius geolocalitzats aportarà valor a la territorialitat dels protocols i permetrà representar i visualitzar geogràficament tots els fons i documentació notarial en un mateix recurs,

simplificant la problemàtica de disgregació territorial i facilitant la cerca centralitzada. Al mateix temps, possibilitarà relacionar de manera clara la documentació notarial amb el municipi o notaria que l'ha produït, fet que combinat amb la deguda identificació dels notaris a les descripcions també permetrà salvar el tractament arxivístic heterogeni i aconseguir que l'usuari inexpert es mostri aliè al debat dels professionals dels arxius. Igualment, la plasmació al mapa interactiu ajudarà a afrontar les necessitats dels usuaris mitjançant una eina més amable, coneguda i accessible que els instruments de descripció tradicionals, que en algunes ocasions poden esdevenir massa tècnics.

Pel que fa als investigadors, entre moltes altres millores, l'aplicació de la geolocalització permetrà comprendre l'evolució territorial de la producció documental de la institució notarial, així com plantejar noves hipòtesis d'acord amb la productivitat, la concentració i la disposició territorial d'aquesta documentació.

Finalment, gràcies a la utilització de la geolocalització i els GIS, la comunitat arxivística també podrà plantejar més fàcilment les teories d'una nova reorganització dels fons notarial catalans, així com establir una relació més senzilla i visual entre arxius, fons i districtes notarial. Alhora, la creació de mapes interactius possibilitarà conèixer ràpidament el grau de descripció dels fons de protocols i la seva accessibilitat *on-line*, elaborar una eina centralitzada per fer més accessibles i entenedors els instruments de descripció de la documentació notarial i, a més, promoure la difusió conjunta del patrimoni documental notarial de Catalunya, aconseguint superar el repte de visibilitzar i millorar l'accés a la informació arxivística de qualitat.

El prototipus ArxiMaps

Per abordar el projecte de mapa interactiu de fons de protocols de Catalunya que plantegem en aquest article, disposem del prototip funcional ArxiMaps,²² que ha estat elaborat per Carla Meinhardt com a treball de fi de màster, codirigit per Vicenç Ruiz i Alfred Mauri.²³

22. *ArxiMaps: Mapa interactiu dels arxius i fons notarial de Catalunya*: <www.arximaps.cat> [Consulta realitzada el 10 de juliol de 2015].

23. Carla MEINHARDT LLOPIS, *ArxiMaps: descripció arxivística i geolocalització. Estudi de cas dels fons notarial catalans*. Treball de recerca del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents (Treballs de Màster i de postgrau), 2014.

ArxiMaps és la primera experiència a Catalunya que estudia i posa en pràctica l'aplicació de la geolocalització al món dels arxius, més concretament a la descripció arxivística, la recuperació de la informació i les estratègies de difusió. Es tracta d'una proposta innovadora que permet constatar com la combinació d'uns coneixements sòlids d'arxivística amb uns coneixements més bàsics d'altres disciplines, com la geolocalització i les TIC, poden donar resultats interessants en el camí cap al canvi de model que planteja la literatura, ampliant la difusió del patrimoni i millorant la visibilitat dels arxius.²⁴

Amb l'objectiu de donar resposta a la necessitat d'un recurs centralitzat en què qualsevol persona pugui consultar ràpidament i fàcil la descripció de la documentació notarial, ArxiMaps es fonamenta en el desenvolupament d'un disseny intel·lectual complet que contempla l'adaptació dels elements descriptius a les particularitats dels fons de protocols i els seus usuaris; la creació d'un esquema de metadades basat en els estàndards de descripció normalitzada i de representació web que inclou elements geogràfics per a la geolocalització; el disseny de l'arquitectura de les bases de dades que alimenten el mapa; la definició de tots els requisits arxivístics, tècnics i funcionals necessaris, i la determinació de les visualitzacions finals per als usuaris. Igualment, també preveu l'escalabilitat i creixement del mapa, la possibilitat de descripció multinivell, la definició del pla d'actualització automatitzada de les dades a llarg termini, i la interoperabilitat amb altres fonts d'informació com Arxius en Línia i els mateixos catàlegs de la Fundació Noguera.

El mapa interactiu ArxiMaps està format per diferents capes superposades que configuren el resultat final i que poden mostrar-se o amagar-se segons l'elecció del mateix usuari. La primera capa identifica amb diferents colors els trenta-quatre districtes notariais actuals per tal de facilitar-ne la distinció. La segona capa mostra amb punts de color blau la localització exacta dels arxius que custodien documentació notarial,²⁵ diferenciant amb un color més fosc aquells que disposen de descripcions *on-line* dels seus fons, de tal manera que a través de la gamificació s'incentiva la publicació de més descripcions arxivístiques per part dels arxius.²⁶ Finalment, la ter-

24. A data d'avui, ArxiMaps centralitza la descripció arxivística de 119 fons de protocols, produïts per gairebé 300 notaries i 5.000 notaris, així com la geolocalització de 54 arxius que custodien documentació notarial.

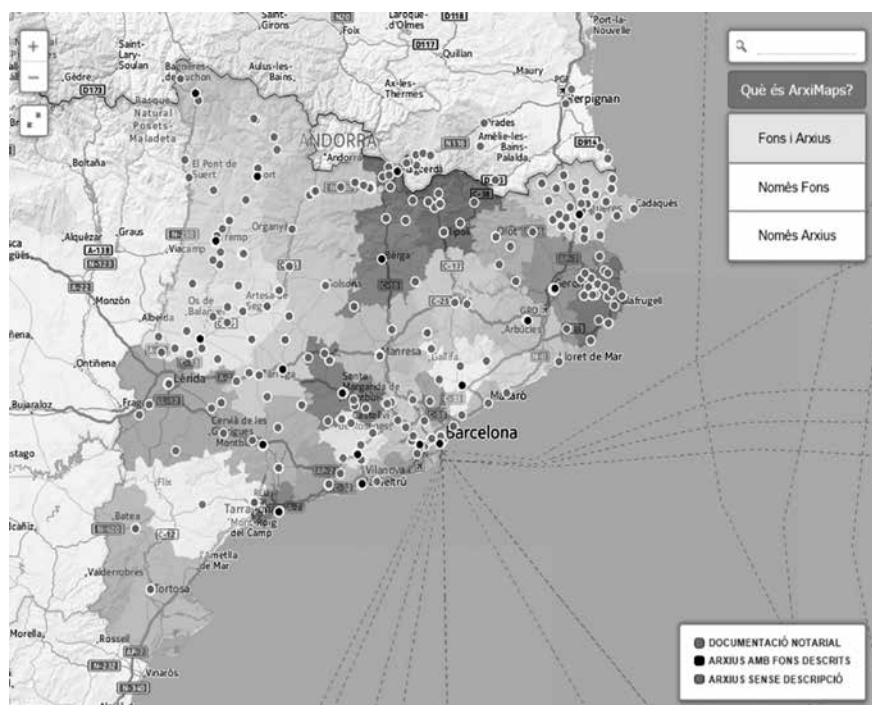
25. Més concretament, dels 54 arxius registrats al SAC que custodien documentació notarial.

26. Aquesta capa també permet comprovar com cada districte notarial vigent disposa del seu corresponent arxiu, i com en els casos de fusió de dos districtes encara se segueixen mantenint els dos arxius de les antigues demarcacions.

cera capa indica amb punts de color taronja tots els municipis i notaries que han produït documentació notarial. Aquesta última capa és la que resulta més interessant, ja que permet consultar tota la documentació d'una mateixa població sense la necessitat de conèixer a quin fons pertany o quin arxiu la custodia —en cas que aquesta es trobi dispersada en diversos arxius—, ajudant els usuaris a mantenir-se al marge del debat arxivístic sobre el tractament del fons i la identificació del productor.

FIGURA 4

Visualització combinada de les diferents capes d'ArxiMaps i de les seves funcionalitats

Font: ArxiMaps.

Per facilitar la interacció amb els usuaris, ArxiMaps també s'acompanya d'unes miniatures que permeten identificar els noms dels districtes notariaus, els noms i adreces dels arxius, amb un enllaç directe que permet la consulta dels seus fons, i els nom de les notaries que han produït documentació, també amb un enllaç directe cap a la seva descripció.

FIGURA 5

Miniatures d'ArxiMaps corresponents als districtes notariais, els arxius i la documentació

Font: ArxiMaps.

Les descripcions dels fons que custodia un arxiu o dels fons produïts per una notaria o municipi es poden visualitzar còmodament en una taula tabulada que mostra tots els elements descriptius i que permet filtrar els resultats per paraula clau o ordenar-los segons un element determinat.

Si un usuari vol consultar els fons que custodia un arxiu determinat, com per exemple l'AHG, només ha de clicar damunt de l'enllaç «Consulta els fons de l'arxiu» que es troba a la miniatura de l'arxiu, i immediatament li apareix una taula amb la informació de la figura següent:²⁷

FIGURA 6

Taula amb la descripció completa de tots els fons notariais de l'AHG

Nom del fons	Dates	Volum	Descripció del fons	Plaça notarial	Notaris	Instrument de descripció	Digitalització	Fons relacionats	Codi de referència
Districte notarial de Figueres. Borrassà	1748-1817	11 volums	La documentació notarial de Borrassà de l'AHG, està constituïda pels manuals dels notaris Josep Vila Serra i Narcís Vila Gall (corresponents a la segona meitat del segle XVIII).	Notaria de Borrassà	Josep Vila Serra, 1748-1774	Fitxa d'Arxius en Línia		L'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà custodia els llibres notariais posteriors a 1800	AHG170-378
Districte notarial de Figueres. Cabanes	1417-1639	9 volums	Els 9 volums conservats d'aquesta notaria són manuals i llibres notals d'alguns notaris que exerciren en aquesta notaria en els segles XV-XVII, i també un llibre de curia, ja del XVII, del notari Jaume Grau.	Notaria de Cabanes	Andreu Malera, 1417-1441; Gaspar Thió, 1520-1549; Jaume Grau, 1638-1639; Joan Bernis, 1461-1489; Notari no identificat.	Fitxa d'Arxius en Línia			AHG170-379
Districte notarial de Figueres. Cadaqués	1599-1626	10 volums	Conté únicament 8 manuals i 1 protocol de...	Notaria de Cadaqués	Antoni Banús, 1599-1626; Jeroni...	Fitxa d'Arxius en Línia		L'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà custodia els llibres notariais...	AHG170-380

Font: ArxiMaps.

27. Per tal de poder mostrar tota la informació de la taula en una sola pàgina, s'ha reduït l'amplada de les columnes, però al prototip d'ArxiMaps la tabulació de les columnes es mostra més espaiada i estètica.

La taula de l'arxiu seleccionat, en aquest cas l'AHG, no només informa de les principals dades de contacte del centre, sinó que també conté la descripció completa dels setanta-dos fons notariais històrics que custodia, basant-se en els elements especificats al disseny d'ArxiMaps. Aquests inclouen, entre d'altres, la plaça notarial del fons, el nom i les dates extremes de tots els notaris que hi van exercir la seva activitat i l'enllaç a la fitxa descriptiva d'Arxius en Línia, que es pot obrir directament a partir de la mateixa taula.

Si l'usuari vol consultar la documentació d'una determinada notaria o municipi, en canvi, quan clica damunt de l'enllaç «Consulta el fons» de la miniatura corresponent, li apareix la taula que es mostra a la figura següent:

FIGURA 7

Taula amb la descripció completa del fons produït per la notaria de Begur

Nom del fons	Dates	Volum	Descripció del fons	Plaça notarial	Notaris	Instrument de descripció	Digitalització	Fons relacionats	Arxiu on es troba	Codi de referència
Districte notarial de la Bisbal d'Empordà, Begur	1517-1880	91 volums	Conté els llibres d'un total de 18 notaris que exerciren a la notaria de Begur al llarg dels segles XVIII-XIX. La majoria de llibres corresponen al segle XVIII. A part dels registres notariais pròpiament dits (protocols, manuals) i d'algun llibre especial d'inventaris i encants també hom pot trobar-hi algun registre de cuna i...	Notaria de Begur	Regència d'Antoni Prim, 1700-1728; Regència de Francesc Pousiana, 1763-1764; Regència de Francesc Vergonyós (segon), 1736-1762; Regència de Jeroni Parró, 1715-1720; Regència de Joan Puig Carreras, 1829-1874; Regència de Joaquim Vergonyós, 1764-1786; Regència de Josep Bataller, 1821-1829; Regència de Josep Puig Pi, ...	Fitxa d'Arxius en Línia		A partir de 1865 els llibres notariais d'aquesta notaria es conserven a l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà	Arxiu Històric de Girona	AHG170-415

Font: ArxiMaps.

Com podem apreciar, la taula de la documentació produïda per la notaria o municipi seleccionat —en aquest exemple Begur—, a part de proporcionar la descripció completa del fons que l'integra —el fons Districte notarial de la Bisbal d'Empordà, Begur—, també facilita a l'usuari el nom de l'arxiu que el custodia —AHG—, per tal que aquest obtingui amb el menor nombre de clics possible el major nombre d'informació disponible, satisfent d'aquesta manera tant les seves expectatives com les seves necessitats de cerca. Igualment, si el fons disposa de documentació digitalitzada —com és el cas d'alguns dels fons de l'AHPB— la taula descriptiva també permet enllaçar i visualitzar directament l'arxiu digital corresponent.

A part de la informació geogràfica, consultable fàcilment a través del mateix mapa, ArxiMaps també disposa del disseny d'un cercador complementari que permet recuperar tota la documentació d'un determinat notari, notaria o població, independentment de l'arxiu que la custodii o del tractament arxivístic que hagi rebut, però sense perdre en cap moment la informació de context. Així mateix, també permet filtrar per dates, nom de l'arxiu i títol del fons.

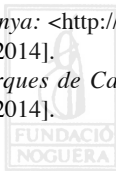
Com hem pogut veure, el prototip del mapa dels arxius i fons notariais de Catalunya ofereix una cerca molt intuïtiva i visual que s'adapta perfectament a les noves tecnologies i al perfil creixent d'usuaris no especialitzats, gràcies a unes descripcions senzilles d'interpretar que enllacen directament als instruments de descripció originals i a la documentació digitalitzada dels arxius. Malgrat que és un prototip, ArxiMaps ja es configura com un recurs centralitzat, normalitzat i en xarxa, capaç de posar a l'abast del públic totes les descripcions disponibles dels fons de protocols catalans amb només dos clics, afavorint d'aquesta manera l'aproximació a la documentació notarial. Igualment, també aporta un valor afegit i unes funcionalitats molt difícils d'aconseguir en el món analògic, com identificar noves tendències, facilitar la interpretació de les dades, aflorar nous coneixements i alimentar la demanda creixent de nova informació. Així, doncs, es tracta d'un portal integral dels arxius catalans que creu en el sistema i vol donar-li una visibilitat global; d'un recurs elaborat amb principis arxivístics i criteris d'eficiència, usabilitat, funcionalitat, accessibilitat i visibilitat que vol contribuir a potenciar el patrimoni, la recerca i la reutilització de la informació.

Un altre aspecte interessant a tenir en compte resideix en el fet que la informació del prototip ArxiMaps prové majoritàriament de diferents bases de dades ja existents, com les descripcions de fons de protocols disponibles a Arxius en Línia,²⁸ les dades dels arxius que custodien fons notariais del Directori d'Arxius de Catalunya,²⁹ obtingudes gràcies a la col·laboració de la Subdirecció General d'Arxius i Museus de la Generalitat de Catalunya, i la informació geogràfica publicada a la pàgina web de Municat.³⁰ Però el

28. *Arxius en Línia*: <<http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/>> [Consulta realitzada el 5 de juliol de 2014].

29. *Directori d'Arxius de Catalunya*: <<http://cultura.gencat.cat/arxius/directori.asp>> [Consulta realitzada el 12 de juliol de 2014].

30. *Municat. Municipis i comarques de Catalunya*: <<http://municat.gencat.cat/>> [Consulta realitzada el 12 de juliol de 2014].

que realment fa possible la seva creació, malgrat que no és un recurs estructurat en un format d'intercanvi, és tota la tasca prèvia realitzada pels diversos autors del treball *Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització*.³¹ L'estudi elabora una radiografia tan precisa de l'estat dels fons notarial catalans que no deixa de ser un vertader mapa dels protocols, tot i que en format textual, que possibilita l'elaboració de la correspondència entre districtes notarial i municipis segons la demarcació notarial vigent.

Rúbrica: el mapa interactiu dels fons de protocols de Catalunya

«A fi d'assolir una convenient uniformitat, que faciliti la consulta dels investigadors en les dades que s'ofereixen, els catàlegs donaran notícia dels protocols i lligalls custodiats a cada arxiu, des dels més antics als atorgats l'any de la confecció de cada inventari. A cadascun li correspondrà una fitxa, de la qual es redactaran dos exemplars, ambdós a disposició del públic, una al propi arxiu local i l'altra en el del Col·legi de Notaris de Barcelona».³²

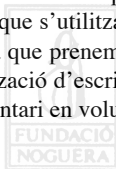
Hem volgut iniciar aquest darrer apartat amb una llarga citació que permet copsar ràpidament com l'important en qualsevol projecte de descripció arxivística no és tant la tecnologia emprada com l'objectiu que es busca. Així, inicialment, la col·lecció d'inventaris de la FN pretenia obtenir, com a producte paral·lel a l'edició de cada volum, un únic fitxer centralitzat i uniforme, dipositat al CNC, amb tota la informació recollida que permetria la seva consulta àgil per part dels usuaris.

Justament això és el que, de manera actualitzada amb les noves tecnologies, ha de permetre Rúbrica.³³ El mapa interactiu esdevindria un instrument de descripció i recuperació de la informació *on-line* molt més dinàmic i funcional que els existents fins ara, ja que aportaria significat a la territorialitat de la documentació, permetria tractar un gran volum d'infor-

31. Laureà PAGAROLAS (coord.), *Els fons de protocols de Catalunya...*

32. Vinyet PANYELLA, *Catàleg de l'Arxiu Notarial de Sitges*, Barcelona: Fundació Noguera, 1981, p. 6.

33. Com és sabut, en l'àmbit notarial el concepte *rúbrica* té dues accepcions: la primera, el traç que forma part de la firma i que s'utilitza per deixar un senyal a les pàgines que no van firmades; i la segona, que és la que prenem aquí i és compartida també en l'àmbit arxivístic, la de l'instrument de localització d'escriptures o de registres, bé sigui en forma d'índex incorporat al protocol o d'inventari en volum a part.

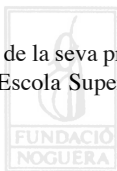

mació de manera unificada i, alhora, estaria centrat en els nous usuaris digitals i les seves necessitats de cerca. En definitiva, Rúbrica pretén adaptar-se al nou entorn tecnològic i explotar tot el potencial lligat la geolocalització per a millorar l'experiència final tant dels usuaris com dels arxius i els arxivers.

Com hem vist a l'apartat anterior, disposem ja d'ArxiMaps, un prototip del mapa que ha demostrat la seva validesa i qualitat.³⁴ Si bé l'estructura intel·lectual i el seu disseny s'han definit per complet, la seva implementació, òbviament, no s'ha pogut desenvolupar fins a l'últim detall, en tractar-se d'un treball acadèmic. És necessari, per tant, dotar de suport institucional un projecte de gran abast com aquest. Per coherència històrica, tant el Col·legi de Notaris de Catalunya com la Fundació Noguera són excel·lents candidats a liderar la iniciativa, de manera que tornarien a situar-se en l'avantguarda de la cura i difusió de l'incomparable patrimoni documental notarial català. La tradicional col·laboració d'ambdues institucions, plasmada en projectes consolidats i reconeguts arreu com l'Inventari de l'AHPB i la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, pot continuar de manera lògica amb el que seria el seu primer projecte dissenyat per a un entorn web i, per tant, adequat a la transició digital que el món dels arxius està vivint.

Rúbrica ha de constar de tres components bàsics: una aplicació web oberta al públic, però també amb accés restringit per a editors i administradors del sistema; un servidor d'aplicacions i mapes, i una geodatabase que permeti informar els fons de protocols. L'aplicació web és la part visible i punt de consulta principal. El seu disseny ha de ser intuïtiu i fàcil, orientat tant a usuaris sense coneixement expert com a d'altres més avesats, i que permeti localitzar els fons mitjançant la mera navegació en el mapa, com en combinació amb els diferents criteris de cerca. Exposem algunes de les funcionalitats principals:

34. Fou el treball més ben valorat de la seva promoció, obtingué la màxima puntuació per part del tribunal examinador de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió Documental (ESAGED) de la UAB.

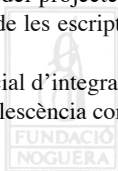
Cercador únic	Per noms de notaris, de notaries, o per municipis; suggereix resultats a mesura que l'usuari tecleja els noms
Filtre cronològic	Consultes per a intervals temporals determinats a través d'un eix cronològic en forma de barra interactiva
Fitxa d'arxiu	Finestra d'informació bàsica, que inclou també hipervincle als fons disponibles a Internet
Formularis de descripció	Dissenyats tant per informar els camps de cada nivell manualment com per fer-ho a través de càrregues massives provinents d'altres bases de dades

Com a suport a la representació dels arxius, dels fons de protocols i de les demarcacions notarials, és a dir, les entitats amb informació geogràfica que inicialment³⁵ es representarien, s'implantarà un servidor de mapes. Cadascuna d'aquestes entitats tindrà una simbologia determinada i serveis de visualització, un cop definides les respectives capes pròpies. Per a aquest servidor, òbviament, caldrà comptar amb una cartografia de referència. En aquest sentit, hi ha diferents possibilitats en funció del model pel qual s'acabés optant, però entenem que el més convenient és crear una solució a mida basada en programari *open-source*.³⁶ Emprant com a proveïdor de cartografia l'Institut Cartogràfic i Geogràfic de Catalunya, a través de conveni o d'altra fórmula que es cregui més oportuna, es poden generar API similars a les que trobem al mercat (CartoDB, GoogleMaps) sense cost de manteniment ni de llicència i amb màxima llibertat pel que fa a la seva evolució.

Finalment, pel que fa a la base de dades georeferenciada, s'aprofitarà com a fonament el model de dades estructurades dissenyat a ArxiMaps (del qual se n'ha parlat a l'apartat anterior), emprant una solució de programari lliure (PostgreSQL). A aquest model, però, caldrà afegir-hi millores pel que fa al tractament de l'evolució històrica dels districtes notarials, la incorpo-

35. Gràcies a l'escalabilitat de la informació (les dades s'estructuren de manera uniforme i interoperable en diversos nivells jeràrquics que van des del fons a la unitat documental simple), una segona fase del projecte permetria incloure la representació al mapa tant de protocols notarials com de les escriptures que els conformen, a partir de les seves descripcions associades.

36. Tot i que pot tenir un cost inicial d'integració major, a mitjà i llarg termini permet evitar tant els costos derivats de l'obsolescència com el de les llicències comercials.

ració de gestió d'usuaris i perfils per als nous processos de manteniment, el tractament de la informació cronològica, per possibilitar-ne l'ús en les cerques mitjançant l'eix temporal i la incorporació de mecanismes de control (registre, validació i publicació) per a l'alta de nous registres.

* * *

Internet, *big data*, noves tecnologies, digitalització, web semàntica, interoperabilitat, reutilització de la informació, entorns col·laboratius, *linked data*... Actualment, ens trobem en un context tecnològic i comunicatiu ple d'oportunitats i reptes per a la difusió del patrimoni documental. Si som conscients d'aquest nou paradigma digital, no només es podrà ampliar la difusió i el coneixement dels fons notariais, sinó que es posarà en valor el treball fins ara realitzat i se'n millorarà significativament la visibilitat. Els professionals de l'arxivística i la gestió documental ens limitem a exposar els dissenys i els instruments dels quals disposem per afrontar els reptes i aprofitar les oportunitats. Òbviament, recau en les institucions que detenen la titularitat i la gestió dels fons la decisió final sobre quines han de ser les línies prioritàries pel que fa a la difusió i comunicació de la informació descriptiva que permet localitzar-los i, en cas d'estar digitalitzats, consultar-los directament.

Rúbrica, més enllà de suposar una eina adaptada a aquest nou entorn tecnològic, també podria esdevenir un molt bon exemple de cooperació entre les diverses institucions vinculades pels fons de protocols, on, més enllà de l'àmbit orgànic de competència de cadascuna, els esforços s'articulin per tractar de manera coordinada i contextualitzada aquest tipus de patrimoni documental pensant sobretot en les necessitats dels nous usuaris.

Ressenyes

ÉTIENNE, Geneviève; LIMON-BONNET, Marie-Françoise (dir.), *Les archives notariales. Manuel pratique et juridique*, Paris: Service Interministériel des Archives de France, 2013, 295 p.

Manual destinat a posar en valor els fons de protocols francesos, dirigit tant a usuaris d'arxius com als professionals que hi treballen. L'obra es divideix en quatre grans apartats dedicats, respectivament, a l'estudi de la institució notarial (p. 15-98), del dret i de la diplomàtica notarial (p. 99-144), de l'arxivística notarial (p. 145-178) i de l'aprofitament històric dels notables fons de protocols (p. 179-212). Es completa amb un petit capítol que ofereix un quadre comparatiu internacional de la institució notarial avui dia (p. 213-218), diversos annexos cronològics i arxivístic i una extensa bibliografia de referència.

L'estat francès esdevé un cas prou interessant d'estudi i comparació pel que fa a l'evolució institucional i arxivística del notariat i els seus protocols. La influència italiana que des de ben aviat dota de plena autenticitat els documents notarials al sud es contraposa amb la dependència d'autoritats superiors per a la plena validació al nord, mitjançant l'ús del segell pertinent. Aquesta dualitat arribarà a la seva fi durant l'època moderna, mitjançant la coneguda ordenança de Villers-Cotterêts (1539) i de manera definitiva el 1706, quan el notariat a tot el regne guanya plenament la capacitat autenticadora. A aquesta unificació funcional seguirà, un segle després, la unificació institucional amb la Llei de 1803, que fixà el nombre de notaris, el sistema d'accés o les seves cambres territorials. Es tracta, doncs, de la llei marc que, tot i les diverses modificacions posteriors, ha fixat el desenvolupament del notariat modern a França.

Pel que fa al marc legal i de diplomàtica notarial, potser el més remarkable és destacar les diferències respecte a la «patrimonialisation» dels fons de protocols, és a dir, sobre la seva transferència a arxius públics per garantir-ne així l'estudi i la conservació com a patrimoni documental del país. El

1791 s'obliga els notaris a elaborar dos exemplars dels índexs cronològics dels seus protocols, un dels quals havia de lliurar-se al tribunal superior d'on depengués el notari, passant així a formar part dels arxius públics. La llei marc de 1803 no esmenta cap obligació de transferir el protocol, però sí que referma clarament l'obligació de preservar-lo. No fou fins al 1928 que, de manera voluntària, els notaris van poder transferir als arxius departamentals el protocol de més de cent vint-i-cinc anys, i fins al 1979 que, de manera inequívoca, el protocol rebé la categoria de fons documental públic i se situà en cent anys el període de reserva per al seu accés. Posteriorment, l'any 2008 es rebaixà a setanta-cinc anys aquest termini, amb l'excepció per als documents referits a menors d'edat que es manté en cent anys. Pel que fa al moment de la transferència, el 1979 es fixà també en cent anys amb un marge de deu anys (anterior o posterior), per tal de garantir el pas complet de la producció de cada notari. Actualment, però, són setanta-cinc anys els establerts.

GRACIA LASHERAS, Juan Carlos, «El memorial de actos del notario Joan Abat de Zaragoza entre 1493 y 1510», *Aragón en la Edad Media* (Zaragoza), 25 (2014), p. 61-100.

Article en què s'aborda l'estudi de la rúbrica o memorial del notari de Saragossa Joan Abat, conservat a l'Arxiu Històric de Protocols de la capital aragonesa. La rúbrica o memorial és el volum on es recullen indexats tots els instruments closos pel notari durant la seva actuació, en aquest cas entre 1493 i 1510, que serveix d'instrument de descripció per als seus successors per tal de localitzar ràpidament els documents dels quals se'n demanés còpia.

Gracia, després d'introduir el seu treball amb un repàs a la historiografia del notariat aragonès i al seu marc normatiu i professional, se centra en el notari de caixa Joan Abat, la ubicació de la seva notaria (es proposen tres de les quinze parròquies que dividien Saragossa) i els fons conservats d'aquest fedatari: set protocols, nou registres, dos lligalls i el memorial objecte d'estudi.

Del seu buidatge, l'autor contempla dues perspectives principalment: la tipologia documental i la clientela. Pel que fa a la primera, amb més de quatre mil documents recollits, són cinc els tipus documentals principals: èpoques (806), comandes (726), constitucions (413), vendes (330) i albarans (241). Aquests corresponen a un 60 % dels documents. En total, es

recullen més de cinquanta tipus documentals diferents, entre els qual destaquen, a banda dels ja mencionats, els contractes d'aprenentatge, les capitulacions matrimonials i testaments, i les procures.

Pel que fa a la clientela, detecta més de 2.800 usuaris, de manera que Gracia se centra en aquells que van tenir més de 10 serveis. La reducció, fins a 59, és en ella mateixa ja significativa. D'aquests, trenta-tres l'utilitzaren entre 10 i 15 vegades; sis, entre 16 i 20; deu, entre 21 i 30; set, entre 31 i 99, i només tres, més de 100 vegades. Per àmbits professionals, destaquen mercaders i artesans, però també hi trobem sis notaris i membres de la noblesa (el mateix rei Ferran un parell de vegades), i òbviament l'Església, ja sigui mitjançant clergues i religiosos individuals o a través de les institucions, com el convent de Santa Catalina amb més de 80 serveis. Però, com dèiem, són els mercaders els que, individualment, destaquen més: així, Bernat de Roda (158 serveis), Pedro de Joan Sánchez (141), Miguel Torrero (111) i el bilbaí Jaime de Santa Cruz (87) suposen el 12 % del total d'actes closos per Joan Abat.

RUBIÓ, Abel; GINEBRA, Rafael, *El manual onzè d'Antoni Bosch, notari de Vic, de 1713-1714*, Barcelona: Fundació Noguera, 2014, 814 p. (Col·lecció *Acta Notariorum Cataloniae*; 27).

Coincidint amb l'any del Tricentenari, la Fundació Noguera ha considerat oportú centrar les publicacions de nous volums a les seves col·leccions en l'any 1714. Resenyem, a continuació, el manual onzè d'Antoni Bosch, notari de Vic, de la col·lecció *Acta Notariorum Cataloniae* (ANC). Per al cas barceloní, no és sobrer recordar que l'AHPB conserva setanta-tres manuals del 1714 (sense comptar els llibres especials que inclouen aquest mateix any i que farien pujar la xifra a més de tres-cents volums). El registre notarial, doncs, esdevé un autèntic lloc de memòria de la Barcelona assetjada i ofereix una informació que no ha estat mediatitzada pel filtre polític de les institucions involucrades en el conflicte. Seria desitjable que, més tard o més d'hora, arribés a tenir mitjançant les noves tecnologies la visibilitat i accessibilitat que li corresponen.

Tornant a Vic, es tracta del tercer manual notarial provinent d'aquesta plaça editat a la col·lecció ANC i de la tercera edició en què Rafael Ginebra participa, acompanyat ara per Abel Rubió. L'experiència és un grau i, efectivament, l'aforisme es pot aplicar plenament a aquest treball precís i rigo-

rós de contextualització del volum i de transcripció i edició dels documents. Una sintètica introducció precedeix gairebé set-centes cinquanta pàgines d'assentaments regestats i transcrits, on predominen, com és habitual, els instruments vinculats directament amb el crèdit: entre censals (84), violaris (14) i debitoris (5) representen una tercera part del total. A aquests, hi podríem afegir també bona part de les cinquanta-cinc èpoques i altres tipus documentals indirectament relacionats. Contràriament, s'observa la manca d'instruments sobre l'àmbit familiar (capítols matrimonials, testaments), que, com és sabut, s'han d'anar a cercar als llibres especials oberts a tal efecte.

La introducció, però, no només s'ocupa de la varietat tipològica, sinó que permet al lector iniciar la seva aproximació al manual amb tot el coneixement previ estrictament necessari. La institució que l'ha generat (el notariat a Vic), el notari (amb un repàs del seu *cursus honorum*: ingrés com a notari apostòlic, punts destacats de la seva carrera i altres càrrecs per ell regentats), el context històric precís de la fi de la guerra a Vic (clarament apreciat per la manca d'assentaments en les setmanes posteriors a l'entrada de Bracamonte), i un poc habitual, lamentablement, estudi codicològic i paleogràfic del volum. La tasca de l'editor, recordem-ho, consisteix a saber equilibrar l'aprofundiment i la profusió de dades que sobre cadascun d'aquests aspectes s'ofereix, per tal d'evitar reiteracions innecessàries per ja sabudes a bastament o, més important encara, per no caure en un excés de precisions absolutament prescindibles que no aporten res més que la sensació, sovint, de voler ocultar rere el recurs d'una exhaustiva hipercorrecció la manca evident de mestratge en la matèria.

Certament, aquest no és el cas dels dos editors del manual d'Antoni Bosch de 1713-1714, que amb el seu bon ofici posen a disposició dels investigadors i aficionats a la història en general els cinc-cents vint-i-sis assentaments que conformen aquest protocol vigatà.

RUIZ GÓMEZ, Vicenç (ed.), *Els pergamins de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, 1142-1500*. Barcelona: Fundació Noguera (Col·lecció Textos i Documents; 55), 2014, 627 p.

L'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona té entre els seus fons una secció de pergamins formada per unes mil set-centes unitats. La seva provenença, essencialment, es deu a dos productors ben definits: el mateix notariat barceloní, per aquells pergamins vinculats als protocols que també

s'hi custodien (ja fos, originalment, en bosses o com a cobertes dels volums), i la nissaga dels marquesos d'Aguilar. Recordem que l'últim administrador general d'aquest llinatge a Catalunya fou el notari Lluís G. Pallós, el qual, al seu torn, s'encarregà de concentrar per primera vegada l'arxiu general de protocols del districte barceloní.

La secció de pergamins ha estat objecte, al llarg dels anys, de diverses actuacions arxivístiques. Com a resultat, s'havien constituït dues sèries factícies (A i B). Un cop analitzades la provenença i la història arxivística de la col·lecció (p. 15-33), es decidí unificar en una sola sèrie tot el conjunt, per tal de facilitar l'accés i la consulta per part dels usuaris.

El catàleg ofereix una varietat no gens usual d'estadis de tradició documental de l'instrument notarial (p. 33-58), com són esborranys, *notulae* en pergami, originals cancel·lats, renovacions i reparacions, etcètera, com també una notable diversitat geogràfica i tipològica, quelcom que pot facilitar la realització d'útils estudis comparatius en el marc d'una sola col·lecció. El volum, format per set-cents cinquanta-vuit documents que corresponen a un total de set-cents trenta-quatre pergamins, comprèn una clivella que va de l'any 1142 al 1500. Es presenten els documents en ordre cronològic, amb la datació reduïda al còmput actual, un ampli regest en estil subjectiu, la cloenda notarial, la taula de tradició pertinent i el tipus d'escriptura i estat de conservació. Quan s'escau, s'afegeix un comentari sobre aspectes destacats, siguin de tipus diplomàtic, de contingut o d'altres.

Finalment, el treball d'edició es clou amb dos índexs, l'onomàstic i el de notaris i escrivans, elaborats per Jordi Tor. Actualment, s'estan duent a terme els treballs previs de restauració per iniciar la tasca d'edició del segon volum que permeti cloure el tractament complet de la col·lecció de pergamins.

SERRANO YUSTE, Joaquín, *Signum Notariae*, Madrid: Consejo General del Notariado, 2014, 836 p.

Monumental monografia dedicada al signe notarial (al signe de Notaria, si traduïm seguint la concordança triada per al títol en llatí), l'element clau a l'hora de validar i autenticar l'instrument, sense el qual aquest no es pot considerar complet. L'autor, notari, estructura l'obra en quatre grans parts, que contextualitzen i mostren l'objecte de la seva recerca. Un primer capítol sintetitza la història del notariat a Espanya i permet al lector menys avesat endinsar-se en la institució que ha dotat de fe pública els contractes

i actes privats a bona part d'Europa i el món durant els últims vuit-cents anys. El segon capítol aborda directament el signe notarial: concepte, legislació i parts i elements. Pel que fa al concepte, l'autor recull tot un seguit de definicions històriques per concloure que, en definitiva, es tracta de «la expresión de la autoridad del notario como poseedor de la fe pública y garante de la autenticidad y veracidad de lo que en los documentos se expresa» (p. 49). També és ben útil l'apartat dedicat als seus elements, el qual aporta un vocabulari específic que ajudarà de ben segur a millorar les descripcions que dels signes es fan en edicions diplomàtiques. Les disciplines auxiliars centren el tercer capítol i, a les habituals paleografia i diplomàtica, l'autor hi afegeix l'art i, sobretot, la simbologia i grafologia. Amb la simbologia s'ofereix un extens repertori de significats per als diversos motius que componen el *signum* (creus, cercles, estrelles, numèrics...).

Aquests tres capítols aporten les eines necessàries perquè el lector pugui, segons els seus interessos cronològics o geogràfics, dur a terme l'anàlisi del profús corpus de signes que són reproduïts al capítol quart, sens dubte, el bloc central i més rellevant de l'obra. Tres mil sis-cents setanta-una reproduccions facsímils de signes, des del segle X fins al XXI, ocupen dues-cents cinquanta pàgines, seguides de més de tres-cents d'índexs cronològic, alfabètic i geogràfic, que permeten cercar per nom de notari, plaça notarial i període històric. L'autor ha fet un repàs exhaustiu de les publicacions on s'han reproduït amb anterioritat signes notarial i ha pogut, així, dur a terme una feina de compilació certament remarcable. Es fa patent la influència del ja llunyà recull de signes elaborat amb motiu del centenari de la Llei del Notariat, publicat l'any 1963 per la Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, del qual se'n reproduïxen els cinc-cents signes llavors compilats. Finalment, el capítol vuitè llista la bibliografia emprada i esdevé una útil referència especialitzada que ajudarà el lector que vulgui aprofundir en aquesta temàtica tan específica.

Com el mateix autor reconeix, el conjunt de materials aplegats no pretén esdevenir una obra definitiva sobre el signe notarial a Espanya, sinó, més aviat, una síntesi que permeti copsar els diversos vessants que cal afrontar en el seu estudi. Certament, la feina d'integrar tots aquests vessants (legals, simbòlics, artístics...) en estudis concrets, que ressegueixin de manera sistemàtica l'evolució del conjunt de signes a partir de la seva adscripció col·legial o autoritat per la qual els notaris redactessin els documents, manca per fer.

Notes bibliogràfiques

DD.AA., *Sant Andreu de Palomar. De Francesc de Tamarit al Decret de Nova Planta, 1640-1716*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 334 p.

Obra coral dedicada a la història d'aquest antic municipi del Pla de Barcelona entre la Guerra del Segadors i la de Successió. Els autors intercalen una aproximació general, si bé centrada principalment en l'àmbit militar i polític, amb atenció especial dedicada a fets prou singulars que tingueren lloc a Sant Andreu: l'inici, a la capella del Sant Crist dels Segadors de Sant Andreu, de la revolta homònima; el quarter general dels Barretines; l'establiment de la residència de la reina Elisabet Cristina a Cal Borni, o l'ampli capítol dedicat al llinatge dels Tamarit i el seu poc conegut fins ara vincle amb Sant Andreu. El recurs a la documentació notarial de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, precisament, és força abundant en aquest capítol, ja que tant permet reconstruir la genealogia dels Tamarit com resseguir les seves nombroses propietats. Igualment, destaca aquest recurs a l'hora de localitzar la residència de la reina Elisabet Cristina. A partir de la referència del Dietari de l'Antic Consell de Barcelona a «T. Umbert», els autors cerquen notícies dels Umbert sobretot en fons notariais. Conclouen que no «ha estat possible trobar cap T. Umbert al Sant Andreu de 1709» (p. 167), però proposen identificar-lo amb Jaume Umbert, propietari de Cal Borni. I de ben segur així és, ja que, de fet, la «T» del dietari no és cap inicial de nom, sinó l'habitual abreviatura que trobem en aquest tipus de registre quan l'escrivà de torn no recorda el nom de la persona i que prové del *Tizio* clàssic dels exemples jurisprudencials de dret romà.

GARCIA ESPUCHE, Albert (dir.), *Les dones. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2014, 252 p. (La ciutat del Born. Barcelona 1700; 11).

Onzè volum de la col·lecció *La ciutat del Born. Barcelona 1700* dedicat a les dones. Aquest cop, per tant, es trenca l'habitual aproximació temàtica de la col·lecció per incloure-hi la perspectiva de gènere. Repassant números anteriors, en cap no hi trobem notícia i, de fet, l'onzè havia de ser un volum (últim?) dedicat a Drets, conflictes i justícia. En una col·lecció de gran vàlua com aquesta i d'autoria coral és molt significatiu que s'hagi d'incloure

FUNDACIÓ
NOGUERA

un monogràfic de gènere. Significatiu, perquè evidencia que la historiografia encara no ha assumit com a propi l'utilitat conceptual del feminisme. Més quan, en paraules del director, tot i haver-se generat «intercanvis productius d'informació i una presència enriquidora de metodologies diverses i de fonts de diferent naturalesa» en els temes abordats, «l'estudi del paper que [les dones] hi van tenir ha constituït, en menor o major mesura, una mancança» (p. 17). De fet, vist el tema del dotzè volum, no hauria tingut més sentit integrar-hi les aportacions sobre el marc legal i els conflictes de gènere (p. 36-52, 75-139) que trobem en aquest? En tot cas, cal celebrar aquest complement que dona visibilitat i reivindica la perspectiva de gènere en col·leccions que pretenen aportar una imatge global d'una societat determinada. A banda dels dos capítols citats, també hi trobem una síntesi de les dones i el món del treball, les dones que optaven per la vida monàstica i el registre arqueològic més directament relacionat amb les seves activitats.

GRAU, Ramon (coord.), «Barcelona i el mar. Homenatge a Antoni de Capmany, 1742-1813», *Barcelona. Quaderns d'Història* (Barcelona), 21 (2014).

La tretzena edició del congrés Història de Barcelona, recollida en aquest volum, es va dedicar a la relació de la capital catalana amb el mar, tot coincidint amb el segon centenari de la mort d'Antoni de Capmany. Del seguit de contribucions que hi trobem, en destacarem dues per la seva vinculació amb els fons notariaus barcelonins. La primera, «Barcelona, el Mediterráneo y las redes mercantiles italianas en la Baja Edad Media», de Maria Elisa Soldani, en què l'autora analitza la presència de mercaders toscans a la ciutat. Especialitzats en l'àmbit financer, l'interès dels florentins per Barcelona no comença fins al segle XV i, a causa dels estrets vincles entre mercaders locals i la Corona, hagueren de treballar amb mitjancers barcelonins per tal que les seves estructures empresarials tinguessin cabuda. Amb tot, l'especialització financera i diplomàtica dels toscans va permetre que alguns d'ells acabessin treballant directament per al poder reial, per bé que no arribaren a constituir-se en consolats o *confraternitates*, ni se centraren en un espai urbà determinat. La segona, de Marta Miralpeix, «Productes artístics importats de Flandes a la Corona d'Aragó a l'Edat Mitjana», se centra en la documentació de peces artístiques provinents de Flandes i en el comerç d'aquests tipus de productes. Assegurances maríti-

mes, encants i inventaris omplen les referències a peu de pàgina i permeten a l'autora fer un nodrit recompte de peces, estructurat per tipus (tapissos, pintures, escultures i altres objectes) i, dins d'aquests, per temàtiques, gràcies a les descripcions textuais que es troben en els documents notariais. Finalment, cal recordar que a la ponència dedicada a les fonts, que no recull el volum però que es troba disponible a través d'internet, hom pot trobar la fitxa descriptiva d'Escrivania de Marina, com a fons notarial de l'AHPB directament vinculat a les activitats marítimes de Barcelona.

LLOBET I PORTELLA, Josep M., *Documents notariais de la Segarra i l'Urgell relacionats amb la Guerra de Successió (1705-1714)*, Cervera: Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2014, 319 p. (Col·lecció Mn. Joan Camps; 3).

Compilació d'assentaments notariais dels protocols conservats a l'Arxiu Comarcal de la Segarra que tenen en comú la cronologia fixada per la Guerra de Successió a les terres de la Segarra i l'Urgell. L'autor ja havia dut a terme una col·lecció similar, basada en la documentació municipal emanada del consell de Cervera, que ara complementa amb el buidatge d'esborranys i manuals i també de llibres especials (capítols matrimonials, testaments i inventaris) provinents de les notaries de Cervera, Tàrraga, Guissona, Bellpuig i Anglesola. En total, són tres-cents trenta-tres documents aplegats i transcrits, presentats per estricta ordre cronològic, que tenen un breu regest i la signatura arxivística corresponent. Per agilitar-ne la consulta, l'autor ofereix un índex de noms i de topònims. L'obra disposa també d'un interessant pròleg d'Agustí Alcoberro, que situa el contingut dels documents en el context més general de la guerra, i una mínima introducció de l'autor on, essencialment, enumera les quatre etapes cronològiques que permeten entendre millor el context local (alçament austriacista fins a la conquesta de Lleida, 1705-1707; disputa del territori entre els dos bàndols, 1707-1713; ocupació per part de les tropes borbòniques, 1713-1714, i la immediata postguerra, setembre-desembre 1714). Hi trobem a faltar, doncs, algun apartat dedicat a la presentació dels fons notariais de manera més estructurada, amb més detall que la mera llista de notaries inicial. En tot cas, reenviem els seus lectors al *Catàleg dels Protocols de Cervera* (Inventaris d'Arxius Notariais de Catalunya; 8), editat per la Fundació Noguera.

LUSCI, Rosanna, «Documenti sui giudici d'Arborea nei protocolli di Bartomeu de Miramat e Pere Martí: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (1336-1362)», *Aragón en la Edad Media* (Zaragoza), 25 (2014), p. 135-162.

Estudi centrat en l'àmbit privat dels membres de la família dels jutges d'Arborea, a partir de documents notariais conservats a l'AHPB. L'autora descriu els hàbits i costums que, com les altres famílies nobles, desenvoluparen a Catalunya els cadets de la nissaga Pietro, Mariano i Giovanni, fills del jutge Ugó II, i Timbor de Rocabertí, esposa de Marià. Els documents analitzats, datats entre el 1336 i el 1362, de fet, ja foren editats per Lusci a la seva tesi doctoral, *Documenti relativi alla Sardegna nell'Arxiu Històric de Protocols di Barcellona*, defensada el 2007. En concret, l'autora es deté en els comptes presentats per Pere de Muntmany, lloctinent dels Arborea, sobre la batllia de Molins de Rei, domini dels jutges des de 1333, i sobre les despeses derivades dels casaments de Mariano i Giovanni amb Timbor de Rocabertí i Sibil·la de Montcada, respectivament, l'any 1336. Al final d'aquesta dècada, els Arborea marxaren de Catalunya i els següents documents daten dels primers anys seixanta. Atorgats per Guillem Morell, procurador general dels Arborea, a banda de conseller reial i vicealmirall de Pere III, i vinculats a la seva gestió, són també retiments de comptes i inventaris, de manera que permeten copsar la riquesa i varietat de béns de luxe que, en concret, Timbor de Rocabertí tenia en el seu àmbit privat. Els set documents analitzats són també editats a la mateixa revista.

TORRA FERNÁNDEZ, Lúdia, «Companyies, socis i negocis entorn de la taverna i la distribució comercial del vi i l'aiguardent a Barcelona (segle XVIII)», *Estudis d'Història Agrària* (Barcelona), 26 (2014), p. 133-149.

Estudi de les societats mercantils formades per tenir com a activitat principal la taverna al llarg del segle XVIII. Torra, gran especialista en l'activitat mercantil del set-cents a Barcelona, se centra en aquells contractes de societat (219 d'un total de 1.314) signats per obrir o gestionar una taverna, bo i tenint present el paper jugat per aquests centres, no només en la cadena distributiva comercial (unint pagesos vinaters forans amb comerciants i consumidors locals), sinó com a «centre de lleure i nucli de sociabilitat del veïnat». L'autora fa una aproximació inicial on resumeix les

característiques dels contractes de societat i el paper de les parts contractants (soci capitalista, soci administrador...) mentre durés cada companyia, amb una mitjana d'entre tres i cinc anys. Després, estructura el seu article a partir de l'estudi de cas de les tres tavernes de Miquel Estrader, les dues dels Bruguera, mare i fill (essent aquest el notari Joan Bruguera), la de Josep Vacca, capità de l'exèrcit, i la dels cònjuges Blasi (taverners), la de Salvador Puig, botiguer de teles, Pau Casals, mercader, i Pere Simó, taverner, i les tavernes de negociants milanesos, entre els quals destaquen els germans Gippini amb set societats, una d'elles ubicada al carrer Major de Lleida. En resum, Torra conclou que a les tavernes es despatxaven vins i licors, però també altres productes al detall, de manera que hi podia haver conflicte amb adroguers. Els proveïdors eren pagesos de les zones vinícoles properes i la clientela, tant passavolants com parroquians. Aquests gastaven força i, de fet, les facilitats de crèdit al consum permetien fer sostenible l'augment del volum de negoci. D'aquest, entre un 1 % i un 3 % es destinava al sufragi de les ànimes del Purgatori, de manera que l'Església en treia també rendiment, tot dispensant certs excessos.

(Aquestes **Ressenyes i notes bibliogràfiques** han estat redactades per *Vicenç Ruíz Gómez*)

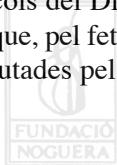
Memòria 2013

L'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, constituït pels manuals, llibres notals i protocols de més de cent anys del districte notarial de la capital catalana, forma part de l'Arxiu General de Protocols del Col·legi de Notaris de Catalunya, amb el qual es troba instal·lat de manera unitària a la seva seu, i és gestionat per aquesta institució. Integrat en el Sistema d'Arxius de Catalunya, és el primer arxiu de l'Estat espanyol d'entre els notariais, tant per l'antiguitat com per la continuïtat i la transcendència dels seus fons. I, alhora, és un dels principals centres d'investigació i estudi del país, amb un nombre d'usuaris (gairebé 2.500) i de consultes (prop de 13.000) que es manté en la seva banda més elevada.

Durant l'any 2013, l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona ha continuat desplegant les funcions ja tradicionals i que li són pròpies com a centre responsable de la custòdia, el tractament i la difusió del patrimoni documental generat per la institució notarial barcelonina, des de la seva gènesi, a l'inici del segle XIII, fins avui dia, d'acord amb la normativa sectorial corresponent.

En aquesta memòria es recullen i sistematitzen de manera sintètica aquestes competències, agrupades en quatre grans apartats, segons l'esquema coherent de funcions desplegades pels centres arxivístics: recepció o ingressos de fons; conservació en el triple vessant de preservació, restauració i reproducció; organització i tractament, igualment en un triple vessant de classificació, ordenació i descripció, i, en darrer terme, comunicació i difusió dels fons.

Convé advertir, en tot cas, que sobre els primers punts relatius a l'ingrés de fons, a la conservació o encara a la mateixa organització de la documentació en els seus diferents vessants, aquesta memòria recull tasques relatives a l'Arxiu General de Protocols del Districte de Barcelona més que no pas a l'Arxiu Històric. Tasques que, pel fet que formen part del mateix cicle o procés documental i són executades pel personal de la Secció Històrica, s'hi han incorporat.

Com a aspectes més remarcables de la tasca duta a terme durant aquest any 2013, es pot destacar:

- Un cop finalitzat el projecte de digitalització i microfilmació dels registres medievals, s'ha treballat en la implementació del gestor documental que ha de sustentar l'ingent arxiu digital obtingut de gairebé 750.000 imatges, com també s'han iniciat els treballs de creació de l'espai web de l'Arxiu Històric.
- L'inici de la descripció dels protocols del segle XX (1901-1940), segons el pla establert amb la Fundació Noguera, i l'edició d'un nou volum d'inventari de protocols, corresponent als anys 1863-1900.
- La publicació del número XXXI de la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*.

1. RECEPCIÓ I INGRÉS DE LA DOCUMENTACIÓ

1.1 Ingress de protocols

D'acord amb la legislació notarial vigent, han ingressat a l'Arxiu General de Barcelona els protocols de més de vint-i-cinc anys corresponents a les notaries demarcades dins el seu districte notarial, que actualment aplega, de manera exclusiva, la capital catalana.

La xifra de volums del protocol general ha sofert un augment notable respecte de l'any anterior, i se situa tot just a l'inici d'una corba que serà clarament ascendent en els anys immediatament següents. Cal anotar que comptabilitzem la totalitat dels volums produïts. Així, incloem els protocols de dos notaris que, d'acord amb el Reglament notarial, han optat per quedar-se'ls pel fet de portar més de vint-i-cinc anys a la plaça:

- Any 1987: 103 notaris i 1.683 volums.

D'altra banda, els protocols que en aquest any han esdevingut centenaris i que, per tant, han passat a formar part de l'Arxiu Històric, obert a la consulta i a la investigació històrica, són:

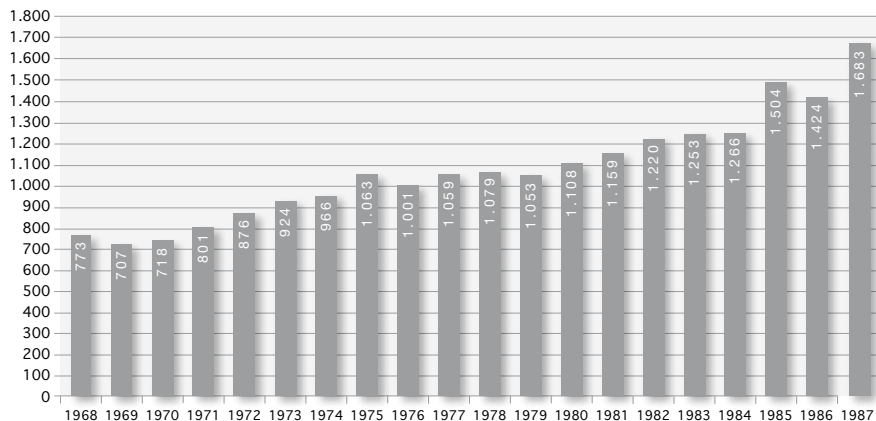
- Any 1913: 48 notaris i 155 volums.

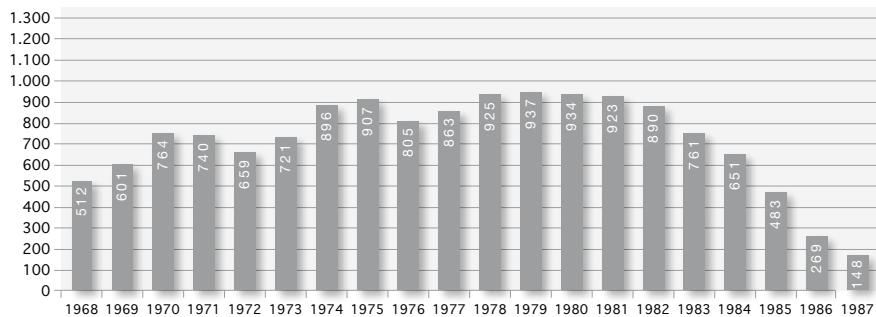

EVOLUCIÓ DE LA PRODUCCIÓ NOTARIAL BARCELONINA: 1968-1987

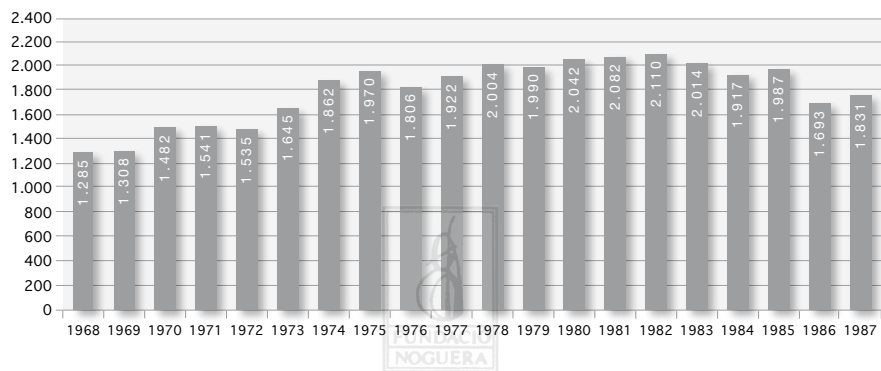
PROTOCOL GENERAL

PROTOCOL PROTESTOS

PROTOCOL GENERAL I PROTESTOS

1.2 Ingrés de pliques

Igualment, han ingressat a l'Arxiu General les pliques obrants a les notaries, corresponents tant a dipòsits de tipus general com a testaments, memòries testamentàries o altres documents relacionats:

- 26 pliques.

1.3 Ingrés i concentració de protestos

Aquest any, han ingressat a l'Arxiu General els protocols especials de protestos corresponents del districte de Barcelona, els quals han estat instal·lats al dipòsit del carrer Entença:

- Protocols de protestos del districte de Barcelona de diferents anys (de 1987: 70 notaris i 148 volums, amb una clara continuïtat en el descens respecte dels anys anteriors, per raó de la promulgació de la Llei canviària i del xec de 1985, que considerava altres vies de reclamació diferents al protest notarial).

1.4 Arxiu General Intermedi de Protocols de Catalunya

Constituint mitjançant el conveni signat amb la Generalitat de Catalunya el 21 de novembre de 2007, i amb seu provisional a l'Arxiu General de Protocols de Barcelona, el 20 de juliol de 2010 el Col·legi de Notaris signà un nou acord amb la Generalitat determinant que, en els llocs on la situació de l'Arxiu Comarcal i el volum de la documentació ho permetessin, els notaris arxivers podrien continuar dipositant en els esmentats arxius comarcals els protocols intermedis.

Durant l'any 2013 han ingressat a l'Arxiu General Intermedi, d'una banda, els fons del districte de Badalona, que ens pertoca conservar perquè abans formava part del districte de Barcelona, i, de l'altra, els fons corresponents del districte de Sant Boi de Llobregat. D'aquest darrer districte ha ingressat només el protocol de 1986, que no ho havia fet l'any anterior, i encara ara de manera incompleta pel fet que un notari porta més de vint-i-cinc anys a la plaça i ha optat per quedar-se'l:

- Gener-maig: Districte de Badalona, 1987, 45 volums.
- Abril, 30: Districte de Sant Boi de Llobregat, 1986, 55 volums.

1.5 Arxiu dels fons de Corredors de Comerç de Catalunya

Com a institució successora dels quatre antics col·legis territorials de corredors de comerç, el Col·legi de Notaris ha assumit la ingent massa de volums generats pels fedataris mercantils cessats amb anterioritat a l'any 2000, mitjançant la creació de l'Arxiu de Corredors de Comerç de Catalu-

nya (ACCC), constituït per quatre seccions corresponents a cadascun dels esmentats col·legis territorials (Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona).

D'aquestes seccions, l'única destinada a mantenir-se activa és la de Barcelona, ja que, d'acord amb la legislació vigent sobre el destí dels llibres registre, aquests han de ser transferits a l'arxiu notarial de districte corresponent. Així, fruit de les transferències corrents, durant l'any 2013 han ingressat:

- Gener-març: Plaça de Barcelona, de l'antic Col·legi de Corredors de Comerç de Barcelona, de 1975 a 1989, 1.095 volums.

2. CONSERVACIÓ DELS PROTOCOLS

2.1 Manteniment de suports

S'han dut a terme les tasques pròpies de manteniment de les unitats d'instal·lació, tant de les capsos i de les carpetes que protegeixen els volums com dels mateixos protocols. D'igual manera, pràcticament s'ha ultimat la retolació dels protocols del segle XIX, amb el mateix sistema d'etiquetes i numeració que s'ha emprat en el segle anterior.

2.2 Enquadernació de protocols del segle XX

S'ha prosseguit la tasca de reparació de les enquadernacions i, en tot cas, de restauració dels protocols del segle XX, de notaris i anys diversos, amb una xifra similar als exercicis anteriors:

- 60 volums de protocols.

2.3 Restauració de protocols

Igualment, s'ha continuat la línia de restauració progressiva dels volums històrics més malmesos. D'acord amb el projecte iniciat fa uns anys, durant el 2013 s'ha restaurat un nombre notable de volums de Marina:

- 9 protocols de l'Escrivania de Marina.

2.4 Restauració de pergamins

Iniciada el 2009 la tasca de nova catalogació de la col·lecció de 1.600 pergamins de l'Arxiu Històric, el 2010 s'inicià la restauració d'aquells més malmesos i que necessitaven un tractament de reforç i aplanament. Durant el 2013 s'han restaurat:

- 83 pergamins del segle XVI.

2.5 Instal·lacions d'arxiu

Canviada l'any 2006 la maquinària de climatització de l'Arxiu Històric i Intermedi, durant el 2013 se n'ha continuat controlant el rendiment, mercès als sensors de control o termohigrògrafs i mitjançant lectures automàtiques periòdiques dels paràmetres de temperatura i humitat, bàsics per a la conservació òptima dels fons documentals.

3. ORGANITZACIÓ I TRACTAMENT DE LA DOCUMENTACIÓ

3.1 Classificació i ordenació dels fons

S'han dut a terme les tasques pròpies de tractament i organització dels fons de protocols generals ingressats a l'arxiu:

- Revisió, neteja (fotocòpies, grapes, clips...) i ordenació alfabètica per notaris dels protocols de l'any 1987, amb 103 notaris i 1.683 volums.

Igualment, s'han ordenat els protocols especials de protestes del districte de Barcelona ingressats a l'arxiu:

- Ordenació cronològica (1987) i alfabètica (de notaris).

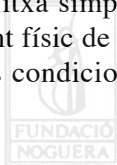
També s'ha continuat organitzant el fons intern, petit però important, de les relacions de transferència de protocols i modificacions d'escriptures:

- Classificació i ordenació de les sèries de relacions de transferència i de modificacions d'escriptures de l'Arxiu General del Districte, de l'any 1987.

3.2 Descripció dels fons

Continuant amb el projecte patrocinat per la Fundació Noguera, d'elaboració del nou inventari dels protocols de l'arxiu, enguany s'han dut a terme les tasques següents:

- Inici de la nova descripció dels protocols del segle XX, concretament del període 1901-1940, que configurarà el volum novè de l'inventari. Es tracta de bell nou d'un conjunt documental extraordinari, que supera els 9.200 volums i que es projecta descriure en un termini de tres anys. La metodologia de descripció ha estat la mateixa que en els volums anteriors, amb la fitxa simplificada en alguns camps, com també s'ha fet l'arranjament físic de les unitats d'instal·lació, per tal que presentin unes millors condicions tant de conservació com de recerca.

- Acabament de la preparació de l'edició del volum vuitè de l'inventari dels protocols de l'arxiu, corresponent a la segona meitat del segle XIX (1863-1900), i la seva consegüent publicació dins la col·lecció d'inventaris de la Fundació Noguera (preparació de l'original, confecció dels índexs, revisió de proves...).

En segon terme, quant als fons de corredors de comerç, continuant el criteri emprat en els anys anteriors, s'ha procedit a descriure, a nivell d'inventari sumari, els llibres registre de les transferències corrents del districte de Barcelona.

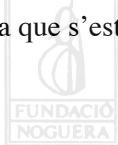
En tercer lloc, enllestida la descripció, a nivell de catàleg, dels pergamins fins a l'any 1500, amb un total de 758 unitats documentals, durant aquest any se n'ha preparat la publicació, que es farà el 2014 dins la col·lecció Textos i Documents de la Fundació Noguera.

3.3 Implementació d'*Aurora*, l'arxiu digital de protocols de Barcelona

Conclòs el projecte de digitalització del protocol medieval barceloní, en el decurs del 2013 s'ha treballat en la implementació del gestor documental que ha de sustentar l'arxiu digital, constituït inicialment per les 750.000 imatges generades. S'ha optat per adaptar un aplicatiu propietari, Artydoc, que compta amb un servidor de bases de dades (Microsoft SQL Server 2008 Standard) i l'aplicació WIN32, a través de la qual s'ha procedit a estructurar els formularis dels diversos nivells de descripció i vincular-los amb els volums digitalitzats.

Un cop definit el quadre de classificació, tot basant-se en la implícita classificació amb què s'havia treballat l'ordenació dels fons físics, es passà a informar els 3.336 registres d'unitats documentals compostes i els 197 registres corresponents al nivell de fons de cada notari. L'esquema dels camps descriptius de cada nivell s'ha basat en la NODAC, adaptació catalana de l'estàndard internacional ISAD(G), si bé només s'han informat aquells que corresponien a la descripció disponible a l'Inventari de l'AHPB.

El gestor, òbviament, pot suportar l'ingrés de nous tipus de fons digitalitzats i de nous nivells descriptius, de manera que el context arxivístic de la documentació digitalitzada no es perdi ni es desvirtui. Resta pendent la fase de difusió a través d'internet dels fons, dins del portal corporatiu del Col·legi de Notaris de Catalunya que s'està dissenyant.

4. COMUNICACIÓ I DIFUSIÓ DELS FONS

4.1 Servei a la sala de consulta

Aquesta és, sens dubte, la finalitat última del conjunt de tasques desenvolupades a l'arxiu i, alhora, la que ocupa més dedicació i atenció quotidiana per part del seu personal. Amb un nivell de consulta que es manté en la seva banda més elevada, d'acord amb l'extraordinària importància de la documentació que s'hi custodia, les xifres totals d'usuaris i de consultes o volums servits situen el nostre centre entre els més prestigiosos i visitats del país.

Aquest servei comporta moltes intervencions puntuals d'ajut, de resolució de dubtes de tot tipus (arxivístics, paleogràfics, diplomàtics, històrics...) i d'assessorament bibliogràfic o documental:

- S'han realitzat un total de 12.717 consultes per part de 2.457 usuaris, amb un clar manteniment d'aquests paràmetres de servei en les seves cotes més altes respecte dels anys anteriors.

4.2 Servei indirecte

De manera complementària al servei directe a sala, s'ha atès més d'un centenar de consultes, majorment a través del correu electrònic, sobre documentació de l'arxiu. I, sobretot, s'ha atès també una quantitat no xifrada, però molt nombrosa, de consultes telefòniques ben diverses: informació sobre situació de protocols de Catalunya, sobre notaris antics, sobre centres d'arxiu, preguntes sobre tipologies notariales, orientacions bibliogràfiques i documentals, ubicació de poblacions dins els districtes i un llarg etcètera.

4.3 Reproduccions

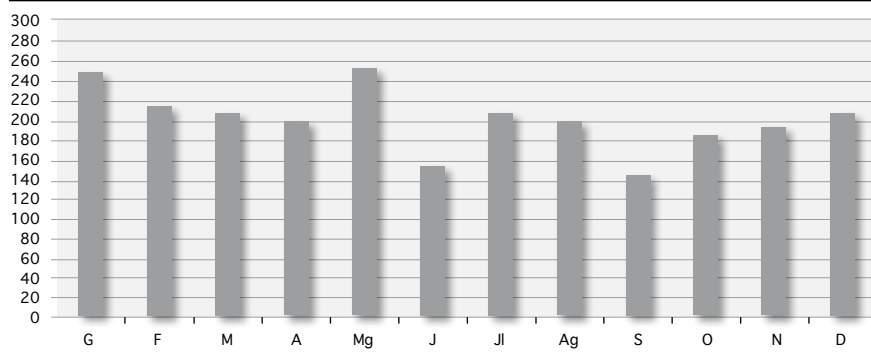
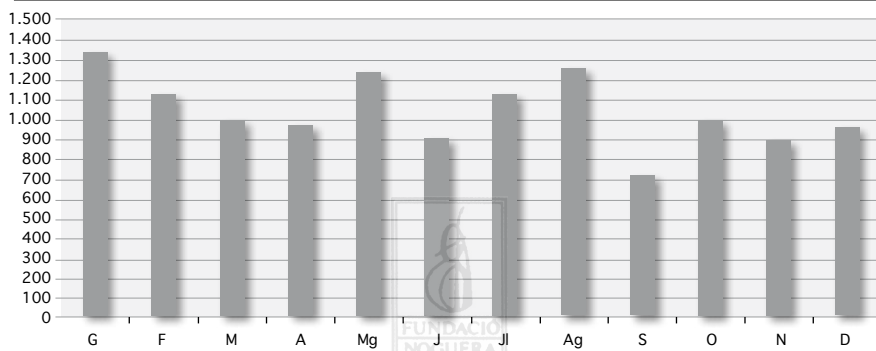
Com a resultat de les investigacions dutes a terme pels usuaris, sempre que l'estat dels registres i protocols ho ha permès, s'ha donat resposta a la seva sol·licitud de reproducció. D'aquesta manera:

- S'han realitzat un total de 3.500 reproduccions del fons documental de l'arxiu.

AHPB**ESTADÍSTICA D'USUARIS I CONSULTES, ANY 2013**

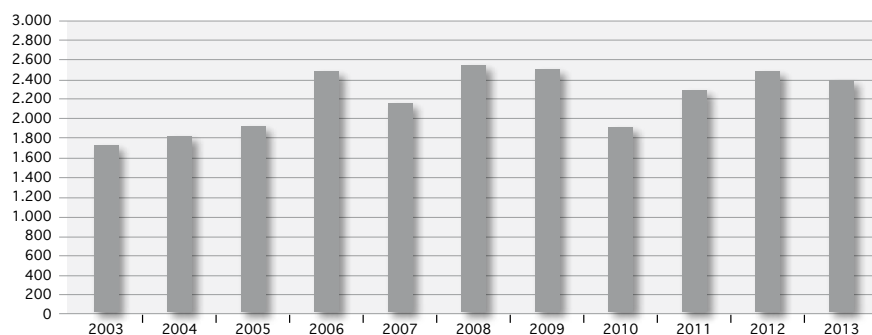
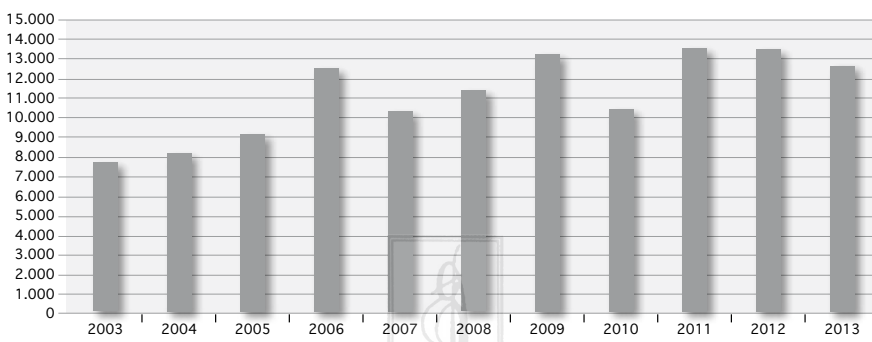
	Dies	Usuaris	Volums	Mitjana diària usuaris	Mitjana diària volums
Gener	22	251	1.328	11,41	60,36
Febrer	20	221	1.112	11,05	55,60
Març	20	214	1.042	10,70	52,10
Abril	21	200	1.000	9,52	47,62
Maig	21	244	1.256	11,62	59,81
Juny	19	162	911	8,53	47,45
Juliol	23	210	1.128	9,13	49,04
Agost	21	203	1.285	9,67	61,19
Setembre	19	151	733	7,95	38,58
Octubre	23	194	1.039	8,43	45,17
Novembre	20	197	915	10,40	45,75
Desembre	19	210	968	11,05	50,95
TOTAL	248	2.457	12.717	9,91	51,28

USUARIS**VOLUMS**

EVOLUCIÓ DE L'ESTADÍSTICA D'USUARIS I CONSULTES: 2003-2013

	Dies	Usuaris	Volums	Mitjana usuaris	Mitjana volums
2003 (*)	94	653	2.895	6,95	30,80
2004	251	1.809	8.102	7,21	32,28
2005	248	1.920	9.022	7,74	36,38
2006	246	2.485	12.501	10,10	50,82
2007	248	2.166	10.222	8,73	41,22
2008	250	2.573	11.396	10,29	45,58
2009	249	2.529	13.160	10,16	52,85
2010	250	1.902	10.302	7,61	41,21
2011	248	2.289	13.488	9,23	54,39
2012	248	2.463	13.452	9,93	54,24
2013	248	2.457	12.717	9,91	51,28

(*) De l'any 2003, només es disposa de dades a partir del mes d'agost. Per tant, les gràfiques d'aquest any s'han confeccionat d'acord amb les mitjanes.

USUARIS**VOLUMS**

FUNDACIÓ
NOGUERA

4.4 Visites comentades

Més enllà de les activitats habituals de tractament, descripció, difusió dels fons i d'atenció als usuaris, també es realitzen a l'arxiu, en el decurs de l'any, freqüents visites comentades per part de facultats o d'escoles universitàries, de personalitats i d'altres grups ben diversos que s'hi interessin. Les visites més significades realitzades en aquest any han estat les següents:

- Gener, 8: Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Dr. Josep Hernando (6 alumnes).
- Gener, 22: Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia, Dr. Lluís Cifuentes (15 alumnes).
- Febrer, 14: Associació de Voluntaris Asvol de la Fundació La Caixa (25 persones).
- Febrer, 22: Visita institucional de la Registradora General de la Propietat i presidenta de la Comissió Nacional Registral de Guatemala i acompanyants (10 persones).
- Març, 7: Universitat Autònoma de Barcelona, Escola Universitària Gimbernat, Grau en Informàtica i Serveis, Sr. José Alberto Marín (8 alumnes).
- Març, 9: Grup de notaris amb motiu de les noces de plata de la seva promoció (80 persones).
- Març, 11: Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària, Sra. Rosa Salvadó (25 persones).
- Maig, 22: Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica Art i Societat, Sra. Anna Vallugera (12 alumnes).
- Octubre, 22: Visita institucional de delegats eclesiàstics de les diòcesis catalanes, sota la presidència de Monsenyor Joan Enric Vives, arquebisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra (16 persones).
- Octubre, 24: Universitat Pompeu Fabra, Facultat de Dret, Dr. Tomàs de Montagut (14 alumnes).
- Novembre, 12: Visita institucional de la Direcció General del Cadastre, Col·legi de Notaris i Ancert (7 persones).
- Novembre, 13: Visita institucional d'una delegació de notaris de Moscou (15 persones).
- Novembre, 22: Visita institucional dels membres de la Comissió d'Afers Europeus (CAE), de la Unió Internacional del Notariat (60 persones).
- Desembre, 17: Visita de notaris col·legiats en el marc dels cursos d'anglès jurídic (6 persones).

4.5 Classes pràctiques

En la línia de connexió ben directa de l'arxiu amb les universitats i altres institucions culturals, prèvia concertació, s'hi imparteixen classes pràctiques de diferents matèries relacionades amb la documentació (metodologia i crítica textual, paleografia i diplomàtica, història, antropologia...).

De l'any 2013, remarquem les següents:

- Abril, 22: Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Dr. Jaume Dantí (10 alumnes).

4.6 Publicacions

L'arxiu, en la seva línia tradicional de promoure publicacions de caire històric i jurídic, edita, sota el patrocini de la Fundació Noguera, la revista històrica i institucional titulada *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, de periodicitat anual:

- Edició del número XXXI (2013) de la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, publicada pel Col·legi de Notaris de Catalunya i patrocinada per la Fundació Noguera.

A més, com a resultat de la tasca de descripció més amunt ressenyada, en aquest any s'ha editat un nou volum d'inventari dels protocols de l'arxiu:

- Publicació del volum VIII del nou inventari de l'arxiu, corresponent al segle XIX (1863-1900), en el número 34 de la Col·lecció d'Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya de la Fundació Noguera.

En el marc de col·laboració amb altres institucions culturals en l'elaboració i redacció de llibres, articles i treballs relacionats amb la institució notarial, la seva documentació i els arxius de protocols, el personal de l'arxiu ha publicat corresponent a aquest període:

- Puig, Pere; Robles, Javier; Ruiz, Vicenç; Soler, Joan; Capellades, Alan, *Diplomatari de Sant Llorenç del Munt (1101-1230)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2013.

Finalment, destaquem que el 13 de febrer d'aquest any es presentà, a la seu col·legial i amb una elevada presència de públic, que superà les dues-centes persones, el llibre *Els degans del Col·legi de Notaris de Catalunya (1862-2012). Cent cinquanta anys d'història de la corporació notarial catalana*, obra de Laureà Pagarolas i Lluïsa Cases i editat de manera conjunta per la Fundació Noguera i el Col·legi de Notaris.

4.7 Col·laboracions

El personal de l'arxiu ha participat en activitats culturals dutes a terme per diferents institucions i, així mateix, ha impartit cursos sobre arxius i documentació notarial. Destaquem:

- *Fons i documents d'institucions i empreses, entitats i persones privades*, en el Màster en Arxivística i Gestió de Documents, organitzat per l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents adscrita a la Universitat Autònoma de Barcelona, l'abril-maig de 2013 (Vicenç Ruiz).
- *Història de les institucions medievals*, en el I Postgrau de Gestió i Tractament Digital de Documentació Històrica, organitzat per l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents adscrita a la Universitat Autònoma de Barcelona, l'octubre de 2013 (Vicenç Ruiz).

Barcelona, febrer de 2014

«ESTUDIS HISTÒRICS I DOCUMENTS DELS ARXIVS DE PROTOCOLS». NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

Presentació

EHDAP és una revista de periodicitat anual, editada pel Col·legi de Notaris de Catalunya. Fou fundada l'any 1948 i des de 1995, moment en què s'inicià la seva tercera sèrie, compta amb el patrocini de la Fundació Noguera. Té com a objectiu específic l'edició de treballs fonamentats sobre documentació de protocols i de registres notariais d'arreu i, alhora, d'aprofundir en aspectes institucionals, com ara la història del notariat, els diferents tipus documentals que aquesta genera o bé d'altres institucions de dret públic i privat que s'hi relacionen.

Normes d'edició

1. La *tramesa* dels articles, que s'hauran de presentar en format .doc o .odt, es farà mitjançant el correu electrònic a la coordinació de la revista. El remitent indicarà sempre, en full a part, el seu nom i cognoms, filiació institucional, adreces professional i particular, números de telèfon i adreça de correu electrònic, per tal de facilitar la comunicació amb la redacció.

2. Els textos, que han d'ésser inèdits, tindran una *extensió* màxima de 90.000 caràcters (espais inclosos), que es podrà ampliar en els casos d'edició de textos, i s'hauran de presentar amb un interlineat d'1,5 en cos de lletra de 12 punts i en pàgines numerades de manera correlativa.

3. Sota el títol del treball, hom hi farà constar el *nom i cognoms* de l'autor, així com també la seva filiació acadèmica o institucional.

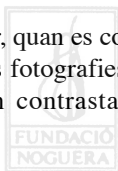
4. Es recomana que els articles siguin escrits en català, per bé que s'accepten originals en totes les *llengües* peninsulars i en altres idiomes, com ara l'italià, el francès, l'anglès i l'alemany. Els textos en català i en castellà seran revisats per un corrector d'estil.

5. Els articles aniran acompanyats d'un *resum* indicatiu del seu contingut (entre 100 i 150 paraules) en la llengua de redacció del treball i en anglès. A més, s'adjuntaran amb els textos quatre paraules clau.

6. Els *apartats* en què es divideixi l'article portaran el títol en minúscula i en negreta. Els subapartats s'escriuran en negreta i cursiva. Ni apartats ni subapartats portaran cap tipus de numeració.

7. Les *notes*, redactades d'acord amb el sistema de referències de la revista, es presentaran sempre totes juntes al final de l'article i mai a peu de pàgina, tot i que un cop impreses sí que hi aniran. Les crides es faran volades sobre la caixa del text i després de la puntuació.

8. El text es podrà acompanyar, quan es consideri necessari, d'apèndixs, làmines, figures o *material gràfic*. Les fotografies, al seu torn, en format .tif o .jpg, hauran d'ésser de qualitat i ben contrastades, i aniran seguides dels peus corresponents.

9. Els editors facilitaràn als autors *proves d'impremta*, per tal que puguin revisar els seus textos en un termini prudencial, però sense fer, tanmateix, variacions substancials ni en el text ni en les notes.

10. Un cop editat el volum, tots els autors en rebran dos exemplars, així com un joc amb 25 *separates* i també una separata en format .pdf.

11. Els articles i la *correspondència* han d'adreçar-se a:

Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Col·legi de Notaris de Catalunya

Notariat, 4

08001 Barcelona

lpagarolas@catalunya.notariado.org

Sistemes de referències

Els sistemes de referències i de citacions bibliogràfiques i documentals a emprar pels col·laboradors de la revista EHDAP seran els següents:

Llibres:

Arcadi GARCIA I SANS, Núria COLL I JULIÀ, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 6).

Formes i institucions del govern de Catalunya, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1983 (Curs d'història de Catalunya; 1).

Parts de llibre:

Pierre VILAR, «Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona: Universitat, 1984, v. I, p. 421-434.

Articles de revista:

Josep M. SALRACH, «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 13 (1992), p. 127-173.

Referències a arxius:

El primer cop es posarà el nom complet de l'arxiu acompanyat de l'acrònim entre parèntesis: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Després, ja només la forma abreujada o acrònim.

Les citacions dels textos documentals es faran de la manera usual, seguint un ordre lògic, de general a concret: AHPB, Guillem JORDÀ (major), *Septimum manuale*, 30-IX-1438/23-VI-1440, f. 34r-36v.

